شىنجاڭ جۇڭيى ئۆسۈملۈك دورىلىرى

新疆中草药

（维吾尔文）

ش ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋدىي ۋېيىۋەنخۇي سەھىيە ئىدارىسى
ش ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋدىي ۋېيىۋەنخۇي پەن-تېخنىكا ئىدارىسى
جۇڭگو خەلق جېيفاڭجۇنى شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقا سەپ بۇ سەھىيە
بۇسى تەرىپىدىن تۈزۈلدى ۋە تەرجىمە قىلىندى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
شىنجاڭ ئىشچى-دېھقان-ئەسكەرلەر باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1978 - يىلى 7 - ئاي، 1 - نەشرى، 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: 1 - M14068
باھاسى 1.50 يۈەن

كىرىش سۆز

پۇرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى ئۇلۇق غەلىبىسىنىڭ تۈرتكىسى ۋە پارتىيە «و - قۇرۇلتىيى» روھىنىڭ ئىلھامى ئاستىدا، ئېلىمىزنىڭ تىببىي- دورىگەرلىك، ساقلىقنى ساقلاش سېپىدىكى ۋەزىيەت چوڭ ياخشى، ماۋزېدۇڭ سىشياڭىنىڭ پارلاق نۇرى ئېلىمىزنىڭ تىببى داۋالاش - ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات يولىنى يورۇتتى.

بۇۋەتتە، دولىتىمىزنىڭ كەڭ شەھەر، يېزىلىرىدا زىياندا شىنى يوقىتىپ، كېسەللىكلەرنى تۈگىتىشنى مەركەز قىلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى جۇشقۇنلۇق راۋاجلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە؛ كەمبەغەل دېخان، توۋەن ئوتتۇرا دېخانلارنىڭ چوڭقۇر ئالقىشىغا ئېرىشىكەن ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تۈزۈمى ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەنمەكتە ۋە تەرەققى قىلماقتا. مىليونلىغان «يالىڭاياق دوختۇر»لار قوشۇنى ماۋزېدۇڭ سىشياڭىنىڭ تەربىيىسىدە ساغلام ئوسۇپ يېتىلمەكتە؛ جۇڭگو - ئوسۇملۇق دورىلىرى ۋە يېڭى داۋالاش ئۇسۇللىرى ھەمدە دائىم ئۈچرايدىغان، كوپ پەيدا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئاممىۋى ھەرىكىتى كەڭ قانات يايماقتا. كەڭ تىببى - دورىگەر، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى ماۋجۇشىنىڭ **«جۇڭگونىڭ تىببى - دورىگەرلىك ئىلمى ئۇلۇق بىر غەزىنە، ئۇنى تىرىشىپ ئېچىش ۋە يۇقۇرى كوتىرىش لازىم»** دىگەن ئۇلۇق تەلىمىگە ئەمەل قىلىپ، ماۋجۇشىنىڭ پەلسەپە سىشياڭىنى تىببى داۋالاش ئەمىلىيىتىگە تەتبىق قىلىپ، ۋەتىنىمىز تىببى ئىلمىنىڭ مىراسلىرىنى ئېچىپ ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىپ، جۇڭگو بىلەن شىينى بىرلەشتۈرۈش بولىدا مېڭىپ، دۇنيا تىببى ئىلىم تارىخىدا

مىسلى كورۇلمىگەن موجىزىلەرنى ياراتتى. بۇ، پۇرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىنىڭ مول مىۋىسى، ماۋ زېدۇڭ سىشياڭنىڭ ئۇلۇق غەلىبىسى!

نوۋەتتىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيەتتە، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت تىببى - دورىگەر، ساقلىقنى ساقلاش خادىملىرى ۋە ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ جۇڭيى - ئوسۇملۇق دورىلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇلارنى داۋالاشنى ئۇگىنىشتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، رايونىمىزدىكى مول جۇڭيى - ئوسۇملۇق دورىلىرى مەنبەئىنى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئېچىپ، يېزىلاردىكى ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە تەرەققى قىلدۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، جۇڭيى بىلەن شىيىنى بىرلەشتۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ماۋجۇشىنىڭ پۇرولېتارىياتلىق تىببى - دورىگەرلىك، ساقلىقنى ساقلاش لۇشيەنىنى تېخىمۇ ياخشى ئىجرا قىلىش ۋە ئەمىلىلەشتۈرۈش ئۈچۈن بىز قولىنىڭزلاردىكى بۇ كىتابنى تۈزۈپ ۋە تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇق. بۇ، شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقا سەپ ساقلىق ساقلاش بۇسى تەرىپىدىن تۈزۈپ چىقىلغان شىنجاڭ جۇڭيى - ئوسۇملۇق دورىلىرى قوللانمىسى ئاساسىدا تۈزۈلدى ۋە تەرجىمە قىلىندى. تۈزۈش ۋە تەرجىمە قىلىش جەريانىدا بىر قىسىم دورىلارغا ئۈزگەرتىش كىرگۈزۈلدى ھەمدە 60 نەچچە خىل دورا قوشۇلدى. شۇنىڭدەك ھەر بىر دورىنى تونۇش، ئۇنىڭ ئوسۇش ئورنى، ئۇنى يېغىپ تەييارلاش ئۇسۇلى، ئۇنىڭ تەبىئىتى، ئىشلىتىلىشى ۋە ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى قىسقىچە تونۇشتۇرۇلدى. رايونىمىزدىكى كەڭ ئىنقىلاۋىي ئاممىنىڭ يەرلىك دورا ماتىريالىرىنى ئۈزلىرى يىغىپ، ئۈزلىرى تىرىپ، ئۈزلىرى ياساپ، ئۈزلىرى ئىشلىتىپ، دائىم ئۇچرايدىغان، كوپ پەيدا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ۋە ئۇلارنى داۋالاشتا پايدىلىنىشى ھەم قوللىنىشى ئۈچۈن كىتاپقا 285 پارچە رەسىم كىرگۈزۈلدى.

بۇ كىتابنى تۈزۈش ـ تەرجىمە قىلىشتا، شىنجاڭ داشۇپ، شىنجاڭ يىشۇبيۇەن، يىزا ئىگىلىك، ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ چارۋا ماللارغا ئىشلىتىدىغان شېكۈۋلىق دورىلارنى ياساش زاۋۇدى، ئىلى قەشقەر تىببى مەكتەپ، قۇمۇل ۋىلايەتلىك ئىنقىلاۋىي ۋىيىۋەنخۇي مەددىنى ـ مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش زۇسى، شۇنداقلا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭيى دوختۇرخانىسى، ئاپتونوم رايونلۇق لىۋيەنسۇ، جۇڭيى مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلار زور كۈچ بىلەن ھەمكارلاشتى. ئۇلارغا رەخمەت ئېيتىمىز.

ماۋ زېدۇڭ سىشياۋىنى ئۇگىنىشىمىز يېتەرسىز، تەجرىبىمىز كەم، ۋاقىت قىس، تۈزۈش ۋە تەرجىمە قىلىش سەۋىيىمىز چەكلىك بولغىنى ئۈچۈن، كىتابتا كەمچىلىك ۋە خاتالىقلارنىڭ كورۇلۇشىدىن ساقلىنىش تەس. كىتابنى بۇندىن كېيىن ئۈزگەرتىپ تۇرۇشىمىزغا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن يولداشلارنىڭ تەنقىت ـ تۈزىتىش بېرىشلىرىنى سو- رايمىز.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋىي ۋىيىۋەنخۇي سەھىيە ئىدارىسى
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلاۋىي ۋىيىۋەنخۇي پەن-تېخنىكا ئىدارىسى
جۇڭگو خەلق جىپىڭگۇنى شىنجاڭ جۇنچۇي ئارقا سەپ بۇ سەھىيە بۇسى

مۇندەرىجە

بەت

جۇڭيى ـ ئوسۇملۇك دورىلىرى ھەققىدە ئومۇمى ساۋات

1 ـ دورىلارنى تونۇش 1
(1) ئاممىدىن ئۇگىنىش 1
(2) ئەمىلىيەت جەريانىدا ئۇگىنىش 1
(3) ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە قىسقىچە ساۋات . . . 4
2 ـ يىغىش ۋە ساقلاش 19
(1) ئوسۇدىغان مۇھىتنى بىلىش 19
(2) دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش پەسلىنى ئىگەلـ
لەش 20
(3) دورا مەنبەلىرىنى ئاسراش، مۇۋاپىق يىغىش... 21
(4) تەييارلاش ۋە ساقلاش 22
3 ـ پىششىقلاش ۋە ياسالمىلارنى تەييارلاش . . . 24
(1) پىششىقلاش 24
(2) ياسالمىلارنى تەييارلاش 28
4 ـ جۇڭيى ئىلمى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە. 33
(1) بىيەنچىكلىق داۋالاشنىڭ موھىم نۇقتىلىرى . . . 34
(2) «تورت تەكشۈرۈش»نىڭ موھىم نۇقتىلىرى . . . 34
(3) توغرا ھوكۇم قىلىش 40
(4) دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش 42

جۇڭيى ـ ئوسۇملۇك دورىلىرى

1 ـ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار 50

1) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل دورىلار 51

چاكاندا 51

بەيجۇ 54

زىسۇ 56

غۇنچە ئۇزۇم 59

يالغان رەيھان 60

كەۋرەك 61

يۇمغاقسۇت 63

جىڭجىپ 64

بالدىرغان 66

سۇڭپىياز 68

چامغۇر 69

كۇلرەك ئەمەن 70

سىيادان 71

2) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغاققا مايىل دورىلار 72

پەربۇن 72

قىرىقىز 75

يۇلغۇن 77

يالپۇز 78
جۇيخۇا گۆل 80
جامكا 82
قىرىق بوغۇم 83
سۇزە 85
ياتما قوتۇر ئوت 86
2 - يوتەل توختاتقۇچى، دەم سقىشنى باسقۇچى ۋە
بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار 88
1) يوتەل توختاتقۇچى ۋە دەم سقىشنى باسقۇچى
دورىلار 88
ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى 88
ئۇزمە 90
تەڭگە يوپۇرماق گۈلى 92
لىگۇا ئۇرۇغى 94
قوڭغۇراق گۈل 95
بىرىتانىيە قارا ئەندىزى 97
يۇلتۇز گۈل 99
چاغىرچاي 101
سەبرە 102
مەرزەنجۇش 104
مازارىيۇن 105
تەر - تىز 107
زۇفا 108
2) ئىسسىق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار 109
سوغۇ گۈل 109

ئاچچىق تاۋۇز 112
چېتىن 114
گۈلسامساق 116
دوربلىق گازۋان 118
گۈلياسمان 119
كەسلەنچۈك 120
فىيشىر سۈتلۈك ئوتى 121
3) سوغاق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دوربلار . . . 123
ئاق قىچا ئۇرۇغى 123
غاربقۇن 125
چول رەيىھىنى 127
ياۋاماش 128
قۇندۇز ئوت 129
توخۇ تۇخۇمى 130
3 - ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدىغان دوربلار 132
1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دوربلار 133
قومۇچ يىلتىزى 133
تاجىگۈل ئۇرۇغى 135
ياز غازىكى 137
خام گەج 138
لوپنۇر كەندىرى 141
ئوت 142
جەمبىل 144
شەپەرەك مايىغى 145
2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ زەھەرنى تارقاتقۇچى دوربلار 146
سامساق 146

ئۇچقـات 148
ئوسما بىلتىزى 151
مامكاپ 153
سىمىز ئوت 155
ئاقباش ئوت 156
بىنەپشە 158
غاز تاپان ئوت 159
بـوز تىكەن 161
بىسلغـاق 163
ئىت ئۇزۇمى 164
سۇ قامچا ئوتى 166
سۇ بـۇلدۇرگىنى 167
ئـەنجىبار 169
تىلـقاتات 171
سۇ يالپۇزى 172
كاكىنەچ 173
چىغىرتماق 175
ئات قـۇلاق 177
ئىپىق ئوتى 179
لـەيلىگۇل 180
چىپار ئـوت 181
كەكرى 183
ئالتۇن شاخ 184
چىلپابە 185
رۇشەنگۇل 187
ئـۇشنە 188

قاغا تىرنىغى 189
ئاق قېيىن قوۋزىغى 191
جاغجاق ئوت 192
ھىندى نىلۇپىرى 194
سەرخىس. 195
ئىلان پوستى 197
ئېيىق تاپان 199
توغراق 200
ئىشەك قومۇچى 202
شەھدان 203
تاغ ئىت ئۈزۈمى 204
ياتما نىلوفەر 205
تاش بۇرگۇن 206
سىرىق چاي 207
يۇمشاق مانگان مەدىنى 209
سىپىن چىچىگى 210
يىزىخو 211
بۇلدۇرگەن 213
دۇدارتسىيە 214
ياۋا قۇلماق 215
3) ھول ئىسسىقنى قايتۇرغۇچى دورىلار 217
سوگەت 217
زىرىق 219
قىزىل بۇغداش 221
ئەرمىدۇن قوۋزىغى 222
قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 223

سانجىق ئوت 226
ئاپتاپپەرەس 228
بۇيا 229
پىننە 231
كاسىنە 233
قاشقا بىدە 234
جىنتىيانا 235
ئاچچىق ئەمەن 237
4) ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار.... 238
ئەڭلىك ئوت 238
تاش ئوت 241
رەۋەن 243
تازىلانغان شور 245
چۇقا 247
مۇدەن يىلتىز پوستى 249
قارا ياغاچ 251
كوك ئەمەن 252
ھەپىرەك 254
4- سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى ۋە سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 256
1) ھوللۇكنى سىرغىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى دورىلار 257
پاقا يوپۇرماق 257
تەسۋى قوناق 259
كوممە قوناق ساقىلى 260
ياۋا كەشمىر 261

چىنە گۆل 262
ماڭدار 264
قۇشقاچ تىل 266
ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 267
كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى 269
چوكا دەرەخ مىۋىسى 270
كوك كاۋا شوپىگى 272
قارا چىپكەتكە 272
ئاچچىق چىچەك 273
موزاي بېشى 274
تاۋۇز 275
نەغەز گۆل يىلتىزى 277
ئىپىق ئۇزۇم يوپۇرمىغى 278
پىلىك ئوت 279
دورىلىق لەيلىگۆل 280
كوك سىغىز 282
2) سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 283
سۇتلۇك ئوت 283
چۇغۇندان 285
ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 287
5. رىماتىزمنى داۋالايدىغان دورىلار 289
بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 289
چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 291
يىلپىز سوڭگى 293
چىياڭخو 294
دۇخو 296
چەيزە يىلتىزى 298

كەپە 299
ياۋا كوك پۇرچاق 301
تاغ لەيلىسى 302
قاقرا تۇمشۇق 304
سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 305
بۇغا تاپان 307
تاۋۇزەك 308
چاققاق 309
چىگگىلىك 311
قارىغاي 312
غول ئورايدىغان چىگگىلىك 314
غاز قانىتى ئوت 315
6- يەلنى تەگشىگۈچى دورىلار 317
قىزىلگۈل 317
ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 318
ياۋا سامساق 320
قارا ئەندىز 322
ئىزمۇق 323
7- سوغاقنى ھەيدىگۈچى دورىلار 325
جۇۋىنە 325
ئارپا بىدىيان 326
بۇۋانە 329
8- قاننى تەگشىگۈچى دورىلار 333
1) قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار 333
شاپىتۇل مېغىزى 333
ئۇچار چاشقان مايىغى 335

ۋاراڭزا چېچىگى 337
تاغىچە گوشى 340
تاغ دېنى 341
پىيزەك 342
يىمۇساۋ 344
چۈەنچۈك 346
كوكۈيۈن 348
سۈلۈك 349
كەتمەن قوڭغۇز 351
قىزىل چوغلۇق 352
بۈزۈن 354
يارماقگۈل 356
لىپەككۈل 357
جۈزنەك 359
غول چېچى 360
قارامۇق 362
خېنە گۈل 363
ئەتىرگۈل 366
ياۋا كۈنجۈت 367
قارىغان 368
جىن چاتقىلى 370
شەرق قامچا ئوتى 372
ئوسۇك ئۇرۇغى 374
فارا قوغۇر 375
2) قان توختاتقۇچى دورىلار 376
غاز ئوتى 376

رویان 378
کۆلی ئارچا بوپۇرمىغى 380
کالا ۋۇلاق 383
توشقان ئوتى 384
چاچ کومۇرى 387
چوڭ خوخا 388
کىچىك خوخا 390
يالمان قولاق 391
تۇخۇمەك 393
چوڭ بوپۇرمافلىق لويلا 395
يەر توزغىغى 396
باشاق مۇڭگۇزى 398
قوي كوزى ئوت 399
چۇپۇرشاڭ 400
ئېتىزلىق قىرىق بوغۇمى 401
بەھمەن 402
ھىكەن سىرىغى 403
يوگىمەچ 405
كىيىك قېنى 406
توشقان كالپۇك 407
قىزىل مارال 408
مەرمەر تېشى 409
ئەمەن 410
9- نىرۋىنى تىنچلاندۇرغۇچى دورىلار 412
سۇمبۇل 412
سىرىس 414

جەز بۇزار 415
كەرمان 417
ماگنىت تېشى 418
سىرسۇرۇخ 419
قىزىل تومۇر مەدىنى 420
10- جىگەرنى تېنىچلاندۇرۇپ، يەلنى باسىدىغان
دورىلار 422
يادا تاش 422
سازاك 423
پىلە قۇرۇتى 425
چايان 426
ئوغرى تىكەن 428
دىگىزىيا 429
11- قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار 431
1) بەدەنگە قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار 432
قان تېپەر 432
كەتىرا 433
قىزىل مۇڭلىك شاقا قول 436
بەيجۇ 438
چوك چىلان 440
قوچاق قول 441
ئەنجۇر 443
پىچەك گۈل 444
كىۋەز 446
چۇچۇك بۇيا 448
بادام 450

توشقان قۇلاق 451
جۇگرۇشى 452
بۇغا ئوت يىلتىزى 453
2) مۇسپىلىككە يارداەم بەرگۈچى دورىلار 454
بالا ھەمرىبى 454
توشقان زەددىگى 455
يەر مەددىگى 457
شۇمشا 458
شۇم بۇيا 460
سىرتق يوگەي 461
جىن كىۋىزى 463
ياڭاق 465
كۈدە ئۇرۇغى 467
بۇغا 468
پىستە 471
كاپىراس 472
ئۇلار 473
3) قاننى قۇۋۇەتلەندۇرگۈچى دورىلار 473
تاش چىچىگى 473
داڭگۇي 474
ئاق چوغلۇق 477
ئالىقات 479
ئەگرى سۇناي 481
قۇرۇت ئوت 484
4) مەنپىلىكنى ئاسرايدىغان دورىلار 485
ھەسەل 485

كەندىر ئۇرۇغى 486
شىقىلداق 487
تاشپاقا قىپى 488
ئېشەك يىلىمى 489
12- ھەزىم قىلىشقا يارداەم بەرگۈچى دورىلار . . . 491
ھەزىم ئېچىتقۇسى 491
ئارپا ئۇندۇرمىسى 492
چۈژگۈن ئۇندۇرمىسى 493
قانىسە 494
قۇلماق 495
دولانە 496
بىيە 497
13- مەددە چۇشۇرگۈچى دورىلار 499
ھىلك 499
يىپىشقاق ئوت 501
كاۋا ئۇرۇغى 503
ئاقىر قەرھا 504
14- قورۇغۇچى ۋە تىزگىنلىگۈچى دورىلار 506
ياچىۋەك تۇخۇمى 506
ئانار پوستى 507
ئەينۇلا 508
لۇكگۇ 510
چۇلۇك يىلتىز پوستى 512
نىلۇپەر 513
ئوچاق چالمىسى 516
كىرپە تېرىسى 517

مالىنا 518
ئـازغان 519
دۇب 521
يانتاق شېكىرى 522
قـاغا جىگدە 524
جىغـان 525
قارا ئۇرۇك 526
غـالچەك 527
پاشا ئوت 528
15- ئـاغرىق توختاتقۇچى دورىلار 529
مىك دىۋانە ئۇرۇغى 530
ئىت يـاڭىغى 532
ياۋا زاغۇن 534
ياۋا ئەپىيۇن گۈل 535
ئىگىر 537
توگە تاپان 538
16- تاشقى كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان دورىلار.... 540
ھەرە ھوكۇنىگى 540
يۇنمۇ 542
ئادىراسمان 543
ئالا قوڭغۇز 544
كـوك مـارال 546
چار پاقا شىرىسى 547
گۈلەمبىر 548
گۈڭگۈرت 549
مىك يـوپۇرماق 551

مارال قۇلاق 552
ئابدىمىلىك ئۇرۇغى 554
لازا 555
چاكامۇخ 557
سوپۇن دەرەخ مىۋىسى 558
قىزىل گەج 560
قىغ قوڭغۇزى 561
زەمچە 562
نوشۇدۇر 564
تەبىئى مىس 565
ھېقىق 566
كىلىمىل تېشى 567
سۇكات 568
سىسىق لويلا 569
ئىت سىيگەك 570
چۇفاڭغا كىرگۈزۈلگەن بىرقىسىم دورىلار ھەققىدە
قىسقىچە چۈشەنچە 571
كورسەتكۈچلەر 1
ئۇيغۇرچە كورسەتكۈچ 1
خەنزۇچە كورسەتكۈچ . . . . . .
لاتىنچە كورسەتكۈچ . . . . . .
داۋالاش كورسەتكۈچ 16
ئاخىرقى سۆز . . . . . .

جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇق دورىلىرى ھەققىدە ئومۇمى ساۋات

I دورىلارنى تونۇش

شىنجاڭدا جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇق دورىلىرىنىڭ مەنبەئى ئىنتايىن مول، ئۇلارنى توغرا تونۇپ، ياخشى پەرقلەندۈرىشگەندە، تېپىپ ئىشلىتىش قىيىن. شۇڭلاشقا دورىلارنى تونۇش ئىنتايىن موھىم.

1) ئاممىدىن ئۇگىنىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، ئەڭ ئەقىللىق، ئەڭ قابىلىيەتلىك ـ لەر ـ ئەمەلىي تەجرىبىگە ئەڭ باي جەڭچىلەر.»** كەڭ ئىشچى ـ دىخان ـ ئەسكەرلەر ئاممىسى، ئۇزۇن مۇددەتلىك تەكرار ئەمەلىيەت جەريانىدا جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇق دورىلىرىنى تونۇش جەـ ھەتتە، ئىنتايىن مول تەجرىبىلەرنى توپلىدى. ئۇلار ئادەتتە دورا ئۇسۇملۇكلىرىنىڭ يىلتىزىنى ياكى يوپۇرمىغىنى كورۇپلا ياكى جۇڭيى ـ ئۇسۇملۇق دورىلىرى قوللانمىسىدىكى رەسىملەرنى كورۇش بىلەنلا، ئۇنىڭ قانداق دورا ئىكەنلىگىنى توغرا ئايرىۋالالايدۇ. بۇنداق قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى كەمتەرلىك بىلەن ئەستايىدىل ئۇگىنىشىمىز كېرەك.

2) ئەمەلىيەت جەريانىدا ئۇگىنىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«ھەر قانداق ئادەم بىرەر شەيئىنى بىلمەكچى بولىدىكەن،**

شۇ شەيئى بىلەن ئۇچرىشىش يەنى شۇ شەيئىنىڭ شارائىتىدا ئۇز ھاياتىنى (ئەملىيىتىنى) ئوتكۈزۈشى كېرەك، ئۇنىڭدىن باشقا چارە يوق.» بىز جۇڭيى-ئوسۇملۇق دورىلىرىنى يىغىش، تېرىش، تەييارلاش، ئىشلىتىش ئەملىيىتى جەريانىدا «كورۇش»، «پۇراش»، «تېتىش»، «تۇتۇپ كورۇش»، «سىلىشتۇرۇش» قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق ئومۇملاشتۇرۇپ ھوكۇم قىلىپ، تونۇشىمىزنى تەكرار چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، جۇڭيى - ئوسۇملۇق دورىلىرىنى تونۇش - پەرقلەندۈرۈش قابىلىيىتىمىزنى ئۈزلۈكسىز ئوستۇرۇشىمىز كېرەك.

(1) كورۇش: دورا ئوسۇملۇگىنىڭ پۈتۈن كورۇنۇشى ھەمدە يىلتىزى، غولى، يوپۇرمىغى، گۈلى، مېۋىسىنىڭ ئوخشاش بولمىغان ھالەتلىرىنى قايتا - قايتا تەپسىلى كۈزىتىپ، ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىگى ۋە ئومۇملىغىنى ئىگەللىشىمىز كېرەك. پۈتۈن كورۇنۇشىگە قاراشتا — موھىمى ئۇلارنىڭ ئىگىز ياكى پاكارلىغىغا، ياغاچ غوللۇق ياكى سامان غوللۇق ئىكەنلىگىگە، تىك ياكى يەر بېغىرلاپ ئوسىدىغانلىغىغا؛ غول - شاخلىرىغا قاراشتا — موھىمى قىرلىق ياكى سىلىقلىغىغا، بوغۇملۇق ياكى بوغۇمسىزلىغىغا، تىكەنلىك ياكى تىكەنسىزلىگىگە؛ يوپۇرمىغىغا قاراشتا — موھىمى ئۇنىڭ ئاددى ياكى مۇرەككەپ يوپۇرماق ئىكەنلىگىگە، ئۇدۇل ئوسكەن ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسكەنلىگىگە؛ گۈلىگە قاراشتا — موھىمى ئۇنىڭ رەڭگى، ئوسكەن ئورنى، ئورۇنلىشىش ئەھۋالى، ئۇچىدىن ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسكەنلىگىگە، كېپىنەكسىمان ياكى كالپۇكسىمان ئىكەنلىگىگە؛ مېۋە ۋە ئۇرۇغىغا قاراشتا — موھىمى ئۇنىڭ شەكلى، ئىچكى تۈزۈلۈشىگە ۋە تۈكلۈكلۈگىگە ياكى سىلىقلىغىغا قاراش كېرەك.

(2) پۇراش: بەزى دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئالاھىدە پۇرىغى بولىدۇ. مەسىلەن، قانتىپەر ئوسكەن تاغ باغرىدا

يىراقتىنلا ئۇنىڭ ئالاھىدە سىپىق پۇرىغى كېلىپ تۇرىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىق سۈزىنىڭ خۇشخۇي پۇرىغى يوپۇرمىغىنى ئەزمىسىمۇ پۇراپ تۇرىدۇ.

(3) تېتىش: زەھەرلىنىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئازراق ئېلىپ تېتىپ بېقىپ، ئاندىن تۈكۈرۈۋېتىش كېرەك. مەسىلەن، سۇ قامچا ئوتىنىڭ غولى ۋە يوپۇرمىغى، چۈغۈندانىنىڭ ئۇرۇغى، بىسىلغاقنىڭ ئۇرۇغى ئاچچىق بولىدۇ. چىلپايىنىڭ يىلتىزسىمان غولى ناھايىتى تاتلىق بولىدۇ. سانجىق ئوتنىڭ يىلتىزى ناھايىتى قېرىق بولىدۇ. غارىقۇننىڭ تەمى دەسلەپ تاتلىق، كېيىن قېرىق سېزىلىدۇ.

(4) تۇتۇپ كورۇش: مەسىلەن، ئەڭلىك ئوتنىڭ غولى ۋە يوپۇرمىغى يىرىك، قىرىق بوغۇمنىڭ غولى ئىكەككە ئوخشاش بولىدۇ.

(5) سېلىشتۇرۇش: ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«سېلىشتۇرغاندىلا پەرق ئەتكىلى بولىدۇ.»** دورىلارنى تونۇش ئەمىلىيىتىدە ھەمىشە مۇنداق ئەھۋاللار يولۇقىدۇ. بىر قانچە خىل دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ شەكلى ناھايىتى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭغىمۇ ئوخشايدۇ، بۇنىڭغىمۇ ئوخشايدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى تەپسىلى تېپىپ، ئەستايىدىل سېلىشتۇرغاندىلا پەرقلەندۈرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن، ئورمان داڭگۇيى ۋە قىسقا غوللۇق داڭگۇيلارنىڭ سىرتقى كورۇنۇشى ناھايىتى ئوخشايدۇ. لېكىن ئورمان داڭگۇيىنىڭ يوپۇرماق غىلاۋى سەل كېڭەيگەن، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن گۈل رېتى ساپلىرى سىلىق ۋە تۈكسىز بولىدۇ. قىسقا غوللۇق داڭگۇيىنىڭ يوپۇرماق غىلاۋى ئىنتايىن كېڭەيگەن، يوپۇرماق غىلاۋى ۋە گۈل رېتى ساپلىرى زىچ ئوسكەن بولۇپ، قىسقا، يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان بولىدۇ. چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن بىلەن زەرەك دەرىخى (椴树)، چوڭ خوخا بىلەن كەر-

رەك، ھاز قانىتى ئوتى بىلەن مۇرچۇبالارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىگەللىگەندىلا ئۇلارنى توغرا تونىغىلى بولىدۇ.

(6) يەنە دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ ئەۋرىشكىلىرىنى تەيـ يارلاپ، شۇبىشىبەن ئارقىلىق ئوزئارا ئۇگىنىپ، ئوزئارا تەجرىبە ئالماشتۇرغاندا، دورا ئوسۇملۇكلىرىنى تونۇيدىغان كىشىلەر تېخىمۇ كوپىيىپ ئاممىۋى خاراكتىرلىك ئالدىنى ئېلىش ـ داۋالاش ئىشى يەنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

3) ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە قىسقىچە ساۋات

ئامىددىن ئۇگىنىش ۋە ئوزى قول سېلىپ ئىشلەشتىن باشقا، ئوسۇملۇكلەر ھەققىدە ئازراق ئومۇمى ساۋاتقا ئىگە بولۇش كېرەك. ئوسۇملۇكلەر ئىلمى جەھەتتىكى نۇرغۇنلىغان مەخسۇس ئاتالغۇلار ۋە ئىبارىلەرنى چۈشىنىش تەسرەك بولسىمۇ، لېكىن ئۇگەنمەي بولمايدۇ. شۇڭا ئۇگىنىش ۋە ئىشلىتىشكە ئوڭايراق بولۇش ئۈچۈن، بۇ كىتاپتا ئىشلىتىلگەن ئاتالغۇ ۋە ئىبارىلەر ھەققىدە تۆۋەندە قىسقىچە چۈشەنچە بېرىلدى ۋە ۋوشۇمچە رەسىم كىرگۈزۈلدى.

(1) ئومۇمى ئاتالغۇلار:

دەرەخ: تىك ئوسىدۇ، ئاساسىي غولى كورۇنەرلىك بولىدۇ. مەسىلەن: ئۇرۇك، قارايىغاچ، قارىغاي قاتارلىقلار.

چاتقال: پاكار ئوسىدۇ، ئاساسىي غولى ئېنىق بولمايدۇ، ئادەتتە شاخچىلىرى كوپرەك بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن: قىزىل گۈل، ئالىقات قاتارلىقلار.

يىغاچ غولىلۇق پېلەك تارتىپ ئوسىدىغانلار:

غولى يىغاچلانغان، ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ تىك ئوسەل ـ

مەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يوگىشىپ ياكى يامىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، غۇنچە ئۇزۇم ماڭدار قاتارلىقلار.

سامان غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغانلار: غولى سامان غوللۇق، ئۇزۇن، ئىنچىكە. يۇمشاق بولۇپ، تىك ئوسەلمەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يامىشىپ ياكى يوگىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، ھەشقىپىچەك، قۇلماق قاتارلىقلار.

سامان غوللۇقلار: ئادەتتىكى ئوت - چوپلەر بولۇپ، قىشتا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ياكى پۈتۈن تېنى قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، پاقا يوپۇرمىغى، ئىت ئۇزۇمى قاتارلىقلار.

بىر يىللىق ئوسۇملۇكلەر: شۇ يىلى چېچەكلەپ مېۋە بېرىپ، شۇ يىلى قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، سىمىز ئوت، خېنە قاتارلىقلار.

ئىككى يىللىق ئوسۇملۇكلەر: بىرىنچى يىلى يىلتىزى، غولى، يوپۇرماقلىرى ئوسىدۇ، 2 - يىلى چېچەكلەپ مېۋە بېرىپ قۇرۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن، تۇرۇپ، چۇپۇرشاك قاتارلىقلار.

كوپ يىللىق ئوسۇملۇكلەر: ئىككى يىلدىن ئارتۇق ياشايدۇ، قىشتا بەزىلىرىنىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسىملىرى قۇرۇپ كەتسىمۇ، يەر ئاستىدىكى قىسمى ئۇزۇن يىل ياشايدۇ، 2 - يىلى يەنە يېڭى مايسا چىقىرىدۇ. مەسىلەن، كىچىك خوخا، مامكاپ قاتارلىقلار.

تەييارتاپ ئوسۇملۇكلەر: باشقا ئوسۇملۇكلەرگە ياكى ئۇلارنىڭ يىلتىزىغا يېپىشىپ، ئۇلاردىن ئوزۇقلۇق ماددا ئېلىپ ياشايدۇ. مەسىلەن، سىرىق يوگەي، توشقان زەدىگى، شۇمبۇيا قاتارلىقلار.

(2) يىلتىز: كوپىنچە يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان بولىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان يىلتىز شەكىللىرى:

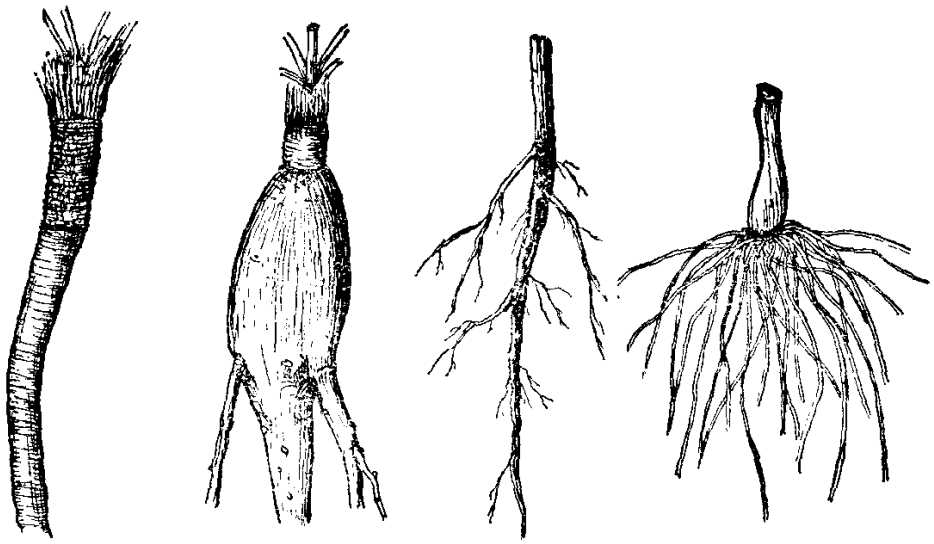

چاچما پىلتىز (سۇك پىياز) — ئوق پىلتىز (ئىت ئۇزۇمى) — كوئۇسسمان پىلتىز (شىنجاڭ ھىگى) — يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان پىلتىز (كەۋرەك)

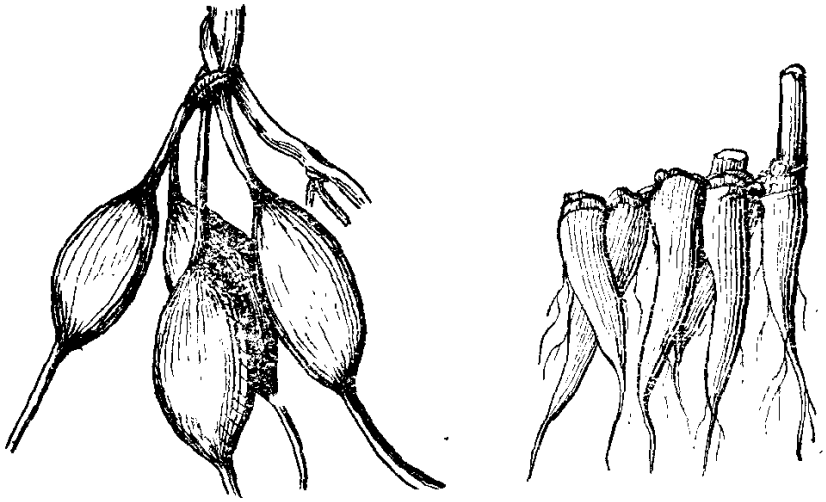

تۇگۇنەك پىلتىز (جۇگغار بۇۋانىسى) — ئۇرچۇقسىمان پىلتىز (قىزىل چوغلۇق)

(3) غول: يەر ئاستى غول ۋە يەر ئۈستى غول دەپ بولىنىدۇ. دائىم ئۇچرايدىغان يەر ئاستى غوللار:

پىلتىزسىمان غول: سىرتقى كورۇنۇشى پىلتىزغا ناھايىتى ئوخشايدۇ، ئادەتتە يەر ئاستىدا توغرىسىغا ئوسىدۇ. سوغۇملارغا بولۇنىگەن بولۇپ بوغۇمىدا بىخ ۋە يىگلەپ كەتكەن يوپۇرماق

بولىدۇ. نۇۋەنگە يىلتىز تارتىدۇ. مەسىلەن، قىزىل مۇڭلۇك، شا-قاقۇل، چىغىرتماق قاتارلىقلار.

تۈگۈنەك غول: يەر ئاستى غولى تۈگۈن شەكلىدە، سىمىز - توم بولىدۇ. مەسىلەن، قوچاق قول، تاغ دېنى قاتارلىقلار.

تەڭگىسىمان غول: يەر ئاستى غولى قىسقا بولۇپ، سىرتىنى كوپلىگەن قىلىن ياكى پەردىسىمان تەڭگە يوپۇرماقلار ئوراپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، ئىلى سوغۇگۇلى. ياۋا گۈلسامساق قاتارلىقلار.

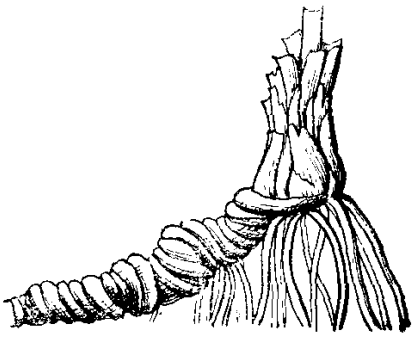

يىلتىزسىمان غول
(چىغىرتماق)

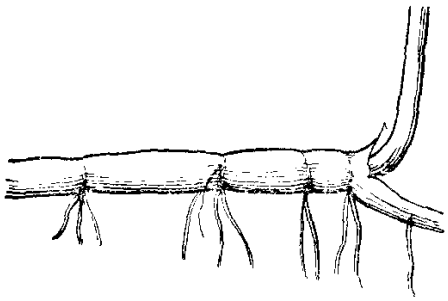

يىلتىزسىمان غول
(قىزىل مۇڭلۇك شاقاقۇل)

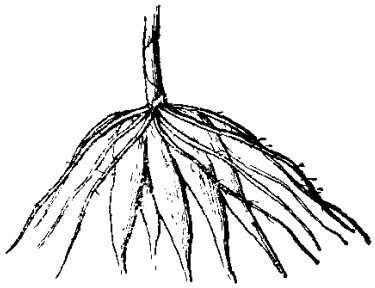

تۈگۈنەك غول
(قوچاق غول)

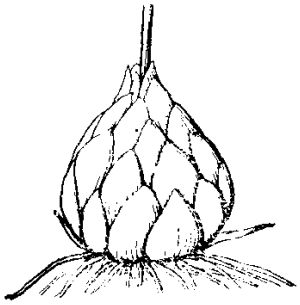

تەڭگىسىمان غول
(ياۋا گۈلسامساق)

دائىم ئۇچرايدىغان يەر ئۈستى غوللار:

يەر بېغىرلىغۇچى غول: يەر بېغىرلاپ توغرىسىغا ئوسىدۇ. غولىدىن تۇرافسىز يىلتىز ئوسۇپ چىقمايدۇ. مەسىلەن، ئوغرى تىكەن، يالمان قۇلاق قاتارلىقلار.

يېرىم يەر بېغىرلىغۇچى غول: غوللىرى كوپ سو-

لىدۇ. غولىنىڭ ئاستى تەرىپى بەر بېغىرلاپ، ئۇچى تەرىپى ئازراق كوتىرىلىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن قۇشقاچ تىل، سېمىز ئوت قاتارلىقلار.

تىك غول: غولى يەر ئۈستىدە تىك ئوسىدۇ. مەسىلەن، قېرىقمز.

ياماشقۇچى غول: ئىنچىكە، ئۇزۇن بولىدۇ. ئۇ تىك ئوسمەستىن، باشقا نەرسىلەرگە يىپچىسى ئارقىلىق يامىشىپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، سىرىق يوگەي.

يوگۇمەچ غول: غولى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ، تىك ئوسەلمەيدۇ، باشقا نەرسىلەرگە يوگۇشۇپ ئوسىدۇ. مەسىلەن، ھەشقىپىچەك، پىچەك گۈل قاتارلىقلار.

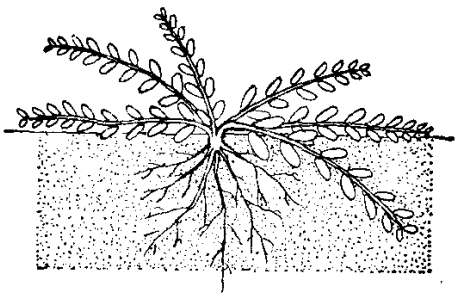

يەر بېغىرلىغۇچى غول
(يەر بېغىرلايدۇ)

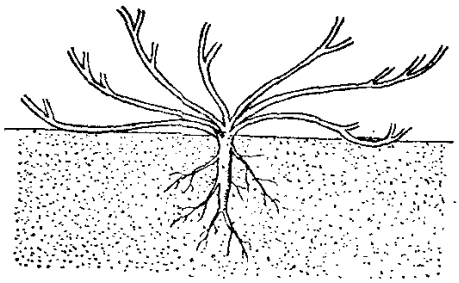

يېرىم يەر بېغىرلىغۇچى غول
(قىيپاش ئورلەيدۇ)

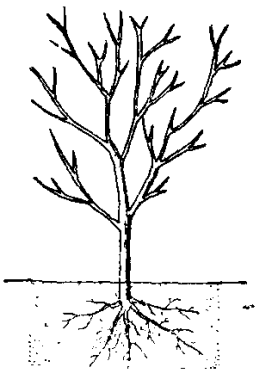

تىك غول

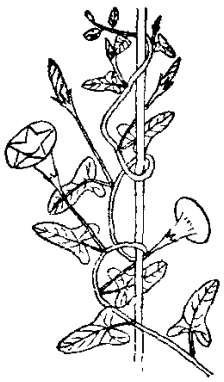

يوگۇمەچ غول

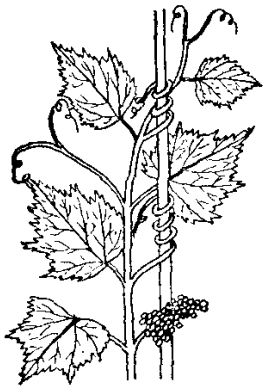

ياماشقۇچى غول

(4) يوپۇرماق: بۇ ئادەتتەيوپۇرماق ئالقىنى، يوپۇرماق سېپى، قوشۇمچە يوپۇرماقتىن ئىبارەت ۋە قىسمىغا بولۇنىدۇ.

يوپۇرماقنىڭ هەربىر قىسمىنىڭ ئاتىلىشى:

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق ئالقىنىنىڭ شەكىللىرى:

پۇمۇلاغراق

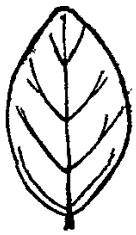

سوقۇچاق

تىمىنەسىمان

يىپسىمان

يىگىنىسىمان

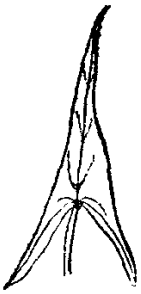

ئوقياسىمان

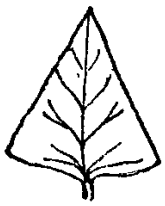

ئۇچ بۇرچەكلىك

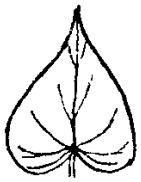

يۇرەكسىمان

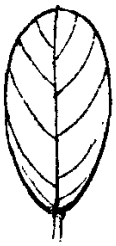

تەتۇر تۇخۇمسىمان

تۇخۇمسىمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق ئۇچىنىڭ شەكىللىرى:

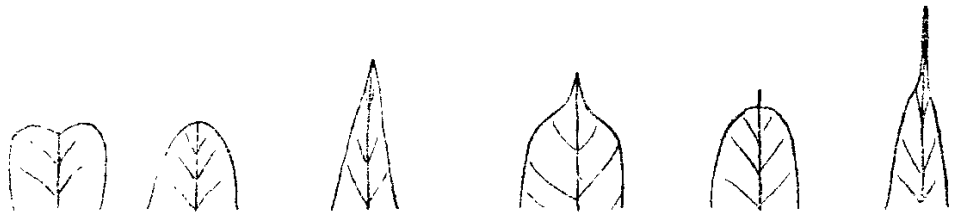

قۇيرۇقسىمان ئۇچلاتقان — تىكەنگە ئوخشاش ئۇچلاتقان — بىر اقلا ئۇچلاتقان — نەدرىجى ئۇچلاتقان — دىققاق — تاۋىراق ئويمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق گىرۋىكىنىڭ شەكىللىرى:

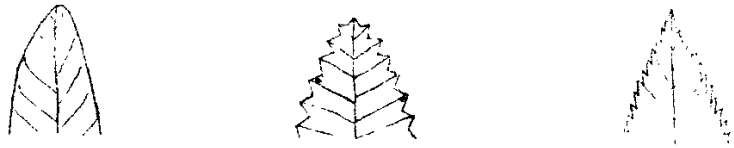

ھەرە چىشسىمان — چىشسىمان — توالۇق گىرۋەكلىك

قوش ھەرە چىشسىمان — دولقۇنسىمان — يۇمۇلاق ھەرە چىشسىمان

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق تۈۋىنىڭ شەكىللىرى:

شىناسىمان — يۇمۇلاق — يۇرەكسىمان

تۈۋى تۈۋەنگە سوزۇلغان — ئوقياسىمان

يوپۇرماق ئالقىنىنىڭ يىرىلىشى توۋەندىكىچە:

تىپىز يىرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يىرىلىش چوڭقۇرلۇغى ۋە پۇرماق ئالقىنى كەڭلىگىنىڭ $\frac{1}{4}$ دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ.

چوڭقۇر يىرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يىرىلىش چوڭقۇرلۇغى يوپۇرماق ئالقىنى كەڭلىگىنىڭ $\frac{1}{4}$ دىن ئاشىدۇ.

تولۇق يىرىلىش: يوپۇرماقنىڭ يىرىلىشى ئوق تومۇرىچە يىرىپ، يىرىقانچە ياپراقچىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

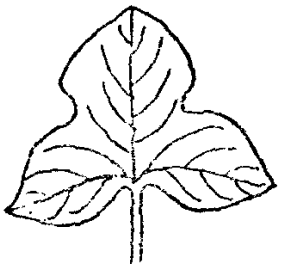

3 قۇلاقلىق تىپىز يىرىلىش

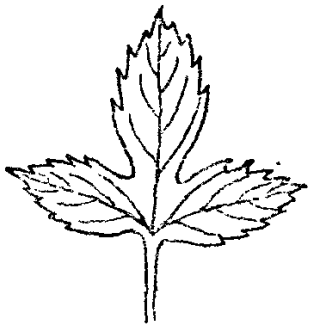

3 قۇلاقلىق چوڭقۇر يىرىلىش

3 قۇلاقلىق تولۇق يىرىلىش

ئالقاقسىمان تولۇق يىرىلىش

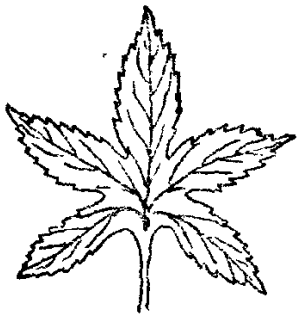

ئالقاقسىمان چوڭقۇر يىرىلىش

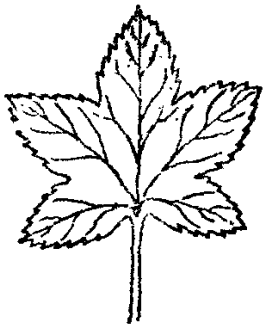

ئالقاقسىمان تىپىز يىرىلىش

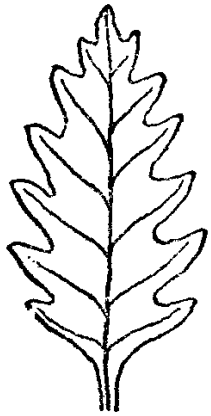

پەيسمان تېمىز
يېرىلمىش

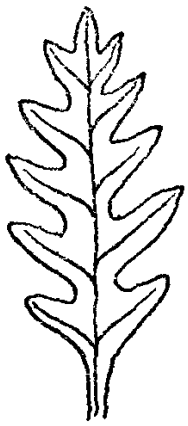

پەيسمان چوگقۇر
يېرىلمىش

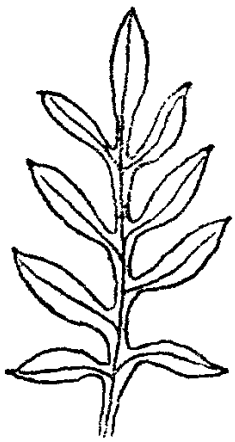

پەيسمان توتۇق
يېرىلمىش

ئاددى يوپۇرماق ۋە مۇرەككەپ يوپۇرماق:

بىر يوپۇرماق سېپىدا بىرلا يوپۇرماق بولسا ئاددى يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئاپتاپپەرەس، لازا قاتارلىقلار. بىر يوپۇرماق سېپىدا ئىككىدىن ئارتۇق يوپۇرماق بولسا مۇرەككەپ يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ. مۇرەككەپ يوپۇرماقنىڭ سېپى ئومۇمى يوپۇرماق سېپى ياكى يوپۇرماق ئوقى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان مۇرەككەپ يوپۇرماق شەكىللىرى:

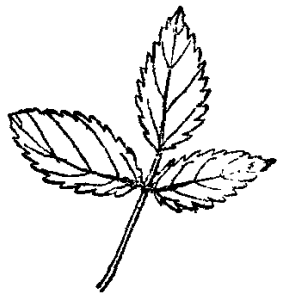

3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ
يوپۇرماق (مالىنا)

ئالقانسىمان مۇرەككەپ
يوپۇرماق (كەندىر)

جۈپ سانلىق
پەيسمان مۇرەككەپ
يوپۇرماق
(ئوغرى تىكەن)

3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق (بالدىرغان)

گىككى قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق (قىسقا غوللۇق داڭگۈي)

تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق (كىچىك يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن)

يوپۇرماق رېتى: يوپۇرماقنىڭ غول ياكى شاخقا ئورۇنلىشىش شەكلى يوپۇرماق رېتى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان يوپۇرماق رېتى:

گۈدۈل گوسكەن (چىنەگۈل)

نوۋەتلىشىپ گوسكەن (گاپتاپپەرەس)

توپلىشىپ ئوسكەن
(ئالمقات)

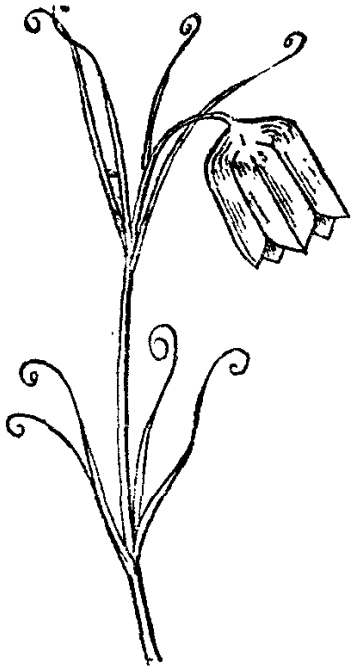

ئايلانما بولۇپ ئوسكەن (فەرغانە
سوغۇ گۈلى)

(5) گۈل: بىر تال تواۋق گۈل گۈل سىپى، گۈل تېگى، گۈل كاسىسى (گۈل كاسا يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى)، گۈل تاجىسى (گۈل تاجى يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئومۇمى ئاتىلىشى)، ئاتىلىق، ئانىلىقلارنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ. ئېچىلمىغان گۈل غۇنچە دېيىلىدۇ. گۈل ئوقى (گۈل رېتىنىڭ ئومۇمى ئوقى بولۇپ، بۇنىڭدا گۈل سىپى بولىدۇ. گۈل سىپىدا گۈل ئوسىدۇ) ۋە گۈل شاخلىرىدا ھەرخىل شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق بولىدۇ. گۈل سىپىنىڭ ئاستىدىكى شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق، ئورىغۇچى يوپۇرماق دېيىلىدۇ. گۈل رېتىنىڭ ئاستىدىكى شەكلى ئوزگەرگەن يوپۇرماق، ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماق دەپ ئاتىلىدۇ.

گۈل كاسىسى ئادەتتە يېشىل بولۇپ، بىر قانچە گۈل كاسا ياپراقچىلىرىدىن تەركىپ تاپىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ھەرخىل بولىدۇ. گۈل تاجىسى بىر قانچە گۈل تاجى ياپراقچىلىرىدىن تەركىپ تاپقان

بولۇپ، ئادەتتە ئوچۇق رەڭلىك بولىدۇ. گۈل كاسىسى بىلەن گۈل تاجىسى قوشۇلۇپ گۈل يېپىنچىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

بىر گۈلدە ئاتىلىق ھەم ئانىلىق بولسا، قوش جىنسلىق گۈل دەپ ئاتىلىدۇ. ئانىلىق ياكى پەقەت ئاتىلىقلا بولسا، تاق جىنسلىق گۈل دەپ ئاتىلىدۇ. بىر ئوسۇملۇكتە ئاتىلىق گۈل ھەم ئانىلىق گۈل بولسا، قوش جىنسلىق ئوسۇملۇك دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، كاۋا، كوممىقوناق قاتارلىقلار. بىر ئوسۇملۇكتە ئانىلىق گۈل ياكى پەقەت ئاتىلىق گۈل بولسا، تاق جىنسلىق ئوسۇملۇك دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ئەرمىدۇن.

گۈلنىڭ ھەربىر قىسىملىرىنىڭ ئاتىلىشى:

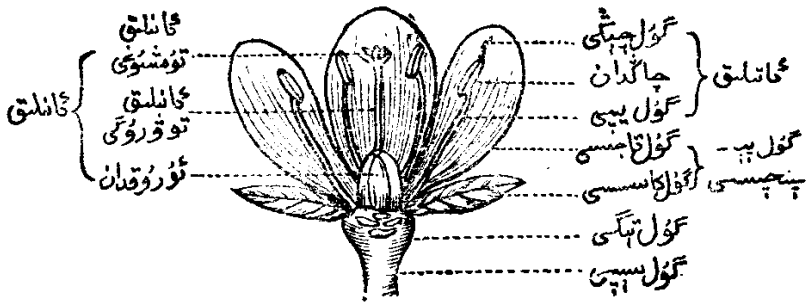

دائىم ئۇچرايدىغان گۈل تاجى شەكىللىرى:

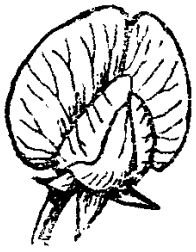

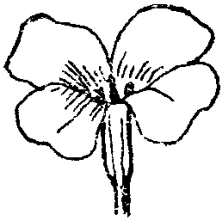

كرىس شەكىللىك گۈل　　كىپىنەكسىمان گۈل　　ئەيچىسىمان گۈل

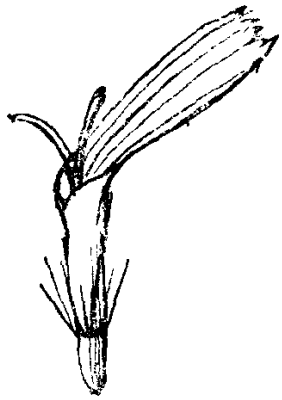

تىلسىمان گۈل

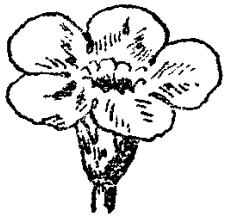

چاق پىلەكسىمان گۈل

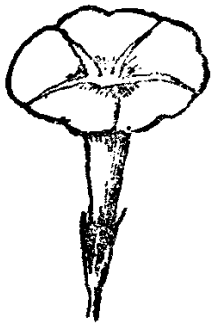

ۋاروۋكسىمان گۈل

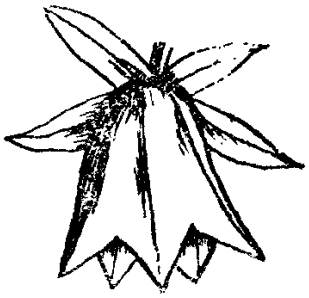

قوڭغۇراقسىمان گۈل

ئۈچار قۇشسىمان گۈل

كالپۇكسىمان گۈل

گۈل رېتى: گۈلنىڭ گۈل شېخىدا ئورۇنلىشىش شەكلى گۈل رېتى دەپ ئاتىلىدۇ.

دائىم ئۈچرايدىغان گۈل رەتلىرى

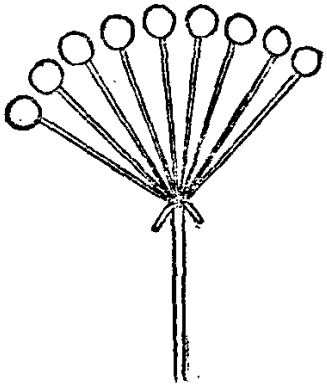

كۈللۈكسىمان گۈل رېتى

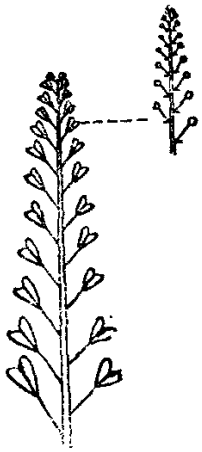

ئومۇم گۈل رېتى

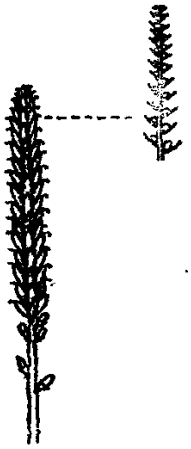

باشاقسىمان گۈل رېتى

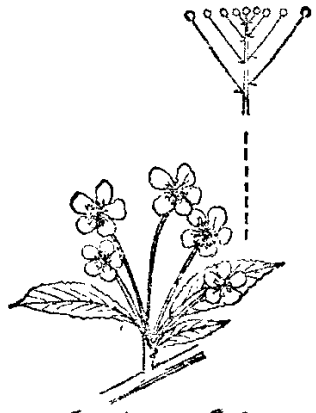

ئوگىزسىمان گۈل رېتى

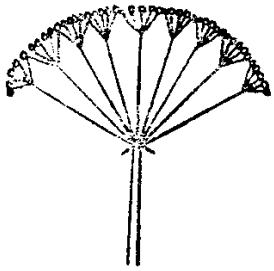

مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى

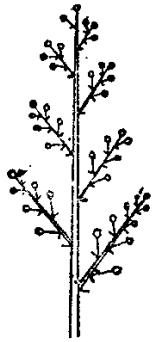

كونۇسىمان گۈل رېتى

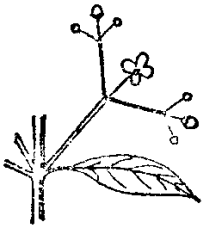

چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى

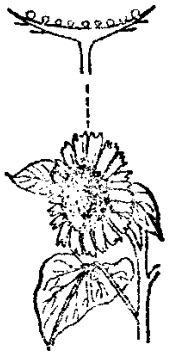

باشسىمان گۈل رېتى

(6) مىۋە ۋە ئۇرۇق: مىۋە ئانىلىغى ئۇرۇقلانغاندىن كېيىن ئوسۇپ يېتىلىدۇ. ئۇرۇغى مىۋىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ.

دائىم ئۇچرايدىغان مىۋە ۋە ئۇرۇقلارنىڭ شەكللىرى:

ئورۇق مىۋە (مامكاپ)

قانتىق مىۋە (دۇپ)

قىلتىرىقلىق مىۋە (بۇغداي)

قاناتلىق مىۋە (ئەرمىدۇن)

قاسراقلىق مىۋە
(پۇرچاق)

ئۈزۈن مۇڭگۈز ـ
لۈك مىۋە
(تۈرۈپ)

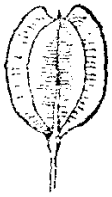

قىسقا مۇڭگۈز ـ
لۈك مىۋە
(بىسلىقاق)

بولۇڭغان مىۋە
(كىۋەزئانىسى)

غۇلچە شەكىللىك
مىۋە (ئاق
چوغلۇق)

غوزا شەكىللىك
مىۋە (مىك
دىۋانە)

شىرلىلىك مىۋە
(ئىست ئۈزۈم)

ئۈچكىلىك مىۋە
(ئۈرۈك)

غۇزمەك مىۋە (ئۈزمە)

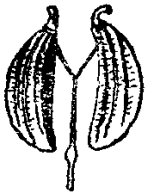

قوش ئاسماق مىۋە (داڭگۈي)

2 يىغىش ۋە ساقلاش

1) ئوسىدىغان مۇھىتنى بىلىش

شىنجاڭ ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان بولۇپ، تىيانشان ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئوتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شىمالىي شىنجاڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىقلىمىدا زور پەرق بار. ئىقلىمى، يەر شەكلى، تۇپراق ۋە جۇغراپىيىلىك ئورنى ئوخشاش بولمىغان جايلاردا ئوخشاش بولمىغان ئوسۇملۇكلەر ئوسىدۇ، ئوخشاش بولمىغان ھايۋانلار ماكانلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئوسىدىغان مۇھىتنى بىلىپ، ئۇلارنىڭ تارقىلىش قانۇنىيەتلىرىنى ئىگەللىگەندىلا دورا مانىرىياللىرىنى ئوڭاي تاپقىلى بولىدۇ. مەسىلەن، تاغ لەيلىسى ئىگىز تاغلاردا، چاكاندا پەس تاغلاردا، چىغىرتماق دەريا ۋادىلىرىدا، يۇلغۇن قۇملۇقلاردا، يەر مەدىگى، توشقان زەدىگى تۇزلەڭلىكلەردە، سۇ قامچا ئوتى، سۇ يالپۇزى سۇ بويلىرىدا ئوسىدۇ. غۇنچە ئۇزۇم تۇرپاندا ئوستۇرىلىدۇ، بالدىرغان غۇلجىدىن چىقىدۇ. پەقەت كەڭ كولەمدە ئاممىۋى ھەركەت ئېلىپ بېرىپ، دورا مەنبەلىرىنى ئەسلىتايىدىللىق بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرگەندىلا، ئوخشىمىغان رايون، ئوخشىمىغان مۇھىتتىكى جۈگىي ـ ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ تۈرلىرىنى، مەھسۇلاتىنى ۋە سۈپىتىنى ئېنىق بىلگىلى بولىدۇ. بۇ پەقەت دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى قېرىنداش ئولكىلەردىن دورا ئوسۇملۇكلىرىنى كوچۇرۇپ تېرىشتا ۋە ياۋايى دورا ئوسۇملۇكلىرىنى ئۈزلەشتۈرۈپ ئوستۇرۇشتىمۇ يېتەكچىلىك رول ئوينايدۇ.

2) دورا ئوسۇملۇكلىرىنى يىغىش پەسلىنى ئىگەللەش

دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ سۈپىتى، مەھسۇلاتى پەسىل بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. دورا ئوسۇملۇكلىرىنى ئۇرۇش تەييارلىغى، سېتىۋېلىش ۋە ئىشلىتىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئوز ۋاقتىدا پىلانلىق ھالدا يىغىش كېرەك. ئومۇمەن دورا ئۇچۇن ئىشلىتىدىغان قىسمىنى ئوزۇقلاۋق يېتەرلىك، تەركىۋىدىكى ماددىلار تولۇق يېتىلگەن ۋاقتىدا يىققان ياخشى. مەسىلەن، قارا زىرىقنىڭ تەركىۋىدىكى خۇاڭلىيەنجىيەن (بىربىرىن) نىڭ مىقتارى كۇزدە ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. چاكاندىدىكى ماخۇاڭجىيەن (ئېغىددىرىن) نىڭ مىقتارى 8-، و - ئايلاردا ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. ئىت ياڭىغىنىڭ گۇلىدىكى ئاتروپىن ئۇنىڭ گۇلى ئېچىلغان ۋاقتىدا ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ.

(1) يەر ئۇستىدىكى قىسمى: ئوسۇپ يېتىلگەن ۋاقتىدا ياكى گۇل ئېچىلىشتىن ئاۋال يىغىۋېلىنىشى كېرەك. مەسىلەن، يىمۇساۋ، ياۋا-زاغۇن، غاز ئوتى، كىچىك خوخا، قىرىق بوغۇم قاتارلىقلار. غولى ئىنچىكە ياكى پاكارراقلىرىنى يىلتىزى بىلەن قوشۇپ يۇلۇپ ئالسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن، پاقا يوپۇرمىغى، قوي كوزى ئوت، بۇغاتاپىنى، چىپار ئوت، قىزىل مارال قاتارلىقلار.

(2) يىلتىز ۋە يەر ئاستى يىلتىزسىمان غول: بۇلارنى باش باھار ۋە كەچ كۇزدە قېزىۋالغان ياخشى. مەسىلەن، كەتىرا، سوغو-گۇل، قىزىل مۇنلىك شاقا قۇل، جىنتىيانا، رەۋەن قاتارلىقلار.

(3) غول، شاخ ۋە يوپۇرماق: ئومۇمەن شاخ، يوپۇرماقلار تولۇق ئوسۇپ يېتىلگەندە يىغىش كېرەك. مەسىلەن، چاكاندا، زىسۇ، جىڭجىپ، نىلۇفەر يوپۇرمىغى، ئوسما يوپۇرمىغى قاتارلىقلار. ئۇزۇمە يوپۇرمىغىنى قىرودىن كېيىن يىققان ياخشى.

(4) دورىلىق گۇللەر: بۇلارنى ئېچىلمىغان لېكىن ئېچىلاي

دەپ ساۋلغان ۋاقتىدا يىغىش كېرەك. مەسىلەن، تەڭگە يوپۇرماق، ئۇچقات، قىزىلگۈل، تۇخۇمەك غۇنچىسى قاتارلىقلار. ياكى ئىچىلغان ۋاقىتىدا يىغىش كېرەك. مەسىلەن، جۇيخۇاگۈل، برىتانىيە قارا ئەندىزى، تۇخۇمەك گۈلى قاتارلىقلار.

(5) ئۇرۇق ۋە مىۋە: مىۋىلەرنى پىشاي دىگەن لىپكىن تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن ۋاقتىدا يىغىش كېرەك، ئۇرۇغنى مىۋىسى پۇتۇنلەي پىشىپ دېنى تولغاندا يىغىش كېرەك.

3) دورا مەنبەلىرىنى ئاسراش، مۇۋاپىق يىغىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«ھەر قانداق جاي ئادەم كۇچى ۋە ماددى كۇچنى بەكمۇ ئاسرىشى لازىم، ھازىرنىلا كوزدە تۇتۇپ، قالايىمقان ئىشلىتىپ، ئىسراپ قىلىۋېتىشكە ھەرگىز بولمايدۇ.»** جۇگىي - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋەزىپە، شۇڭلاشقا ئۇرۇش تەيىيارلىغى كوز قارىشى، ئومۇمنى كوزدە تۇتۇش كوز قارىشى بولۇش كېرەك، ئۇلارنى قالايىمقان يىغىشقا، بېسىپ ئويۇشقا، ئىسراپ قىلىشقا بولمايدۇ.

(1) ئوسۇملۇك دورىلىرىنى پىلانلىق يىغىش كېرەك. نىمە كېرەك بولسا شۇنى يىغىش، قانچىلىك كېرەك بولسا شۇنچىلىك يىغىشنى يولغا قويۇش لازىم. ساقلاشقا تېگىشلىگىدىن باشقىلىرىنى، ئەگەر شارائىت بولسا باشقا ئورۇن ۋە رايونلارغا يارىدەم قىلىش ياكى شۇ يەردىكى دورا ماتىريالىلىرىنى سېتىۋېلىش ئورۇنلىرىنىڭ دولەت پىلانى بويىچە يىغىش كېرەك.

(2) دورا ئوسۇملۇك مەنبەلىرىنى ئاسراش كېرەك. چوڭ-

لىرىنى يىغىپ، كىچىكلىرىنى قالدۇرۇش كېرەك. يىلتىز ياكى يىلتىز-سىمان غوللۇق كوپ يىللىق دورا ئوسۇملۇكلىرىنى، مەسىلەن، فانتېپەر، سوغۇگۇل، كەتمىرالارنى قېزىۋالغاندا، چوڭىنى ئېلىپ، كىچىگىنى قالدۇرۇش كېرەك. «بىراقلا قۇرۇتۇۋېتىش» كە بولمايدۇ. ئۇنداق قىلمىغاندا، قېزىپ ئالغانسىرى ئازىيىپ، قېزىۋالغانسىرى كىچىك-لەپ كېتىدىغان يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ.

(3) ھەم قېزىۋېلىش ھەم ئوستۇرۇش كېرەك. دورا ما-تىريالىلىرىنى ئوستۇرۇش ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا كوپ يىللاردىن بېرى تېرىلىۋاتقان دورا ئو-سۇملۇكلىرىنىڭ ئوسۇشى خېلى ياخشى. خاكجۇدىن كەلتۈرۈلگەن داغۇر داڭگۇيى خۇددى بامبۇك ئورمانلىغىدەك ئوسمەكتە. داڭگۇي، چۈەنچۇڭ، چۇقا، ئاچچىق تاۋۇز، زىسۇ، ئەگرى سۇناي، خۇەيچىك لىپەكگۇلى قاتارلىق ئون نەچچە خىل دورا ماتىريالىلىرىنى كو-چۇرۇپ تېرىپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىلدى. يۇتۇن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ئورۇنلار ئوخشىمىغان ئەھۋاللارغا ئاساسەن، ياۋايى دورا ئو-سۇملۇكلىرىنى ئوزگەرتىپ ئوزلەشتۈرۈشى ياكى پىلانلىق ھالدا ئۇرۇغىنى ئەكىلىپ تېرىشى كېرەك.

4) تەييارلاش ۋە ساقلاش

دورا ئۇنۇمىنىڭ توۋەنلەپ كېتىشىدىن ۋە ئىسراپ بولۇشى-دىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يىغىۋېلىنغان دورا ماتىريالىلىرىنى شۇ يەردىكى شارائىتقا ئاساسەن مۇمكىنقەدەر ئاددىي ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ، ئوز ئورنىدا پىششىقلاپ ئىشلەش ھەمدە مۇۋاپىق ساقلاش كېرەك.

(1) ئاپتاپتا قۇرۇتۇش: يىغىپ كېلىنگەن دورا ما-

تىرىياللىرى قۇملۇققا، يەرگە، جازىغا ۋە بوريغا يېيىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

(2) سايىدا قۇرۇتۇش: يىغىپ كېلىنگەن دورا ماتىرىيالىلىرى سايا، سالقىن، شامال ئوتۇپ تۇرىدىغان قۇرغاق ئورۇنغا ئېسىپ ياكى يېيىپ قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ ئۇسۇل كۆللەر ۋە پۇراقلىق دورا ماتىرىيالىلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، مەسىلەن، ئىت ياغىنىك گۈلى، جۇيخۋا گۈلى ۋە كىچىك يوپۇرماقلىق سۈزە قاتارلىقلار.

(3) قاخلاپ قۇرۇتۇش: دورا ماتىرىيالىلىرى خوچاغا، ئوچاققا ياكى قاخلاپ قۇرۇتۇش ئويىگە قويۇپ قۇرۇتۇلىدۇ.

بەزى دورا ماتىرىيالىلىرىنى قۇرۇتۇشتىن ئىلگىرى پىشىشقلاشقا توغرا كېلىدۇ، مەسىلەن، سېمىز ئوت، قوي كوزى ئوت، كوكمارال قاتارلىقلار قۇرۇتۇلۇشتىن ئاۋال قايناقسۇغا بېسىلىپ ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىز پوستى، دەرەخ قوۋزىغى قاتارلىق دورا ماتىرىيالىلىرىنى هول ۋاقتىدا سىرتىدىكى قوۋۇزىغىنى سويۇۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇش كېرەك.

(4) ساقلاش: دورا ماتىرىيالىلىرى قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن سالقىن، قۇرغاق، هاۋا ئالمىشىپ تۇرىدىغان ئويگە ئېسىپ ياكى جاۋىغا قەۋەت ـ قەۋەت قىلىپ قويۇپ ساقلىنىدۇ. ئوكاي قۇرۇت چۈشىدىغان قانتىپەر، تەڭگە يوپۇرماق، قوڭغۇراقگۈل، چوڭ چىلان قاتارلىق دورا ماتىرىيالىلىرىنى ئاپتاپقا سېلىشقا ۋە ئورۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

مايلىق، ئوكاي كوكىرىپ كېتىدىغان دورا ماتىرىيالىلىرىنى سالقىن، سايە، قۇرغاق ئورۇندا قويۇش كېرەك. مەسىلەن، داڭگۇي، خام ئەگرى سۇناي، ئالىقات، ئورۇك مېغىزى قاتارلىقلار.

بىرەر هادىسە يۈز بېرىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن كۆچلۈك زەهەرلىك دورىلارنى ئايرىم يوگەپ، ئايرىم قويۇش كېرەك. مەسىلەن، بوۋانە، مىك دۇۋانە ئورۇغى قاتارلىقلار.

3. پششقلاش ۋە ياسالمىلارنى تەييارلاش

1. پششقلاش

پششقلاش دورىنىڭ تەبىئىتىنى ئۆزگەرتىپ، داۋالاش تەسىرىنى كۈچەيتىش، زەھەرلىك ۋە ئەكسى تەسىرلىرىنى ئازايتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. جۈگىيىنىڭ ئەنئەنىۋى تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن دورىلارنى ھاراق بىلەن تەييارلاش ـ تەندە ئۇنىڭ تەسىرىنى يۇقۇرى ماگنۇزۇش، ئەزانى يۇقۇرى كوتىرىش، سوغاقنى چىزگىنلەش ئۈچۈن؛ زەنجىۋىل بىلەن تەييارلاش ـ تال ۋە ئاشقازاننى ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇپ، سوغاقنى تارقىتىش ئۈچۈن؛ ئاچچىق سۇ بىلەن تەييارلاش ـ دورىنى جىگەرگە ئاپىرىپ ئۇنى قوۋرۇش ئۈچۈن؛ تۇز بىلەن تەييارلاش ـ دورىنى بورەككە ئېلىپ بېرىپ، قاتتىق نەرسىلەرنى يۇمشىتىپ توۋەنگە ھەيدەش ئۈچۈن؛ ھەسەل بىلەن تەييارلاش ـ قۇرۇقنى نەملەشتۈرۈپ، تاتلىقلىق بىلەن ئاستا سۈرگۈزۈش ئۈچۈن؛ ھورلاندۇرۇپ پىشىرىش ـ تەمنى كۈچەيتىپ ئىسسىق بىلەن تولۇقلاش ئۈچۈن؛ سارغايغىچە قورۇش، قارايغىچە قورۇش ـ چۈرۈكلەشتۈرۈپ، تەبىئىتىنىڭ ئوتكۇرلىگىنى پەسەيتىش ئۈچۈن؛ تەبىئىتى ئوزگەرمىگىچە قورۇپ كومۇرلەندۇرۇش ـ قان توختىتىش ئۈچۈ ندۇر.

پششقلاشتىكى يەنە بىر مەقسەت ئارىلاشما ماددىلارنى ۋەكىرەك ـ سىز قىسىملىرىنى تازىلاپ چىقىرىپ تاشلاپ، دورىنى پاك ـ پاكىزە قىلىشتىن ئىبارەت. مەسىلەن، ياسالمىلارنى تەييارلاشقا قولا يلىق بولۇشى ئۈچۈن ئوسۇملۇك دورىلارنىڭ يىلتىزسىمان غولىدىكى توپا ـ قۇملارنى يۇيۇۋېتىش، شاپتۇل، ئورۇك مېغىزلىرىنىڭ پوستىنى ئېلىۋېتىش كېرەك، بەزى دورىلارنى چايقاپ يۇيۇش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ياخشى بولمىغان تەملىرىنى ئوزگەرتىش

كېرەك؛ نېپىز كېسىپ يالىماقلاشقا ئوڭۇشلۇق بولۇش ئۈچۈن ئۇنى سۇغا چىلاپ قويۇش كېرەك؛ يەنچىشتىن ئاۋال، تازا بولۇشى ۋە ئاسان يەنچىلىشى ئۈچۈن يۇيۇش ۋە كويدۇرۇپ ئورۇش كېرەك.

1) **يۇيۇش:** دورا ئۇسۇملۇكلىرىدىكى توپا قۇم-شېغىللار ۋە بىپىشىپ قالغان پاسكىنا نەرسىلەر تازا سۇ بىلەن يۇيۇش ئارقىلىق تازىلىنىدۇ.

2) **چىلاش:** دورىلارنى كېسىپ تەييارلاشقا قولايلىق بولۇشۇن ئۈچۈن ئىسچى بۇمشىغىچە سوغا چىلاپ قويىلىدۇ. چىلاش ۋاقتى دورىلارنىڭ يۇمشاق - قاتتىقلىق دەرىجىسىگە قاراپ بەلگىلىنىدۇ.

3) **دۇملاپ نەملەش:** چىلاپ ئاسانلىغىچە يۇمشاقلىق بولمايدىغان دورا ئۇسۇملۇكلىرىگە تەكشى ھالدا ئازراق سۇ چېچىلسا، سويۇقلۇق ئاستا - ئاستا دورىغا سىڭىدۇ. قاتتىق ماددىدىن تەركىپ تاپقان دورىلارنى ئالدى بىلەن چىلاپ نەملەش كېرەك. ئۇنى موۋاپىق قاچىغا سېلىپ ياكى تاختا ئۈستىگە قويۇپ، ئۈستىنى تاغار ياكى لاتا بىلەن مەھكەم يېپىپ دۇملاپ، نەملەندۈرۈلسە دورا ماددىسى يۇمشاپ، كېسىشكە قولايلىق بولىدۇ. بۇ ئۇسۇل چىلىغاندا تەبىئىي ئاسان ئۇزگىرىپ كېتىدىغان بەزى دورىلارغا مۇۋاپىق كېلىدۇ.

4) **چايقاپ يۇيۇش:** تۇزلاش ئۇسۇلى بىلەن ساقلانغان دورىلارنى ئىشلىتىشتىن ئاۋال سۇغا چىلاپ، مەلوم ۋاقىت چايقاپ ئونىڭدىكى تۇز تەمىنى چىقىرىۋىتىش كېرەك، مەسىلەن، تۇزلانغان بۇۋانە، تۇزلانغان توشقان زەدىگى قاتارلىقلار.

5) **قورۇش:** دورىلارنى تومۇر قازانغا سېلىپ ياكى قوشۇمچە ماتىريالىلار (ھەسەل، ئاچچىقسۇ، ھاراق، تۇز قاتارلىقلار) نى

سىلىپ قىزدۇرۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ قورۇشتىن ئىبارەت. قورۇش ئۇسۇلىنىڭ تەلىۋىگە دىققەت قىلىش كېرەك، مەسىلەن، ئوتتىنىڭ كۆچلۈك ـ ئاجىزلىغىغا، قۇرۇلۇش دەرىجىسىگە، قوشۇمچە ماتىريالىلارنى قوشقاندا ئۇلارنىڭ نىسبىتىگە دىققەت قىلىش كېرەك.

(1) سەل ـ پەل قورۇش: دورىنىڭ سىرتى سەل سارغايغىچە ياكى ئازراق ئېسىلگىچە ۋە دورىنىڭ ئوزۇگە خاس پۇرىغىنى پۇراش مۇمكىن بولغىچە قورۇش كېرەك، مەسىلەن، تەسۋى قوناق، شۇمشا، تۇرۇپ ئۇرۇقلىرىنى سەل سارغايغىچە قورىسا بولىدۇ. ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى، جىن كىۋىزى قاتارلىقلارنى بىر ئاز ئېسىلگىچە قورىسا بولىدۇ.

(2) قوماش قىلىش: دورىنىڭ سىرتى قارامتۇل رەڭگە كىرىپ، ئىچى سارغايغىچە قۇرۇلىدۇ. مەسىلەن، ئارپا ئۇندىرمىسىنىڭ قومىچى، بەيجۇنىڭ قومىچى.

(3) قورۇپ كومۇر قىلىش: دورىنىڭ سىرتى پۈتۈنلەي كويۇپ قارايغىچە، ئىچى قارامتۇل بولغىچە قورۇلىدۇ (قورۇلۇپ كومۇر بولسىمۇ تەبىئىي ساقلىنىدۇ)، مەسىلەن، توشقان ئوتىي كومۇرى، چوڭ خوخا، كىچىك خوخا كومۇرى قاتارلىقلار. كومۇرلەنگەن چاچنى تەييارلاشتا قاچىنىڭ ئاغزىنى ھىم يېپىپ قورۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك، ئۇنداق قىلمىغاندا چاچ يېنىك بولغاچقا كۆلگە ئايلىنىپ دورىلىق ئۈنۈمى يوقىلىپ كېتىدۇ.

(4) ھەسەل بىلەن قورۇش (ھەسەل بىلەن تەييارلاش): چېكىلەنگەن ھەسەلگە 30% قايناق سۇ قۇيۇپ قاينىتىپ، دورا بىلەن تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ئازراق دۇملەپ سۇس ئوت بىلەن قولغا چاپلاشمايدىغان بولۇپ بوشاشقىچە قورۇش كېرەك. ئومۇمەن ھەسەل مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 30% دىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم. بۇ ئۇسۇل تال، ئاشقازاننى ئىسسىقتا مايىللاش ـ

تۇرىدىغان، ئوپكىنى نەملەيدىغان، يوتەلنى توختىتىدىغان دورىلارغا مۇۋاپىق كېلىدۇ.

(5) ئاچچىق سۇ بىلەن قورۇش (ئاچچىقسۇ بىلەن تەييارلاش): ئاساسەن ھەسەل بىلەن قورۇشقا ئوخشايدۇ. دورىغا ئاچچىقسۇ پۇركۈلۈپ سۇس ئىوت بىلەن قۇرۇلىدۇ. ئومۇمەن ئىشلىتىدىغان ئاچچىقسۇ مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 20% دىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم.

(6) ھاراق بىلەن قورۇش (ھاراق بىلەن تەييارلاش): كوپىنچە سىرتىق ھاراق ئىشلىتىلىدۇ. ئايرىم ھاللاردا ئاق ھاراقمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئومۇمەن ئىشلىتىلىدىغان ھاراق مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 15% دىن ئېشىپ كەتمەسلىگى لازىم. ئىشلەش ئۇسۇلى 2 خىل بولىدۇ: بىر خىلى، دورا ماتىريالى بىلەن ھاراقنى ئارىلاشتۇرۇۋېلىپ، ئاندىن قىزدۇرۇپ سەل سارغايغىچە قورۇش، يەنە بىر خىلى، ئالدى بىلەن دورا ماتىريالىنى قورۇپ، ئۇ سەل سارغايغاندىن كېيىن ھاراقنى پۈركەپ ئازراق قورۇش.

(7) تۇز بىلەن قورۇش (تۇز بىلەن تەييارلاش): تۇزنى قايناقسۇدا ئازراق ئېرىتىۋالغاندىن كېيىن دورا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سەل سارغايغىچە قورۇلىدۇ. ئىشلىتىلىدىغان تۇز مىقتارى دورا ئېغىرلىغىنىڭ 2% - 3 نى تەشكىل قىلىدۇ.

(8) كېپەك بىلەن قورۇش: ئالدى بىلەن مۇۋاپىق مىقتاردىكى كېپەكنى قورۇپ، ئۇنىڭدىن ئىس چىقمىشقا باشلىغاندا، دورىنى سېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ قورۇپ، دورىنىڭ سىرتى سارغايغاندا ئېلىپ كېپەكنى تاسقىۋەتسە بولىدۇ.

6) كويدۇرۇش: دورا تۇتۇنسىز چوققا سېلىنىپ ياكى ئوتقا چىداملىق قاچىغا سېلىنىپ ئوتقا قويۇلۇپ قېپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن سوۋۇتۇلىدۇ، مەسىلەن، ماگنىت تېشى ۋە لۇگگۇ قاتارلىقلار.

7) **سۇغۇرۇش:** دورا كويدۇرۇلۇپ، قىپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن ئۇ دەرھال سۇغاق سۇغا ياكى ئاچچىق سۇغا سېلىنىدۇ. بىردەمدىن كېيىن ئېلىپ يەنە كويدۇرۇلۇپ يەنە سۇ - غۇرۇلىدۇ، بۇ خىل ئۇسۇلدا كوپ قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن بوشاپ چۇرۇكلىشىپ، ئاسان يەنچىلىدىغان بولىدۇ، مەسىلەن، مېگشى تېشى ۋە تەبىئى مىس قاتارلىقلار.

8) **قاخلاش:** بۇ، سۇس ئوت بىلەن قۇرۇتۇش ئۇ - سۇلى بولۇپ. بۇنىڭدا دورىنىڭ سىرتى سەل سارغىيىپ، تەبىئىتى ئۆزگىرىپ، بوش، چۇرۇك ھالەتكە كېلىدۇ، مەسىلەن، سۇلۇك ۋە كوكۇيۇن قاتارلىقلار.

9) **ھورلاندۇرۇش:** دورا قاسقانغا سېلىنىپ، پىشـ - قىچە ھورلاندۇرۇلىدۇ.

10) **قاينىتىش:** دورا قازانغا سېلىنىپ، سۇ بىلەن ياكى قوشۇمچە ماتىرىيال بىلەن پىشقىچە قاينىتىلىدۇ.

2. ياسالمىلارنى تەييارلاش

1) **سۇيۇق دورا:** بۇ ئەڭ كوپ ئىشلىنىدىغان يا - سالما تۈرى. ئومۇمەن دورىلارنى قايناتقاندا ئالدى بىلەن چۇڤاڭ (رىتسىپ) دا بېرىلگەن دورىلارنى قۇم چوگۇن ياكى سىرلىق قاچىغا سېلىپ، سۇ قۇيۇپ (سۇ دوردىن 2 ئىلىك ئاشقىچە قۇيۇلىدۇ) ئازراق چىلىغاندىن كېيىن، 30 مىنۇت قايناتسا بولىدۇ. 2 - قېتىم قايناتقاندا يەنە سۇ قۇيۇپ (سۇ دوردىن سەل توۋەن قۇيۇلىدۇ) 20 مىنۇت قايناتسا بولىدۇ. سۇيۇق دورىنىڭ ئەۋزەللىگى شۇكى، ئىچكەندىن كېيىن تېز سۈمۈرۈلۈپ، تېز تەسىر كورسىتىدۇ. لېكىن

ئېلىپ يۇرۇش ۋە ساقلاشقا قولايسىز. دورا قاينىتقاندا توۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك:

(1) قۇۋەتلەندۈرگۈچى دورا ياكى چۇفاڭدا مىقتارى كوپ - رەك كورستىلگەن دورىلارغا سۈنى كوپرەك قۇيۇپ ئۇزۇنراق قاي - نىتىش كېرەك. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، يەلنى تارقىتىدىغان، تاش بە - دەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار ياكى مىقتارى ئازراق بولا - غان دورىلارنى ئازراق قاينىتىش كېرەك.

(2) قاتتىق دورىلار، مەسىلەن، خام گەج قاتارلىقلارنى ئالدى بىلەن سوقۇپ ئۇگىتىپ 30 مىنۇت قاينىتىپ ئاندىن باشقا دورىلارغا قوشۇپ قاينىتىش كېرەك.

(3) ئۇچۇچان تەركىبلىك، پۇراقلىق دورىلار، مەسىلەن، يالپۇز، زىسۇ يوپۇرمىغى قاتارلىقلارنى باشقا دورىلارنى قاينىتىپ بولا - غاندا ئۇستىگە سېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ 5 مىنۇت قاينىتقاندىن كې - يىن ئېلىش كېرەك.

(4) بەزى دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ تۇكچىلىرى بولىدۇ، مە - سىلەن، بىرىتانىيە قارا ئەندىزى. بەزىلىرىنى قاينىتقاندىن كېيىن، شامىمشىق سۈيۇقلۇغى چىقىدۇ، مەسىلەن، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى، چۇغۇندان ئۇرۇغى قاتارلىقلار. بۇلارنى لاتىغا ئوراپ قاينىتىش كېرەك.

2) تالقان دورا: چۇفاڭغا ئاساسەن دورىلارنى ئارد - لاشتۇرۇپ، سوقۇپ ئەگلەكتىن ئوتكۈزۈپ، يەنە سوقۇپ يەنە ئەگ - لەكتىن ئوتكۈزۈپ، پۇتۇنلەي ئۇن ھالىتىگە كەلتۈرۈش كېرەك. تالقان دورىنىڭ ئەۋزەللىگى شۇكى، ئۇنى ساقلاش قولايلىق، ئە - چىشكىمۇ، سىرتقا ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ. دورىنى سوقماندا توۋەندە - كى نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك.

(1) چۇفاڭدا ئورۇق مېغىزى، ئارچا ئۇرۇغى، كەندىر ئۇ -

رۇغى قاتارلىق مايلىق دورا ماتىريالىرى بولسا، ئالدى بىلەن چۇڤاڭدىكى باشقا دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئاندىن ئۇ-نىڭ بىر قىسمىنى ئېلىپ، ئۇلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سوققاندا، ئاندىن مايلىق دورىلارنى تولۇق ئۇن ھالىتىگە كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

(2) خام ۋە پىششىق ئەگىرى سۈناي قاتارلىق ئاسان يەنچىلمەيدىغان دورىلارنى چىلاپ ياكى قاينىتىپ يۇمشۇتۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، ئاندىن باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ سوققاندىلا ئۇنى يەنچىگىلى بولىدۇ.

(3) چۇڤاڭدا دىكۇزىيا، بىكۇپىيەن، سىر قاتارلىق ئاز مىقتار-دىكى دورىلار بولسا، ئۇلارنى خوراپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن باشقا بىر ھاۋانچىدا سوقۇش كېرەك.

(4) چۇڤاڭدا زەرنىخ، گۈگۈرت ۋە سىر قاتارلىقلار بولسا، ئۇلارنى ھەرگىز بىللە سوقماسلىق كېرەك. بولمىسا، ئوت كېتىش ياكى پارتلاش يۈز بېرىدۇ.

3) كۇمۇلاچ دورا: بۇ ھەسەللىك كۇمۇلاچ، رۇب كۇمۇلىچى ۋە سۇلۇق كۇمۇلاچ دەپ بولىنىدۇ. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى: ئىچىش، ساقلاشقا قولايلىق، ئىشلىتىلىدىغان مىقتارى ئاز، سۇ-مۇرۇلۇشى ئاستا بولىدۇ. كوپىنچە سوزۇلما خاراكتىردىكى كېسەللىكلەر-گە ئىشلىتىلىدۇ.

(1) ھەسەللىك كۇمۇلاچ: چۇڤاڭدىكى دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنى داسقا سېلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا چىكىلەن-گەن ھەسەل قوشۇپ، ئىسسىغىدا قومۇچ تاياقچە بىلەن ئارىلاش-تۇرۇپ، يۇغۇرۇپ چەيلىگەندىن كېيىن پىلتە قىلىپ، ئوخشاش چوڭلۇقتا كېسىپ كۇمۇلاچ قىلىنىدۇ.

ھەسەللىك چوڭ كۇمۇلاچنىڭ ھەربىرىنىڭ ئېغىرلىغى 1 مىس-قال ياكى 3 مىسقال بولىدۇ. ھەسەللىك كىچىك كۇمۇلاچنىڭ

هەربىر مىسقىلى 15 دانە بولىدۇ.

ھەسەلنى چىكىلىگەندە ئادەتتە ھەسەلنى قازانغا سېلىپ، سۇس ئوت بىلەن قاينىتىپ، داۋاملىق ئارىلاشتۇرۇپ، ئۈستىدىكى ئاق كوپۈكنى ئېلىپ تۇرۇش كېرەك. ھەسەلنىڭ رەڭگى قېنىقلىنىپ ھورى تۈگىگەندە قولغا يېپىشىپ، ئىنچىكە سىرىق يىپچە (ئاق يىپچە ئەمەس) بولۇپ سوزۇلىدىغان بولغاندا، باشقا ئارىلاشمىلارنى سۈزۈپ ئېلىۋەتسە بولىدۇ. قىشتا ھەسەلنى چىكىلەش ۋاقتى قىسقىراق بولۇشى (يېڭى ھەسەل دېيىلىدۇ) كېرەك، يازدا ھەسەلنى چىكىلەش ۋاقتى ئۇزۇنراق بولۇشى (كونا ھەسەل دېيىلىدۇ) كېرەك. تەركىۋىدە قەن بار دورىلار ياكى مايلىق دورىلار ئۈچۈن يېڭى ھەسەل ئىشلىتىلىدۇ، مەدەنلىك ياكى تالالىق دورىلار ئۈچۈن كونا ھەسەل ئىشلىتىلىدۇ.

(2) رۇب كۈمۈلاچ: چۈفاڭدىكى دورىلارنىڭ كوپ قىسمىنى يەنچىپ، ئۇنىڭدىن يەنچىلمىگەنلىرىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ قاينىتىپ مەلھەم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ (مەلھەم دورىغا قاراڭ) قىزىق ۋاقتىدا دورا تالقىنى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، كىچىك كۈمۈلاچ ياسىلىدۇ. رۇب مىقتارى يېتىشمىگەندە مۇۋاپىق مىقتاردا چىكىلەنگەن ھەسەل قوشۇش كېرەك. ئىشلەش جەريانى ھەسەللىك كۈمۈلاچقا ئوخشايدۇ. بۇ ئۇسۇلنىڭ ئارتۇقچىلىغى شۇكى، ھەسەل ئاز كېتىدۇ، تەننەرقى توۋەنرەك بولىدۇ. چۈفاڭدا ئەگەر ئاسان يەنچىلمەيدىغان دورىلار بولسا، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن بىر تەرەپ قىلىش مۇۋاپىق.

(3) سۇ بىلەن تەييارلىنىدىغان كۈمۈلاچ: بۇنى تەييارلايدىغان ئەسۋاپلارنىڭ تۈرى كوپ، شەرت - شارائىتقا قاراپ ئاددىي ئۇسۇلنى قوللىنىش كېرەك. ئادەتتە بامبۇكتىن ياسالغان سېۋەت ئىشلىتىلىدۇ. سېۋەت ئاستىنى سوۋۇتۇلغان قايناق سۇ بىلەن نەمدەپ، ئۈنىڭ ئۈستىگە دورا تالقىنى سېپىپ ئۇنى تاسقاپ، دورا تەكشى نەملەنگەندىن كېيىن قۇرۇق چوتكا بىلەن يېپىشقان دورا تالقىنى

ئاستا سۇرتسە كىچىك دانچىلەر پەيدا بولىدۇ، يەنە ئازراق دورا تالقىنىنى سىپىپ ئۇنى تاسقاپ ئايلاندۇرسا، كىچىك دانچىلەر يوغىنايدۇ. يەنە ئازراق سۇ چېچىپ ئازراق دورا تالقىنىنى سىپىپ تاسقاپ ئايلاندۇرۇش كېرەك. شۇنداق تەكرار ئىشلىگەندىن كېيىن ئەڭ ئاخىرىدا كېرەكلىك چوڭ - كىچىكلىكتىكى دانچىلەرگە ئايلىنىدۇ. ئۇنى ئوتكەمە بىلەن تاسقاپ، ئوخشاش چوڭلۇقتىكى كۈمۈلاچلارنى تاللىۋېلىپ ئاپىتاپتا قۇرۇتۇش ياكى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇش كېرەك. ھەر بىر سەر دورا تالقىنىدىن 300 دىن 500 تالغىچە كۈمۈلاچ ياسىلىدۇ.

4) مەلھەم دورىلار

(1) ئىسچىدىغان مەلھەم: چۇفاڭدا بەلگىلەنگەن دورىلارنى قازانغا سېلىپ كوپرەك سۇ قۇيۇپ دورا سۇيىنىڭ يېرىمى كېمەيگىچە سۇس ئوت بىلەن قاينىتىپ، دورا سۇيىنى ئېلىۋېلىپ، ئۇنىڭغا يەنە سۇ قوشۇپ، قاينىتىش كېرەك، شۇنداق قىلىپ، 3 - 4 قېتىم تەكرار قاينىتىلىدۇ. شامىسنى ئېلىۋېتىپ، بىر قانچە قېتىمقى دورا سۇيىنى تىندۇرۇپ، چوكمىسنى ئېلىپ تاشلاپ، يەنە قازانغا قۇيۇپ سۇس ئوت بىلەن (چۇفاڭدا ھەسەل ياكى شېكەر قوشۇش كورسىتىلگەن بولسا مۇشۇ ۋاقىتتا قوشۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇش كېرەك) قاينىتىلسا قويۇلۇپ مەلھەم ھالىتىگە كېلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا مەلھەمنى سۇمۇرگۇچ قەغەزگە تېمىتسا قەغەز ھوللەنمەسلىگى ياكى مەلھەمگە سۇ تېمىتسا ئارىلىشىپ كەتمەي مارجاندەك تۇرۇشى كېرەك. مەلھەم دورا سوۋۇتۇلغاندىن كېيىن قۇرغاق قاچىغا قاچىلىنىپ ئاغزى مەھكەم ئېتىلىپ ساقلىنىدۇ.

(2) سىرتقا سۇركەيدىغان مەلھەم: بۇ، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە چاقا - چۇقىلارنى داۋالاشتا داۋاملىق ئىشلىتىلىدىغان ياسالما.

دورىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنى ھاۋانچىغا سېلىپ، ئۇنىڭغا

مۇاپىق مىقتاردا ماي قوشۇپ بىللە يەنچىپ، يۇمشاق مەلھەم دورا قىلىپ ياسىلىدۇ ياكى مايىنى ئېرىتىپ، ئىسسىق ۋاقتىدا دورا تالقىنى بىلەن تەكشى ئارىلاشتۇرسىمۇ بولىدۇ. بۇ مەلھەم ئاغرىغان ئورۇنغا بىۋاستە سۈركەشكە مۇۋاپىق.

(5) هاراقلىق ياسالما: دورا ماتىريىاللىرىنى ئۇششاق توغراپ ياكى يەنچىپ ئۇنى 40 - 60 گرادۇسلۇق ئاق ياكى سىرىق هاراققا چىلاپ، دائىم ئارىلاشتۇرۇپ، 15 - 30 كۈندىن كېيىن شامىسىنى ئېلىۋېتىپ، دورىلىق هاراقنى سۈزۈۋېلىش كېرەك.

4 جۇڭيى ئىلمى هەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ماۋ جۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: **«قورال — ئۇرۇشتا موهىم ئامىل، لېكىن هەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس؛ هەل قىلغۇچ ئامىل نەرسە ئەمەس، ئادەم.»** دورا كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئەلۋەتتە بەك موهىم. لېكىن هەل قىلغۇچ ئامىل ئەمەس؛ هەل قىلغۇچ ئامىل دورا ئەمەس، ئادەم. شۇڭا داۋالاش جەريانىدا ئالدى بىلەن پۇرولېتارىيات سىياسىسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، كېسەللەرگە سىياسى - ئىدىيىۋى خىزمەتلەرنى ئوبدان ئىشلەپ، ئۇلارنىڭ جۇگۇەن پائالىيەتچانلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئۇلاردا ئىنقىلاپ ئۈچۈن داۋالىنىش ۋە كېسەللىك ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش مۇستەهكەم ئىشەنچىنى تىكلەش لازىم. دوختۇرلار كېسەللەرگە قارىتا يۈكسەك سىياسى مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە چوڭقۇر پۇرولېتارىياتلىق مۇهەببەتتە بولۇشى، شۇنىڭدەك كېسەللىك ئەهۋالىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەتقىق قىلىشى، كېسەللەرنىڭ ئىدىيىۋى ئەهۋالى، تۇرمۇش ئادەتلىرى ۋە سالامەتلىگى قاتارلىق

كۆپ تەرەپلىمە ئامىللارنى ئىگەللىۋېلىشى، بىر پۈتۈنلۈك بىلەن قىسمەنلىكنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئېتىۋار بېرىپ، كېسەللىكنىڭ ئاساسلىق بولغىنى بىلەن ئاساسلىق بولمىغىنىنى، جىددىسى بىلەن جىددى بولمىغىنىنى ئېنىق ئايرىپ، بىيەنجىڭلىق داۋالاش ۋە جۇڭيى بىلەن شىينى بىرلەشتۈرۈپ، كېسەللىككە قاراپ دورا بېرىش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا كوزلىگەن ئۈنۈمنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

1) بىيەنجىڭلىق داۋالاشنىڭ موھىم تۈۋقتىلىرى

جۇڭيى - ئوسۇملۇق دورىلىرىنى تۇغرا ئىشلىتىش ئۈچۈن تۆۋەندە «توت تەكشۈرۈش، سەككىز ئاساس»، «4 تەبىەت، 5 تەم» ۋە «8 ئۇسۇل» ھەققىدىكى ئاددىي ساۋاتلارنى تونۇشتۇرىمىز. جۇڭيىلار كېسەل كورگەندە ئالدى بىلەن «4 تەكشۈرۈش» تىن پايدىلىنىپ كېسەللەردىكى ھەرخىل بەلگىلەرنى توۋۇق ئىگەللىۋېلىپ، ئاندىن «8 ئاساس» ئارقىلىق ئىگەللىۋالغان كېسەللىك ئەھۋاللىرىنى تەھلىل قىلىپ ئومۇملاشتۇرۇپ، كېسەللىكنىڭ خاراكتىرىنى ئېنىقلايدۇ. ئاندىن كېيىن «8 ئۇسۇل» دىن پايدىلىنىپ داۋالاش پىرىنسىپلىرىنى بەلگىلەپ «4 تەبىەت، 5 تەم»گە بىرلەشتۈرۈپ دورا تاللاپ چوڭقۇر يازىدۇ. مانا بۇ جەريانلار «بىيەنجىڭلىق داۋالاش» جەريانى دولىدۇ.

2) «4 تەكشۈرۈش» نىڭ موھىم نۇقتىلىرى

4 تەكشۈرۈش - قاراش، ئاڭلاش (پۇراشنىمۇ ئۇز ئىچىگە ئالىدۇ)، سوراش ۋە تومۇر تۇتۇشلارنى ئۇز ئىچىگە ئالىدۇ.

(1) قاراپ تەكشۈرۈش: بۇنىڭدا كېسەللەرنىڭ رەڭگى-

روهی، قىياپىتى، تىلغا قاراش كېرەك. مەسىلەن، كېسەلنىڭ كۆز-
لىرى جانلىق، روھلۇق بولسا، روھى چۈشكۈن بولمىسا، كېسەللىك
ئەھۋالىنىڭ تېخى ئانچە بەك ئېغىر ئەمەسلىگىنى بىلدۈرىدۇ.
كېسەلنىڭ كۆزلىرى نۇرسىز، خىرە، چەكچەيگەن بولسا، روھى
خامۇش، كەيپىياتى سۈس بولسا، كېسەللىك ئەھۋالىنىڭ ئېغىرلە-
غىنى، كۆپىنچە ئاجىزلىققا مايىل ئىكەنلىگىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل
ئەھۋالدا ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. يۈز - قۇلاقلارنىڭ قىزى-
رىشى، ئىچى تىتىلداپ بارام بولۇش كۆپىنچە ئىسسىقلىق ئالامەتـ
لىرى ۋە تاشقان ① ئالامەتلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ. چىرايى
تاتىرىش كۆپىنچە ئاجىزلىقتا ياكى قان ئازلىققا مەنسۇپ بولىدۇ.
تېرە ياكى كۆز چىگىتقۇچى پەردىلىرىنىڭ سارغايغانلىغى كۆپىنچە
جىگەر - ئوت كېسەللىكلىرىدە كۆرۈلىدۇ.

تىلغا قاراش: تىلدىكى گەز ۋە تىلدىكى ئۆزگىرىشلەرنى
كۆزىتىش تىلغا قاراش دېيىلىدۇ، بۇ، جۈگىيىلارنىڭ كېسەللىكلەرنى
ئېنىقلاشتىكى موھىم مەزمۇنلىرىنىڭ بىرى. تىلغا ئاق - نېپىز ۋە
نەم گەز باغلاش نورمال ھالەت. ئاق گەزنىڭ كۆپ بولۇپ كەتكەنلىگى
سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى؛ سېرىق گەزنىڭ كۆپ بولۇشى ئىسسىقلىقنىڭ
ئالامىتى؛ گەزنىڭ سېرىق ۋە قۇرۇق بولۇشى ئىسسىق كېسەللىكـ
لەردە خىلىتلەرگە زىيان يەتكەنلىگىنى بىلدۈرىدۇ. گەزنىڭ چاپلاشـ
قاق بولۇشى ھولۇكنىڭ ئالامىتى، گەزنىڭ ئاق ۋە چاپلاشقاق
بولۇشى ھول سوغاقنىڭ ئالامىتى؛ سېرىق، چاپلاشقاق بولۇشى ھول
ئىسسىقنىڭ ئالامىتى. گەزنىڭ قارا ۋە قۇرۇق بولۇشى يۇقۇرى
قىزىتمىنىڭ ئالامىتى. بىراق تىلدىكى گەزلەر دورا ياكى يىمەك -

① گەسكەرتىش: تاشقان خەنزۇچە شىجىڭ (实证) دېيىلىدۇ. بۇ كېسەل-
لىك ئالامەتلىرىنىڭ كۈچىيىشىدىن ھاسىل بولغان ھالەت. بۇنىڭدا بىرىنچىدىن
كېسەللىك ئالامەتلىرى كۈچىيىدۇ، ئىككىنچىدىن ئادەم بەدىنىدىكى قارشىلىق
ئارتىپ ماددا ئالمىشىش كۈچىيىدۇ.

ئىچىمەكلىكلەرنىڭ تەسىرىدە ئاسان ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بۇنى پەرقلەندۈرۈشكە دىققەت قىلىش لازىم. تىل نورمال ھالەتتە، سۈس قىزىل ۋە نەم بولىدۇ. تىلنىڭ ئاچ قىزىل بولۇشى كوپىنچە ئىسسىقلىق ۋە تاشقانلىقنى كورسىتىدۇ؛ تىلنىڭ سۈس ھالەتكە ئۆزگىرىشى سوغوقلۇق ۋە ئاجىزلىقنى كورسىتىدۇ؛ تىلنىڭ توق قىزىلىغى قېنىنىڭ ئىسسىقلىغىنى كورسىتىدۇ؛ تىلنىڭ كوكۈرۈپ كېتىشى قان ھەركىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچىرىغانلىغىنى كورسىتىدۇ؛ تىلنىڭ قۇرۇق بولۇشى كوپىنچە ئىسسىق ئېشىپ كېتىپ مەنپىلىك (阴) كە زىيان يەتكۈزگەنلىگىنى بىلدۈرىدۇ؛ تىلنىڭ قىزىل بولۇشى ئەمما گەز بولماسلىغى ياكى گەزنىڭ سويۇلۇپ كەتكەنلىگى مەنپىلىكنىڭ ئاجىزلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

(2) ئاڭلاپ تەكشۈرۈش (پۇراش): بۇ، سوز قىلىش، نەپەس ئېلىش، يوتىلىش ئاۋازلىرىنىڭ كۈچلۈك ـ ئاجىزلىغىنى ئاڭلاش ۋە نەپەس، ئېغىز بوشلۇغى، ئاجرالما ۋە چىقىرىندىلارنىڭ پۇراقلىرىنى پۇراش ئارقىلىق سوغاق، ئىسسىق، ئاجىز، تاشقان ئالامەتلەرنى پەرق ئېتىشتىن ئىبارەت. ئاۋاز قاتتىق، نەپەسلىنىشى كۈچلۈك بولۇش كوپىنچە ئىسسىقلىق ۋە تاشقانلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئاۋازنىڭ پەس بولۇشى كوپىنچە سوغاقلىق ۋە ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ سېسىقلىغى كوپىنچە ئاشقازان ئىسسىقلىغىغا مەنسۇپ بولىدۇ؛ ئاچچىق سېسىق كېكىرىش، ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛ بەلغەمى سېرىق، ئالاھىدە سېسىق پۇرسا ئوپكىدە يىرىڭلىق ئىششىق بولۇش ئېھتىمالىنى ئويلاش كېرەك. ئايالارىدىكى ئاق خۇننىڭ سېسىق بولۇشى كوپىنچە ھول ئىسسىقنى بىلدۈرىدۇ. بالىلارنىڭ چوڭ تەرىتىنىڭ ئاچچىق سېسىقلىغى، كوپىنچە ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

(3) سوراپ تەكشۈرۈش: بۇ. كېسەلدىن ياكى ئۇنىڭ

ئائىلە تەۋەلىرىدىن كېسەل پەيدا بولۇش ۋە داۋالاش جەريانـ
لىرىنى ھەمدە ئوتۇشتىكى كېسەللىك تارىخى ئەھۋالىلىرى قاتارـ
لىقلارنى سوراپ ئىگەللەشتىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئىچىدە نۇقتىلىق
ھالدا ئىسسىق ـ سوغاق، تەرلەش، يىمەك ـ ئىچمەك، چوڭ ـ كىچىك
تەرەت، باش، بەدەن، كوكرەك، قوساق، ھېيىز قاتارلىقلارنى
سوراپ بىلىش لازىم.

ئىسسىق ـ سوغاقنى سوراش: كېسەل يېڭى باشلانغاندا
قىزىۋاتقانلىغىنى سەزسىمۇ، لېكىن توڭلاپ تۇرۇش تاش بەدەن ئىللەتلىـ
رىنى بىلدۈرىدۇ بەدىنى قىزىپ تۇرسىمۇ، توڭلىماسلىق، ئېغىزى قۇرۇش،
چوڭ تەرەتنىڭ قاتتىق بولۇشى ئىچ بەدەن ئىسسىقلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛
توڭۇپ تۇرۇش، قىزىماسلىق، پۇت ـ قوللىرى مۇزلاش، چوڭ تەرەتـ
نىڭ سۇيۇق كېلىشى ئىچ بەدەننىڭ سوغاقلىغىنى بىلدۈرىدۇ؛ ئۇزۇن
مۇددەتكىچە چۈشتىن كېيىنلا مەڭزى قىزىرىش، ئالقان ۋە تاپان
قىزىش مەنپىلىكنىڭ ئاجىزلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

تەرلەشنى سوراش: كوپ تەرلەش تاش بەدەن ئاجىزلىغىنى
كورسىتىدۇ؛ تەرلىمەسلىك تاش بەدەننىڭ تېخى ئاجىزلاشمىغانـ
لىغىنى كورسىتىدۇ. ئۇزلىگىدىنلا تەرلەپ كېتىش مۇسپىلىك (阴)
نىڭ ئاجىزلىغىنى كورسىتىدۇ؛ ئوغرى تەر مەنپىلىكنىڭ阴ئاجىزلىغىنى
كورسىتىدۇ.

يىمەك ـ ئىچمەكنى سوراش: ئۇسسۇماسلىق، ئىسسىق يىمەكـ
لىكنى خالاش كوپىنچە سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئۇسساش، سوغاق
يىمەكلىكلەرنى خالاش ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئېغىزنىڭ
ئاچچىق بولۇشى ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى، ئېغىزنىڭ بەتتام
بولۇشى ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى ؛ ئېغىزنىڭ تاتلىق ۋە يېپىشقاق
بولۇشى تالنىڭ هوللۇگىنى كورسىتىدۇ؛ ئېغىزنىڭ چۈچۈمەللىگى
تاماقنىڭ مەيدىدە تۇرۇۋالغانلىغىنى كورسىتىدۇ. غەيرى نەرسىلەر

(مەسىلەن، چالما، قەغەز قاتارلىقلار) يىيىش خۇمارلىغى مەددىمەر-نىڭ توپلىشىۋالغانلىغىنىڭ ئىپادىسى بولىدۇ.

چوڭ - كىچىك تەرەتنى سوراش: قەۋزىيەت، سۇيدۇكى قىزىل ۋە ئاز بولۇش كوپىنچە تاشقانلىق ۋە ئىسسىقلىقنىڭ ئالامىتى؛ ئىچى سۇيۇق كېلىش، سۇيدۇك سۇزۇك ۋە چىق بولۇش كوپىنچە ئاجىزلىق ۋە سوغاقلىقنىڭ ئالامىتى. تاڭ سەھەردە ئىچى سۇرۇپ كېتىش بورەك ئاجىزلىغىغا مەنسۇپ بولىدۇ.

باش، بەدەن، كوكرەك ۋە قوساق ئەھۋالىرىنى سوراش: باش ئاغرىپ توڭلاش، قىزىش كوپىنچە تاش بەدەن ئىللىقلىرىنى، بىقىننىڭ چىڭقىلىپ ئاغرىشى كوپىنچە جىگەردە يەل تۇرۇپ قالغانلىغىنى كورسىتىدۇ؛ قوساق ئاغرىپ بىسىپ تۇرۇشنى خالاش ئاجىزلىقنى، بىسىشنى رەت قىلىش تاشقانلىقنى كورسىتىدۇ.

ھېيزنى سوراش: ھېيزنىڭ مۇددەتتىن بۇرۇن، كوپ ۋە قىزىل رەڭدە كېلىشى كوپىنچە قاننىڭ ئىسسىقلىغىدىن بولىدۇ. ھېيزنىڭ كېيىنگە سۇرۇلۇپ، ئاز ۋە سۇس رەڭدە كېلىشى كوپىنچە قان ئاجىرلىغىنى كورسىتىدۇ. ھېيزنىڭ مىقتارى ئاز ۋە رەڭگىنىڭ قارا بولۇشى، لەختىلەرنىڭ بولۇشى، قوساقنىڭ ئاغرىشى كوپىنچە قان ھەركىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچراۋاتقانلىغىدىن بولىدۇ. ھېيزنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مۇددەتسىز كېلىشى جىگەردە يەل تۇرۇپ قالغانلىغىنى كورسىتىدۇ.

(4) تومۇر تۇتۇش (تۇتۇپ تەكشۇرۇشنىمۇ ئۇز ئىچىگە ئالىدۇ): تومۇر تۇتقاندا دوختۇر كورسەتكۈچ بارماق، ئوتتۇرا بارماق ۋە نامسىز بارماقلىرى بىلەن بىلەيزۇك بېغىش ئارقىسىدىكى يان بىلەك بىلەن قىزىل تومۇرىنى سۇك (寸)، گۇەن (关)، چى (尺) دىگەن 3 قىسمىغا بولۇپ تۇتىدۇ. يان بىلەك سۇڭەگىنىڭ بىگىزسىمان ئوسۇك قىسمى «گۇەن» دىيىلىدۇ، گۇەندىن

بىر ئىلىك ئالدىدىراق بولغان خاي «سۇك» دىيىلىدۇ. گۇەندىن بىر ئىلىك كەينىدىرەك بولغان جاي «چى» دىيىلىدۇ، ساغلام كىشىنىڭ تومۇرى بىر قېتىم نەپەسلىنىشتە (دوختۇرنىڭ بىر قېتىملىق نەپەسلىنىشى كوزدە تۇتىلىدۇ) 4 قېتىم سوقىدۇ.

لەيلىمە تومۇر: بىنىككىنە تۇتۇلغاندا تومۇرنىڭ سوققانلىغى بىلىنىدۇ، بۇ كوپىنچە كېسەللىك تاش بەدەندە ئىكەنلىگىنى كورسىتىدۇ.

چوكمە تومۇر: يېنىك تۇتقاندا بىلىنمەيدۇ، چىڭراق باسقاندا بىلىنىدۇ. بۇ كوپىنچە كېسەللىك ئىچ بەدەندە ئىكەنلىگىنى كورسىتىدۇ.

ئاستا تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى ئاستا بولۇپ، بىر نەپەسلىنىشىدە 2 - 3 رەت سوقىدۇ، بۇ كوپىنچە سوغاقلىقنى كورسىتىدۇ.

تېز تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى تېز بولۇپ، بىر نەپەسلىنىشتە 5 - 6 رەت سوقىدۇ، بۇ، كوپىنچە ئىسسىقلىقنى كورسىتىدۇ.

زەيسمان تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى جىددى بولۇپ، خۇددى ئوقيانىڭ زېبىدەك بولىدۇ، بۇ، كوپىنچە جىگەردە ئاغرىق بارلىغىنى كورسىتىدۇ.

سىلىق تومۇر: سۇنىڭ سىلىق ئاققىنىدەك سوقىدۇ. كوپىنچە بەلغەمنىڭ سۇيۇقلىشىپ كېتىشى، ئوزۇقنىڭ مەيدىدە تۇرۇپ قېلىشى ۋە ھامىلدارلىقنى كورسىتىدۇ.

كەلكۇنسىمان تومۇر: كەلكۇنگە ئوخشاش كۇچلۇك سوقىدۇ، كوپىنچە تاشقانلىقنى كورسىتىدۇ.

ئىنچىكە تومۇر: تومۇرنىڭ سوقۇشى ئىنچىكە، خۇددى يىپنەك بولىدۇ، كوپىنچە ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى.

لىنچۇاگدا ھەمىشە بىر نەچچە خىل تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا كورۇلىدۇ. مەسىلەن، لەيلىمە ۋە تىز تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا يۈز بەرسە تاش بەدەندىكى ئىسسىقلىقنى بىلدۈرىدۇ، چوكمە ۋە تىز تومۇر سوقۇش بىرلا ۋاقىتتا يۈز بەرسە بۇ ئىچ بەدەندىكى ئىسسىقلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تۇتۇپ تەكشۈرۈشتە كېسەللەرنىڭ تىرىسى، قول - پۇتلىرى ۋە كوكرەك - قوساقلىرىدا ئىششىق تۇگۈنلەرنىڭ بار - يوقلۇغى، باسقاندا ئاغرىش ياكى باشقا غەيرى نورمال ئۆزگىرىشلەرنىڭ بار - يوقلۇغى تەكشۈرىلىدۇ.

3) توغرا ھوكۇم قىلىش

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بىرىدۇ: «**تەھلىل قىلىش ئۇسۇلى بىيەنجىڭلىق ئۇسۇل. تەھلىل قىلىش دىگىنىمىز شەيئىلەردىكى زىددىيەتنى تەھلىل قىلىش دىمەكتۇر.**» 4 تەكشۈرۈشتىن ئىگەللەنگەن كېسەللىك ئەھۋالىلىرى تەھلىل قىلىنىپ، ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، ئاندىن 8 ئاساس بىلەن بىرلەشتۇرۇلۇپ ھوكۇم قىلىنىدۇ.

8 ئاساس: تاش بەدەن، ئىچ بەدەن، سوغاق، ئىسسىق، ئاجىزلىق، تاشقانلىق، مەنپى، مۇسپىلاردىن ئىبارەت.

تاش بەدەن ۋە ئىچ بەدەن: بۇ كېسەللىك ئۆزگىرىش يۈز بەرگەن ئورۇننىڭ چوڭقۇر - يۈزەلىگى ۋە كېسەللىك ۋەزىيىتىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىك دەرىجىسىگە قارىتىلغان. تاش بەدەن كېسەللىگىنىڭ ئالامەتلىرى: توڭلاش، قىزىش، باش ئاغرىش، پۇتۇن بەدىنى ئاغرىش

ۋە بۇرنىدىن سۇ ئېقىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئىچ بەدەن كېسەل-لىكىنىڭ ئالامەتلىرى: قىزىش، ئاغىزى قۇرۇپ ئۇسساپ تۇرۇش، قەۋزىيەت بولۇش ۋە سۈيدۈكى قىزىل بولۇش قاتارلىقلار. بۇلاردىن باشقا يەنە يېرىمى تاش بەدەنگە، يېرىمى ئىچ بەدەنگە مەنسۇپ كېسەللىك ئالامەتلىرى بار. ئۇ بولسىمۇ ئىسسىق ۋە سوغاق ئۈز ئارا ئالمىشىش، ئاغزى ئاچچىق بولۇش، گېلى قۇرۇش، كوكرىكى سىقىلىپ ئىچى پۇشۇش، تىت - تىت بولۇپ قۇسقۇسى كېلىش قاتارلىقلار.

ئىسسىق ۋە سوغاق: بۇ بىر - بىرىگە ئارىمۇ - قارشى ئىككى كېسەللىك ئالامىتىگە قارىتىلغان. سوغاقلىق كېسەللىك ئالا-مەتلىرى: بەدەن ۋە پۇت - قوللار مۇزلاش، ئىسسىق يىمەك - ئىچ-مەكلەرنى خالاش، ئىچى سۈدەك سۇرۇپ كېتىش، سۈيدۈكى سۈزۈك ۋە چىق بولۇش، تىلىنىڭ رەڭگى سۇس بولۇش ۋە ئاق گەز باغلاش، تومۇرى ئاستا سوقۇشلاردىن ئىبارەت. ئىسسىقلىق كېسەللىك ئالامەت-لىرى: بەدىنى قىزىپ پۇت - قوللىرىنى سوزغىسى كېلىش، تەرلەش، ئېغىزى قۇرۇش، سوغاق يىمەك - ئىچمەكلەرنى خالاش، تىلى قىزىرىپ سېرىق گەز باغلاش ۋە تومۇرى تېز سوقۇشلارىن ئىبارەت.

ئاجىزلىق ۋە تاشقانلىق: بەدەننىڭ كۈچلۈك - ئاجىزلىغى ۋە كېسەللىك ۋەزىيىتىنىڭ چىددى ياكى چىددى ئەمەسلىگىگە قارد-تىلغان. ئاجىزلىقنىڭ ئالامەتلىرى: كېسەل ئۇزاقتا سۇرۇلۇپ ئاجىزلاپ كېتىش، بەدىنى ئاجىزلاپ ئاۋازى پەسىيىپ كېتىش، چارچاپ ماغ-دۇرسىزلىنىش، دېمى سىقىلىش، تولا تەرلەش، تىلغا گەز باغلىماسلىق، تومۇرى ئىنچىكە ۋە كۈچسىز بولۇشتىن ئىبارەت. تاشقانلىقنىڭ ئالا-مەتلىرى، كېسەل يېگىدىن باشلىنىپ، تېنى تېخى ئاجىزلاشماسلىق، ئاۋازى يۇقۇرى بولۇش، نەپەس ئېلىشى كۈچلۈك بولۇش، تىلى قىزىرىپ قېلىن گەز باغلاش، تومۇرى كەلكۈندەك كۈچلۈك سوقۇش-لاردىن ئىبارەت.

مەنپى ۋە مۇسپى: 8 ئاساسنىڭ ئومۇمى ئاتالمىسى بولۇپ، مەنپى كېسەللىگى ئاجىزلىق، سوغاقلىق ۋە ئىچ بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ؛ مۇسپى كېسەللىگى تاشقانلىق، ئىسسىقلىق ۋە تاش بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ.

كېسەللىك سەۋەپلىرى، كېسەللىك مۇددىتى ۋە بەدەن ئەھۋاللىرىنىڭ ئوخشىماسلىغى تۇپەيلىدىن كېسەللەردە ھەر دائىم تاش بەدەن ۋە ئىچ بەدەن كېسەللىك ئالامەتلىرى ئوز ئارا ئالمىشىش، سوغاقلىق بەلگىلەر بىلەن ئىسسىقلىق بەلگىلەر بىر - بىرى بىلەن ئوتۇشۇپ مۇرەككەپلىشىش ۋە ئاجىزلىق بىلەن تاشقانلىق ئالامەتلىرى بىرلا ۋاقىتتا ئوچرايدىغان ئىككى خىل ياكى بىر قانچە خىل كېسەللىك بەلگىلىرى كورۇنىدۇ. شۇڭا «بىيەنجىكلىق ئاۋالاش» جەريانىدا كېسەلنى ئومۇمىيوزلوك كوزىتىش، ئىنچىكىلەپ ھوكۇم قىلىش، شۇنداقلا ۋۇلىلىق ئېنىقلاش بىلەن تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق ئېنىقلاشنى بىرلەشتورۇپ، ئاساسىي زىددىيەتنى تۇتۇپ توغرا ئېنىقلاش لازىم. بىز ماۋجۇشىنىڭ **ئۇرۇشنى ئۇرۇشتىن ئۇگىنىش** ھەققىدىكى تەلىماتىغا ئەمەل قىلىپ، كېسەللىكلەرنى ئېنىقلاش جەريانىدا يورەكلىك، ئېھتىياتچان بولۇپ ۋە ئەمەلىيەتتىن ئوتكوزوشكە جورئەت قىلىپ، ئوزلوكسىز ئوگىنىپ، ئوزلوكسىز يوقورى كوتىرىپ جوڭگونىڭ بىرلىككە كەلگەن يېڭى تىببى ئىلمى ۋە يېڭى دورىگەرلىك ئىلمىنى يارىتىش ئوچۇن كورەش قىلىشىمىز لازىم.

4) دورىلارنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش

ئولوق داھىمىز ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ:

«سۇپەت جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان زىددىيەتلەر

پەقەت سۇپەت جەھەتتە ئوخشاش بولمىغان ئۇسۇلار بىلەن ھەل قىلىنىدۇ.» بىز جۇڭىيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش جەريانىدا مۇشۇ تەلىماتقا ئەمەل قىلشىمىز لازىم. پەقەت بىيەنجىڭلىق ئاساستا دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى ۋە ئىشلىتىش پىرىنسىپلىرىنى ئىگەللىگەندىلا ئاندىن كېسەلگە قاراپ دورا بەرگىلى بولىدۇ. جۇڭىيى - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللەرنى داۋالىغاندا ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئوز يېرىدىن چىقىدىغان جۇڭىيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنى تاللىۋېلىپ، ئاددى چۇفاڭلار بىلەن كېسەل داۋالاشنى تەشەببۇس قىلىش لازىم.

(1) دورا ماتىريالىرىنىڭ تەبىئىدىن پۇختا خەۋەردار بولۇش: جۇڭىيى - ئوسۇملۇك دورىلىرىنىڭ تەبىئى ئەنئەنىۋى جۇڭىيى دورىگەرچىلىك نەزىريىسىنىڭ «4 تەبىەت، 5 تەم» ى بويىچە بېكىتىلگەن. دورىلارنىڭ تەبىئى سوغاق، ئىسسىق، ئىسسىققا مايىل، سوغاققا مايىل دېگەن 4 تۈرگە ئايرىلىپ، بۇلار ئادەتتە «4 تەبىەت» دەپ ئاتىلىدۇ. ئىسسىققا مايىل ۋە ئىسسىق تەبىەتلىك دورىلار بىلەن سوغاق كېسەللىكلەر داۋالىنىدۇ. سوغاق ۋە سوغاققا مايىل تەبىەتلىك دورىلار بىلەن ئىسسىق كېسەللىكلەر داۋالىنىدۇ. ئىسسىققا مايىللىق بىلەن ئىسسىق ۋە سوغاق بىلەن سوغاققا مايىللىق دەرىجە جەھەتتىكى ئوخشىماسلىقتىنلا ئىبارەت. سەللا سوغاق دېگەنلىك سوغاققا مايىل. سەللا ئىسسىق دېگەنلىك ئىسسىققا مايىل دېگەن بىلەن ئوخشاش. يەنە بىر تۈرلۈك ھوتىدىل تەبىەتلىك دورىلار بولۇپ، بۇ ھوتىدىللەشتۈرگۈچى تەبىەتلىك دورىلارنى كورسىتىدۇ.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، سوغاق ۋە سوغاققا مايىل تەبىەتلىك دورىلار ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ئوت ئىسسىقنى قايتورۇش، قانىنى سوۋۇتۇش

ۋە زەھەرنى يانداۋرۇش رولىنى ئوينايدۇ، شۇڭا ئىسسىقلىق كېسەل-لىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسسىققا مايىل ۋە ئىسسىق تەبىئەتلىك دورىلار تال-ئاشقازاننى ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىش، مۇسپىلىككە يارەم بېرىش رولىنى ئوينايدۇ. شۇڭا سوغاقلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

دورىلارنىڭ تەمى چۈچۈمەل، قېرىق، تاتلىق، ئاچچىق ۋە تۇزلۇق دەپ 5 تۈرگە ئايرىلىدۇ، بۇ «5 تەم» دېيىلىدۇ. ئوخشىمىغان تەملىك دورىلار ئوخشىمىغان تەسىر كورسىتىدۇ. چۈچۈمەل تەملىك دورىلار: قورۇيدۇ، تۇتىدۇ، چىكىتىدۇ، ۋە قان توختىتىدۇ. مەسىلەن، ئەينۇلنى ئالساق ئۇچەينى تۇتۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىپ، يوتەل پەسەيتىدۇ. ئاق چوغلۇقنى ئالساق مەنپىلىكنى قورۇيدۇ.

قېرىق تەملىك دورىلار: ئىسسىقنى يانداۋرۇپ، زەھەر قايتۇرىدۇ. ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھولىلۇكنى قۇرۇتىدۇ، مەسىلەن، قالقانگۇل ئوپكىدىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، مامىرانچىنى يۇرەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، خۇاڭبو (黄柏) قوۋزىغى بورەكتىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ. شاتارى (栀子) سەنجياۋ (三焦) دىكى ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ.

تاتلىق تەملىك دورىلار: بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىپ، كۇچلەندۇرىدۇ. تالنى ياخشىلاپ، ئاشقازاننى موتىدىللەشتۇرىدۇ. مەسىلەن، چوڭ چىلان، چۈچۈكبۇيا، تال، ئاشقازان ئاجىزلىغى ۋە قان ئازلىقنى ساقايتىشتا كوپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلاردىن بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئاچچىق تەملىك دورىلار: تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ. ئەزالارنىڭ پائالىيىتىنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. مەسىلەن، چىكچىيې، زىسۇ تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى

ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، بېدىيان، ياۋا سامساق ئەزالارنىڭ پائالىيىتىنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

تۇزلۇق تەملىك دورىلار: يۇمشىتىپ تۇگۇنلەرنى يېشىدۇ.

ئۇچەيلەرنى نەملەشتۈرۈپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ. مەسىلەن، تازىلانغان شور چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

يۇقۇرقىلاردىن باشقا يەنە بىر تۈرلۈك تەمسىز دورىلار بولۇپ، بۇلار بەدەندىكى هوللۇكنى سىرغىتىپ سۈيۇقلۇقلارنى راۋان قىلىدۇ. مەسىلەن، چوكا دەرەخ مىۋىسى سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىپ، ئىششىقنى تارقىتىدۇ.

بەزى دورىلارنىڭ تەبىئىتى بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ، بەزىلىرىنىڭ تەبىئىتى ئوخشاش بولسىمۇ، تەمى ئوخشىمايدۇ. بەزىلىرىنىڭ تەمى ئوخشاشسىمۇ تەبىئىتى ئوخشىمايدۇ. يەنە بەزى دورىلاردا بىر قانچە خىل تەبىئەت ۋە تەم بولىدۇ. شۇڭا دورىلارنى ئىشلىتىشتە «4 تەبىئەت، 5 تەم»دىن پىششىق خەۋەردار بولۇش لازىم.

(2) دورىلارنى ئىشلىتىشنىڭ ئومۇمى پىرىنسىپلىرىنى ئىگىلەش: دورىلارنى ئىشلەتكەندە موهىم نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇپ، ئادەتتىكىلەرگە قوشۇمچە ئېتىۋار بېرىپ، كونكرىت ئەھۋاللارنى كونكرىت تەھلىل قىلىش كېرەك.

«8 ئۇسۇل» جۇڭىيلار كېسەل داۋالىغاندا داۋالاش پىرىنسىپلىرىنى بەلگىلەيدىغان ئاساس بولۇپ، بۇلار تەرلىتىش، قۇستۇرۇش، سۇردۇرۇش، موتىدىللەشتۈرۈش (تەڭشەش)، ئىسسىققا مايىلاشتۇرۇش، تازىلاش (قايتۇرۇش)، قۇۋۋەت بېرىش، تارقىتىشلاردىن ئىبارەت. تاش بەدەننىڭ خىزمىتى ئېشىپ كەتسە «تەرلىتىش» پايدىلىق، زەھەرلىك نەرسىلەرنى يەپقالغاندا، سەپرا يىغىلغاندا «قۇستۇرۇش» پايدىلىق (هازىر بۇ چارە ئاز قوللىنىلىدۇ). ئىچ بەدەننىڭ خىزمىتى ئېشىپ كەتكەندە «سۇردۇرۇش» پايدىلىق، يېرىمى تاش بەدەن، يېرىمى ئىچ بەدەنگە خاس ئىللەتلەر بولسا «تەڭشەش» پايدىلىق

لىق، سوغاق كېسەللىكلەردە «ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇش» پايدىلىق، ئىسسىق كېسەللىكلەردە «تازىلاش» پايدىلىق، ئاجىز كېسەللىكلەردە «قۇۋۋەت بېرىش» پايدىلىق، توپلىشىپ ئالغاندا «تارقىتىش» پايدىلىق بولىدۇ.

چۇفاڭدىكى دورىلارنى تەييارلاپ چىقىشتا، بىيەنجىڭلىق ئاساستا ئاددى ۋە ئۇنۇملۇك بولۇشنى نەزەردە تۇتۇش لازىم.

چۇفاڭ تەييارلاش پىرىنسىپلىرى:

ئاساسلىق دورىلار: بۇ ئاساسلىق كېسەللىكنى داۋالايدىغان دورا بولۇپ، چۇفاڭدا ئاساسلىق رول ئوينايدۇ.

قوشۇمچە دورىلار: ئاساسلىق كېسەللىكتىن باشقا ئالامەتلەرنى داۋالايدىغان دورىلار.

ئۇز ئارا يادەملەشكۈچى دورىلار: ئاساسلىق دورىلارنىڭ تەسىرىنى تېخىمۇ زور جارى قىلدۇرۇشقا يار دەم بەرگۈچى دورىلار.

ئۇز ئارا چەكلىگۈچى دورىلار: مەلۇم بىر خىل دورىدىن پايدىلىنىپ ئىككىنچى بىر خىلدىكى دورىنى چەكلەپ، ئۇنىڭ زەھەرىنى ياكى يامان تەسىرىنى ئازايتىدۇ. شۇنىڭدەك دورىلارنى كوزلىگەن ئورونغا يەتكۈزۈش رولىنى ئوينايدۇ. مەسىلەن، شامالداپ، سوغاق تېگىپ، ئوپكىدە ئىسسىق بولسا ئۇ يوتەل، دەم سىقىلىش، ئېغىز قۇرۇشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۇفاڭ تەييارلىغاندا چاكاندا، گەج، ئۇرۇك مېغىزى، چۇچۇكبۇيا تالىلىۋىلىنىدۇ. بۇ يەردە يوتەل، دەم سىقىلىش ئاساسلىق كېسەل بولۇپ، بۇنىڭدىكى چاكاندا ئوپكىنى يايرىتىپ، دەم سىقىلىشنى باسىدىغان ئاساسلىق دورا سۈپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. گەجنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاق بولغانلىقتىن بىر تەرەپتىن تاش بەدەن ئىللەتلىرىنى تارقاتسا يەنە بىر تەرەپتىن ئوپكىدىكى ئىسسىقنى تازىلاپ، قوشۇمچە دورا سۈپىتىدە تەسىر كورسىتىدۇ. ئورۇك مېغىزى چاكاندىغا يار دەملىشىپ ئوپكىنى يايرىتىپ، دەم سىقىلىشنى توختىتىپ،

ئوز ئارا يارده‌مله‌شكۆچى سۆپتىده تەسىر كورسىتىدۇ. چۇچۇكبۇيا بار-لىق دورىلارنى تەڭشەپ، ئوز ئارا چەكلىگۈچى دورا سۆپتىده تەسىر كورسىتىدۇ. بۇ چۇفاڭدىكى دورىلار ئىسسىق ۋە سوغاق كېسەللىكلەر-گە بىللە ئىشلىتىشكە بولىدىغان دورىلاردىن تەييارلانغان.

(3) دورىلارنى ئىشلىتىشتە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: دورىلارنى تەييارلاپ ئىشلەتكەن چاغدا مۇرەككەپ ئوزگە-رىشلەر بولۇشى مۇمكىن. بەزى دورىلار تەييارلانغاندىن كېيىن دا-ۋالاش ئۇنۇمى كۆچىيىدۇ، شۇنىڭدەك بەزىلىرىنىڭ داۋالاش ئۇنۇمى ئەكسىچە كېمىيىپ كېتىدۇ. ھەتتا بەزىلىرىدە ئەكس تەسىر پەيدا بولىدۇ. ئەكس تەسىر پەيدا بولىدىغانلىرى «ئوز ئارا قارشىلاش-قۇچى» لار دەپ ئاتىلىدۇ. ئوز ئارا چەكلىگۈچىلەر «ئوز ئارا قورۇ-قۇچى» لار دەپ ئاتىلىدۇ.

«ئوز ئارا قارشىلاشقۇچى»لار توۋەندىكى 18 تۈرلۈك دورىدىن ئىبارەت:

بەنشيا، ئاچچىق تاۋۇز، سوغۇگۇل، غۇژمەك چىڭگىلدىك يىلتىزى (白蔹)، سۇئىلەپ قاتارلىقلار بۇۋانە بىلەن چىقىشالمايدۇ. چۇچۇكبۇيا — يوسۇن (海藻)، سۇتلۇك ئوت، گەنسۇيسۇتلۇك ئوتى (甘遂)، كىبرىمدانە قاتارلىقلار بىلەن قارشىلىشىدۇ. مارال قۇلاق — رىنشىك، قان تىپەر، شىقىلداق، قامچا ئوت، چول يالپۇز يىلتىزى، چۇقا، كۇشىك ئوت، ئاسارون ۋە ئاق چوغلۇق قاتارلىقلار بىلەن قارشىلىشىدۇ.

«ئوز ئارا قورقۇچى» دورىلار توۋەندىكى 19 تۈرلۈك دورىدىن ئىبارەت:

گۈڭگۈرت بىلەن تازىلانغان شور، سىماپ بىلەن مىشياك، قىيىشىر سۇتلۇك ئوتى بىلەن مەدەستان، دەن بىلەن ھەشقىپە-

چەك، قەلەمپۇر بىلەن كۆركۈم، ياشياۋ (牙硝) بىلەن پىيزەك، بۇۋانىلار بىلەن كەركە مۇڭگۈزى، رىنشىك بىلەن ئۇچارچاشقان مايىغى، چوكادارچىن(官桂) بىلەن گىل قاتارلىقلار بىر-بىرىدىن قورقىدۇ،

هامىلدارلارغا مەنى قىلىنىدىغان دورىلار:

هامىلدار مەزگىللىرىدە، بۇۋانە، بۇۋانەيان يىلتىزى، رەۋەن، تازىلانغان شور، دەن، پىزەك، جەدۋار، شاپتۇل مېغىزى، زاراڭزا، سۇلۇك، كوكۇيۇن، قىرىق ئاياق، كېرىمدانە، ئىپار قاتارلىق تەسىرى كۈچلۈك دورىلارنى ئىشلەتمەسلىك ياكى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

دورىلارنىڭ مىقتارى

قېرىلار، بالىلار، ئايالار ۋە تېنى ئاجىز كىشىلەرگە بېرىلىدىغان دورا مىقتارى ئازراق بولۇشى لازىم. ئادەتتە 1 — 5 ياشلىق بالىلارغا چوڭ كىشىلەرنىڭ $\frac{1}{4}$ مىقتارى، 6 — 15 ياشلىقلارغا چوڭ كىشىلەرنىڭ $\frac{1}{2}$ مىقتارى، 16 دىن يۇقۇرىلارغا چوڭ كىشىلەرگە ئوخشاش مىقتاردا ئىشلىتىلسە بولىدۇ. ياز كۈنلىرىدە تەرلىتىدىغان دورىلارنى ئازراق ئىشلىتىش، قىش كۈنلىرى قېرىق، سوغاق تەبىەتلىك دورىلارنى ئازراق ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. كۈچلۈك، زەھەرلىك دورىلارنى ئىشلىتىشتە دورا مىقتارىنى قاتتىق تىزگىنلەش كېرەك.

بۇ كىتاپتا كورىستىلگەن دورىلارنىڭ مىقتارى: 1 جىك = 16 سەر؛ 1 سەر = 10 مىسقال، (1 سەر = 31.25 گرام).

ئادەتتە قاينىتىپ ئېچىدىغان دورىلارنىڭ مىقتارى كۈمۈلاچ ۋە تالنان

دورىلارنىڭ مىقتارىغا نىسبەتەن كوپرەك بولىدۇ.

ھىسول (قۇرۇتۇلمىغان) دورىلارنىڭ مىقتارى قۇرۇتۇلغان دورىلارنىڭ مىقتارىدىن كوپرەك بولىدۇ.

دورىلارنى ئىچىش ئۇسۇلى:

قاينىتىپ ئىچىدىغان دورىلار كۆپىنچە ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ. قۇسىدىغان كېسەللىكلەرگە ئاز - ئازدىن بىر نەچچىگە بولوپ، سو - ۋۇتۇپ ئىچكۈزىلىدۇ. دورىلارنى ئىچىش ۋاقتى ئادەتتە شۇ كۈنى كەچتە بىرىنچى قېتىملىق قاينىتىمىسى، ئەرتىسى ئەتتىگەندە ئىككىنچى قېتىملىق قاينىتىمىسى ئىچىلىدۇ ياكى ئىككى قېتىملىق قاينىتىمىسىنى بىرلەشتۈرۈپلا ئەتتىگەن ۋە كەچكە بولوپ ئىچىسىمۇ بولىدۇ. ئۇ - ۋەتلىگۈچى دورىلار تاماقتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. ئاشقازاننى ياخشى - لايدىغان دورىلار تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ، مەددە چۈشۈرىدىغان ۋە ئىچ سۈرىدىغان دورىلار ئاچ قوساققا ئىچىلىدۇ، ئۇخلىتىدىغان دو - رىلار ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئىچىلىدۇ.

جۈگىي - ئوسۇملۇك دورىلىرى بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش جەريانىدا **«تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش لازىم.»** داۋالاش ئۈنۈمى ھەقىقى ئىسپاتلانغان چۈفاڭلارنى ۋاقتىدا تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ ۋە كېڭەيتىپ داۋا - لاش ئۈنۈمىنى ئۈزلۈكسىز يۇقۇرى كوتىرىش لازىم.

جۇڭيى — ئوسۇملۇك دورىلىرى

1. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار

(解表药)

بەدەننىڭ تاشقى تەرىپىدىكى كېسەللىك ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان دورىلار تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى دورىلار دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئادەتتە تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار ۋە تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل دورىلارغا ئايرىلىدۇ. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل دورىلار قاتتىق توڭلاپ تىترەش، قىزىتمىسى بولۇش، باش ئاغرىش، دىماق پۇتۇش قاتارلىق سوغاق شامال خاراكتىردىكى تاش بەدەن كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوغاققا مايىل دورىلار يېنىگەرەك توڭلاش، قىزىتمىسى ئېغىر بولۇش، باش ئاغرىش، كۆز قىزىرىش، ئۇسساش قاتارلىق ئىسسىق شامال خاراكتىردىكى تاش بەدەن كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

1) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقاتقۇچى تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل دورىلار

(辛温解表药)

چاكاندا (قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندا)

麻黄 Ma huang (木贼麻黄)

(麻黄根) چاكاندا يىلتىزى

(چاكاندا ئائىلىسى، چاكاندا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە قاتتىق بولىدۇ. كونىرىغان غولى ياغاچقا ئايلانغان بولۇپ، توم بولىدۇ، تىك ئوسىدۇ. رەڭگى كۇلرەڭ قوڭۇر، ياش غولى چاتاقلاپ ئوسكەن بولۇپ رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل، بوغۇم ئارىلىغى ئىنچىكە ۋە قىسقا. قۇرۇغاندا سۇندۇرسا ئوتتۇرىسىدىن ساغۇچ جىگەرەڭ ئۇنسىمان ماددا چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئېغىزنى قورۇيدىغان تەمى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى يىگىلەپ تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان. (4) گۇلى تاق جىنسلىق بولۇپ، ئانىلىق گۇل رېتى كوپىنچە بوغۇمدا جۇپ بولۇپ ئوسىدۇ. شىرنىلىك مېۋىسى قىزىل ۋە ئەتلىك بولىدۇ (1 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە پەس تاغ باغرىلىرىدا، دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يېشىل شېخى (چاكاندا) ۋە يىلتىزى (چاكاندا يىلتىزى) ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يېشىل شېخى كېسۈۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ئۇششاق كېسىپ ساقلىنىدۇ ياكى ھەسەل بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ. يىلتىزىنى توت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە ئېلىشقا بولىدۇ. ئۇنى يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن، تولۇق نەملەپ نېپىز توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: چاكاندا: تەمى ئاچچىق قېرىق، ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تەرلىتىش، يوتەل توختىتىش، دەم سىقىلىشنى بېسىش، سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چاكاندا يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تەرنى بېسىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا (بەدەن قىزىش، قاتتىق توكلاش، تەرلىمەسلىك، دەم سىقىلىش): چاكاندا 2 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يالىلۇغدا: چاكاندا 2 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، خام گەج 1 سەر (ئاۋال قاينىتىلغان)، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ريماتىزىملىق پۇت ئاغرىغدا (قىزىتما بولمىغانلار): چاكاندا 2 مىسقال، دۇخو 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زىققىدا: (كېسەل ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ بەدەن ئاجىزلاشقان، بەلغەم يىغىلىپ نەپەسنى توسۇپ قويغان، يوتۇلۇپ ھاسىراپ، دائىم قايتىلاپ تۇرغان ۋاقتىدا): خام چاكاندا 1.5 دىن 3 مىسقالغىچە، ئۇزۇمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 4 مىسقال، ياڭاق مىغزى دىن 3-6 مىسقالغىچە، بىرىتانىيە قارا

ئەنىدىزنىڭ بەر ئۈستى قىسمى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۈنـاي 5 تىن 6 مىسقالغىچە چۈچۈكبۈيا 1 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھـاسراش ئىغىر بولغانـلارغا 3 مىسقـال چوغۇنـدان ئۈرۈغى قوشۇپ بېرىلىدۇ (لاتىغا يوگەپ). بەدىنى ئاجىز، ماغـدىرسىزلانـغانـلارغـا 3 - 4 مىسقال قان تىپەر قـوشۇپ بېرىـلىـدۇ. (5) ئـوزلىگـىدىن تـەرلەش. ئوغرى تـەرلـەردە: چـاكـانـدا يىـلـتىزى 2 مىسقـال، پۈچەك بۈغداي 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) كانايچە زىققىسىدا: چاكاندا يىلتىزى 7 قۇك، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستـى 3 مىسقال، خـام چۈچـۈكبۈيا 3 مىسقال، توخۇ تـۈخۈمى 1 دانـە. تۈخۈمنـى يۇقۇرىدىكى ئۈچ خىل دورا بىلـەن 20 مىنۇت قاينىتىپ پىشىرغاندىن كېيىن، تۈخۈمنىڭ شاكىلى ئېلىۋېتىلىپ يىيىلىدۇ (دورا سۈيى ئىچىلمـەيدۇ).

مىقتارى: چاكاندا 0.5 — 3 مىسقال، چاكاندا يىلتىزى 1 — 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىدىغان ئەھۋاللار: تاشقى بەدەن ئـاجىز بولۇپ تـەر كـوپ بولغان، قـان بىسمى يۇقۇرى بولـغـان كېسەل-لەرگە چاكاندىنى ئىشلىتىشكـە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: (1) ئوتتۇرا چاكاندا (中麻黄) (چاكاندا ئـائـلىسى. چـاكـاندا ئۈرۈغدىشى) بۇنىڭ ئـاساسىي ئـالاھىدىلىگـى شۇكـى، ئىگىزلىگى بىر مېترغا يېتىپ بارىدۇ. بوغۇم ئـارىلىقـلىرى

قىرىق بوغۇمسمان چاكاندىغا قارىغاندا توم ۋە ئۇزۇن بولىدۇ. قۇرغاق، تاشلىق تاغ باغرىلىرىدا، تۇزلىقلىقلىرىدا، چوللىرىدا ئوسىدۇ (2 - رەسىمگە قارالسۇن).

(2) پىرژېۋالسكى چاكاندىسى (勃氏麻黄) (چاكاندا ئائىلىسى. چاكاندا ئۇرۇغدىشى) ئاساسىي ئالاھىدىلىگى شۇكى، 0.8 - 1.2 مېتىرغىچە كېلىدىغان، شاخلىرى توپلىشىپ ئوسىدىغان چاتقال. كىچىك شاخچىلىرىنىڭ ئۇچى ئىلمەك بولىدۇ. كوپىنچە چوللەردىكى يازلىق كەلكۈن ماڭىدىغان ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى چاكاندا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (3 - رەسىمگە قارالسۇن).

بەيجژ (داغور داڭگۇيى)

白芷 Bai zhi

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل بوياق

(كۇنلۇكسمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ئىگىز ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 - 3 مېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە چوڭ بولۇپ، تۇۋرۇكسمان شەكىلگە يېقىن كېلىدۇ. غولى تىك، توم، ئوتتۇرىسى كاۋاك، رەڭگى سوسۇنگە مايىل. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سىپىنىڭ تۇۋى كېڭىيىپ ئوسۇپ، غىلاپ شەكلىدە غولنى يوگەپ ئالىدۇ. يوپۇرمىغى 2 — 3 قايتىلە-

نىپ پەيسىمان يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچىلىرى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان شەكىلدە، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ.

(4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۇنىلۇكسىمان بولۇپ، ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى 1 ~ 2 تال چوڭابغان غىلاپسىمان ئورىغۇچى يوپۇرماقتىن تەركىپ تاپىدۇ. كىچىك ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرىنىڭ كوپچىلىگى تار تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. جۇپ ئاسىماق مۇنىسى ياپىلاق ھەم دۇگىلەگرەك بولىدۇ (4 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغىدىن كوپەيتىلىدۇ، مۇنبەت قۇملۇق توپىلاردا ياخشى ئوسىدۇ. گۇچۇك، قەشقەر، غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ لايىلىرى ۋە چاچما يىلتىزلىرى تازىلاپ ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، تولۇق نەملەپ، يالپاقلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز، يەلنى، سوغاقنى تارقىتىدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ. يىرىڭنى چەقىرىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باش ئاغرىش، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش، قاش، دوغا سۇئىگى ئاغرىشلاردا: بەيجۇ 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدىكى

باش ئاغرىشتا: بەيجىز 3 مىسقال، جىگجىپ 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، چىاگخۇ 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۈچەي يارىلىرىدا: بەيجۇ 30 گرام، چۇچۇكبۇيا 20 گرام، توخۇ تۇخۇم شاكىلى 20 گرام، كوپىگى دەريا 20 گرام، ھەممىنى ئېزىپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 3 — 5 گرامغىچە، كۈنىگە ئىۋچ قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) جىگەر قېتىشتىن كېلىپ چىققان فوساققا سۇ يىغىلىشتا: پۇراقلىق بەيجۇنىڭ پۇتۇن يوپۇرمىغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قۇرۇق تالقىنىدىن 2 مىسقىلى ئاق شېكەر بىلەن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەكتە (ئېغىز ئالمىغانلارغا): بەيجۇ، داڭگۇي، سوپۇن دەرەخ مۇۋىسى ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) سېسىق ئاق خۇن كېلىشتە: بەيجۇ 3 مىسقال، لەيلىگۇل بىلتىزى 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 2 مىسقال، سۇسىز زەمچە 1 مىسقال (ئايرىم كاپ ئېتىپ ئىچىلىدۇ)، سۇدا قايىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقالغىچە.

زىسۇ

紫苏 Zi su

زىسۇ ئۇرۇغى (苏子)، زىسۇ يوپۇرمىغى (苏叶)

زىسۇ شېخى (苏梗)

(كالپۇكسىمان گوللۇكلەر ئائىلىسى، زىسۇ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 — 1.2 مېتىر. خۇشبۇي پۇرىغى بار. (2) غولى

4 قىرلىق، تۈكلۈك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سىپىي بولىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى يومۇلاق تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق گىرۋىگى دۇگىلەك چوڭ چىشلىق، يوپۇرماق يۈزى پۈرلىشكەن، رەڭگى يېشىل، يوپۇرماق دۇمبىسى قارامتۇل، بېغىررەڭ بولىدۇ. (4) ئومۇم گۈل رېتى بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. ئورىغۇچى يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان بولۇپ، گۈلى بىلەن ئوخشاش ئۈزۈنلۈقتا بولىدۇ. گۈل كاسىسى قوڭغۇراقسىمان، گۈل تاجىسى نەيچىسىمان كالپۇك شەكلىدە، رەڭگى قىزىل ياكى سۇس قىزىل. مۇنىسى كىچىك قاتتىق مۇۋە بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، شەكلى تۇخۇمسىمان (5 - رەسىمگە قارىسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجا، ماناس، قەشقەر، گۇچۇك قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى (زىسۇ)، مۇنىسى (زىسۇ ئۇرۇغى)، يوپۇرمىغى (زىسۇ يوپۇرمىغى)، غول — شاخلىرى (زىسۇغول - شېخى) ئىشلىتىلىدۇ. زىسۇ يېڭى چېچەكلىگەندە ئورۇۋېلىنىپ، كونىرىغان غولى چىقىرىۋېتىلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ؛ قالغان غولنى كېسىپ پارچىلىغاندىن كېيىن ئۇ زىسۇ غول — شېخى دېيىلىدۇ. زىسۇ يوپۇرمىغى چېچەكلىمەستىن بۇرۇن ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. مۇنىسى پىشقاندىن كېيىن ئېلىنىدۇ. مۇنىسى ئېلىنغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئازىراق قورۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. زىسۇ سوغاقنى تارقىتىپ، تاش بەددىنى تازىلايدۇ. بەلغەمنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. كوڭۈلنى ئاچىدۇ. ئاشقازان خىزمىتىنى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى باسىدۇ. قۇۋەتنى تەڭشەپ، ھامىلىنى ئاسرايدۇ. زەھەرنى تارقىتىپ، يارىلارنى ساقايتىدۇ. زىسۇ ئۇرۇغى ھاسراشنى

باسىدۇ. بەلغەمنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. زىسۇ يوپۇرمىغىنىڭ ئىسسىقلىقنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتى بار. زىسۇ غولى قۇۋۇتنى تەڭشەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: زىسۇ يوپۇرمىغىدىن 2 مىسقال ئېلىپ دەملەپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكام (باش ئاغرىش، تەرلىمەسلىك، ئىشتەي تۇتۇلۇش، ئىچى سىقىلىشلار) دا: زىسۇ يوپۇرمىغى 2 مىسقال، زىسۇ شىبخى 2 مىسقال، پىشقان جۇيزە پوستى 1 مىسقال، چۇچۇكىبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زۇكام-دىن بولغان يوتەلدە: زىسۇ يوپۇرمىغى، قوڭغۇراقگۇل، ئاچ-چىق ئۇرۇك مېغىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇش ياكى ئىشتەي تۇتۇلۇش، ئىچى سىقىلىش، كوڭلى ئاينىشلاردا: زىسۇ غول شىبخى 3 مىسقال، پىننە 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 2 مىسقال، پىششىق جۇيزە پوستى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) كانايچە ياللۇغى، بەلغەم كوپ بولغان يوتەلدە: زىسۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئاق قىچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، پىشقان جۇيزە پوستى 2 مىسقال، چۇچۇكىبۇيا 2 مىسقال، چۇغۇندان ئۇرۇغى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) قۇسۇش، كوڭلى ئاينىشلاردا: مامىرەنچىنى 2 مىسقال زىسۇ يوپۇرمىغى 4 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقالغىچە.

غۇنچە ئۇزۇم

索索葡萄 Suo suo pu tao

(ئۇزۇم ئائىلىسى، ئۇزۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ياغاچ غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، پىلىگى 1 ~ 3 مېتىرغىچە بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئالقانسىمان يېرىلىدۇ. (3) گۈل رېتى كونۇس شەكىللىك بولۇپ، يوپۇرماقنىڭ ئۈدۈلىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۇس يېشىل، مۇنىسى كىچىك شىرنىلىك مۇۋە بولۇپ، جىگەررەڭ كېلىدۇ (6- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇرپان، پىچان، خوتەن قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇنىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مۇنىسى پىشقاندىن كېيىن كېسىپ ئېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ. سۈيدۈكنى ھەيدەپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: غۇنچە ئۇزۇم 5 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 3 مىسقال، بۇمغاقسۇت يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غۇنچە ئۇزۇمدىن 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلار قىزىتمىسىدا، سىزلامدا، ھامىلە مىددىرلاپ بىئارام قىلغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1.5 سەرگىچە.

يالغان رەيهان

香薷 Xiang ru (萼果香薷)

(كالپۇكسمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يالغان رەيهان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىرىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز-لىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. خۇشبوي پۇراقلىق. (2) غولى تىك ئوسكەن، تورت قىرلىق بولۇپ، ئىككى تەرەپكە ئوخشاش شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سىپىي بار، تىمنە شەكىلدە، ئۇچى ئۇچلۇق، گىرۋىگى ھەرەچىشسمان، يوپۇرماقنىڭ دۇمبىسى سەل سۇسۇن رەڭدە كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى باشاقسمان بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ ئۇچىدا توۋرۇكسمان شەكىلدە ئوسىدۇ. گۈلى سۇس سوسىن رەڭدە بولىدۇ (7 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق جايلاردىكى دەريا ۋادىلىرى، ئېرىق بويى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ياخشى ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى گۈلى دەسلەپ ئېچىلىغاندا ئورۇۋېلىپ قۇرۇتۇلۇپ، اغلىنىپ، ئۇششاق چاناپ

ئاچچىق، ئىسسىققا مايىلراق، زەھەرسىز.
تەرلىتىدۇ، ھەللۇكنى قايتۇرىدۇ، سۇيۇق-

سىسىق زۇكامدا (قىزىتما بولۇپ، باش
ت - قۇلى ماغدۇرسىزلىنىدۇ، ئىچى
تەسۋى قوناق 3 مىسقال،

نوخۇت 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بورەك ياللۇغىدا (ئىششىق پەيدا بولۇپ، سۇيدۇك ئازايغاندا): يالغان رەيھان، بەيجۇ (白术) نىك ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەۋرەك (ئىنچىكە يوپۇرماقلىق كەۋرەك)

防风 Fang feng (细叶防风)

(كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كەۋرەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30～100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە يۇمشاق بولۇپ، ھالقىسىمان ئىزلىرى بولىدۇ، تىك ئوسىدۇ. يىلتىزىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىدە قارامتۇل سېرىق رەڭدىكى تالاسىمان يوپۇرماق سېپىنىڭ قالدۇغى بولىدۇ. غولى تىك، يەككە ئوسىدۇ. (3) تۈۋدىن چىققان يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇن سېپى بار، يوپۇرماق ئالقىنى 3 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق يىرتىلغان بولۇپ، يىرتقىچلىرى يىپسىمان. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى كىچىگرەك بولىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، ئاق. قوش ئاسماق مىۋىسىنىڭ شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ (8 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلارنىڭ تاغ باغرىلىرىدا ياخشى ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بولىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسللىرىدە كولـۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق ئەملەپ ئۇچى كېسۋېتىلىپ يالپاقلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، ئىسسىققا مايىل،

زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، يەلنى، ھوللۇكنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شامال تېگىشتىن بولغان زۇكامدا: كەۋرەك 3 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، زىسۇ يوپۇرمىغى 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، جىگجىپ باشىغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قىزىتما ئېغىر بولسا پەربۇن 5 مىسقال قوشۇلىدۇ. يوتەل بولسا، قوگغۇراقگۇل 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ. (2) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشلاردا: كەۋرەك 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، چاي يوپۇرمىغى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رىماتىزملىق بوغۇم يالۇغدا: كەۋرەك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، چياڭخو 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئېشەك يېمىدە: كەۋرەك 3 مىسقال، جىگجىپ 3 مىسقال، چياڭخو 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 2 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاياق قاپىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: كەۋرەك، بەيجۇ، ئاسارۇن، سىچۇەن بوۋانىسىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 سەردىن ئېلىپ سۇدا ئۇچ قېتىم ھەر قېتىم بىر سائەتتىن قاينىتىلىدۇ (بىرىنچى قېتىم 1500 مىللىلېتىر سۇ قوشۇلىدۇ، ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم 1000 مىللىلېتىردىن سۇ قوشۇلىدۇ). ئۈچ قېتىم سۈزۈلگەن سۇيۇقلۇغىنى يىغىپ 150 مىللىلېتىر مەلھەم بولغىچە قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 10% كامفورا ھارىغىدىن (樟脑酒) 10 مىللىلېتىر قوشۇپ، ھەر قېتىم يول مېڭىشتىن يېرىم سائەت بۇرۇن ياكى يول مېڭىش ئۈستىدە پۇتنىڭ ئاسان قاپىرىدىغان ئورۇنلىرىغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقالغىچە.

يۇمغاقسۇت

芫荽 Yuan sui

يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى (芫荽子) يۇمغاقسۇت يىلتىزى (芫荽根)

باشقا ئاتىلىشى: ئاش كوكى، كەشنىز.

ئوسۇش ئورنى: بۇ تاماققا ئىشلىتىلىدىغان يۇمغاقسۇت بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن چوپى (يۇمغاقسۇت) ۋە ئۇرۇغى (يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسللىرىدە يۇلۇۋېلىنىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ ياكى سايىدا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن سوقۇلۇپ، ئەخلەتلىرى چىقىرىۋېتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنىمۇ دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

تەبىئىي: يۇمغاقسۇت ۋە يۇمغاقسۇت يىلتىزى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، تەرلىتىپ، سەپكىنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ. يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى: تەمى ئاچچىق، چۈچۈمەل، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپمىگەندە: بىرىنچى چۈفاڭ: ھول يۇمغاقسۇتتىن 4 سەر ئېلىپ، قايناۋاتقان سۇغا سېلىپ (ياكى 2 سەر سۇڭ پىياز قوشۇپ سېلىنىدۇ) 1 — 2 قېتىم قايناتقاندىن كېيىن، سۇيى بىلەن پۇت، قول ۋە پۇتۇن بەدەن سۇرتۇپ يۇيۇلىدۇ (يۇغاندا سوغاق تېگىشتىن ساقلىنىش كېرەك). ئىككىنچى چۈفاڭ: يۇمغاقسۇت يىلتىزى 7 دانە، جامكا 2 مىسقال، قومۇچ

يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇچىنچى چۇفاك: يۇمغاقسۇت 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا: ھول يۇمغاقسۇتنى 4 سەر سۇدا قاينىتىپ سوۋۇغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بىر چىنە قېتىق قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—3 مىسقال.

جىڭجىيې

荆芥 Jing jie

جىڭجىيې باشىغى (荆芥穗)

(كالپۇكسىمان كۆللۈكلەر ئائىلىسى، جىڭجىيې ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 80 سانتىمېتىر. غولى 4 قىرلىق، يۇقۇرى تەرىپى بىر بىرىگە ئۇدۇل شاخلايدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇكتىن خۇشبۇي پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولىدا قىسقا تۈتىلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، 3 — 5 ئاچماق بولۇپ، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلىدۇ. (3) گۈل رېتى ئايلانما كۈنلۈكسىمان بولۇپ، كوپلىگەن ئايلانمىلىرى شاختىك ئۈچىغا توپلىشىپ، باشاقسىمان شەكىل ئالىدۇ. گۈلى كىچىك، سۇس جىگەررەڭ كېلىدۇ (ۋەرەسىمگەقارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجا، كۈنەس، شىخەنزە، مانىاس قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى (جىڭجىيې) ۋە باشىغى (جىڭجىيې باشىغى) ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە باشىغى كوك ۋاقتىدا ئورۇۋېلىنىپ، يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئۇششاق چانىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى قازاندا قورۇپ،

كومۇرى تەييارلىنىدۇ. باشغى سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ، كوپىنچە قازاندا قورۇپ كومۇرى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تاش بەدەننى تازىلاپ، شامالنى ئالىدۇ، سوغاقنى تارقىتىپ، تارتىشىپ قېلىشنى قايتۇرىدۇ. قورۇلغان كومۇرى قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالىدىن بولغان زۇكامدا (مۇزلايدۇ، قىزىيدۇ، بۇرۇن پۇتۇپ قالىدۇ، باش ئاغرىيدۇ، تەرلىمەيدۇ): جىگجىپ 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، زىرۋ يوپۇرمىغى 3 مىسقال، خام زەنجىۋىل 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قاناش، تۇغۇتتىن كېيىن ئېغىز تارتىشىپ قېلىش، پۇت - قولى تارتىشىپ كىرىشىپ قالغاندا: جىگجىپ كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ تالقان قىلىپ، كۇنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كىچىك بالىنىڭ سۇيدۇگى ياكى قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىغاندا: جىگجىپ، خام كەجىلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، ئۇششاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن چاي بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئېشەك يېمى (يەل تاشدا)دا: جىگجىپ باشغىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئۇۋۇتۇپ قازاندا قورۇپ، لاتا خالتىنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغرىق يەرگە سۇرتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

بالدىرغان (شىنجاڭ بالدىرغىنى)

藁本 Gao ben (新疆藁本)

(كۈللۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 1.5 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسكەن بولۇپ، ياپىلاق تۈۋۈكسىمان شەكىلدە بولىدۇ. ھەر يىلى توغرىسىغا بىر بوغۇم ھاسىل قىلىپ بىر غول چىقىرىدۇ. كونا غولى قۇرۇغاندىن كېيىن بىر توشۇك ئورۇن قالىدۇ. پۈتۈن يىلتىزسىمان غولىدا چاچما يىلتىزلار ناھايىتى كوپ بولىدۇ، ئالاھىدە پۇرىغى بار. غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 — 3 قايىتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. يوپۇرماق سېپى غىلاپسىمان چوڭىيىپ غولنى ئوراپ ئالىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىرى پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، قوش ئاسماق مۇنىسى كەڭ تۈخۈم شەكىللىك بولىدۇ. بولۇكچە مۇنىسىنىڭ 5 دانە تار قانىتى بولىدۇ (10 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىق، ئورمان بويلىرى، تاغ جىلغىلىرىغا ئوخشاش نەم يەرلەردە ياخشى ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشانىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا، ئىلى رايونىدا كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرى كولۇۋېلىنىپ، لايلىرى ۋە چاچما يىلتىزلىرىنى

تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، نەملەپ نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. سوغاق يەلنى، هوللۇكنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدىكى باش ئاغرىشتا: بالدىرغان 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، دۇخو 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، چۇەنچۇك (川芎) 3 مىسقال، جۇيخۇا گۇل 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا: چۇەنچۇك 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، جۇيخۇا گۇلى 5 مىسقال، چىياڭخو 3 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، جىڭجىپى باشىغى 3 مىسقال، چۇچۇكىبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان تۇگۇلۇپ، قوساق قاتتىق ئاغرىغاندا: بالدىرغان 5 مىسقال، ساڭجۇ (苍术) 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) دانىخورەكتە: بالدىرغان، بەيجۇنىڭ هەر قايسىسىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يۇز ماي ياساپ يۇزگە سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كەڭ يوپۇرماقلىق بالدىرغان (宽叶蕺本)

(كۇنلۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى):

شەكلى شىنجاڭ بالدىرغىنى بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ. كىچىك يوپۇرمىغى پەيسىمان تېپىز يېرىلىدۇ. ئوسۇش ئورنى شىنجاڭ بالدىرغىنى بىلەن ئوخشاش. كوپىنچە تىيانشان تاغلىرىدا ئوسىدۇ. بۇمۇ بالدىرغان قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

سۇڭپىياز

大葱 Da cung

سۇڭپىياز ئېقىسى (白葱) سۇك پىياز ئۇرۇغى (葱子)

تەبىئىي: سۇڭپىيازنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز بولۇپ، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ. يوللارنى ئاچىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا چوڭ مايىل، زەھەرسىز بولۇپ، جۇڭچى (中气) نى قۇۋەتلەپ، ئىسسىققا مايىللاشتۇرىدۇ. باھقا قۇۋەت بېرىپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان زۇكامدا: سۇڭپىياز 3 تال، بەسەي كوتىگى 3 دانە، قومۇچ يىلتىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (2) باللاردىكى سىيگەكتە: سۇڭپىياز 1 تال، گۇڭگۇرت 3 مىسقال، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ، كىندىككە چاپلىدۇ. (3) سۇت بىزى ياللۇغىنىڭ باشلىنىشىدا، غەلۋىرەكتە (ئېغىز ئالمىغانلاردا): سۇڭپىياز 2 تال، ھەسەل 2 سەر، يۇمشاق سوقۇپ كۇنىگە بىر قېتىم يارا ئورنىغا چاپلىدۇ، يىيىشكە بولمايدۇ. (4) قىزىل تاشقىرىغا تەپمىگەندە: سۇڭپىيازدىن 1 تال، قارىمۇچتىن 3 دانە ئېلىپ سوقۇپ، قارا شېكەر بىلەن قوشۇپ شىلىمدەك قىلىپ، كوكرەككە ۋە قول - پۇتنىڭ ئالقىنىغا چاپلىنىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: 5 تال سۇڭپىيازنى سوقۇپ كىندىككە چاپلاپ قويىلىدۇ. (5) ئىھتىلام ۋە ئاق خۇنلاردا: سۇڭپىياز ئۇرۇغىنى سوقۇپ، كۇنىگە ئىككى قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قاينىتىپ بىلەن ئېچىلىدۇ. (6) رىماتىزملىق بۇغۇم ئاغرىشلىرىدا: سۇڭپىياز 5 مىسقال، ئالتۇنشاخ بىر سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ ياكى بۇلاردىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يويۇلىدۇ ياكى ئېزىپ سىرتىدىن چاپلىدۇ.

مىقتارى: سۇڭپىيازنىڭ ئۇرۇغى 0.5 — 1 مىسقال، سۇڭ-پىياز 2 — 8 تال.

مەنى قىلىنىشى: سۇڭپىيازنى ھەسەل، ئەگرى سۇناي، چاڭ-شەن بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بولمايدۇ.

چامغۇر

蔓菁 Man jing

بۇ، مەشھۇر، ئۇزۇقلۇغى يۇقۇرى كوكتات بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

تەركىۋى: چامغۇرنىڭ بېشىدا ئاقسىل، ماي، شېكەر، كالتسىي، فوسفور، تومۇر، ۋىتامىن PP، ۋىتامىن B_1، ۋىتامىن B_2لار بار. يۇقۇرىدىكى مادداللارنىڭ مىقتارى چامغۇر يوپۇرمىغىدا بېشىغا قارىغاندا كوپىرەك بولىدۇ.

تەبىئىي: ئىسسىق، زەھەرسىز، تاماق سىڭدۇرىدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرىدۇ، يوتەلنى پەسەيتىدۇ، بەدەننى چىڭىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سۇيدۇك ھەيدەشتە، سىرىق كېسەللىدە: قاينىتىپ شىرنىسى ئىچىلىدۇ. قىچىشقاقتا، دو چاققاندا: قاينىتىپ سۇيى ئىچىلىدۇ. قارا تەمرەتكىدە (پللاگىرا كېسىلىدە): چامغۇر تاماققا سېلىپ يېيىلىدۇ. قاينىتىپ سۇيىنى ئىچىپ، چامغۇرنى يېسىمۇ بولىدۇ، ياكى خام بويىچە يېسىمۇ بولىدۇ.

ئوپكە سىلىدە ۋە بەدەن ئاجىزلىقتا: ئوتكۇر پىچاق بىلەن

پىشىپ يېتىلىگەن چامغۇرنىڭ كوكىنى تۇۋىدىن كېسىۋېتىپ، يەردە قالغان چامغۇرنىڭ ئۈستىنى قوشۇق بىلەن ئويۇپ، ئۈستىگە قاچا كومتۇروپ قويىدۇ. ئىككى سوتكىدىن كېيىن چامغۇرنىڭ ئويۇلغان يېرىدە يىغىلغان سۈيىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر قوشۇپ (چامغۇر شەربىتى بولىدۇ) ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. شەربىتى ئېلىنغان چامغۇرنى يۇلۇپ ئېلىپ، تاماققا سېلىپ يىسىمۇ بولىدۇ.

چامغۇرنىڭ ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ. بەدەننى چىڭىتىش، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش ۋە سۈت كوپەيتىش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

كۈلرەڭ ئەمەن

椒 蒿 jiao hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە تۈكچىلەر بولىمايدۇ. (2) غولى تىك، ئۈزۈنغا سوزۇلغان ئېرىقچىلىرى بار، كوپ شاخلىنىدۇ، رەڭگى سوسۇن ياكى ساغۇچ يېشىل بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق، تولۇق گىرۋەكلىك يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك يوپۇرماق. (4) گۈل رېتى باشسىمان مۇرەككەپ ئومۇم گۈل رېتى بولۇپ تىزىلىدۇ، گۈلى نەيسىمان، رەڭگى سېرىق (11- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغنىڭ كۈنگەي يان باغرىدا ئوسىدۇ، گۈچۈك، ھۆكاك قاتارلىق يەرلەرگە تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى يەر ئۈستى قىسمىنى ئورۇۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا توغراپ كەسلەيدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، سوغاق يەلنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكامدا: كۈلرەك ئەمەن 1 - 2 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكامدىكى يوتەلدە: كۈلرەك ئەمەن 5 مىسقال، چاكاندا 1 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۈزە، چۇ-چۇكىۋىا ھەر قايىسىدىن 2 مىسقالدىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

سىيادان

黑种草 Hei zhong cao

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، سىيادان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 1 - 2 يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى 3 قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يىپسىمان ياكى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈلى شېخىنىڭ ئۈچىدا يالغۇز ئوسىدۇ، رەڭگى ئاق ياكى كوك. غوزا مۇنسى ئىستاكان شەكلىدە بولىدۇ، پىشقاندا ئۈچى يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، قارا كېلىدۇ (12- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ياش مايىسى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن قىسمى يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. كۈز پەسلىدە پىشقان ئۇرۇغى يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ تاسقاپ تازىلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، سوغاق يەلنى تارقىتىدۇ، خۇننى راۋان قىلىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: سىيادان ئۇرۇغىدىن 100 گرام، ئارپا بىدىيانىدىن 200 گرام ئېلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە 4000 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ، 1000 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ كۈندە 3 قېتىم، ھەر قېتىم 50 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ. (2) سوغاق يەلدىن بولغان زۇكام، يوتەلدە: سىيادان ئۇرۇغىدىن 2 — 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

2) تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدىغان تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغاققا مايىل دورىلار

(辛凉解表药)

پەربۇن (تار يوپۇرماقلىق پەربۇن) *

柴胡 Chai hu

(كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پەربۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. 20 - 60 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزى تىك ئوسىدۇ، قوۋزىغى قارامتۇل خومارەڭلىك بولۇپ، مېيزىلىك پۇرايـ

دۇ. غولى سەل «z» ھەرپىگە ئوخشاۋاراق ئېگىلگەن بولۇپ، تۆۋىدە تالاسمان ساپاق قالدۇق ئىزلىرى بولىدۇ. (3) بوپۇرما-غى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يىپىسمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گۈ-ۋەكلىك يوپۇرماق. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان، گۈللىرى كىچىك ۋە سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. مىۋىسى جۇپ ئاسماق مىۋە، رەڭگى قوڭۇر، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق (13-رەسىمگەقارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ تەسكەي تەرىپىدە، ئوتلاقلار-دا، چاتقاللىقلاردا ياخشى ئوسىدۇ. ئالتاي تىيانشان تاغلىرىنىڭ تاغ-لىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتە-ياز، كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، لاي توپراقلىرىنى تازىلاپ، ئاپ-تاپىتا قۇرۇتۇپ، تولۇق ئەمدەپ، يالپاق توغراپ، نەم بويىچە يا-كى ئاچچىق سۇ بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئېچىپ ھېيزنى تەڭشەيدۇ. ئىچ بەدەن بىلەن تاش بەدەننى تەڭشەيدۇ. تال ئاشقازان پا-ئالىيىتىنى كوتىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شامالدىن بولغان زۇكامدا: پەر-بۇن، قېرىقىز ۋە يالپۇزدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر يالۇغدا: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، ئوسما يىلتىزى 1.5 سەر پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاستى بېزىنىڭ ئوتكۇر يالۇغدا: پەربۇن 5 مىسقال. جىنتىيانا 3 مىسقال، ئاق چۇغاۋۇق 3 مىسقال، قۇستە 3 مىسقال، خام رەۋەن 3 مىسقال (ئاخىرىدا قوشۇلىدۇ)، تازىلانغان شور 3 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ) سۇدا

قاینتىپ ئىچىلىدۇ. كوڭلى ئېلىشىپ قۇسقۇچىلارغا: 1 سەر قىزىل تومۇر رۇدىسى قوشۇلىدۇ. كوكرىكى چىڭقالغانلارغا: 3 مىسقالدىن زىسۇ شېخى، تۇرۇپ ئۇرۇغى قوشۇلىدۇ. سېرىق چۇشۇش بولسا 1 سەر قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن، قوشۇلىدۇ (4) كوكرەك پەردە يالۇغى (قىزىش، ئاغزى قۇرۇش، كوكرەك ئاغرىش) دا: پەربۇن 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ئاشقازانىنىڭ تۇۋەنگە چۇشۇپ كېتىشى، سوڭى چىقىش، بالا ياتقۇ چىقىشلاردا: پەربۇن 2 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقال، ئەينۇلا 3 مىسقال، قانتىپەر 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) جىگەر توسالغۇلىغىدىن ھېيىز تەكشەلمىگەندە: پەربۇن، داڭگۇي، ئاق چوغلۇق، بەيجۇ (白术)، يىمۇساۋلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

---

* ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە ھىرقانچە خىل پەربىون بولۇپ، ئۇلارمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قېرىقىز

牛蒡 Niu pang

قېرىقىز ئۇرۇغى (牛蒡子) قېرىقىز يىلتىزى (牛蒡根)
قېرىقىز يوپۇرمىغى (牛蒡叶)

باشقا ئاتىلىشى: تۇتۇشقاق

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قېرىقىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، 1 - 2 مېتىر ئىگىزلىكتە ئـوسىدۇ. (2) يىلتىزى توم، كـونۇس شـەكلىدە بولۇپ، نۇرغۇن چاچـما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولـى تىك ئوسـۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلايدۇ. (3) تۇۋىدە ئوسكەن يو- پـۇرماقلىرى ناھايىتى زور، تۇخـۇم شەكلـىدە بـولـۇپ، توپلىشىپ ئـوسىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىگـرەك بولـۇپ، نوۋەتلىشىپ ئـوسىدۇ. ھەممىسىدىلا يوپۇرماق سىپـى بـولىدۇ. (4) باشىمان گـۈللىرى ئەك ئۇچىدا توپلىشىپ ئـوسـىدۇ ۋە قـىزغـۇچ سوسۇن رەڭلىك بولىدۇ. ئومۇم ئورىغۇچىسى شار شەكـلىدە بولـۇپ، ئومۇم ئورىغۇچـى يوپۇرماقچىلىرىنىڭ ئۇچى ئىلـمـەك يىگىنسىمان بولىدۇ. مىۋىسى ئـورۇق مـىۋە، شەكلى ئۇزۇن، تەتۇر تۇخۇمسىمان، رەڭگى كۈلـرەڭ قوڭۇر (14 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - ئېرىق بويلىرىدا، يول بويلىرىدىكى ئوتلۇق جـايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇنىسى (قېرىقىز ئۇرۇغى)، يىلتىزى (قېرىقىز يىلتىزى) ۋە يوپۇرماقلىرى (قېرىقىز يوپۇرمىغى) ئىشلىتىلىدۇ. مۇنىسنى كۆز پەسلىدە پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئاپىتاپتا قۇرۇتۇپ، سورۇپ تازىلاپ خام پېتى ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى ئەتىياز ۋە كۆز پەسللىرىدە قېزىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، تولۇق نەمدىلىپ يالپاق توغرىلىدۇ. يوپۇرمىغى ياز پەسللىرىدە يىغىۋېلىنىپ شۇ بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز بولۇپ، ئىسسىق شامالنى تارقىتىدۇ، ئوپكىنى يايرىتىپ، قىزىلنى تەپكۈزىدۇ. يۇتقۇچقا ئارام بېرىپ زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكام، يوتەل، يۇتقۇچ ئىششىقلىرىدا: قېرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، قۇكغۇراقگۈل 3 مىسقال، جىگجىپ 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قىزىل باشلىنىشتا (ئەسۋىلەر تېز چىقماي، گال ئاغرىپ، ئۇنى پۇتۇپ قالغاندا): قېرىقىز ئۇرۇغى 1 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، يۇلغۇن 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ياشانغان كىشىلەرنىڭ گوش - ئۈستىخانىلىرى ئاغرىغاندا: قېرىقىز يىلتىزىدىن 4 سەر، خام ئەگرى سۇناي 4 سەر، قورۇلغان سىرىق پۇرچاق يېرىم جىك، ئاق ھاراق 2 جىك بىۋلارنى 6 كۈن چىلاپ قويۇپ، شامىسىنى سۇزۇپ تاشلاپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم 10 مىللىلىتىردىن ئاچ قوساققا ئىچىلىدۇ. (4) باش-يۈز ئىششىپ قالغاندا: 3 مىسقال قېرىقىز يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سۈت بېزى ياللۇغىدا: 3 مىسقال قېرىقىز يوپۇرمىغى (ھول يوپۇرماق 1 سەر) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) پوقاقتا: 4 مىسقال قېرىقىز يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى

ئۇنى چېكىلەنگەن ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئېغىرلىغى 3 مىس-قالدىن كۆمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۆمۈلاچ يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

يۇلغۇن (كوپ شاخلىق يۇلغۇن)*

西河柳 Xi he liu (多枝柽柳)

(يۇلغۇن ئاتىلىشى، يۇلغۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يۇپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، كوپىنچە 3 - 5 مېتىر ئىگىزلىكتە ئۇسىدۇ. كوپ شاخلىنىدۇ، شاخچىلىرى ئىنچىكە ئاجىز كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تەڭگىسىمان، زىچ تىزىلغان بولىدۇ. (3) گۈلى ھال رەڭدە بولىدۇ (15— رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكتىكى دەريا ۋادىلىرىدا، قۇملۇقنىڭ چەتلىرىدە، شوراۋۇق جاڭگاللاردا ياخشى ئۇسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: يۇمران يوپۇرماقلىق شاخلىرى دورا بولىدۇ. گۈللەشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، توغراپ قويىلىدۇ.

---

* ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يۇلغۇننىڭ تۈرى ئىنتايىن كوپ، تارقىلىشى بەك كەڭرى بولۇپ، ھەممىسىلا دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىل سىرتقا تەپىمگەندە: يۇلغۇن 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، چاكاندا 7 فۇك، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ يەكى 3 مىسقال يۇلغۇن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: يۇلغۇن 3 مىسقال، ئۇزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 پارچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تېرە قىچىشىشتا: يۇلغۇن 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، خام چۇچۇكبويا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ يەكى سوقۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

يالپۇز

薄荷 Bo he

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يالپۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 80 سانتىمېتىر، بەزىدە بىر مېتىرغا قەدەر ئوسىدۇ. سالقىن، مېيزىلىك، خۇشپۇراق كېلىپ تۇرىدۇ. (2) غولى توت قىرلىق، ئىچى كاۋاك ۋە بوغۇملۇق بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، كەڭ تېمنەسىمان يەكى سوقۇچاق بولۇپ، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشىمان بولىدۇ. (4) گۈلى كىچىك، كالپۇكسىمان، سوسىنە يەكى سۇس قىزىل رەڭلىك بولۇپ، غولىنىڭ

يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇقلىرىدىن ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ (16 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى دەريا ۋادىلىرى، تۇزلەڭلىكتىكى ئېرىق - ئوستەك بويلىرىدا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدە بار. تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغانلىرىمۇ بار.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستىدىكى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە چېچەكلەشتىن بۇرۇن يىغۇۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى چىقىرىپ، ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، يەلنى تارقىتىپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، يۇتقۇچقا ئارام بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شاماللىق زۇكام (بەدەن قىزىپ، باش ئاغرىش، گال ئىششىش، ئېغىز قۇرۇش) دا: يالپۇز 1 مىسقال، كەۋرەك 1.5 مىسقال، جىڭجىيې 1.5 مىسقال، ئۇچقات 2 مىسقال، قۇڭغۇراقگۈل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قىزىلنىڭ باشلىنىشىدا قىزىپ يوتەلگەندە: يالپۇز 1 مىسقال، ئۇزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى 2 مىسقال، قېرىقىز ئۇرۇغى (ئىزىلگەن) 2 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، قۇڭغۇراقگۈل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

جۇيخۇاگۇل

菊花 Jü hua

جۇيخۇا يوپۇرمىغى (菊叶)

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوسـ
تۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئاق جۇيخۇا ياكى سىرىق جۇيخۇا-
نىڭ گۇل رېتى ۋە يوپۇرماقلىرى دورا بولىدۇ. قىراۋ چۈشۈشنىڭ
ئالدى - كەينىدە، گۇللىرى باراقسان بولۇپ ئېچىلغاندا يىغىۋېلـ
نىپ ئاپتاپتا ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ. گوگگۇرت بىلەن
ئىسلاپ ئاقارتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدىغانلىرىمۇ بولىدۇ.
يوپۇرمىغى باراقسان ئوسۇۋاتقان چاغدا، يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا
قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: گۇلنىڭ تەمى قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىي سەل
سوغاق، زەھەرسىز، يەلنى تارقىتىپ ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى
تارقىتىدۇ، جىگەرنى ساپلاشتۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ. يوپۇر-
مىغىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز بولۇپ، يالـۇغنى
تارقىتىپ، ئىششىقلارنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شاماللىق زۇكامنىڭ باش-
لىرىدا: ئۇژمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، جۇيخۇا گۇلى 2 مىسقال، ئو-
رۇك مېغىزى 2 مىسقال، لىيەنچياۋ 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال،
قۇكغۇراقگۇل 2 مىسقال، چۇچۇكبويا 1 مىسقال، قومۇش يىلتىزى

2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىم - نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: ئاق جۇيخۇا گۈلى 4 مىسقال، يازغازىنى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا 1 سەر ئاق قىچىنى سۇدا قاينىتىپ، ھەر كۈنى كەچقۇرۇن بۇت يۇ - يۇلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالىلۇغىدا: جويخۇا گۈلى 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 2 مىسقال، قىرىق بوغۇم 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاق جۇيخۇا گۈلى ۋە ئۇزمە يوپۇرمىغىدىن 1 سەر- دىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، ھورلۇتۇپ يۇيۇلىدۇ. (4) چىقاز- نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: جۇيخۇا گۈلى، بىنەپشە، مامكاپ، ئۇچقاتلارنىڭ ھەر - بىرىدىن 1 سەردىن ئېلىپ (ياكى 5 مىسقال ئوسما يىلتىزى قوشۇلىدۇ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: مۇۋاپىق مىقتاردىكى يېڭى ئاق جۇيخۇا گۈلىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ، تىلىپى ئاغرىق ئورۇنغا چاپلاپ قويىلىدۇ ياكى مۇۋاپىق مىقتاردىكى يېڭى جۇيخۇا گۈلىنى سوقۇپ قاتتىق تومۇرلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ ياكى قۇرۇق جۇيخۇا يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سوۋۇتۇلغان قايناقسۇ بىلەن تەڭشەپ چاپلاپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال

جامكا

浮萍 Fu ping

باشقا ئاتىلىشى: پاقا ئوتى

(جامكا ئاتىلىشى، جامكا ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، سۇنىڭ يۈزىدە لەيلەپ ئوسىدۇ، بىر تال تالاسىمان يىلتىزى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان، سوقۇچاغراق ياكى ئۇزۇن يۇمۇلاق، يېشىل رەڭلىك بولۇپ، ئىككى يۈزى سىلىق تۈكسىز كېلىدۇ (17 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كول، شالىلىق ۋە سازلىقلاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە قىسمى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز مەزگىللىرىدە سۈزۈۋېلىپ تازىلاپ، يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، تەرلىتىش ئارقىلىق تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، سۇلارنى راۋان قىلىپ، ئىششىقلارنى يانداۋرىدۇ. يېقىنقى يىللاردىكى خەۋەرلەردە تۇغۇتتىن ساقلىنىشتا ئۇنۇم بېرىدىغانلىغى كورسىتىلگەن.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شاماللىق زۇكام (قىزىيدىغان، تەرلىمەيدىغان)، ئېشەك يېمى (يەل تاشما)، قىزىللىنىڭ سىرتقا تەپمەسلىگىدە: جامكا، يالپوز، قېرىقىز ئۇرۇغىنىڭ ھەر – بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاياقلارغا چۇشكەن ئا-

دەتتىكى سۇ ئىششىقىلىرىدا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا: جامكا 2 مىسـ
قال، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر، تاۋۇز شوپىگـى 2 سەر سۈدا قايـ
نىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن ساقلىنىشتا: سوسۇن جامكا (قىزىل
جـامكا) 1 سەر، قىزىـل قىچا 2 سەر، شاپتول مېغىزى 3 مىسقال،
زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئېزىپ چېكىلەنگەن ھەسەل بىلـەن قو-
شۇپ 1 مىسـقالدىن كۈمۈلاچ ياساپ، ھېيىزدىن كېيىن 3 كۈنگىچە،
كـۈنىگە 2 قېتىمدىن ھـەر قېتىمدا 2 كـۈمۈلاچ قايـناقسۇ بىلەن
ئـىچىلىدۇ. مـۇشۇ ئـۇسۇل بـىلـەن 3 ئـاي (3 قېـتىملىق ھېيىز
دىن كـېيىن) ئـۇدا ئـىچىلسە، 3 يىلدىن 5 يـىلغا قەدەر تۇغۇتـ
تىن ساقلىنىشقا بولىدۇ ياكى سوسىن جـامكا 1 سەر، قىزىـل قىچا
2 سەر ئېزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ 1 مىسقالدىن كۈمۈلاچ قىلىپ،
يۇقۇرقى ئۇسۇل بىلەن ئىچىلسە 3 يىلغىچە تۇغۇتتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: سوسۇن جامكا (紫萍) بۇ بىر قانچىسى بىر يەرگە
توپلىشىپ ئوسۇش بىلەن پەرقلىنىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۇستى يۈزى
يېشىل، كەينى قارامتۇل قىزىل ياكى سوسۇن رەڭدە بولىدۇ، يوپـۇر-
ماقلىرى تۈۋىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. بـۇ چـاچما يىلتىزلىق بولـۇپ،
جامكا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

قىرىق بـوغۇم

木贼 Mu zei

(قىرىق بوغۇم ئائىلىسى، قىرىق بوغۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك،
ئىگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توپـلىشىپ

ئوسىدۇ، شاخلانمايدۇ، بوغۇمى روشەن، غولىنىڭ ئىچى كاۋاك بولۇپ، بوغۇمىدا تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئايلانما بولۇپ ئوسۇپ، غولىغا مەھكەم يېپىشىپ تۇرىدۇ. (3) ئۇچىدا قارامتۇل خوما رەڭلىك ئۇچلۇق سىپورا خالتاباشىغى بولىدۇ (18 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى چوپلۇك، ئورمانلىق، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ياخشى ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدا بار.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستىدىكى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، تۇغراپ ئاپتاپتا قورۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل زەھەرسىز. ئىسسىق شامالنى تارقىتىدۇ، كوزگە ئوسكەن قىزىل گوشنى ياندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ يالۇغىدا. قىرىق بوغۇم، ئۈزمە يوپۇرمىغى، جۇيخۇا گۈلى، مامىكاپىلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز مۇڭگۈزلۈك پەردەياللۇغى، شامالداپ ياشاڭغۇراشلاردا: قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، ساڭجۇ (苍术) 2 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تىراخومىدا: قىرىق بوغۇم 2 مىسقال، زەمچە 1 مىسقال، كوكتاش 1 مىسقال، مامىرانچىن 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ كوز ھوردۇتۇپ يۇيۇلىدۇ، (4) ياپىلاق سوگەل ۋە مەڭلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى قىرىق بوغۇمنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ۋە فۇرۇق بويىچە سۈركىلىدۇ. (5) سوڭى چىقىشتا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى قىرىق بوغۇمنى سوقۇپ تالقان قىلىپ سىرتىدىن چاپلىنىدۇ. (6) چوڭ تە-

رەتتىن قان كەلگەندە ۋە بۇۋاسىردىن قان چىقىشلاردا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلەتسە بولىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

سۇزە (كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە)

小叶薄荷 Xiao ye bo he

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سۇزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن ئوسۇملۇكتىن كۈچلۈك يالپۇز پۇرىغى كىلىپ تۇرىدۇ. (2) يىلتىزى يوغانلانغان تۈۋىدىن ئوسىدۇ، (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ئۇزۇنچاق دۇگىلەك ياكى كەڭ تېمىنە شەكلىدە، توللۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى كوكۈش سوسۇن، شەكلى كالپوكقا ئوخشايدۇ. ئىككى تال ئاتىلىغى گۈل تاجىسىدىن سىرتقا چىقىپ تۇرىدۇ (19 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلاردا، نەم يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازلىغى ئورۇۋېلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئۇيقۇسىزلىق، يۇرەك ئېغىش، سوكەك يۇمشاپ كىتىش (راخىت)، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقلار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا سۈزەنى يالپۇز ئورنىدىمۇ ئىشلىتىدۇ.

مىقتارى: 5 — 6 مىسقال.

ياتما قوتۇر ئوت

平卧糙草 Ping wo zao cao

(بوتاكوز ئائىلىسى، قوتۇر ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) غولى يىپقا ئوخشاش ئىنچىكە بولۇپ، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ. شالاڭ ئۇششاق تىكەنلىك تۈكچىلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سوقۇچاق ياكى ئۇزۇنراق تۈخۈم شەكلىدە كېلىدۇ، تۈۋى قىسمى تەدرىجى تارىيىپ ساپاققا ئايلىنىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ ئالدى ـ كەينى ۋە گىرۋىكىدە ئۇششاق تىكەنلىك تۈكچىلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇششاق، كوك ۋە ئاق بولۇپ، كوپىنچە يوپۇرماق قوۋاقتۇغىدىن ئوسىدۇ، سېپى قىسقا، كاسسا يوپۇرماقچىلىرى يىغىلىۋالغان بولۇپ، مۇنلىگەندە چوڭىيىدۇ، شەكلى خۇددى تومۇر تىكەنگە ئوخشايدۇ. 4 تال ئۇششاق قاتتىق مۇنسى بولۇپ، كاسسا يوپۇرماقچىلىرى ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرىدۇ. (20- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول بويلىرى، ئوچۇق دالىلاردا، پەس تاغ باغرىلىرىدىكى ئوت ـ چوپلەر ئارىسىدا بولىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

یىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. یاز ۋە كۈز پەسللىرىدە یىغىۋېلىنىپ، یۇیۇپ تازىلاپ، ئۇششاق توغراپ یاكى باغلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، تاش بەدەندىكى ئىسسىقنى تازىلايدۇ، یوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: زۇكام قىزىتمىسى، یوتەل، كوكرەك ئاغرىشلاردا: پۇتۇن قىسمىدىن 1 سەر، سۇدا قاینىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 5 مىسقال — 1 سەر.

2. يوتەل توختاتقۇچي، دەم سقىشنى باسقۇچى ۋە بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار

(止咳平喘祛痰药)

بۇ دورىلار يوتەلنى توختىتىپ، دەم سقىشنى بېسىپ، بەلغەم سۈيۇقلۇقلىرىنى چىقىرىدۇ. يوتەل توختاتقۇچى دورىلار يوتەلنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. دەم سقىشنى باسقۇچى دورىلار كانايچىلاردىكى سقىلىشنى يېشىدۇ، ئاجراتمىلارنى ئازايتىدۇ، بەلغەم يۇمشاتقۇچى دورىلار بەلغەمنىڭ چىقىرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ياكى كانايچىلارنىڭ ئاجراتمىلىرىنى تىزگىنلەيدۇ.

1) يوتەل توختاتقۇچى ۋە دەم سقىشنى باسقۇچى دورىلار

(止咳平喘药)

ئاچچىق ئورۇك مېغىزى

苦杏仁 Ku xing ren

چىقىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. ئاساسەن جەنۇبى شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئاچچىق ئورۇكنىڭ مېغىزىنى ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، مېغىزىنىڭ سىرتىدىكى پوستى فورۇلۇپ،

پۇرلەشكىچە قايناقسۇدا تۇرغۇزۇپ، ئاندىن ئېلىپ سوغاق سۇغا سېـ
لىپ پوستى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ. ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ، سورۇپ
تازىلىغاندىن كېيىن قازانغا سېلىپ ئازراق سارغايغىچە قورىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، ئازراق
زەھەرلىك! يوتەل توختىتىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ، دەم سىقىشنى باسىدۇ ۋە
ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكام، يوتەل، دەم سىقىشتا: ئورۇك
مېغىزى 3 مىسقال، بىرىتانىيە قارا ئەندىزى 3 مىسقال، قۇكغۇراقگۇل
2 مىسقال، چۇچۇكبويا 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپـ
كىدە ئىسسىق بولۇپ، يوتەل، بەلغەم كوپ بولغاندا: ئۇزمە يىلتىزىنىڭ
ئاق پوستى، ئورۇك مېغىزى ھەر بىرىدىن 3 مىسقال قاينىتىپ ئە-
چىلىدۇ. (3) ياشانغان، ئاغرىقتىن قوپقان كىشىلەر، تۇغۇتتىن كې-
يىنكى ئاجىزلىق، ئىچى قېتىشلاردا: ئورۇك مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى،
قارىغاي مېغىزى، ئارچا مېغىزى، ياۋا قارائورۇك مېغىزلىرىنى يەنچىپ
تالقانلاپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۇمۇلاچ ياساپ، ھەر قې-
تىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسى (چاچراتقۇ) دا:
ئورۇك مېغىزىنى قارايغانغا قەدەر قورۇپ، يەنچىپ تالقانلاپ كۇنجۇت
يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) جىنسى
يول تامچە قۇرۇت كېسىلىدە: پوستى سويۇلمىغان ئورۇك مېغىزىدىن
1 سەر ئېلىپ (سوقۇپ)، ئۇنىڭغا 2 سەر سۇ قوشۇپ تەكشى ئارد-
لاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ شىرىسىنى سىقىپ چىقىرىپ، ئاق داكىنى- ئۇنىڭغا
چىلاپ، جىنسى يولغا تىقىپ 3 سائەت تۇرغۇزۇلغاندىن كېيىن ئېلىپ
تاشلىنىدۇ. (6) سوزۇلما خاراكتىرلىك سورەلمە جىگەر ياللۇغدا:
ئورۇك مېغىزى 1 سەر، خام شاپتۇل مېغىزى 1 سەر،
زىرىق 3 مىسقال، ئۇزمە 5 مىسقال، يەنچىپ ئوماچ شەكلىگە كەل-
تۇرۇپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، 30 دانە كۇمۇلاچ ياساپ،

هەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم يىيىلىدۇ. (7) زىتتىدا: چاكاندا، فۇخەيشى (浮海石) هەر بىرىدىن 0.8 مىسقال، قورىغان ئورۇك مېغىزى 0.5 مىسقال، خام گەج 1.5 مىسقال، كوپىگى دەريا 0.3 مىسقال، شازاندىرا (五味子) چۇچۇكبۇيىنىك هەر بىرىدىن 0.4 مىسقالدىن ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ تابلىتكا ياساپ، هەر قېتىمدا 4 تابلىتكىدىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: تاتلىق ئورۇك مېغىزى (甜杏仁): تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى بوشىتىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. ئاچچىق ئورۇك مېغىزى ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. زەئىپلىك يوتەلدە كوپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ئاچچىق ئورۇك مېغىزى بىلەن زەھەرلىنىپ قالسا، ئورۇك قوۋزىغىدىن (قېلىن قوۋزىغىنى سويۇۋېتىپ) 4 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئۈزمە (ئاق ئۈزمە)

桑 Sang

ئۈزمە يىلتىز ئاق پوستى (桑白皮) ئۈزمە يوپۇرمىغى (霜桑叶) ئۈزمە شېخى (桑枝) ۋاسالغۇ (桑椹)

باشقا ئاتىلىشى: جۇجەم

(ئۈزمە ئائىلىسى، ئۈزمە ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ هەممە يېرىدە تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئۇزمە يىلتىزىنىڭ پوستى (ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى)، يۇمران نوتىسى (ئۇزمە شېخى)، يوپۇرمىغى (ئۇزمە يوپۇرمىغى)، ۋاسالغۇ (ئۇزمە مىۋىسى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزمە يىلتىزىنىڭ پوستى: توت پەسىلىنىڭ ھەممىسىدە كولاپ ئېلىنسا بولىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىنغىنى ياخشىراق. قېلىن پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، قەلەمچە قىلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇزمە شېخى: ئەتىياز پەسلىدە يۇمران نوتىسىنى كېسىپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇزمە يوپۇرمىغى: قىرو چۈشكەندىن كېيىن چۈشۈپ كەتكەن يوپۇرمىغى (غازىكى) يىغىۋېلىنىپ، سالقىن ئورۇندا قۇرۇتۇلىدۇ. ۋاسالغۇ: پىشىش ئالدىدا ئۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئۇزمە يىلتىزىنىڭ پوستى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئوپكىدىكى ئىسسىقنى چىقىرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، دەم سىقىلغاننى باسىدۇ، ھوللۇكنى ھەيدەپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. ئۇزمە يوپۇرمىغى: تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، يەلنى تارقىتىپ ئىسسىقلىقنى چۈشۈرىدۇ، قاننى سۈۈۋىتىدۇ، كوزنى روشەن قىلىدۇ. ۋاسالغۇ: تەمى تاتلىغراق چۈچۈمەل، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، جىگەر، بورەكنى قۇۋەتلەندۈرىدۇ، قاننى تولۇقلايدۇ. ئۇزمە شېخى: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. رېماتىزىمنى داۋالايدۇ، بوغۇملارنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلاردىكى يوتەلدە: ئۇزمە يوپۇرمىغى 1 مىسقال، سوغۇگۇل 1 مىسقال، ئاق تۇرۇپ 2 سەر، نەشپۈت 1 دانە، ئاق شېكەر 1 سەر، سۈدا قاينىتىپ، ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالىلۇغىدا: يېڭى ئۇزمە يوپۇرمىغىدىن يېرىم جىك ئېلىپ، سۈدا قايناتىپ، ئۈنىڭ سۈيىدە ئاغرىق كوزنى ھورىدىتىپ يۇيۇلىدۇ. (3)

كانايچىلارنىڭ سوزۇلما ياللۇغدا، يوتەل، دەم سىقىشتا: ئۇزۇمە يىلـ
تىزىنىڭ ئاق پوستى 5 مىسقال، زىسۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام چۇـ
چۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قۇساققا سۇ
يىغىلىش، ئىششىقلاردا: ئۇزۇمە يىلتىزىنىڭ پوستى 5 مىسقال، خام
زەنجىۋىل پوستى 3 مىسقال، تاۋۇز شوپىگى 1 سەر، تەرخەمەك شو-
پىگى 1 سەر، كوك كاۋا شوپىگى 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلـ
دۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئۇزۇمە شېخىدىن 3 - 4 مىسقال،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ھەم ئۇزۇمە شېخى، ئۇزۇمە يوپۇرمىغى، يىموساۋ
ئۇرۇغى ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ھەر كۈنى ئاخشىمى
بىر قېتىم يېرىم سائەت پۇت يۇيۇلىدۇ. (6) رېماتىزملىق پۇت
ئاغرىشتا: ئۇزۇمە شېخى 1 جىڭ، يۇلغۇن 1 سەر قاينىتىپ سوۋۇتۇلـ
غاندىن كېيىن شامىسىنى ئېلىۋېتىپ 1 سەر ھەسەل قوشۇپ سۇس
ئوتتا قاينىتىپ مەلھەم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، ھەر قېتىمدا 4 مىسقال،
كۈنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (7) نېرۋا ئاجىزلىغى،
ئۇيقۇسىزلىق، قان ئازلىقتا: ۋاسالغۇ، خام ئەگرى سۇناي ھەر بىرىـ
دىن 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇزۇمە يىلتىزىنىڭ پوستى، ئۇزۇمە شېخى 2 — 5 مىسقال، ئۇزۇمە يوپۇرمىغى 2 — 4 مىسقال، ۋاسالغۇ 3 — 5 مىسقال.

تەڭگە يوپۇرماق گۈلى

款冬花 Kuan dong hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تەڭگە يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىـ
گىزلىگى تەخمىنەن 30 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غۈلى توغـ

رىسغا ئوسكەن، ئىنچىكە ئۇزۇن بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تېگىدىن توپلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى ئۇزۇن، دۇگىلەك يۇرەك شەكىلدە، گىرۋىگى دولۇنسىمان چىشلىق، يوپۇرماق يۈزى قارامتۇل يېشىل، دۇمبىسىدە زىچ ئاق تىۋىتىلەر بولىدۇ. (4) گۈل شېخىنى تىۋىتىلىك تۈكلەر قاپلاپ تۇرىدۇ. 10 نەچچە دانە ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى غولىدا نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، گۈل بىخى كۈزدە شەكىللىنىپ، باش باھاردا چېچەكلەيدۇ. گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، گۈل غۇنچىسى جىگەررەڭ بولىدۇ (21- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمانلىقلارنىڭ ئاياقلىرىدىكى نەملىك ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. كۈنەس، تارباغاتاي، گۇچۇك، باي قاتارلىق جايلاردا كوپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. باش باھاردا، توپىدىن چىقماي تۇرغان مەزگىلدە گۈل غۇنچىسىنى كولىۋېلىپ، تۈپىلىرىنى تازىلاپ، گۈل سېپىنى ئېلىۋېتىپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ (رەڭگى ئۇزگىرىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن، سۇدا يۇماسلىق ۋە قول بىلەن تۇتماسلىق كېرەك) خام پېتى ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلى، قۇرۇق يوتەلدە: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، شاقا قول 5 مىسقال، سوغو گۈل يىلتىزى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن پىبا دەرىخى يوپۇرمىغى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچىلارنىڭ سوزۇلما يالىلۇغدا: سوغۇگۈل 5 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 5 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 5

مىسقال، ناۋات 1 سەر ھەممىسىنى تالقانلاپ ھەر قېتىمدا 8 فۇڭدىن، تاماقتىن كېيىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوپىكە سىلىدىن بولغان يوتەلدە، قان تۆكۈرۈشتە: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، قوقانگۇل 3 مىسقال، ئىشەك يىلىمى 3 مىسقال، شاقاقۇل 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يوتەلدە، دەم سىقىلغاندا: تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، خام گەج 3 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، زىسۇ ئۇرۇغى 2 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

لىگۇا ئۇرۇغى (ئاق لىگۇا) *

甜瓜子 Tian gua zi (白梨瓜)

لىگۇا ساپىغى (甜瓜蒂)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن بۇنىڭ ساپىغى (لىگۇا ساپىغى، ئاچچىق قەلەمپۇر) ۋە ئۇرۇغى (لىگۇا ئۇرۇغى، مېغىزى) ئىشلىتىلىدۇ. لىگۇا پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇۋېلىپ، ساپىغى ۋە ئۇرۇغىنى يىغىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ.

تەبىئىي: لىگۇا ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئوپكىنى بوشىتىپ، بەلغەمنى چىقىرىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلايدۇ. لىگۇا ساپىغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! قۇستۇرىدۇ، سىرىقلىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي يالۇغى، يوتەل، ئىغىز

---

* ئەسكەرتىش: بۇيەردە يېزىلغان خەنسۇچە نامى甜瓜 (تىەن گۇا) قوغۇننى ئەمەس، لىگۇانى كورسىتىدۇ.

قۇرۇش، چوڭ تەرەتنىڭ ياخشى راۋان بولماسلىغىدا: لىگۇا ئۇرۇغىدىن 2 سەرنى يەنچىپ تالقانلاپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئوتكۇر، سوزۇلما جىگەر ياللۇغىدا، جىگەر قېتىشتا: جىنتىيانا 6 سەر، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1.5 سەر، تاغ دېنى 6 مىسقال، پەربۇن 8 مىسقال، لىگۇا ساپىغى 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ھەربىرى 1.5 مىسقال كېلىدىغان كۇمۇلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا، 1 كۇمۇلاچتىن، كۇنىگە 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (3) گەدەنگە تەكرار چىقىدىغان چىقاندا: لىگۇا ساپىغىدىن 7 دانە ئېلىپ كويدۇرۇپ، يەنچىپ تالقانلاپ، گۇنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (4) ئۇقۇشماسلىقتىن زەھەرلىك ماددىلارنى يەۋالغاندا: لىگۇا ساپىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يانچىپ تالقانلاپ ئىچىلسە قۇستۇرىدۇ. (5) زوۋرۇقۇشتىن بولغان بەل ئاغرىغىدا: لىگۇا ئۇرۇغىدىن (قورىغان) 4 سەرنى يەنچىپ، ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قۇڭغۇراقگۇل

桔梗 Jie geng

(قۇڭغۇراقگۇللۇكلەر ئائىلىسى، قۇڭغۇراقگۇل ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30-90 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى يوغان، ئەتلىك

تۇۋرۇكسىمان، (3) غولى تىك، بىر تال ياكى بىرنەچچە شاخلىق بولىدۇ. (4) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، تۇخۇم ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان كېلىدۇ. يىلتىز قىسمىغا يېقىن يوپۇرماقلىرى يوغانراق بولۇپ، ئۇدۇل ياكى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. (5) ئومۇم گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سوسۇن رەڭدە، شەكلى قۇڭغۇراققا ئوخشايدۇ. مەۋسى غوزىغا ئوخشىغان شار شەكلىدە بولۇپ، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (22 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چىرىندىلىق توپا ۋە قۇملۇق جايلاردا ئوسىدۇ. ئۇرۇغى تېرىش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. ئىلى قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ساپال پارچىسى بىلەن سىرتقى پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، نېپىز يالپاقلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق. تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىدىكى سوغاقنى تارقىتىدۇ، بەلغەمنى بوشىتىپ، يوتەل توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، يىرىڭنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كانايچىنىڭ ئوتكۇر، سوزۇلما يالىلۇغىدا: قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، مەرزەنجۇش 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 2 مىسقال، جۇمۇ (知母) 2 مىسقال، كەرمان 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچىلارنىڭ سوزۇلما يالىلۇغىدا: قوڭغۇراقگۈل، سوغۇ گۈل، گۈل سامساق، زىسۇ يوپۇرمىغى، ئەينۇلا لارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 سەر ئېلىپ، ئىككى قېتىم قاينىتىپ، سوۋۇتۇپ، 10 جىك قالغاندا ئۇنىڭغا 2 جىك قارا شېكەر قوشۇپ، ھەر قېتىمدا 15 - 20 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) گال ئۆكەم تاماقنىڭ سوزۇلما يالىلۇغىدا: بادامسىمان بەزىيالىلۇغىدا: قوڭغۇرافگۈل 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قېرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال،

ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، يەر تۇزغىغى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغىدا: قۇڭغۇراقگۈل 3 مىسقال، قوچاق قول 1 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، سوغو گۈل 2 مىسقال، ئۇچقات پىلىگى (ياكى گۈلى) 5 مىسقال، تەسۋى قوناق مېغىزى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

برىتانىيە قارائەندىزى

旋复花 Xuan fu hua

برىتانىيە قارائەندىزىنىڭ يەر ئۈستى قىسمى (金沸草)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قارائەندىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىز-لىگى 20 — 60 سانتىمېتىر، يۇقۇرقى قىسمى شاخلانغان، ھەممە يېرىدە زىچ ئوسكەن ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەت-لىشىپ ئوسكەن بولۇپ، تېمىنە شەكلىدە، يوپۇرماقنىڭ تۈۋى قىسمى كېڭىيىپ، غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، يوپۇرماق گىرۋىگى تولۇق ياكى تېيىز چىشلىق بولىدۇ. (3) باشىسمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈل رېتى ئوگزەسمان تىزىلغان، گۈللىرى ئالتۇن سېرىق رەڭدە. مۇنسى ئورۇق، ئىنچىكە - كىچىك كېلىدۇ، مۇنسىنىڭ ئاق تاجىسمان تۈكلىرى بولىدۇ (23 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق - ئوستەڭ، يول بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى (برىتانىيە قارائەندىزى) ۋە يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز - كۈز پەسللىرىدە يېڭى چېچەكلىگەن ۋاقىتتا، گۈل باشاقلىرىنى ئۈزۈپ ئېلىپ، غول يوپۇرماقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئوتتىك ئۈزىنى چېچەكلىمەستىن بۇرۇن ئۈزۈپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! برىتانىيە قارائەندىزى دەم سىقىشنى باسىدۇ، سۈيۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، يالۇغلىنىشنى قايتۇرىدۇ. ئوتتىك ھوللۇكنى راۋان قىلىش تەسىرى گۈلىگە قارىغاندا كۈچلۈك بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي يالۇغىدا، يوتەلدە، بەلغەم كوپەيگەندە: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، ئۇزمە يىلتىزىنىك ئاق پوستى 3 مىسقال، زىسۇ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوكرىكى سىقىلىش، بەلغەملىق دەم سىقىلىشلاردا: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، زىسۇ ئۇرۇغى ۋە شېخى ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان نېرۋاپاتالىيىتىنىك بۇزۇلۇشى (ھېق تۇتۇش، كېكىرىش، تاماق يېنىش) دا: برىتانىيە قارائەندىزى 3 مىسقال، قىزىل تومۇر رۇدىسى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن بەنشىيا 2 مىسقال، قان تېپەر 2 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق، چىلان 5 دانە (توغراپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال (لاتىغا ئوراپ سۇدا قاينىتىلىدۇ).

يوَلتۇزگۇل (ئالتاي يۇلتۇزگۇلى)

紫菀 Zi wan (阿勒泰紫菀)

(مۇرەككەپ گۇللۈكلەر ئائىلىسى، يۇلتۇز گۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى كوپ تارماقلارغا بولۇنگەن، غولى كوپ بولۇپ، تۈۋىدىن شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي يوق، ئىنچىكە - ئۇزۇن، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) باش-سىمان گۇل رېتى شاخنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ، ئەتراپىدىكى گۇللىرى تىلسىمان گۇل بولۇپ، رەڭگى سۇس سوسۇن، ئوتتۇرىدىكى گۇللىرى نەيچىسىمان گۇل بولۇپ، رەڭگى سېرىق. مىۋىسى ئورۇق، ياپىلاق كېلىدۇ (24 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس، قۇرغاق تاغ باغرىدا، يول ياقىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە يىلتىز بويۇنى ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستىدىكى غولى ۋە پۇتۇن ئوت قىسمىنى ئىشلەتمەيدىغانلارمۇ بار.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، سۇغاقنى تارقىتىپ، ئوپكىنى بوشىتىدۇ، دەم سىقىشنى بېسىپ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەنپىلىگى ئاجىزلىغىدىن بولغان قان تۈكۈرۈشتە: يۇلتۇزگۇل، ئەينولا، جۇمۇ، گولىسامساقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغدا، سىل زەئىپلىگىدىن بولغان يوتەلدە: يۇلتۇز-گۇل 3 مىسقال، سوغۇگۇل 3 مىسقال، جۇمۇ 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 2 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىپ)، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال،

قۇڭغۇراقگۇل 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما كاناي يالىلۇغدا: يۇلتۇزگۇل، تەڭگە يو پۇرماق، ئورۇك مېغىزى، ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: (1) چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇل (大叶藁吾)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگۇل ئۇرۇغدىشى):

كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1.5 مېتىر، زىچ چاچما يىلتىزى بولۇپ، تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن دۈگىلەك، گىرۋىگى دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ؛ غولىدىكى يوپۇرماقلىرى غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى تىزدىلىپ ئومۇم گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ، رەڭگى سېرىق، بۇنىڭ يىلتىزى يۇلتۇزگۇل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (25 - رەسىمگە قارالسۇن).

(2) تاغ يۇلتۇز گۈلى (高山紫菀) (مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگۇل ئۇرۇغدىشى) بۇنىڭ شەكلى يۇلتۇزگۈلگە ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يۇلتۇز گۈلدىن ئاساسىي پەرقى شۇكى، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 15 - 25 سانتىمېتىر كېلىدۇ، بۇ سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، گۈلى يالغۇز ئوسىدۇ، ئوسۇملۇك تېنىدە يىرىك تۈكلەر بولىدۇ، ئىگىز تاغلاردا ئوسىدۇ.

(3) ئوقيا يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇل (箭叶藁吾)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا قوقانگول ئۇرۇغدىشى):

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇلنىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسمى نېرۋ ئاجىزلىقى، ئۈيقۇسىزلىق، قوساق كوپۈشلەردە كۈنىگە 3 مىسقالدىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، 60 - 100 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن، شەكلى ئوقياسىمان، گىرۋەكلىرى ھەرەچىشسىمان بولىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى شېخىنىڭ ئۈچىدا شالاڭ ئومۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ، گۈلى سېرىق، يىلتىزى توم كەلگەن چاچما يىلتىز بولۇپ، يۇلتۇزگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چاغىر چاي

岩白菜 Yan bai cai

(قارىقات ئائىلىسى، چاغىر چاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزىسىمان غولى توم، يوغان بولۇپ، توغرىسىغا ئوسىدۇ، ئۇنىڭدا تەڭگىسىمان يوپۇرماق سېپىنىڭ ئىزلىرى بار، رەڭگى قېنىق بېغىرەڭ. غولى تىك، پۇتۇن ئوسۇملۇك تېنى سىلىق بولىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئالقىنى تېرىلەشكەن، يوپۇرمىغىنىڭ شەكلى دۇگىلەك، سېپى بولىدۇ، سېپىنىڭ تۈۋى كېڭىيىپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، يوپۇرماق تومۇرلىرى روشەن، گىرۋىگى ئىنچىكە ھەرەچىشسىمان كېلىدۇ. (4) كونۇسسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، 5 تال گۈل تاجى ياپرىغى بولۇپ، دەسلەپتە ئاق ئېچىلىپ، تېزلىكتە قىزغۇچ سوسۇنىگە ئوزگىرىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مىۋە بېرىدۇ (26 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تىك قىيالاردىكى نەملىك تاش يېرىقلىرىدا ئوسىدۇ. ئالتايىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۇتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي موتەددىل، قان توختۇتۇپ، گۈش ئوستۇرىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلاپ، ئىچى سۈرۈشنى توختۇتىدۇ. ھېيزنى تەگشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەزىم قىلىش ياخشى بولماسلىق، ئاشقازان ئاغرىش، ئىچى سۈرۈش، قان ئارىلاش تەرەت كەلگەندە: چاغر چاينى سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز ئاغرىتىپ كېلىش، ھېيىز توختاپ قىلىش، ھېيىز تەگشەلمەسلىك، باليانقۇنىڭ پائالىيەتچان قاناشلىرىدا: چاغىر چاي 3 - 5 مىسقال سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدىكى قان قوسۇش، قان توكۈرۈش، بۇرنى قاناش، ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئوچەي يارىلىرى قانىغاندا: چاغرچاينى سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 - 1،5 مىسقالدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

سەبرە

芦荟 Lu hui

سەبرە سۈقتۇرى (芦荟汁)

باشقا ئاتىلىشى: ئالوي.

(پىياز ئائىلىسى، سەبرە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق گوشلۇك سامان غوللۇق ئوسۈملۈك بولۇپ، 10 - 60 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى خەنجەرسىمان، گىرۋەكلىرىدە چىشسىمان تىكەنلىرى بولىدۇ، رەڭگى يېشىل، يۇمران چېغىدا ئاق ئۇنغا ئوخشاش ماددا قاپلاپ تۇرىدۇ، يوپۇرماقلىرى غولىدا زىچراق جايلىشىدۇ. (3) گۈل ساپىغى

يوپۇرماق ئارىلىرىدىن ئوسىدۇ. گۈللىرى كوپ، رەڭگى سېرىق بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىغا توپلىشىپ ئومۇمىي گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. غوزا شەكىللىك مېۋىسى ئۈچ بۇرجەك شەكلىدە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (27- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: باغ - ھويلىلاردا تەشتەكتە ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: غول يوپۇرمىغى ۋە شىرنىسى (سەبرە سۇقتۇرى) دورا بولىدۇ، كوپىنچە ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىچنى سۇردۇرىدۇ، مەددە چۇشۇرىدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىش ناچارلىغى، سا- زاكسىمان مەددە، قەۋزىيەت ۋە چىش ئاغرىقلىرىدا: 3 ۋۇكىدىن 1 مىسقالغا قەدەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) زىققىدا: ھول سەبرەنى ئېزىپ، سۈيىنى (سەبرە سۇقتۇرىنى) كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 - 7 مىللىلىتىردىن شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (3) يارىلىنىپ قا- نىغاندا: سەبرەنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى سىقىپ قانىغان جايغا بېسىلـ دۇ. (4) كانايچە يالۇغدا: سەبرە سۇقتۇرىدىن $\frac{1}{3}$ ھەسسە، ھەسەلـ دىن $\frac{1}{3}$ ھەسسە ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا كاۋاۋىچىن سۈيىدىن قو- شۇپ، ئارىلاشما سۈيۇقلۇق تەييارلاپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 ۋۇكىدىن 1 مىسقالغىچە. سىرتقا ئوز لايىغدا ئىشلىتىلىدۇ.

مەرزەنجۇش (تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش)

青兰 Qing lan (全叶青兰)

باشقا ئاتىلىشى: جوخوت

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مەرزەنجۇش ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولىنىڭ تۆۋى قىسمى ياغاچلاشقان بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. ئىگىزلىگى 10-60 سانتىمېتىر، غولى تورت قىرلىق بولۇپ، پۈتۈن تېنى خۇشبوي پۇرايدۇ. يۇقۇرقى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۈدۈل ئوسىدۇ، توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئادەتتە ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. يوپۇرماقنىڭ شەكلى تېمىنەسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق ئالقىنى سىلىق ياكى شالاڭ تۈكلۈك بولىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 1—3 سانتىمېتىر، كەڭلىگى 0.4 - 0.8 سانتىمېتىر كېلىدۇ. گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنۈسسىمان، گۈل تاجىسى كالپۇكسىمان بولۇپ، رەڭگى ھاۋارەڭ سوسۇن كېلىدۇ. ئاتىلىغى 4 تال، گۈل كاسسا ياپرىغى 5 كە يېرىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرى سەل چوڭراق بولىدۇ، گۈل كاسسا يېرىقچە ياپراقلىرىنىڭ ئارىسىدا سوگەلگە ئوخشىغان ئېنىق ئوسۇكلىرى بولىدۇ (28 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدىكى يايلاقلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈللىرى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. يوتەلنى

توختىتىپ دېمى سىقىلمىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي يالىلۇغدا: مەر-زەنجۇشتىن 15 گرام ئېلىپ، ئۈستىگە 100 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، ئىككى قېتىم قاينىتىپ، 30 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، ھەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: ھەر خىل يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش (昇叶青兰) (كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مەرزەنجۇش ئۇرۇغدىشى):

كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، غولى يەرگە يېتىپ ئوسىدۇ. يوپۇرمىغى تۇخۇمسىمان، ئۇدۇل ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق رەڭدە بولۇپ، غولىنىڭ ئۈچىدا زىچ توپلىشىپ باشاقسىمان شەكىلنى ئالىدۇ. بۇ كۈئېنلۇن تېغىنىڭ يۇقۇرى قىسمىنىڭ كۈنگەي ئېتەكلىرىدە ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئىشلىتىلىشى مەرزەنجۇشقا ئوخشايدۇ (29 - رەسىمگە قارالسۇن).

مازاريون (ئالتاي مازاريونى)

瑞香 Rui xiang (阿勒泰瑞香)

(مازاريون ئائىلىسى، مازاريون ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ كىچىك چاتقال بولۇپ، غولى تىك ئوسىدۇ، ئىگىزلىگى 40—120 سانتىمېتىر، قېرى شاخلىرىنىڭ رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر، يۇمران شاخلىرىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ، بېغىرەڭ كېلىدۇ. يوپۇرماقلىرى يۇمران شاخلىرىنىڭ ئۈچىغا توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تەتۇر تېمىنەسىمان، توللۇق گىرۋەكلىك، سىپى يوق بولۇپ، خوددى سوگەت يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. چەكلىك كۈنلۈكسىمان

گۈل رېتى يۈمران شاخلىرىنىڭ ئۈچىدا ئوسىدۇ. ئادەتتە بىر گۈل رېتىدە 3 تىن 5 كىچە گۈللىرى بولىدۇ. گۈل تاجىسى ئاق، شەكلى رومكىغا ئوخشايدۇ. ئۈستىدىكى قىسمى 4 كە يېرىلغان. ئاتىلىغى 8 تال بولۇپ، گۈل تاجىسىغا يېپىشىپ، ئىككى ئايلانما بولۇپ جايلاشقان. مۇدىسى شىرلىك ئۈچكىلىك مۇۋە، شەكلى شارسىمان بولۇپ، پىشقاندا قارىيىدۇ، بىر تال ئۈرۈغى بولىدۇ. (30-رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدە، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلى، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى بىلەن قوۋزىغى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا قوۋزىغى بىلەن يوپۇرمىغىنى يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرلىك! يو تەلنى توختىتىپ، دېمىسىقلىشىنى باسىدۇ، تەرلىتىپ تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، ئاشقازان ئاغرىشىنى داۋالايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كانساي يالۇغىدا: مازارىيون قوۋزىغى (يوپۇرمىغى) دىن 1 گرام، زۇفادىن 2 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) شامالداپ زۇكام بولغاندا: مازارىيون قوۋزىغى (يوپۇرمىغى) دىن 1 گرام، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزەدىن 2 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىغىدا: مازارىيون قوۋزىغى 1 گرام، ئارچا يوپۇرمىغى 2 گرام، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 گرام سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 گرام.

ئەسكەرتىش: ئەگەر دورا ئىچىش جەريانىدا ماغدۇرسىزلىنىش ياكى بېشى قېيىشقا ئوخشاش ئەھۋاللار كورۇنسە، دورا مىقدارىنى ئازايتىش ياكى ئىچىشنى توختىتىش كېرەك.

تەرتىز

台尔台孜 Tai er tai zi

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بىسىلغاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى 1 دىن 2 كىچە قايتىلانغان يەبىسمان يېرىلغان، يوپۇرماق سىپى بولىدۇ. بۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى بىر قېتىم يېرىلغان ياكى نولۇق گىرۋەكلىك، سىپى قىسقا بولىدۇ. گۈل رېتى ئومۇمى گۈل رېتى شەكلىدە، گۈل تاجىسى كىرىست شەكلىدە، رەڭگى سۈس قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ. مۇسى قىسقا مۇڭگۈزلۈك مۇۋە، شەكلى سوقۇچاق يابىلاغراق، ئالدىنقى ئۇچى ئويمانراق بولىدۇ. ئۇرۇغى ئىككى تال بولۇپ، شەكلى يۇرەككە ئوخشاۋراق كېتىدۇ. رەڭگى بېغىرەك كېلىدۇ (31 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىلى رايونىدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە پىشىپ يېتىلگەندە يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، بەلغەمنى بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما خاراكتىرلىك كانـاي يالليۇغىدا: تەرتىزدىن 1 كىلو، سازاك تالقىنىدىن يېرىم كىلو ئېلىپ، تەرتىزنى سۈس ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاندىن سازاك تالقىنىنى قوشۇپ تەييارلاپ، ھەر قېتىمدا 1.5 گرامدىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ.

زۇفا

神香草 Shen xiang cao

(كالپۇكسمان گۈلۈكلەر ئائىلىسى، زۇفا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولىنىڭ تۈۋى ياغاچلاشقان، پۈتۈن تېنىدىن خۇشپۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولى تۈۋىدىن شاخلىنىپ يانتۇ ئوسىدۇ. ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر، رىۋاج تاپمىغان شېخى ئادەتتە يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. يوپۇرمىغىسىلىق، ئاددى يوپۇرماق بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى تار يىپسىمان كېلىدۇ. يوپۇرماق ئۇچىدا يىگىنىسىمان تىكىنى بولىدۇ. ئالدى تەرەپىنىڭ رەڭگى يېشىل، كەينى تەرىپىنىڭ رەڭگى سۇس يېشىل، گۈللىرى زىچ، سانى كوپ بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان بولۇپ، 5 كە يېرىلغان گۈل تاجىسى قوش كالپۇكسىمان، بۇقۇرى كالپۇگى 2 گە يېرىلغان. شەكلى دىقماق تۇخۇمسىمان، توۋەنكى كالپۇگى 3 كە يېرىلغان، رەڭگى ھاۋارەڭ كوك كېلىدۇ. ئاتىلىغى 4 تال بولۇپ 2 سى گۈل تاجىسىدىن چىقىپ تۇرىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاشلىق تاغ جىلغىلىرىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ (32 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا بەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. بازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئىسسىق يوتەلنى توختىتىپ دېمى سىقىلىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كاناي يالىلۇغىدا، زىققىغا ۋە باشقا يوتەللەرگە پايدا قىلىدۇ. زۇفانىڭ ئوزىنى سۇدا قاينىتىپ ئىچىشكە ياكى ھەسەل ۋە ئەنجۈر بىلەن بىرگە قاينىتىپ ئىچىشكە بولىدۇ. قاتتىق دېمى سىقىلىپ تىك ئولتۇرۇپ نەپەسلىنىشكىمۇ پايدا قىلىدۇ.

2) ئىسسىق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار

(清化热痰药)

سوغۇگۇل (ئىلى سوغۇگۇلى)

贝母 Bei mu (伊贝母)

باشقا ئاتىلىشى بىيمۇ، ھەششە تول ھەجەل

(پىياز ئائىلىسى، سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غۇللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 50 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستىدا تەڭگىسىمان غولى بولىدۇ، شەكلى يۇمۇلاق، تۇخۇمسىمان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، بەزىلىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ. توۋەنكى قىسمىنىڭ يوپۇرماقلىرى كەڭ تېمىنە شەكلىدە ھەتتا سوقۇچاق شەكلىدە بولىدۇ، يۇقۇرقى قىسمىنىڭ يوپۇرماقلىرى تار، يىپسىمان شەكلىدە، ھەتتا تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ، يوپۇرماق ئۇچى يوگەشمەيدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدا ئوسىدۇ، شەكلى سوغۇغا ئوخشايدۇ، رەڭگى سېرىق ياكى ئاق يېشىل بولىدۇ. مېۋىسى غوزا مېۋە، ئۇزۇنچاق دۇگىلەك، ئالتە قاناتلىق بولىدۇ (33 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى چىمەنلىكلەردە، قارامتۇل كەلگەن قۇملۇق توپىلاردا ئوسىدۇ. ئاساسەن ئىلى رايونىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئەڭگىسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. 5 -، 6 - ئايلاردا يىغۇۋېلىپ، پاكىزە يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قىرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى يانىدۇرۇپ، ئوپكىنى يۇمشىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللاردىكى كاناي يالۇغدا: سوغۇگۇلدىن 1 مىسقال، نەشپۇتتىن 1 دانە ئېلىپ ئوتتۇردىن يېرىپ ئورۇغنى ئېلىۋېتىپ، سوغۇگۇلنى نەشپۇتنىڭ ئىچىگە ئېلىپ، قايتا جۇپلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئىنچىكە ياغاچنى ئوتكۇزۇپ مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات ياكى ھەسەل قوشۇپ، سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، سۈيى ئىچىلىدۇ، نەشپۇت يېيىلىدۇ (بىر قېتىمدا). (2) ئاشقازان يارىسىدا: سوغۇگۇل 1 سەر، كوپۇگى دەريا 3 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن، كۈنىگە 3 قېتىم قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر كانايچە يالۇغدا: سوغۇگۇل 1 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 5 مىسقال، ھىندى ئوسمىسى (青黛) 3 مىسقال ھەممىسىنى قوشۇپ تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئاق شېكەرسۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما كاناي يالۇغدا: سىچۇەن سوغۇگۇلى ۋە يۇبشى (月石) نىڭ ھەرقايسىسىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يەنچىپ تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇڭدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (5) سوزۇلما كانايچە يالۇغدا: سوغۇگۇلدىن 2 مىسقال، ئاچچىق ئورۇك مېغىزىدىن (شوپىگى ئېلىنماي خام بويىچە) 4 مىسقال ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ، سۇ بىلەن ئىككى دانە كۈمۈلاچ (ئېغىرلىغى 3 مىسقال) تەييارلاپ، بىر كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 2 قېتىم يېيىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: (1) فەرغانە سوغۇگۇلى (弗尔干贝母) (پىياز

ئاتىلىسى، سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى). نوۋەتنىڭ قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى تار تېمىسىمان بولىدۇ. ئۇنىتۇرا قىسمىنىڭ يۇقۇرىسىدىكى يوپۇرماقلىرى 3 — 5 دىن بولۇپ، ئايلانما ئوسىدۇ. يوپۇرماق شەكلى تار تېمىسىمان ۋە تىپسىمان بولىدۇ. يوپۇرماقنىڭ ئۇچى يوگىشىپ تۇرىدۇ. گۈلى ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سۈس جىگەرەڭ. مۇنبەت توپىلىق تاغ باغرىدىكى جىمەتلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭدىكى دېڭىز يۈزىدىن 1500—2600 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تاغ رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئوسىدۇ (34- رەسىمگە قارالسۇن).

(2) چول سوغۇ گۈلى(雅贝母): (پىياز ئائىلىسى، چول سوغۇگۇل ئۇرۇغدىشى). ئېگىزلىگى 10—20 سانتىمېتىر، تەڭگىسىمان، غولى سوقۇچاق كېلىدۇ. غولنىڭ ئۈستى قىسمى قۇمغا تەخمىنەن 10 سانتىمېتىر كومۇلۇپ تۇرىدۇ، رەڭگى ئاقۇش سېرىق بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ ئۇچى يوگەشمەيدۇ. گۈلى ۋولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى كوكۇش. سوسۇن. شەكلى قوڭغۇراقسىمان كېلىدۇ. كوپىنچە تاغ ئالدىلىرىدا ۋە پەس تاغلارنىڭ ئېتەكلىرىدىكى قۇملۇق توپىلاردا ئوسىدۇ. ناساسەن ئورغاس، چاپچال قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ (35— رەسىمگە قارالسۇن).

(3) ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇ گۈل (轮贝母) (پىياز ئائىلىسى، سوغۇ گۈل ئۇرۇغدىشى). كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 25—30 سانتىمېتىر، يوپۇرمىغى تىپسىمان تېمىنە شەكلىدە ياكى گۈلگە يېقىن ئورغان يوپۇرمىغى تىپسىمان كەلگەن بولۇپ، كوپىنچە 2 - 3 ياكى 4 ياپراق ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، ئۇچى يوگىمەش كېلىدۇ، گۈلى بىرتال بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلنىڭ شەكلى قوڭغۇراقسىمان. رەڭگى سېرىق كېلىدۇ. بۇقۇرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سوغۇ گۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (36- رەسىمگە قارالسۇن).

ئاچچىق تاۋۇز

瓜蒌 Gua lou

ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى (瓜蒌皮) ، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى (瓜蒌仁) ، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى (天花粉)

باشقا ئاتىلىشى: ياۋا تاۋۇز.

(كاۋا ئاتىلىشى، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يامىشىپ پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، ئۇزۇنلۇغى 10 مېتىر. (2) تۈگۈنەك يىلتىزى توم، غولى كوپ شاخلىنىدۇ، يوگۇمەچ يىپچىسى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇن سىپىي بولىدۇ، شەكلى يۇمۇلاغراق ياكى يۇرەكسىمانراق، كوپىنچە 5—7 ئالاقانسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ئاتىلىق بىلەن ئانىلىق ئايرىم تۈپلەردە بولىدۇ، گۈل كاسىسى نەيسىمان، گۈل تاجىسى ئاق، ئۇچى 5 كە يېرىلغان، ھەرىىر بولەكچىنىڭ گىرۋەكلىرى يىپقا ئايلىنىپ كەتكەن. مەۋسى تۇخۇمسىمان دۇگلەك كېلىدۇ، پىشقاندا سېرىق رەڭدە بولىدۇ، ئۇرۇغىنىڭ سانى كوپ، ياپىلاق بولىدۇ (37- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغنى تېرىش ياكى يىلتىزنى كوچۇرۇش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. گۇچۇك، تۇرپان، ئىلى، ماناس، خوتەن قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مەۋسى (ئاچچىق تاۋۇز)، ئۇرۇغى (ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى)، مەۋە پوستى (ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى)، يىلتىزى (ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى) ئىشلە-

تىلىدۇ. مۇنىسى كۆزدە پىشقاندا ئۇزۇپ ئېلىنىپ، ئېسىپ قويۇپ سا-
يىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى: ئۇرۇغى ۋە ئېتىنى ئېلىۋې-
تىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى: ئادەتتە
كۆزدە ئۇزۇۋېلىش ۋاقتىدا، شاپىغى يېرىلغانلىرىنى تاللىۋېلىپ ئېتىنى،
شاپىغى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ،
ئىشلىتىش ۋاقتىدا سوغۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى: باھار، كۆز پەسـ
لىدە، ئۇچ يىلدىن ئارتۇق ئوسكەن ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزىنى كولاپ
ئېلىپ، يىرىك پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ،
نېپىر يالپاغلاپ ئېلىپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئاچـ
چىق تاۋۇز ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، كوكرەكنى بو-
شىتىپ يوتەلنى توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ئاچچىق تاۋۇز ئۇ-
رۇغى بەدەندىكى قۇرغاقلىقنى يوقىتىدۇ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ. يىلتىزـ
نىڭ تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، چۇچۇمەل، تەبىئىي سوغاق، زە-
ھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدۇ، خىلىت پەيدا
قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يىرىگىنى
تازىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي يالۇغىدا:
ئاچچىق تاۋۇز 4 مىسقال، سوغۇگۇل 3 مىسقال، قوگغۇراقگۇل
3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوكرەك چىڭقىلىپ ئاغـ
رىغاندا: ئاچچىق تاۋۇز 1 سەر، پىشقان جۇيزە پوستى 3 مىسقال،
قۇستە 2 مىسقال، كۇركۇم 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
(3) سۈت چۇشمەي قالغاندا: ئاچچىق تاۋۇزدىن 1 دانىسى سۇدا
قاينىتىلىپ سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) سۈت بېزىنىڭ
يالۇغىدا: ئاچچىق تاۋۇز ۋە مامكاپىنىڭ ھەربىرىدىن 1 سەر ئېلىپ
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ئۇچقات ۋە بىنەپشىنىڭ ھەربىرىدىن

1 سەر قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) شېكەر سىيىش كېسىلىدە: هول ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنىدىن 3 سەر ئېلىپ، ئىزىپ سۇيىنى چىقىرىپ، قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) تاماق، گال ئاغرىش، ئاۋاز پۇتۇپ قېلىشلاردا: ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 3 مىسقال، ئاق پىلە قۇرۇتى 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، نۇلارنى ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق تالقانلاپ، زەنجىۋىل سۇيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (7) غەلۋىرەكنىڭ يېڭى كوتۇرۇلۇپ چىققان ۋاقتىدا: ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سوقۇپ، ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: ئاچچىق تاۋۇز 2—8 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 2—4 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى، يىلتىزى 2—5 مىسقال.

چېتىن (تىيانشان چېتىنى)

花楸 Hua qiou (天山花楸)

باشقا ئاتىلىشى: چاڭگىز

(ئەتىر گۈل ئائىلىسى، چېتىن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ، ئىگىزلىگى 3-5 مېتىر. (2) يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇر-ماق بولۇپ، قىسقا شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا توپلىشىپ ئوسىدۇ. كىچىك يوپۇرماقلىرى ئادەتتە 11 - 15 پارچە بولۇپ، شەكلى تېمىنىگە

ئوخشايدۇ. تۈۋى سىلىق، ئوتتۇرا، يۇقۇرقى قىسمى ھەرەچىشسىمان كېـ
لىدۇ. (3) ئوگىزىسىمان گۈل رېتى قىسقا شاخلىرىنىڭ ئۈچىدا ئو-
سىدۇ. مېۋىسى شارسىمان، قىزىل كېلىدۇ، ئۈچىدا ئادەتتە گۈل كاسـ
سىسى ساقلىنىدۇ (38 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمانلىقلاردا ۋەئورمانىنىڭ چەتلىرىدە ئوسىدۇ. تىيانشان تېغىنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يۇمران شاخلىرى، قوۋـ زىغى، مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. باز، كۈز پەسللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپـ تاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: مېۋىسىنىڭ تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىي مو-
تىدىـل، زەھەرسىز. يۇمران شېخى ۋە قوۋزىغىنىڭ تەمى قېرىق، تە-
بىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ھەممىلا قىسمى ئوپكىنى تازىلاپ، يوتەلنى
توختىتىدۇ، تالنى تولۇقلاپ، قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە سىلى، زىقى، يوتەللەر ئۈچۈن؛ ئاشقازان يالـلۇغى ئاشقازان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن؛ ۋىتامىن A، C لارنىڭ يېتىشمەسلىكلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: مېۋىسى 1 — 2 سەر. يۇمران شېخى. قوۋزىغى 3 — 5 مىسقال.

گۈلسامساق (ياۋا گۈلسامساق)

百合 Bai he (野百合)

باشقا ئاتىلىشى: لىلىگۈل

(پىياز ئائىلىسى، گۈلسامساق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىگى تەخمىنەن 80 سانتىمېتىر. يەر ئاستىدىكى تەگىسىمان غولى يۇمۇلاق، تۇخۇمسىمان، ئەتىلىك، سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. يەر ئۈستى غولى بىر تال بولۇپ تىك، سىلىق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ياش مايسا ۋاقتىدا، ئايلانىمىراق ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ، تېمىنىسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈلى ئۈچىدا ياكى يوپۇرماقلىرىنىڭ قولتۇغىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس جىگەررەڭ، گۈل تاجى ياپراقچىسى ئارقىسىغا قايرىلىپ تۇرىدۇ. مېۋىسى غوزامېۋە، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، ئۇزۇنىغا 6 تال قىرى بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرىدا، چوپلىك، نەم سايا ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. ئالتايىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ (39-رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن تەڭگىچە غولى ئىشلىتىـ

لىدۇ. كۆز پەسلىدە يەر ئۈستىدىكى مىسمى سولىشىشقا باشلىغان-
دا كولىۋېلىپ، سىرتىنى ئاقلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ ياكى دەگگىچە
غولىنىڭ تۈۋىنى ئازراق كېسىۋېتىپ، تەگگىچە يارچىلىرىنى ئاجرا-
تىپ، قاينافسۇغا ئاق رەڭگى تۈگىگەنگە قەدەر بېسىپ. ئاندىن
سۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، خام پېتى ياكى ھەسەل
بىلەن قوشۇپ باساپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئوبد-
كىنى سىلىقلىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، تېچ-
لاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق، يوتەلدە: گۈلسامساق
ۋە چىلاننىڭ ھەر بىرىدىن 1 دانىسى سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
(2) كانايچە ياللۇغى، يوتەل، دېمى سىقىلىش، ئاۋاز پۈتۈشتە:
گۈلسامساق 5 مىسقال، تەگگە يوپۇرماق 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىلىپ،
ئۈنىگىغا 1 سەر ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (3) كانايچىنىڭ كېـ-
گىيىپ كېتىشى، قان توكۇرۇشلەردە: گۈلسامساق 5 مىسقال، سۇ ئېلىپ 4 سەر،
خام ئەگىرى سۈناي 4 مىسقال، غاز ئوتى 3 مىسقال، قوگۇراقگۈل
3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ ئاجىزلىغى، ئىچى
پۇشۇش، ئۇيقىسىزلىقلاردا: گۈلسامساق 5 مىسقال، كۈلى ئارچا مېـ-
غىزى 5 مىسقال، كەرمان 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: ئىملى - ئۇرۇمچى، گۈچىنىڭ قاتارلىق جايلاردا تېرىپ
ئوستۇرۇلىدىغان ئىنچىكە يوپۇرماقلىق گۈلسامساقمۇ. گۈلسامساق ئورنىدا دورىغا
ئىشلىتىلىدۇ.

دورىلىق گازۋان

药用倒提壶 Yao yong dao ti hu

(بوتا كوز ئاغملىسى، گازۋان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوب يىللىق سامانغۇللۇق ئوسۇملۇك، ئەگىزلىگى 40 — 100 سانتىمېتىر. پۇتۇن تىنى قاتتىق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى كوبۇس شەكلىدە بولۇپ، قېرىغاندا يېرىم ياغاچلىشىدۇ. پوستى قارامتۇل ھۇگۇر. ياش ۋاقتىدا كۆلرەك ساغۇچ بولىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ، تۈۋىدە ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولىدۇ؛ غولىدا ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق ئالقىنى كىچىك، سېپى بولمايدۇ، بىپسىمان تېمىنە شەكىللىك بولىدۇ. (4) ئۈمۈم گۈل رېتىئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى كوكۇش سوسۇن، مېۋىسى قاتتىق مېۋە، توت دانە زىچ ئوسكەن تىكىنى بار.

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار، شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك ئۇچرايدۇ (40 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپەئەتلىكنى ئاسراپ، ئوپكىنى سىلىقلاشتۇرىدۇ، ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، يوتەل توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر يالۇغى، تولغاق، سۈيدۈك يول يۇقۇملىنىش، ئاق خۇنلاردا: دورىلىق گازۋان 5 مىسقال، سىزدا قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) مەنپىلىك ئاجىزلىقتىن بولغان يوتۇلۇشلەردە: دورىلىق گازۋاندىن 1 مىسقال گوشكە قوشۇپ قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەخىملىنىشتىن قانىغاندا: دورىلىق گازۋاننىڭ يىلتىز پوستىنى سوقوپ يارىغا سىرتتىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

گۈلياسمان

千日红 Qian ri hong

باشقا ئاتىلىشى: گۈلسىمەن.

(تاجىگۈل ئاتىلىشى، گۈلياسمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك. غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىنى كۈمۈشرەڭ، يۇمشاق تۈكچىلەر ئوراپ تۇرىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى سوقىچاق ياكى ئۇزۇنراق سوقىچاق، گىرۋىگى تولۇق، ئۇچى بىراقلا ئۇچلىنىپ، قىسقا تىكەن ھاسىل قىلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى شار شەكلىدە بولۇپ، غولنىڭ ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ، مۇنىسى كىچىك، يايپىلاغىراق دۇگىلەك شەكلىدە بولىدۇ (41 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئىچىلىغان ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئازراق تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىي موتەدىل، زەھەرسىز. جىگەرنى موتەدىللەشتۈرۈپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كوك يوتەل، زىققى، كوز خىرەلىشىش، سۈيدۈك ئوبدان راۋان بولماسلىقلاردا: گۈلياسمان 1 — 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەسلەنچۈك

蜥蜴 Xi yi

تونۇش: تېنىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 8 — 25 سانتىمېتىر، رەڭگى توپىرەڭ قوڭۇر، دۈمبىسىدە ئاق رەڭلىك چىپار سىزىقلىرى بولىدۇ. قوسىغى ئاق، بېشى 3 بۇرجەك، 4 پۇتىنىڭ ھەر قايسىسىدا 5 تىن بارمىغى بولىدۇ، قۇيرۇغى ئۇزۇن. كىلە كەسلەنچۈك سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ (42 - رەسىمگە قارالسۇن).

ياشاش ئورنى: قۇرغاق قۇملۇق يەرلەردە. چوللەردە، تۇزلەڭلىكلەردە ياشايدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: كەسلەنچۈكنىڭ پۇتۇن قىسمى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسللىرىدە تۇتۇۋېلىنىپ، بېشىدىن سىم ئوتكۈزۈپ ئاپتاپتا قۇروتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك! مونەكنى يوقىتىپ، تۇگۈنچىلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بويۇن لىمفا سىلى (چاشقان يارىسى) دا: كىچىك كەسلەنچۈكتىن بىر دانە، توخۇ تۇخۇمىدىن بىر دانە ئېلىپ، تۇخۇمنى تېشىپ، ئىچىگە كەسلەنچۈكنى كىرگۈزۈپ، ئاغىزىنى جاۋبۇ بىلەن ئېتىپ سۈدا پىشۇرىپ، ھەر كۈنى 2 قېتىم يېيىلىدۇ. (2) تۇنقاقلىق كېسىلىدە: كەسلەنچۈكنى پۈچۈلاپ قۇروتۇپ، سوقۇپ

تالقان قىلىپ، ھەر كۈنى سىردىن كۈندە بىر قېتىم يىيىلىدۇ. (3) سۈيدۈك ئوبدان راۋان بولماسلىقتا: كەسلەنچۈكتىن 3 دانە، بېشى ئېلىپ تاشلانغان مۇزاي بېشىدىن 7 تال ئېلىپ، قوشۇپ ئېزىپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، سۈدا قاينىتىپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلىدە: كەسلەنچۈكنى پۈچۈلاپ قۇرۇتۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، باراۋەر مىقتاردا تاڭزۇڭزى گۈرۈچىنىڭ ئۇنىنى قوشۇپ، ئوبدان ئارىلاشتۇرۇپ كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىم 1 - 2 گرامدىن قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ.

فېيشىر سۇتلۇك ئوتى

狼毒 Lang du

(سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى، سۇتلۇك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 — 30 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە ئاق رەڭلىك سۈتى بولىدۇ. (2) يىلتىزى كونۇسسىمان، توم، سىرتقى قوۋزىغىنىڭ رەڭگى توپىرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ. (3) تۈۋى قىسمىدىكى يوپۇرمىغى ئاچ پور رەڭدە بولۇپ شەكلى تەڭگىچىگە ئوخشايدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتىنىڭ 5 - 6 تال شېخى تېگىدە ئايلانما ئوسكەن يوپۇرماقتا ئوخشاش ئورىغۇچى يوپۇرماقچىلىرى بولىدۇ. ھەر شېخىنىڭ ئۇچىدا يەنە 3 تالدىن كىچىك گۈل رېتى سېپى ئوسۇپ چىقىپ، تېگىدىن بىر جۈپ ئورىغۇچى يوپۇرماق چىقىپ 3 بۇرجەكلىك تۇخۇم شەكلى ھالىتىنى ئالىدۇ. ئىستاكانسىمان چەكلىك گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، گۈلنىڭ رەڭگى ساغۇچ يېشىل بولىدۇ، مېۋىسى غوزا مېۋە، شەكلى ياپىلاغىراق يۇمۇلاق، 3 قىرلىق بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (43 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە يايلاقلاردا، قۇرغاق تاغ باغرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۆز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، كېسىپ يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئاچچىقسۇ بىلەن تەييارلانغان فېيشىر سۇتلۇك ئوتى: فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە ئاچچىقسۇنى تەكشى پۇركەپ (1 جىك دورىغا 5 سەر ئاچچىقسۇ پۇركىلىدۇ)، سۇس ئوتتا ئاچچىقسۇ سىڭىپ بولغىچە قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئېلىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرلىك! بەلغەم بوشىتىپ، تاماق ھەزىم قىلىشقا يارداەم بېرىدۇ. قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) لىمفا سىلىدە: فېيشىر سۇتلۇك ئوت يالپىغى ۋە چوڭ چىلاندىن 5 جىڭدىن ئېلىپ، فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى قۇم ساپال قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە سۇ قۇيۇپ، چوڭ چىلاننى قارايغىچە قايناتىپ، ئاندىن چىلان ئېلىپ يىيىلىدۇ. دەسلەپ يىگەندە، ھەر قېتىم 10 تالدىن، ھەر كۈنى 3 قېتىم يىيىلىدۇ. ئەگەر يامان تەسىرى بولمىسا، كېيىن ھەر قېتىمدا بىر تالدىن قوشۇپ 20 تالغا يەتكىچە يىيىلىدۇ. ئەگەر يامان تەسىرى (كوگۈل ئايىنىپ قۇسۇش) بولسا ھەر قېتىم 1 - 2 تالدىن ئازايتىلىدۇ، تاماقتىن ئىلگىرى يىيىلىدۇ. ئاچچىق تاماق پەرىز قىلىنىدۇ. ھامىلدار ئاياللار ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. (2) فىچىشقاق، تەمرەتكىدە: فېيشىر سۇتلۇك ئوتىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 فۇڭ، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

3) سوغاق بەلغەمنى يۇمشاتقۇچى دورىلار

(温化寒痰药)

ئاق قىچا ئۇرۇغى

白芥子 Bai jie zi

باشقا ئاتىلىشى: خەردىل سەپىد

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قىچا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، غولى شاخلىق، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە شالاڭ يىرىك تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، گىرۋەكلىرى پۇرلىشىپ تۇرىدۇ، چوڭقۇر يېرىلغان، ئۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى چوڭ، سىپىق ئۈزۈن، يۇقۇرقى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىك، سىپىق قىسقا بولىدۇ. (3) ئومۇم گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق. مىۋىسى ئۈزۈن، مۇكگۈزلۈك مىۋە بولۇپ، سىرتىدا زىچ قاتتىق تۈكلىرى بولىدۇ. ئۇرۇغى شارسىمان، تەمى ئاچچىق (44- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى قېقىۋېلىپ، نازىلاپ، خام پېنى ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىشتىھانى ئېچىپ، سوغاقنى تارقىتىدۇ، قۇۋەتنى تەڭشەپ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتەل - بەلغەملىك، دەم سىقىش، كوكرەك چىكىقىلىپ ئاغرىشلاردا: ئاق قىچا ئۇرۇغى، زىسۇ ئۇرۇغى ۋە تۇرۇپ ئۇرۇغى ھەر بىرىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك يارىلار (قىزارمىغان، ئىششىغان)دا: ئاق قىچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، پىششىق ئەگرى سۇناي 1 سەر، چاكاندا 2 مىسقال، زەنجىۋىل (پۇچىلانغان) 2 مىسقال، دارچىن 2 مىسقال، بۇغا مۇڭگۈز يېلىمى 3 مىسقال، (سۇ ئارقىلىق ئېرىتىلگەن) چۇچۇك بۇبا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئاق ھاراققا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (3) باللاردىكى چوقۇق (گىرىژا)دا: ئاق قىچا ئۇرۇغىدىن 4 سەر ئېلىپ يەنچىپ تالقانلاپ، قاينىقىسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، چىنىنىڭ ئىچىگە سۈركەپ، قۇرسىغىغا بىر نەچچە قەۋەت قەغەز قويۇپ، قەغەزنىڭ ئۈتتۈرىسىدىن تۇشۇك ئېچىپ، كىندىكنى چىقىرىپ، ئۈستىگە چىنە ئىسسىق پېتى كومتۇرۇپ قويۇلىدۇ. سوۋۇغاندىن كېيىن چىنىنى ئىسسىق سۇغا سېلىپ قىزىتىپ يەنە كومتۇرۇپ قويۇلىدۇ. (4) ھامىلدارلىقتىكى يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئاق قىچا ئۇرۇغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ھەر ئاخشىمى ئىككى پۈتىنى چىلاپ يۇيۇدۇ. (5) زىققى، سوزۇلما كانايچە يالىلۇغىدا: ئاق قىچا ئۇرۇغى ۋە ئاسارۇننىڭ ھەر بىرىدىن 7 مىسقال، يۈەنخۇ (元胡) ۋە گەنسۇي سۈتلۈك نوتىسىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى يەنچىپ تالقانلاپ 3 كە بولۇپ، سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش ۋاقتىدا خام زەنجىۋىلىدىن 1.5 سەرنى سوقۇپ، سۇيىنى چىقىرىپ ئۇماچ ھالغا كەلتۈرۈپ، ئالتە پارچە ماي قەغەزنىڭ ئۈستىگە سۈۋاپ، قىيشۇ، شىنشۇ، گىشۇ پەللىلىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئۈستىدىن جياۋبۇ بىلەن چاپلاپ 4 - 6 سائەتتىن كېيىن سويۇۋېلىنىدۇ، 10 كۈندە بىر قېتىم، جەمى 3 قېتىم چاپلىنىدۇ، كوپىنچە تومۇز كۈنلىرى چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: يۇقۇرى قىزىتمىدىن كېيىن ئوپكە زەئىپ لىشىپ قۇرۇق بوتەلگەنلەرگە ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە سېرىق قىچا ئۇرۇغى (黄芥子): رايونىمىزدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ. ئاق قىچا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، ئەمما بەلغەم بوشىتىش تەسىرى ئاق قىچا ئۇرۇغىنىڭكىدەك كۈچلۈك بولمايدۇ.

غاريقۇن (دورىلىق غاريقۇن)

阿里红 A li hong (药用层孔菌)

باشقا ئاتىلىشى: قارىغاي مەرىزى، قارىغاي پوقىغى

(غاريقۇن ئاتىلىشى، غاريقۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) تىرىكتاپ زامبۇرۇغ بولۇپ، كوپۈنچە يوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاينىڭ غولىدا ئوسىدۇ، قارىغايغا يېپىشىپ تۇرغان يۇزى تەكشى كېلىدۇ. (2) كورۇنۇشى ئاتىنىڭ توۋىغىغا ئوخشايدۇ، پوقاقتەك ياكى رەتسىز ئۈزۈنچاق چاسا شەكلىدە بولىدۇ. (3) سىرتى قاتتىق، سىلىق، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ ياكى سۇس ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ، بەزىدە يېرىقلىرى بولىدۇ، (4) ئىچى ئاپپاق، تاشپاختىغا ئوخشاش يۇمشاق بولىدۇ. تەمى قېرىق كېلىدۇ، يېنىك ۋە ئاسان ئۇگۇلۇپ تۈرىدۇ، كويىدۇرسە كويىدۇ (45- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يوپۇرماق تاشلايدىغان قارىغاينىڭ غولىدا تىرىكتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. ئالتاينىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئىسسىمسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۆز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، يىرىك پوستىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى سىم ئوتكەمىنىك ئۈستىگە قويۇپ، ئۈگۈلاپ، ساقلاپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى ئىسسىتىپ، بەلغەم چىقىرىدۇ، هاسىراشنى باسىدۇ، يەلنى هەيدەپ، نەملىكنى تازىلايدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى يانداۋۇرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، ئىلاننىك زەهىرىنى يانداۋۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتەل، زىققىدا: غارىقۇن 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غارىقۇندىن 1 مىسقال، شاكال بىدىياندىن 1.5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىغاندا، زەردىسى قاينىغاندا: غارىقۇندىن 1.5 مىسقالنى ئۇۋۇلاپ سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سۈيدۈك يولىدا تاش تۇرۇپ قىلىشتا، بورەك يالۇغىدا: غارىقۇن ۋە سۈمبۈلنىك هەر بىرىدىن 1.5 مىسقالدىن ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ شىرنىسىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا هەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما رىماتىزىملىق بوغۇم يالۇغىدا: غارىقۇن ۋە تەرەنجىۋىلنىك هەرقايسىسىدىن 1 مىسقالدىن ئېلىپ، ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) زەهەرلىك ئىلان چاققاندا: غارىقۇندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۈگىلاپ يۇمشۇتۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن يوغۇرۇپ، ئىلان چاققان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (6) تاماق - گال يالۇغى، چىش ئەتراپىنىك يالۇغىدا: غارىقۇندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ غار - غارقىلىنىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

چول رەيهىنى

百里香 Bai li xiang

باشقا ئاتىلىشى: نىمام

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى. چول رەيهىنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئوتكۈر خوشخۇي پۇرىغى بولىدۇ. (2) غولى يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، خالىغان يەرگە يىلتىز تارتىپ كېتىۋېرىدۇ. شاخلىرى ياھايىتى كوپ، توۋەنكى قىسمى ياغاچلانغان، قىزغۇچ خورما رەڭلىك بولىدۇ. گۈل شاخلىرى تىك، 4 قىرلىق، ئىگىزلىگى 3 - 15 سانتىمېتىر بولۇپ، جىگەرەڭ كېلىدۇ. (3) كىچىك يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقىچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، قىسقا سېپى بولىدۇ. تۈۋى قىسمىدا قاتتىق تۈكلىرى بولۇدۇ. (4) سوسون رەڭلىك كالپۇك سىمان كىچىك گۈللىرى شېخىنىڭ ئۈچىغا تەۋاۋۇپ، ئايلانما كۈنلۈكسىمان گۈل رىتىنى ھاسىل قىلىدۇ. مېۋىسى كىچىك قاتتىق مېۋە (46 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا ئوسۇدۇ. تىيانشان ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز بەسلىدە چېچەكلىگەن مەزگىلدە كولاپ ئېلىپ، سالقىن جايدا قۇرۇتۇلۇدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق

رەھەرلىك! تارتىشىپ قىلىشى يېشىدۇ. يەلىى ھەيدەيدۇ، يوتەلنى توختۇتۇپ. بەلغەمنى يوتۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زوكام، كوك يوتەل، تاماق ـ گالىنىڭ ئىشىپ ئاغرىشلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ (2) چول رەيھىننى ئۇگۇلاپ پىلىك ياساپ. كويدۇرۇپ ئىسلىسا پاشا ئولتۇرۇدۇ.

مىقتارى: 0·5 — 1 مىسقال.

قوشۇمچە: ئوتلاق رەيھىنى: بۇ سۇزىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەمما پۇرىغى سوسراق، تەبىئى. ئىشلىتىلىشى چول رەيھىنگە ئوخشاش.

ياۋا ماش (تېمىنە يوپۇرماقلىق ياۋا ماش)

野决明 Ye jüe ming (披针叶黄花)

(پۇرچاق ئائىلىسى، ياۋاماش ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغۇللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 — 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە، ئۇزۇن، تىك ئوسىدۇ. قويۇق، ئاق يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، بارماق شەكىللىك 3 قۇلاقلىق يوپۇرماق. كىچىك يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تەتۇر تېمىنە شەكلىدە. تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. دومبىسىدە زىچ ئوسكەن قىسقا يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، شەكلى

ئىزاھات: بەزى جايلاردا بۇنى دۇرۇنەچ ئەقىرەبى سۈپىتىدە ئىشلىتىدۇ (دۇرۇنەچ ئەقىرەبى Radix epicacuani 吐根)

تىمىنىگە ئوخشايدۇ. (4) ئۇمۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سىرتىق، كىپىنەك شەكلىدە، گۈل كاسىسى قوگغۇراقسىمان كېلىدۇ، مۇنىسى قاسىراقلىق مۇۋە، شەكلى يىاپىلاق، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان شار شەكلىدە، رەڭگى قارا پاقىراق بولىدۇ (47 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق جايلاردىكى چوپلەرنىڭ ئارىسىدا، دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمان چەتلىرىدىكى نەملىك جايلاردا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە غول، بوپۇرماقلىرى تازا پىشقان ۋاقتىدا ئورۇۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: زەھەرلىك! بەلغەم يوشۇتىپ، يوتەلنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بەلغەملىك زىققىدا: ياۋا ماش 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قۇندۇز ئوت

花葱 Hua ren

(قۇندۇز ئوت ئاگىلىسى، قۇندۇز ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغولىلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 120 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئىيپاش ئوسكەن، چاچما يىلتىزى ئىنتايىن كوپ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن تاقسانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقلىرىنىڭ سىپىي يوقىلىدۇ، سانى 19-25 گىچە، شەكلى تىمىنسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۇنلۇكسىمان، رەڭگى سۇس كوك، مۇنىسى غوزا مۇۋە، شەكلى

سوقۇچاق، ئۇرۇغى ياپىلاق توخۇمسىمان بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل (48 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولاۋېلىنىپ، لاي توپىلىرىنى تارىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئى: بەلغەم يۇمشىتىش، يوتەلنى بېسىش، قان توختىتىش، تېنچلاندۇرۇش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان 12 بارماق ئۈچەي يارىلىرىدىكى قاناشتا: قۇندۇز ئوت 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچكۈزىلىدۇ. (2) يوتەل بەلغەم كوپىيىش، تۇتقاقلىق، ئۈيقۇسىزلىق، ھېيىز كوپ كېلىشلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال

توخۇ تۇخۇمى

鸡蛋 Ji dan

تۇخۇم شاكال پەردىسى (凤凰衣) تۇخۇم سېرىق يېغى (蛋黄油) تۇخۇم شاكىلى (蛋壳)

يىغىپ تەييارلاش: تۇخۇم شاكال پەردىسى: چۈجە چىقارغاندىن كېيىن شاكال ئىچىدىكى يۇمشاق پەردىنى ئېلىپ، ياكىزە يۇيۇپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. تۇخۇم سېرىغى يېغى: تۇخۇمنى پۇشۇرۇپ سېرىغىنى ئېلىپ، قىزىتىپ، مېيى چىقىرىۋېلىنىدۇ. تۇخۇم شاكىلى:

توخۇ تۇخۇمنىڭ شاكىلىنى ئېلىپ ھەزىتىپ، سارغايتىپ، ئېزىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تۇخۇم شاكال پەردىسىنىڭ تەمى تاتلىق، نەپىسلىك موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپىلىكى ئاسراپ، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، بوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما كاناي يالۇغىدا: تۇخۇم شاكىلى، چاكاندا ھەر بىرىدىن 1 سەردىن ئېزىپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن، كۇنىگە ئىككى قېتىم قايناۋسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئۇنى پۇتۇپ قېلىشتا: تۇخۇم شاكال پەردىسى 1 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، ھېلىلە 2 مىسقال، كاكىنەچ 1.5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئورتا قۇلاق يالۇغىدا: تۇخۇم سېرىغى يېغى مۇۋاپىق مىقتاردا قۇلاققا تېمىتىلىدۇ. (4) كويۇك، ھول تەمرەتكە، نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە يالۇغىدا: تۇخۇم سېرىغى يېغى مۇۋاپىق مىقتاردا زەخىملەنگەن ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (5) ئاشقازان يارىسىدا، زەردىسى قاينىغاندا: 40 تۇخۇمنىڭ شاكىلى، مامكاپ 1.5 سەر، ئېزىپ ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقال، تاماقتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: تۇخۇمنىڭ شاكال پەردىسى 5 — 8 قۇڭغىچە.

3. ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار

(清热药)

بۇ، ئىسسىقلىق ئاغرىقلارنى قايتۇرىدىغان دورىلار بولۇپ، ئادەتتە توت تۈرگە بولىنىدۇ:

1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار: يۇقۇرى قىزىتمىلىق ئۇسساش، كوز قىزىرىپ، ئىششىپ ئاغرىش، خامۇش بولۇش، تومۇرى كەلكۈنسىمان تولۇق - جانلىق بولۇش كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانداۋۇرىدىغان دورىلار: چېكىگە يەتكەن ئىسسىقنىڭ ئىچىگە ئوتۇپ كېتىشىدىن بولغان تىلما، ئەسۋى، جاراھەت، ئىششىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

3) هول ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار: هول ئىسسىقنىڭ ئىچىگە ئوتۇپ كېتىشىدىن ئىچى سىقىلىش، ئاغزى قۇرۇش، جىگەر يالۇغى، تولغاق، ئۇچەي يالۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

4) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار: كېسەل ئىللەتلىرى قانغا ئوتكەندە مەسىلەن: ئىچى سىقىلىپ ئۇخلىيالمىغاندا، خامۇش بولۇپ، گەپ خوشياقمىغاندا، تارتىشىپ قېلىش. قان قىزىپ كېتىشكە ئوخشاش كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

1) ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدىغان دورىلار

(清热降火药)

قومۇچ يىلتىزى (قومۇچ)

芦根 Lu gen (芦苇)

(باشاقلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى، قومۇچ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ئىگىز، تىك ئوسىدىغان ئوسۇملۇك. يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، بوغۇملۇق بولۇپ، بوغۇملىرىدا بىخلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تار - تىمىنە شەكىللىك، ئۇچى ئۇچلۇق، يوپۇرماق غىلاۋى غولنى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) كونۇسسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسكەن بولۇپ، سۇپۇر-گىگە ئوخشايدۇ (49 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سازلىقتا، ئېرىق بويلىرىدا، كوللەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. باغراش كولىدىن چىقىدىغان مەھسۇلاتى ئەڭ يۇقۇرى.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. 6 - ئايدىن 10 - ئايغىچە قېزىۋېلىنىپ، چاچما يىلتىزى ۋە بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ، لاي توپىلىرىنى تازىلاپ، قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى قايتۇرۇدۇ. خىلىت ھاسىل قىلىدۇ، قوسۇشنى توختۇتۇدۇ. سويدۇكنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغى، كانايچىنىڭ كېڭىشى (بەلغەم كوپ، قان ئارىلاش سىپسىق بەلغەم تۇكۈرۈش) دە: قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، تەسۋى قوناق 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، كوك كاۋا ئورۇغى (سوقۇپ بومشۇتۇلغىنى) 1 سەر، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چوفاك: قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، تەسۋى قوناق 1.5 سەر، تورۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، كوك كاۋا ئۇرۇغى 1.5 سەر، پىچەك گۈل 2 سەر، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. دورىنى 8 - 9 كۈنگىچە ئىچىپ كېسەل ئالامەتلىرى زۇر دەرىجىدە ئازايغاندىن كېيىن تۇۋەندىكى چۇفاڭدا كورسۇتۇلگەن دورىنى ئىچىش كېرەك: قوڭغۇراق گۈل 2 مىسقال، چۇقا 2 مىسقال، پىچەك گۈل 1 سەر، تەسۋى قوناق 1.5 سەر، تورۇپ ئورۇغى 1 سەر، جۇيخۇا گۈلى 4 مىسقال، ياۋا سۇ يالپۇزى 5 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، كوك كاۋا ئورۇغى 3 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) نىبرۇ خاراكتېرلىك قوسۇشتا: قومۇچ يىلتىزى (بوغۇمى ئېلىنغان) 5 مىسقال، شىزى ساپىغى (柿蒂) 2 مىسقال، خام زەنجۈىل 3 پارچە، سودا قاينىتىپ سۇۋۇتقاندىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (3) ئىسسىغلىق كېسەللەردىكى ئوسساش، قىزىل، سېرىقلىق، ئاشقازان ئىسسىغلىغىدىن بولغان قوسۇش، سويدۇك ئاز ۋە قىزىل كېلىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. (4) قىزىل سىرتىغا تەپمىگەندە: قومۇچ يىلتىزى 1 سەر، يومغاق-سۇت يىلتىزى 7 تال، جامكا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0,5 — 1 سەرگىچە.

تاجگۈل ئۇرىغى (تاجگۈل)

青相子 Qing xiang zi (鸡冠花)

(تاجگۈل ئاۋىلىسى، تاجگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق نوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 60 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توم، يۇقۇرى قىسمى سەل ياپىلاق. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ نوسىدۇ. تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، تولۇق گىرۋەكلىك، سىپىق بار. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى تۇخۇ تاجىسىغا ئوخشايدۇ. گۈللىرى كىچىك، زىچ ئوسىدۇ، رەڭگى قىزىل، سوسىن، سېرىق. ئۇرۇغى ياپىلاق يۇمىلاق بولۇپ، رەڭگى قارا، پاقىراق (50 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى (تاجگۈل ئۇرۇ - غى) ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىپ ئېلىنىدۇ، يەر ئۈستى قىسمىنى كېسىۋېلىپ قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى قېقىۋېلىنىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىلىپ گۈل رېتى كېسىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغى قىرىق، تەبىئىي سەل سوغاقراق، زەھەرسىز، يەللىك ئىسسىقنى پەسەيتىپ، جىگەرنى تازىلاپ، كۈزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. گۈلى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل. زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىدۇ. قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ. تولغاقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كۈز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىك ئوتكۈر يالىلىغىدا: تاجگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئۇزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال.

جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال، فىرىق بۇغۇم 3 مىسقال، يىرىك جىنتىيانا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز قارچۇغىنىڭ كىچىك-لەپ كېتىش كېسىلىدە: تاجىگۈل ئۇرۇغى 4 مىسقال، پەربۇن 3 مىسقال، قىزىل گەج 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، خام ئەگرى سۇناى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالا ياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا، قان سىيىشتە: تا-جىگۈل 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ تال-قان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن، كۇنگە ئىككى قېتىم سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي يالۇغىدا، تولغاقلاردا: تاجىگۈل 5 مىسقال، ئانارنىڭ ھول يوپۇرمىغى 8 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئى-چىلىدۇ. (5) بۇرۇن قاناشتا: تاجىگۈل، خەيدەي ھەرقايسىسى 1 سەردىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: ئۇرۇقى **1-3** مىسقال، **2-6** مىسقال.

قوشۇمچە: ياۋا قامچا گۈل، گۈلى(反枝苋)؛ مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىدىكى ھەرقايسى رايونلاردا، ياۋا قامچا گۈلىنىڭ ئۇرۇقى، تاجىگۈل ئۇرۇقى ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى: بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئېگىزلىكى **20-60** سانتىمېتىر، يېۋرمىقى نۆۋەتلىشىپ ئۆسۈدۇ. يوپۇرماق ئالقىنى تۇخۇمسىمان، يۇزى توق يېشىل، دۇمبىسى ئاچ يېشىل بولىدۇ. باشاقسىمان گۈل رېتىنىڭ شەكلى كونۇسقا ئوخشايدۇ. ئۇچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا ئۆسۈدۇ، گۈل رېتىدە ئۇششاق تىكەنلىرى ،بولىدۇ. چېچىكى سۇس يېشىل، ئۇرۇقى تەتۇر تۇخۇمسىمان. قارامتۇل، پارقىراق بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىكلىرىدە ئۆسۈدۇ. (رەسىمگە قارالسۇن-**51**)

یاز غازىكى

夏枯草 Xia ku cao

(كالىپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، یاز غازىكى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ یىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 30 سانتىمېتىر، هەممە یېرىدە ئاق تۈتىلىرى بولىدۇ. (2) غولى 4 قىرلىق بولۇپ، كوپىنچە شاخلانمایدۇ. (3) یوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئۈسىدۇ، شەكلى قۇچاق تىلىغا ئوخشایدۇ، تولۇق گىرۋەكلىك یاكى شالاڭ هەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى كالىپۇكسىمان، رەڭگى كوكۈش سوسۇن، گۈل ئایلانىمىسى زىچ بولۇپ، ئۈچىدا باشاقسىمان گۈل رىتى هاسىل قىلىدۇ. گۈل رىتىنىڭ تۈۋىدە بىر جۈپ یاپراقسىمان ئومۇمى ئورىغۇچىسى بولۇپ، ئورىغۇچى یوپۇرماقلىرىدا ئۈزۈن تۈكچىلەر بولىدۇ (52 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق، دەریا ۋادىلىرىدىكى زەي جایلاردا كوپ ئوسىدۇ. تیانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

یىغىپ تەییارلاش: دورا ئۈچۈن گۈل رىتى ئىشلىتىلىدۇ. یاز پەسلىدە گۈل باشىغى چالا قۇرىغاندا ئېلىپ، قۇرۇتۇپ توغراپ تەییارلىنىدۇ. پۈتۈن چوپىمۇ دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەر-سىز. جىگەردىكى ئىسسىقلىقنى پەسەيتىپ، تۈگۈنلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چىگىتقۇچى پەردە یاللۇغىدا: یاز غازىكى 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، تەییارلانغان چۈچۈكبۇیا 2 مىسقال سۇدا قاینىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) یۇقۇرى قان بېسىمىنىڭ

دەسلەپكى مەزگىلىدە: ياز غازىگى 1 سەر، ئالىقات 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈلى 3 مىسقال دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ياز غازىگى 5 مىسقال، خام ئاق چۇغلۇق 5 مىسقال قاينىتىپ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ۋە ئاخشامدا بىر قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (4) لىمفا سىلىدە: ياز غازىگى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: ياز غازىگى 2 سەر، كۇنبۇ (昆布) 5 مىسقال، ئېزىپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقالدىن كۇمۇلاچ قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) ئوپكە سىلىدە: ياز غازىگىدىن 2 جىك ئېلىپ 5 جىك سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، شامىسىنى تاشلىۋېتىپ، سۇيىنى ئېلىپ، بىر جىك قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىمدا 1.5 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

خام گەج

生石膏 Sheng shi gao

كويدۇرۇلگەن گەج (煅石膏)

باشقا ئاتىلىشى: گىپىس.

تونۇش: كاللەك، ئاق، ۋەزنى ئېغىر، ئوزى بوش، ئوكايلا ئۇگۇلۇپ كېتىدۇ، پارچىلانغان يۇزلىرى ئەينەكتەك پاقىراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئاساسەن ئىچكى قۇرۇقلۇقلاردىكى كوللەردە شەكىللەنگەن چوكمە تاشلاردا بولۇپ، كوپىنچە هاك تاشلىرى، سېغىز توپىلار، تاش تۇزلار سىلەن بىرگە بولىدۇ. تىيانشان، كوئۇنلۇن، ئالتايلارنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ هەممە پەسللىرىدە يىغۇپلىپ لاي توپا ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ (ئىشلىتىشتە ئېزىپ پارچىلىنىدۇ).

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئوت ئىسسىقلىقنى بەسەيتىپ، ئىچى پۇشقىنى يوقىتىپ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ. خام گەج كويدۇرۇلگەندىن كېيىن سوغاق تەبىئىي زور دەرىجىدە ئازىيىدۇ. كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقۇلۇچان زۇكام، «ب» تىپتىكى مىڭە يالۇغى قاتارلىق ئوتكۇر قىزىتمىلىق كېسەللەردە (يۇقۇرى قىزىتما، ئۇسساش، كوپ تەرلەش، كەلكۇنسىمان تومۇر قاتارلىق بەلگۈلىرى بولسا): خام گەج 5 مىسقال، جۇمۇ 3 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، گۇرۇچ 3 چىمدىق، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىسسىقلىق كېسەللەردىكى يۇقۇرى قىزىتما، ئەسۋىلەر، گال ئاغرىغى، قان قوسۇش، بۇرۇن قاناشلاردا: خام گەج 5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، چۇقا 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىش مۇلۇكلىرىنىڭ ئىششىپ ئاغرىشى، ئاشقازان قىزىپ، ئېغىز پۇراشلاردا: خام گەج، خام ئەگرى سۇناي، لىپىەككۇل، جۇمۇنىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسى، هول تەمرەتكىلەردە: كويدۇرۇلگەن گەج 2 سەر، سۇسىز زەمچە 6 مىسقال،

هىندى ئوسمىسى 4 سقال، كويدۇرۇلگەن دانىكا 6 مىسقال، هەممىسىنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، جاراهەت يۇزىگە سىپىلىدۇ. ئەگەر جاراهەت يۇزى قۇرغاق بولسا، كۆنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈركىلىدۇ. (5) رىماتىزملىق يۇرەك كېسىلىدە: ليەنتەي (连台) 4 مىسقال، ئۈچقات، كۆلى بىمىسى، جۇمۇ، گۈرۇچ هەرقايسىسىدىن 5 مىسقال، خام گەج 2 سەر، ئۈژمە شېخى 1 سەر، چۈ-چۈكبۇيا 2 مىسقال، كۈنىگە ئىككى قېتىم سۈدا ساينىتىپ ئىچىلىدۇ. هولىلۇك ئېغىر بولغاندا، ساڭجۇ (苍术) 5 مىسقال، تەسۋى قوناق 8 مىسقال، خۇپۇ (厚朴) 4 مىسقال قوشۇلىدۇ. ئىسسىقلىق ئېغىر بولغاندا، شاتارى، خۇاڭ بۇنىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، مامىرانچىندىن 2 مىسقال قوشۇلىدۇ. يۇرەكنىڭ ئالدىنقى قىسمى دىمىقىپ ئاغرىسا، ئاچچىق تاۋۇز، ياۋا سامساقلارنىڭ هەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى، چول يالپۇز يىلتىزلارنىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىسقال قوشۇلىدۇ. يۇرەك سالسا، فۇشىن (گىرىپ)، چىلان مېغىزى، كەرماننىڭ هەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغىنىڭ مېغىزىدىن 5 مىسقال قوشۇلىدۇ.

مىقتارى: خام گەج 0.3 — 1 سەرگىچە. دورا قايناتقاندا مىقتارى 6 — 8 سەرگىچە كوپەيتىلىدۇ.

مەنى قىلىنىشى: تاشقان ئىسسىقلىغى بولمىغانلارغا مەنى قىلىنىدۇ.

لوپنۇر كەندىرى

罗布麻 Luo bu ma

(تال گۈل ئائىلىسى، تال گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان ئوللۇك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىكى 1 - 1.2 مېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن چوپتە شىلىمشىق ئاق سۈت بولىدۇ. (2) ئولى تىك، سىلىق بولۇپ، تەۋىتلىرى بولمايدۇ. يۇقىرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ، ئولىنىڭ قوۋزىغى چىداملىق بولۇپ، ياخشى ياۋايى تالالىق ئوسۇملۇك. ئولىنىڭ كۈنگە يۈزلەنگەن تەرىپى سۇس قىزىل كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، سىپىق قىسقا، يوپۇرماق شەكلى ئۇزۇنچاق تېمىنە شەكلىدە، ئۇچى دىققاق كېلىدۇ. (4) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گول رېتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى ھالرەڭ، شەكلى قۇڭغۇراقسىمان بولىدۇ. مېۋىسى غۇنچە شەكلىدە مېۋە، ئۇزۇن مۈڭگوزگە ئوخشايدۇ، ئىچىدە كوپ ساندىكى قارامتۇل سېرىق ئۇرۇقلىرى بولىدۇ (3 5- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريانىڭ تۇۋەنكى ئېقىملىرى ۋە كول بويلىرىدىكى سەل شورلانغان ئوتلاقلاردا، ئېتىز بويلىرى قاتارلىق جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقالغان بولۇپ، لوپنۇر كولى ئەتراپىدىن ئەڭ كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. چېچەكلىگەندە يوپۇرمىغى يىغۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، سەل زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يەلنى بېسىپ، جىگەرنى تېچلاندۇرىدۇ، كوكۈلنى خاتىرجەملەندۇرىدۇ، سۈيدۈكنى ماڭغۇزۇپ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر يالىلۇغى، قۇرساق كوپۈشـ
تە: لوپنور كەندىرى 2 مىسقال، لىگۇا ساپىغى 1.5 مىسقال، تاغ
دىنى 2 مىسقال، ئەكـەك قەلـەمپۇر 1 مىسقال، قۇستە 3 مىسقال،
ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئىزىپ ھەر قېتىمدا 5 فۇگدىن، كۈنىگە 2
قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ ئاجىزلىق، باش قېيىش،
مىڭىنىڭ سىلكىنىپ كېتىشىدىن كېيىنكى ئاسارىتى، يۇرەك ئېغىش،
ئۇيقۇسىزلىققا ئىشلىتىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىم، جىگەر قېتىشـ
تىن بولغان قۇرساق سۈيى، ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال، قايناقسۇغا دەملەپ چاي ئورنىدا
ئىچىلىدۇ. قاينىتىشقا بولمايدۇ.

قوشۇمچە: چوڭ گۈللۈك لوپنور كەندىرى (大花罗布麻):
بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى يوپۇرمىغى كىچىك. گۈلى چوڭ بولۇپ، لوپنور
كەندىرى ئورنىدا دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئوت

胆汁 Dan zhi

يىغىپ تەييارلاش: ھايۋان ـ قۇشلارنى ئولتۇرگەندە،
ساغلام ھايۋان ـ قۇشلارنى تاللاپ ئېلىپ، ئولتۇرگەندىن كېيىن
ئايرىم ھالدا ئوت سۈيۈقلۇقىنى يىغىپ ئېلىپ، يېڭى چېغىدىلا
ئىشلىتىلىدۇ. ياكى ئوت خالتىسى بىلەن ئېلىۋېلىپ، شامالىق سورۇن
جايدا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كوپ مىقتاردا ئىشلەتكەندە، ئوت سۈيۈقـ
لۇغىدىكى سۈنى پارغا ئايلاندۇرۇپ، قىزىتىپ قۇرۇتۇپ، ئۇنىڭغا ئوخشاش
مىقتاردىكى كراخمال، گلوكوزا ۋە رۇتاك (سۈت شېكىرى) ئارد ـ
لاشتۇرۇپ، ئوت تالقىنى ياساپ ئىشلىتىلىدۇ، كوپرەك كالا، قوي،
چوشقا، توخۇلارنىڭ ئوت سۈيۈقلۇقلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، يۇقۇرى قىزىتىشنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوكيوتەلدە: توخۇ ئوتىدىن 1 دانە ئېلىپ، ئۇنىڭغا شېكەر ياكى ھەسەل قوشۇپ ئۇماچقا ئوخشاش قىلىپ، كۈنىگە 2 - 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. بىر ياشتىن تۆۋەنلەر 3 كۈنگە بولۇپ، 1 دىن 2 ياشقىچە بولغانلار 2 كۈنگە بولۇپ، 2 ياشتىن يۇقۇرى بولغانلار بىر كۈندە ئىچىشى كېرەك. (2) ھول تەمرەتكىدە (سۇ ئورلەپ تۇرسا، ئۇزۇندىن بېرى ساقايمىسا): قوي ئوت سۈيۈقلىغىغا زىرىق ئارىلاشتۇرۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ جاراھەت ئورنىغا سېپىلىدۇ. (3) سېرىق چۇشۇش تىپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: كالا ئوتىدىن 1 بىر دانە، ئوسما يىلتىزىدىن 3 سەر، جىنتىيانادىن 1 سەر ئېلىپ، قوشۇپ ئېزىپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2 — 3 مىسقالغىچە، قايناقسۇ بىلەن ياكى زەنجىۋىل سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر، سوزۇلمىلىق يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغىدا: كالىنىڭ ئوتىدىن 4 دانە، ئۇچار چاشقان مايىغىدىن 1.2 سەر، ھىكەن سېرىغىدىن 8 مىسقال، جىنتىيانادىن 4 مىسقال ئېلىپ، ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 1 فۇڭدىن كۈنىگە 3 قېتىم سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: كالا ئوتىدىن 1 دانە، ماشتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، چالا پىشقىچە قورۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ، ئېزىپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ قىلىپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇڭدىن 1 مىسقالغىچە كۈنىگەئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (6) تولغاقتا: قوي ئوتىدىن 10 مىللىلىتىر، چۈزگۈن تېرىقتىن 10 گرام ئېلىپ، ئىككى دورىنى قاچىغا سېلىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن قۇتىغا مەھكەم قاچىلاپ 30°C ئىسسىقلىقتا ئېچىتىلىدۇ (7 كۈن ئەتراپىدا ئېچىيىدۇ)، ئاندىن كېيىن چۈزكون تېرىقنى سۈزۈۋېلىپ، سىرلىق قاچىغا سېلىپ قۇرۇتۇپ، بىر

قېتىمدا 0.6 — 1.5 گرامغىچە، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) كانايچە يالۇغىدىن بولغان يوتەل، ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىردىكى بىرىكتۈرگۈچى پەردە يالۇغدا: قوي ئوتى ۋە ھەسەل ھەربىرىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، بىرلىكتە قاينىتىپ، مەلھەم قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر قوشۇقتىن (10 مىللىلىتىر) قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (8) كانايچە يالۇغى، ئوپكىنىڭ ھاۋالىق ئىششىغدا: ئوت مەلھىمىدىن (8 يېرىم ھەسسە قويۇلدۇرۇلغان ئوت) 1.8 گرام، سوغوگۇل 6 گرام، يەر توزغىغى 4 گرام، چۈچۈكبۇيا 6 گرام، ئوت مەلھىمى بىلەن سوغوگۇل تالقىنىنى ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ تەييارلىنىدۇ. يەر توزغىغى بىلەن چۈچۈكبۇيا سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىچكەندە بىر كۈمۈلاچتىن كۈنىگە 3 قېتىم، قايناتمىسىدىن ھەر قېتىمدا 60 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 فۇك.

جەمبىل

牛至 Niu zhi

باشقا ئاتىلىشى: سەئتەر، كىيىك ئوتى

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جەمبىل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرقى قىسمى كوپىنچە ئۈدۈل شاخلانغان. (3) يوپۇرمىغى ئۈدۈل ئوسكەن، تار تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا كوپىنچە ئۇششاق شاخلىرى بولىدۇ. (4) ئوگىزسىمان گۈل رېتى، كوپىنچە قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ، كونۇسسىمان بولۇپ

ـوپلىشىدۇ. كۆلى كىچىك، رەڭگى سوسىن (54- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، يايلاقلاردا كوپ ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىگە تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز يەسلى كۆلى ئېچىلغاندا ئورۇپ يىغىلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قىزىتمىنى پەسەيتىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رايونىمىزنىڭ كەڭ يېزىلىرىدا، چارۋا رايونلىرىدا قىزىتمىنى ياندۇرۇشى ئۇچۇن، چاي ئورنىدا دەملەپ ئىچىدۇ. ھېيىزنىڭ قالايمىقانلىشىشنى ئەكشەش ئۇچۇن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال ئىچىچە.

شەپەرەك مايىغى

夜明砂 Ye ming sha

ياشاش ئورنى: بۇ شەپەرەكنىڭ قۇرۇق مايىغى بولۇپ، شەپەرەك كوپىنچە قاراڭغۇ ئوڭكۇرلەردە، تاش يېرىقلىرىدا ياكى نوي لەمپىلىرىدە ياشايدۇ، ياز، كۈز پەسللىرىدە، كۈندۈزى دەم ئېلىپ، كېچىلىرى ھەركەت قىلىپ، ھاشارەتلەر بىلەن ئۇزۇقلىنىدۇ، قىش كۈنلىرى ئۇخلايدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، ئەخلەتلەرنى تاسقىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىتى: نەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سوۋاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇروپ، يىغىندىلارنى يوقىتىدۇ. كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نامازشام قارغۇلىغىدا: قوي جىگىرى (ياكى چوشقا جىگىرى) دىن 1 دانە، شەپەرەك مايىغىدىن 5 مىسقال، ماگنىت تېشى (كويدۇرۇلگەن) دىن 2 مىسقال ئېلىپ، ياغاچ پىچاق بىلەن جىگەرنى بىر قانچە يەردىن تىلىپ، شەپەرەك مايىغى، ماگنىت تېشىنى ئارىلاشتۇرۇپ، قاچىغا سېلىپ، ئازراق سۇ قويۇپ، هور بىلەن دۇملەپ پىشۇرىپ. ئاچ قۇساققا يىيىلىدۇ. (2) كوزگە قاناتلىق گوش ئوسكەندە، باللارنىڭ هەزىم قىلىشى ناچارلىشىشىدا، چۇچۇشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0·8 - 1·5 مىسقالغىچە.

2) ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەهەرنى تارقاتقۇچى دورىلار

(清热解毒药)

سامساق

大蒜 Da suan

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقراق، زەهەرسىز، زەهەر قايتۇرىدۇ، هاشارەتلەرنى، مىكروپلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتىرىيەلىك تولغاقتا: قىزىل پوستلۇق سامساق (پوستىنى سويۇۋېتىپ) دىن 20 گرامنى سوقۇپ، ئېزىپ، 200 مىللىلىتىر 95% لىك سپىرتقا چىلاپ، 10 كۈندىن كېيىن سۈزىنى ئېلىپ، هەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىلمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) زۇكام، كانايچە يالىغىدا: سام-

ساق 2 باش، ئاق تۇرۇپ 4 سەر، سۇك پىياز 2 تال، دۇلانە 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ 3 گە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپىكە سىلىدە: سامساقدىن 1 سەر، يىپىشقاق تېرىقتىن بىر سەر ئېلىپ، يىپىشقاق تېرىقنى قاينىتىپ شوگۇرۇچ قىلىپ، سامساقنى قايناقسۇدا سەللا قاينىتىپ (سىرتى پىشقان، ئىچى خام بولۇش كېرەك) قوشۇپ، كۇنىگە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (4) كوك يوتەلدە: سامساقتىن (پوستىنى ئېلىۋېتىپ) بىر سەر ئېلىپ، ئېزىپ 100 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، بىر كېچە چىلاپ قويغاندىن كېيىن، ئۇستىدىكى سۇزۇلگەن سۇيىنى ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ ياكى بىر باش سامساق (پوستىسى سۇيۇلغان) ئېلىپ، ئېزىپ مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات ئارىلاشتۇرۇپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بىر ياشتىكى بالىلارغا بېرىلىدىغان مىقتارى). (5) ئۇرۇلۇشىدىن زەخمىلىنىپ، بەدەن كوكۇرۇپ ئىششىغاندا: سامساقتىن 1 باش، شاتاردىن بىر سەر ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، 75% لىك سپىرت بىلەن تەييارلاپ، ئاغرىق ئورۇنغا بىر سانتىمېتىر قېلىنلىقتا چاپلاپ، داكا بىلەن تېڭىلىدۇ. (6) سۇلۇق ئىششىق ۋە سۇيدۇك راۋان بولمىغاندا: سامساقتىن 3 — 5 باش، ئىنەك يىتىدىن 50 تال ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، ھەر كۇنى كەچتە دورىنى پۇتىنىڭ ئالقىنىغا چاپلاپ، ئەتىسى ئەتتىگەندە ئېلىۋېتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقالغىچە.

ئۇچقات (قاتتىق تۈكلۈك ئۇچقات)

金银花 Jin yin hua (刺毛忍冬)

(ئۇچقات ئائىلىسى، ئۇچقات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئېگىزلىگى 2 مېتر كېلىدۇ. ئۇششاق قاتتىق تۈكلىرى بولۇدۇ. (2) غولى كوپ شاخلاندۇ، كونا شېخى كۈمۈش رەڭدە، قارا داغلىق چىكىتلەر بولىدۇ، بوغۇمى زورايغان، كوپۈنچە 2 تال بىخ تەڭگە يوپۇرماق قالدۇغى بولىدۇ. (3) يۇپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، يۇپۇرماق يۈزى تۈخۈمسىمان ياكى ئۇزۇنچاق تۈخۈمسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. يۇپۇرماق يۈزى قېنىق يېشىل، ئارقا تەرىپى بىر ئاز كولىرەك كېلىدۇ. (4) گۈلى جۈپ بولۇپ يوپۇرماق قولتۇغىدا ئۈسىدۇ، ئىككى تال تەرەققى قىلغان ئورىغۇچى يوپورمىغى بۇلۇپ ساقلىنىپ تۇرۇدۇ. گۈل تاجىسى كانايسىمان ئىنچىكە ئۇزۇنچاق بولۇپ، ئۇچى تورتكە بولۇنگەن، ئىاۋال ئاق رەڭدە بۇلۇپ 2—3 كۈندىن كېيىن ئالتۇن سېرىق رەڭگە ئۇزگۈرۈدۇ. مىۋىسى شىرلىك ئۇزۇنچاق، قىزىل بولۇدۇ (55 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تاغلىق ئورمان ئارىلىرىدا، دەريا ۋادىلىرى، چاتقاللىقلاردا ئۈسۈدۇ. شىمالى شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە گۈلى ئېچىلىشقا ئاز قالغاندا ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزتىمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۈت بېزى يالىلۇغىنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 4 مىسقال، سوغوگۇل 3 مىسقال، چۈچۈك بۇيا 2 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپىكە چوڭ قانات يالىلۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، داڭگۇي 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، چۈقا 2.5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ 3گە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوپىكىنىڭ يىرىڭلىق ئىششىغىدا: ئۇچقات 1 سەر، مامكاپ 5 مىسقال، ئوزۇمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 4 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 1 سەر، بوز تىكەن 5 مىسقال، فۇڭخۇراق گۈل 3 مىسقال، چۈچۈك بۇيا 1 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) شامالدىن بولغان زۇكام (قىزىتىپ تەرلىمىسە، باش ئاغرىسا، ئۇسسا، گال ئاغرىسا)، تارقىلۇچان زۇكامنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 3 مىسقال، قوڭغوراق گۈل 2 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، خام چۈچۈك بۇيا 1 مىسقال، جىڭجىرە 2 مىسقال، قىرىقىز ئۇرۇغى 2 مىسقال، هول قۇمۇچ يىلتىزى 6 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوتكور سوفور ئوچەي يالىلۇغىدا: ئۇچقات 1 سەر، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام تەسۋى قوناق 5 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، خام چۈچۈك بۇيا 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. بۇچۇفاڭغا ئادەتتە بىر سەر مامكاپ، 5 مىسقال بوز تىكەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. (6) چىقان، غەلۋىرەكلەرنىڭ دەسلىۋىدە: ئۇچقات 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، دىنەپشە 3 مىسقال، خام چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يىرىڭلاپ ئېغىز ئالمىغاندا: ئۇچقات 5 مىسقال، ئىشلەنگەن سوپۇن دەرەخ تىكىنى 3 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقال، سۈدا

قاینتىپ ئىچىلىدۇ. (7) سىرغىتىملىق كوكرەك پەردە يالۇغدا: ئۇچقات 1 سەر، كەتىرا 1 سەر، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1 سەر، قان تىپەر 4 مىسقال، زىسۇ شىبچى 3 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، قارىمۇچ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقالغىچە.

ئىزاھات: غۇلجا، قەشقەر لەردە ئۇچقات ئوستۇرۇلمەكتە، ئۇنى كو-پەيتىشتە غولىنى قەلەمچە قىلىپ كېسىپ كوچۇرۇش كېرەك.

ئۇسما يىلتىزى (ئوسما)

板蓝根 Ban lan gen (松兰)

ئوسما يوپۇرمىغى (大青叶)

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئوسما ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى ئۇزۇن، سىرتقى پوستى كۇلرەڭ سېرىق، غولى تىك بولۇپ، ئۇستىدە ئاق ئۇپىلىرى بار. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى چوڭراق بولۇپ، ساپىغى بار، يوپۇرماق شەكلى سوقۇچاق، غولىدا ئوسكەن يوپۇرمىغى تېمىنە شەكلىدە، ئۇۋى ئوقياسىمان بولۇپ، غولنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سېرىق، كىرىست شەكلىدە تىزىلغان. مۇگگۈزسىمان مىۋىسى ئۇزۇن، سوقۇچاق، ياپىلاق، تىكەنلىرى بولىدۇ (56 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغى ئارىلىق كوپەيتىلىدۇ. يۇمشاق مۇنبەت قۇملۇق توپىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ۋە يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى كۈزدە كولاپ ئېلىپ، توپىلىرىنى پاكىزە تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى 15 سانتىمېتىرگىچە ئوسكەندە تۈركۈمگە بولۇپ ئۈزۈۋېلىپ، سايىدا ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا، تارقىلۇچان

مىڭە پەردە يالىلۇغى، تارقىلۇچان زۇكامدا: ئوسما يىلتىزى ياكى يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قىرىق يوپۇرماق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چاي سۈپىتىدە ئىچىلىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، قىرىق يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بېزى يالىلۇغىدا: ئوسما يىلتىزى 1 سەر، ئەڭلىك ئوت 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، ياكى 5 مىسقال ئوسما يىلتىزىنى ئېزىپ، كاپ ئېتىپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە چوڭ قانات يالىلۇغىدا: ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، ئۈچقات 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، مامىكاپ 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) جىگەر يالىلۇغىدا: ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. جۇەن ئەن مېي (G·P·T 转胺酶) يۇقۇرى بولسا: يازغازىنكى 2 مىسقال، كىچىك خوخا 2 مىسقال قوشۇلىدۇ. (6) تىلمىدا (باش، يۈز قىسمىدا بولغاندا): ئوسما يىلتىزى 6 مىسقال، يالپۇز 3 مىسقال، قىرىقىزئۇرۇغى 3 مىسقال، چۇقا 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت ئوسما يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سىرتتىن تېڭىشقىمۇ بولىدۇ. (7) ئېغىر غەلۋىرەكلەردە: ئوسما يىلتىزى 1 سەر، ئۈچقات 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، بىنەپشە 5 مىسقال، ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكىنى 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) بوغمىدا: ئوسما يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كاكىنەچ 2 مىسقال، چۇقا 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا

قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىغىر بولسا كۈنىگە 2 بوۋىت ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—8 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا بەنە دىر قاتچە خىل ياۋا ئوسۇملار بولۇپ، شەكىل جەھەتتىن ئوسىمىغا ئوخشايدۇ. ئۇلارنىمۇ دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

مامكاپ

蒲公英 pu gong ying

باشقا ئاتىلىشى: كاككوك گۈلى، كاپ ـ كاپ، سۈت ئوت.

(مۇرەككەب گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مامكاپ ئۇرۇغدىشى)

تەرىپى: (1) كوپ يىللىق سامان غۇللۇق ئوسۇملۇك. ئۇزۇلگەن جايدىن ئاق سۈت چىقىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلۇشۇپ ئوسكەن، شەكلى تەتۇر تېمىنە سىمان. گىرۋىكىدە رەتسىز، تەتۇر پەيسىمان يىرتقۇچلار بولىدۇ. (3) باشىسىمان گۈل رېتى يەككە ھالدا ئوچىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق. مىۋىسى ئورۇق مىۋە، شەكلى ئوزۇنچاق يومۇلاق، رەڭگى قوڭۇر. مىۋىسىدەئاق رەڭلىك تاجى تۈكلىرى بولۇپ، كىچىك كۈنلۈككە ئوخشايدۇ (57 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلاردا، يول بويلىرىدا، ئېرىق - ئوستەك بويلىرىدا، دالىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يەغىپ تەييارلاش: دورا ئوچۇن بوتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. مۇۋە بېرىشتىن ئىلگىرى يەغىپ، ھول پىتى ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قەزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. ئىششىقلارنى يانىدۇرۇپ، توسالغۇلارنى بوشۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇت بېزى يالۇغىدا: مامكاپ 1 سەر (ھول مامكاپ 2 سەر) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھەمدە قالغان دورىنى ئېزىپ سىرتقا تاڭىدۇ. (2) كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردە يالۇغى، يىڭنە ئاسغۇدا: مامكاپ 1 سەر (ياكى جويخۇا گۇلىدىن 3 مىسقال قوشۇپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. تۇنجى قايناتمىسىنى ئىچىپ، ئىككىنچى قايناتمىسىدا كوز يۇيۇلۇدۇ. (3) ئوتكۇر بادامسىمان بەز يالۇغىدا: مامكاپ 5 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، يەر توزغىغى 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق يارىلىرىدا: مامكاپ 1 سەر، گۇل سامساق 5 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 5 مىسقال، نەشپۇت 1 دانە، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) چىقان ياكى غەلۋىرەكلەردە: مامكاپ 1 سەر، ئۇچقات 3 مىسقال، بىنەپشە 3 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 2 مىسقال، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

سىمىز ئوت

马齿苋 Ma chi xian

باشقا ئاتىلىشى: خرپه

(سىمىز ئوت ئاتىلىسى، سىمىز ئوت ئورۇغدىشى)

تۈزۈلۈشى: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پوتۇن تېنى گوشلۇك، ئۇزۇۋالغاندىن كېيىن قورۇتماق ىەكىۇ تەس. (2) غولى يۇمىلاق، بانتۇ ياتقان، شاخلىق. ئۇستى تەرىپى قارامتۇل قىزىل، ئارقا تەرىپى سۇس يېشىل. (3) يوپۇرمىغى ىوۋەتلىشىپ ياكى ئۇدۇل ئوسىدۇ، گوشلۇك سىمىر كېلىدۇ، ئۇچى سەل ئويمان، تولۇق گىرۋەكلىك ىولۇپ، شەكلى ئاتنىك چىشىغا ئوخشايدۇ. (4) گۈلى سېرىق مۇنسى دورا مىۋە، شەكلى كونۇسقا ئوخشايدۇ. قاپقاق ئېچىلغاندەك بېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ، ئۇششاق، موكۇر رەڭدە ىولىدۇ (58-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول ىويلىرىدا، كوك تاتلىقتا كوپ ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز - كۈز پەسىللىرى يىغۇۋېلىنىپ ھول ياكى قاياناقسۇغا سەل بېسىۋېتىپ ئاپتاپتا قورۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئى سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي يالۇغىدا: ھول سىمىز ئوت 2 - 4 سەر، سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، قاياناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ياكى ھول سىمىز ئوتنى قورۇپ پىشۇرۇپ، ئۇز سىلىپ

سامساق ئارىلاشتۇرۇپ، سەي ئورنىدا يىيىلىدۇ. ياكى ھول سېمىز ئوت 2 سەر، سامساق 2 باش سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما تولغاقتا: ھول سېمىز ئوت 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ 150 مىللىلىتىرگىچە قالدۇرۇپ، ھەمەل قىلىنىدۇ. (3) قان ئارىلاش كەلگەن ئاق خۇندا: ھول سېمىز ئوت 2 - 4 سەر، چۈلۈك يىلتىز پوستى 8 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. دورىنىڭ شامىسىنى يەنە قاينىتىپ سىرتتىن يۇيۇلۇدۇ. (4) چىقاندا: سېمىز ئوت، مامكاپ ھەر قايسىسى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) گەدەن تۈك خالتىلىرىنىڭ ياللۇغىدا: سېمىز ئوتنى كوبدۇرۇپ، كومۇر قىلىپ، سوقۇپ، زىغىر يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ ئاغرىق يەرگە چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسال.

ئىزاھات: سېمىز ئوتنىڭ چوڭ ئۇچەي تاياقچە مىكروپلىرىغا، تولغاق تاياقچە مىكروپلىرىغا قارشىلىق تەسىرى بار.

ئاقباش ئوت

白头翁 Bai tou wen

(ئېچىق تاپانلىقلار ئاغىلىسى، ئاقباش ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 20 سانتىمېتىر. پۇتۇن تېنىدە ئۇزۇن ئاق تىۋىتلار بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى تۈۋىدىن ئوسكەن بولۇپ، ساپىغى ئىنچىكە، ئۇزۇن، يوپۇرماقلىرى ئىككى قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان ياكى تولۇق يېرىلغان، ئومۇمى ئورىغۇچىسى نۇرغۇن يېرىقچىلارغا

يىرىلغان بولۇپ، هەر بىر يىرىقچىلىرى يىپ شەكلىدە بولىدۇ.
(3) باشىمان گۈلرىتى ئۈچىدا ئوسكەن بولۇپ، ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. گۈلى قىزغۇچ سوسىن، نۇرغۇنلىغان نورۇق مۇنلىرى توپلىشىپ باشسىمان شەكىل ھاسىل قىلىدۇ، مۇسىنىڭ ئۈچىدا ئاق رەڭلىك پەيسىمان گۈل تۇۋۇرىگى ساقلىنىدۇ (59- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ يانباغرىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ۋە ئورمان ئارىسىدىكى بوش يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، پاكىزە يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ نەملەپ توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. قاننى سوۋۇتۇپ، توڭلاقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتىرىيەلىك تولغاق، ئامىبا بالىق تولغاقتا: ئاقباش ئوت 5 مىسقال، مامرانچىن 2 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، ئەرمۇدۇن قوۋزىغى 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاق خۇن كوپ كېلىپ سىرىق، سىسىق پۇرسا: ئاقباش ئوت 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، تەسۇى قوناق 5 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفاسىلىدە: ئاقباش ئوت 3 سەر، ئاق ھاراق 1 جىڭنى ۋاسىتىلىق قاينىتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن مەھكەم بېكىتىپ، 10 كۈن چىلاندىغاندىن كېيىن، ھەر قېتىمدا 5 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) تەڭگىلىك تەمرەتكىدە: ئاقباش ئوتتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتىغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

گەسكەرتمىش: گاپتونوم رايونىمىزدا بىر قانچە خىل گاڤباش ئوتلار بولۇپ، شەكلى ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەممىسىنى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

بىنەپشە

紫花地丁 Zi hua di ding (香堇)

باشقا ئاتىلىشى: گۈل بىنەپشە، گۈلنەپشە

(بىنەپشە ئاتىلىشى، بىنەپشە ئۇرۇغدىشى)

تۈزۈش: (1) كوپ يىللىق غولسىز كىچىك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 5 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن ئوسكەن، شەكلى ئادەتتە يوپۇچاق بولۇپ، ئۇزۇن ساپىغى بار. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن بىر قانچە كىچىك گۈل چىقىپ تۇرىدۇ. ھەر بىر گۈل شېخىنىڭ ئۈچىدا بىر تالدىن گۈل ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى كوكۈش - سوسىن (60- 1- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئورۇنلارنىڭ قۇرغاق تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ، ياز، كۈزدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپىناپتا ياكى سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، قىزىتمىنى پەسەيتىپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت بېزىنىڭ يالىلۇغىدا: بىنەپشە، مامكاپ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال ئېلىپ. سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، دورا شامىسى سىرتقا چىپىلىدۇ. (2) ئوتكۇر يىرىڭلىق ئىششىق، چىقان يارىلاردا: بىنەپشە 5 مىسقال، ئوسما بىلتىزى 1 سەر، ئۇچقات 5 مىسقال، ئوسما يوپۇرمىغى 5 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) لىمفا كانال ياللۇغى، سەينەكلەردە: بىنەپشە، ئۇچقات ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىگەر ياللۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (5) ئۇچەي ياللۇغى، تولغاق، سوقۇر ئۇچەي ياللۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (6) ئوتكۇر كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغىدا ھەم ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

ئىزاھات: رايونىمىزنىڭ يېزا چارۋىچىلىق رايونلىرىدا داۋىم بىنەپشە بىلەن زۇكامنىڭ قىزىتمىسىنى داۋالايدۇ. رايونىمىزدا بىنەپشىنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ، مەسىلەن: قاتتىق توكلۇك بىنەپشە (硬毛香薷) (60-2-رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار، بۇلارنىڭ شەكىل جەھەتتە پەرقى ئاھايىتى زور، ئەمماھەممىسىنى بىنەپشە ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

غاز تاپان (يېپىشقاق غاز تاپان)

翻白草 Fan bai cao (委陵菜)

باشقا ئاتىلىشى: سۇغۇر ئوت، نوجىغاي

(ئەتىر گۈل ئائىلىسى، غاز تاپان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر، پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى قىسقا نۇكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى تىك ئوسىدۇ، ياغاچ-

لاشقان، غولی کوپ، شاخلىمابدۇ. (3) تۆۋەندىن ئوسكەن يوپۇرماق-لىرى كوپ بولۇپ، ئالقانسىمان 5 كە يېرىلغان، يېرىقچىلىرى سوقۇچاق، گىرۋەكسى ھەرىچىشسىمان كېلىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى 3 - 5 بولەككە يېرىلغان بولۇپ، كەيىمى نەرىپى زىچ ئاق تىۋىت-لىق. (4) گۈلى سېرىق، يالغۇز ياكى بىر نەچچىسى مىللە غولىنىڭ ئۇچىدا ياكى يوپۇرماق قولتۇغىدا ئوسىدۇ (61 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: تاغ ۋە دەريا ۋادىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسلىدە قېزىپ يىغىۋېلىنىدۇ. پاتقاقلىرىنى يۇيۇپ، پاكىزلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، بىر ئاز قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان توكۇرۇش، قان قوسۇش، چوڭ تەرەتتىن قان كەلگەندە: غاز تاپان 6 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچى-لىدۇ. (2) تولغاق، ئۇچەي يالۇغىغا ئىشلىتىلىدۇ. (3) زۇكام، ئوپكە يالۇغىغا ئىشلىتىلىدۇ. (4) كوك يوتەل، تاماق - كېكىرتەك يالۇغىدا: غاز تاپان يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسىدىن قان چىقىش. يۇقۇرى نەپەس يولىدىن قان چىقىشلاردا: 2 سەر ھول غاز تاپان يوپۇرمىغىنى 1200 مىللىلىتىر سۇدا قاينىتىپ، 300 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 100 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقدارى: 1.5 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: ئۇچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان (三叶翻白草)؛ كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر، غولى تىك بولۇپ، ئاقۇش كۆلرەك يۇمشاق تۈتىلەر بىلەن زىچ قاپلانغان. يوپۇرمىغى ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى سوقىچاق، يۇزى پاقىراق ياكى شالاك يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۆلرەك يۇمشاق تۈتىلەر بىلەن قاپلانغان، گىرۋەكىدە ھەرىچىشىمان چىشلىرى بار. گۈل رەتتى چەكلىك كۈتلۈكسىمان، گۈلى سېرىق، 5 تال گۈل تاجى ياپراقچىلىرى بولىدۇ (62 - رەسىمگە قارالسۇن).

بوز تىكەن (تاغ بوز تىكىنى)

败酱草 Bai jiang cao (菅荚菜)

باشقا ئاتىلىشى: ئاچچىق چاي، سۇ تىكەن، جار ئوت
(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بوز تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 مېتىر ئەتراپىدا، پۈتۈن ئوسۇملۇكتە ئاق سۈت بولىدۇ. (2) غولى تىك. تۈكسىز، سىلىق. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ قىسقا سېپى بولۇپ، ئادەتتە بالدۇر قۇرۇپ كېتىدۇ؛ غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى سوقۇچاق - تېمىنسىمان بولۇپ، پەيسىمان تېيىز ياكى چوڭقۇر يېرىلىدۇ، تۈۋى قۇلاقسىمان بولۇپ غولىنى ئورىۋالىدۇ. گىرۋەكىدە تىكەنلىك چىشلىرى بولىدۇ (63 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز، يول بويلىرى، جىلغا قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن فىسمى ئىشلىتىلىدۇ. بازدا گۈل ئېچىلىشتىن بۇرۇن يىغىۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. گۈلىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، رەھەرنى قايتۇرىدۇ؛ قاننى چانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانسلارنى ماڭغۇزىدۇ؛ يىرىڭنى چىقىرىپ، ئەلۋىرەكنى ساقايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سوقۇر ئۇچەي يالىلۇغدا: خام تەسۋى قوناق دېنى 1 سەر، بوز تىكەن 8 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) پۇت يارىسىغا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى بوز تىكەننى سۇدا قاينىتىپ شامىسىنى سۇزۇپ تاشلاپ، يەنە قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ سىرتتىن چېپىلىدۇ. (3) ئوتكۇر سىرىق چۇشۇش تىپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر يالىلۇغدا: تاغ بوز تىكەن گۈلىدىن 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يارا ۋە غەلۋىرەكتە: بوز تىكەن 5 مىسقال، بىنەپشە 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

قوشۇمچە: ئېتىزلىق بوز تىكىنى (苦苣菜) شەكلى بوز تىكەنگە ئوخشايدۇ. بۇنىمۇ بوز تىكەن قاتارىدا دورىغا ئىشلەتىلىشكە بولىدۇ (64 - رەسىمگە قارالسۇن).

بىسىلغاق

莽莫 Xi min

بىسىلغاق ئۇرۇغى (莽莫子)

(كىشىلەر گۈللۈكلەر ئاتىلىشى، بىسىلغاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق نوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر كېلىدۇ. پۇتۇن تېنى تۈكسىز، سىلىق بولىدۇ. (2) غولى تىك، شاخلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى بوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ ساپىغى بولمايدۇ، يوپۇرماقنىڭ تۈۋى غولىنى ئوقياسىمان ئوراپ تۇرىدۇ. يوپۇرماق ئالقىنى سومىچاق ياكى نېيزىسىمان، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) نومۇمى گۈل رېتى، ئۇچىدا ياكى يوپۇرماق فولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، ئاق، مىسقا بولىدۇ. مۇگگۈزلۈك مىۋىسى ياپىلاق، چەتلىرىدە قانىتى بولىدۇ. ئۇچى ئويمانراق، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان، قارامتۇل فوگۇر رەڭدە كېلىدۇ (65 - رەسىمگە قارالسۇن).

نوسۇش ئورنى: تېتىز، يول بويلىرى، سايلارغا ئوخشاش جايلاردا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ ئەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (بەيجاڭساۋ) سىلەن ئۇرۇغى (بىسىلغاق ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمى يىغىۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

ئەبىستى: ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىلراق، رەھەرسىز، جىگەرنى ياخشىلاپ، كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

تال ئاشقازانني تولۇقلاپ، قۇۋەتنى ئاشۇرىدۇ. بۇىمك پۇتۇن جوپ قىسمى. بوز تىكەن بوپۇرمىغى بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىشى: (1) كور بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى. قۇساق ئاغرىشتا: بىسىلغاق ئۇرۇغىدىن 3 - 4 مىسقال (سوفۇلغان) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك رىماتىزملىق دوغۇم يالۇغى. بەل پۇت ئاغرىشتا: بىسىلغاق ئۇرۇغىدىن 2 سەر. سوقۇپ تالقان قىلىنىپ، ھەر قېتىم 4 مىسقالدىن قاياناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: جۇڭىيدا بوز تىكەن بەيجاڭساۋ (敗醬草) دىيىلىدۇ، بىسىلغاقنىڭ يەر ئۈستى قىسمىنىمۇ بەيجاڭساۋ دەيدۇ. چۈنكى تەسىرى ئوخشاش.

ئىت ئۈزۈمى

龙葵 Long kui

باشقا ئاتىلىشى: جىن شوخلىسى، مارجان شوخلا، ئىنە بۇسسۇلەپ

(چەيزە ئاتىلىسى، چەيزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 20 - 60 سانتىمېتىر كېلىدۇ، غولى كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى دولقۇنسىمان بولىدۇ. (3) چەكلىك كىۋنلۇكسىمان گۈل رېتى، يېنىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى ئاق، شىرىنلىك مۇۋىسى شارسىمان بولۇپ، پىشقاندا قارامتۇل سوسىن رەڭگە كىرىدۇ (66 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئېتىزلاردا، كەنت ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئوستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىپ ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، بىر ئاز زەھەرلىك، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈك ماڭغۇزىدۇ، توسالغۇلارنى تارقىتىپ، ئىششىقنى باندۇرۇپ يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر بورەك ياللۇغى، دۇساق ياللۇغى، مېزى بىزى ياللۇغىدا: ھول ئىت ئۇزۇمى 1 سەر، ئۇچقات 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ ياكى ھول ئىت ئۇزۇمى 5 مىسقال، ھول يۇمغاقسۇت 5 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانايچە ياللۇغى، زۇكامدىن ھىزىش، تاماق - كېكىرتەك ئىششىپ ئاغرىشتا: ھول ئىت ئۇزۇمىدىن 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (3) تولغاقتا: ھول ئىت ئۇزۇمى 2 سەر، ئاق شېكەر 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ. (4) سەينەك، چاقا. غەلۋىرەك، يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ يارىلىنىشتا: ھول ئىت ئۇزۇمى 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئېچىلىدۇ، ھەمدە مۇۋاپىق مىقتاردا ھول ئىت ئۇزۇمى ئېزىلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ، زەخىملەنگەن ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (5) قىزىل ئوڭگەچ راكى، ئاشقازان راكىدا: ئىت ئۇزۇمىدىن (پۇتۇن چوپىنى ھول پىتى) 2 سەر ياكى قورۇتۇلغىنىدىن 1 سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئېچىپ، سىناپ كورسە بولىدۇ. (6) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانايچە ياللۇغىدا: ئىت ئۇزۇم مۇۋىسىدىن يېرىم جىڭنى بىر جىڭ

ئاق هاراققا 20 - 30 كۈن چىلاپ بىر كۈندە 3 قېتىم ھەر قې-
تىمدا بىر قوشۇقتىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال، ياكى كوپ مىقتاردا 1 — 1.5 سەرگىچە ئىشلەتسىمۇ بولىدۇ.

سۇ قامچا ئوتى

辣蓼 La liao

سۇ قامچا ئوت‌ئۇرۇغى (辣蓼子)

باشقا ئاتىلىشى: سۇ لازىسى، كېلىن تىلى

(قامچا ئوت ئاتىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 50—100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. لازىغا ئوخشاش تەمى بار. (2) غولى بېغىررەك ياكى قىزىل، بوغۇمى توم، غول ۋە يوپۇرمىغىنىڭ لازىدەك تەمى بار. (3) يوپۇرمىغى نىۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تېمىنىسمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۇزىدە دائىم قارا داغلار بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى پەردىلەشكەن. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، شالاڭ ئورۇنلاشقان، رەڭگى قىزىل بولۇپ، ئۇرۇق مىۋىسى ئۇچ بۇرجەك ياكى ئىككى تەرىپى ئۇچلانغان بولىدۇ (67 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق، ئوستەڭ بويلىرى، كول بويلىرى، سازلىققا ئوخشاش ھول ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (سۇ قامچا ئوت) بىلەن ئۈرۈغى (سۇ قامچا ئوت ئۈرۈغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ-سۇملۇكى ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلغاندا يىغىۋىلىنىپ، كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۈرۈغى پىشقاندا يىغىۋىلىنىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ياللۇغىنى ياندۇرىدۇ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ. ئۈرۈغى سۈيدۈك ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۈچەي ياللۇغىدا: سۇقامچا ئوت، سىمىز ئوتنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى بۇزۇلغاندا: سۇقامچا ئوت 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 4 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئەتىگەن ۋە كەچ تاماقتىن بۇرۇن ئىككى قېتىمدىن ئۇدا بىرنەچچە كۈن ئىچىلىدۇ. (3) ئېشەك يېمى، ھول تەمرەتكىدە: پۇتۇن ئوتتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئاش تۇزىدىن بىر ئاز قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ سىرتتىن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: سۇقامچا ئوت 2 — 4 مىسقال. سۇقامچا ئوت ئۈرۈغى 1 — 2 مىسقال.

سۇ بولدۇرگىنى

水杨梅 Shui yang mei

(گەتىرگۈل ئائىلىسى، سۇ بولدۇرگىنى ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50—90 سانتىمېتىر، تۈكلۈك بولىدۇ. (2) ئوق يىلتىزى تۈگىنەك بولۇپ، نۇرغۇن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئو-

سىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى توپلىـ شىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ تۇخۇم شەكلىدە، رەتسىز يىرتقىچلىرى بولىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 3 كە يىـ رىلغان بولۇپ، گىرۋەكلىرى چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى يەككە بو ـ لۇپ غولىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى سىرىق، ئۇرۇق مىۋىسى شار ـ سىمان بولۇپ، قاتتىق تۈكچىلەر ۋە ئۇزۇن ئىلمەك تىكەنلىرى بولىدۇ (68- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتىگى، ئورمانلىق، ئورمان ياقىسى، ئېرىق بويلىرى، چوپلۇك قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسلىدە قېزىۋىلىپ، پاكىزلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى يا ـ دۇرۇپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، رىماتىزىم خاراكتىرلىك بەل ـ پۇت ئاغرىشلاردا، (2) يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىش، سەينەك، چاقا ئىششىقلاردا: بىرگى سۇ بولدۇرگىنىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يەنچىپ سىرتتىن چېپىلىدۇ. (3) گەدەنگە غەلۋىرەك چىققاندا: سۇ بولدۇرگىنىدىن 1 سەر، چۈچۈكبۇيىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) تېنى ئاجىزلاشقاندا: سۇ بولدۇرگىنىدىن 1 سەر ئېلىپ، يېرىم جىڭ ئاق ھاراققا يەتتە كۈن چىلاپ، ھەركۈنى 3 قېتىم ھەر قېـ تىمدا 10 — 15 مىللىگرام ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

ئەنجىبار (ئىلانسىمان قامچا ئوت)

拳参 Quan shen

باشقا ئاتىلىشى: ئورگۇنەك

(قامچا ئوت ئاتىلىشى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60—90 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توم بولۇپ ئېگىلىپ تۇرىدۇ. غولى يەككە، تىك ئوسىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سىپىي ئۇزۇن، شەكلى ئۇزۇن تېمىنىسىمان بولۇپ، غولىدا ئوسكەن يوپۇرمىغى نىسبەتەن كىچىك، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇن تېمىنىسىمان. يوپۇرماق غىلاۋى كانايسىمان پەردىسى بىلەن غولنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) باشافسىمان گۈل رېتى غولنىڭ ئۇچىدا يەككە ئوسىدۇ، شەكلى ئىنچىكە تۇۋۇرۇك شەكىلدە بولۇپ گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق ياكى ھال رەڭدە كېلىدۇ. كىچىك قاتتىق مېۋىسى ئۇچ قىرلىق، رەڭگى قارا، پافىراق بولىدۇ (69- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى ياۋا ئوتلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي، كوئېنلۇن قاتارلىق تاغ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈزدە قېزىپ يىغىۋېلىنىپ، توپا - لايلىرى يۇيۇلۇپ پاكىزلىنىپ، چاشما يىلتىزلىرى ئېلىۋېتىلىپ ئايتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. تۇگۇنلەرنى تارقىتىپ، ئىش-

شىقلارنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر جىگەر يالۇغى، سىرىق چۇشۇش تىپىدىكى جىگەر يالۇغىدا: ئەنجىبارنىڭ شىكەرلىك قىيامى (2 سەر ئەنجىبارنى سۇدا ئىككى قېتىم قاينىتىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن بىر سەر قاراشىكەر قوشۇپ، قويۇلدۇرۇپ، 200 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىلىدۇ)، ھەر قېتىمدا 100 مىللىلىتىردىن بىر كۈندە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالۇغى، تولغاق، جىگەر يالۇغى، پىشانە سۇئۇك كاۋىگىنىڭ يالۇغى، يۇقۇرى نەپەس يولىنىڭ يۇقۇملىنىشىدا: ئەنجىباردىن 6 سەر، مامكاپتىن 8 سەرنى ئارىلاشتۇرۇپ تالقان قىلىپ، ھەسەل بىلەن ھەر بىرى 3 مىسقالدىن كۈمۈلاچ تەييارلىنىدۇ. يەگەندە ھەر قېتىمدا، بىر كۈمۈلاچتىن ھەر كۈنى 3 قېتىم يېيىلىدۇ. (3) ئىسسىقتىن بولغان تارتىشىش، قول - پۇت تارتىشىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (4) چىقان، غەلۋىرەككە ئوخشىغان يارىلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: تاغ قامچا ئوتى (珠芽蓼) (قامچا ئوت ئاتىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى): ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر، غولى 2—3 تال، ئىنچىكە، ئاجىز بولۇپ، ھەمىشە توم يىلتىزسىمان غولىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن. شەكلى ئۇزۇن دۇگىلەك، تۈخۈمسىمان ياكى تېمىنىسىمان بولىدۇ؛ غولىدىكى يوپۇرمىغى نىسبەتەن كىچىك؛ سېپى بولمايدۇ. ئۇرۇغىدا تۈگۈنچە بىخ بولۇپ، مىۋە باشىغىدىن بىخ چىقىرىدۇ، يەرگە چۈشكەندىن كېيىن يېڭى مايسا چىقىرىدۇ. ئىگىز تاغلارنىڭ نەم ۋە سايا جايلىرىدا كوپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغ رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. بۇمۇ ئەنجىبار ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ (70 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: قامچا ئوتقا ئوخشايدىغان قامچا ئوت ئۇرۇغدىشىدىكى ئۇرغۇن ئوسۇملۇكلەر قامچا ئوت ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تىلقانات

狼把草 Lang ba cao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تىلقانات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غولىلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، كوپىنچە يۇقۇرى قىسمىدىن ئۇدۇل شاخلىنىدۇ، رەڭگى بېغىررەڭ. (3) ئوتتۇرا قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكىلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، كوپىنچە پەيسىمان 3 — 5 ئاچىماققا يېرىلىدۇ ياكى يېرىلمايدۇ، گىرۋەكلىرى شالاڭ ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، ئۇچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى سېرىق، ئۇرۇق مۇئىسى شىناسىمان يالپاق بولۇپ، قىرلىرىدا تەتۇر ئىلمەك تىكەنلىرى بار (71 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئورمان ياقىسىدىكى ئوتلاقلار، يول بويلىرى، ساي، سۇ بويلىرى ۋە ئېرىق ئوستەڭ بويلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە قىسمى دورا بولىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرىغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا: بىر سەر تىلقانات قاينىتىپ

ئىچىلىدۇ. (2) ئوپىكە سىلىدە: 1 — 2 سەر ھول تىلقانات سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەئىپلىكتىن ئۇزۇن مۇددەتكىچە ھېيىز توختاپ قالغاندا: تىلقاناتنىڭ ئۇرۇغىنى قورۇپ قوماچلاپ، سوقۇپ مۇۋاپىق مىقتاردا قارا شېكەر قوشۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بەدەن تەمرەتكىسىدە: تىلقاناتنىڭ قۇرۇق يوپۇرمىغىنى سوقۇپ ئاچچىق سۇ بىلەن قوشۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 2 سەر.

سۇ يالپۇزى

水苦荬 Shui ku mai

(چۈقا ئائىلىسى، سۇ يالپۇزى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 25 - 50 سانتىمېتىر كېلىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، نولۇق گىرۋەكلىك ياكى ئۇششاق دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ. (3) ئومۇمىگۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى ئاق، غوزا شەكللىك مىۋىسى دۇگىلەكرەك، ئۇچى سەل ئويمانراق بولۇپ، ئىچىدە كوپىنچە ئۇششاق قۇرۇتلار قۇرۇتلاپ، قۇرۇت بورتمىسى ھاسىل قىلىدۇ (72 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا، ئوستەڭ، ئېرىق بويلىرىدا، سازلىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى قۇرۇت بورتمىلىرى بارلىرىنى يىغىپ قۇرۇتلىرىنى ھورداپ ئولتۇرگەندىن كېيىن، چوپىنى سايىدا قۇرۇتۇپ، توغراپ قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەر-سىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ، توسالغۇلارنى بوشىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىپ، ئىششىقنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) گال ئىششىقلىرىدا: سۇ يالپۇزىدىن بىر سەر ياكى يىلتىزىدىن 7 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان قۇسۇش ۋە قان تۆكۈرۈشتە: سۇ يالپۇزى بىر سەر، نىلۇفەرنىك يىلتىزىسىمان غول بۇغۇمى 1 سەر، غاز ئوتى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلىغىدىن بولغان بەل ئاغرىش، ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەردە: سۇ يالپۇزى 1 سەر، چاتقالسىمان قارىغان يىلتىزى (锦雀根) 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: سۇ يالپۇزى 1 سەر، يىمۇساۋ 1 سەر، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سوغاق شاماللىق زۇكام، رىماتىزىم ئاغرىشلىرى، ئاشقازان ئاغرىشلاردا: سۇ يالپۇزى ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0·3 — 1 سەر.

كاكىنەج

酸浆 Suan jiang

باشقا ئاتىلىشى: شوخلەك، فىزىل فۇلاق، غار - غار

(چەيزە ئاتىلىشى، كاكىنەچ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 80 سانتىمېتىر. غولى يەككە - يىگانە ھالدا تىك ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ، دائىم ئىككى يوپۇرماق بىر-

لىكتە ئوسىدۇ. شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان. تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈلى ئاق رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن يالغۇز ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى يېشىل، قوڭغۇراقسىمان بولۇپ، مۇئىسىنىڭ زورىيىشىغا ئەگىشىپ ئوسىدۇ. پىشقان چاغدا قىزىرىپ، خۇددى پانۇستەك كو-پۇپ تۇرىدۇ. شىرىلىك مىۋىسى گۈل كاسىسىغا ئوروۇلۇپ تۇرىدۇ (73- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك يول بويىلىرى، ئېتىزلىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈل كاسىسى ئىچىدىكى پىشقان مىۋىسى دورا بولىدۇ. كوز پەسىللىرىدە ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. ئوسۇملۇگىمۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۇچۇمەلرەك تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ: بەلغەمنى يۇمشىتىپ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالۇغى، گال ئىششىقلىرىدا كاكىنەچ 3 مىسقال، يەر تۇزغىنى 2 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئېغىز بوشلۇغى يالۇغىدا: كاكىنەچ 3 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كانايىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، كوك يوتەلدە: كاكىنەچ 3 مىسقال، قىرىقىز ئۇرۇغى 1.5 مىسقال، چوقا 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى كاكىنەچ ۋە ئۇزۇمە يوپۇرماقلىرىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقالدىن قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي كىزىگى، تولغاقلاردا: 2 سەر كاكىنەچ چوپىنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 2 سەر قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) شاپاق يارىسى چىققاندا: مۇۋاپىق مىقتاردا

كاكىنەچنى قارايغىچە قوروپ، سوقۇپ، كۆنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، چاقىلارغا سۈركىلىدۇ. (6) تۇغۇتتىن ساقلىنىش ئۈچۈن: كاكىنەچتىن 10 دانە، ئىنەك پىتىدىن 10 دانە (پوستىنى سۈيۈۋېتىپ) ئېلىپ، بىرلىكتە سوقۇپ 10 دانە كۈمۈلاچ ياساپ، 3 ئاي غىچە ھەر قېتىملىق ھېيىزنىڭ ئالدى ۋە كەينىدە 1 دىن يېيىلسە، بىر يىلغىچە تۇغۇتتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

چىغىرتماق (شورلۇق چىغىرتمىغى)

马蔺 Ma lan (碱地马蔺)

سوسەر (马蔺花)، چىغىرتماق ئۇرۇغى (马蔺子)، ئىرىسا (马蔺根)

باشقا ئاتىلىشى: پىچان

(چىغىرتماق ئاتىلىشى، چىغىرتماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، ۋە توم قىسقا تولغاشما شەكلىدە بولۇپ، قارامتۇل خوما رەڭدە بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى تۈۋىدىن كوپلەپ توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ يىپسىمان، چىداملىق، تومۇرلىرى تۈز، روشەن بولىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل ۋېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، رەڭگى كوكۈش سوسۇن، چەتلىرى سېرىق رەڭدە بولىدۇ. غوزا شەكىللىك مىۋىسى قىسقا تاياقسىمان، 6 قىرلىق بولىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى قارامتۇل خورما رەڭدە، قىرلىق بولىدۇ

(74 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرىدا، ئېتىز قىرلىرىدا، ئېرىق بويلىرى، تاغ جىلغىلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈلى (سوسەر)، ئۇرۇغى (چىغىرتماق ئۇرۇغى)، يىلتىزى (ئىرىسا) دورا بولىدۇ. گۈلىنى ياخشى ئېچىلىغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تاسقاپ، تازىلاپ قويۇلىدۇ. يىلتىزىنى ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، توپىلىرىنى ۋە چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى (1) يۇتقۇچىنىڭ ئوتكۇر يالىلۇغىدا: چىغىرتماق ئۇرۇغى (ياكى ئىرىسا)، شىگما (升麻) ۋە قىرىقىز ئۇرۇغىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوتكۇر سېرىق چۇشۇش تىپىدىكى يۇقۇملۇق جىگەر يالىلۇغىدا: 3 مىسقال چىغىرتماق ئۇرۇغى سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىزنىڭ ھەددىدىن زىيادە بولۇشىدا: سوسەر 3 مىسقال، چىغىرتماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئانار پوستى 4 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا چىغىرتماقنىڭ تورلىرى كۆپ، مەسىلەن، ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق (75 - رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار، بۇلارنىڭ ھەممىسى دورا بولىدۇ.

ئـات قـۇلاق (پۇرمە يوپۇرماقلىق ئات قۇلاق)

土大黄 Tu da huang (皱叶酸模)

باشقا ئاتىلىشى: قۇ

(قامچا ئوت ئاتىلىشى، ئات قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق ساماغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر. (2) يىلتىزى سېمىز - توم بولۇپ، كېسىلگەن يۈزى توق سېرىق؛ غولى تىك، ئىنچىكە ئېرىقلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن، شەكلى تار، ئۇزۇن سوقۇچاق، گىرۋەكلىرىدە دولقۇنسىمان پۇرۇلمىلىرى بولىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، سېپى قىسقا، يوپۇرماق غىلاۋى كانايسىمان كېلىدۇ، پەردىلەشكەن بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چوڭ كونۇسسىمان، گۈللىرى ئۇششاق بولۇپ، 6 تال ئاتىلىغى بولىدۇ. رەڭگى سۇس يېشىل، ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. ئوروق مىۋىسى سوقۇچاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (76 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا، كول - كولچەك بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يىلتىزى قېزىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، نەمدەپ توغرىلىدۇ. پۈتۈن ئوسۇملۇگى ۋە يوپۇرماقلىرىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. توسالغۇلارنى بۇزۇپ، يېگىنى ھاسىل قىلىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، ئىششىغلارنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، ھېيىزنى تەكشەيدۇ، يىمىك سۈرىدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان پلاستىنكىلىرىنىڭ كېمىيىپ كېتىش كېسەللىگى، بۇرۇن قاناش، بالىياتقۇ قاناش، ئاق قان كېسىلى، قايتا ئىشلىنىپ چىقىش توسقۇنلىغى خاراكتىرىدىكى قان ئازلىقلاردا، 3 - 5 مىسقال ئات قۇلاق يىلتىزى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) شاپاق يارىسى، چىقان، يىرىڭلىق ئىششىقلاردا: ئات قۇلاق يىلتىزى، مامىرانچىن، سوغو گۈللەرنى 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: 2 جىڭ ئات قۇلاق يىلتىزى بىلەن بىر جىڭ ئات قۇلاق يوپۇرمىغىنى ئۇششاق توغراپ، 3 لېتىر سۇ بىلەن قاينىتىپ، پىشىرىپ ئۈماچ ھالغا كەلتۈرۈپ، شامىسىنى سۈزۈپ تاشلىغاندىن كېيىن قاينىتىپ، قويۇلدۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ. (3) ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخىملىنىشلەردە: بىر سەر ھول ئات قۇلاق يىلتىزى (ياكى يوپۇرمىغى) نى سوقۇپ شىرىسى سىرتىق ھاراق بىلەن بىرگە ئىچىلىدۇ ياكى سوقۇپ ئېزىپ چاپلاپ قويىسىمۇ بولىدۇ. (4) تاز ھەم ھەر خىل جاھىل تەمرەتكىلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئات قۇلاق يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. (5) قەۋزىيەتتە: 3 مىسقال ئات قۇلاق يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ، بۇنىڭغا 3 مىسقال تازىلانغان شور قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: راپوننىمىزدا ئات قۇلاقنىڭ ئاچچىق ئات قۇلاق(酸模) كىچىك ئاچچىق ئات قۇلاق (水酸模) دەيدىغان يەنە ئۇرغۇن تۈرلىرى بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئات قۇلاق قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئېيىق ئۆتى

熊胆 Xiong dan

چىقىش ئورنى: ئېيىق چوڭ تاغلاردا بولۇپمۇ ئالتاي تاغلىرىدا كوپ بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئېيىقنىڭ ئوت سۈيۈقلۇغى دورا بولىدۇ. كوپىنچە ئېيىقلار قىشلىق ئۇيقىغا كىرىشكەندە، تۇتۇپ ئولتۇرگەندىن كېيىن، ئوتىنى خالتىسى بىلەن چىقىرىۋېلىپ شامالداپ تۇرىدىغان سايە جايغا ئېسىپ قۇرۇتۇلىدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن تېشىدىكى خالتا پەردىسىنى سويۇۋېتىپ، ئىچىدىكى مونەكچىلەرنى سوقۇپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، نەبىتى سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قىزىتمىدىن تارتىشىپ قالغاندا، تۇتقاقلىق، تارتىشىش بولغانلاردا: 3 فۇڭ ئېيىق ئوتى يىلىمان قاينىقىدا ئېرىتىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر ۋە سوزۇلما يالىلۇغىدا، كوزگە ئاق چۈشۈشتە: ئازراق ئېيىق ئوتىنى سۇدا ئېرىتكەندىن كېيىن كۆزگە تامغۇزىلىدۇ ياكى بۇنىڭغا مامىرانچىن قوشۇپ ئېرىتىمە قىلىپ تامغۇزىلىدۇ. (3) غەلۋىرەك ئىششىپ، قىزىرىپ ئاغرىغاندا: ئازراق ئېيىق ئوتىنى سۇدا ئېرىتىپ يارا ئورنىغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 8 فۇڭدىن كۆمۈلاچ ياكى تالقان قىلىپ ئىچىلىدۇ. سىرتىغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلەتسە بولىدۇ.

لەيلىگۈل

蜀葵花 Shu kui hua

لەيلى ئۇرۇغى (蜀葵子) لەيلى يىلتىزى (蜀葵根)

باشقا ئاتىلىشى: تاۋار گۈل
(لەيلىگۈل ئاتىلىشى، لەيلىگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق ياكى كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تەخمىنەن 3 مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. غولى تىك، شېخى ئاز بولىدۇ. (2) يىلتىزى يوغان، سېمىز، تۇۋرۇكسىمان، ئەتلىك كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى بار، شەكلى يۇرەكسىمان ياكى تۇخۇمسىمان، 3 - 7 غىچە تېپىز يېرىلغان. يوپۇرماق يۈزى يىرىك، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى قىزىل، ئاق، سوسۇن قاتارلىق رەڭلەردە بولۇپ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. غوزا شەكىللىك مىۋىسى يالپاق شار شەكلىدە بولۇپ، گۈل كاسىسىغا يوگىلىپ تۇرىدۇ (77 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: گۈلى (لەيلىگۈل)، يىلتىزى (لەيلى يىلتىزى) ۋە ئۇرۇغى (لەيلى ئۇرۇغى) دورا بولىدۇ. گۈلىنى ياز پەسىللىرى ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئۇرۇغنى كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىپ، سورۇپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىنى ھەممە ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. كوپىنچە ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: گۈلى ۋە يىلتىزىنىڭ تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سو-

غاق، زەھەرسىز. ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەر-سىز. ئۇچىلىسى زەھەرنى قايتۇرۇپ، يىرىڭلارنى چىقىرىدۇ، چوڭ-كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قەۋزىيەتتە: لەيلىگۇل 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇتقۇچقا بىرەر نەرسە تىۋسۇلۇپ قالغان-دەك ھېس قىلغاندا: لەيلىگۇلدىن 1 مىسقال ئېلىپ، دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇن كېلىش بىلەن قوساق ئاغرىغان-دا: 1 سەر لەيلىگۇلنى سۇقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم 1 مىسقال-دىن ئىچىلىدۇ. (4) سويدۇك يوللىرىدا تاش بولۇپ، سۇيدۇك ياخ-شى راۋان بولمىغاندا: 3 سەر لەيلىگۇلنى سوقۇپ كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقال ئىچىلىدۇ. (5) چىقان ئىششىقلىرىدا: مۇ-ۋاپىق مىقتارىدىكى لەيلىگۇل يىلتىزىنىڭ قارا قوۋزىغىنى سويۇۋېتىپ ياكى لەيلىگۇل ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئېزىپ، سۇ بىلەن قوشۇپ يارا ئور-نىغا چاپلاپ قويۇلىدۇ. (6) لەيلىگۇل يىلتىزى ۋە ئۇرۇغى ئىسسىق زەھەردىن بولغان سۇرۇشنى ۋە سۇيدۇك يول يالۇغىنى ساقايتىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ.

چىپار ئوت

斑叶兰 Ban ye lan

(تۇلكە مايىغى ئاتالمىسى، چىپار ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولىلۇق كىچىك ئو-سۇملۇك بولۇپ، 5—15 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غو-لى بىر تال، تىك ئوسىدۇ، غولىنىڭ تۈۋى ئەتلىك بولۇپ، سەل يەر بە-

غىرلايدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۈۋىدە ئوسكەن يو-
پۇرمىغى تۇخۇمسىمان يۇمۇلاق بولۇپ، يۇزىدە قارامتۇل، يېشىل رەڭ-
لىك رەتسىز داغلىرى بولىدۇ. غولىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق-
لىرى كىچىكلەپ، غىلاپقا ئوزگىرىپ غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) ئو-
مۇمى گۈل رېتى، گۈلنىڭ رەڭگى سۇس، سېرىق، كوپىنچە بىر تە-
رەپكە جايلىشىدۇ (78- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرى، ئورمانلىق ئاستى قاتارلىق سايە، نەم جايلاردا ياخشى ئوسىدۇ. ئالتاي، تيان-شان تاغلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ھەممە يېرى دورا بولىدۇ. ياز پە-سىللىرى يىغۇۋىلىپ، قۇم توپىلىرىنى تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپ-تاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمسىز، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالۇغنى تارقىتىپ، ئىششىقنى يان-دۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زەھەرلىك ئىلان چاقىقاندا، غەلۋىرەك ۋە چاقىلاردا: ھول چىپار ئوتنى سوقۇپ، ئېزىپ شۇ ئورۇنغا چاپ-لىنىدۇ ياكى ئۇچقاتتىن 4 مىسقال، يىزىخۇدىن 2 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى چىپار ئوت بىلەن بىرلىكتە سۇدا قاينىتىپ ئە-چىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلى، كاناي يالۇغدا: 2—5 مىسقال چى-پار ئوت سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

كەكرى

苦蒿 Ku hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كەكرى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 50 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى نىۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى يوق، شەكلى تېمىنىسىمان، ئۇچى ئوتكۇر ئۇچلانغان، تۈۋى تەرەپتە شالاڭراق ئوتكۇر چىشلىرى ياكى يېرىقچىلىرى بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا يەككە ئوسىدۇ، ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرىنىڭ سانى كوپ، بىر نەچچە قەۋەت بولۇپ تىزىلىدۇ، گىرۋەكلىرىدىكىلىرى پەردىلىشىدۇ، شەكلى بېلىق تەڭگىلىرىگە ئوخشايدۇ. گۈلى سۇس بېغىررەڭ كېلىدۇ (9 7- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دالا، يول بويلىرى قاتارلىق بىرقەدەر قۇرۇغراق يەرلەردە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستى قىسمى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە ئورۇۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقلارنى يانداۋىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: چىقان، غەلۋىرەكلەردە، نامەلۇم ئىششىقلار ۋە بوغۇم يالۇغى، مۇپاسىللاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى كەكرىنى سۇدا قايناتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى مەلھەم قىلىپ ئاغرىق جايغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئالتۇن شاخ

一枝黄花 Yi zhi huang hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئالتۇن شاخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئۇسىدىغان سامان غولـ لۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 40 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرماقـ لىرى نوۋەتلىشىپ ئۇسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى چوڭ، ئۇ ـ زۇن سېپى بولىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى كىچىك، سېپى قىسقا ياكى يوق دىيەرلىك. يوپۇرماق شەكلى تېمىنەسىمان، تولۇق گىرۋەكـ لىك ياكى سەل ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (3) باشسىمان گۈللىرى تىزىلىپ ئومۇمگۈلرېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. رەڭگى سېرىق (80 - رەسىمگە قاـ رالسۇن).

ئۇسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىك ۋە پەس تاغلىق رايونلاردىكى ئېتىز، ئۇستەڭ، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم جايلاردا ئۇسىدۇ. راـ يونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. گۈلنى دەسلەپ ئېچىلغاندا ياكى تولۇق ئېچىلىپ بولغاندا يىغىۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى توغراپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تارتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق شاماللىق زۇكامدا: ئالتۇن شاخ 1 سەر، خام زەنجىۋىل بىر پارچە سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇتقۇچ يالۇغى، بادامسىمان بەز يالۇغىدا: ئالتۇن شاخنىڭ

هول يىلتىزىدىن 2 سەر ئېلىپ (ياكى قۇرۇق يىلتىزدىن 1 سەر) سوقۇپ قايناقسۇغا چىلاپ (ياكى ھەسەلگە قوشۇپ) تەمى چىققاندا ئۇنىڭ يېرىمى ئىچىلىدۇ، قالغان يېرىمى بىلەن ئار - غار قىلىنىدۇ ياكى ئالتۇن شاخنىڭ چوپىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاقماندا: ئالتۇن شاخنىڭ ھول يىلتىزىدىن 2 سەر ئېلىپ (ياكى قۇرۇق يىلتىزدىن 1 سەر سوقۇپ) سوۋۇغان قايناق-سۇغا چىلاپ، تەمىنى چىقىرىپ ياكى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. ئالتۇن شاختىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا چاپسىمۇ بولىدۇ. (4) سەينەكدە: ھول ئالتۇن شاختىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ خېمىردەك قىلىپ. ئۇنىڭغا ئاق ھاراق قوشۇپ، سۇيۇلدۇرۇپ ئاغرىق بارماقنى 2 سائەت چامە-سىدا چىلاپ تۇرۇش لازىم. (5) يەقىلىپ، سوقۇلۇپ زەخمىلىنىشلەر-دە: 5 مىسقال ئالتۇن شاخ يىلتىزىنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا 1 سەر سىرىق ھاراق قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (6) كوكيوتەلدە: ئالتۇن شاخ-تىن 3 - 5 مىسقال. سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 2 سەر.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ھاراق بىلەن قوشۇپ ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

چىلپايە

水龙骨 Shui long gu

باشقا ئاتىلىشى: بىسپايەج

(چىلپايە ئاكىلىسى، چىلپايە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 20 - 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئىنچىكە،

ئۇزۇن، توعرىسىغا ئوسىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي ئۇزۇن، پەيسىمان چوڭقۇر يىرىلغان، يىرىقچىلىرى تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماقنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئىككى قاتار رەتلىك تىزىلغان سىرىق رەڭلىك داغسىمان سىپورىلىق خالتا توپلىرى جايلاشقان (1 8- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇن چۇشمەيدىغان نەم جايلار ۋە قىيا-تاش ئارىلىقلىرىدا ياكى تاغ - سايلىقلاردىكى ئورمانلارنىڭ ئاستىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۇز پەسىللىرىدە يىغۇۋېلىپ، چاچما يىلتىز-لىرىنى تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى فايتۇرىدۇ، جىگەرنى تېچلاندۇرۇپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يوللىرىنىڭ يۇقۇملىنىشى، ئۇچەي يالۇغى، ئىچ ئوتۇشلەردە: چىلپايە 0.5—1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ يۇقۇرى قىزىتما بىلەن تار-تىشىپ قېلىشىدا: ھول چىلپايە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچكۇزۈ-لىدۇ ياكى 3 - 4 سەر ئالتۇن شاخ فوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردىنىڭ ئوتكۇر يالۇغىدا: چىلپايە 2 سەر، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەينەكتە: چىلپايە 1 سەر، قاينىتىپ سىرىق ھاراق بىلەن ئىچى-لىدۇ، شامىسى سىرتىغا چېپىلىدۇ. (5) ئوتكۇر بوغۇم يالۇغىدا: 4 سەر چىلپايە يىلتىزى ئازراق ناۋات بىلەن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

ئەسكەرتىش: چىلپايە بىلەن كىچىك چىلپايە شەكىل جەھەتتە ئوخشىشىپ كېتىدۇ. يىغۇۋېلىشتا پەرقلەندۈرۈشكە دىققەت قىلىش لازىم.

روشەنگۇل

千里光 Qian li guang

(مۇرەككەپ گۇللۈكلەر ئائىلىسى، روشەنگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، غولى قىرلىق، توۋەن قىسمى سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى توۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، رەتسىز پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان ياكى تېمىز يېرىلغان بولۇپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ. (3) باشسىمان گۈلى. گۈل رېتى ئۇچىغا، ئوگزىسىمان گۈل رېتىگە ئوخشاش بولۇپ توپلاشقان. گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق (82-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرى، ئورمان چەتلىرى، ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. رايوىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىي سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، چىرىشنى بوقىتىپ، گوشلەرنى ئوستۇرىدۇ، جىگەرنى تازىلاپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىرىڭلىق ئىششىق، غەلۋىرەك، تەمرەتكە، تېرە ياللۇغى، زەھەرلىك ئىلان چېقىشلاردا: چوپنى ھول بويىچە سوقۇپ كېسەل ئورۇنغا چېپىلىدۇ ياكى روشەنگۇلدىن 2 - 3 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدو (2) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىنىڭ ئوتكۇر ياللۇغىدا: روشەنگۇل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى

قاينىتىپ هورداپ يۇيۇلىدۇ. (3) گال يالىلۇغىدا: روسەنگۇل 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

ئۇشنە

松萝 Sung luo

(ئۇشنە ئاتىلىشى، ئۇشنە ئۇرۇغدىشى)

توزۇش: (1) بۇ، لىشاينىك تۇرىدىكى ئوسۇملۇك بولۇپ، شاخچىلىرى ئىنچىكە ئۇزۇن، قارىغاي ياكى شەمشات * شاخلىرىغا خۇددى تورەك ئارتىلىپ ئوسىدۇ. (2) ئومۇمى كورۇنۇشى كۇلرەك يېشىل، ئۇزۇلگەندە پاختا نىۋىتلىرىگە ئوخشاش تىۋىتچىلىرى كورۇنىدۇ (83-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى دەرەخلەرگە يېپىشىپ ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن چوپى دورا بولىدۇ. ياز، كۇز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، يوتەل توختىتىپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بويۇن لىمفا بەز يالۇغى، سۇت بېزى

---

* ئەسكەرتىش تيانشان تاغلىرىدا ئوسىدىغان ئاساسى دەرەخ شەمشات بولۇپ، خەنزۇچە (云杉) دەپىلىدۇ، بۇ دەرەخ ئادەتتە قارىغاي دەپ خاتا ئاتىلىپ كەلگەن، قارىغاي خەنزۇچە (松树) دەپىلىدۇ. تيانشاندا ئازراق تارالغان، ئاساسەن ئالتاي تاغلىرىدا ئوسىدۇ.

یاللۇغمدا: ئۇشنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق يەرگە چېپىلىدۇ ياكى قاينىتىپ سۇيى بىلەن ئاغرىق يەر يۇيۇلىدۇ. (2) جاراھەتلەردىن قان ئاققاندا: ئۇشنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ جاراھەتكە چېپىلىدۇ. (3) يۇقۇملانغاندا. بىرىنچىلىق جاراھەتلەردە ۋە زەھەرلىك ئىلان چاققاندا، ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. (4) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانابچە ياللۇغمدا: قارىغاي مۇۋىسىدىن 3 سەر (شەمشاتىنىڭمۇ بولىدۇ). ئۇشنەدىن 7 مىسقال، يالپۇزدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قارىغاي مۇۋىسىنى پاكىزە يۇيۇپ، بىر لېتىر سۇ قوشۇپ 3 — 4 سائەت قاينىتقاندىن كېيىن ئۇستىگە ئۇشنە بىلەن يالپۇزنى سېلىپ، يەنە يېرىم سائەتتىن بىر سائەتكىچە قاينىتىپ سۈزۈلدۈرۈپ ئىچىلىدۇ. ھەر قېتىمدا 50 مىللىلېتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 7 مىسقال.

قاغا تىرنىغى (ئىلى قاغا تىرنىغى)

光慈姑 Guang ci gu (老鸦瓣)

باشقا ئاتىلىشى: پىل - پىل گۈل، لوۋاسەي، مۇندۇلاق (پىياز ئائىلىسى، قاغا تىرنىغى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) باش باھاردا ئوسىدىغان كىچىك كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 5 - 30 سانتى-

مىتىر كېلىدۇ. (2) يەر ئاستى تەڭگىسىمان غولى شار شەكلىدە بولۇپ، سىرتىنى كوپ قەۋەت قارامتۇل خوما رەڭلىك پەردىلەشكەن تەڭگىچىلەر ئوراپ تۇرىدۇ. يەر ئۈستىدىكى غولى تىك بولۇپ، شاخ-لىمايدۇ. (3) يوپۇرمىغى 2 - 3 دانە بولۇپ، تۈۋىدىن ئوسىدۇ. شەكلى ئۇزۇن تېمىنىسىمان، يوپۇرماق تومۇرى تۈز، يوپۇر-ماقلىرى تولۇق گىرۋەكلىك بولۇپ، تۈۋى توۋەن سوزۇلۇپ، غولىنى يوگەپ تورىدۇ. (4) گۈلى ئۈچىدىن ئوسىدۇ، قۇڭغۇراقسىمان، سېرىق، گۈل تاجى يۇپۇرمىغى 6 دانە، غوزا مىۋىسى سوقۇچاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (84 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق تاغ باغرى، داللاردا كوپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: تەڭگىسىمان غولى دورا بولىدۇ. ئەتىيازدا قېزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئوبدان قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان چاغدىلا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى يان-دۇرۇپ، تۇگۇنچەكلەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: غەلۋىرەك، ئىششىقلارغا، لىمفاسىلى ۋە سېرىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال، سىرتقا ئىشلەتكەندە ئاچچىق سۇ بىلەن تەڭشەپ مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلەتسە بولىدۇ.

ئاق قىيىن قوۋزىغى (ئاق قىيىن)

白桦皮 Bai hua pi (疣皮桦)

(قىيىن دەرەخ ئاۋىلىسى، قىيىن دەرەخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، دەرەخ قوۋزىغى بىر قانچە قەۋەت نېپىز قوۋزاقتىن تەركىپ تاپقان، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ، ئاسان سويىلىدۇ، ئىچ قوۋزىغى توق سېرىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. كوپىنچە ئىككى يوپۇرماق بىر ئورۇندىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرىدە چوڭ - كىچىكلىگى ئوخشىمايدىغان ھەرە چىشلىرى بار. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، فولتۇغىدىن ياكى ئۇچىدىن ئوسىدۇ. مىۋە باشىغى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. قاناتلىق ئۇششاق قاتتىق مىۋىلىرى قەۋەتلىشىپ تىزىلغان، قوڭۇر سېرىق رەڭدە (85 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئورمانلاردا، ئىدىرلاردا، يىڭنە يوپۇرماقلىق ئورمان بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قوۋزىغى دورا بولىدۇ. دەرەخ كەسكەن چاغلاردا قوۋزىغىنى سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ھول بويىچە ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بىخىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر باكتىرىيەلىك تولغاق، سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاقلاردا: ئاق قېيىن قوۋزىغىدىن 3 سەر، چىلان دەرەخ قوۋزىغىدىن 1 سەر ئېلىپ ئايرىم - ئايرىم ھالدا قارايغىچە قورۇپ، ئاندىن ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 - 4 قېتىم ھەر قېتىمدا 0.5 - 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئاچ قوساققا ئىچىلىدۇ. (2) يوتەل، دەم سىقىلىشلاردا: ئەتىياز پەسلىدە ئاق قېيىن قوۋزىغىنى سويغان چاغدا ئېقىپ چىققان سۈيۈقلۇغىنى (شىرەنىسىنى) كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 20 مىللىلىتىردىن ئىچىدۇ. (3) سۈت بەزلىرىنىڭ يالىلۇغىدا: ئاق قېيىن قوۋزىغىنى قارايغىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

ئەسكەرتىش: قېيىننىڭ باشقا تۈرلىرىمۇ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جاغجاق ئوت

漏芦 Lou lu (兰刺头)

باشقا ئاتىلىشى: تاغ خوخىسى.

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جاغجاق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە قويۇق يەپەكسىمان ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يىلتىزى كونۇس شەكلىدە، پوستى ئاچ خوما رەڭدە، ئولى يەككە تىك ئوسىدۇ، غول تۈۋىدە يوپۇرماق سىپىنىك قالدۇق ئىزلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن

ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سىپى بولىدۇ، غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتـ
لىشىپ ئوسىدۇ، كىچىك، سىپى يوق، پەيسىمان تىپىز ياكى چوڭقۇر
يىرىلغان، يىرىقچە يوپۇرماقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرى چىشلىق كېلىدۇ، چىشـ
لىرى ۋە يىرىقچىلىرىدا تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل
رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. بارلىق پەيسىمان گۈللىرى توپلىشىپ، يۇمۇلاق
شار شەكلىنى ئالىدۇ. رەڭگى كۈلتۈسى ھاۋارەڭ، ئورۇق مۇئىسىدە
ئۇزۇن تۈكلەر بولىدۇ (86 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس، قۇرۇق تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ.
رايونىمىزدىكى تاغلىق رايونلارنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز
پەسىللىرى قېزىۋېلىپ، لاي تۈپراق قالدۇقلىرىنى تازىلاپ، نەمدەپ
توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەر-
سىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقلارنى يانداۋرۇپ،
يىرىڭلارنى چىقىرىدۇ، گوش ئوستۇرىدۇ، سۈت كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بېزىنىڭ يالـ
لۇغىدا: ئوسما يىلتىزى 1 مىسقال، جاغجاق 1.5 مىسقال، قېرىقىز
ئۇرۇغى 4 فۇڭ، چۇچۇكبۇيا 5 فۇڭ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ
(بالىلار ئۈچۈن). (2) سۈت بېزى ياللۇغىنىڭ باشلىنىشىدا: جاغجاق
3 مىسقال، ئۈچقات 4 مىسقال، بەيجۇ 1.5 مىسقال، چاكاندا 1.5
مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3)
چىقان، غەلۋىرەكلەردە: جاغجاق 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال،
رەۋەن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچـ
لىدۇ. (4) سۈت سوغۇلۇپ كەتكەندە: جاغجاق، ئاچچىق تاۋۇز،
قارىمۇق، مامكاپلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ سۇدا
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ~ 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سىرىق گۈللۈك قۇڭغۇراق باش (黄花漏芦):
دۇنى ھەم جاغجاق ئوت ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، (87-
رەسىمگە قارالسۇن).

ھىندى نىلۇفىرى

荇菜 Xing cai

باشقا ئاتىلىشى: پاقالەش، ئاۋسىد

(ھىندى نىلۇفىرى ئاتىلىشى، ھىندى نىلۇفىرى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۇدا ئۇسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك.
(2) چاچما يىلتىزى ئىنچىكە، ئۇزۇن بولۇپ توپلىشىپ ئوسىدۇ،
غولى ئىنچىكە ئاجىز، بوغۇملىرىدىن نۇرغۇن يىلتىزلار ئوسۇپ چىقىدۇ.
(3) يوپۇرمىغى سۇ يۈزىدە لەيلەپ تۇرىدۇ ۋە نىۋۇەتلىشىپ ياكسى
دىگۈدەك ئۈدۈل ئوسىدۇ. شەكلى يۇمۇلاق، تۈۋى چوڭقۇر يۇرەكسىمان،
گىرۋەكلىرى تولۇق، ئۇستى يېشىل، كەينى سوسۇن قىزىل رەڭدە بولىدۇ،
(4) كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى سىرىق،
غۇزىسىمان مىۋىسى سوقۇچاق بولۇپ، كوپلىگەن ئۇرۇقلىرى بولىدۇ
(88 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: توختامسۇ (كوللەر) ياكى دەريا ئېقىمى
بويلىرىدىكى ئويمانلارغا يىغىلىپ قالغان سۇلاردا ئوسىدۇ، باغراش
كولى، ئېرتىش دەرياسى، ئىلى دەرياسى قاتارلىق جايلاردىن خېلى
نۇرغۇن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن چوپى دورا بولىدۇ. ياز ۋە

كۆز پەسللىرىدە يىغىۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىرىڭلىق چاقىلار ۋە ھەرە چېقىۋالغاندا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ھول ھىندى نىلۇفىرىنى يۇمشاق ئېزىپ، كېسەل ئورنىغا چېپىلىدۇ. (2) شېكەر سىيىش كېسىلىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

سەرخىس

贯众 Guan zhong (欧绵马)

باشقا ئاتىلىشى: قۇش قانات

(سەرخىس ئاتىلىشى، سەرخىس ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 - 100 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستى يىلتىزسىمان غولى يانتۇ ئوسكەن، قاتتىق، كەسمە يۈزى سۈس - يېشىل، سىرتىنى تەكشى تىزىلغان يوپۇرماق ساپاق قالدۇقلىرى ۋە خومارەڭلىك پەردىسىمان تەڭگىلىرى قاپلاپ تۇرىدۇ، كوپلىگەن چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇستىدە قوڭۇر پەردىلەشكەن تەڭگىچىلەر بولىدۇ، يوپۇرمىغى 2 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق ۋە چوكقۇر يىرىلغان بولۇپ، كىچىك يايراقچىلىرىدا ئۇششاق ھەرە چىشلىرى بار. سىپورا خالتا توپلىرى ئايرىم ھالدا كەينى تەرەپ ئوق تومۇرىنىڭ ئىككى يېنىغا تىزىلىدۇ (89- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۆن چۈشمەيدىغان نەم تاغ باغرىلىرىدا،

دەریا ۋادىلىرىدا، ئورمان ئىچىدە ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يوپۇرماق سېپىنىڭ قالدۇقلىرى بار يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، يەر ئۈستى قىسمى ھەم چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ، تولۇق نەمدەپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. خام بويىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ كومۇرلەندۈرۈلۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، ئازراق زەھەرلىك؛ مەددىلەرنى ئولتۇرىدۇ، ھول ئىسسىقنى تازىلايدۇ، زەھەر فايىتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تارقىلۇچان زۇكام، قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغى، قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: سەرخىتىن 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئۇدا بىرنەچچە كۈن ئىچىلىدۇ ياكى سەرخىنى لاتىغا يوگەپ ئىدىشقا ياكى كومزەكىكە چىلاپ قويۇپ سۈيىنى ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) تارقىلۇچان زۇكامدا: سەرخىس 1 سەر، ئوسما يىلتىزى ياكى يالپۇز 3 مىسقالنى سۇدا قاينىتىپ، ئەتىگەن ۋە كەچ ئىككىگە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) تارقىلۇچان مىگە - يۇلۇن پەردىسىنىڭ يالىلۇغىدا: سەرخىس 1 سەر، ئۇچقات 1 سەر، يۇنىمۇ 5 مىسقال (5 ياشتىن توۋەنلەرگە ئەھۋالىغا قاراپ ئازايتىلىدۇ) سۇدا قاينىتىپ، ھەر توت سائەتتە بىر قېتىمدىن 6 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: كومۇرلەنگەن سەرخىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2-3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

سازاكسمان مەددە، ئىلمەك مەددە، پىچان قوروتلارنى چۇشۇروش ئۈچۈن: سەرخس 5 مىسقال، ئەينۇلا 4 مىسقال، كاۋا ئۇروغى 1 سەر قايىنىتىپ كەچتە ئىچىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئاج قوساققا 5 مىسقال تازىلانغان شور ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

مەنىي قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: قىرىق يوپۇرماق (耳蕨) (سەرخس ئائىلىسى، قىرىق يوپۇرماق ئۇروغدىشى): بۇنىڭ سەرخىستىن پەرقى شۇكى، بۇنىڭ يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، يوپۇرماقلىرى 40 جۈپتىن ئارتۇق، تۈۋىدە قۇلىغى بولىدۇ، گىرۋەكلىرىدە ئوتكۇر تىكەنلىرى بولىدۇ. بۇنىمۇ سەرخىس قاتارىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، (90 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىلان پوستى

蛇蜕 She tui

باشقا ئاتىلىشى: ئىلان تېرىسى، ئىلان قاسرىغى

چىقىش ئورنى: بۇ ھەر خىل ئىلانلارنىڭ ئۆزلىگىدىن تاشلىغان پوستىدۇر. ئىلانلار كوپىنچە تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى كىچىك تاغ باغرىلىرىدا ھەم ئوتلاقلاردا ئۇچرايدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا بار. ئالتاي، تارباغاتاي، ئىلى، بورىتالا قاتارلىق جايلاردا نىسبەتەن كوپ بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئىلان پوستى يىلنىڭ ھەممە ۋاقىت-لىرىدا بولۇپمۇ باھاردا، ياز يەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىدۇ. ئالدى بىلەن لايلىرىنى ئېلىۋېتىپ، قايچىلاپ توغراپ، خام بويىچە ياكى ھاراق بىلەن ساغارغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق تۇزلۇق، تەبىئىي موتىدىل، سەل زەھەرلىك؛ يەلنى ھەيدەپ، كوزدىكى داغلارنى تارقىتىدۇ، مەددە ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باللاردىكى باش چاقىلىرى، قۇلاق ۋە يۈز چاقىلىرىدا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئىلان پوستىنى تەبىئىي يوقال-مىغىدەك قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، مايغا ئارىلاشتۇرۇپ چاقىلارغا كۈنىگە 3 قېتىم سۈركىلىدۇ. (2) باللاردىكى تارقىلۇچان قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغدا: 2 مىسقال ئىلان پوستىنى 2 دانە توخۇ تۇ-خۇمى بىلەن تۈز قوشۇپ مايدا قورۇپ يىيىلىدۇ: (3) ئېشەك يېمىدە: ئىلان پوستى 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 3 مىسقال، شا-زاندىرا 1 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كوزگە داغ چۈشكەندە: ئىلان پوستى 3 مىسقال، كوپۈگى دەريا 1 سەر، ئاق جۈيخۇا گۈلى 3 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، تاجىگۈل ئۇرۇغى 5 مىسقال، يىموساۋ ئۇرۇغى 5 مىسقال، چىرىلداق قېپى 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، سەدەپ 5 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قاينىقىۋ بىلەن كاپ ئېتىپ ئىچىلىدۇ. (5) يىگنەئاسقۇدا: ئىلان پوستىنى ئاچچىقسۇغا چىلاپ ئالغاندىن كېيىن ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1–3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدارلارنىڭ ئىچىشى مەنى قىلىنىدۇ.

ئېيىق تاپان (جۇڭگو ئېيىق تاپىنى)

野桑椹 Ye sang shen (小回回蒜)

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى، ئېيىق تاپان ئۇرۇغدىشى)

تۈزۈلۈش: (1) ئىككى يىللىق سامان غولىلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى ئاق رەڭلىك ئۇزۇن تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، (2) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ ئۇزۇن سېپى بولۇپ، يوپۇرمىغى 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يان يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى 2 گە يېرىلغان. گىچىك يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىنىڭ گىرۋىكىدە رەتسىز چىشسىمان يېرىقچىلىرى بولىدۇ. غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، 3 كە يېرىلغان. (3) گۈلى سېرىق، شېخىنىڭ ئۇچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. ئورۇق مېۋىسى يالپاغراق تۈخۈم شەكلىدە بولۇپ، زىچ توپلىشىپ ئۇزۇمگە ئوخشاپ كېتىدۇ (91- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئوستەك بويلىرى، تاغ جىلغىلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، ئاساسەن شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىغىۋېلىنىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىشكە تەييارلاپ قويىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل، جىگەرنى تازىلاپ، كورۇشنى روشەنلەشتۈرىدۇ، يالۇغنى قاي-

تۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ، بەزگەكنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نامازشام قارغۇسىدا: ئېيىق تاپان مۇسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 3 - 4 سەر قوي جىگىرى بىلەن بىللە پىشىرىپ يىيىلىدۇ. (2) بەزگەكتە: ئېيىق تاپاننىڭ ھول مۇسىنى ئېزىپ، بەزگەك تۇتۇشتىن ئىككى سائەت ئىلگىرى قول بىلەيزۇك قىسمىنىڭ ئىچكى تەرىپىدىكى نېيگۇەن (内关) پەللىسىگە تېگىلىدۇ. ئەرلەرنىڭ سول قولىغا، ئاياللارنىڭ ئوڭ قولىغا تېگىلىدۇ. (3) ئوتكۇر سىرىق چۇشۇش تىپىدىكى جىگەر ياللۇغدا: ئېيىق تاپان پۇتۇن قىسمىدىن 3 مىسقال، بوزتىكەنىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىگەرنىڭ سوزۇلما ياللۇغدا: ئېيىق تاپان پۇتۇن قىسمىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قارا شېكەر قوشۇپ، پىشىرىپ ئىچىلىدۇ. (5) چىش ئاغرىغدا: ئېيىق تاپان ھول چوپىنى ئېزىپ، خېگۇ (合谷) پەللىسىنىڭ ئۇستىگە داكا قويۇپ، دورىدىن سىرتىق پۇرچاق چوڭ-لىغدا ئېلىپ، داكا ئۇستىگە قويۇپ تېگىلىدۇ. سول تەرەپ ئاغرىسا ئوڭ تەرەپ پەللىگە تېگىلىدۇ، ئوڭ تەرەپ ئاغرىسا، سول تەرەپ پەللىگە تېگىلىدۇ. (6) يارا، قوتۇر، تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە: ئېيىق تاپاننى ئېزىپ سۇيى سىرتقا سۇرتىلىدۇ ياكى قاينىتىپ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

توغراق

胡杨 Hu yang

(تال - تېرەكلەر ئائىلىسى، تېرەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 5 - 8 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرماق شەكلى كوپ

ئۇزگىرىپ تۇرىدۇ. يۇمران شاخلىرىدىكى يوپۇرماقلىرى تار ۋە ئۇ-زۇنراق، گىرۋىگى تولۇق بولمىدۇ، كونا شاخلىرىدىكى يوپۇرماقلىرى كەڭ تۇخۇم شەكلىدە، قىيپاش 4 بۇرجەك شەكلىدە ياكى يۇرەك شەكلىدە بولۇپ، گىرۋىگىدە چىشلىرى بولمىدۇ. رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل. (3) ئانىلىق ۋە ئاتىلىق تۇپلىرى ئايرىم بولمىدۇ. غوزا شەكىللىك مىۋىسى تۇخۇمسىمان بولۇپ ئۇچىدىن يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، ئۇ-زۇن پاختىدەك تۇكچىلىرى بار (92 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرىدا ۋە قۇرۇپ كەتكەن دەريالاردا ئوسىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تارىم دەريا ۋادىلىرىغا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا دەرەخ يېلىمى يەنى توغراق يېلىمى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى توپا ئاستىدىن كولاپ ئالغاندىن كېيىن، يات نەرسىلىرى تازىلىۋېتىلىپ، خام ئىشلىتىلىدۇ ياكى دەرەخ يېلىمىنى ئېزىپ، داسقا سېلىپ، باراۋەر مىقتاردا سۇ قۇيۇپ، قىزىتىپ ئېرىتكەندىن كېيىن سۇزۇپ، كۇچلۇك ئوت بىلەن سۇيى پۇتۇنلەي هورغا ئايلىنىپ بولغىچە قاينىتىپ، قازان تېگىدىكى كويىگەن شامىلىرىنى ئېلىۋېتىپ، كويمىگەن قىسمىنى يۇمشاق ئېزىپ، ئىشلىتىشكە تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەهەرنى تارقىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) گال ئاغرىش، ئېغىز، چىش ئىششىپ ئاغرىش، بويۇن لىمفا سىلى (چاشقان يارىسى) دا: خام توغراق يېلىمىدىن 1 - 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاش-قازان ئاغرىشىدا: 10 پىرسەنلىك توغراق يېلىمى سۇيۇقلۇغىنى كۇنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا 10 مىللىلىتىردىن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. توغراق يېلىمى تالقىنى هەر كۇنده ئىككى قېتىم 1 گرامدىن تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. 7 كۇن بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ.

مىقتارى: خام توغراق يىلىمى 1 — 3 مىسقال، تالقان ياسالمىسى 1 — 2 گرام.

ئىشەك قومىچى

鸦葱 Ya cong

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئىشەك قومىچى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى ئىنچىكە، كونۇسسىمان، ئازراق توم بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى يىپىسسىمان بولۇپ تۈۋىدىن ئوسىدۇ. (4) توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن قويۇق پاختىلىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان گۈل سېپى كوتۇرۇلۇپ چىقىدۇ. باشسىمان گۈل رېتى غولنىڭ ئۈچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. رەڭگى سېرىق (93- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلارنىڭ نەم تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ، شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزى يىغىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تەييارلاپ، كېسىپ يالپاقلىغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈت ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سەپىنەك، غەلۋىرەك ۋە چاقىلاردا: ئىشەك قومىچىدىن 3 - 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە ھول يىلتىزى ئېزىلىپ يارا ئورۇن تېگىلىدۇ. (2) سۈت بېتىشمىگەندە: ئىشەك قومىچى 1 سەر، قارامۇق 8 مىسقال، نەغەز

گۈل يىلتىزى 1 سەر، سۈدا قايىنىتىپ ھەر كۈنى بىر قېتىمدىن ئۈدا 3 كۈن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

شەھدان (ئالتاي شەھدىنى)

金莲花 Jin lian hua (阿勒泰金莲花)

باشقا ئاتىلىشى: تەۋەككۈل چاي

(گېپىق تاپالمىقلار ئاگىلىسى، شەھدان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تىك ئوسىدىغان سامان غولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 50 سانتىمېتىر، سىلىق، تۈكلىرى يوق. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، تۈۋىدىن ئوسىدىغان يوپۇرمىغى 1 - 2 تال بولۇپ، ئۇزۇن سېپى بولىدۇ، ئولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى 3 - 4 تال بولۇپ، ئالقانسىمان 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە ياكى يانىتۇ تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋىگىدە كەمتۈكلىرى ۋە ئوتكۇر ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (3) گۈلى يالغۇز ئولىنىڭ ئۈچىدا بولىدۇ، رەڭگى ئالتۇن سېرىق رەڭدە. غۇنچە شەكلىلىك مۇئىسىنىڭ ئۈچى تەرىپىدە سىرتقا ئېگىلىپ تۇرغان ئىلمىگى بولىدۇ (94 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغدىكى يايلاقلاردا بولىدۇ. شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ كوپ يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ياز

پەسلى گۈلى ئىچىلغاندا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەزىنىڭ سوزۇلما يالۇغىدا: شەھداندىن 1 مىسقال دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. ئەگەر كېسەل ئوتكۇر بولسا مىقتارىنى بىر ھەسسە كۆپەيتىپ ئىچسىمۇ بولىدۇ. (2) ئوتتۇرا قۇلاقنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، قۇلاق پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، ئوتكۇر لىمفا كانال يالۇغىدا: شەھدان، جۇيخۇا گۈلىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ۋە خام چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

تاغ ئىت ئۇزۇمى

蜀羊泉 Shu yang quan

(چەيزە ئائىلىسى، چەيزە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يەر بېغىرلاپ پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، غولىنىڭ ئۇزۇنلۇغى تەخمىنەن 3 مېتىر كېلىدۇ، رەڭگى سۇس خومارەڭدە، يۇمران شېخى يېشىل. (2) يوپۇرمىغى ئاددى يوپۇرماق، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ، ئاندى ئۇچى قۇيرۇقسىمان ئۇچلۇق بولىدۇ. (3) مۇرەككەپ چەكلىك گۈل رېتى غولىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدا يان تەرەپتىن ئوسۇپ، يوپۇرمىغىغا ئۇدۇلراق جايلىشىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى كوكۇش سوسۇن بولۇپ، شىرنىـ

لىك مۇسى سوقۇچاق، پىشقاندا قىزىرىدۇ (5 9- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىق ۋە ئىرىق - ئوستەك بويلىرىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىغىۋېلىنىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاتلىق، تەبىئىي سوغاق، ئازراق زەھەرلىك! ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، رىما - تىزىملىق ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل راك كېسەللىكلىرىدە: تاغ ئىت ئۈزۈمى ۋە ئىت ئۈزۈمىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 سەر، بولدۇرگەن 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھۈل ئىسسىقتىن بولغان سىرىقلىقتا: تاغ ئىت ئۈزۈمى 5 مىسقال، قىمل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، پاقا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رىماتىزىم ئاغرىشلىرىدا: تاغ ئىت ئۈزۈمى 5 مىسقالىدىن 1 سەرگىچە سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېرە قىچىشقاندا: تاغ ئىت ئۈزۈمى، قاينىتىلىپ تېرە يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 سەر.

ياتمانىلۇفەر

睡莲 Shui lian

باشقا ئاتىلىشى: باتاناق

(نىلۇفەر ئائىلىسى، ياتما نىلوفەر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) سۈدا ئوسىدىغان كوپ يىللىق سامان غولۇق ئوسۈملۈك، يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان غولى توم، قىزغۇچ پور

رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۆۋىدىن ئوسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ سىپى ئىنچىكە ئۇزۇن، يوپۇرمىغى سۇدا لەيلەپ تۇرىدۇ، شەكلى سو-قۇچاق، تۆۋى قىسمى چوڭقۇر يىرىلغان بولىدۇ. (3) گۈل كاسسا يوپۇرماقچىلىرى 4 تال، رەڭگى يېشىل، گۈلى ئاق، گۈلتاجى يايىراق-چىلىرىنىڭ سانى كوپ بولىدۇ (96 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوللەردە، كولچەكلەردە ئوسىدۇ. كورلا، ئاقسۇ قاتارلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى دەسلەپ ئىچىلغان مەزگىلدە يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئازراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلارنىڭ ئوتكۇر ياكى سوزۇلما خا-راكتىرلىك چۈچۈشلىرىدە: ياتمانىلۇفەر، قومۇچ يىلتىزى ھەر بىرى 3 مىسقالدىن سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چاي ئورنىدا پات - پات ئىچكۈزۈلىدۇ. (2) ئىسسىق يوتەللەردە: ياتمانىلۇفەر، كىچىك يو-پۇرماقلىق سۇزە، پاقا يوپۇرماقنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۈچۈك-بۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

تاش بۇرگۇن

小蓬 Xiao peng

(لويلا ئائىلىسى، تاش بۇرگۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) توپلىشىپ ئوسىدىغان كىچىك چاتقال ئو-سۇملۇق، ئىگىزلىگى 5 - 10 سانتىمېتىر، شەكلى يېرىم شار شەك-لىگە ئوخشايدۇ. (2) كىچىك شاخچىلىرى ناھايىتى قويۇق، تۆۋى

قىسمىدا قالدۇق يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى كىچىك، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي بولمايدۇ، شەكلى 3 بۇرجەكلىك تۇخۇم شەكلىدە، قاتتىق زىچ جايلىشىپ مۇنار شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ.

(4) گۈلى كىچىك سارغۇچ يېشىل رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدا يالغۇز ئوسىدۇ. مەۋسىسى كوپكەن، چوڭايغان گۈل يېپىنچىسىنىڭ ئىچىگە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ (97 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چول، قۇملۇق ۋە تاغ باغرىلىرى قاتارلىق شېغىللىق قۇرغاق يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغۇۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق چۈچۈمەلرەك، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزنەك، سىقىلىس، لىمفاسىلىدە 2 - 3 قۇۋۇددىن، باراۋەر مىقتاردا قىزىل گۈل قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئۇمۇمى مىقتارى: 5 — 7 مىسقال. مەلھەم ياساپ سىرتقا چېپىشقىمۇ بولىدۇ.

سىرىق چاي (غول يوگەيدىغان سىرىق چاي)

小莲翘 Xiao lian qiao (贯叶金丝桃)

باشقا ئاتىلىشى: دالا چاي، ئەۋفارىقۇن

(سىرىق چاي ئاتىلىسى، سىرىق چاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان ئوللۇق ئوسۇملۇك

ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر، غولى يۇقۇرقى قىسمىدىن شاخ-
لىنىدۇ (2) يوپۇرمىغى سوقۇچاق تېمىنە شەكىلدە ياكى تۇخۇمسىمان
تېمىنە شەكىلدە بولۇپ، ئۇدۇل ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ. يوپۇرمىغىدا
سۇزۇك بەز نوقتىلىرى بولىدۇ. (3) گۈلى سېرىق بولۇپ چەكلىك
كۈنلۈكسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل تاجى ياپراقچىلىرى
5 تال ،گۈل كاسسا ياپرىغى 5 تال بولۇپ، ئاتىلىغى چەكسىز بو-
لىدۇ. مېۋىسى غوزا شەكىللىك مېۋە، ئۇرۇغى كوپ، قارامتۇل پور
رەڭدە كېلىدۇ. كوپلىگەن كىچىك سوگەلىسىمان ئوسۇكچىلىرى بولىدۇ
(98 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تۇزلەڭلىكتىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپ قىسمى ئىشلىتى-
لىدۇ. ياز، كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئۇششاق توغراپ،
ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز.
ئىسسىقنى تارقىتىپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، تۇرۇپ
قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەرنىڭ ئوتكۇر ۋە سوزۇلما ياللۇغى،
ئىسسىق شامالدىن بولغان زۇكام، ئېغىز بوشلۇغىنىڭ ياللۇغىدا:
سېرىق چاينىك پۈتۈن قىسمىدىن 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە ئېلىپ،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، دوسۇن
بېشى ئاغرىشىدا: بۇ ئوسۇملۇكنىڭ پۈتۈن قىسمىدىن 3 - 5 مىسقال،
سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاققاندا ۋە چىقان
چىققاندا: يوپۇرمىغى ئېزىپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە، سىرتقا مۇۋاپىق مىق-
تاردا ئىشلىتىلىدۇ.

يۇمشاق مانگان مەددىنى

无名异 Wu ming yi

تونۇش: بىر خىل يېنىك، يۇمشاق، تەركىۋىدە مانگان تۇتقان مەدەن بولۇپ، تەرتىپسز شار شەكلىدە، سىرتقى يۈزى توق پور رەڭدە، كوپىنچە پاقىرىمايدۇ، يۈزى ئىگىز - پەس، كېسىلگەن يۈزى سوسىن پور رەڭدە بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: خېجىك، موڭغۇلكۇرە، قۇمۇل، كۇچار قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 4 پەسلىنىڭ ھەممىسىدە يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. يىغىۋالغاندىن كېيىن يات ماددىلارنى تازىلىۋېتىپ، چوغدا قىپ - قىزىل بولغىچە كويدۇرۇپ، ئاندىن دەرھال ئاچچىقسۇغا سېلىپ، سۇغۇرۇپ چىقىرىۋېلىپ، سوقۇپ ئۇششاق قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان ئىششىپ ئاغرىش، غەلۋىرەك، چىقان، چاقىلارنىڭ ئىششىشىدىن زەھەرلىنىشتە: (1) يۇمشاق مانگان رودىسىدىن 5 مىسقالنى يۇمشاق ئېزىپ، كۇندە ئىككى قېتىم ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) يۇمشاق مانگان رودىسى، ئات قۇلاقنىڭ ھەر قايسىسىدىن بارا-ۋەر مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ يۇمشاق تالقان قىلىپ، سۇقۇيۇپ، شىلىم ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، كېسەل ئورۇنغا سۈرتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 1.5 مىسقال.

سىغمن چىچىگى (شمال سىغمن چىچىگى)

喉咙草 Hou long cao (北方点地梅)

باشقا ئاتىلىشى: تاغ سەرسىۋىلى

(باھار گۈل ئاگىلىسى، سىغمن چىچىگى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 — 25 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى ئۈۋۈدىن ئوسىدۇ. سېپى قىسقا تەتۈر تېمىنە شەكلىدە ياكى ئۈزۈنراق سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى تولۇق ياكى ئۈچىدا بىر قانچە تەرتىپسىز چىشلىرى بولىدۇ. (3) توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن كوپ سانىدا گۈل شېخى ئوسۇپ چىقىدۇ، ھەر بىر گۈل شېخىدا 6 - 20 تالغىچە كىچىك ئاق گۈللىرى بولىدۇ، گۈللىرى كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى شەكلىدە جايلاشقان. غوزا سۈنىسى شار شەكلىدە، پىشقاندا 5 كە يېرىلىدۇ (99 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى ۋە تاغلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەر تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شامال ۋە ئوتتىن بولغان كوزى قەـ زىرىپ ئاغرىشلاردا، (2) يەقىلىپ ـ ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىش، باشنىڭ بىر تەرىپى ياكى پۈتۈن قىسمى ئاغرىش، چىش ئاغرىشلاردا، (3) گالىنىڭ ئوتكۇر ياكى سوزۇلمىلىق ئىششىپ ئاغرىشى، بادامسىمان بەزـ نىڭ ياللۇغى قاتارلىقلاردا: سېغىن چېچىگى 3 مىسقالدىن 1 سەرـ گىچە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى هول چوپنى دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن بىر سەرگىچە.

يىزىخو (يىزىخو ئەمىنى)

一枝蒿 Yi zhi hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 20-45 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسۇپ، ياغاچلاشقان بولىدۇ. رەڭگى توپىرەڭ ياكى قوڭۇر بولۇپ، مېزىلىك پۈرىغى بار. ئادەتتە بىر نەچچە شاخچىلىرى سىڭايان ئوسىدۇ. غولى تاق رەڭگى سوسۇن ياكى ئازراق يېشىل بولىدۇ. سىرتىنى ئاق رەڭلىك پاختىلىق تۈكچىلىرى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ ياكى ئازراق ئۇدۇل ئوسكەندەك تۇـ رىدۇ. شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان بولۇپ، پەيسىمان تولۇق يېرىلىدۇ. يېرىقچە يوپۇرماقلىرى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە ئوسىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ

سىپى بولمايدۇ. ئوبدان تەرەققى قىلالمىغان شىخى قىسقا، كىچىك قويۇق ئوسىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى، يوپۇرمىغىنىڭ قولتۇغىدىن ئوسۇپ، شىخىنىڭ ئۇچىغا توپلاشقان بولۇپ، ئومۇم گۈل رېتىگە ئوخشاپ كېتىدۇ.گۈلى سېرىق،شەكلى نەيسىمان بولىدۇ (100 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغ يايلاقلىرىدا، شەمشاد ئارىسىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ. تيانشان تاغ تىزمىلىرىنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ، كىچىك باغلام قىلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ. ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا كەسلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئازراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانداۋۇرىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقا يارداملىشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زەھەرلىك ئىلان چېقىپ زەخىملىنىشتە: يىزىخودىن 0.5 - 1 سەر سۇدا قاينىتىلىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يىزىخودىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، ئىلان چاققان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) قوساق كوپۇش ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشىدا: يىزىخودىن 2 - 3 مىسقال ئېلىپ ئازراق قورۇپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىشەك يېمى، يىقىلىپ ئۇرۇلۇپ، ئىششىپ ئاغرىشتا: يىزىخو 3 - 5 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇلارنى سۇدا قاينىتىپ، سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (4) ئوتكۇر تولغاقتا: يىزىخو 3 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، قارا ئەندىز 3 مىسقال، كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

بولدۇرگەن

草莓 Cao mei

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، بولدۇرگەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يەر بېغىرلاپ پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرمىغى تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقۇچاق بولىدۇ، ئارقا تەرىپى ئاقۇش، ئوك يۈزى توق يېشىل رەڭدە، پۈرۈلمىلىرى بولىدۇ. (3) گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال، رەڭگى ئاق ياكى ساغۇچ ئاق بولىدۇ. گۈل تېگى چوڭىيىپ، شارغا ئوخشاپ كېتىدۇ. پىشقاندا قىزىرىدۇ. تەمى چۈچۈمەل تاتلىق، يېيىشكە بولىدۇ. ئۇستىدە ھەرە ئۇگىسىغا ئوخشاش كىچىك ئوقۇرچىلىرى بولىدۇ. ھەر بىر ئوقۇرچىلىرىدا بىردىن قىزغۇچ پوررەڭلىك ئۇرۇق مۇئىسى بولىدۇ (101 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى زەيىلىك ئوتلاقلىقلاردا، ئورمان ئارىسىدىكى بوشلۇقلاردا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەر-سىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زۇكامدىن بولغان قىزىتما، گال ئىششىپ ئاغرىش، يوتۇلۇشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. (2) ساكتىرىيىلىك تولغاقتا، (3) قۇلاق ئاستى بەز يالۇغدا: ھەر قېتىم ھول بولدۇرگەندىن 1 — 2 سەر، قۇرۇتۇلغىنىدىن 0.5 — 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سىرتىغا ھول بولدۇرگەننى ئېزىپ چاپسىمۇ بولىدۇ.

مىقتارى: 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

دۇدارتسىيە

多德草 Duo de cao

باشقا ئاتىلىشى: قاغا قامغىقى

(چۇقا ئائىلىسى، دۇدارتسىيە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 25 - 50 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى چۈۋىقتەك ئۇزۇن بو-لۇپ، سەل ئىگىلىپ سازاڭغا ئوخشايدۇ، توپا رەڭدە بولىدۇ، غولى تىك، كوپ شاخلايدۇ، (3) يۇپۇرماقلىرى يىگلەپ كەتكەن، كىچىك، يىپقا ئوخشايدۇ. ياكى سەل كەڭرى بولۇپ، چىشسىمان كەمتۈكلەر بولىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى-لىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتىسى شالاڭ شاخ-لىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىغا جايلاشقان، گۈلى ئىككى كالپۇكسىمان، قىزغۇچ سوسىن رەڭدە كېلىدۇ، غوزا مىۋىسى يۇمۇلاغراق بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى ئۇششاق، كوپ بولىدۇ (102- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، داللاردا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يەر ئۈستى قىسمىدورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق - ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ياللۇغنى يوقىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، كاناي ياللۇغى، تولغاقلاردا: 3 - 5 مىسقال دۇدارتىسىيە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: بېلىق گۈل (柳穿鱼) (103- رەسىمكە قارالسۇن): بۇنىڭ دۇدارتىسىيىدىن موھىم پەرقى شۇكى، يوپۇرماقلىرى تارىلىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكلىدە، ئومۇمى گۈل رېتى بولىدۇ. گۈلى ئىككى كالپۇكسىمان، سېرىق، گۈل تاجىسىنىڭ تۈۋى خۇددى ئۇچۇ - ۋاتقان قالغاچ شەكلىنى ئالغان. غوزا مىۋىسى تۇخۇم شەكلىدە بو - لىدۇ. بۇنىڭمۇ ئىشلىتىلىشى دۇدارتىسىينىڭكىگە ئوخشاش.

ياۋا قۇلماق

葎草 Lü cao

(كەندىر ئائىلىسى، ياۋا قۇلماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق پېلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، پۇتۇن تېنىدە تىكەنلىك تۈكلىرى بو - لىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇن ساپلىق، يو - پۇرماقلىرى كوپۈنچە ئالقان شەكلىدە 5 كە چوڭقۇر يېرىلغان، گىر - ۋەكلىرى ھەرە چىشلىق بولىدۇ. (3) ئاتىلىغى ۋە ئانىلىغى ئايرىم

تۇپلەردە بولىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ساغۇچ يېشىل بولۇپ، ئاتە ـ لىق گۈللىرى كونۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئانىلىق گۈلنىڭ ئون نەچچىسى توپلىشىپ قىسقا باشاق ھاسىل قىلىدۇ. (4) ئورۇق مۇيسى شار شەكلىدە، سەل يالپاغراق بولىدۇ (104 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىقلاردا، ئورمانلىقلاردا، دالىلاردا ئوسىدۇ، ئىلىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى باراۋ ـ سان ئوسكەندە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئىشلەتكەندە توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق ـ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدە: ياۋا قۇلماق، كوك ئەمەن، قېرىقىز يىلتىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 5 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا: 3 مىسقال ياۋا قۇلماق سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) مۇپاسىل، يىرىڭلىق ئىششىق ۋە جارا ـ ھەتلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ياۋا قۇلماق بىلەن كۈنىگە 2 قېتىم يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

3) هول ئىسسىقنى قايتۇرغۇچى دورىلار

(清热燥湿药)

سوگەت (تال)

柳树 Liu shu

(تال تىرەكلەر ئائىلىسى، سوگەت ئورۇغدىشى)

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا سوگەتنىڭ بىخى، يۇپۇرمىغى، يۇمران شېخى ۋە يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. بىخى ئەتىيازدا ئېلىنىپ، هول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قورۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يۇپۇرمىغىنى ئەتىياز، ياز ۋە كوز پەسىللىرىدە يىغۇۋېلىپ، هول بويىچە ياكى قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. يۇمران شېخىنى ئەتىياز ۋە يازدا كېسىپ ئېلىپ، هول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى هەممە پەسىلدە كولاپ ئېلىشقا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرسىز، هول ئىسسىقنى، هول يەلنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىرىق چوشۇش تىپتىكى يوقۇملۇق جىگەر يالىلۇغىدا: 3 مىسقال سوگەت بىخى دەملەپ چاي قېلىپ ئېچىلىدۇ (شىكەر سېلىپ ئىچسىمۇ بولىدۇ). (2) توتو قۇرۇتنى چۇشۇرۇشتە: سوگەت يىلتىزىدىن 1 - 2 سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىمغا سىلى، يوقاق كىسەللىگىدە: سوگەتنىڭ يۇمران يۇپۇرمىغىنى سۇدا ئىزىلگىچە پۇشۇرۇپ، سۈزۈپ شامىسىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۈس ئوت بىلەن مەلهەم قىلىپ، ئۇنى

لاتىغا ئېلىپ ئاغرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. ھەر 3 كۈندە بىر قېتىم ئالماشتۇرىدۇ. سوگەت يوپۇرماق مەلھەمنى قۇرۇتۇپ ئۇن قىلىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا كىراخمال قوشۇپ، 0.5 گىراملىق تابلىتكا ياسىلىدۇ. بۇنىڭدىن 0.5 - 1.0 گىرامدىن 6 - 8 سائەتتە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) رىماتىزملىق بوغۇم يالۇغىنىڭ دەسلەپقى مەزگىلىدە: سوگەت بىخى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سوگەت شېخىدىن 2 سەر، ئۇزۇمە شېخىدىن 2 سەر، ئەمەن يۇپۇرمىغىدىن بىر سەر، سامساقتىن بىر سەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ھورداپ يۇيىلىدۇ. (5) شاپاق يارىسىدا: سوگەت يىلتىزىنى كويدۇرۇپ، كۈلىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۈرتىلىدۇ، (6) بادامسىمان ئەزىنىڭ ئوتكۇر يالۇغى، يوقىرى نەپەس يولىنىڭ يوقۇلىنىشى، ئاددى خاراكتىرلىك بالىياتقۇ يالۇغى، داس بوشلىغىنىڭ يالۇغى، تاماق - كىكىرتەك يالۇغى، چىقان قاتارلىقلاردا: ھول سوگەت يوپۇرمىغىدىن 2000 گىرام (ياكى قۇرۇق يوپۇرماقتىن 500 گىرام) ئېلىپ سۇ بىلەن پاكىز يۇيۇپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ھور سۈيى بىلەن 2—3 قېتىم يۇيۇپ، 4000 مىللىلىتىر ھور سۈيى قوشۇپ بىر سائەت قاينىتىلىدۇ. ئۇنىڭ سۈيىنى ئېلىپ، 1000 مىللىتىر قالغىچە قويۇلىدۇرۇپ، سۈزۈپ، يوقۇرى بېسىملىق ئىسسىق بىلەن باكتېرىيەسىزلەندۈرۈپ (10 باك بېسىمدا 30 مىنۇت ياكى 15 باك بېسىمدا 25 مىنۇت) 12 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ تىندۇرلىدۇ. ئاندىن كېيىن سۈزۈپ، ئۇنىڭغا 95% لىك ئىسپىرتتىن 500 مىللىلىتىر قوشۇپ، 2 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ، يانا سۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىپىرتلىق تەركىۋى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ (قاينىتىپ ھورغا ئايلاندۇرۇش يولى بىلەن سىپىرت چىقىرىۋېتىلىدۇ). بۇنىڭغا 10 مىللىلىتىر بېنجياچۇن (苯甲醇) قۇيۇپ، يوقۇرى بېسىملىق ئىسسىق بىلەن باكتېرىيەسىزلەندۈرۈپ، چوكتۇرۇلگەندىن كېيىن 12 سائەت تىنچ تۇرغۇزۇپ 3 -

نومۇرلۇق ۋارونكا بىلەن سۈزۈپ، 1000 مىللىلىتىر ئوكۇل سۈيى قوشۇپ، ئايرىم قاچىلاپ، مىكروپسىزلاندۇرۇلىدۇ. چوڭ كىشىلەرگە ھەر قېتىمدا 2 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 - 3 قېتىم گوشكە ئوكۇل قىلىنىدۇ. كىچىك بالىلارغا ھەر قېتىمدا بىر مىللىلىتىردىن ئېلىپ، ئوكۇل سۈيى بىلەن بىر ھەسسە سۈيۈقلىتىپ ئوكۇل قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

زىرىق (قارا زىرىق)

黑果小蘖 Hei guo xiao bie

باشقا ئاتىلىشى: زەرشىك

(زىرىق ئاغىلىسى، زىرىق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1.5 — 2 مېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يىلتىزى توم ۋە ئۇزۇن، رەڭگى سېرىق، تەمى ئىنتايىن قېرىق. (3) يوپۇرماقلىرى قىسقا، شاخلىرىغا توپلۇشۇپ ئوسىدۇ. شەكلى تەتۇر توخۇم شەكىللىك بولۇپ، نولۇق گىرۋەكلىك، كىچىك ۋە قىسقا كېلىدۇ. شاخ تۇۋىنىڭ تاشقى تەرىپىدە ئۇچ ئاچىلىق تىكىنى كوپ، ئوتتۇرىسىدىكى ئۇزۇن، ئىككى تەرىپىدىكىلىرى قىسقا بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى كىچىك، سېرىق، مېۋىسى شىرىنلىك، شار شەكلىدە بولىدۇ. پىشقاندا قارىيىدۇ (105 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلاردا ۋە ئورمان بەلۋىغىدىكى دەريا ۋادىلىرىدا، تاغ باغرىدىكى چانقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ

هەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى، غولى (شېخى) ۋە يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىك هەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئەتىياز ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىشى كېرەك. يىلتىزىنى تازىلاپ، پاكىزە يۇيۇپ، نەملەپ، يالپاقلاپ ئاپتاپتا قورۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. غولىنىڭ قوۋزىغى سويۇپ ئېلىنىدۇ. بۇنى خۇاڭبۇنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. يىلتىز ۋە غولىنىڭ قوۋزىغى خۇاڭلىيەنسۇ (黄连素) ياساشتىكى موهىم بىر خامەشيا.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز. هول ئىسسىقنى، يوقۇرى قىزىتمىنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا، ئۇچەي يالۇغىدا: زىرىق يىلتىزى 5 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال. مامكاپ 3 مىسقال، چۈچۈك بۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تاماق يالۇغى، ئېغىز بوشلۇق يالۇغىدا: زىرىق يىلتىزى، مامۇرانچىنلارنىڭ هەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ ياكى ئىچىلىدۇ. (3) هول تەمرەتكىدە، چىقاندا: زىرىق يىلتىزى 2 ۋۇڭ، كوك سېغىزدىن 4 ۋۇڭ هىندى ئوسىمىسىدىن 2 ۋۇڭ، خام گەجدىن 4 ۋۇڭ ئېلىپ، ۋازىلىن بىلەن 25% لىك مەلهەم ياساپ، سىرتقا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 4 — 6 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە بىر قانچە خىل زىرىق بولۇپ، بۇلارنىڭ شەكلى ئوز — ئارا ئوخشۇشۇپ كېتىدۇ، هەممىسىنىڭ يىلتىزى دورا بولىدۇ. رايونىمىزنىڭ دىخانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىدا زىرىقنىڭ مۇنىسى بوقۇرى قان بىسىم كىسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، بىر قېتىمدا بىر مەر ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر قوشۇپ ئېچىلىدۇ.
مىللى تىبابەتچىلىكتە ئىشلىتىلىدىغان «زىرىق» مۇشۇ ئوسۇملۇكنىڭ مۇنىسى.

قىزىل بۇغداش

红苋菜 Hong xian cai

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل بىجەش

(قامچا گۈل ئاتىلىشى، قىزىل بۇغداش ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 90 سانتىمېتىر. كوپىنچە قىزىل رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئاددى، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق سېپى ئۇزۇن، يوپۇرماق شەكلىنىڭ ئوزگىرىشى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، تېمىنىسىمان، دۇگىلەك، تۇخۇمسىمان ياكى ئۇچ بۇرجەك تۇخۇمسىمان شەكىللەردە بولىدۇ. رەڭگى يېشىل ياكى جىگەرەڭ كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. قىسقا قىلتىرىغى بولىدۇ. ئۇرۇغى قارا، پاقىراپ تۇرىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە سەي قاتارىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مايىسىنىڭ يوپۇرمىغى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە يازدا يىغىۋېلىنىپ، قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. توسالغۇلارنى تارقىتىپ، ئوت سۈيۈقلۇغىنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تولغاق، بالىياتقۇ راكى، سېرىق كېسەللىرىنى ئۇالايدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 سەر.

ئەرمىدۇن قوۋزىغى (چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن)

秦皮 Qin pi (大叶白蜡树)

ئەرمىدۇن ئۇرۇغى (白蜡树子)

(ئەرمىدۇن دەرىخى ئاغىلىسى، ئەرمىدۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، بىر قانچە مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. دەرەخنىڭ قوۋزىغى كۆلرەڭ قارامتۇل بولۇپ، ئاق داغلىرى بار، يۇمىران شېخى سىلىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، 5—7 گىچە كىچىك يوپۇرماق بولىدۇ. شەكلى تۇخۇمسىمان، ئۇچىدىكى بىر يوپۇرمىغى چوڭراق بولىدۇ. (3) يالغۇز قاناتسىلىق مىۋىسى بولۇپ، شەكلى پالاققا ئوخشايدۇ (106- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەرنى كوكەرتىدىغان سۇپەتلىك دەرەخلەرنىڭ بىرى. شەھەر - يېزا يول بويلىرى، ئىھاتە ئورمانلىرىدا، باغلاردا ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا دەرەخنىڭ قوۋزىغى (ئەرمىدۇن قوۋزىغى) ۋە ئۇرۇغى (ئەرمىدۇن ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. دەرەخنىڭ قوۋزىغى ئەتىياز ۋە كۈزدە دەرەخ شاخلىرىنى چاتىغاندا ياكى دەرەخ كەسكەندە سويۇۋېلىنىپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغى، پىشقان مىۋىسى ئۇزۇۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن ئايرىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: ئەرمىدۇن قوۋزىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىس-

سىققا مايىل، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يارىلارنى قو-
رۇيدۇ. ئەرمىدۇن ئۇرۇغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل،
زەھەرسىز. تىچىلاندۇرىدۇ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاقتا: ئەرمە-
دۇن قوۋزىغى 4 مىسقال، خام توشقان ئوتى 3 مىسقال، چۈلۈك
يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىگناسقۇدا:
ئەرمىدۇن قوۋزىغى 3 مىسقال، رەۋەن 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئە-
چىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ). (3) نېرۋ ئاجىزلىق،
ئاشقازان ئاغرىشتا: ئەرمىدۇن ئۇرۇغىدىن 15 — 20 تال ئېلىپ سو-
قۇپ، كۈنىگە ئۈچ قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: (1) رايونىمىزدا ئوستۇرۇلىدىغان ئەرمىدۇن بىرقانچە خىل بولۇپ، ھەممىسىنى ئەرمىدۇن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. (2) دورا يىققاندا زەرەك دەرىخى (槭树) بىلەن پەرق قىلىشقا دىققەت قىلىش كېرەك. زەرەكنىڭ مىۋىسى قوش قاناتلىق بولىدۇ.

قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن

茵陈 Yin chen

باشقا ئاتىلىشى: قىل يوپۇرماقلىق شىۋاق، ياپچان

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-
لىگى 40～100 سانتىمېتىر. يۇمران مايىسى توپلىشىپ، كاللەك
بولۇپ ئوسىدۇ. غول يوپۇرماقلىرىنى ئۇششاق ئاق تۈكلەر قاپلىغان
بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ ئوسۇشى بىلەن تۈكلەر تەدرىجى چۈشۈپ كېتى-

دۇ. (2) يۇمران مايسا ۋاقتىدىكى يوپۇرمىغى ئىنچىكىسە يېرىلغان بولۇپ، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى يىپ شەكلىدە بولىدۇ. شاخنىڭ يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى بولمايدۇ. شەكلى يىپسىمان كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان، رەڭگى سوسۇن ياكى يېشىل بولۇپ، زىچ توپلىشىپ كونۇسسىمان شەكىلنى ئالىدۇ (107- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىلىرى، دالا، ئېتىز، يول ياقىلىرىدىكى تاشلىق يەرلەردە كوپ ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز پەسلى يۇمران مايسىسى 5 — 7 سانتىمېتىر ئوسكەن چاغدا يۇلۇۋېلىنىپ يىلتىز ۋە ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ، سېرىقلىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سېرىق چۇشۇش تېپىتىكى جىگەر يالىلۇغىدا: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، جىنتىيانا 4 مىسقال، ئوسما يىلتىزى 1.5 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر يالىلۇغىدا: بىرىنچى چۇفاڭ: قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، كىچىك خۇخا 5 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىككىنچى چۇفاڭ: قىل يوپۇر-

ماقلىق ئەمەن، چوڭ سىرىق پۇرچاقنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 سەر ئېلىپ بىرگە پىشىرغاندىن كېيىن پۇرچىغى يىيىلىدۇ (بىر كۈنلۈك مىقتارى). (3) ئوتكۇر ئوت خالتا يالىلۇغى، ئوت تاشلىرىدا: قورۇلغان پەربۇن 3 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 1 سەر، كۈمۈش ئوت 1 سەر، چۈچۈكبۇيا 1 سەر، قىزىل چوغلۇق 4 مىسقال، قانىسە 3 مىسقال، ياۋا كەشىمىر 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى 2 — 4 مىسقال.

قوشۇمچە: تاجىلىق ئەمەن (滨蒿) (108- رەسىمگە قارالسۇن): بۇنىڭ يۇمران مايىسىسى قىل يوپۇرماقلىق ئەمەننىڭ يۇمران مايىسىسى بىلەن شەكىل جەھەتتىن ناھايىتى ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىمۇ قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتاردا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئەسكەرتىش: سېپىق ئەمەن (黄花蒿) بىلەن كوك ئەمەن (青蒿) نىڭ مايىسىلىرى يېشىل رەڭدە بولۇپ، توپلىشىپ ئوسمەيدۇ. بۇ، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتاردا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ. موڭغۇل ئەمىنى (蒙古蒿) تاشقى كورۇنۇشى جەھەتتىن قىل يوپۇرماقلىق ئەمەنگە ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن قاتاردا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ. يىغىۋالغاندا پەرق قىلىشقا دىققەت قىلىش لازىم.

سانجىق ئوت (سىپىسق سانجىق ئوت)

马尾黄莲 Ma wei huang lian (香唐松草)

(گىپىق تاپالىلىقلار ئائىلىسى، سانجىق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا كېلىدۇ. (2) چاچما يىلتىزلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، سىرتقى كورۇنۇشى قارامتۇل سېرىق، ئىچى سېرىق بولىدۇ. غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن 3 — 4 قاتلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغىنىڭ ئۇچى كوپىنچە 3 كە يېرىلغان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇس شەكلىدە، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ (109 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرى، ئورمان ياقىلىرى، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە كولىۋېلىنىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، قاننى سوۋۇتۇپ، زەھەرنى ياندۇرىدۇ. بۇنى مامۇرانچىن ئورنىدا ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاق، ئۇچەي ياللۇغدا: سانجىق ئوت 9

مىسقال، قۇستە 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقالدىن كۇنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئېغىز، تىلدىكى يارىلار، كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە يالىلۇغى، بادامسىمان بەز يالىلۇغىدا: سانجىق ئوت 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، قېرىقمىز ئۇرۇغى 2 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) پۇت تەمىرەتكىسىدە: سانجىق ئوتتىن 5 مىسقال، زىرىق 1 سەر، يېڭى سويۇلغان قوينىڭ ئوتىدىن 1 دانە، بىگىپىەندىن 3 فۇڭ ئېلىپ، ئالدى بىلەن ئالدىنقى ئىككى دورىنى قاينىتىپ، شىلىمدەك ھالغا كەلتۈرۈپ، لاتقىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاندىن كېيىن قوي ئوت سۇيۇقلۇغىنى قۇيۇپ، سۇس ئوتتا 1 — 2 مىنۇت قاينىتىلىدۇ. ئوتتىن ئېلىپ، ئازراق سوۋۇغاندىن كېيىن بىگىپىەن ئارىلاشتۇرۇپ، ھەر ئاخشىمى پۇتقا سۈركىلىدۇ. (4) سىرغىتىملىق تېرە يالىلۇغىدا: سانجىق ئوتتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كېسەل جايغا سېپىلىدۇ ياكى قارىغاي گۈل چېڭى بىلەن سانجىق ئوتتىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر كېسەل ئورۇن قۇرۇغانلىقتىن يېرىلىپ كەتسە، دورا كۈنجۈت يېغى بىلەن تەڭشىلىپ ئارىلاشتۇرۇلۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

ئەسكەرتىش: راپوئىمىزدا سانجىق ئوتىنىڭ تۈرى كوپ، مەسىلەن، قاراقوغۇر يوپۇرماقلىق سانجىق ئوت (110- رەسىمگە قارالسۇن) قاتارلىقلار. بۇلار شەكىل جەھەتتىن بىر بىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى سانجىق ئوت قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاپتاپپەرەس

向日葵 Xiang ri kui

ئاپتاپپەرەس تەخسىسى (葵花盘) ئاپتاپپەرەس گۈلى (葵花)
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى (葵花根) ئاپتاپپەرەس پورى (葵花杆瓤)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گازىرى ئېلىۋېتىلگەن گۈل تەخسىسى (ئاپتاپپەرەس تەخسىسى)، تىلسىمان گۈلى (ئاپتاپپەرەس گۈلى)، يىلتىزى (ئاپتاپپەرەس يىلتىزى)، غولىنىڭ ئىچىدىكى ئاق پورى (ئاپتاپپەرەس پورى) ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا چېچىگى ئېلىنىدۇ. مۇددىسى پىشقاندىن كېيىن، گۈل تەخسىسى، غولىنىڭ ئىچىدىكى ئاق پورى ۋە يىلتىزى ئېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى ۋە ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. جىگەرنى تەڭشەيدۇ، ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، تۇرۇپ قالغان يەلنى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشي: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدىن بولغان باش قېيىشتا: ئاپتاپپەرەس تەخسىسىدىن بىر دانە ئېلىپ ياكى 20 دانە چوڭ چىلان قوشۇپ، سۇدا قاينىتىپ 3كە بولۇپ ئىچىلىدۇ ياكى ئاپتاپپەرەس يوپۇرمىغىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالىلۇغى، ئىچى سۇرۇپ قان كېلىشلەردە: ئاپتاپپەرەس تەخسىسىدىن بىر دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، قان كەلسە بىر مىسقالدىن، قوساق ئاغرىسا 3 مىسقالدىن كاپ قىلىنىدۇ. (3) سۈتسىمان سىيىش، ئاق خۇن كېلىشتە: ھول ئاپتاپپەرەس پوردىدىن 2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4)

سۈيدۈك يولى يالۇغدا: ئاپتاپپەرەس يىلتىزىدىن بىر سەر ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ئىچىدۇ (ئۇزۇن قاينىتىشقا بولمايدۇ). (5) هېپىز ئاغرىتىپ كېلىش (هېپىز كېلىشتىن بۇرۇن ياكى كېيىن دوۋسۇن ئاغرىش) دا: ئاپتاپپەرەس تەخسىسىدىن 1 — 2 سەر ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ، قارا شېكەردىن بىر سەر قوشۇپ تەڭشەپ ئىچىلىدۇ. (6) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا: ئاپتاپپەرەس ساپىغىدىن بىر دانە ئېلىپ، كويدۇرۇپ كۈل قىلىپ، هەر قېتىم بىر مىسقالدىن كۈنىگە 3 قېتىم قاينىقسۇ ياكى سىرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (7) قان ئۇرۇپ قېلىشتىن بولغان ئاغرىتىپ هېپىز كېلىشتە: گازىر 5 مىسقال، دولانە 1 سەر، قورۇپ پىشىرغاندىن كېيىن يۇمشاق سوقۇپ، سۈدا قاينىتىپ قارا شېكەردىن بىر سەر قوشۇپ، هېپىز ۋاقىتىدا ئىچىلىدۇ. (8) كويۇكتە: ئاپتاپپەرەس گۈل تاجىسىنى سۇ مېيىغا چىلاپ، كويگەن ئورۇنغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: ئاپتاپپەرەس تەخسىسى 1 — 2 سەر، ئاپتاپپەرەس يىلتىزى 0.5 — 1 سەر، ئاپتاپپەرەس پورى 1 — 3 مىسقال.

بۇيا

苦豆子 Ku dou zi

(پۇرچاق ئائىلىسى، بۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر. پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنىدە قىسقا، يۇمشاق ئاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) يىلتىزى تىك، ئىنچىكە، ئۇزۇن، يان يىلتىزلىرى كوپ بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ، شاخلى-

نىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق، كېپىنەككە ئوخشايدۇ. قاسراقلىق مىۋىسى تەسۋىسىمان، ئۇرۇغى ساغۇچ تۇخۇم شەكلىدە، تەمى ئىنتايىن قېرىق (111 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول ياقىلىرى، ئېتىز قىرلىرى، ئوتلاقلار ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسللىرى پۈتۈن چوپى ئېلىنىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغى ئېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! ھول ئىسسىقنى تارقىتىدۇ، ئاغرىق باسىدۇ، ھاشارەتلەرنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىپ، ئاچچىق سۇ يانداشىدا: بۇيا ئۇرۇغى 5 تال، خام زەنجىۋىل بىر مىسقال، مامىكاپ 2 مىسقال، ئالىيۇمىن ھىدرو ئوكسىدى (AI (OH)3) 0.6 گرام ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى بۇيا ئۇرۇغى 5 تال، سوغۇ گۈل 1 مىسقال، قان تېپەر 1 مىسقال، سودا 0.6 گرام يۇمشاق سوقۇپ، قاينىتىپ بىلەن ئىچىلىدۇ. بۇيا ئۇرۇغىدىن 5 تال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ قاينىتىپ بىلەن ئىچىمۇ بولىدۇ. (2) چىقان، زەخمىلەنگەن جايلارنىڭ يىرىنگلاپ كېتىشى ۋە يارىلاردا: بۇيا ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇدا قاينىتىپ، سۇيى بىلەن ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن مىكروپسىزلاندۇرۇلغان داكا بىلەن تېڭىپ قويۇلىدۇ. (3) ھول تەمىرەتكە، ساقايمايدىغان

قوتۇردا: بۇيا ئۇرۇغىنى گەنلىيوبۇ يىغى (قۇرۇق ھايدالغان ماي) بىلەن 10% مەلھەم ياساپ، كېسەل ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (4) ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىرلىك تولغاق، ئامىۋابالىك تولغاقتا: بۇيىدىن بىر جىك ئېلىپ 1000 مىللىلىتىر سۇ قۇيۇپ، قاينىتىپ، سۈزۈپ، سۈيى 500 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇلىدۇ. بۇ ھەر قېتىم 2 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 3 — 4 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: بۇيا 0.5 — 1 مىسقال، بۇيا ئۇرۇغى 5 تال.

ئەسكەرتىش: بۇ زەھەرلىك چوپ! زەھەرلىنىپ قالسا، باش ئايلىنىش، كوكۇل ئاينىش، قوساق كوپۇش قاتارلىق ئالامەتلەر كورۇلىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا شىكۇۋجەن (ئالكالويىد) بىلەن زەھەرلەنگەنلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈسۈلى بويىچە قۇتقۇزۇۋېلىنىدۇ.

پىننە

藿香 He xiang

باشقا ئاتىلىشى: خوشاك

(كالىپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پىننە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ياكى كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. خوشبۇي پۇراقلىق، غولى توت قىرلىق. (2) يوپۇرماقلىرى ئۈدۈل ئوسكەن، تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋەكلىرى چىشلىق بولىدۇ، ساپىغى بار. (3) ئايلانما كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى توپلىشىپ ئۇچىدا ئوسۇپ، ئومۇم گۈل رېتىنى تەشكىل قىلىدۇ. گۈلى كىچىك، سوس سوسىن رەڭلىك، كالىپۇك شەكلىدە بولۇپ، قاتتىق مۇيىسى تەتۇر تۇخۇمسىمان ئۇچ قىرلىق (112 -

رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇق ئارقىلىق كۆپەيىدۇ. زەي سۈيىنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن بولغان قۇملۇق تۈپراقتا ياخشى ئۆسىدۇ. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، ھول بويىچە ياكى سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىق ئوتۇشنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ. يەللەرنى ماڭغۇزىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلاپ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق ئوتۇشتە: پىننە 3 مىسقال، يالغان رەيھان 3 مىسقال، يالپۇز 2 مىسقال، نوخۇت 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ياز كۈنلىرى زۇكام تېگىپ باش ئاغرىغاندا: پىننە 3 مىسقال، زىسۇ 3 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر ئاشقازان ئۇچەي يالىلۇغىدا (قوسۇش، ئىچى سورۇش بولغاندا):

پىننە 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قول - پۇت بەمرەتكىلىردە: پىننە 1 سەر، رەۋەن 4 مىسقال، تومۇر سۇلغات (黑矾) 4 مىسقال، قىزىل مۇنلىك شاقاقۇل 4 مىسقال. بۇلارنى يارما قىلىپ 2 جىك ئاچچىق سۇغا 3 كۈن چىلىغاندىن كېيىن، كېسەل پۇت ياكى قولنى دورا سۇيىگە كۈنىگە 2 — 3 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا يېرىم سائەت چىلىنىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

كاسنه

菊苣 Jü jü

باشقا ئاتىلىشى: كوك چېچەك

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، كاسنە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، ساپاقسىز بولۇپ، توۋىدىن چىققان يوپۇرمىغى سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىر-ۋىگى رەتسىز، دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ، يوپۇرماقلىرى غولىنىڭ تۇۋىدىن باشلاپ شاخنىڭ ئۈچىغىچە بارغانسىرى كىچىكلەپ، ئاخىرى يوقۇلىدۇ. (4) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، ھاۋارەڭ (113 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرىدا، ئوتلاقلىق-لاردا، جىلغىلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ، چاناپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، سەل سوغاق، زەھەرسىز. جىگەرنى تازىلاپ، ئوتنى ھەيدەيدۇ، يوتەلنى بېسىپ، ھاسراشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىرىق چۈشۈش تىپتىكى جىگەر يالـ-لۇغىدا: كاسنە 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كاسنەدىن مۇۋاپىق مىقتاردا، سۇدا قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك كانسايچە يالۇغى، يوتۇلۇپ

ماسراشلاردا: كاسنه، پىشقان جۇيزه پوستى، ئەرمىدۇن قوۋزىغى، كوك ئەمەن ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقال، سوپۇن دەرىخى مۇنىسى 1 مىسقال، يۇمران ئۇزمە شىخى 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قاشقا بىدە (سىرىق گۇللۇك قاشقا بىدە)

草木樨 Cao mu xi

(پۇرچاق ئائىلىسى، قاشقا بىدە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 — 90 سانتىمېتىر. قۇرۇغانلىرىنىڭ خوشبۇي پۇرىغى بار. (2) غولى تىك ئوسىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى پەيسىمان 3 قۇلاقلىق كىچىك يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى سوقۇچاق، گىرۋىگى چىشلىق كېلىدۇ، يىپسىمان قوشۇمچە يوپۇرمىغى بولىدۇ. (4) ئومۇم گۇل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۇل تاجىسى كېپىنەككە ئوخشايدۇ. ئوغاقسىمان قاسىراقلىق مۇنىسىنىڭ ئىچىدە 1 — 2 تال ئۇرۇغى بولىدۇ (114 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلار، ئېرىق ـ ئوستەڭ بويلىرى، ئېتىز قىرلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن چوپى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلى، گۈلى ئېچىلغاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، چانساپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تال، ئاشقازاننى تەگشەيدۇ، ئاشقازاننى ساغلاملاشتۇرىدۇ، هوللۇكنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەزگەكتە: قاشقا بىددىدىن 1 سەر سۇدا قاينىتىپ بەزگەك تۇتۇشىدىن بىر سائەت ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇش، ئىسسىق ئوتۇشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0·3 — 1 سەر.

جىنتىيانا

龙胆 Long dan

(جىنتىيانا ئائىلىسى، جىنتىيانا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 — 40 سانتىمېتىر. (2) چاچما يىلتىزلىرى كوپ بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. رەڭگى ئاق سېرىق؛ غولى يەككە، تىك، توۋرۇكسىمان، رەڭگى سوسىن رەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن بولۇپ، ساپسىز، تۇخۇم شەكىلدە، گىرۋىگى تولۇق، 3 تال روشەن يوپۇرماق تومۇرى بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدىكى يوپۇرماق - نىك قولتۇغىدا ئوسكەن بولۇپ، تار قوڭغۇراقسىمان، رەڭگى كوكۇش سوسىن (5) غوزا شەكىللىك مىۋىسى تۇخۇمسىمان، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (115 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلاردىكى ئوتلاق، نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. يازنىڭ ئاخىرقى مەزگىلى ياكى كۈزدە يىلتىزى كولىۋېلىنىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ، توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقـ
نى قايتۇرۇپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، جىگەرنى ياخشىلاپ، ئوت سۈيۈقـ
لىغىنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىرىقلىقتا: جىنتىيانا 2 مىسقال، كىـ
چىك يوپۇرماقلىق سۈزە 2 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5
مىسقال، ئوسما يىلتىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2)
كوز قىزىرىپ ئېششىپ ئاغرىشتا: جىنتىيانا، جۇيخۇا گۈلىنىڭ ھەر
قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن، خام ئەگرى سوناي، قالقانگۈلنىڭ ھەر
قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشـ
قازانىنىڭ ئىسسىغى ئىشىپ، سىسىق كېكىرىپ قالغاندا: جىنتىيانا، ئارپا
بېيدىان، سىيادانلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ يۇمـ
شاق سوقۇپ، تاماقتىن ئىلگىرى ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن قايناقسۇ
بىلەن كاپ ئېتىلىدۇ. (4) جىگەرنىڭ ئىسسىغى ئېشىپ، باش
قېيىپ، قۇلاق غوڭۇلدىغاندا: جۇيخۇا گۈلى، ئۈزمە يوپۇرمىغى، ماگنىت
تېشى ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن، چىرىلداق قېپى، جىنتىيانالارنىڭ
ھەر قايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ بىر كۈندە
2 قېتىم ئىچىلىدۇ

قوشۇمچە: تاغ جىنتىيانىسى (高山龙胆)
(116 - رەسىمگە قارالسۇن). كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بو-
لۇپ، جىنتىيانىدىن ئاساسلىق پەرقى، گۈلى ساغۇچ ئاق، 2—3 تال، غول-
نىڭ ئۈچىدىن ئوسىدۇ. يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ. بۇ ئاساسەن ئىگىز
تاغلاردىكى ئوتلاقلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىشلىتىلىشى جىنتىيانا بىلەن ئوخشاش.

ياتما جىنتىيانا (俯垂龙胆) (117 -رەسىمگە قارالسۇن).
بىر يىللىق پاكار، كىچىك سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى
5 سانتىمېتىرگە يەتمەيدۇ. يوپۇرمىغى ئودۇل ئوسۇپ، زىچ جايلاشقان، شەكـ
لى تەتۇر تۇخۇمسىمان بولىدۇ، گۈلى ئۈچىدىن ئوسىدۇ، كوكۇش سوسۇن
رەڭدە. دورىغا پۈتۈن قىسمى ئىشلىتىلىدۇ.

ئاچچىق ئەمەن

苦艾 Ku ai

باشقا ئاتىلىشى: ئەفسنتىن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 40 — 70 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ، غولىدا كورۇنەرلىك ئوقۇرلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى بوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي بولىدۇ، يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق تولۇق يىرتىلغاندىن كېيىن يەنە 1 — 2 قېتىم قايتىلىنىپ چوڭقۇر ياكى تېيىز يىرتىلىدۇ. يىرتقىچە يوپۇرماقلىرى كەڭرەك بولىدۇ. (4) باشىمان گۈل رېتى، يىرىم يۇمۇلاق شەكىلدە بولۇپ، توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، كوپىنچە شالاڭ چوڭ كونۇسسىمان گۈل توپلىمىنى شەكىللەندۈرىدۇ، نەيچىسىمان گۈلى سۇس سېرىق رەڭدە بولىدۇ (118 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئويلەرنىڭ يېنىدا، يول بويلىرىدا ۋە چوللەردە ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدا نىسبەتەن كوپرەك تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى، گۈل شېخى ئىشـ

لىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى، گۈل شېخى كېسىۋېلىنىپ ياكى يوپۇرمىغى يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك؛ هوللۇك نى چىقىرىپ، ياللۇغنى تارقىتىدۇ، هاشاراتلەرنى ئولتۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) موپاسىلدا: ئاچچىق ئەمەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ تېگىلىدۇ. (2) چىقان ۋە هول تەمرەتكىلەردە: ئاچچىق ئەمەن، چۇچۇكبۇيىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: زەھەرلىك بولغىنى ئۈچۈن، ئىچىشكە بېرىلگەندە ئېهتىيات قىلىش لازىم.

4) ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدىغان دورىلار

(清热凉血药)

ئەڭلىك ئوت (شىنجاڭ ئەڭلىك ئوتى)

紫草 Zi cao (新疆紫草)

(بوتا كوز ئاغىلىسى، شىنجاڭ ئەڭلىك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 25 — 35 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئوسۇملۇك تېنىدە يىرىك

ئاق توكچىلەر بولىدۇ. (2) ئادەتتە بىر قانچە يىلتىز يوگۇشۇپ، كۆنۈس شەكلىنى ياكى ئاغدۇرۇلغان كۆنۈس شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ. يىلتىزىنىڭ تاشقى پوستى قارامتۇل جىگەرەڭ، پىروپكىلىق قەۋىتى قېلىن، غولى بىر تال، تىك ئوسىدۇ ياكى توۋىدىن ئىككى شاخقا ئايرىلىدۇ. (3) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ. ساپىغى بولمايدۇ. شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گىرۋەكلىك، رەڭگىساغۇچ يېشىل قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ،غولىدىكىيوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. ساپسىز، كىچىك بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چايان قۇيرىغىدەك چەكلىك كۆنلۈكسىمان بولۇپ، ئوچىدا ئوسىدۇ. گۈل تاجىسى ئۈزۈن كانايسىمان، رەڭگى سوسىن ياكى سوس سوسىن رەڭدە بولىدۇ. كىچىك قاتتىق مىۋىسى سوڭەكلەشكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، رەڭگى سوس قوڭۇر كېلىدۇ (119 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلارنىڭ كۆنگەي تەرىپىدە ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭدىكى چوڭ تاغلىق رايونلارنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز كۈز پەسللىرىدە كولىۋېلىنىپ، غولىنى كېسىپ تاشلاپ (يۇيۇشقا بولمايدۇ)، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ ياكى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتىلىدۇ. ئىشلەتكەندە توغراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تۈزلۈغراق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ، ئىششىقنى يانداۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، ئۈچەينى تازىلاپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن: ئەگلىك ئوت 1 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 5 ۋۇك، سۈدا قاينىتىپ ئاۋات قوشۇپ، ئۈدا ئۈچ كۈن ئىچىلىدۇ. (2) قىزىلنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە (قىزىش، يوتۇلۇش، چۈشكۈرۈش، بۇرنى يۇتۇپ سۇ ئېقىش، كوز ياشاقغىراپ يورۇققا قارىيالماسلىق، چارچاش، ئويقىسىراش قاتارلىق ئالامەتلەر بولغاندا، قىزىل شالاڭ چىققاندا: ئەگلىك ئوت 1 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 1.5 مىسقال، جامكا 2 مىسقال كەۋرەك 2 مىسقال، يالپۇز 1.5 مىسقال، هول قۇمۇچ يىلتىزى 1 سەر، سۈدا قاينىتىپ ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشدىن بولغان سۈسىن داغدا: ئەگلىك ئوت 5 مىسقال، داڭگۇي 4 مىسقال، يۇلغۇن 3 مىسقال، قېرىقىزئۇرۇغى 3 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قان بىلاستىنكىلىرى ئازىيىش خاراكتىرلىك سۈسىن داغدا: ئەگلىك ئوت 2 مىسقال، سوقا چىلان 10 دانە، رويان 2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) كويۇكلەر ئۈچۈن (ئوت ۋە سۈدا كويگەن): 25% لىك ئەگلىك ئوت مېيى (ئوسۇملۇك مېيىغا چىلىنىدۇ) نى هاك سۈيى بىلەن سۈزۈلدۈرۈپ، داكا بىلەن سىرتىدىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: شىزاڭ ئارنىبىيىسى (藏紫筒草)

(120 — رەسىمگە قارالسۇن)

ئاساسىي ئالاھىدىلىكى يىلتىزى توم ۋە چوڭ، غولىنىڭ پۇ-تاقلىرى كوپ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە، گۈلى سېرىق، شەكلى ئۈزۈن كانايسىمان، كانايچىسىنىڭ گېلىدا سۈس داغلار بولىدۇ، ئاساسەن كوئېنلۇن تېغىدا ئوسىدۇ.

تاش ئوت (پوپەكلىك تاش ئوت)

银柴胡 Yin chai hu (丝石竹)

(قەلەمپۇر ئاگىلىسى، تاش ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 80 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى توم ۋە چوڭ، شەكلى تۈۋرۈكسىمان، تاشقى پوستى سېرىق، كېسىلگەن يۈزى ئاق سېرىق، يىلتىزىنىڭ ئۈستۈنكى ئۈچىدا كوپلىگەن غول قالدۇقىنىڭ ئىزلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ. غولىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمى ئىككى ئاچىماقلىنىپ شاخلايدۇ. بوغۇملىرى ئېنىق، بوغۇم قىسمى چوڭراق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۈدۈل ئوسىدۇ. ساپىغى بولمايدۇ. توۋەن تەرەپتە ئوسكەن يوپۇرماقلىرى چوڭراق، شەكلى تېمىنسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقا يۈزى سۈس يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق كېلىدۇ (121 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلىقلاردا، كۆنگەي تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. ئالتاي تاغ رايونلىرىدىن كوپرەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسللىرى كولىۋېلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تارقىتىپ، قاننى سوۋۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوپكە سىلىدىكى هول ئىسسىقتا: تاش ئوت 2 مىسقال، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، ئالقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، كوك ئەمەن 3 مىسقال، قىزىل مۇنلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: بەدىنى ئاجىز، ئىچ سۇرگۇچىلەرگە بېرىلمەيدۇ.

ئەسكەرتىش: قەلەمپۇر ئائىلىسىدىكى فەئلۇ ئۇرۇغدىشى (繁缕) ۋە پىگزىساۋ (瓶子草) ئۇرۇغدىشىدىكى يوغان توم يىلتىزلىق ئوسۇملۇكلەرنىڭ هەممىسى تاش ئوت قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

رەۋەن

大黄 Da huang

باشقا ئاتىلىشى: روگەن، توگە قۇلاق

(قامچا ئوت ئاتىلىشى، رەۋەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم ۋە چوڭ، سىرتى قارامتۇل خوما رەڭدە، ئىچى سېرىق، غولى يالغۇز تىك ئوسكەن بولۇپ، ئېرىقچىسىمان يوللىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، كىچىگرەك، شەكلى دۇگىلەك، گىرۋىگىدە ئۇششاق كەمتۇكلەر بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى خوما رەڭدە، سىرتى پەردىلەشكەن بولۇپ، غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان ئۇچىدا ئوسىدۇ. دۇگىلەك شەكىللىك، مىۋىسى قاناتلىق، گىرۋىگى جىگەر رەڭ، ئۇرۇغى ئۇچ قىرلىق بولىدۇ (122 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ باغرىلىرى، ئورمان بويلىرى قاتارلىق سايە، نەم جايلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى بىلەن غولى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە يەر ئۈستى قىسمى قۇرۇغاندىن كېيىن كولىۋېلىنىپ، يىرىك قوۋزىغىنى قىرىۋېتىپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ، خام بويىچە ياكى ھاراق بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. تاشقان ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، توسالغۇلارنى بۇزۇپ، ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ، غەلۋىرەكنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سوقۇر ئۇچەي يالۇغدا: رەۋەن 4 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال، كوك كاۋا ئۇرۇغى 5 مىسقال، تازىلانغان شور 4 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، داڭگۇي 3 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالۇغدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: رەۋەن 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، سوۋۇغاندىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (3) قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، كوز بىرىكتۇرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتكۇر يالۇغدا: رەۋەن 4 مىسقال، مامۇرانچىنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كويۇك (ئىوت، سۇ كويۇگى) دە: خام رەۋەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ، تۇخۇمنىڭ ئېقى ياكى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يارىغا سۈركىلىدۇ. (5) قايناقسۇدا كويگەندە: رەۋەن، خام توشقان ئوتىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ، سوقۇپ، سۇ مېيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كويگەن ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (6) ھول ئىسسىقتىن بولغانى سېرىق

چۇشۇشلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

مەنىسى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالىلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: ئالتاي رەۋىنى (راۋغاش — 阿尔泰大黄)ۋە قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەن(红叶大黄): بۇ ئىككى خىل ئوسۇملۇك رەۋەن بىلەن ناھايىتى ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىگى: ئالتاي رەۋىنىنىڭ يوپۇرمىغى تورسىمان، تومۇرى ئېنىق بولىدۇ. قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەننىڭ يوپۇرمىغى قىزىل بولىدۇ. ئالتاي ۋە تيانشان تاغلىق رايونلىرىنىڭ نەم يەرلىرىدىن چىقىدۇ، بۇلارمۇ رەۋەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تازىلانغان شور

芒硝 Mang xiao

(玄明粉) سۇسىز شور

يىغىپ تەييارلاش: تەبىئى ناترىي سولفورنى پىششىقلاپ ئىشلەشتىن كېيىپ چىققان كىرىستال ماددىغا تازىلانغان شور دېيىلىدۇ. بۇ چۇرۇك ۋە سۇزۇك بولىدۇ. تەبىئى مەھسۇلاتنى سۇدا ئېرىتىپ، سۈزۈپ، سۈيۇقلۇغىغا ئېسىسىق ئوتكۈزۈپ، قويۇلدۇرۇپ سوۋۇتۇلغاندىن كېيىن كىرىستال ھاسىل بولىدۇ. بۇنىڭغا شور (皮硝) دېيىلىدۇ (بۇنىڭ تەركىبى ساپ ئەمەس). ئۇنىڭدىن كېيىن يېڭى تۇرۇپتىن (لوبو) 2 جىڭ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، توغراپ قازاندا سۇ بىلەن ئوبدان پىشىرغاندىن كېيىن، ئۈستىگە 10 جىڭ شور سېلىپ، بىرگە قاينىتىپ، شور تولۇق ئېرىپ بولغاندىن كېيىن سۇ-

زۇپ، سۇيۇقلۇغىنى قاچىغا قۇيۇپ، سىر كېچە تىندۇرغاندىن كېيىن، تازىلانغان شور كىرىستالى كېلىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۈستىدىكى سۇزۇك سۇيى توكۇۋېتىلىپ، كىرىستالى قۇرۇتۇلۇپ قاچىدا ساقلىنىدۇ.

سوسىز شور: تازىلانغان شورنى پارپۇر قاچا ياكى سىرلانغان قاچىغا سېلىپ سۇسىز قىزدۇرساق، ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى سۇ هورغا ئايلىنىپ، ئاق ئۇندەك ماددىغا ئايلىنىدۇ. بۇ سۇسىز شور دېيىلىدۇ.

تەبىئىي: تازىلانغان شور: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، قۇرۇقنى هوللەيدۇ، مۇنەكلەرنى يۇمشىتىدۇ. سۇسىز شور: تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق زەهەرسىز. تەسىرى تازىلانغان شور بىلەن ئوخشاش.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەت قاتتىق كېلىشىدە: تازىلانغان شوردىن 3 مىسقال، هەسەل 1 سەر، قايناق سۇ بىلەن ئايرىم - ئايرىم ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئۇچەينىڭ ئىسسىغى تاشقاندا، قەۋزىيەت بولغاندا: تازىلانغان شور 3 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئوتكۇر، سوزۇلما خاراكتىرلىك تاماق يالۇغى، ئېغىز يارىلىرىدا: سۇسىز شور 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 5 فۇڭ، دانىكا 2 فۇڭ، هەممىسىنى قوشۇپ تالقان قىلىپ، كېسەل ئورۇنغا سۇركىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنىي قىلىنىشى: تازىلانغان شورنى پىيزەك بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە ۋە هامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

چۇقا

玄参 Xuan sheng

(چۇقا ئاتىلىشى، چۇقا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 - 120 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى كونۇسسىمان، توۋەن قىسمى چاتاقلىغان بولۇپ، تاشقى پوستى كۆلرەڭ ساغۇچ قوڭۇر رەڭدە، غولى توت قىرلىق، بەزسىمان يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (3) توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسىدۇ. ئۈستۈنكى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. يوپۇرماق شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ھەرەچىشەسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان بولۇپ، يېپىلىپ ئېچىلغاندا كۈنۈسسىمان شەكىلگە كىرىدۇ. گۈلى قارامتۇل سوسىن رەڭدە، گۈل سېپى ئىنچىكە ئۇزۇن، بەزسىمان تۈكچىلىرى بولىدۇ. غوزا مىۋىسى تۇخۇمسىمان يۇمىلاق (123 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇق بىلەن كوپىيىدۇ. موتەددىل كەلىماتتا ئوسۇشكە ماسلاشقان. غۇلجا قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە كولاپ، قۇرۇپ كەتكەن غول ۋە بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا يېرىم قۇرۇتۇپ، دوۋلەپ قويۇلىدۇ. 3 - 4 كۈندىن كېيىن يەنە ئاپتاپقا سېلىنىدۇ. تولۇق قۇرۇغىچە قايتا - قايتا ئاپتاپقا سېلىپ، قۇرۇغاندىن كېيىن تولۇق نەملەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەر-سىز. مەنپىلىكنى تولۇقلاپ، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، يالىلۇغنى ۋە زەھەرنى يانداۋرىدۇ، قۇرغاقلىقنى ھوللەپ خىلىت ھاسىل قىلىدۇ، تاماق، كىكىرتەكنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالىلۇغى، تاماق، كىكىرتەك ئىششىپ ئاغرىشلاردا: چۇقا 3 مىسقال. ئۇچقات 3 مىسقال، يەر تۇزغىغى 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە يالىلۇغى (كوكرەك قىسلىش، قىزىش، يوتىلىش، ھاسىراش)دا: چۇقا 4 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، خام گەج 1 سەر، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، سوغوگۇل 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بويۇن لىمفاسىلىدا: چۇقا 5 مىسقال، سوغو گۇل 5 مىسقال، ياز غازىگى 5 مىسقال، سەكسەن پۇت بىر دانە (ئوتقا قاخلاپ پىشىرىپ يۇمشاق سوقۇپ، قاينىاق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ)، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ھەر كۈنى بىر قېتىم ئىچىپ 10 كۈن بىر داۋالىنىش مۇددىتى بولىدۇ. (4) قان تىرومبىسى خاراكتىرلىك تومۇر يالىلۇغىدا: چۇقا 1 سەر، ئۇچقات 1 سەر، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ كۈنىگە ئۈچ كە بولۇپ ئىچىلىدۇ (چۇچۇكبۇيا كوپ بولۇپ كەتسە، ئىششىق پەيدا قىلىپ ئەكس تەسىر كېلىپ چىقىدۇ). يەنە بىر چۇفاڭ: چۇقا 1 سەر، داڭگۇي 5 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، ئۇچقات پىلىگى 1 سەر، سەرىس قوۋزىغى 1 سەر، قۇرۇتۇلغان سازاڭ 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا

3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مارال قۇلاق بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مودەن يىلتىز پوستى (مۇدەنگۇل)

牡丹皮 Mu dan pi

(ئېپىمق تاپالىلىقلار ئائىلىسى، مۇدەنگۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىز-لىگى 1—2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى چوڭ، ساغۇچ خومارەك، خوشخۇي پۇرىغى بار. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئو-سىدۇ. ئىككى قايتىلانغان ئۈچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقنىڭ شەكلى دوگىلەك ياكى تېمىنە شەكلىدە، (4) گۈلى چوڭ، يالغۇز بولۇپ، ئوچىدا ئوسىدۇ. گۈلى يىلىڭ ياكى قات بو-لۇپ ئىچىلىدۇ، رەڭگى قىزىل ياكى قىزغۇش سوسىن ئاق بولىدۇ. غۇنچە شەكلىك مەۋىسى 5 تالدىن توپلىشىپ ئوسىدۇ. سىرتىنى تۈكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ (124 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوس-تۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا 3—5 يىللىق گۈلىنىڭ

يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز ياكى ئەتىيازدا يىلتىزنى كولۇپ-لىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، يىلتىز پوستىنى سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قورۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقىراق قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننىسوۋۇتىدۇ، بەدەندىكىتوختاپ قالغان نەرسىلەرنى تارقىتىدۇ. نېرۋ ئاجىزلىق، ئويقۇسى كەلمەسلىك، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىقلىق كېسەللەردىن قان قوسۇش، بۇرۇن قاناش، بەدەنگە سەپكە چىقىشلاردا: مودەن يىلتىز پوستى 4 مىسقال، خام ئەگرى سۈناي 4 مىسقال، چۈقا 3 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سىلدىن بولغان توۋەن قىزىتمىلاردا: مودەن يىلتىز پوستى، ئالقات يىلتىز پوستى، كوك ئەمەن، جىژمۇلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ئىچىدۇ. (3) سوقۇر ئوچەي يالىلۇغىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە (قەۋزىيەت بولغاندا): مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سۈسىز رەۋەن 3 مىسقال. كوك كاۋا ئۇرۇغى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، شور 2 مىسقال (ئايرىم ئىچىدۇ) سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان بۇرۇن يالىلۇغىدا: مودەن يىلتىز پوستى 4 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. 10 كۈن بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشلاردا: مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، چۈەنچۈك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال، ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

قارا ياغاچ

榆树 Yu shu

قارایاغاچ قوۋزىغى (榆树皮) قارایاغاچ پوستىگى (榆钱)
قارایاغاچ یوپۇرمىغى (榆树叶)

باشقا ئاتىلىشى: سىدە

(قارایاغاچ ئاتىلىسى، قارا یاغاچ ئۇرۇغدىشى)

یىغىپ تەییارلاش: دورىغا قوۋزىغى (قارایاغاچ قوۋزدىغى)، یوپۇرمىغى (قارایاغاچ یوپۇرمىغى)، مۇىسى (قارایاغاچ پوستىگى) ئىشلىتىلىدۇ. پوستىگىنى باهاردا تېخى سارغایمىغاندا یىغىپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، یوپۇرمىغى یاز ۋە كۈز پەسلىدە ئېلىنىپ، هول بویىچە یاكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىغىنى قاچان یىغسىمۇ بولىدۇ. دەرەخنى چاتىغاندا یاكى كەسكەندە قوۋزىغىنى سوۋۇپلىپ، سىرتىدىكى یىرىك قوۋزاقنى تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، یىپسىمان قىلىپ توغراپ تەییارلىنىدۇ.

تەبىئىى: قارایاغاچ پوستىگى: تەمى تاتلىق، سەل ئاچچىغى بار، تەبىئىى موتىدىل، زەهەرسىز، تېنچلاندۇرۇش تەسىرى بار. قوۋزاق ۋە یوپۇرمىغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىى موتىدىل، زەهەرسىز، تېچلاندۇرۇش، سۈيدۈك هەیدەش، كویۇكنى داۋالاش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇنى پۇتۇشتە: قارا یاغاچ، تىرەك، سوگەتلەرنىڭ یۇمران یىلتىزىنىڭ ئاق قوۋزىغى هەر قایىسىدىن 1—2 سەر ئېلىپ، سۇدا قاینىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈنۈقلاردا: قارایا-

غاچ قوۋزىغى، ئاق تېرەك يوپۇرمىغى، سوك ئۇنى ياكى قارا بۇغداي ئۇنى ھەر قايسىسىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا، بۇقا مۇڭگۇزى بىر دانە (كويـ دۇرۇپ، ھەر قېتىم كۈيدۈرگەندە بىر قېتىم قىرىپ ئېلىپ تەييارلـ نىدۇ)، كاۋاۋچىنىدىن (خۇاجىياۋ) 7 تال ئېلىپ، ھەممىسىنى بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، كونا ئاچچىقسۇ بىلەن مەلھەم ياساپ، لاتىغا سۈركەپ، سۈنۈق ئورۇنغا تېڭىپ، سىرتىدىن تاختا بىلەن بېكىتىلىدۇ. (3) نېرۋ ئاجىزلىق، ئاق خۇن كېلىش، ئىششىقلاردا: قاراياغاچ قوۋزىغى (ياكى يوپۇرمىغى) 3—5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) كويۈك يارىسى يۇقۇملانغاندا: قارايـاغاچ قوۋزىغىنىڭ ئوتتۇرا قاتلـ مىدىن ئېلىپ قورۇپ، ئۇنىڭغا مامىرانچىن، زىرىق (ھەر قايسىسىنىڭ مىقتارى قارايـاغـاچ قوۋزىغىنىڭ $\frac{1}{4}$ گە تـەڭ) قوشـۇپ، يۇمـشاق سوقۇپ، 60% لىك ئىسپىرتقا چىلاپ (سـپىرت مىقـتارى دورىنىڭ يۇزىدىن بىر سانتىمېتىر ئىگىز بولۇشى كېرەك)، 24 سائەتتىن كېـ يىن سۈيۈقلىغىنى سىقىپ ئېلىپسۈزۈپ تەييارلـىنىدۇ. ئىشلىتـىشتىن ئىلگىرى دورا سۈيۈقلىغىنى قاينىتىپ سوۋۇتقانـدىن كېيـىن يارىنىڭ يۇزىگە بىۋاستە سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: قـارايـاغاچ پوستىگـى 1 — 3 مىسقال، قاراياغاچ قوۋزىغى، يوپۇرمىغى 3 — 5 مىسقال.

كوك ئەمەن

青蒿 Qing hao

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.4—1.2 مېتىر. (2) غـولـى تىك، شاخـ

لىرى كوپ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. 2 — 3 قايىتىلىنىپ پەيسىمان بېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقلىرى ئۈزۈن تۈخۈمسىمان ياكى كەڭرەك يىپسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى باشسىمان، گۈلى يېرىم شار شەكلىدە، كۈلىنىڭ دىامېترى 4 — 6 مىللىمېتىر كېلىدۇ. رەڭگى سېرىق، ئوتكۈر پۇرىغى بار (125- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دالىلاردا، تاغ باغرى، يول بويلىرى، ئېرىق ياقىلىرىدا كوپ ئوسىدۇ. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى گۈلى ئېچىلىشىدىن ئىلگىرى ئورۇپ ئېلىنىدۇ ياكى گۈلى ئېچىلغاندا گۈل شېخى ئېلىنىدۇ. ئۇندىن كېيىن چاناپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ قاننى سوۋۇتۇش، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرۇش، قان توختىتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىلىدىن بولغان قىزىتما، ئوغرى تەر، ياز پەسىلىدىكى زۇكامدا: كوك ئەمەن، ئالقات بىلىتىز پوستى، ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، گۈلسامساق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قاناشتا: ھول كوك ئەمەنىنى ئېزىپ، سۈيىنى چىقىرىپ ياكى جۇمۇدىن 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇنايدىن 3 مىسقال، مودەن يىلىتىز پوستىدىن 1.5 مىسقال قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھەرە چاققاندا، قوتوردا، چاقىلاردا: كوك ئەمەندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ يارا يۇيۇلىدۇ. (4) ئالا قۇڭغۇز بىلەن زەھەرلەنگەندە: كوك ئەمەندىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سىپىسق ئەمەن (سىرىق گۈللۈك ئەمەن —黄花蒿): شەكلى كوك ئەمەن بىلەن ئوخشاپ كېلىدۇ. ئاساسىي ئالاھىدىلىگى: بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يوپۇرمىغى ئۇچ قايتىلانغان پەيسىمان يىرىلغان، شەكلى يىپىسىمان بولىدۇ. گۈل رېتى باش سىمان، گۈلى شار شەكىللىك، گۈل دىامېترى 1 — 2 مىللىمېتىر، سىپىسق پۇرىغى بولىدۇ. بۇمۇ كوك ئەمەن قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ھەپىرەك

紫茉莉 Zi mo li

باشقا ئاتىلىشى: نامازشام گۈل

(ھەپىرەك ئائىلىسى، ھەپىرەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) يىلتىزى چوك، غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ، بوغۇملىرى توم بولىدۇ، (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. شەكلى 3 بۇرجەك تۇخۇمسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈلى شاخنىك ئۇچىدا ئوسىدۇ. شەكلى كانايغا ئوخشايدۇ. قىزىل توخۇك، ئاق، سىرىق ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. مۇنسى دوگىلەك، قىرلىق، پىشقاندا قارىيىدۇ (126 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىشى: شىنجاڭنىك ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۈنەك يىلتىزى، يوپۇرمىغى، ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنى كەچ كۈزدە ئېلىپ، نېپىز كېسىپ،

ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغىنى ياز، كوز پەسللىردە ئېلىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغىراق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھوللۇكنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك يولى يۇقۇملىنىش، مېزى بېزى ياللۇغلىنىش، ئاق خۇن كېلىش، قان سىيىش كېسىلىدە؛ (2) يىقىلىش - ئورۇلۇشتىن بولغان ئىششىپ ئاغرىشتا؛ ھەپىرەكنىڭ ھول يىلتىزى (ياكى يوپۇرمىغى) ئېزىپ سىرتقا تېكىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالىلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

4. سۇيدۇكنى راۋان قىلغۇچى ۋەسۇيۇق لۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(利尿逐水药)

سۇيدۇكنى راۋان قىلىپ، سۇيۇقلۇق ھەيدەيدىغان دورىلار، بەدەن-دىكى ئارتۇقچە سۇ ۋە ھوللۇكلەرنى سۇيدۇك يوللىرى ۋە ئۇچەيلەر ئارقىلىق سىرتقا چىقىرىشنى ئىلگىرىلىتىدىغان دورىلاردىن ئىبارەت. سۇيدۇكنى راۋان قىلىدىغان دورىلار سۇيدۇك مىقتارىنى كوپەيتىپ، ئوبدان راۋان قىلىدۇ. شۇڭا، سۇ ۋە ھوللۇكلەر توختۇپلىپ سۇيدۇك ياخشى راۋان بولمىغاندا، تامچىلاپ سىيىشتە، بوغۇملار ئىشىشىغاندا، ھول تەمرەتكىلەردە، سۇلۇق ئىششىقلاردا، ئىچى ئوتكەندە، سىرىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ. سۇ ھەيدەيدىغان دورىلار ئىچىنى قاتتىق سۇرگۈزۈپ، كوپ مىقتاردىكى سۇيۇقلۇقلارنى، چوڭ - كىچىك تەرەتلەر ئارقىلىق چىقىرىپ تاشلايدۇ، شۇڭا، ئېغىر سۇلۇق ئىششىقلىرى، كوكرەك ۋە قوساققا سۇ يىغىلىش، قەۋزىيەت قاتارلىق كېسەللەردە ئىشلىتىلىدۇ.

1) هوللۇكنى سىرغىتىپ، سۈيدۈكنى راۋان قىلغۇچى دورىلار

(渗湿利尿药)

پاقا يوپۇرماق (ئازىيا پاقا يوپۇرمىغى)

车前 Che qian

پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى (车前子) پاقا يوپۇرماق ئوتى (车前草)

(پاقا يوپۇرماق ئاتىلىشى، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامانغوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 50 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى تۈۋىدىن ئوسكەن بولۇپ، ساپىغى ئۇزۇن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقا تەرىپى سۈس يېشىل رەڭدە. ئادەتتە 5 - 7 گىچە دۇغۇسىمان تومۇرى بولىدۇ. (3) گۈلى كىچىك، شەكلى باشاقسىمان، غوزا مىۋىسى قاپقاق ئېچىلىغاندەك يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى سوقۇچاغراق، قارا قوڭۇر رەڭلىك بولىدۇ (127 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول ياقىلىرى، ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى ۋە پۈتۈن ئوتى (پاقا يوپۇرماق) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن، يىغىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. خام ياكى قو-

رۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پاقا يوپۇرماق ئوتىنى ياز كۈنلىرى ئېلىپ هول بويىچە ياكى توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، سۈيدۈك هەيدەيدۇ. ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ. بەلغەمنى يومشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. پاقا يوپۇرماق ئوتىنىڭ ئىسسىقنى ۋە ئىسسىقتىن بولغان زەھەرنى قايتۇرۇش تەسىرى بىر قەدەر كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك يول يالىلۇغى، دوساق يالىلۇغىدا: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) ئوتكۇر بورەك يالىلۇغى، سۈيدۈك يول يالىلۇغىدا: پاقا يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (3) سۈيدۈك يول تېشىدا: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1 سەر، كۈمۈش ئوت 1 سەر، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما كانايچە يالىلۇغى (ئوپكىنىڭ ئىسسىغى ئېشىپ يوتۇلۇش، دېمى سىقىلىش) دا: هول پاقا يوپۇرماق 3 سەر، ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) سۈدەك ئىچى سۈرۈشتە: هول پاقا يوپۇرماق 3 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال، سارغىيغىچە قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) يارا چىققاندا: هول يوپۇرماقنى ئېزىپ يارا ئورۇنغا تېڭىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 1.5 — 3 مىسقال، پاقا يوپۇرماق 1 — 2 سەر.

قوشۇمچە: ياتما پاقايوپۇرماق (平车前): شەكلى ئازىيا پاقا يوپۇرمىغى بىلەن ئوخشايدۇ لېكىن يوپۇرمىغى كوپىنچە يەرگە تەكشى يېتىپ ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئوق يىلتىزى روشەن بولۇپ، ئادەتتە شاخلىمايدۇ. بۇمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مىللى تىبابەتچىلىكتە پاقا يوپۇرمىغىنىڭ **ئىسپەغۇل** (亚麻子车前 Plantago psyllium) نامىلىق تۇرى سۈيدۈك ھەيدەشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەسۋى قوناق

薏苡仁 Yi yi ren

(باشاقلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى، تەسۋى قوناق ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە دېنى پىشقاندا، ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئېلىپ، شوپىگىنى ئېلىۋېتىپ، خام بويىچە ياكى سارغايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ (128 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز، تالنى كۈچەيتىپ، ئوپكىگە قۇۋەت بېرىدۇ. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ھۇللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈدەك ئىچ سۇرۇشتە: تەسۋى قو-

ناق 6 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى (قورۇلغان) 4 مىسقال، كۆلى بېيىسى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ). (2) ئاشقازاننىڭ سوغى ئېشىپ ئاغرىشتا: تەسۋى قوناق 1 سەر، ئىشلەنگەن بۇۋانە يان يىلتىزى 5 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىمدا 5 فۇڭدىن كۆنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) بوغۇم ئاغرىشتا (ھوللۇگى ئېشىپ كەتكەندە): تەسۋى قوناق 5 مىسقال، ئاق چوغلۇق 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چاكاندا 1 مىسقال، دارچىن شېخى 3 مىسقال، ساڭجۇ 3 مىسقال، چۇچۇكىبۇيا 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 1 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 6 مىسقال.

كوممىقوناق ساقلى

玉米须 Yü mi xü

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا كوممىقوناقنىڭ ساقلى ئىشلىتىلىدۇ. كوممىقوناقنى ئورىغاندا يىغۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كوممىقوناقنىڭ ھول يىلتىزى ۋە يوپۇرمىغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. سۇيدۇك ھەيدەپ ئوتنى ماڭغۇزىدۇ. قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر، سوزۇلما بورەك يالىلۇغى، سۇيدۇك ئازلىقتا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، ئارپا قىلتىرىغى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) دۇساق تېشىدا: كوممىقوناق ساقلى 1 سەر، سوگەت يوپۇرمىغى 1 سەر، قىزىل ماش 1 سەر، كوك سېغىز 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يۇقۇملانغان

بولسا 4 مىسقال زىرىق قوشۇلىدۇ. (3) ئوت خالتا يالىۋغى، ئوت يول تېشى، سىرىق چۇشۇش تىپتىكى يۇقۇملۇق جىگەر يالىۋغىدا: كوممىقونىاق ساقلىق 1 سەر، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مىسقال، جىنىتيانا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: كوممىقونىاق ساقلىق ياكى تىرەكلىك يىلتىزى (يەرگە يېقىن تۇراقسىز يىلتىزى) دىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى كوممە قوناق ساقلىنى دەملەپ، چاي قاتار ىدا ئىچىلىدۇ (5) سۇيدۇك يول تېشىدا: كوممە - قونىاقنىڭ ھول يىلتىزى ياكى يوپۇرمىغىدىن 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

ياۋا كەشمىر

泽泻 Ze xie

(ياۋا كەشمىر ئاتىلىسى، ياۋا كەشمىر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5-1 مېتىر، بەر ئاستىدا، شار شەكىللىك تۇگۇنەك غولى بار، چاچما يىلتىزى كوپ بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى تۇۋىدىن ئوسىدۇ، سىپى ئۇزۇن، يوپۇرماق تۇۋى غىلاپسىمان، يوپۇرماق شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈل شېخى يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن چىقىدۇ. گۈلى ئىاق ئومۇم گۈل شېخى 5-7 گىچە ئىايلانما بولۇپ ئوسۇپ، توپلىشىپ چوڭ كونۇسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. كىچىك گۈل ساپلىرىنىڭ ئۇزۇنلۇغى ئوخشاش ئەمەس. كۇنلۇكسىمان تىزىلغان، مىۋىسى ئورۇق، تەتۇر توخۇم شەكلىدە بولۇپ، ياپىلاق كېلىدۇ (129 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى، سازلىق ۋە كولچەكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۇنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە كولىۋېلىپ، چاچما يىلتىزىنى ئېلىپ تاشلاپ، تاشقى پوستىنى قىرىپ چىقىرىۋېتىپ، ھول بويىچە نېپىز كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. خام بويىچە ياكى توزدا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى قايتۇرىدۇ. ھوللۇكنى سىرغىتىپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ياللۇغى (بەدەن ئىششىپ، سۈيدۈك ئازايغان) دا: ياۋا كەشمىر 4 مىسقال. تاۋۇز شۇپىگى 8 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىچ سۇرۇشتە: ياۋا كەشمىر 4 مىسقال، قان تىپەر 3 مىسقال، ئۆرپا ئۇندۇرمىسى 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

چىنە گۈل (پاخماق چىنە گۈل)

瞿麦 Qu mai

(قەلەمپۇر ئائىلىسى، چىنە گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز لىگى 30-40 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئىنچىكە ئۇزۇن، بوغۇملىرى ئېنىق. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، يوپۇرمىغىنىڭ شەكلى يىپسىمان ياكى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك،

يوپۇرماق تۇۋى غىلاپسىمان بولۇپ غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) گۈلى يەككە ياكى بىر قانچىسى شالاڭراق توپلىشىپ ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان، گۈلتاجى يوپۇرمىغى 5 دانە، يىپسىمان يېرىلغان، رەڭگى سۇس قىزىل-ئاق ياكى سۇس قىزغۇش سۇسىن. غوزا مۇئىسىنىڭ شەكلى، ئۇزۇنچاق، ئۇچى توت چىشلىق بولۇپ بولۇنگەن (130 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە، گۈللەشتىن ئىلگىرى ئورۇۋېلىپ، توغراپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، سۇيدۇكنى ھەيدەيدۇ، قاننى ماڭغۇزۇپ، ھېيىز كەلتۈرىدۇ، يىرىڭلىق ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۇيدۇك يول يالۇغى، دۇساق يالۇغىدا: چىنە گۈل 3 مىسقال، قۇشقاچ تىلى 3 مىسقال، كوك سېغىز 3 مىسقال، مامكاپ 1 سەر، خام چۇچۇك بۇيا 5 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئايالار تاشقى جىنسى ئورگىنىنىڭ شەلۋەرىشى، سۇ ئورلەپ تۇرىدىغان چاقىلاردا: چىنەگۈلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سۇرتىلىدۇ ياكى سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق يەر يۇيۇلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەسلىك، يىرىڭلىق ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (4) قىزىل ئۇڭگەچ راكى، توغرا ئۇچەي راكىدا چىنە گۈلى يىلتىزى 1 — 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە جۇڭگو چىنە گۈلى (石竹) (130 - رەسىمگە قا-

رالسۇن): شەكلى پاخماق چىنەگۈل بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىگى گۈلتاجى ياپرىغىنىڭ ئۇچى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. كوپىنچە تاغ باغرىلىرىدا ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. بۇنىمۇ چىنەگۈل قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىدۇ.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا چىنەگۈلنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ، كوپىنچە تاغ باغرى، ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ، شەكلى بىر بىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەممىسى چىنەگۈل سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ماڭدار (سىبىرىيە مامىرەسى)

新疆木通 Xinjiang mutong (西伯利亚赛铁线莲)

(ئىيىق تاپالىلىقلار ئائىلىسى، ماڭدار ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك، دائىم دەرەخلەرگە يامىشىپ ئوسىدۇ. ئۇزۇنلىغى ئادەتتە 3—5 مېتىر. (2) غولى ياغاچقا ئايلانغان، بوغۇملىرى چوڭايغان بولىدۇ، ئوتتۇرا قىسمىدىكى غولى ئادەتتە 6 قىرلىق بولۇپ، كېسىلگەن يۈزىدە نۇرغۇن ئۇششاق تۇشۇكلەر بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۈدۈل ئوسىدۇ. ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى توخۇمسىمان تېمىنە شەكىللىك ياكى تېمىنە شەكلىدە، يوپۇرماق گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (4) گۈلى سوس سېرىق، سىرت تەرەپتىكى ئاتىلىقلىرى گۈل تاجى ياپراقچىلىرىغا ئوزگىرىپ كەتكەن، ئاتىلىق گۈل توۋرىگى ئاق رەڭلىك پەيسىمان بولىدۇ. مىۋىسى ئورۇق مىۋە، شەكلى ياپىلاق، دوگىلەك (131 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغدىكى ئورمان ۋە چاتقاللىقلار ئارد-

سىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غولى ۋە شىخى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرىدە ئېلىپ پاكىزە يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەملەپ نەپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغۇق، زەھەرسىز. يۇرەكتىكى ئوت ئىسسىقنى، هول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ. تومۇرنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك ياخشى ماڭمىغاندا: ماڭدار 2 مىسقال، جەز بۇزار 3 مىسقال، كۆۋز ئانىسى ئۇرىغى 1 سەر، لىپەكگۈل 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. مۇزلاپ تىترەك ئۇ-لاشقۇچىلارغا 3 مىسقال، كەۋرەك قوشۇپ بېرىلىدۇ. (2) ئوتكۇر دۇساق ياللۇغى، سۈيدۈك بىلەن قان كېلىش، سۈيدۈك يولى ئېچىشىپ ئاغرىشىدا: ماڭدار 2 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، پاقا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، چۇچۇك بويا يىلتىز ئۇچى 1.5 مىس-قال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سۈيدۈك بىلەن قان كېلىش ئېغىر بولغانلارغا: قارا ئارچا (قورىغان)، كىچىك خوخا هەر قايىسىسىدىن 3 مىسقالدىن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قوشۇمچە: شەرق ماڭدارى (东方铁线莲) سىبىرىيە مامىرىسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. كوپۇنچە توغراقلىقلاردا ئوسىدۇ. بۇنىڭ شىخى ماڭدار قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. (132 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىزاهات: شىنجاڭ موتۇك (新疆木通) دىگىنى ماڭدارنى كورسىتىدۇ. جۇگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىدىغان موتۇك (木通) شىنجاڭدا ئوسمەيدۇ. بۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئىسمى تىبخى ئېنق ئەمەس لېكىن هەر ئىككىسىنىڭ تەسىرى ئاساسى جەهەتتىن ئوخشاش بولغانلىقى ئۈچۈن بىر-بىرىنىڭ ئورنىغا (بەدىلىگە) ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

قۇشقاچ تىل

萹蓄 Bian xü

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل تاسما

(قامچا گوت ئاتىلىسى، قامچا گوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى ياتما ياكى يېرىم ياتما كېلىدۇ، تۈۋىدىن كوپ شاخلايدۇ، بۇغۇمى ئېنىق. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپىي بولمايدۇ. شەكلى تېمىنىسىمان ياكى سوقۇچاق شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك. (3) گۈلى كىچىك، يوپۇرماق قولتۇغىدىن توپلۇشۇپ ئوسىدۇ، ھالرەڭ، ئۇرۇق مىۋە، ئۇچ قىرلىق، رەڭگى قارا (133 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز كۈنلىرى ئورىۋېلىپ، ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئازراق شامالدىتىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر سۈيدۈك يول يالۇغى، دۇساق، يالۇغىدا: قۇشقاچ تىل (ھول) دىن 1 سەر سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، ياكى قۇشقاچ تىل 4 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 4 مىسقال، ماڭدار 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوت

يولىدىكى سازاڭسمان مەددە كېسىلىدە: قۇشقاچ تىل، ئاچچىق سۇ ھەرقايسىسىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) توتو قۇرۇت كېسىلسى، ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشىدىن بولغان چىش ئاغرىشىدا: قۇشقاچ تىلدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۇڭنىڭ ھول تەمرەتكىسىدە ۋە بوۋاسىردا: قۇشقاچ تىل ئو-تىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ئاغرىق جاي دورا سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. ئوتكۇر سوزۇلما خاراكتىرىدىكى بورەك ياللۇغى، بورەك جام ياللۇغىدا: قۇشقاچ تىل 2 سەر، كۆلى ئارچىسى 1 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 4 دانە، يۇقۇرىدىكى دورىلارنى توغراپ ئېزىپ 1500 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ قاينىتىپ، 500 مىللىلىتىر قالغاندا ئۈچكە بولۇپ، بىر كۈندە ئىچىپ بولۇش كېرەك.

مىقتارى: 2 - 4 مىسقال.

ياۋا سۇپۇرگە ئورۇغى

地肤子 Di fu zi

(لويلا ئاتىلىسى، ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 70 - 150 سانتىمېتىر. ئوسۇملۇكنىڭ سىرتقى كورۇنۇشى تۇخۇمسىمان شەكىلنى ئالىدۇ. (2) غولى تىك، شاخلىرى كوپ، يۇمران ۋاقتىدا يېشىل، كەچ كۈزدە سېرىق ياكى جىگەرەڭ بولىدۇ. يېزىلاردا سۇپۇرگە قىلىپ ئىشلىتىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ناھايىتى زىچ ئوسىدۇ، سېپى يوق دىيەرلىك، شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە. (4) گۈلى كىچىك، رەڭگى ساغۇش يېشىل 1 - 2 تال گۈلى

فولتۇغىدىن ئوسىدۇ، مۇسى 5 قاناتلىق، ئۇرۇغى قارا ياكى قارامتۇل سېرىق (134 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزا چەتلىرىدە، يول بويلىرىدا ۋە كوكـ تاتلىقلاردا ئوسىدۇ. كوپۇنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مۇسى پىشقاندا ئورىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى سوقۇپ، سورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئېشەك يېمىدە: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قارا شېكەر قوشۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر خىل ئۇسۇل: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 3 مىسقال، بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 3 مىسقال، سەپرا ئوت يىلتىزى پوستى 4 مىسقال، شاپتول مېغىزى 3 مىسقال، چىرىلداق قېپى 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەلۋاغسىمان قوقاقتا: ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى (قارايغىچە قۇرۇلغان) 3 مىسقال، ئىلان پوستى (سارغايغىچە ئوتقا قاخلانغان) 1 مىسقال، سەكسەن پۇت 3 دانە، ھەمـ مىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنجۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) دوساق يالىلۇغى، سۇيدۇك يول يالىلۇغىدا: ياۋا سۇپۇرگە، ماڭدار، جولىك (猪苓)، قۇشقاچ تىل، خۇاڭبۇ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىـ چىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

كۆەز ئانىسى ئۇرۇغى (كۆەز ئانىسى)

冬葵子 Dong kui zi (苘麻)

كۆەز ئانىسى يىلتىزى (苘麻根)

باشقا ئاتىلىشى: داغال كاناپ، يالغان قاپاق، تۇكچە **ئون**.

(لەيلىگۇل ئاتىلىسى، كۆەز ئانىسى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى بىر مېتىر ئەتراپىدا، تېرىپ ئوستۇرۇلىدىغانلىرىنىڭ ئىگىزلىگى 3 مېتىرغا يېتىدۇ، غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ، پۇتۇن ئوسۇملۇكنى ئاق تۈكچە قاپلاپ تۇرىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى ئۇزۇن، يوپۇرماق شەكلى دۇگىلەك يۇرۇك شەكىللىك، ئۇچى ئۇچلۇق، گىرۋىگى ھەرەچىشىسمان. (3) گۈلى سېرىق رەڭدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن 1—3 كىچە ئوسۇپ چىقىدۇ. غوزا مىۋىسى يېرىم شار شەكلىدە، پىشقاندىن كېيىن جۈيزە مىۋىسىدەك چىشلارغا بولۇنىدۇ، ئۇچى تەرىپىدە سىرتقا قارىغان تىكەنلىرى بار، ئۇرۇغى يۇرەك شەكلىدە، رەڭگى قارا (135 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلاردا، ھويلىلاردا، يول ياقىلىرىدا ياۋا ئوسىدۇ ياكى تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى (كۆەز ئانىسى ئۇرۇغى) ۋە يىلتىزى (كۆەز ئانىسى يىلتىزى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، خەشەكلىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييار-

لىندۇ. يىلتىزىنى كەچ كۈزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇ-
رۇتۇپ، نەملەپ نېپىز كېسىپ تەييارلىندۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زە-
ھەرسىز. يىلتىزىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىددىل، زەھەرسىز.
ھەممىسىنىڭ يالۇغلىنىشىنى قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، سۈت
كوپەيتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك يول يالۇغدا: كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى
5 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تۇ-
غۇتتىن كېيىن سۈت كەلمەسلىك، كوكسى چىڭقىلىپ ئاغرىشتا، كىۋەز
ئانىسى ئۇرۇغىدىن (قورۇلغان) 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر
قېتىم ئىككى مىسقالدىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم سىرىق ھاراق بىلەن
ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال، ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بە-
لەن ئىشلىتىلىش كېرەك.

چوكا دەرەخ مىۋىسى (چوكا دەرىخى)

梓实 Zi shi (梓树)

چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى(梓白皮)

(چوكا دەرەخ ئائىلىسى، چوكا دەرەخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ. يوپۇرمىغى ئۇدۇل
ياكى 3 تال يوپۇرمىغى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. سىپى ئۇزۇن سىرتى-
نى ئاق يۇمشاق تۈكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ، يوپۇرمىغى كەڭ تۇخۇم
شەكلىدە ياكى يۇرەك شەكلىدە، يوپۇرماق ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان،

گىرۋىگى دولقۇنسىمان. (2) كونۇسسىمان گۈل رېتى،ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى قوڭغۇراق شەكىللىك، رەڭگى ئاقۇش سېرىق، ئىچكى تەرىپىدە سۇسۇن‌سىزىقچىلار بولىدۇ. غوزا مىۋىسى چوكىغا ئوخشاش بولۇپ، ئىنىچىكە ئۇزۇن، پەسكە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى ئۇزۇن ياپىلاق، ئىككى بېشىدا ئۇزۇن ئاق تۈكلەر بولىدۇ (136 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يېزا ۋە يول بويلىرىدا تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مىۋىسى (چوكا دەرەخ مىۋىسى)، يىلتىزىنىڭ پوستى (چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى) ئىشلىتىلىدۇ. مىۋىسىنى پىشقاندا ئېلىپ قۇرۇتۇپ، باغلاپ ساقلىنىدۇ. يىلتىزىنىڭ پوستىنى ھەممە ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. سىرتىدىكى قاتتىق پوستىنى ئېلىۋېتىپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: چوكا دەرەخ مىۋىسى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، ئىسسىق ۋە زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك بورەك يالليۇغى، ئىششىق، جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساقتا سۇ يىغىلىشىدا: چوكا دەرەخ مىۋىسىدىن 3—5 مىسقال ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوتۇر، تىرە قىچىتمىسىدا: چوكا دەرەخ يىلتىز پوستىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاغرىق جاي يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: چوكا دەرەخ مىۋىسى 3—5 مىسقال، چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كوك كاۋا شوپىگى كوك كاۋا ئۇرۇغى

冬瓜皮 Dong gua zi 冬瓜子

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا شوپىگى (كوك كاۋا شوپىگى) ۋە ئۇرۇغى (كوك كاۋا ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. كاۋا يەگەندە سويۇۋەتكەن قاتتىق شوپىگىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۇرۇغىنى قۇرۇتۇپ، خام بويىچە ياكى قورۇپ سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. شوپىگى سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. ئۇرۇغى ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ. يىرىڭلىق ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ياللۇغىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىق، سۇيدۇك ئازلىقتا: كوك كاۋا شوپىگى، كوممىقوناق ساقلىدىن 1.5 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك بورەك ياللۇغى (سۇلۇق ئىششىق ۋە سۇيدىگىدە ئاقسىل بولغان) دا: كوك كاۋا شوپىگى، خام كەتىرا ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇن كېلىشىدە: كوك كاۋا ئۇرۇغىدىن 4 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: كوك كاۋا شوپىگى 0.5 — 2 سەر، كوك كاۋا ئۇرۇغى 2 — 4 مىسقال.

قارا چىكەتكە

蟋蟀 Xi shuai

باشقا ئاتىلىشى: چىركەي

يىغىپ تەييارلاش: كۆزدە تۇتۇپ، قايناقسۇغا بىسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ. خام بويىچە ياكى ئازراق قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمىي تۈزلۈغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: جىگەر قېتىپ يېنىك ھالدا قوساقتا سۈ يىغىلسا، قارا چىكەتكىدىن 5 دانە ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قارا چىكەتكىدىن 6 دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىككىگە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 6 دانە.

مەنئىي قىلىنىشى: تېنى ئاجىز بولغانلارغا ۋە ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئاچچىق چىچەك

侧金盏花 Cejinzhanhua

(ئىچىمق ئاپاللىقلار ئائىلىسى، ئاچچىق چىچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، ئىگىزلىگى 10 - 50 سانتىمېتىر، (2) غولى كوپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ، يىلتىزى توم، قارامتۇل، چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى پەرىدىلەشكەن، سىپى ئۈزۈن 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. (4) گۈلى ئۈچىدا ئوسكەن، ئالتۇن سېرىق رەڭلىك، جۈيخۇا گۈل شەكلىدە بولىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مىۋىسى بار (137 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۈش ئورنى: ئورمان بەلۋىغىنىڭ يۇقۇرىسىدىكى ئوتلاقلاردا، تاغنىڭ تەسكەي تەرەپ يان باغىرلارنىڭ نەمرەك جايلىرىدا ئوسىدۇ. تىيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن چوپى ئىشلىتىلىدۇ.

گۈللىرى تولۇق ئېچىلغان چاغدا كولىۋىلىپ پاكىز يۇيۇپ، يەر ئۈستى قىسمىنى توغراپ، يىلتىزىنى نېپىز كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تۈپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىددىل، ئازراق زەھەرلىك؛ يۇرەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، سۈيدۈكنى ھەيدەيدۇ. يۇرەكنى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى دىگىتالىس (洋地黄) بىلەن ئوخشاپ كېتىدۇ، ئىچكەنسىرى توپلىشىۋىلىپ زەھەرلەش خۇسۇسىيىتى بولمايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يورەك سوقۇش تېزلىگەندە، قان تولۇشىدىن كېلىپ چىققان يۇرەك زەئىپلىگىدە، يۇرەك خىزمىتىنىك تولۇق بولماسلىغىدىن كېلىپ چىققان سۈلۈق ئىششىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. بىرۇم ياسالمىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئىشلەتكەندە، تۇتقاقلىقنى داۋالايدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 2 فۇنۇك (بىر كۈنلۈك مىقتارى 4 - 6 فۇنۇك. كوپىنچە سىپىرتلىق ياسالما يلساپ ئىشلىدۇ).

مۇزايىبىشى

蝼蛄 Lou gu

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن قۇرۇتى ئىشلىتىلىدۇ، يەر ئاغدۇرغاندا، يەر سۈغارغاندا ياكى ياز، كۈز پەسللىرى كېچىدە چىراق بىلەن ئالداپ تۇتۇپ، قايناقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (138- رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. سۈيدۈك ھەيدەپ ئىششىقنى قايتۇرۇىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر قېتىشقا يېنىك ھالدا قوساققا سۇ يىغىلىشى قوشۇلۇپ كەلگەندە، سۈيدۈك ئاز بولغاندا: بىرىنچى چۈفاك:

موزايىبشىدىن 6 دانە ئېلىپ، ئوتقا قاخلاپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە ئۈچكە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ئىككىنچى چۈفاك: موزايىبشى 1 دانە (سارغايغىچە ئوتقا قاخلانغان)، قۇستە 1 مىسقال بىرلىگىدە يۇمشاق سوقۇپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. ئۈچىنچى چۈفاك: موزايىبشى 2 دانە، ماش ئۇندۇرمىسى يېرىم جىك، نۇقۇت 2 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ، ئېزىپ سۈيى ئىچىلىدۇ. (2) بورەك ياللۇغىدىن بولغان ئىششىق، سۈيدۈك يول تېشىدا: موزايىبشىدىن 6 دانە ئېلىپ ئوتقا قاخلاپ، قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۈندە ئۈچكە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 دانە. تېنى ئاجىزلارغا ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

西瓜 Xigua تاۋۇز

تاۋۇز شوپىگى(西瓜皮) تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقى (西瓜翠)

تاۋۇز شورى(西瓜霜)

يىغىپ تەييارلاش: تاۋۇز شوپىگى: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئەڭ سىرتىدىكى قاتتىق پوستى. بۇنى پىچاق بىلەن سويۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقى، تاۋۇز شاپىغىنىڭ سىرتىدىكى قاتتىق شوپىگى بىلەن ئىچىدىكى يۇمشاق قىسمىنى ئېلىۋەتكەندىن كېيىن قالغان قىسمى. بۇنى تاسمىدەك تىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. تاۋۇز شورى: قىراۋ چۈشكەندىن كېيىن، خامراق تاۋۇزغا چاقماق ئۇرۇپ بىر قىسىم گوشىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سۈسىز شور تولتۇرۇپ. چاقماق ئۇرۇلغان ئورنىنى شاپىغى بىلەن بېكىتىپ قويۇپ، تاۋۇزنىڭ سىرتىغا ئاق شور تېپىپ چىققىچە ئېسىپ شامالدا قورۇتۇلىدۇ. بۇ ئاق شورنى قىرىۋېلىپ ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىق قىلىقنى، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ، سۇيدۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر بورەك ياللۇغى، سۇلۇق ئىششىق، سۇيدۇك ئازلىقتا: تاۋۇز شوپىگى 3 مىسقال، كوك كاۋا شوپىگى 3 مىسقال، يۇغۇچ 3 مىسقال، جامكا 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمى بولغاندا: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقىنى دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ياللۇغىدىن بولغان سۇلىق ئىششىقتا: تاۋۇز شۇپىگى 2 سەر ياكى كوك كاۋا شۇپىگى 2 سەر، كەتىرا 1.5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، بىر كۈندە 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇش، (بەدەن قىزىش، باش ئايلىنىش، ئۇسساش) دا: تاۋۇز شاپىغىنىڭ ئېقى 1 سەر، يالپۇز 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) تاماق، كىكىرتەك ئىششىپ ئاغرىغاندا، ئېغىز - تىللارغا يارا چىققاندا: تاۋۇز شورى، زەمچە، مامرانچىن، دانىكالارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەممىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭدىن ئازراق ئېلىپ، كىكىرتەككە پوركۇلىدۇ. ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى تۇز سۇيى بىلەن ئېغىزنى چايقاش كېرەك.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

نەغەزگۈل يىلتىزى (نەغەز گۈل)

萱草根 Xüan sauogen (萱草)

(پىياز ئائىلىسى، نەغەز گۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 70-100 سانتىمېتىر. (2) تۈگۈنەك يىلتىزى كوپ، شەكلى ئۇرچۇققا ئوخشايدۇ. غولى يالغۇز، سىلىق ۋە قاتتىق. (3) يوپۇرمىغى كوپىنچە توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان بولۇپ، دوغۇسىمان ئىگىلىپ تۇرىدۇ (4) گۈل رېتى چەكلىك كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلى ئالتۇن سېرىق رەڭدە بولىدۇ (139 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۈزدە كولۇپلىپ، غولىنىڭ قالدۇقلىرىنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ، پاكىز يويۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ھول ئىسسىقنى، ئىششىقنى قايتۇرۇدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈيدۈك يول يالۇغدا: نەغەز گول يىلتىزىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (2) بوغۇم سىقىراپ ئاغرىغاندا، نەغەزگول يىلتىزى 3 مىسقال، قارىغان يىلتىزى 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سېرىق

چۇشمەيدىغان جىگەر ياللۇغدا: ھول نەغەزگول يىلىتىزى، ھول پاقا يوپۇرماقلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۈت بېزى ياللۇغدا: ھول نەغەزگۈل يىلىتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) سىرىغلىق، سوزنەك، بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇش قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

ئېيىق ئۈزۈم يوپۇرمىغى (ئېيىق ئۈزۈمى)

越橘叶 Yuejüye 越橘果

(ئېيىق ئۈزۈمى ئاتىلىسى، ئېيىق ئۈزۈمى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) دائىم كوكۈرۈپ تۇرۇدىغان، سامان غوللۇق پاكار چاتقال. ئىگىزلىگى 10 - 20 سانتىمېتىر، غولى ئىنچىكە ۋە كىچىك، كۈلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئۆسىدۇ، سىپىي قىسقا، تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك، سىرتىغا قايرىلغان، قېلىن، ئالدى تەرپى يېشىل، ئارقا تەرپى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ. (3) بىر قانچە تال گۈلى توپلىشىپ شاخنىڭ ئۇچىدا ئۆسىدۇ. رەڭگى قىزىل، مىۋىسى شىرىنلىك، شار شەكلىدە بولۇپ، پىشقاندا ساغۇچ قىزىل رەڭگە كىرىدۇ (140 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئالتاي تاغلىرىنىڭ ئىگىز تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى ۋە مۇىسى ئىشلىتىلىدۇ، كۆزدە يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! سۇيدۇكنى ھەيدەپ زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇيدۇك يول يالۇغى، دوساق يالۇغىدا: ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىغى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالۇغىدا، تولغاقتا: ئېيىق ئۇزۇمى 2 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يوپۇرمىغى، مۇىسى 1 - 2 مىسقال.

پىلىك ئوت

火绒草 Huo rong cao

(مورەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، پىلىك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق توپلىشىپ ئۆسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 15 - 30 سانتىمېتىر، پۇتۇن ئوسۇملۇكنى ئاق ئۇششاق تۈكچىلەر قاپلايدۇ، غولى شاخلىمايدۇ ياكى ئۈستۈنكى قىسمى شاخلايدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئۆسىدۇ، ساپىغى بولمايدۇ، شەكلى يىپسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ، بىر قانچە گۈل توپلىشىپ چەكلىك كۈنلۈكسىمان جايلىشىدۇ (141 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يەغمىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە ئورۇۋىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ. بورەككە پايدا قىلىدۇ، سونى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بۇرەك ياللۇغدا: پىلىك ئوتتىن 1 سەر ئېلىپ، قاينىتىپ، ئوستىگە 3 تۇخۇم چېقىپ، قاينىتىپ، بىر كۈندە ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ، بىر قېتىمدا بىر تۇخۇم يېيىلىدۇ ۋە دورا سۈيۈقلۇغى ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 4 مىسقال (بىر قېتىملىق مىقتارى).

دورىلىق لەيلىگۈل

药蜀葵 Yao shu kui

باشقا ئاتىلىشى: گۈلخەيرى، خىتمى

(لەيلىگۈل ئائىلىسى، لەيلىگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 - 150 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى يۇمۇلاق تۈۋۈ - رۈكسىمان، بەزىدە توم شاخلىنىدۇ. رەڭگى ساغۇچ بېغىرەك، غولى تىك كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپى بار، يۇرەك شەكلىدە، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشلىك بولىدۇ. ئارقا تەرىپى ئاق تىۋىتچە تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (4) غولى 1 دىن 3 كىچە بولۇپ يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. ئاق ياكى سۈس

بىغىرەك، گۈلتاجى ياپرىغى 5 تال بولىدۇ. مۇسى ياپىلاغراق يۇمۇلاق بولۇپ، كوپ ساندىكى كىچىك مۇچىلىرىنىڭ قوشۇ - لۇشىدىن تەشكىل تاپقان، پىشقاندا يېرىلىدۇ (142 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئويلەرنىڭ ئەتراپىدا، ئېتىز، قىر - دالىلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بار. شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە يىلتىزىنى كولاۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، كېسىپ، يالپاق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يوپۇرمىغى، گۈلى ۋە ئۇرۇغىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئازراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق ئىسسىققا مايىل. تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، تەرلىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ، يوتەلنى توختىتىدۇ، يالۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل جاراھەت، ئىششىق، سۈت بېزى يالۇغىدا: يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يەنچىپ چېپىلسا ئېغىز ئالدۇرىدۇ ۋە ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. (2) زەھەرلىك ھاشارەتلەر چاققاندا: يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يانچىپ چېپىلىدۇ ياكى زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (3) كانايچە يالۇغى، قان تۈكۈرۈش دەم سىقىلىشلاردا: يىلتىزى سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ھەر خىل سۇلۇق ئىششىقلاردا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا، سىيگەندە ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 4 گرام.

كوك سىغىز

滑石 Hua shi

باشقا ئاتىلىشى: تالىك.

تونۇش: بۇ بىر خىل كىرىمنىي كىسلاتاسىنىڭ تۇزى بولۇپ، كىرىستاللىرى رەتسىز، ياپىلاغراق، رەڭگى ئاق مومغا ئوخشاش ئازراق پاقىراق، يۇمشاق، سىلىق مەدەن.

چىقىش ئورنى: بۇرچۇن، قارا قوتان قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 4 پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يىغىشقا بولىدۇ. يىغىپ ئارىلاشمىلاردىن تازىلاپ، يۇمشاق سوقۇپ ياكى ئۇششاق پارچىلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، ئىسسىقنى تازىلاپ سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يازدا ئاپتاپ ئوتۇپ، كوپ ئۇسساشتا، سۇيدۇك قىزىرىپ، ئاز - ئازدىن تېمىش بولغاندا: كوك سىغىزدىن 6 سەر، خام چۇچۇكبويىدىن 1 سەر ئېلىپ قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قايناقسۇدا ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۇيدۇك ئوبدان راۋان بولماي تېمىپ كويۇپ ئاغرىشلاردا: كوك سىغىزدىن 5 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى، قۇشقاچ تىل، چىنە گۈلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، چۇچۇكبويىنىڭ ئۇچىدىن 3 مىسقال، بەيماۋ يىلتىزىدىن 1 سەر ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇيدۇك يولىدا تاش پەيدا بولغاندا:

كوك سېغىز تالقىنى 8 مىسقال، كىۋەز ئانىسى ئۇرۇغى 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېرىنىڭ قىزىتمىلىق چاقىسى بولۇپ، سېرىق سۇ چىققاندا: ھىندى ئوسمىسى، خام چۈچۈكبۇيىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقال، كوك سېغىز تالقىنىدىن 6 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈندە 2 قېتىم سىرتقا سېپىلىدۇ. (5) ئۇرۇقدان خالتىسىنىڭ تەرلىشى، ئاياق بارماق ئارىسىنىڭ تەرلەپ شەلۋەرىشىدە: كوك سېغىز تالقىنى، پىششىق گەجىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 2 سەر، سۇسىز زەمچىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 2 قېتىم سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

(2) سۇيۇقلۇقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(逐水药)

سۇتلۇك ئوت (گۈزەل مۇنلىك سۇتلۇك ئوت)

大戟 Da ji (美果大戟)

(سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى، سۇتلۇك ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. سۇندۇرسا ئىچىدىن ئاق سۇت چىقىدۇ. (2) يىلتىزى تۈۋرۈكسىمان، تاشقى پوستى خومارەڭ قوڭۇر، غولى تىك، توم بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدا كىچىك شاخلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سىپى بولمايدۇ. شەكلى ئۇزۇن تېمىنەسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك. (4) گۈل رېتى ئوگزىسىمان، ئورىغۇچى يوپۇرمىغى سېرىق رەڭدە، غوزا مۇنسى تۇخۇم شەكلىدە (143 - رەسىمگە قارا لسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەكلىكلەردە، ئېتىز ياقىلىرىدا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز، كۈز پەسىللىرى يىلتىزىنى كولىۋېلىپ، لايلىرىنى پاكىز يۇيۇپ، سېۋەتكە سېلىپ، سۈندۈك ئىچىدە تۇرغۇزۇپ، قۇۋزىغىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! سۈيۇق-لۇقنى ھەيدەيدۇ، چوڭ - كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قوساققا سۇ يىغىلىپ قوساق كوپۈشكەندە، چوڭ - كىچىك تەرەت راۋان بولمىغاندا: سۈتلۈك ئوت 3 فوك، ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 1.5 مىسقال، قىزىل چىلان 5 دانە، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سىرغىتىملىق كوكرەك پەردە يالۇغىدا، سۈتلۈك ئوت 1 مىسقال، چوڭ چىلان 30 دانە سۈدا قاينىتىلىپ، ھەر قېتىم چىلاندىن 15 دانىدىن كۈنىگە 2 قېتىم يىيىلىدۇ (سۈيىنى ئىچىشكە بولمايدۇ). (3) جىگەر يالۇغىدىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىش، قان شۇرىغۇچى قۇرۇت كېسەللىگىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىكى قوساققا سۇ يىغىلىشتا: سۈتلۈك ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، جىگەررەڭگە كەلگىچە ئوتتا قىزدۇرۇپ (كومۇر ھالەتكە كەلتۈرمەسلىك كېرەك) 0.3 گرامدىن بولۇپ، كاپسولغا سېلىپ ئىچىلىدۇ. بىر قېتىمدا 13 - 18 تالدىن ھەپتىسىگە بىر قېتىم، ئۇدا 3 ھەپتە ئەتىگەنلىك تاماقتىن 2 سائەت كېيىن ئىچىلىدۇ، بىر قانچە داۋا-لاش مۇددەت ئۇلاپ ئىچىشكە بولىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللار ۋە بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چۇچۇكبۇيا بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

چۇغۇندان

苦蕚苈 Ku tingli (播娘蒿)

(كرىست گۇللۈكلەر ئائىلىسى، چۇغۇندان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر، پۇتۇن بەدىنى ئاق - كۇلرەك يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدا ئىنچىكە يۇمشاق شاخلىرى بار. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان تولۇق يىرتىلغان يوپۇرماق بولۇپ، يىرتقىچلىرى يىپسىمان بولىدۇ. (4) ئومۇم گۈل رېتى ئوسۇملۇگىنىڭ ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سېرىق، مىۋىسى ئۇزۇن، مۇڭگۈزلۈك، يىپسىمان شەكلىدە، مىۋە ساپىغى ئىنچىكە، ئۇزۇن، ئۇرۇغى كىچىك، شەكلى تۇخۇمسىمان ياپىلاق، رەڭگى قوڭۇر كېلىدۇ (144 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز ياقىلىرى، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يەر ئۈستىدىكى قىسمى ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئۇرۇغى سوقۇپ ئېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىنتايىن سوغاق، زەھەرسىز. بەلغەمنى يۇمشىتىپ. دەم سىقىشنى باسىدۇ، ئوپكىنى تازىلاپ سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىدۇ.

تىشلىنىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي يالۇغدا، كانايچىنىڭ كېڭىيىشى ۋە سىرغىتىملىق كوكرەك پەردە يالۇغدا: چۈغۇندان ئۇرۇغى 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە (كېسىلگەن)، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىش، سۇيدۇك ئازلىقتا: چۈغۇندان ئۇرۇغى، كاۋاۋچىن، رەۋەننىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 سەر قۇشقاچ تىلدىن 1 سەر ئېلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئاچ قوساققا ئىچىلىدۇ. (3) يوتۇلۇپ دەم سىقىلىشتا: ئورۇك مېغىزى 8 سەر، چۈغۇندان ئۇرۇغى (قورۇلغان) 8 مىسقال، ئىشلەنگەن چاكاندا 2 سەر، چوڭ چىلان (ئۈچكىسى ئېلىۋېتىلگەن) 4 سەر، چۈچۈكبۇيا 2 سەر، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇلۇپ 1 مىسقال ئېغىرلىقتا كۈمۈلاچ قىلىنىدۇ. بىر قېتىم 3 كۈمۈلاچتىن، كۈنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بورەك قان تومۇر تۈگۈنچىلىرىنىڭ يالۇغدا: ھول چۈغۇندان ئوسۇملۇگىدىن 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: توداری (甜葶苈)، داغلىق تۇداری (腺茎独行菜) (145 - رەسىمگە قارالسۇن). (كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تۇداری ئۇرۇغدىشى) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10-40 سانتىمېتىر. شاخلىرى كوپ، پۈتۈن ئوسۇملۇك يېرىم شار شەكىلىدە بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، ساپىغى يوق، تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى تار، ئۇزۇن، سوقۇچاق شەكىلدە، گىرۋىكىدە كەمتۈك ئورۇنلار بولىدۇ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يىپىسىمان. ئومۇم گۈل رېتى ئوسۇملۇكنىڭ ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، مىۋىسى ياپىلاق دوگىلەك شەكىلدە، مىۋە ساپىغى ئىنچىكە

ئۇزۇن، مۇننىڭ ئۇچى سەل ئويمان. ھەر بىر مۇسسىدە بىر تـالـ
دىن ئۇرۇغى بولۇپ، ناھايىتى كىچىك، پىشقاندا ساغـۇچ قوڭۇر رەڭـ
گە كىرىدۇ. تەسىرى چۇغۇندان بىلەن ئوخشاش.

ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى (ھەشقىپىچەك)

牵牛子 Qianniuzi (毛牵牛)

(يوگۇمەچ گۇللۇكلەر ئائىلىسى، ھەشقىپىچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق يوگۇمەچ بولۇپ ئوسىدىغان سا-
مان غوللۇق ئوسۇملۇك. پىلىگىنىڭ ئـۇزۇنلۇغى 3 مېترغـا يېتىدۇ.
پۇتۇن ئوسۇملۇكنى ئاق ئۇزۇن تۈكچىلەر قاپلاپ تۇرىدۇ. (2) يۇـ
پۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سىپى ئۇزۇن، يوپۇرماق ئالقىنى كـەڭ
يۇرەكسىمان، ئالدىنقى تەرىپى قىسقا ئـۇچـلانغان، تولۇق گىرۋەكلىك.
(3) ئومۇم گۈل سىپى قولتۇغىدىن ئوسكەن، گۈل سىپىنىڭ ئۇچىدا
1 - 5 گىچە گۈل ئوسىدۇ، گۈل تاجىسى كانايسىمان بولۇپ، رەڭـگى
ئادەتتە كوكۈچ سوسۇن ھال ۋە ئاق رەڭدە بولىدۇ. غـوزا مۇسسى
شار شەكلىدە، ئۇرۇغى تۇخۇمسىمان قىرلىق، قارا ياكى ئاق رەڭلىك،
سىلىق، تۈكسىز بولىدۇ (146 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇنگەي ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ
ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى (ھەشقىپىچەك ئۇرۇ-
غى) ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن ئۇرۇغىنى ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇ-
رۇتۇپ، خام بويىچە ياكى ئازراق كوپكىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، ئازراق زەھەرلىك!

سۈيۈقلۇقنى هەيدەپ ئىششىقنى قايتۇرۇدۇ، دوسۇلۇپ قالغان ئىللەت-
لەرنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) جىگەر قېتىشتىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىش ۋە ئىششىقلاردا ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 2 مىسقال، پاقا يۇپۇرماق 4 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك بورەك يالىلۇغى جىگەر قېتىش بىلەن قوساققا سۇ يىغىلىش قوشۇلۇپ كەلگەندە: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 4 سەر، ئارپا بېدىيان 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى چوڭ چىلان. قارا شېكەر بىلەن سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قەۋزىيەتتە: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 3 مىسقالنى تالقان قىلىپ، زەنجىۋىل سۈيى بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ ياكى شاپتول مېغىزىدىن 3 مىسقال قوشۇپ ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ ئىچىلىدۇ. (4) تاماق ھەزىم بولماسلىق، قوساق كوپۈش، قەۋزىيەتلەردە: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 1 سەر (يېرىمى خام يېرىمى قورۇلغان)، ئۇرۇقلاتقان تۇرۇپتىن 2 سەرنى يۇمشاق سوقۇپ، بىر قېتىمدا 1 - 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (5) يوتەل ۋە يۈز - كوزلەر ئىششىغاندا: ھەشقىپىچەك ئۇرۇغى 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، ئۇرۇك مېغىزى 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) قىزىلغا ئوپكە يالىلۇغى قوشۇلۇپ كەلگەندە (يۇقۇرى قىزىتما بولۇپ، دەم سىقىلىش ۋە ئوپكىدە گىژىلداش ئالامىتى بولغاندا): ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 5 مىسقال، زەمچىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئازراق ئۇن قوشۇپ تالقان قىلىپ، ئاچچىقسۇ بىلەن توغاچ ياساپ، ئىككى پۈتىنىڭ يوكچۈمن پەللىسىگە تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. دەن (ھەببۇلمىلىك) بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

5 . رىماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار

گوش بوغۇملاردىكى رىماتىزىمغا داۋا بولغۇچى دورىلارغا — رىماتىزىمنى داۋالايدىغان دورىلار دىيىلىدۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ پەينى بوشىتىپ، قاننى جانلاندۇرۇش، سوغاقنى تارقىتىپ، پەي سوڭەكلەرنى كۆچلەندۇرۇش تەسىرى بار، بۇ دورىلار رىماتىزىمدىن كېلىپ چىققان گوش ۋە بوغۇملارنىڭ ئىششىپ سىقىراپ ئاغرىشى، ھەركەت توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىشى، كۆيۈشۈش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

بۇدۇشقاق ئۇرۇغى (بۇدۇشقاق)

苍耳子 Cang er zi

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بۇدۇشقاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 سانتىمېتىر ئەتراپىدا ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سىپى ئۇزۇن، يوپۇرمىغى ئۇچ بۇرجەك، كەڭ تۇخۇم شەكلىدە، تۈۋى تېىىز يۇرەكسىمان، گىرۋىگى تېىىز بولۇنگەن چىشلىق بولىدۇ. (3) گۈل رېتى باشسىمان بولۇپ ئۇچىدىن ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، ئۇرۇق مىۋىسى ئۇزۇن تۇخۇم شەكلىدە، يۈزىدە زىچ جايلاشقان ئىلمەك تىكەنلىرى بولىدۇ. ئۇچىدا ئىككى تال ئۇچلۇق تىكەنى بار. مىۋىسىنىڭ ئىچىدە 2 دانە ئۇرۇغى بولىدۇ (147 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە ئېتىز ياقىلىرى، يول - ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇئىسى (بۇدۇشقاق ئۇرۇغى) ۋە بەر ئۇستى قىسمى (بۇدۇشقاق) ئىشلىتىلىدۇ. مۇئىسى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغىنى سوقۇۋېلىپ، يوپۇرماقلىرىنى تازىلاپ ئېلىۋېتىپ، خام بويىچە ياكى سارغايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. چوپى ئورۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، چاناپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، بىر ئاز زەھەرلىك! بۇدۇشقاق: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىي سەل سوغاق، بىر ئاز زەھەرلىك! ئىككىلىسى يەلنى تارقىتىپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك بۇرۇن يالىلۇغى، بۇرۇن يان بوشلۇغى ياللۇغىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 2 مىسقال، مۇلەن دەرەخ غۇنچىسى 2 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى، ساڭجۇ، لىپەككۇللەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئېشەك يېمى، تېرە قېچىتمىسى ھول تەمرەتكىلەردە: بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 3 مىسقال، ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى 3 مىسقال، جامكا 1 سەر، سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: بۇدۇشقاق يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) ھەر خىل چىش ئاغرىقلىرىدا: بۇدۇشقاق ئۇرۇغىدىن 1.5 سەر (شوپىگىنى ئېلىۋېتىپ، سارغايغىچە قورۇپ) ئېلىپ بىر تۇخۇم بىلەن قوشۇپ قورۇپ يىيىلىدۇ ياكى بىر كۇندە ئۇچكە بولۇپ يىيىلىدۇ. مايى، تۇز قوشۇشقا بولمايدۇ. موخۇ كېسىلىدە: بۇدۇشقاق 12 مىسقال سۇدا قاينىتىپ قۇيۇلدۇرۇپ، كۇنىگە

3 كه بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) ئورتا قۇلاق يالىلۇغىدا: بۇدۇشقاق 5 مىسقال، ئابدىمىلىك 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئىزاھات: بۇدۇشقاق ئۇرۇغىنىڭ ئاساسىي تەركىبۋى: ساگىۋەرگەن 苍耳甘 بولۇپ يۇرەكنى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى بار. بۇنىڭ بىلەن زەھەرلەنگەندە مىگە يالىلۇغىغا ئوخشاش ئالامەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. تېز قۇتقۇزۇش ئۈچۈن سىتىر-خىنىنوم ئىترىكۇم بېرىلىدۇ.

چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا

秦艽 Qin jiao (大叶秦艽)

(جىنتىيانا ئائىلىسى، جىنتىيانا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 60 سانتىمېتىر. (2) ئاساسىي يىلتىزى توم ۋە چوڭ، رەڭگى جىگەررەڭ سېرىق، دائىم بىر قانچە يىلتىزى يوگىشىپ، كونۇسسىمان شەكىلگە كىرىدۇ. غولى تىك، تۈكسىز، سىلىق، تۈۋىدە يوپۇرماق ساپىغىنىڭ يىپسىمان قالدۇقلىرى بولىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى چوڭ، ئادەتتە 20 سانتىمېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، 5 تال ئوچۇق بولغان يوپۇرماق تومۇرى بولىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى ئۈدۈل ئوسىدۇ، كىچىگىرەك، يوپۇرماق تۈۋى بىرلەشكەن بولىدۇ. (4) گۈلى چاقپىلەكسىمان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى قولتۇغىدىن توپلىشىپ ئوسۇپ چىقىدۇ. گۈل كاسىسى پەردىسىمان، ئۇچىدا 3 - 5 گىچە ئوخشاش بولمىغان ئۇزۇنلۇقتىكى قىسقا چىشلىرى بار. گۈل تاجىسى نەيسىمان، رەڭگى

توق كوكۇش سوسىن رەڭدە، ئورۇق مۇسى ئۇزۇن يۇمۇلاق شەكىلدە، ئۇرۇغى سو قۇچاق، قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، پاقىراپ تۇرىدۇ (148- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىقلىرى ئارىسىدىكى نەم ئوتلاقلاردا، ئورمان بەلۋىغى يۇقۇرىسىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، نىيانشان كوئېنلۇن تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسىللىرى كولۇپلىپ، چاچما يىلتىز ۋە غولىنىڭ قالدۇقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپىتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. رېماتىزمنى، ئاجىزلىقتىن بولغان قىزىتمىنى قايتۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇپ، پەيلەرنى يۇمشىتىش تەسىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغدا: چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، قاقىرا تۇمشۇق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاڭ: چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، ئۇزۇمە شېخى، خىنە، كەۋرەك، ئەمەنلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، كېسەل ئورۇن ھوردۇتۇپ يۇيۇلىدۇ (يۇغاندىن كېيىن شامالداتماسلىق كېرەك). (2) ئوپكە سىلىدىكى توۋەن قىزىتما، سوغاق تەر چىقىشتا: كەڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، شاتارى، ئالىقات يىلتىز پوستى، كوك ئەمەنلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: سېرىق گۈللۈك جىنتىيانا (黄花秦艽) (149- رەسىمگە قارالسۇن)، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا بىلەن ئوخشاپ كېلىدۇ لېكىن ئوسۇملۇگى كىچىك، يوپۇرمىغى تار، ئۇزۇن تېمىنە

شەكللىك بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى 10 سانتىمېتىر كېلىدۇ. گۈلى سېرىق، گۈل كاسىسى نەيسىمان، گىرۋەكلىرى رەتلىك بولىدۇ. نەسىرى چېرك بوپۇرماقلىق جىنتىيانا بىلەن ئوخشاش.

يىلپىز سۇڭگى

豹骨 Bao gu

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلپىزنىڭ پۈتۈن سۇڭگى ئىشلىتىلىدۇ. يىلپىزنى سويۇپ، تېرە گوشىنى ئېلىۋېتىپ، سۇڭەكتىكى قالدۇق گوشلىرىنى قىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تەييارلانغان يىلپىز سۇڭگى: تازىلانغان يىلپىز سۇڭگىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن سارغايغىچە قورۇپ ئاندىن ماينى ساقىتىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. ئىشلىتىلگەندە سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. سوغاق يەلنى تارقىتىپ پەي - سۇڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ، بۇنى يولۇاس سۇڭگى ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزىملىق سوزۇلما بوغۇم يالۇغىدا: يىلپىز سۇڭگى، لىپەككۈل، كۈلى بىمىسى ھەر قايسىسىدىن 1 سەردىن ئېلىپ، 1 جىڭ ئاق ھاراققا 5 كۈن چىلاپ، بىر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ).

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

چیاڭخو (ئورمان داڭگۇيى)

羌活 Qiang huo (新疆羌活)

باشقا ئاتىلىشى: كامپا.

(كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز-لىگى 80 - 180 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى تىك تۈۋۈرۈكسىمان، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، قورۇقلىرى بار. غولى تىك ئوسكەن، ئوتتۇ-رىسى كاۋاك. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. سېپى ئۇزۇن، تۈ-ۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ غىلاۋى چوڭايغان، سىلىق، تۈكسىز بولۇپ، ئولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىغى چوڭ، 2 - 3 قايتىلانغان، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىسى سو-قۇچاق، تۇخۇمسىمان ياكى كەڭ تېمىنەسسىمان، گىرۋىگى دۇگىلەك ھەرە چىشسىمان ياكى شالاڭ ھەرە چىشسىمان چوڭقۇر يېرىلغان بولۇپ، ئۇچى تەرىپى تەدرىجى ئۇچلانغان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەكـ-كەپ كۆنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئومۇم گۈل سېپى سىلىق تۈكسىز، گۈلى ئاق ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. مىۋىسى قوش ئاسما ھالەتتە بولۇپ، شەكلى تۇخۇمسىمان، ياپىلاق، قاناتلىق، رەڭگى خومىرەڭ (150 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئېتەكلىرىدىكى ئورمانلىق، چاتقالـ-لىقلار ۋە نەم مۇنبەت تاغ دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. ئىلى، سانجى رايونلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئە-

تىياز، كۆز پەسللىرى كولۇپلىپ، لايىلىرىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، نېپىز كېسىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تەرلىتىپ يەل ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى چىقىرىپ ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكام (باش ئاغرىپ تەر چىقماسلىق، بوغۇم سېقىراپ ئاغرىشلار) دا: چياڭخو 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، جىڭجىي 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رىماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغدا: چياڭخو 4 سەر، تەسۇي قونىاق 4 سەر، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 5 سەر، كەتىرا 3 سەر، داڭگۇي 3 سەر، ئۇۋۇمە شېخى 3 سەر، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (3) ئولتۇرغۇچ نىرۋ ئاغرىشتا: چياڭخو 3 مىسقال، كەك يوپۇرماقلىق جىنتىيانا 3 مىسقال، تاغ دىنى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مەنپىلىگى زەئىپلىشىپ ئىچ بەدەننىڭ ئىسسىغى ئاشقان ۋە تاش بەدەندە كېسەللىك ئىپادىسى بولمىغانلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئىزاھات: (1) رايونىمىزدا ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان چياڭخو بىلەن دۇخو ئىككىسىلا داڭگۇي ئۇرۇغدىشىدىكى ئوسۇملۇك بولۇپ، شەكىل جەھەتتىن ئوخشايدۇ. ئاساسىي پەرقى: دۇخونىڭ يوپۇرماق غىلاۋى كېڭىيىپ چوڭايغان بولۇپ، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن ئومۇم گۈل سېپىنى يۇمشاق قىسقا تۈكچە

دۇخو (قىسقا غوللۇق داڭگۇي)

独活 Du huo (短茎独活)

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 80 - 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، ئۇزۇن، تاشقى پوستى خومىرەك، پۇراقلىق، غولى تىك ئوسكەن، ئوتتۇرىسى كاۋاك. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان، پەيسىمان يىرىلغان، ھەر بىر يىرىقچىلىرى سوقۇچاق ياكى ئۇزۇن يۇمۇلاق شەكىلدە، گىرۋىگى ھەرە چىشسىمان، يوپۇرماق ساپىغىنىك تۈۋى كېڭەيگەن بولۇپ، يوپۇرماق غىلاۋىنى ھاسىل قىلىپ، ئۇششاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان، ئۇچىدا ئوسكەن، ئومۇمى گۈل سېپىنى ئۇششاق تۈكچىلەر زىچ قاپلايدۇ. گۈلى كىچىك، ئاق، قوش ئاسما مۇئىسى ئۇزۇن يايىلاق دۇگىلەك شەكىلدە بولۇپ كەڭرەك قاناتلىق كېلىدۇ (151 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى، تاغلىق رايونلارنىڭ دەريا ۋادىلىرىدىكى

لەر قاپلىغان. چىاڭخونىڭ يوپۇرماق غىلاۋى چوڭايغان، يوپۇرماق غىلاۋى بىلەن ئومۇم گۈل سېپى سىلىق تۈكسىز بولىدۇ.

(2) داڭگۇي ئۇرۇغدىشىدىكى ئوسۇملۇكلەرنى قېرىندىشى گۈلكىلەردە داڭگۇي، يەرلىك داڭگۇي، بەيجۇ، دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رايونىمىزدا دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىشتىن تاشقىرى، چىاڭخو قاتارىدىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىۋاتىدۇ. بۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

سایه ۋه ئورمان ئارىلىرىدىكى نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئىسىز، كۆز پەسىللىرى كولۇپلىپ پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ نېپىز كېسىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. سوغاقنى تارقىتىدۇ، يەلنى، ھوللۇكنى فايىتۇرىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رىماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغدا: دۇخو 3 مىسقال، ئۇژمە شېخى 5 مىسقال، قارىغاي پۇتىغى 3 مىسقال، ئۇچقات پېلىگى 1 سەر، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەل ئاغرىش (بەل گوش زەخمىلىنىش) تە دۇخو 2 مىسقال، بۇزۇن 5 مىسقال، قاقىرا تۇمشۇق 4 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوغاق شامالدىن بولغان زۇكامدا، باش ئاغرىغاندىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: پۇراقلىق دۇخو活独香 (تۇكلۇك داڭگۇي归当毛)

بۇنىڭ قىسقا غوللۇق داڭگۇيدىن پەرقى: يوپۇرمىغى 2 - 3 قاتلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. كىچىك يوپۇرماقچىسى تۇخۇم شەكىللىك كېلىدۇ. گىرۋىگىدە دىخماق ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. يۇزى ۋە ئارقا تەرىپىدىكى يوپۇرماق تومۇرىنىڭ ئۇستىدە قىسقا شالاڭ تۈك چىلىرى بولىدۇ. گۈل رېتى مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ياكى يان تەرىپىدە ئوسىدۇ. كۇنلۇكسىمان گۈللىرىنىڭ سېپى 10 - 20 دانە، ھەر بىر كىچىك كۇنلۇكتە 16 - 30 گۈل بولىدۇ. قوش ئاسما شەكلىدىكى مىۋىسى ياپىلاق، سوقىچاق، ئارقا تەرىپىدىكى قىرى

يىپسمان، تومپىيىپ چىققان بولۇپ، يان تەرىپىدە قانىتى بولمىدۇ. تىيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدا كوپ ئۇچرايدۇ. بۇمۇ دۇخو قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چەيزە يىلتىزى

茄子根 Qiezi gen

چەيزە غولى (茄子杆)

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى (چەيزە يىلتىزى)، پۇتۇن غولى (چەيزە غولى) ئىشلىتىلىدۇ. قىرو چۇشكىەندىن كېيىن، چەيزە يىلتىزى ۋە پۇتۇن غولىنى كولىۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلى ۋە قىرو چۇشكىەندىن كېيىنكى چەيزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. يەل ۋە سوغاقنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رىماتىزملىق بوغۇم يالۇغىدا: چەيزە يىلتىزى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى چەيزە يىلتىزىدىن 6 سەر ئېلىپ بىر جىڭ ئاق ھاراققا 3 كۈن چىلاپ، بىر قېتىمدا يېرىم سەردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) يېنىك ئىششىق يارىسىدا: چەيزە غولىدىن يېرىم جىڭ ئېلىپ، قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇننى ھورلىتىپ يۇيۇلىدۇ. (3) بالىلاردىكى ئاق سولە (سۇت قېتى) دا: قىرو چۇشكەندىن كېيىنكى چەيزىنى ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (4) بەدەن تەمرەتكىسى، سان تەمرەتكىسىدە: ھول چەيزە گۈلىدىن مۇۋا-

پەق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ شىلىمدەك قىلىپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: يىلتىزى 3 - 5 مىسقال.

كەپە

老鼠瓜 lao shu gua

باشقا ئاتىلىشى: كىبىر

(كەپە ئاغىلىسى، كەپە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يەردە يېتىپ، پېلەكسىمان ئوسىدىغان يېرىم چاتقال. (2) يىلتىزى توم، پوستى قېلىن، ئاق سېرىق رەڭلىك. غولى توپلىشىپ يەرگە يېتىپ، پېلەكسىمان ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قېلىن، يۇزى سىلىق، سەل ئويمان، شەكلى يۇمۇلاق، يوپۇرماق ساپىغىنىڭ تۈۋىدە ئىككى تال قاتتىق ئىلمەك تىكەن بولىدۇ. (4) گۈلى چوڭ، قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. رەڭگى ئاق، مۇنىسى تۇخۇم شەكىللىك كېلىدۇ، يېرىلغاندىن كېيىن ئىچكى پەردىسى فاندەك قىزىل رەڭدە بولىدۇ. ئۇرۇغى توق خومىرەڭ بولۇپ، تۇرۇپنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ، ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىق بولىدۇ (152 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرغاق - قۇملۇق ۋە شېغىللىق پەس تاغ باغرىلىرىدا، قۇمساڭغۇ يەرلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىز پوستى، يوپۇرمىغى، مۇنىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مۇنىسى پىشقاندا مۇنىسى، يو-

پۇرمىغى ئېلىنىدۇ. يىلتىزنى كولىۋېلىپ، پوستىنى سويۇۋېتىپ ھول بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. يەلنى، سوغاقنى، ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئوتكۇر، سوزۇلما رىماتىزملىق بوغۇم يالـ لۇغىدا: ھول كەپە يىلتىز پوستىدىن 4 فۇك، مۇئىسىدىن 1 فۇك ياكى ھول كەپە يوپۇرمىغىدىن 4 فۇك، مۇئىسىدىن 1 فۇك ئېلىپ، ھەممىسىنى ئېزىپ شىلىمدەك ھالغا كەلتۈرۈپ (ئەگەر ئازراق قۇـ رۇپ شىلىم ھالغا كەلمىسە، مۇۋاپىق ھالدا ئىسىتىلغان ئاق ھاراق قۇيۇلىدۇ) داكا بىلەن كېسەل ئورۇنغا تېڭىپ 15 - 30 مىنۇتتىن كېيىن ئېلىۋېتىلىدۇ. ھەر كۈنى بىر قېتىم تېڭىلىدۇ، 5 كۈن بىر داۋالاش مۇددىتى قىلىنىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ياۋا كوك پۇرچاق (كەك تارالغان ياۋا كوك پۇرچاق)

广布野豌豆 guangbu yewandou

باشقا ئاتىلىشى: خەشەك نوخۇت، توخا پۇرچاق.

(پۇرچاق ئائىلىسى، ياۋا كوك پۇرچاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يېيىلىپ ئۇسىدىغان، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) غولى يېيىلىپ ئۇسىدۇ. كوپ شاخلىق، شاخلىرى قىرلىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى 7 — 8 جۈپ بولۇپ نوۋەتلىشىپ ئۇسىدۇ، يىپسىمان سوقۇچاق شەكىلدە بولىدۇ، ئىككى تەرىپىنى يۇمشاق تۈكچىلەر قاپلىغان، يوپۇرماق ئۇقىنىك ئۇچى نەرىپىدە كوپ شاخلىق يىپچىسى (ساقلى) بولىدۇ. (4) ئومۇم گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئۇسىدۇ، گۈلى كوپ، شەكلى كېپىنەكسىمان، كوك سوسىن رەڭلىك بولىدۇ (153 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەر، تاغلىق رايونلارنىك دەريا ۋادىلىرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، چاتقاللىق، ئورمانلىق ئارىسىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىك ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئوسۇملۇگى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يۇلۇۋېلىپ، توغراپ ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى قايتۇرىدۇ، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى يانىدۇرىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىشى: (1) ئوتكۇر، سوزۇلما رىماتىزملىق بوغۇم

یاللۇغى، بوغۇم ئىششىپ ئاغرىشلاردا: ياۋا كوك پۇرچاق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ياۋا كوك پۇرچاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن ھورلىتىپ يۇ-يۇلىدۇ. (2) ئۇرۇلۇپ، يىقىلىپ يارىلىنىش، ئاغرىق ئورۇن ئىششىپ ئاغرىشتا: ياۋا كوك پۇرچاق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ياكى ھول ئوتنى ئېلىپ، ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. (3) ئۇرۇقدان خالتىسىنىڭ ھول تەمرەتكىسىدە: ياۋا كوك پۇرچاق، ئەمەن يوپۇرمىغى ۋە كەۋرەكلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ياۋا كوك پۇرچاقتىن 3 مىسقال ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 – 5 مىسقال.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا ياۋا كوك پۇرچاق قاتارىدا ئىشلىتىلىدىغان ئوسۇملۇكلەرنىڭ ئىچىدە، مۇشۇ ئۇرۇغداشتىكى كوپ خىل ئوسۇملۇكلەردىن تاشقىرى، تاغ شۇمشا ئۇرۇغدىشىدىكى كوپ خىل ئوسۇملۇكلەرمۇ ياۋا كوك پۇرچاق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن يايلاق شۇمشىسى 豆香地牧 بۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىگى شۇكى قوشۇمچە يوپۇرمىغى ئوقياسىمان، كىچىك ياپراقلىرى 2 تال، شەكلى يىپسىمان سوقۇچاق شەكىلدە، گۈلى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ.

تاغ لەيلىسى

雪莲 xüe lian

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، تاغ لەيلىسى ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 – 50 سانتىمېتىر. غوللىنىڭ تۈۋىدە نۇرغۇن قارامتۇل

خورمىرەك، يىپسىمان قالدۇق يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ. (2) يو-
پۇرمىغى نوۋەتلىشىپ زىچ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇزۇن تەتۇر تېمىنەسىمان،
گىرۋەكلىگى ھەرە چىشلىق كېلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا
ئوسكەن، ئومۇم ئورىغۇچىسى تەرەققى قىلىپ، يوپۇرماققا ئايلانغان،
كوپ قاتلاملىق پەردەسىمانىراق بولىدۇ. رەڭگى ساغۇچ يېشىل، باش-
سىمان گۈلىنىڭ ھەممىسى نەيسىمان بولۇپ، خورمىرەك سوسىن، ئورۇق
مۇئىسىدە، ئاق تاجا تۈكچىلىرى بولىدۇ (154 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە دېڭىز يۈزىدىن 2600 - 4000 مېتىر ئىگىزلىكتىكى تاغلارنىڭ تاش يېرىقلىرىدا، قۇملۇق، شېغىللىق تاغ ئىدىرلىقلىرىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشان، كوئىنلۇن تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. 7 - ئايدا گۈلى ئېچىلغان مەزگىلدە ئېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىق، تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرلىك! ھېيىزنى راۋان قىلىپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، پەي ۋە سۈڭەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، بالىياتقۇنىڭ قىسقىرىشىنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، ئايالار-نىڭ دوۋسۇنى مۇزلاپ ئاغرىش، ھېيىز توختاپ قېلىش، بالا ھەرىيى چۈشمەسلىگىدە: تاغ لەيلىسىدىن 5 مىسقال، ئاق ھاراق ياكى سېرىق ھاراقتىن 100 مىللىمېتىر ئېلىپ، 7 كۈن چىلاپ، ھەر قېتىم 10 مىللىمېتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) قىزىل تېشىغا تەپ-مەسلىك. ئوپكىگە سوغاق تېگىشتىن بولغان يوتەل، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 فۇڭ.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. مىقتارى ئېشىپ كەتسە قاتتىق تەرلىتىدۇ.

قاقىرا تۇمشۇق (ئوتلاق قاقىرا تۇمشۇغى)

老鹳草 laogancao (草地老鹳草)

(قاقىرا تۇمشۇقلۇقلار ئائىلىسى، قاقىر تۇمشۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 50 سانتىمېتىر. (2) تۇۋىدىن شاخلايدۇ، ياتما ياكى يانتۇ ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىڭ سېپى ئۇزۇن، چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يايراق-امرى پەيسىمان يېرىلغان بولىدۇ. (4) گۈلى جۈپ - جۈپ بو-لۇپ، ئۇمۇمى گۈل سېپى ئۇستىدە ئوسىدۇ. گۈل سېپىدا سېرىق بەز-لىك تۇكچىلەر بار، گۈل تاجىسى 5 دانە بولۇپ، سۇس قىزىل ياكى ئاقۇش كېلىدۇ. مېۋىسى قاقىرا تۇمشۇقىغا ئوخشايدۇ. پىشقاندىن كېيىن دوغا شەكلىدە يېرىلىدۇ (155 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: نەم تاغ باغرىدا، دەريا ۋادىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، ئايتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى مەلھەم، قىيام قىلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغىراق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تارقىتىپ قاننى جانلاندۇرىدۇ، جىگىلۇنى راۋان قى-لىدۇ، ئىسسىقلىقنى ياندۇرۇپ، يالۇغنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزىملىق بوغۇم يالۇغدا: قاقىرا تۇمشۇقىنى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا، ئۇچەي يالۇغدا، ھېيىز رەتسىز كەلگەندە: قاقىرا تۇمشۇق 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، قورساق ئاغ-

رىغاندا: ياۋا زاغۇندىن 2 – 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ.
مىقتارى: 2 – 3 مىسقال.

سەپرا ئوت يىلتىز پوستى

(تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوتى)

白鲜皮 Baixianpi

باشقا ئاتىلىشى: گوڭگۇرتلۇق گىيا، توپەيىن
(سەپرا ئوت ئاتىلىسى، سەپرا ئوت ئۇرۇغدىسى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 – 80 سانتىمېتىر. غولىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمىدا قارامتۇل سوسىن رەڭلىك بەز تۈكچىلىرى زىچ ئوسىدۇ، يىلتىزى ئاق، پوستى قېلىن بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى و تال، شەكلى سوقۇچاق بولۇپ، نېپىز ماي دانىچىلىرى بولىدۇ. (3) ئومۇمى گۈل رېتى ئۈچىدا بولۇپ، گۈلى سۈس بېغىرەڭ كېلىدۇ، غوزىسىمان مىۋىسى بەشكە بولۇنىپ، شاكال بېدىيانغا ئوخشايدۇ. ئورۇغى كىچىك شارسىمان، ئۈچى ئۈشلۈق، قارا پاقىراق كېلىدۇ (156 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: شىنجاڭدا قاقىرا تۈمشۇقلىنىڭ تۈرلىرى كوپ، شەكلى ئوز ئارا ئوخشۇشىپ كېتىدۇ، ھەممىسى دورا قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: چاتقاللىقلاردا، تاغ باغرىدىكى ئورمان-لاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىنىدۇ. پوستىنى ئېلىپ، چاچما يىلتىز-نى ئېلىۋېتىپ، ياغىچىنى چىقىرىۋېتىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. يەل-نى تارقىتىپ هوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تار قىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: قوتۇر ۋە تېرە قىچىتمىسىدا: سەپرا ئوت يىلتىزىنىڭ پوستىنى مۇۋاپىق مىقتاردا قاينىتىپ، سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (2) سىرتقى زەخىملىنىشتىن بولغان قاناشتا: سەپرا ئوت يىل-تىزىنى يۇمشاق سوقۇپ بېسىلىدۇ. (3) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، جىگەر ياللۇغى، ئېشەك يېمى قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: بەزى جايلاردا پۇرچاق ئائىلىسىدىكى قارد-غان يىلتىزىنىڭ پوستىنىمۇ سەپرا ئوت يىلتىزىنىڭ پوستى ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (قارىغانغا قارالسۇن).

بۇغا تاپان (يومۇلاق يوپۇرماقلىق بۇغا تاپىنى)

鹿衔草 Lu xian cao (园叶鹿蹄草)

(بوغا تاپانلىقلار ئائىلىسى، بوغا تاپىنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىز. لىگى 10 - 25 سانتىمېتىر. (2) توۋەندىكى يوپۇرماقلىرى توپلۇشۇپ ئوسىدۇ. سىپى ئۇزۇن، شەكلى يومۇلاق، قاتتىق قېلىن بولىدۇ. (3) گۈل شېخى يالغۇز تىك ئوسىدۇ. گۈلى ئاق بولۇپ، غولىنىڭ ئۇستىنكى قىسمىدا توپلۇشۇپ ئومۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل كاسىسى چوشۇپ كەتمەيدۇ، غوزا مىۋىسى شارسىمان كېلىدۇ (157 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىرىنىڭ نەم ۋە سايە جايلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملىكى ئىشلىتىلىدۇ، 6 - 8 - ئايلاردا يىغىۋېلىنىدۇ، يويوپ پاكىزىلەپ، يوپۇرمىغى يومشىغانغا قەدەر ئاپتاپقا سېلىپ بىر جايغا يىغىپ قىزدۇرىلىدۇ. ئاندىن يەنە يېيىپ يوپۇرماقلىرى بېغىرەك تۈسكە كىرگىچە قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. پەي ۋە سوڭەكلەرنى كۈچلاندۇرۇدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغى، رېماتىزمسىمان بوغۇم يالۇغى، بوغۇم ئاغرىش، بەل، پۇت ماغدىرسىزلىنىشلاردا: بۇغا تاپان 4 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال ياۋا كەشىمىر 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدىكى قان توكۇرۇشدە: بۇغا تاپان ۋە گۈل سامساقنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىس

قال ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ھەسەل بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما تولغاقتا: بۇغا تاپان 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سىرتقى زەخىملىنىشتىن بولغان قاناشتا: بۇغا تاپاننى يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سىپىپ تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

تاۋۇزەك

野西瓜苗 Ye xi gua miao

باشقا ئاتىلىشى: پانۇس ئوت

(لەيلىگۈل ئاتىلىشى، تاۋۇزەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۈملۈك، ئىزىلىگى 30-50 سانتىمېتىر. كوپ شاخلايدۇ، يانتۇ ئوسىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى ئۇزۇن، تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، ئالقانسىمان تولۇق 3 كە يېرىلغان، كىچىك يېرىقچە ياپراقلىرى پەيسىمان چوڭقۇر ياكى تېپىز يىرىلغان بولۇپ، تاۋۇز يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. (3) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، ساپىغى ئۇزۇن، سۈس سېرىق رەڭلىك، توۋى سوسىنرەڭلىك كېلىدۇ. گۈل كاسىسى چۈشۈپ كەتمەيدۇ، پەردىلەشكەن، قىرلىرى ۋە قويۇق ئاق تۈكلىرى بولىدۇ. پۈتۈن شەكلى خۇددى پانۇسقا ئوخشايدۇ. غوزا مەۋسى پىشقانىدا بەش پارچىغا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى قارا قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ (158 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۈش ئورنى: ئېتىز بويلىرى، سەيلىك قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىكلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوسۇملۇقى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە قېزىۋېلىنىپ ھول بويىچە كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر رېماتىزملىق بوغۇم يالۇغدا: ھول تاۋۇزەك 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىسسىق شامالدىن شامالداپ يوتەلگەندە: تاۋۇزەك 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كويۈك يارىسىدا: تاۋۇزەكنى مۇۋاپىق مىقتاردا يۇمشاق سوقۇپ ماي بىلەن تەڭشەپ، يارىغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر.

چاققاق (كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاق)

荨麻 xun ma (麻叶荨麻)

(چاققاق ئائىلىسى، چاققاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 150 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە چاققاق تۈكلىرى بولۇپ، تېرىگە تەككەندە تېرە خۇددى چايان چاققاندەك كويۈپ ئاغرىيدۇ. (2) غولى تىك، توت قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، ئۇزۇن سېپى بار، يوپۇرمىغى تولۇق ئۇچكە يېرىلغان ۋە ھەر بىر يېرىقچە يايراقلىرى رەتسىز پەيسىمان يېرىلغان. (4) تاق جىنسلىق ئوسۇملۇك بولۇپ، باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى يېشىل رەڭدە، مىۋىسى ئورۇق مىۋە،

شەكلى تۇخۇمسمان، ياپىلاق بولۇپ، رەڭگى كۆلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ (159 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ دالىلىرىدا، يول چېتىدە، يايلاقلاردا، چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۆزدە ئورۇۋېلىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت: چاققانىنى ئورۇش ۋاقتىدا، چاققاق تۈكلىرى ياتقان تەرەپكە قارىتىپ تۇتۇلسا، چېقىۋېلىشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ، ئەگەر چاققاق چېقىپ ئالسا، لويلىنى (مايلىق ئوتنى) سىقىپ سۈرسە ياكى ناتىرى بىكاربونات ئېرىتمىسىنى سۈركىسە، ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يەلنى ھەيدەيدۇ، تارتىشىنى يېشىدۇ، قاننى نورماللاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىدا: چاققاقنى پۇتۇن ئوتى بويىچە ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدىكى پۇت - قوللارنىڭ ئۇيۇشىشىدا: چاققاق يىلتىزى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن كېيىنكى تارتىشىپ قېلىشتا، بالىلاردىكى چوچۇشتە: چاققاقنىڭ يۇمران غول يوپۇرمىغىدىن ئازراق ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك ئىلان چاققاندا: ھول چاققاق يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) يەل تاشىمىسى (ئېشەك يېمى) نىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا: ھول چاققاقنىڭ پۇتۇن ئوت قىسمىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ سۈرتۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كەڭ يوپۇرماقلىق چاققاق (宽叶荨麻)
شەكلى كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاققا ئوخشايدۇ، بۇنىڭ كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاقتىن ئاساسىي پەرقى شۇكى، يوپۇرمىغى دۆگىلەك تۇخۇمسىمان كېلىدۇ. بۇمۇ چاققاق قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چىڭگىلىك (سىبىرىيە چىڭگىلىگى)

牛皮消 niu pi xiao (西伯利亚牛皮消)

(چىڭگىلىك ئائىلىسى، چىڭگىلىك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئوسۇملۇك تېنىدە ئاق سۈت بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۈدۈل ئوسكەن بولۇپ، ئوقيا ئۇچىغا ئوخشايدۇ، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، ئارقىسى سۇس يېشىل كېلىدۇ، ئۇزۇن سىپى بولىدۇ. (3) ئوگىزە سىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى ئاقۇش جېگەر رەڭ كېلىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مىۋىسى ئۇزۇن مۇڭگۈزغا ئوخشايدۇ، پىشقاندىن كېيىن ئۇزۇنىسىغا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى خورما رەڭلىك، ياپىلاق، ئۇچىدا نۇرغۇن ئاق ئۇزۇن تۈكلىرى بولىدۇ (160 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، چاققالىقلارنىڭ ئارىسىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، پاكىز يۇغاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغىراق تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا ماىلراق، زەھەرسىز. ھوللۇكنى تارقىتىپ، سۈيۇقلۇقنى راۋان قىلىدۇ، يەلنى ھايداپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر ۋە سوزۇلما خاراكتىرلىك بو-رەك ياللۇغدا، سۇلۇق ئىششىقتا؛ (2) ئاشقازان 12 بارماق ئۇ-چەي يارىسى ۋە سوزۇلما خاراكتىرلىك ئاشقازان ياللۇغدا؛ (3) ئاق خۇن كوپەيىشتە؛ (4) رېماتىزىملىق ئاغرىش قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

قارىغاي (سىبىرىيە قارىغىيى)

松 song (西伯利亚松)

قارىغاي پۇتىغى (**松节**)، قارىغاي چېكى (**松花粉**)،
قارىغاي يوپۇرمىغى (**松针**)، قارىغاي مۇيىسى (**松塔**)،
(قارىغاي ئاتىلىسى، قارىغاي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىگىز ئوسىدىغان، ھەمىشە يېشىل تۇرد-دىغان دەرەخ. (2) يوپۇرمىغى يىگنە شەكلىدە، 5 تېلى بىر توپ بولۇپ ئوسىدۇ، ئۇزۇنلۇغى 6 - 13 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (3) ئاتىلىق شارچە مۇيىسى دۇگىلەك كونۇسسىمان، ئاتىلىق شارچە مۇيىسى قىسقا، دۇگىلەك تۇۋرۇكسىمان بولۇپ 6 - 13 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇغتا، كەڭلىگى 5 - 7 سانتىمېتىر كېلىدۇ (161 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئالتايىنىڭ تاغ رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قارىغاي پۇتىغى، قارد-غاي چېكى، قارىغاي يوپۇرمىغى، قارىغاي مۇيىسى ئىشلىتىلىدۇ. قارد-غاي پۇتىغى: قارىغاينى كەسكەندە شاخلىغان يېرىنىڭ مايلىق پۇ-تىغىنى كېسۋېلىپ، ئۇششاق يېرىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. قارىغاي چېكى: گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا، ئاتىلىق گۈل باشى-غىنى يىغىۋېلىپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ، گۈل چېگىنى چۈشۈرۈۋېلىپ،

ئەگلەكتىن ئوتكۈزۈپ، يۇمشاق تالقىنى ئاجرىتىۋېلىنىدۇ، قارىغاي يوپۇرمىغى: توت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە يېغىۋېلىشقا بولىدۇ.

تەبىئىي: قارىغاي پۇتىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھوللۇكنى چىقىرىدۇ، قاننى نورماللاشتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ. قارىغاي يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تېچلاندۇرىدۇ، بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدۇ. قارىغاي چېگى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى يۇمشىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، قۇۋۋەت بېرىدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: قارىغاي پۇتىغى 3 مىسقال، چىياگۇۋ 2 مىسقال، دۇخو 2 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسقال، ئۇۋۇمە شېخى 3 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قارىغاي پۇتىغى 6 مىسقال، ئاق چەيزە يىلتىزى 6 مىسقال، ئۇۋۇمە شېخى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باش ئايلىنىشتا ۋە يوتەلدە: قارىغاي چېگىدىن 3 مىسقال، سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئوپكە سىلىدىكى يوتەلدە: قارىغاي چېگىدىن 1 سەرنى سۇدا قاينىتىپ، ئۇنىڭغا تۇخۇمدىن 2نى چېقىپ تۇخۇم يىيىلىدۇ، سۇيى ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ ئاجىزلىغىدا: ۋىتامىن C،Aلارنىڭ يېتىشمەسلىگىدە، ئوزۇقلۇنۇشنىڭ ناچارلىغىدىن بولغان ئىششىقتا: ھول قارىغاي يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقالنى قاينىتىپ، شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوپكە سىلىدە: ھول قارىغاي يوپۇرمىغى 1 سەر، گۈل سامساق 1 سەر، كۈنىگە بىر قېتىم قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى ھول قارىغاي يوپۇرمىغىدىن 5 مىسقال ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ ئېزىپ، سۇيى ئىچىلىدۇ. (6) نامازشام قارىغۇلىغىدا: قارىغاي يوپۇرمىغى (قانچە تۇم سېمىز بولسا شۇنچە ياخشى)نى پاكىز يۇيۇپ، ئېزىپ، ئۇنىڭغا تەگمۇ - تەك سۇ قوشۇپ قاينىتىپ، ھەر قېتىمدا 30 - 60 مىللە-

لمتىردىن كۆنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) يارىلىنىپ قان چىققاندا: قارىغاي چېكىنى سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: قارىغاي پۇتىغى، قارىغاي يوپۇرمىغى 2 - 5 مىسقال، قارىغاي چېكى 1 - 3 مىسقال.

غول ئورايدىغان چىگگىلىك

合掌消 He zhang xiao

(چىگگىلىك ئاغىلىسى، چىگگىلىك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 80 سانتىمېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ. يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ، ساپسىز، شەكلى يېرىم دۇگىلەك ياكى بۇرەك شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (3) چەكلىك كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سۇس سوسىن رەڭلىك، غۇنچە شەكللىك مىۋىسى كونۇسقا ئوخشايدۇ (162 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇم دوۋىلىرى، ئويمانلىقلار، ئېتىز يا - قىلىرىدا ئوسىدۇ. خوتەن، يەركەن ئەتراپلىرىدىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتمىيازدا كۆزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ، نەملەپ، يالپاغلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. يەلنى ھەيدەيدۇ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، يەللەرنى ماڭغۇزىدۇ، ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رېماتىزىملىق بەل ئاغرىشىدا: غول ئورايدە-

غان چىڭگىلىكتىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ئۇنىڭغا تاتلىق ھاراقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) چىقان چىقىپ قىزىرىپ ئىششىغان ۋاقتىدا: غول ئورايدىغان چىڭگىلىكنى يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭغا ھەسەل ياكى تۇخۇم ئېقى ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (3) ھول تەمرەتكىدە: غول ئورايدىغان چىڭگىلىكنى يۇمشاق سوقۇپ، زىغىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (4) ئوتكۇر سىرىقلىق چۈشۈش تىپىدىكى جىگەر يالۇغدا، ئوتكۇر ئاشقازان-ئۇچەي يالۇغدا، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش، بۇرۇن قاناش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، يىقىلىپ زەخىملىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

غاز قانىتى ئوت (ئېدىر غاز قانات ئوتى)

马先蒿 Ma xian hao

(چۈقا ئائىلىسى، غاز قانىتى ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. قۇرۇپ قالغان ۋاقىتتا قارىيىپ كېتىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى قىسقا ۋە توم، يىلتىزى كوپ ۋە گوشلۇك، شەكلى ئۇرچۇقسىمان بولىدۇ. غولى ئادەتتە گۈل سېپى رولىنى بېجىرىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى ئۇزۇن، غولىدىن چىقىقان يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، كىچىگرەك بولىدۇ، يوپۇرمىغى پەيسىمان تولۇق يېرىلغان ياكى چوڭقۇر يېرىلغان. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈللىرى زىچ ئوسكەن بولۇپ، رەڭگى سېرىق، شەكلى كالپۇكسىمان،

غوزا مۇسى ئۇزۇنچاق تۇخۇم شەكلىدە، ئۇرۇغى كۆلىرەك بولىدۇ (163 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى نەم چىمەنلىكلەردەۋە ئورمانلىقلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈزدە كولىۋېلىنىپ، تازىلاپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ھوا-لۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رېماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: غاز قانىتى ئوتىدىن 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈيدۈك يو-لىدىكى تاشتا، سۈيدۈك راۋان بولماسلىقتا: غاز قانىتى ئوتىدىن 4 سەرنى يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قىچىشقاق يارىلىرىدا: غاز قانىتى ئوتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش رايونىمىزدا غاز قانىتى ئوتىنىڭ ئورى ئاھايىتى كوپ، سىرتقى كورۇنۇشى بىر - بىرىگە ئوخشاش، بۇلارنىڭ ئىچىدىكى تۈگۈنەك يىلتىزلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

6. يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار

(理气药)

يەلنى تەڭشىگۈچى دورىلار يەللىك كېسەللىكلەرنى داۋالاي - دىغان دورىلاردۇر، بۇ دورىلارنىڭ يەلنى ماڭدۇرۇپ ئاغرىقنى توختە - تىش، توسالغۇلارنى ئېچىپ جىگەرنى يايرىتىش، تۈگۈنلەرنى تارقىتىپ كوڭۈلنى ئېچىش، يەلنى بېسىپ قۇسۇشنى توختىتىش، تالنى ساغلام - لاشتۇرۇپ ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتلىرى بار. شۇڭا بۇ دورىلار جىگەردە يەل تۇرۇۋېلىپ، بىقىنى چىڭقىلىپ ئاغرىش، كېكە - رىش، قۇسۇش ھەم ئوپكىدە يەل تۇرۇۋېلىشتىن بولغان يوتەل، دەم سىقىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كېلىدۇ.

قىزىلگۈل

玫瑰花 meiguihua

باشقا ئاتىلىشى: گۈلسۈرۈق

(گەتىرگۈل ئاتىلىشى، ئازغان ئۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال. ئىگىزلىگى 1.5 - 2 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ. شاخلىرىدا 3 قىرلىق ياپىلاق تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. ئۇششاق يوپۇرماقلىرى

5 - 7 تال، سوقۇچاق، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. قوشۇمچە يوپۇرمىغى 2 تال بولۇپ، بۇنىڭ تېگى يوپۇرماق سېپى بىلەن بىللە ئوسىدۇ (4) گۈلى يالغۇز ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى 5 تال، شەكلى تېمنەسىمان، گۈل تېگى چەينەكسىمان ياكى يۇمۇلاغراق، گۈلى بېغىرەڭ ياكى ئاق بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە گۈلى ئېچىلاي دىگەندە ئۈزۈۋېلىنىپ، سايىدا ياكى ئوتقا قاخلاپ قورۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەلنى تەكشەپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، ھېيىزنى تەكشەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان نېرۋ پاتالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى، سوزۇلما ئاشقازان يالىلىغىدا: قىزىلگۈل 2 مىسقال، تاغ دېنىسى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەكشەلمىگەندە، ئاشقازان ئاغرىغاندا بېرىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى (ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ)

莱菔子 lai fu zi (地枯蒌)

باشقا ئاتىلىشى: ئاق لوبۇ ئۇرۇغى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن كوكتاتچىلىقتىكى ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى، يوپۇرمىغى ۋە ئۇرۇغلىنىپ بولغاندىن كېيىنكى

يىلتىزى (ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقلاۋتۇلغان ئاق تۇرۇپنى، ئۇرۇغى يىغىۋېلىنغاندىن كېيىن كولىۋېلىپ تازىلاپ ئاپ-تاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاق توغرىلىدۇ. يوپۇرمىغى تۇرۇپنى يىغىدىغان ۋاقتىدا قۇرۇشتىن ئىلگىرى ئۇششاق توغرىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. دېمى سىقىلىشنى بېسىپ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ. ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ سۈيدۈك ھەيدەپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. تۇرۇپ يوپۇرمىغى تەرلىتىپ تولغاقنى توختىتىدۇ. تۇرۇپ تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەملىشىدۇ، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، ئىسسىقنى ياندۇرۇپ زەھەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كاناي ياللۇغى، زىققىدا: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى ۋە ئاچچىق ئورۇك مېغىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن ئوخشاش نىسبەتتە ئېلىپ قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 5 فۇڭدىن 1 مىسقالغىچە كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) گال ئاغرىشتا، ئاۋازى پۇتۇپ قېلىشتا: ئاق تۇرۇپ يوپۇرمىغى 5 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشتا، قوساق كوپۈشتە: قورۇلغان ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قوماچ قىلىنغان ھەزىم ئېچىتقۇسى 4 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى دولانىدىن 3 مىسقال قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر جېجىلىك ئادەتتىكى ئۇچەي توسۇلۇشتا، پالەچلىك ئۇچەي توسۇلۇشنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، رەۋەن 5 مىسقال (بۇنى كېيىنرەك سېلىش كېرەك)، تازىلانغان شور 1 سەر (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ھامىلدارلارغا بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ). (5) ئىششىپ، يۈزى سارغىيىپ، قوساق كوپۈپ، سۈيدۈك

ئازايغاندا: ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ 4 مىسقال، تاۋۇز شوپىگى 5 مىسقال، قورۇلغان ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) تولغاقتا، ئىچ سۇرۇشتە: ھول تۇرۇپ يوپۇرمىغى 2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) كومۇر ئىسى بىلەن زەھەرلەنگەندە: ئالدى بىلەن كېسەلنى ھاۋالىق يەرگە يوتكەپ، ئاق تۇرۇپنى ئېزىپ، سۇ-يىنى چىقىرىپ ئىچكۈزۈلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە قەن سۈيى ئىچ-كۈزۈلىدۇ.

مىقتارى: ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 1.5—3 مىسقال، ئۇرۇقلاتـ قان ئاق تۇرۇپ 2—5 مىسقال، ئاق تۇرۇپ يوپۇرمىغى 0.3—1 سەر.

ياۋا سامساق (قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق)

薤白 Xie bai (小根蒜)

(پىياز ئائىلىسى، پىياز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 — 70 سانتىمېتىر. يەر ئاستى تەڭگىسىمان غولىنىڭ شەكلى شارسىمان، رەڭگى ئاق، چاچما يىلتىزلىق. (2) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى يىپ شەكلىدە، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى 2 — 3 تال بولىدۇ، تۇۋى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (3) گۈل شېخى توپ يوپۇرماقلار ئارىسىدىن كوتىرىلگەن بولۇپ، يەككە، تىك ئوسىدۇ، كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى شار شەكلىدە ئۈچىدا ئوسىدۇ،

گۈللىرى كىچىك، زىچ ۋە كوپ بولىدۇ. بىغىرەك ياكى ئاچ سوسىن رەڭلىك (164 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ ئاغرىلىرىدىكى ئوت - چوپلەر ئارىسىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تەڭگىسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرى كولۇپلىپ تازىلاپ، كوتىگى ۋە ئۇچىنى ئېلىۋېتىپ تولۇق پىشقىچە سۈدا قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بەلنى تەڭشەيدۇ، كوكۈلنى يورۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوكرەك ئاغرىش، ئىچى تىتىلداش، يۇتۇلۇشتە: ياۋا سامساق 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا: ياۋا سامساق، زىرىق ھەر قايىسىنى 3 مىسقالدىن ئېلىپ سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

قارا ئەندىز

土木香 Tu mu xiang

باشقا ئاتىلىشى: راسەن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قارا ئەندىز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 — 150 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، شەكلى كونۇسسىمان ياكى رەتسىز تۈگۈنەكسىمان بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ، غولى تىك ۋە ئۈزۈنىسىغا قىرلىرى بولىدۇ. (3) توۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى چوڭراق، شەكلى ئۈزۈن سوقۇچاق، سىپى بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى ئۈزۈن سوقۇچاق، ئۇچى ئۇشلۇق بولىدۇ، تۈۋىدە قۇلىغى بولۇپ غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرىدۇ، گىرۋىكىدە رەتسىز ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، مىۋىسى ئۇرۇق مىۋە، تاجىسىمان تۈكلىرى بولىدۇ (165 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك دەريا بويلىرى، ئېتىز - ئېرىق بويلىرى، دەريا ۋادىلىرىدىكى نەم ئورۇنلاردا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۈز پەسىللىرىدە كولىۋېلىپ، كېرەكسىز ئولىنى چىقىرىۋېتىپ، تازدىلاپ نەملەپ يالپاقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق قىرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تال ۋە ئاشقازانى ياخشىلاپ، تۇرۇپ قالغان يەلنى تارقىتىدۇ. ئاغرىشنى توختىتىدۇ، ھامىلەنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سوزۇلما ئاشقازان ياللۇغىدا، ئاشقازان ۋە قوساق كوپۇپ ئاغرىشتا: قارا ئەندىز 3 مىسقال، پىننە 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان، ئۇچەي پاتالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا، ھەزىم قىلىش ناچارلىشىشتا: قارا ئەندىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قوۋۇرغا ئارىلىقلىرىدىكى نېرۋلارنىڭ ئاغرىشى، كوكرەك تېمىنىڭ سۇر-كۇلۇپ يارىلىنىشىدا ياكى سانجىق تۇرۇپ قېلىشتا: قارا ئەندىز 3 سەر، تاغ دېنى 3 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن بىر كۇندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئىزموۇق (سىرىق گۇللۇك ئىزموۇق)

墓头回 Mu tou hui (黄花败酱)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق. سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 30 — 70 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم قارا، خورما رەڭدە بولۇپ، توغرىسىغا ياكىقىيپاچراق ئوسىدۇ. ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى بار. (3) تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئو-سىدۇ، سىپىي ئۇزۇن، تەتۇر نېيىنە شەكىلدە ياكى تۇخۇم

شەكلىدە، پەيسمان چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە ياپراقلىرى يەنە رەتسىز يېرىلغان. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇدۇل ئوسكەن، پەيسمان يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى كىچىگىرەك بولىدۇ. (4) مۇرەككەپ ئوگزىسمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى سېرىق، ئورۇق مۇئىسى سوقۇچاق كېلىدۇ، 3 قىرى بار، سىرتىدا پەردىلەشكەن قاناتسىمان ئورىغۇچىسى بولىدۇ (166 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىق - ئۇرغاق سايلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلى، بورتالا، ئاقسۇ قاتارلىق يەرلەر-دىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە كولىۋېلىپ تازىلاپ، كېسىپ يالپاغلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان يەلنى ماڭغۇزىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، ئاق خۇننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا: ئىزمۇق، تاغ دېنى، ھەر قايىسىدىن 5 مىسقال، سېرىق ھاراق 1 سەر، يىمۇساۋ 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاق خۇن قىزىرىپ كەل-گەندە: ئىزمۇق 1 سەر، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

7. سوغاقنى ھەيدىگۈچى دورىلار

(祛寒药)

بۇ خىل دورىلار ئىسسىققا مايىل ۋە ئىسسىق دورىلار بولۇپ، ئىچ بەدەننى ئىسسىتىش، سوغاقنى تارقىتىش، ئاشقازاننى ئىسىتىش، ئاغرىق توختىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. بۇ خىل دورىلار بەدەن ئىچكى قىسمىغا سوغاق تېگىشتىن كېيىن چىققان، ئاشقازان قوساق مۇزلاپ ئاغرىش، قۇسۇش، ئىچى سۈرۈش ۋە پۇت-قول مۇز-لاش، تومۇرى ئاجىزلىشىش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇۋىنە (ئايۋۋان مۇسسى)

阿育魏实 Ayüweishi 粗子芹

باشقا ئاتىلىشى: نانىخا، ئەجۋائىن

(كۆللۈكسىمان كۆللۈكلەر ئائىلىسى، جۇۋىنە ئۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0,5 - 1 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىق، سىرتىدا تېيىز، ئۇزۇنغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بار. (3) يوپۇر-ماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سىپى ئۇزۇن، تۈۋى غىلاپسىمان بولۇپ، غولىنى يېرىم ئوراپ تۇرۇدۇ. يوپۇرمىغى 3 - 4 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە يايراقلىرى يىپىسىمان بولىدۇ. (4)

مۇرەككەپ كۆنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك ئاق، مۇنسى ئورۇق مۇۋە بولۇپ، شەكلى ئۈزۈنچاق تۈخۈمسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق كېلىدۇ. قولدا ئەزگەندىن كېيىن، ئىوتكۈر پۇراق كېلىدۇ (1- 167 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: خوتەن، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، سوغاقنى ھەيدەپ، ھوللۇكنى يوقۇتىدۇ، يەلنى تەڭشەپ، ئىشتەينى ئاچىدۇ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رايونىمىزنىڭ يېزا ۋە چارۋا رايونلىرىدا كوپىنچە پالەچ، تارتىشىش، ئاشقازانىنىڭ سوغىغى ئېشىپ كېتىش، قورساق ئاغرىش، ھەزىم قىلىش ناچارلىغى، دوساق ۋە سۈيدۈك يوللىرىدىكى تاش قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2.5 مىسقال.

قوشۇمچە:

(1) ئارپا بېدىيان

(小茴香 Xiao huixiang)

باشقا ئاتىلىشى: رازىيانە

(كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بېدىيان ئۇرۇغدىشى)

تارقىلىشى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۈرۈلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئەخلەتلىرىنى تازىلاپ، خام ياكى تۇز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەر-سىز. يەلنى تەڭشەپ، ئاغرىق توختىتىدۇ. سوغاقنى تارقىتىپ، ئىش-تەينى ئاچىدۇ (2- 167 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىشلىتىلىشى: ئاشقازان سوغاقتىن ئاغرىشتا، ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا: ئارپا بېدىيانىدىن 2 سەر، خام زەنجىۋىلدىن 4 سەر ئېلىپ، سىرىق رەڭگە كەلگىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن مىتاق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) سوغاقتىن بولغان چۇقۇق (گىرىژ) دوۋسۇن بېشى ئاغرىشتا: ئارپا بېدىيان 1 مىس-قال، داڭگۇي 3 مىسقال، قورۇلغان ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوغاقتىن بولغان چۇقۇقتىكى قوساق ئاغرىشتا، ئۇرۇقدان سۇلۇق ئىششىغىدا، ئۇرۇقدان غىلاپ پەردىسىگە سۇ يىغىلىشتا: ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، شۇمشا 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، دولانە 3 مىسقال، تەسۇى قوناق 5 مىس-قال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

(2) ياۋا بېدىيان ، (ياۋا زىرە)

芷茴香 zang hui xiang

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بېدىيان ئۇرۇغدىشى)

كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 - 80 سانتىمېتىر، ئوق يىلتىزى تومىراق، كونوسسىمان بولىدۇ. غولى كوپ شاخ-لىق، تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى 2 - 3 قايتىلايدىغان پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە يايراقلىرى يىپچە شەكىللىك بولىدۇ. غولىدىن چىققان يو-پۇرماقلىرى كىچىگرەك بولۇپ كەڭ، پەردىلەشكەن غول ئورايدىغان يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ. مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى ئاق ياكى سۇس بېغىرەڭ، مىۋىسى سوقۇچاق كېلىدۇ.

ئۇرۇغىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئارپا بېدىياننىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشايدۇ.

(3) قارا كوز بېدىيان (shiluo 莳萝)

باشقا ئاتىلىشى: سېرىق چېچەك ، شىبىس

(كۇنلۇكسمان گۇللەر ئاتىلىشى، سېرىق چېچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، غولىنىڭ ئۈچى كوپ شاخلىق بولۇپ، خۇددى ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدۇ. يوپۇرماقلىرى يىپىسىمان، سېپى ئۈزۈن بولىدۇ. گۈل رېتى كۇنلۇكسمان بولۇپ، غولىنىڭ ئۈچىغا جايلاشقان. ئۇرۇغى ئارپا بېدىياندىن كىچىگرەك، بىر ئاز ياپىلاق، ئۈزۈنچاق كېلىدۇ، ئوتكۇر پۇراقلىق بولىدۇ (3 - 167 رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: خوتەن، قەشقەر قاتارلىق ئورۇنلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئېچىپ، تاماق سىڭدۈرىدۇ. زەھەرنى تارقىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ئاشقازان - تال خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. جۈۋىنە ئورنىدا ياكى ئۈنىڭغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

(4) زىرە (ziran 孜然)

(كۇنلۇكسمان گۇللۇكلەر ئاتىلىشى، زىرە ئۇرۇغدىشى)

بۇ خوشبوي پۇراقلىق، ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدىغان لېكىن ئۈنىڭدىن كىچىك ئىنچىكىرەك كەلگەن، بىر يىللىق، سامان غوللۇق زىرە ئوسۇملۇكىنىڭ ئۇرۇغى بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ

ئوستۇرۇلىدۇ. بولۇپمۇ، تۇرپان، پىچان قاتارلىق ئورۇنلاردىن كوپ چىقىدۇ. زىرىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئارپا بىدىيانىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە مەلۇم دەرىجىدە ئوخشىسىمۇ لېكىن تەندە ئارپا بىدىيانىنىڭ ئەكسى تەرىپىگە تارقىلىپ تەسىر كورسۇتىدۇ. يەنى تەننىڭ كوكرەكتىن يۇقۇرىسىغا قاراپ تارقىلىپ تەسىر كورسىتىدۇ (ئارپا بىدىيان ئاساسەن قوساق قىسمىغا تارقىلىپ تەسىر كورسىتىدۇ) (168 - رەسىمگەقارالسۇن).

جۇۋىنە وە ئارپا بىدىيان قاتاردا ياكى ئۇنىڭغا قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

بۇۋانە (جۇڭغار بوۋانىسى)

草乌 Cao wu (准噶尔乌头)

باشقا ئاتىلىشى: بىيش

(ئىپىق تاپاقلىقلار ئائىلىسى، بوۋانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 70 - 100 سانتىمېتىر. (2) تۇگۇنەك يىلتىزى كونۇسسىمان. 2 - 7 گىچە كونۇسسىمان يىلتىزلىرى زەنجىر شەكلىدە جايلىشىدۇ، سىرتقى يوستى قارا قوڭۇر رەڭدە، كېسىلگەن يۈزى ئاق، غولى تىك ياكى كوپ شاخلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. تۇۋىدىكى يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپىي ئۇزۇن بولۇپ، يوپۇرمىغى ئالقانسىمان 5 كە يېرىلغان. يېرىقچە ياپراقلىرى رەتسىز تېپىز يېرىلىـ

غان یاکی چوڭقۇر یېرىلغان. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلى كوكۇش سوسىن، پولات قالىپاق شەكلىدە بولىدۇ (169 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: دېگىز يۈزىدىن 1000 — 1700 مېتىر ئىگىز بولغان تاغ باغرىدا ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي تاغلىرىدىن كوپ-رەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن تۈگىنەك يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. خام بۇۋانە: كۈزدە كولاپ يىغىۋېلىپ، چاچما يىلتىزىدىن ئايرىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ، ئىشلەنگەن بۇۋانە: 10 جىڭ، بۇۋانىنى سۇغا چىلاپ، ھەركۈنى 1 - 2 قېتىم سۈيىنى يەڭگۈشلەپ، تېتىپ كورگەندە تىلنى قورۇيدىغان ئاچچىق تەمى تۇگىگەندە، ياكى ئازراق قورۇيدىغان ئاچچىق تەمى قالغاندا، سۇدىن چىقىرىۋېلىپ، چۈچۈكبۇيىدىن 8 سەر، قارا پۇرچاقتىن 7 جىڭ قوشۇپ قاينىتىپ، بۇۋانىنى قوشۇپ، بۇۋانە ئوتتۇرىسىدىكى ئاقرەڭ قالمىغاندا ئېلىپ، ئازراق سوۋۇتۇپ، يەنە ئىچى - تېشىنىڭ نەملىك دەرىجىسى ئوخشاش بولغىچە نەمدەپ كېسىپ يالپاق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى چوڭ ئىسسىق، ئىنتايىن زەھەرلىك! يەلنى تارقىتىپ، سوغاقنى ھەيدەيدۇ. ھوللۇكنى چىقىرىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رىماتىزملىق بوغۇم ئاغرىشتا: ئىشلەنگەن بۇۋانە 1 مىسقال، چاكاندا 2 مىسقال، قىزىل چوغلۇق 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، كەتمىرا 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يۇقۇرقى دورىلار ئەتىگەن ۋە ئاخشامغا بولۇپ ئىچىلىدۇ

ياكى خام بۇۋانە 2 فۇك، سازاك 5 مىسقال، چايان 2 مىسقال، چاگخو 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىچكى زەخمىلىنىشتىن قاناش، يىغىلىپ يارىلىنىشلاردا: خام بۇۋاننىدىن 1 — 2 فۇك ھاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) چىش ئاغرىشلاردا: بۇغدايدەك چوگلاۋقتىكى بۇۋانە ئاغرىغان چىشقا بېسىلىدۇ، يوتۇشقا بولمايدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 فۇك، زەھەرلەنگەندە، كوپ مىقتاردا سوغاق سۇ ئىچىلىدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: بەدەن ئاجىزلىق ئىسسىقلىق كېسەللەرگە ۋە ھامىلدار ئاياللارغا بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ. سوغۇكۇل، ئاچچىق تاۋۇزلار بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە:

قارا قول بۇۋانىسى (多根乌头)

(Aconitum karakolicum)

ئالا تاۋ بۇۋانىسى (细叶乌头)

(Aconitum alatavicum)

يۇدۇلاق يوپۇرماقلىق بۇۋانە (圆叶乌头)

(Aconitum rotundifolium)

قاتارلىق تۈگىنەك يىلتىزلىق بۇۋانىلار بولۇپ، ھەممىسى بۇۋانە سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (170- رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: ① رايونىمىزدا يەنە بىر خىل سېرىق گۈللۈق بۇۋانە [黄花鸟头] بولۇپ، يوپۇرماق يىرىقچىلىرى ئىنچىكە، تۈگۈنەك يىلتىزى كىچىك بولىدۇ، كوپىنچە تۈگۈنەك يىلتىزىنىڭ ئىككىسى بىرلىشىپ ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق كېلىدۇ، بۇ ئىنتايىن زەھەرلىك!!

② بۇرۇن بىسلىفان ماتىرىياللاردا بۇۋانە نامۇۋاپىق هالدا «پارپا» دىگەن نام بىلەن ئىشلىتىلىپ كىلىنگەن ئەمىلىيەتتە پارپا پاكى جەدۋار زەد-جىۋىل ئاتىلىسىدىكى جەدۋار [山姜黄Rhizomazedoaria] دىگەن ئوسۇم-لۇكنىڭ يىلتىز سىمان غولى بولۇپ بۇ خەنزۇچە ئېچۇ 莪术 دەپ ئاتىلىدۇ.

8. قانىنى تەڭشىگۈچى دورىلار

(理血药)

قان كېسەللىرىنى داۋالايدىغان دورىلار قان تەڭشىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. بۇ دورىلار قان تولۇقلاش، قان توختۇتۇش، قانىنى جانلاندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بۇلارنىڭ ئىچىدىكى قان سوۋۇتىدىغان، قان تولۇقلايدىغان دورىلار باشقا باپقا كىر-گۈزۈلدى). قان توختاتقۇچى دورىلار قان تۇكۇرۇش، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، قان سىيىش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، بالىيا-تقۇدىن قان كېلىش، تاشقى زەخمىلىنىش سەۋەبىدىن قاناش قاتار-لىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار يەقىلىش - ئورۇ-لۇشلاردىن بولغان زەخمىلىنىش، قان ئۇيۇپ ئىششىپ ئاغرىش، يەقىن ئاغرىش، ئاغرىتىپ هېيىز كورۇش، چاقا - جاراهەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

(1) قاننى جانلاندۇرغۇچى دورىلار

(活血药)

شاپتۇل مېغىزى

桃仁

شاپتۇل يوپۇرمىغى**桃叶**، شاپتۇل چېچىگى **桃花**، شاپتول يېلىمى **桃胶**

يىغىپ تەييارلاش: شاپتۇل پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈۋېلىپ، مېغىزىنى شاكىلىدىن ئايرىپ، قاينىتىلغان سۇغا چىلاپ ئالغاندىن

كېيىن، قول بىلەن ئۇۋۇلاپ مېغىزنىڭ پوستىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

شاپتۇل چېچىگى، شاپتۇل يوپۇرمىغى، شاپتۇل يېلىمى قاتارلىقلارمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: شاپتۇل مېغىزى: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىپ، كوكۇرۇشنى يوقىتىپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. شاپتۇل چېچىگى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، سۈيدۈك ماڭغۇزىدۇ. شاپتۇل يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل، هاشارەتلەرنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) هېيىز كەلمەسلىكتە (هېيىز بىر نەچچە ئاي كەلمەي دوسۇن بېشى ئاغرىغاندا): داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، چۇمن چۇڭ 2 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىش ـ ئۇرۇلۇشتىن بولغان زەخىملىنىشتە: شاپتۇل مېغىزى 1 مىسقال، كەتمەن قوڭغۇزى 1 مىسقال، چۇمنچۇڭ 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، هىكەن سىرىغى 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇراكىدا: شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، پېيىزەك 3 مىسقال، قانسە 3 مىسقال، داڭگۇي 1 سەر، خام كەتىرا 1 سەر، رەۋەن 2 مىسقال، سۈلۈك 1.5 مىسقال، كوكۇيۇن 5 ڤۇڭ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سۇتسىمان سىيىشتە: شاپتۇل يېلىمىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، ئازراق ئاق شېكەر قوشۇپ، قاچىغا سېلىپ، ۋاستىلىق قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قوساق سۈيىدە ۋە سۈيدۈك راۋان كەلمەسلىكتە: شاپتۇل چېچىگىدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىر كۈندە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) باش پىشتلاپ كەتكەندە: شاپتۇل يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ باش يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: شاپىتۇل مېغىزى، شاپىتۇل يېلىمى 1 - 3 مىسقال، شاپىتۇل چېچىگى 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئۇچار چاشقان مايىغى

五灵脂 Wu ling zhi (小鼯鼠)

باشقا ئاتىلىشى: قۇرالاي

تونۇش: بۇ، ئۇچار چاشقاننىڭ مايىغى. ئۇچار چاشقاننىڭ ئۇزۇنلۇغى 13 — 20 سانتىمېتىر، قۇيرۇغىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 9 - 14 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئالدى پۇتى بىلەن ئارقا پۇتىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچۇش پەردىسى بولۇپ ئۇچالايدۇ. بەدىنىدىكى يۇڭلىرى ئىنچىكە، يۇمشاق، رەڭگى كوكۇش كولرەڭ كېلىدۇ. مايىغى نۇرغۇنلىغان تەرەت دانىچىلىرىنىڭ قوشۇلۇپ قېتىشىشىدىن مونەك ھالەتكە كېلىدۇ، كېسىلگەن يۈزى قارامتۇل خورمارەڭدە بولىدۇ (171 - رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: تاغنىڭ ئورمانلىق بەلۋاغلىرىدىكى غارلاردا ۋە تاش يېرىقلىرىدا بولىدۇ، كۈندۈزى يوشۇرۇنۇپ، كېچىسى چىقىدۇ، قارىغاي ئۇروغى، دەرەخ يوپۇرماقلىرى ۋە يۇمران شاخلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ، ئالتاي تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ناھايىتى كوپ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. 8 - 11 - ئايلاردا غار ۋە تاش يېرىقلىرىنىڭ چوڭىسىدىن ئىزدەپ يىغىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ، خام ياكى ئاچچىق سودا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل،

زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ئۇيۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) خۇن توختاپ، ھېيىز كەلمەي، دوسۇن بېشى ئاغرىغاندا: ئۇچار چاشقان مايىغى 4 مىسقال، يىمۇ ساۋ 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قايىنىتىپ، 2 قېتىمغا بولۇپ، ئىلىمان بويىچە ئىچىلىدۇ (خۇن كېلىپ قالسا دەرھال توختىتىلىدۇ، ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ). (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا ياكى تۇغۇتتىن كېيىنكى قۇساق ئاغرىشتا: ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، تاغ دېنى 2 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، سېرىق ھاراقنىڭ ئارقىسىدىن ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىش، قوساق ئاغرىش، يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ تاشقى زەخمىلىنىش ۋە چاقىلارنىڭ ئاغرىشلىرى قاتارلىق ئىچكى - تاشقى ئاغرىشلاردا: خام ھىكەن سېرىغى 1 سەر، ئۇچار چاشقان مايىغى 1 سەر، تاغ دېنى 5 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، چۇەنچۇكدىن 2 سەر، بەي جۇدىن 1 سەر، قاينىتىپ، بۇنىڭ قويۇق سۇيىنى ئالدىدىن تەييارلانغان تالقاننىڭ ئۇستىگە قۇيۇپ، كۇمۇلاچ قىلىپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (4) ھېيىز كېيىن سۇرۇلۇپ، قوساق ئاغرىشتا: مودەنگۇل يىلتىز پوستى 4 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال. ھامىلدار ئاياللارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

مەنئى قىلىنىشى: رىسن سىڭ بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

زاراڭزا چېچىگى (زاراڭزا)

红花 Hong hua

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، زاراڭزا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىنىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى سۇس كۈلرەڭ، ئۇزۇنىغا كەتكەن ئېرىقچىلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى قاتتىغراق بولۇپ، نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، يوپۇرماق سىپىي بولمايدۇ، يوپۇرماق گىرۋىكىدە شالاڭ ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، ئومۇمى ئورىغۇچى ياپىرىغى كوپ قەۋەتلىك، گىرۋىكىدە ئوتكۈر تىكەنلىرى بولىدۇ. گۈلى قىزىل، ئورۇق مۇيسى ئاق، 3 بۇرجەكرەك تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ (172 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا نەيسىمان گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى سېرىق رەڭدىن قىزىلغا ئوزگەرگەندە، سەھەردە گۈل تاجىلىرىنى يىغىۋېلىپ، سايىدا ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، داڭگۇي 6 مىسقال، شاپىتۇل

مىغىزى 3 مىسقال، لىپەككۆل 5 مىسقال، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن كۆنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: پىيىزەك 5 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، جۇزنەك يوپۇرمىغى 7 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، قارامتۇل مونەك قان كوپ بولسا، شاپىتۇل مىغىزى ۋە زاراڭزا چىچىگىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1.5 مىسقالدىن قوشۇپ قاينىتىپ، ھېيىز كېلىشتىن ئىلگىرى ئىچىلىدۇ. (3) سۈت قايتۇرۇش ئۈچۈن: لىپەككۆل 5 مىسقال، زاراڭزا چىچىگى 2 مىسقال، قورۇلغان ھەزىم ئىچىتقۇسى 5 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قىزىل بۇرۇندا: زاراڭزا چىچىگى 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، شاپىتۇل مىغىزى 4 مىسقال، چۇەنچۇك 3 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 پارچە، چوك چىلان 3 دانە، سۇك پىياز 1 تال، قاينىتىپ، سىرىق ھاراق بىلەن ئۇزاغراق مەزگىل ئىچىلىدۇ. (5) زۇكامدىن كېيىنكى ئاۋاز پۇتۇپ قېلىشتا: زاراڭزا چىچىگى 5 مىسقال، شاپىتۇل مىغىزى 5 مىسقال، ئاق موم 1 سەر، توخۇ تۇخۇمى 2 دانە، ئالدى بىلەن توخۇ تۇخۇمنى پىشىرىپ، شاكىلنى سويۇۋېتىپ، تارشا بىلەن ئىزىپ، ئاق مۇم بىلەن قوشۇپ پىشىرىپ، ئاق موم ئېرىغاندىن كېيىن، ئۇستىگە شاپىتۇل مىغىزى بىلەن زاراڭزا چىچىگىنى سېلىپ قاينىتىپ، ئازراق سوۋۇغاندىن كېيىن سۇزۇپ، بىر قېتىمدىلا ئىچىلىدۇ. تەخمىنەن 2 - 5 قېتىم ئىچكەندىن كېيىن، چوك تەرەتتىن قان كېلىپ، ئارقىدىن تۇرۇپ قالغان قاننى قۇسىدۇ، بونىڭغا ئەگىشىپ ئاۋازمۇ چىقىدۇ. (6) چوك سۇكەك بوغۇملىرىنىڭ كېسەللىگىدە: قارىغاي

پۇتىغى 1.5 جىك، موگۇ 1 سەر، زاراڭزا چىچىگى 1.6 سەر، ئۇنىڭ ئۇستىگە 10 جىك سۇ قۇيۇپ، 5 جىك قالغىچە قاينىتىپ، ئاندىن سۈزۈۋېلىپ، 1 جىك ئاق ھاراق قوشۇپ، ھەر قېتىم 20 مىللىلىتىردىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئاغىچە گۈشى

丝瓜络 Si gua luo

ئاغىچە پېلىگى丝瓜藤 ئاغىچە يوپۇرمىغى 丝瓜叶

باشقا ئاتىلىشى: يۇغۇچ

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈشى (ئاغىچە گۈشى)، پېلىگى (ئاغىچە پېلىگى) ۋە يوپۇرمىغى (ئاغىچە يوپۇرمىغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئاغىچە گۈشى: پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈپ، پوستى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا توغراپ تەييارلىنىدۇ. ئاغىچە پېلىگى: ئاغىچە ئۈزۈۋېلىنغاندىن كېيىن يىغۋېلىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (يىلتىزىغا بېقىن قىسمىدىكى پېلەك ياخشىراق). ئاغىچە يوپۇرمىغى: ياز پەسلىدە ئۈزۈۋېلىنىپ، هول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: ئاغىچە گوشىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەهەرسىز. ئىسسىقنى تازىلاپ، قاننى جانلاندۇرۇپ، جىگىلۇنى ئېچىپ، زەهەرنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوك يوتەلدە: 1 سەر كومۇرلەنگەن ئاغىچە گۈشىنى يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىم 2 فۇگدىن بىر كۈندە 3 قېتىم هەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈت كەلمىگەندە: ئاغىچە گۈشىنى ئۇرۇغى بىلەن بىللە قوشۇپ كومۇرلەندۈرۈپ ئېزىپ، يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىم 2 مىسقالدىن سىرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەل ئاغرىش، قايرىلىشتا: ئاغىچە پېلىگىنى ئېزىپ يۇمشاق سوقۇپ هەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە ئىككى قېتىم سىرىق هاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) قوۋۇرغا ئارىلىق نېر-

ۋىسىنىك ئاغرىشىدا: ئاھىچە گۈشى 4 مىسقال، ئاچچىق ناۋۇر پوستى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

تاغ دېنى

延胡索 yan hu suo

(ئەپىۋۇن گۈل ئائىلىسى، تاغ دېنى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10 - 20 سانتىمېتىر. تۈگۈنەك غولى شار شەكلىدە بولۇپ، ئىچى سېرىق رەڭدە، يەر ئۈستىدىكى غولى تىك، ئىنچىكە ۋە ئاجىز كېلىدۇ، ئازراق ئەت ماددىسى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، 2 - 3 قايتىلانغان پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان بولىدۇ. ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ.رەڭگى بېغىرەك، شەكلى ئۇچۇۋاتقان قۇشقا ئوخشايدۇ. مۇنىسى غوزا شەكللىك مۇڭگۈزسىمان كېلىدۇ (173 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغ، دەريا ۋادىلىرىدا، چاتقاللىق ئورمانلىقتا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۈگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. يازنىڭ دەسلىۋىدە غولىدىكى يوپۇرماقلىرى سارغايغاندا، كولىۋېلىپ، پاكىزلەپ، سۇدا 2 - 4 مىنۇت قاينىتىپ، سۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كوپىنچە ئاچچىقسۇ بىلەن قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق قېرىغراق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل،

زەھەرسىز. يەلنى ماڭغۇزۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ. قاننى جانلاندۇرۇپ، توختاپ ئۇيىۇغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بىقىن ۋە ئاشقازان ئاغرىغاندا: تاغ دېنىنى ئاچچىقسۇدا قورۇپ، سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ھەر كۈنى 3 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدە: تاغ دېنى 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئەمەن بوپۇرمىغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) يىقىلىپ - ئورۇلۇپ يارىلانغاندا، قان ئۇيۇپ كوكۇرۇپ ئىششىپ ئاغرىغاندا: تاغ دېنى 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جاراھەتلەر ئىششىپ ئاغرىغاندا، چۇقۇق (گىرىژا) نىڭ ئاغرىشىدا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

پىيىزەك (قىرلىق پىيىزەك)

荆三棱 jing san ling

باشقا ئاتىلىشى: تۇڭگۇز تېرىغى

(قىياقلار ئاتىلىشى، پىيىزەك ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولىلۇق ئۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ، غولىنىڭ تۇۋىدە شارسىمان تۈگۈنەك يىلتىزى بولىدۇ. غولى 3 قىرلىق، تىك، سىلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى يىپسىمان، يوپۇرماق غىلاۋى ئۇزۇن بولۇپ، غولىنى ئوراپ تۇرۇدۇ. مۇرەككەپ باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. كىچىك باشاقچىلىرىنىڭ سېپىنىڭ ئۇزۇنلۇغى

ئوخشاش بولمايدۇ. شەكلى سوقۇچاق ئومۇمى ئۇرىغۇچى يوپۇرمىغى 3 تال بولۇپ، گۈل رېتىدىن ئۇزۇنراق بولىدۇ (1 — 174 رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سازلىقلاردا، دەريا بويلىرىدىكى سۇ توختاپ قالغان يەرلەردە، ئوستەك بويلىرىدا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۈنەك غولى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولۇپلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ سىرتقى پوستىنى سۈيۈۋېتىپ، ئۇز ۋاقتىدا كېسىپ يالپاقلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى ئاچچىقسۇدا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قاننى ماڭغۇزۇپ خۇنىنى راۋان قىلىدۇ، ھەزىم قىلدۇرىدۇ، يەلنى تارقىتىپ ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەيدىگە تاماق تۇرۇۋېلىپ قوساق كوپۇشتە: پىيىزەك ۋە ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) خۇن توختاپ ھېيىز كەلمەي دوۋسۇن بېشى ئاغرىغاندا: پىيىزەك 2 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1.5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سوزۇلما جىگەر يالىلۇغى ياكى سورەلمە جىگەر يالىلۇغىدا: پىيىزەك 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 4 مىسقال، پەرىۋۇن 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: (1) ياپىلاق غوللۇق پىيىزەك 扁茎蔊草

(قىياقلار ئائىلىسى، پىيىزەك ئۇرۇغدىشى) (2 — 174 — رەسىمگە قارالسۇن).

پىيىزدىك بىلەن بىر تۇرۇغداش تۇسۇملۇك بولۇپ، شىنجاڭدا كەڭ تار-
قالغان. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئادەتتە كىچىك باشىغى توپلا-
شىپ، تۇسىدۇ، خۇسۇسىيىتى پىيىزەكنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

(2) قىرلىق پىندەك 黑三棱: (پىندەك ئائىلىسى، پىندەك تۇرۇغدىشى) (175-رەسىمگە قارالسۇن). ئالاھىدىلىگى،غولى تۇۋرۇكسىمان بولۇپ، باشسىمان گۈل رېتى يۇمۇلاق كېلىدۇ، توم، قىسقا، تۇگۈنەك غولى بولۇپ، چاچما يىلتىزى ناھايىتى كوپ بولىدۇ. بۇنىڭ خۇسۇسىيىتى پىيىزەكنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

يىموساۋ (شىنجاڭ يىموساۋى)

益母草 Yimocao (新疆益母草)

充蔚子 يىموساۋ تۇرۇغى

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يىموساۋ تۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سالاڭ غوللۇق تۇسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30-100 سانتىمېتىر. غولى تىك، 4 قىرلىق، (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. توۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يۇمۇلاق تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرىدە رەتسىز يىرتقىچلار بولىدۇ. يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى شىناسسىمان، 3 كە چوڭقۇر يىرتىلغان، يىرتقىچە يوپۇرماقلىرى تىمنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈلى كالپۇك شەكىللىك، رەڭگى سۇس سوسۇن قىزىل، يۇمشاق ئاق تۈكلۈك كېلىدۇ. گۈللىرى غولىنىڭ ئۇستۇنكى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇغىغا توپلىشىپ ئوسكەن ئايلانما گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. مۇۋىسى كىچىك، قاتتىق مۇۋە، شەكلى 3 قىرلىق، رەڭگى كۈلرەڭ قوڭۇر كېلىدۇ (176-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلىق يەرلەردىكى چاتقاللىقلاردا،

دەریا بویلىرىدىكى ئوتلاق قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ، شىنـ جاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (يىموساۋ) ۋە ئۈرۈغى (يىموساۋ ئۈرۈغى) ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمىنى ياز ۋە كۈز پەسللىرىدە گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقىتتا ئورۇۋېلىپ، كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. ئۈرۈغى كۈز پەسلىدە ئوبدان پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: يىموساۋ: تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىي ئازـ راق سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ. توسالغۇلارنى يوقىتىپ، يېڭى توقۇلمىلارنى ئوستۈرىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. يىموساۋ ئۈرۈغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، جىگەرنى تازىلاپ كوزنى روشەن قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: يىموساۋ 4 جىڭ، داڭگۇي 2 جىڭ، چۈەنچۈڭ 1 جىڭ، قۇستە 4 سەر، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، 3—5 مىسقال كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 2 كۈمۈلاچ كۈنىگە ئىككى قېتىمدىن قايـ ناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدا: يىموساۋ 1 سەر، قىزىل مۇشۇنىڭ شاقاقۇل 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ يالۇغدا ياكى كوز مۇڭگۈز پەردىسىگە ئاق چۈشۈشتە: يىموساۋ ئۈرۈغى 4 مىسقال، جۈيخۇا گۈلى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۈناي 3 مىسقال، تاجىگۈل ئۈرۈغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۈر بورەك يالۇغدا (قان بېسىمى ئۈستۈنرەك بولغانلارغا): يىموساۋ 2— 3 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يىموساۋ 2 سەر، زىسۇ يوپۇرمىغى 2— 3 مىسقال، ماڭدار 3 مىسقال، قۇشقاچ تىل 3 مىسقال، چىنىگۈل 3 مىسـ قال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 — 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قىزىتما

بولسا ئۇچقاتتىن 6 مىسقال قوشۇلىدۇ. (5) ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، تۇغۇتتىن كېيىن قان توختاپ قېلىپ قو-ساق ئاغرىشتا: يىموساۋ مەلھىمى (يىموساۋنى ئۇششاق توغراپ، بىر قانچە قېتىمغا بولىۋېپ قاينىتىپ، تەمى چىققاندىن كېيىن شامىسىنى ئېلىۋېتىپ ھەممە سۇيۇقلۇقنى قوشۇپ، سۇس ئوتتا قاينىتىپ قويۇلا-دۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، بۇنىڭغا باراۋەر مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ يەنە قاينىتىپ قويۇلدۇرۇلىدۇ) ھەر قېتىم 3 مىسقال، كۈندە ئىككى قېتىم قايناق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) بالىياتقۇنىڭ توۋەنگە چۈشۈپ قېلىشىدا: پەربۇن 3 مىسقال، جۇچياۋ 5 مىسقال، يىموساۋ 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، خام كەتمرا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يىموساۋ 0.3 - 1 سەر، ئۇرۇغى 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا يەنە ئىككى خىل يىموساۋ بار، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

چۇەنچۇاڭ

川芎 Chuan qiong

(كۈللۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بالدىرغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) بەر ئاستى تۇگۇنەك يىلتىزى رەتسىز كاللەكنى ھاسىل قىلىدۇ، مېزىلىك پۇرىغى بار. غولى تىك، يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان، ئىچى كاۋاك، بوغۇملىرى ئېنىق، بوغۇم ئارىلىغى چوڭايغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 - 3 قايتىلانغان تاق سانلىق پەيىسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، شەكلى يۇمۇلاق تېمىنەسىمان،

گىرۇىگىدە ئىوخشاش بىولمىغان چوڭقۇرلۇقتىكى يىرىقچىلىرى بولىدۇ. يىوپىۇرماق سىپى غىلاپسىمان بولۇپ، غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۇنلۇكسىمان گىۇل رىتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇلى كىچىك، رەڭگى ئىاق، مىۇىسى قىوش ئىاسماق مىۋە، شەكلى تۇخىۇمسىمان بولىدۇ (177 - رەسىمىگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قەلەمچىە قىلىپ كوپەيتىپ ئوستۇرۇلىدۇ. گۇچۇك، غۇلجا قاتارلىق يەرلەردە تىكىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. تىكىپ 2 يىلدىن كىيىن، كىۇز پەسلىدە كولىۋىلىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قىۇرۇتۇپ، چىاچمىا يىلتىزىنى ئىىلىۋىتىپ، نىەمىدەپ، يالپاقىلاپ تەييارلىندۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسىسقا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى مىاڭغۇزىدۇ، جىگەرنى يايىرىتىپ، كوڭۇلنى ئاچىدۇ، سوغاق يەلنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باشىنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشىدا: چۇەنچۇك 3 مىسقال، كەۋرەك 2 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، جۇيخۇا گۇلى 5 مىسقال، بالدىرغان 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، بەيجىز 3 مىسقال، چۇچۇكبىۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چىاچ چۇشۇشتە: چىۇدنچىۇك 8 مىسقىال، داڭگىۇي 1 سىەر، ئاق چۇغلۇق 1 سىەر، تىيەنىما 8 مىسقىال، پىششىق ئىەگىرى سىۇىاي 2 سىەر، چىاڭخىو 8 مىسقىال، كىۇلى بىيىسى 8 مىسقال، سىبىرىق يىوگىەي 2 سەر، ھىەممىسنى قىوشىۇپ، يىۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھىەسىەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا بىر تالدىن يىيىلىدۇ. (3) سىپىرىقلىق بىولمىغان جىگەر ياللۇغىدا (بىقىن ئاغرىىش، قوساق كوپۇش، ئىشتەي كەمىيىشتە): چىۇەنچۇك 2 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقىال، تىاغ دىنى 3 مىسقال،

ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، پەرىۋۇن 3 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، خام ئارپا ئۈندۈرمىسى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. قاندا گۈبىكمې (G·P·T) يۇقۇرى بولغانلارغا: ئوسما يىلتىزى، ئۈچقات، ياز غازىكىنىك ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقالدىن قوشۇلىدۇ. (4) تۇغۇتتىن كېيىنكى قوساق ئاغرىشتا: چۈەنچۈك 2 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، جۇزنەك 2 مىسقال، پۇچۇلانغان زەنجىۋىل 5 فۇك، شاپتۇل مېغىزى 5 فۇك، يىموساۋ 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 2 مىسقال، ئىشلەنگەن چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. تېنى ئاجىز بولۇپ، بېشى قايىدىغانلارغا: جىڭجې ياشىغى 5 فۇك، قانتىپەر 3 مىسقال قوشۇپ بېرىلىدۇ. (5) تۇغۇت قىزىتمىسى (تۇغۇتتىن كېيىن يۇقۇملىنىپ، قىزىتىپ، قوساق ئاغرىش) تا: چۈەنچۈك 2 مىسقال، يىموساۋ 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئەڭلىك ئوت 3 مىسقال، ئۈچقات 1 سەر، مامكاپ 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

كوكۇيۇن

虻虫 Mang chong

تونۇش: كۈلرەڭ، ھەسەل ھەرىسىدىن سەل چوڭ، بېشى كەڭ، كوزى چوڭ، كوكرىكىدە 3 جۇپ پۇتى بار، دۇمبىسىدە 3 تال ئاق سىزىغى بار ھاشارەت. قوسىغى سەل ياپىلاق، 7 بوغۇملۇق، قانىتى سۈزۈك بولۇپ، ئۇچالايدۇ. كالا، ئات قېنىنى شوراپ ياشايدۇ (ئەركىگى قان شورىماي، ئوسۇملۇك شىرىلىرى بىلەن ئوزۇقلىنىپ ياشايدۇ) (178 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چارۋا مەيدانى، يايلاقتا بولىدۇ. شىنجاڭ-نىڭ ھەممە يېرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا چىشى كوكۇيۇن ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە چىۋىن ئولتۇرگۈچ پالاق بىلەن بوش ئۇرۇپ ئولتۇر-گەندىن كېيىن (قاتتىق ئۇرۇپ ئىچ قارنىنى چۈگۈۋەتمەسلىك كېرەك)، يىپقا ئوتكۈزۈپ، تەزىق قىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئازراق قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرلىك! تۈگۈنلەرنى يىشىپ، ئىششىقنى تارقىتىدۇ، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يىقىلىپ ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، كوكۇرۇپ ئاغرىشتا: كوكۇيۇندىن 10 دانە، مودەن يىلتىز پوستىدىن 5 مىسقال ئېلىپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 5 فۇگدىن، كۈندە ئىككى قېتىم سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇرۇپ قېلىپ، ھېيىز كەلمەي، دوۋسۇن بېشى قاتتىقلىشىپ چىگقىلغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال. تېنى ئاجىزلارغا ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

سۇلۇك

水蛭 Shuizhi

باشقا ئاتىلىشى: زۇلۇك

چىقىش ئورنى: كوللىردە، شال ئېتىزلىقلىرىدا، تۇز-لىگىلىكتىكى چوڭ كوللىردە بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا سۇلۇكنىڭ پۈتۈن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە تۇتۇپ، تازىلاپ، قاينىقىۋىغا

بىسىپ ئولتۇرۇپ، قىزىق ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ ياكى قۇمنى قىزدۇرۇپ، سۇلۇكنى سېلىپ، ئازىراق ئورلەپ چىققىچە قىزىتىپ، قۇملىرىنى تاسقىۋېتىپ، سوۋۇتۇلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى قېرىغراق تۇزلۇق، تەبىىتى موتىدىل، زەھەرلىك! قاننى ماڭغۇزۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىپ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. سۈيدۈك ھەيدەيدۇ (179 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۇرۇپ قېلىپ ھېيىز كەلمىگەندە، قوساقتا مونەك بولغاندا: سۇلۇك (قورۇلغان) 1 مىسقال، كوكۇيۇن (باش ۋە پۇتلىرى ئېلىپ تاشلانغان) 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، پىشقان ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 2 مىسقال، چۈەنچۇك 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر چۇفاك: سۇلۇك 1 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، پىيىزەك 3 مىسقال، يىموساۋ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى سۇلۇك (قورۇلغان) تىن 5 فۇك ئېلىپ سوقۇپ تالقان قىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە، قان ئۇيۇپ ئىششىپ ئاغرىشتا: سۇلۇك، تازىلانغان شور، رەۋەنلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، زەخمىلەنگەن جايغا سۈرتۈلىدۇ ياكى سۇلۇكتىن (ئوتتا قاقلانغان) 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) سىرتقى زەخمىلىنىشتىن بولغان قاناش (قىزىل قان تومۇرى قاناش) دا: سۇلۇك (ئوتتا قاقلاپ قورۇلغان)، ئۇشنە (ئوتتا قاقلانغان) نىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ يارىلانغان ئورۇن ئۇستىگە سىپىپ، بىسىپ تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

كەتمەن قوڭغۇز

土鳖虫 Tu bie chong

تونۇش: (1) بۇنىڭ چىشىسى يايلاغراق سوقۇچاق شەكلىدە، ئۇزۇنلۇغى 2 - 4 سانتىمېتىر كېلىدۇ، سېسىق پۇرىغى بولىدۇ. بېشى ئىنچىكە ۋە كىچىك، 6 پۇتى، 2 تال بۇرۇتى بار. (2) دۇمبىسىدىكى قىپىق قارامتۇل بېغىرەڭ، ئۇستىدە سىزىقلىرى بولىدۇ، قوساق قىسمى ساغۇچ بىغىرەڭ كېلىدۇ. (3) ئومىلىشى ناھايىتى تېز، تېگىپ قويسىلا بالغاندىن ئولگەن بولۇپ يېتىۋالىدۇ. ئەركىگىنىڭ قانىتى بولۇپ، دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ (180 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىش ئورنى: ئەسكى تامنىڭ تۈۋى، ئوچاق تۈۋى، كېسەك يېرىقلىرى قاتارلىق نەم ئورۇنلاردا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا چىشىنىڭ پۇتۇن تېنى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە كۈز پەسلىدە تۇتۇپ قايناقسۇ قۇيۇپ ئولتۇرۇپ، پۇتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئوتقا قاقلاپ قورۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك؛ ئۇيۇغان قانىنى تارقىتىپ، قانىنى جانلاندۇرۇپ، ھېيىز ماڭغۇزۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمىگەندە: كەتمەن قوڭغۇز 1 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملەنگەندە: كەتمەن قوڭغۇز 1 مىسقال، رەۋەن 3 مىسقال،

داڭگۇي 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ ياكى كەتمەن قوڭغۇزدىن 1 سەر ئېلىپ، ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قىزىل چۇغلۇق

赤芍 Chi sho (毛果芍药)

باشقا ئاتىلىشى: چىشنە

(ئېچىق تاپالىقلار ئاتىلىشى، چۇغلۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) ئاساسىي غولى ئېنىق، يان غوللىرى سېمىز بولۇپ، تاياققا ئوخشايدۇ. قارا قوڭۇر رەڭدە بولىدۇ. غولى ئايرىم ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئۇزۇنىسىغا كەتكەن سىزىقچىلىرى بار. توۋەن قىسمى كوپىنچە بېغىرەك سىلىق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سېپى ئۇزۇن، 2 قايتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى رەتسىز تېمىز چوڭقۇر ياكى تولۇق يېرىلغان. (4) گۈلى قىزىل، غۇنچە شەكىللىك مۇنسى بار (181- رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: تاغ باغرىلىرىدىكى ئورمانلاردا، ئوت -

لاقلارنىڭ ئاپتاپ چۈشمەيدىغان نەم جايلىرىدا ئاساسەن ئالتاي، تيانشان تاغلىق رايونلىرىدا بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ.

باهاردا ۋە كۈزدە كولۇپلىپ، تازىلاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تولۇق نەملەپ كېسىپ، يالپاق قىلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈك قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ. جىگەردىكى ئىسسىقنى تازىلاپ، ئاغرىق توختىتىدۇ. قىزىل چۈغلۇقنىڭ خۇسۇسىيىتى ئاق چۈغلۇقنىڭكىگە ئازراق ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن قىزىل چوغلۇقنىڭ قاننى جانلاندۇرۇش تەسىرى، ئاق چۈغلۇقنىڭ مەنپىلىكنى قورۇش تەسىرى كۈچلۈك.

ئىشلىتىلىشى: (1) ياتا پالەچتە، كوز - ئېغىز مايماق بولۇپ قېلىشتا: قىزىل چۈغلۇق 3 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقالدىن 2 سەرگىچە، داڭگۇي 3 مىسقال، چۈەنچۈڭ 1.5 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، سازاڭ 3 مىسقال، چايان 5 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇرۇپ قېلىش خاراكتىرلىك جىگەر دائىرىسىنىڭ ئاغرىشىدا، قان تومۇردا ترومبو هاسىل بولۇش، قان تومۇر قىسقىرىۋېلىش، قان تومۇر تارىيىشتا (مەسىلەن، كوك قان تومۇردا ترومبو هاسىل بولۇش، تاجىسمان قىزىل قان تومۇرىنىڭ قان يېتىشتۇرەلمەسلىگى، مىڭە قان تومۇرلىرىنىڭ كېسەللىكلىرىدە سىناپ كورۇلسە بولىدۇ): قىزىل چۈغلۇق 2 سەر، قارامۇق 6 مىسقال، داڭگۇي يىلتىزى 1 سەر، دولانە 2 سەر، شاپىتۇل مېغىزى 6 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 1 سەر، يىموساۋ 1 سەر ئېلىپ، هەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سو - قۇپ، چىكىلەنگەن هەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا بىر كۈمۈلاچتىن يىيىلىدۇ. (3) ئاغرىتىپ

كەلگەن ھېيىزدا ۋە ھېيىز تەكشەلمەسلىك (رەڭگى قارامتۇل، مونەك، مىقتارى ئاز بولغان) تە: قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، ئارپا بېدىيان 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، ھىكەن سىرىغى 3 مىسقال، ئۇچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاق خۇنداقان ئارىلىشىپ كېلىش، قوساق ئاغرىشتا: قىزىل چوغلۇق 5 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، تاجىگۇل 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوتكۇر سۇت بېزى ياللۇغدا: قىزىل چۇغلۇق 3 سەر، چۇچۇكبۇيا 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: مارال قۇلاق بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغى (新疆赤芍) (182 - رەسىمگە قارالسۇن). قىزىل چۇغلۇققا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، تۇگۇنەك يىلتىزى ئۇرچۇق شەكلىدە بولىدۇ. بۇمۇ قىزىل چۇغلۇق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

بۇزۇن

接骨木 Jie gu mu

(ئۇچىقات ئائىلىسى، بۇزۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرمىغى 5 تال، شەكلى

سوفۇچاق، گىرۋىگى ئوتكۇر ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. (3) كونۇس شەكلىدىكى چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولوپ، گۈلى ساغۇچ ياكى ئاقۇش يېشىل رەڭدە، شىرىنلىق مۇيىسى شارسىمان، توق قىزىل رەڭدە بولىدۇ (183 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ ئورمان بەلۋىغىدىكى ۋادىلاردا ياكى تاغ باغرىدا بولىدۇ، ئاساسەن ئالتاي تاغلىرىنىڭ تاغلىق راۋۇلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزىنىڭ پوستى ۋە يۇمران شاخلىرى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا يىلتىزىنىڭ پوستى ئېلىنىدۇ. شاخلىرىنى يىلىنىڭ ھەممە پەسلىدە يىغىشقا بولىدۇ. ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇششاق توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. پەينى بوشىتىپ، قانىنى جانلاندۇرىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، ئىششىقنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىغىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە، رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈنىۋىتا: بۇزۇن 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، چۇەنچۇك 5 مىسقال، قىزىل مارال 5 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

يارماقگۈل (ئۈزۈن تۈمشۇقلۇق يارماقگۈل)

活血丹 Huoxuedan (长筒活血丹)

(كالپۇكسمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، يارماقگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق تۈمسۈملۈك، ئىگىزلىگى 5 — 20 سانتىمېتىر. (2) غولى ئىنچىكە ۋە ئۈزۈن، يۇمشاغراق، 4 قىرلىق بولۇپ، تەك ياكى قىيپاش ئۇسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئۇسكەن، يۇرەك ياكى بورەك شەكلىدە، گىرۋىگى يۇمۇلاق چىشسىمان، غولىنىڭ تۇۋەن قىسمىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ ئىنچىكە ۋە ئۈزۈن سېپى بار. (4) گۈلى سوسىن، كالپۇكسمان، كوپىنچە 2 - 3 تىن بولۇپ قولتۇغىدىن ئۇسۇپ چىقىدۇ.

ئۇسۇش ئورنى: ئورمان ئارىلىرى، تاغ - دەريا ۋادىلىرى، يايلاق قاتارلىق نەم جايلاردا ئۇسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئۇسۇملۇكى ئىشلىتىلىدۇ، گۈلى تولۇق ئېچىلغان ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىپ، ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ (184 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تاتلىقراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ئىششىقنى يانداۋۇرىدۇ، ئىسسىقنى تازىلاپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ، ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە ۋە سۈنۈقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈيدۈك يولىدىكى تاش، بورەك ياللۇ-

غى، دوۋساق يالليۇغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (3) بالىلاردىكى تۇتقاقلىقتا، تاماق ھەزىم قىلىش ناچارلىغىدا ئىشلىتىلىدۇ. (4) غىلىۋىرەكتە، تىلىمىدا، قۇلاق ئاستى بەز ئىششىغىدا: ھول ھالەتتە ئېزىپ، سىرتقا چىپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

لىپەككۇل

牛膝 Niuo xi

(قامچىگۇل ئائىلىسى، لىپەككۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—90 سانتىمېتىر. (2) يىلىتىزى ئىنچىكە، ئۇزۇن، توپىلىشىپ ئوسىدۇ، گوشلۇك، سىرتى توپا رەڭدە، غولى تىك، ساغۇچ قىزىل رەڭلىك سىزىقلىرى بولۇپ، بوغۇمى يوغۇناپ كالىنىك لىپىگىگە ئوخشايدۇ. ھەر بىر بوغۇمىدا ئۇدۇل ئوسكەن شاخلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. (4) باشاقسىمان گۇل رېتى قولتۇغىدىن ياكى ئۇچىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. گۇلى كىچىك، رەڭگى يېشىل، مۇنىسى سوقۇچاق، ئىچىدە بىر تال ئۇرۇغى بولىدۇ (185 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغدىن كوپەيتىلىدۇ. گۇچۇك، ماناس، غۇلجا قاتارلىق يەرلەردە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلىتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسلىدە كولۇۋىلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كەسلەپ، خام ياكى ئازراق قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچىمەلەرەك قىرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ياسالمىسى جىگەر ۋە بورەككە قۇۋۋەت بېرىدۇ، تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ، خام ئىشلەتسە قاننى ماڭغۇزۇپ، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بەل - پۇت ئاغرىشتا: لىپەككۇل، بوۋانە، چۈچۈكبۇيا، قاقىرا تومشۇق، داڭگۇيلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، 60 گرادۇسلۇق ئاق ھاراققا چىلاپ (دورا چىلاشقىچە بولسا بولىدۇ)، بىر ھەپتىدىن كېيىن، ئۈستىگە سىرىق ھاراقتىن 1 جىمىك، قارا شىكەر، ئاق شىكەر، ناۋاتلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن يېرىم جىڭدىن قوشۇپ، ھەر قېتىم 5 - 10 مىللىلىتىردىن، بىر كۈندە ئىككى قېتىم (مىقتارى ئېشىپ كەتمىسۇن) ئىچىلىدۇ. (2) تېنى ئاجىزلىقتا، بەل - پۇت تېلىپ ئاغرىغاندا: ئىشلەنگەن لىپەككۇل، سىرىق يوگەيلەرنىڭ ھەر قايسىسىدىن 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز توختاپ قالغاندا: لىپەككۇل 3 مىسقال، داڭگۇي 6 مىسقال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن كۈندە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بالا ھەمرىيى چۈشمىگەندە: لىپەككۇل 3 مىسقال، داڭگۇي 2.5 مىسقال، چۈەنچۈك 3 مىسقال، خام ھىكەن سىرىغى 3 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، قورۇلغان زەنجىۋىل 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: لىپەككۇل 1 سەر، خام ئاق چۈغلۇق 5 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، خام ئارپا ئۈتىدۇرمىسى 3 مىسقال، قىزىل تومۇر مەددىنى 1 سەر، يار غارىتى 3 مىسقال، سۈنا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) چوك بوغۇم كېسەللىگىدە: لىپەككۇل يېرىم جىمىك، بوۋانە 4 مىسقال، زاراڭزا چېچىگىدىن 1 جىڭنى ئارىلاشتۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 3

فۇڭددىن ھەر كۈنى 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. بىر داۋالاش مۇددىتى 40 كۈن بولىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال:

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلىدارلارغا ۋە ھەددىدىن زىيادە ھېيىز كوردىغانلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

جۇزنەك (ياۋروپا جۇزنىگى)

泽兰 Zelan (地瓜儿苗)

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، جۇزنەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، 4 قىرلىق يۇقۇرقى قىسمى ئۇدۇل شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسىدۇ. سىپى قىسقا، شەكلى تېمىنە شەكلىدە ياكى سوقۇچاق تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى پەيسىمان چوڭقۇر ياكى تېمىز يىرتىلغان. (4) ئايلانماسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كىچىك، كالپۇكسىمان، رەڭگى ئاق (186 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويىدا، ئورمان ئەتراپىدا ۋە پەس نەم ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۇستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە شاخلىرىنىڭ يوپۇرمىغى ئوبدان ئوسكەندە كېسىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل،

زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ. ھېـ يىزنى راۋان قىلىپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەكشەلمىگەندە، تۇغۇتتىن كېيىن قان تۇرۇپ قېلىپ قوساق ئاغرىغاندا: جۈزنەك، داڭگۇي، ئاق چۇغلۇقنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىغاندا: جۈزنەك يوپۇرمىغى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، يىموساۋ 4 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 4 مىسقال قاينـ تىپ ئىچىلىدۇ. (3) پۇتۇن بەدەن ئىششىپ كەتكەندە: جۈزنەك 5 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 5 مىسقال، تاۋۇز شوپىسىگى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سىرىقلىقتا: جۈزنەك يىلتىزى ۋە قىزىل ماش 2 سەردىن دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەكتە ۋە تاشـ قى زەخمىلىنىشتە: ھول جۈزنەكنىڭ پۇتۇن قىسمىدىن مۇۋاپىق مىقـ تاردا ئېلىپ، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ ياكى ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا تېـ ئىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

غول چېچى

通经草 Tong jing cao (铁角蕨)

(غول چېچى ئاڭىلىسى، غول چېچى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 35 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى كوپ، تـوپـلىشىپ ئـوسىدۇ. يـوپـۇرمـاق سىپى قـارا قوڭۇر رەڭدە، پا ـ قىراپ تۇرىدۇ. كىچىك يـوپۇرمـاقچىلىرى 20 جۈپ ئـەتراپىدا،

قىڭغىر تۇخۇم شەكلىدە، يۇزى قېنىق يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (3) سىپوراخالتىسى توپلىمى قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقچىلارنىڭ ئارقا تەرىپىگە جايلاشقان (187- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دائىم تاغ ئېتەكلىرىدىكى تاش يېرىقلىرىدا ئوبۇشىپ ئوسىدۇ. تيانشاننىڭ شەرقى قىسمىدىكى تاغلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ھەممە قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمسىز. ئېغىزنى ئازراق قورۇيدۇ، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ھېيىزنى تەڭشەپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشتا، (2) ئوپكە سىل كېسەللىگىدىكى يوتۇلۇشتە، قان قۇسۇشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: كۆمۈش ئوت (银粉背蕨) (188- رەسىمگە قارالسۇن) (غول چېچى ئائىلىسى، كۆمۈش ئوت ئۇرۇغدىشى) يۇنىڭ يوپۇرمىغى 3 قۇلاقلىق يىرتىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىمۇ قاناتسىمان يىرتىلغان. بۇ غول چېچى ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قارامۇق

王不留行 Wang bu liu xing

باشقا ئاتىلىشى: قول يۇغۇچ، چوگۇنگۇل.

(قەلەمپۇر ئائىلىسى، قارامۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوالۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—60 سانتىمېتىر. يۇقۇرى قىسمى ئاچىماق-لىنىپ شاخلىنىدۇ، بوغۇم قىسمى سەل يوغۇنايدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، تۇخۇمسىمان تېمنە شەكىللىك بولۇپ، تۇۋى قىسمى غولىنى ئازراق ئورالاپ تۇرىدۇ. (3) چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۇس قىزىل، غوزا مىۋىسى تۇخۇم شەكلىدە بولۇپ، چوڭايغان 5 قىرلىق نەيسىمان كاسىسىنىڭ ئىچىدە ئورۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى قارا، شار شەكلىدە بولىدۇ (189 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بۇغدايلىقتا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئورۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە ئۇرۇغى پىشقاندا ئورۇۋېلىپ، ئۇرۇغنى قېقىپ، سورۇپ ئاپ-تاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى ئېتىلدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەسى قېرىنراق تاتلىق. تەبىئىي سوتىمدىل، زە-ھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، خۇن ماڭغۇزىدۇ، سۈت كەلتۈرىدۇ، ئىششىقنى يانداۋۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت كەلمىگەندە: قارامۇق 3 مىسقال، جاغجاق ئوت 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىزى 4 مىسقال، بەيجىڭ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سۈت كام ياكى سۈ-يۇق بولسا: قارامۇق 3 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، جاغجاق ئوت 3 مىسقال، قان تېپەر 1 سەر، كەتىرا 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۈت بېزىنىڭ يالۇغىدا: قارامۇق 3 مىسقال، مامكاپ 5 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى 4 مىسقال، ياز غازىكى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بەل قايرىلىپ كېتىشتە: قارا-مۇقنى قورۇپ پىشىرىپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ھاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئېچىد-لىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەسلىكتە: قارامۇق 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىد-گى 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—10.5 مىسقال.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىندۇ.

خىنىگۈل

凤仙花 Feng xian hua

急性子 (خىنەئۇرۇغى)

(خىنە ئاتىلىسى، خىنە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—60 سانتىمېتىر، غولى گوشلۇك، سىلىق، بوغۇم قىسمى كوپىنچە قىزىل رەڭلىك بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلە-

شىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ئىنچىكە ھەرەچىشىمان بولىدۇ. (3) گۈلى قولتۇغىدىن ئوسكەن بولۇپ، قىزىل، سوسىن، ئاق، سېرىق قاتارلىق رەڭلەردە بولىدۇ. غوزا مىۋىسى سوقۇچاق، شوپىگى ئەۋرىشىملىق بولۇپ، پىشقاندا ئازراق تىگىپ قويسىلا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى يايپىلاغراق تۇخۇم شەكلىدە، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر كېلىدۇ (190 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوت قىسمى، ئۇرۇغى، ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن ئوت قىسمى يىغىۋېلىنىپ، ھول ھالىتىدە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ توغراپ ئىشلىتىلىدۇ، گۈلى سايىدا قۇرۇتۇلۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مىۋىسى پىشىپ تېخى يېرىلمىغاندا ئۈزۈۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ئۇرۇغى ئېلىنىدۇ.

تەبىئىي: پۈتۈن ئوتى: تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، قېرىق، تەبىئىي ئىسسىقراق، ئازراق زەھەرلىك! قاننى جانلاندۇرۇپ، خۇننى راۋان قىلىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ. ئۇرۇغى: تەمى ئازراق قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! يەلنى پەسەيتىپ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ، بېپىشقاق بەلغەمنى بۇشىتىدۇ. گۈلى: تەمى ناتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى راۋان قىلىپ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىغىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: خىنىگۈلنىڭ پۈتۈن قىسمى، داڭگۇي ۋە قىزىل چۈغلۇقنىڭ ھەر قايسىسى 3 مىسقالدىن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئەگەر زەخمىلەنگەن ئورۇننىڭ تېرىسى بۇزۇلمىغان بولسا، ھول خىنىگۈلدىن ۋە ئۇلارنىڭ مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ، شۇ ئورۇنغا تەخمىنەن 1 — 2 سائەت تېڭىلىدۇ. (2) سوزۇلما رېما تىزىملىق بەل - پۇت ئاغرىشىدا:

خىنىگۇلدىن 4 سەر سوقۇپ، تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا 5 فۇڭىدىن 1 مىسقالغىچە سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى خىنىگۇل 3 مىسقال، ئۇزۇمنىڭ يۇمران شېخى 1 سەر، كۆلى بىيىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەي قوساق ئاغرىشىدا: خىنىگۇلدىن 1 مىسقال ياكى ئۇرۇغىدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ. (4) لىمفا تۈگۈن سىلى تېشىلمىگەن بولسا: خىنە گۈلنى قاينىتىپ مەلھەم قىلىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) بالىلار پالەچ كېسىلىدە: چاكاندا 5 مىسقال، خىنىگۇل 5 مىسقال، كۆلى بىيىسى 3 مىسقال، لىپەككۇل 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 2 مىسقال، ھەرە ھوكونىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ كېسەل پۇت يۇيۇلىدۇ. بىر ياسالمىدا 2 كۈن يۇيۇلىدۇ. (6) قىزىل ئوڭگەچ راكىدا: خىنە ئۇرۇغى 1 سەر، ئېيىق ئوتى 7 فۇڭ، دانىكا 5 مىسقال، ئادەم تىرنىغى 5 فۇڭ ھەممىسىنى قوشۇپ، سوقۇپ تالقان قىلىپ، 6 غا بولۇپ، ھەر كۈنى 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (7) سۈت بېزى راكىنىڭ دەسلىۋىدە: خىنىگۇل 1 مىسقال، كۈنىگە 2 قېتىم سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: پۇتۇن ئوتى 2—5 مىسقال، گۈلى 1—2 مىسقال، ئۇرۇغى 1—1.5 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ئۇرۇغىنى ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىندۇ.

قوشۇمچە:

(1) ياۋا خىنە: (水金凤): (خىنە ئائىلىسى خىنە ئۇرۇغىدىشى) بىر يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10—50 سانتىمېتىر. غولى گوشلۇك، چوڭايغان بوغۇمى بار. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان. گىرۋەكى ھەرە چىشىمان بولۇپ، گۈلى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، ئاق، گۈل سېپى ئۇزۇن. مېۋىسى ئورۇق مېۋە، شەكلى ئورچۇقسى

مان، پىشقاندا شوپىگى يېرىلىپ، ئۇرۇغى ئېتىلىپ چىقىدۇ. تاغلىق يەردىكى ئورمانلىق، نەم جايلاردا كوپ ئۆچىرايدۇ. بۇمۇ خىنىگۇل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

(2) دورىلىق ئەڭلىك ئوتى (珍珠透骨草) : (بوتا كوز ئائىلىسى، ئەڭلىك ئوت ئۇرۇغدىشى 191 - رەسىمگە قارالسۇن). بۇ ھەم خىنىگۇل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەتىرگۇل

月季花 Yue ji hua

(ئەتىرگۇل ئائىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق چاتقال. (2) يۇمران غولىدا شالاڭ ئىلمەكلىك تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) بوپۇرمىغى نو-ۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى 3—5 تال، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، يوپۇرماق گىرۋىگى ھەرەچىشسىمان، قۇلاقسىمان يوپۇرماق تېگى بولىدۇ، گىرۋىگىدە بەز تۇكچىلىرى بولىدۇ. (4) گۈلى تاق ياكى توپلىشىپ ئوسۇپ، قات - قات ئېچىلىدۇ. رەڭگى ھال، ئاق، قىزىل، ياكى سۇس سېرىق كېلىدۇ (192 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى دەسلەپ ئېچىلغاندا ئۇزۇۋۇبلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ، يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زە-

هەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەيدۇ، ئىششىقنى ياندۇ-
رۇپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھېيىز كەلمەسلىكتە: ئەترگۈل ۋە زاراڭزا چېچىگىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 2 مىسقالدىن ئېلىپ قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەڭشەلمىگەن-
دە: ئەترگۈل 2 مىسقال، يىموساۋ 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
(3) تاشقى زەخمىلىنىشتىن ئىششىپ ئاغرىشتا: ھول ئەترگۈل يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ ياكى ھول ئەترگۈلنى قول بىلەن ئېزىپ، كېسەل جايىغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

ياۋا كۈنجۈت

野芝麻 ye zhi ma

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ياۋا گۈنجۈت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20—50 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، 4 قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى بار، يوپۇرمىغى بۇرەك شەكلىدە، ئۇچى قۇيرۇقسىمان ئۇچلۇق، گىرۋىگى ھەرە چىش-
سىمان بولىدۇ. (4) گۈلى ئاق، كالپۇك شەكلىدە بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدا ئايلانما ئوسىدۇ. نەيسىمان كاسىسىنىڭ يۇقۇرى قىسمىدا
ئۇزۇن چاچ بولىدۇ. كىچىك قاتتىق مۇۋە ئۇزۇنراق يۇمۇلاق، 3 قىرلىق بولىدۇ (193 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، يول بويلىرى ۋە

ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. ئاساسەن تيانشان. ئالتاي تاغلىرى ئەتـ راپىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى (ياۋا گۈنجۈت) ئىشلىتىلىدۇ. 7 - 8 - ئايلاردا گۈلى تازا ئېچىلغاندا، ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى قارقىتىدۇ. ھېيىزنى تەكشەپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە، بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىغىدا: (小儿疳积) ياۋا گۈنجۈت 2 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىياتقۇ بوينىنىڭ ياللۇغلىنىشى، سۈيدۈك يوللىرىنىڭ يۇقۇملىنىشىدا، ھېيىز تەكشەلمەسلىكتە: ياۋا گۈنجۈت گۈلى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ياۋا گۈنجۈت 1 — 2 سەر، گۈلى 3 — 5 مىسقال.

قارىغان

锦鸡儿 Jin jir

باشقا ئاتىلىشى: پۇرمە.

(پۇرچاق ئائىلىسى، قارىغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1 — 1.2 مېتىر. (2) يىلتىزى توم - يوغان، غولى تىك بولۇپ، توپلىشىپ ئوسىدۇ. يۇمران شاخلىرىنىڭ تىكىنى بولىدۇ. (3)

يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسكەن، تار تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى كېپىنەك شەكلىدە، سېرىق يىاكى توق سېرىق بىولۇپ، توپ يوپۇرماقلىرىنىڭ ئارىسىدا تاق ئوسىدۇ. گۈل سېپى ئىنچىكە ئۇزۇن، قىاسراقلىق مۇنىسى سىەل يىاپىلاق كىېلىدۇ (194 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە قۇرغاق پەس تاغ ئېتەكلىرىدە، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە گۈلى ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى باھار ۋە كۈز پىەسىللىرىدە كىولۇۋىلىنىپ، تازىلانغاندىن كېيىن ھول ئىشلىتىلىدۇ ياكى ئاپتاپتا قىۇرۇتۇپ تولۇق نەملەپ كېسىپ يالپاقلىنىدۇ. ياز بېشىدا گۈلى يىغىۋىلىنىپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: يىلتىزى: تەمى ئىاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز، قاننى جانلاندۇرۇپ، يەلنى تارقىتىدۇ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ، تالنى ياخشىلايدۇ، قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ. جىگەر ۋە بورەككە پايدا قىلىدۇ. گۈلى: تەمى تىاتلىق، تىەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئاجىزلىققا قۇۋەت قىلىدۇ، تۇگۈنلەرنى يېشىپ، يوتەل توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) رىماتىزىملىق بوغۇم يالۇغىدا: قارىغان يىلتىزى 1 سەر، ئۇزۇمنىڭ يىۇمران شىبخى 1 سەر، چوڭ چىلان 10 تال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: قارىغان يىلتىزىدىن 8 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، ئاق شېكەردىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ، 3 قېتىمغا بىولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خوندا، ھېيىز تەكشەلمىگەندە: قارىغان يىلتىزى 8 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوغاقتىن يوتۇلۇشتە، ئاجىزلىقتا، بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلىش ناچار -

لىغىدا: قارىغان گۈلىدىن 3 مىسقالنى توخۇ تۇخۇمى بىلەن هور - لاندۇرۇپ، پىشۇرىپ يىيىلىدۇ. (5) ئېغىز بوشلىغىنىڭ يالۇغىدا: قارىغان يىلتىز پوستىدىن 4 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، ئېغىز چايقاپ غار - غار قىلىنىدۇ. (6) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىشتە: قارىغان گۈلى 4 سەر، ئۇۋۇمە شېخى 4 سەر، زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، دۇخۇ 5 مىسقال ئېلىپ، 1 جىڭ ئاق هاراققا 7 كۈن چىلاپ، هەر كۈنى 3—5 مىسقال ئىچىلىدۇ. (7) ئاجىزلىقتىن چارچاشتا، ئىششىقتا، سۈت يېتىشمىگەندە: قارىغان يىلتىزىدىن 2 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: يىلتىزى 0.5—1 سەر، گۈلى 1—5 مىسقال.

ئەسكەرتىش: بەزى رايونلاردا قارىغان يىلتىزىنىڭ قوۋزىغىنى سەپىرا ئوتى ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جىن چاتقىلى

卫矛 Weimao

(جىن چاتقىلى ئائىلىسى، جىن چاتقىلى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 1 — 1.5 مېتىر، كوپ شاخلىنىدۇ، ئۇششاق شاخلىرىدا كىلىتان چىشىدەك ئوسۇكلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) گۈل رېتى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. گۈلى قارامتۇل سوسىن، گۈل سىپىسى ئۇزۇن، غوزا مىۋىسى ئامۇت شەكلىدە بولۇپ، رەڭگى قىزىل، 4 كە بىرىلىدۇ (195—رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەردىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلى قاتارلىق يەرلەردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا كلىتان چىشىدەك ئوسۇكلىرى، بار يۇمران شاخلىرى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسللىردە كېسىۋېلىنىپ، توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قاننى ماڭغۇزۇپ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ. قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تۇغۇتتىن كېيىن ئاستى قۇرۇماي قوساق ئاغرىسا: جىن چاتقىلى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) مۇپاسىلدا: جىن چاتقىلى يىلتىزى 3 سەر، لىپەكگۇل 5 مىسقال ئېلىپ، بىر جىك ئاق ھاراققا 7 كۈن چىلاپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا 10 - 30 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ. (3) ھېيىز كەلمەسلىكتە: جىن چاتقىلىغا كوپىنچە زاراڭزا چېچىگى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلۋىرەك ۋە چاقىلار قىزىرىپ ئىششىغاندا: جىن چاتقىلىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (5) ھېيىز كەلمەسلىك، قان توسۇلۇشتىن بولغان قوساق ئاغرىشلاردا: جىن چاتقىلى 3 مىسقال، قىزىل چۈغلۇق 5 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، پىيىزەك 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئەسكەرتىش: جىن چاتقىلىنىڭ غولى بىلەن يوپۇرمىقى دىخانچىلىق دورىلىرى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

شەرق قامچا ئوتى

东方蓼 Dong fang liao

水红花子 قامچا ئوت ئۇرۇغى

(قامچا ئوت ئاگىلىسى، قامچا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ئىگىز سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 مېتىرچە كېلىدۇ، ھەممە يېرىدە تۇكچىلىرى بار. (2) غولى تىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك چوڭايغان بوغۇملىرى بار. يۇقۇرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۇخۇمسىمان، چوڭ ۋە سىمىز يوپۇرماق غىلاۋى بولىدۇ، ئوق تومۇرى ئېنىق، يان تومۇرلىرى ئادەتتە 12 جۈپ بولىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، كوپىنچە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. مەۋسىسى ئورۇق مەۋە، شەكلى يۇمۇلاغراق، رەڭگى قارا، پاقىراپ تۇرىدۇ (196 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇلۇق يەرلەردە ئوسىدۇ، كوپىنچە ئوستەك ياقىلىرى، دەريا بويلىرى قاتارلىق نەم يەرلەردە بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ۋە ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغى يىغۇۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، خام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە پۈتۈن ئوتى يىغۇۋېلىنىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئۇرۇغى: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇگۇنلەرنى بۇزىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ. تالنى ياخشىلاپ، ھوللۇكنى ھەيدەيدۇ. ئىسسىقنى تارىلاپ، كوزنى

روشەنلەشتۈرىدۇ. ئوتى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى سەل سوغاق، ئازىراق زەھەرلىك! يەلنى تارقىتىپ، هوللۇكنى هەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما جىگەر يالىلۇغدا، جىگەر قېتىشىدىن بولغان قوساققا سۇ يىغىلىشىدا: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغى 5 مىسقال، هەشقىپىچەك قارا ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ريماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغدا: شەرق قامچا ئوتى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بويۇن لىمفا تۈگۈنچە سىلى (چاشقان يارىسى) دا: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن 2 سەرنى چالا قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىم 1 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (4) تال زورۇيۇشتا، قوساق كوپۈشتە: شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن 1 جىكنى سۈدا ئۈزاق قاينىتىپ مەلهەم قىلىپ، هەر قېتىم بىر قوشۇقتىن، كۈندە 2 قېتىم سىرىق هاراق ياكى قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. يەنە شەرق قامچا ئوت ئۇرۇغىدىن ياسالغان مەلهەمنى لاتىغا سۈرتۈپ، كېسەل جايغا تېڭىپ، هەر كۈنى بىر قېتىم يوتكەيدۇ. (5) هەزىم قىلىش بۇزۇلۇشتا، قوساق كوپۈپ، ئاشقازان ئاغرىشتا ۋە بالىلاردىكى هەزىم قىلىش ناچارلىغدا ئىشلىتىلىدۇ. (6) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردە يالىلۇغدا: قامچا ئوت ئۇرۇغى 3 مىسقال، جىنتىيانا 2 مىسقال، قىرىق بوغۇم 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 2—3 مىسقال، ئوتى 0.5—1 سەر.

ئوسۇك ئۇرۇغى

莴苣子 Wuo jü zi

باشقا ئاتىلىشى: توخمى كاھۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئوسۇكنىڭ ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ، كۆز پەسلىدە يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغنى ئۇۋۇلاپ تاسقاپ تازىلاپ، ئىشلىتىدىغان ۋاقتىدا سوقۇلىدۇ. ئوسۇكنىڭ غولىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ ئىششىقنى تارقىتىپ، سۈتنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل چىم بولۇش، بەل ئاغرىشتا: ئوسۇك ئۇرۇغى 5 مىسقال، خېنە 1 سەر، زاراڭزا چېچىگى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) سونۇقتا (تېرىسى بۇزۇلمىغان بولسا): ئوسۇك ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ (ياكى قارايىاغاچنىڭ بۇمران ئاق قوۋزىغى قوشۇلىدۇ) گۈنجۈت يېغى قوشۇپ، خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، سۈنۈق ئورنىغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن ئۈستىگە يېپىشتۇرۇپ تېڭىپ، تاختا بىلەن مۇقىملاشتۇرىلىدۇ. (3) سۈت چۈشمەي، كوكسى چىڭقىلىپ ئاغرىغاندا: ئوسۇك ئۇرۇغىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) بەلۋاغسىمان قوۋاقتا: ئوسۇكنىڭ پوستىنى ئېلىۋېتىپ، قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغراپ، ئازراق فورۇپ، تەڭ مىقتاردىكى يالپۇز بىلەن قوشۇپ سوقۇپ، ئاچچىق سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تەڭشەپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قارا قوغۇر

耧斗菜 Luo dou cai

(گىپىمق تاپالمىلىقلار ئائىلىسى، قارا قوغۇر گۈرۈغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 30 - 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يوپۇرمىغى توۋەندىن ئوسىدۇ، سېپى ئۇزۇن، 2 - 3 قاتىتلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، يوپۇرماق گىرۋەكلىرى رەتسىز تېپىز ياكى چوڭقۇر يىرتىلغان، ئارقا تەرىپىدە ئاق ئۇپا ماددىلىرى بار. (3) گۈل شېخى يوپۇرماق توۋەندىن چىقىدۇ. گۈلى ئۈچىدا بولىدۇ، رەڭگى قىزغۇچ سوسىن كېلىدۇ، ھەر بىر گۈل تاجى يايرىغى ئارقىغا ئىلمەككە ئوخشاش قايرىلىدۇ، غۇنچە شەكىللىك مىۋىسى 5 دانە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (197 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئىگىز تاغلاردىكى ئورمانلىقلاردا، يول بويلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسىللىرى يىغىپ، پاكىز تازىلاپ، توغراپ، قازانغا سېلىپ، سۇنى دورىنىڭ ئۈستىگە ئىككى ئىلىك كەلگىچە قۇيۇپ، بىر ئىككى سائەت قاينىتىپ، دورا سۈيۈقلۇغىنى ئېلىپ، قويۇلدۇرۇپ، قارامتۇل مەلھەم تەييارلىنىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: ھېيىزنى تەڭشەپ، قاننى توختىتىدۇ. ئاغرىق پەيدا قىلىدۇ. زەھەرلىك.

ئىشلىتىلىشى: ھېيىز تەڭشەلمەسلىگىدە، قوساق ئاغرىشتا، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچانلىق قانىشىدا: قارا قوغۇر مەلھىمى

1 ـ 2 مىسقال، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى بۇنىڭ ھۇلىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: قارا قوغۇر مەلھىمى 1 ـ 2 مىسقال، يوپۇرمىغى 3 ـ 5 مىسقال.

(2) قان توختاتقۇچى دورىلار

(止血药)

غاز ئوتى

仙鹤草 Xian he cao(龙芽草)

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، غاز ئوتى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، غولى تىك، ئىگىزلىگى 0.5 ـ 1 مېتىر. پۇتۇن تېنىدە ئاق سېرىق يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى چوڭ ـ كىچىك 2 خىل بولىدۇ ۋە ئارىلاپ نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. گىرۋىگى چوڭ ھەرە چىشسىمان بولۇپ، ئىككى تال يوپۇرماق تېگى بولىدۇ. (3) ئومۇمى گۈل رېتى ئوچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق، گۈل تاجىسى 5 تال، مىۋىسى ئورۇق مىۋە (198 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى تاپتاپ چۈشىدىغان نەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلە-

تىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋۇپلىپ، تازىلاپ كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، قورۇيدۇ، قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈش، سۈيدۈكتىن قان كېلىش، بۇرۇن قاناشلاردا: غاز ئوتى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى غاز ئوتى 3 مىسقال، نىلوفەر يىلتىزىسىمان غولىنىڭ بوغۇمى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن كۈلى ئارچىسى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۈناي 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاقتا، چوڭ تارەتتىن قان كەلسە: غاز ئوتى 3 مىسقال، تۇخۇمەك كۈلى (قورۇلغان) 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن توشقان ئوتى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن جىگجىپ 2 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قۇستە 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: غاز ئوتى 5 مىسقال، چوڭ چىلان 10 تال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) پىچان قۇرۇتىدا: يىلتىزىدىكى بىخنى يۇيۇپ تازىلاپ، سىرتىدىكى پوستىنى سويۇۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تۈگمىچە ياكى كۈمۈلاچ قىلىپ ياسىلىدۇ. چوڭ كىشىلەر ھەر قېتىم 50 گرام (ھازىر 30 گرامدىن ئىشلىتىۋاتىدۇ) بالىلارنىڭ ھەر كىلوگرام ئېغىرلىغىغا 1 گرامدىن ئاچ قوساقتا ئىچىلىدۇ. سۈركە دورا بېرىلمەيدۇ ياكى غاز ئوتىنىڭ قىشتا كوكىلىگەن بىخى ۋە يىلتىزى (پوستىنى ئېلىۋېتىپ)نى ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ يۇقۇرىدىكى مىقتار بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—5 مىسقال.

قوشۇمچە: شىنجاڭدا يەنە بىرخىل غاز ئوتى بولۇپ، ئاسىيا غاز ئوتى (Agrimonia asiatica) دىيىلىدۇ، ھەر ئىككىسىنىڭ شەكلى ۋە خۇسۇسىيىتى ئوخشاش بولىدۇ.

رویان

茜草 Qian cao

باشقا ئاتىلىشى: ئوردان، پوھ.

(رویان ئائىلىسى، رویان ئورۇغدىشى)

تەۋنۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 — 60 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى چوڭقۇر، ئۇزۇن، قارامتۇل بېغىر رەڭدە بولۇپ، يەرگە يېقىن قىسمى يۇقۇ-رىغا قاراپ كوپ شاخلايدۇ. ھەربىر شېخىدا بىرددىن يەر ئۈستى غولى ئوسۇپ چىقىدۇ. غولى ئىنىچكە ۋە كىچىك، تەتۇر تىكەنلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ساپسىز دىگۈدەك، 4 يوپۇرمىغى بىر ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ. شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق ياكى ئۇزۇنراق تۇخۇم شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى ئاق، كىچىك، گۈل تاجىسى 5 تال بولىدۇ (199 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوي ئەتراپىدا، يول بويلىرىدا بولىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ توزلەڭلىك رايونلىرىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى (رویان) ئىشلىتىلىدۇ. باھار، كۈز پەسىللىرىدە كولۇپلىپ، لايلىرىنى تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ كېسىپ يالپاقلىنىدۇ. يوپۇرمىغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قاننى سوۋۇتۇپ، تان ترىتىدۇ. تاننى پاكلاندۇرىدۇ. تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ. ھول يوپۇرمىغىنى ئىزىپ، سىرتقا تاڭسا يىرىڭنى تارتىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچكى قاناش، بۇرۇن قاناشتا، ھېيىز كۆپىيىپ كېتىشلەردە: رويان 3 مىسقال، كىچىك خۇخا 5 مىسقال، ئاق چۈغلۇق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز كەلمەسلىكتە: رويانىدىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ سىرىق ھاراق بىلەن بىللە ئىچىلىدۇ. (3) قان تۈكۈرۈشتە: رويانىدىن 3 مىسقال، رەۋەندىن 2 مىسقال، كۈلى ئارچىسىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، ھەرقايسىسىنى سىرىق رەڭگە كەلگىچە ئوتقا قاقلاپ، ھەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 5 مىسقالدىن، بىر كۈندە 2 قېتىم تۇرۇپ سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بەل ئاغرىغاندا: رويان 3 مىسقال، قېرى دوۋجياۋ (دۇدۇ) شوپىگى (ياكى دوۋجياۋ شوپىگىنىڭ سىرتىدىكى يىپى) 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) رىماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىدا: رويان 4 مىسقال زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، تەسۋي قوناق ئۇرۇغى 5 مىسقال، بۇۋانە بىر مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) جاراھەتتە، غەلۋىرەك ئىششىقلاردا: ھول رويان يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۈستىگە ئازراق تۇز قوشۇپ، ئېزىپ كېسەل ئورۇنغا تېڭىلىدۇ. (7) يىقىلىپ ـ ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە: رويان 3 مىسقال، مامىكاپ 4 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى

侧柏叶 Ce bo ye

ئارچا ئۇرۇغى侧柏仁

(ئارچا ئائىلىسى، كۇلى ئارچا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) دائىم كوكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ ياكى چوڭراق چاتقال، مېيزىلىك پۇرىغى بار. رايونىمىزدا ئوستۇرۇلىدىغانلىرىنىڭ ئادەتتىكى ئىگىزلىگى 2—3 مېتىر كېلىدۇ. (2) شاخلىرى ناھايىتى قويۇق، ئۇششاق شاخلىرى ياپىلاق، سىلىق، يېشىل رەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تەڭگىسىمان بولۇپ، ئۇششاق شاخلىرىغا زىچ جايلىشىپ نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. (4) كۇلى تاق جىنىسلىق، ئوسۇملۇكى قوش جىنىسلىق، ئاتىلىق، ئانىلىغى بىر تۇپتە، ئاتىلىق كۇلى سېرىق، ئانىلىق كۇلى سوسىن رەڭدە بولىدۇ. مۇنىسى تىك ئوسىدۇ، شار شەكلىدە ياكى سوقۇچاق، قىرلىق كېلىدۇ، سىرتقى يۇزىدە ئاق رەڭلىك موم ماددىلىق پاراشوكى بولىدۇ، پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى تۇخۇم شەكلىدە، رەڭگى قوڭۇر كېلىدۇ (2—200 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە تىكىلىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرماقلىق يۇمران شېخى (كۇلى ئارچا يوپۇرمىغى)، ئۇرۇغى (كۇلى ئارچا ئۇرۇغى) ئىشلىتىلىدۇ. كۇلى ئارچا يوپۇرمىغىنى يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ، سايىدا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ كومۇرلەندۈرۈپ

ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسلىدە مىۋىسى پىشقاندا لېكىن يېرىلمىغاندا، ئۈزۈۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، پوستىنى ئېلىۋېتىپ تازىلىنىدۇ.

تەبىئىي: كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى: تەمى قېرىق، ئىچىزنى قورۇيدۇ، تەبىئىي ئازراق سوغاق، زەھەرسىز. قاننى سوۋىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، هول ئىسسىقنى تازىلاپ هەيدەيدۇ. كۆلى ئارچا ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. نېرۋنى تېچلاندۇرىدۇ، قۇرۇقنى نەملەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇشتا: هول ئارچا يوپۇرمىغىدىن 1—2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان سىيىشتە: كومۇرلەنگەن كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن كىچىك خۇخا 5 مىسقال، رويان 3 مىسقال، قايناتتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چوڭ تارەتتىن قان كەلگەندە: كومۇرلەنگەن كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن تۇخۇمەك گۆلى 3 مىسقال، چۈلۈك يىلتىز پوستى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: كومۇرلەنگەن كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، كەتىرا 4 مىسقال، كومۇرلەنگەن هىكەن سىرىغى 3 مىسقال ئېلىپ هەممىسىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) هېيىزنىڭ كوپەيىپ كېتىشىدە: كومۇرلەنگەن كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 2 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) نېرۋ ئاجىزلىق (ئۇيقۇسىزلىق ۋە تولا ئېھتىلام بولۇش) دا: كۆلى ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئالىقات 3 مىسقال، داڭگۇي 2 مىسقال، لۇڭگو 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) تۇغۇتلۇق ئايالارغا ياكى تېنى ئاجىز، چوڭ تەرىتى قاتقانلارغا: كۆلى ئارچا ئۇرۇغى 2 مىسقال، كەندىر ئۇرۇغى 2 مىسقال، ئېزىپ خېمىر قىلىپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچكۈزۈلىدۇ. (8) ئاشقازان ۋە 12 بارماق

ئۇچەي يارىسىدىن قان قۇسۇشتا، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، قان قۇسۇشتا: كومۇرلەنگەن كۆلى ئارچا بوپۇرمىغى 3 مىسقال، غاز ئوتى 3 مىسقال، سۇئىلەپ 3 مىسقال، چاچ كومۇرى 1 مىسقال، ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن، كۈنىگە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (9) كوكيوتەلدە: ھول ئارچا يوپۇرمىغى 0.5—1 سەر، قىزىل مۇڭلىك شاقاقول 3 مىسقال، ناۋات 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (10) چاقىلاردىن زەھەرلىنىشتە: ھول ئارچا يوپۇرمىغىنى تەڭ مىقداردىكى ھول شاپ-تۇل دەرەخ يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى بىلەن قوشۇپ، ئېزىپ، يارىغا چېپىلىدۇ.

مىقدارى: 1—3 مىسقال.

قوشۇمچە: شىنجاڭ ئارچىسى (新疆圆柏) (1-200 رەسىمگە قارالسۇن). كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 1—2 مېتىر، شاخلىرى ئادەتتە يەرگە يېتىپ ئوسىدۇ. ئۇچى يۇقۇرىغا كوتىرىلىدۇ. كىچىك شاخلىرى ئىنچىكە بولۇپ، تەڭگىسىمان يوپۇرمىغى كىچىك شاخلىرىغا يېپىشىپ تۇرىدۇ. رەڭگى قارامتۇل يېشىل، يىڭنىسىمان يوپۇرمىغى يېيىلىپ تۇرىدۇ. مۇنىسى يۇمۇلاق شەكلىدە ئۇچىدا ئوسىدۇ، پىشقاندا يېرىلمايدۇ. قۇرغاق، كۈن چۈشۈپ تۇرىدىغان تاغ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. خۇسۇسىيىتى كۆلى ئارچىسىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. رايونىمىزنىڭ بىزا، جاۋ-ۋىچىلىق رايونلىرىدا بەلنى ھەيدەپ، تېچلاندۇرۇشقا، رېماتىزملىق بوغۇم يالىلۇغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ. يەنەقارا ئارچا (شىنجاڭ ئارچىسى)

مۇنسىدىن 2—3 تال ئىشلىتىپ سۈيدۈك كەلمەسلىك، شامالدا كوزى ياشاڭغۇراش، نەرسىنى ئوچۇق كورەلمەسلىك، باش ئاغرىش قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ.

كالاقۇلاق

毛蕊花 Mao rui hua

باشقا ئاتىلىشى: ئىپىق قۇلاق.

(چۇقا ئاتىلىشى، كالا قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، 2 - يىلى غول چىقىرىدۇ. ئىگىزلىگى 50—150 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنىدە قويۇق، سېرىق يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرمىغى توپلىشىپ ئوسكەن، شەكلى سوقۇچاق، تولۇق گىرۋەكلىك، قېلىن ۋە يۇمشاق بولۇپ، كالىنىڭ قۇلىغىغا ئوخشايدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى يوق. يوپۇرماق تۈۋى غولى بىلەن تۇتىشىپ كېتىدۇ. (3) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسىدۇ، گۈلى سېرىق، رەتسىز بولىدۇ. غوزا مۇنسى پىشقاندا يېرىلىدۇ. ئۇرۇغى كوپ، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر بولىدۇ (201 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا ۋادىلىرىدىكى سايلاردا ۋە تاغ جىلغىلىرىنىڭ كۈن چۈشىدىغان قومساڭغۇ باغرىلىرىدا ئوسىدۇ. تياندان ئالتاي تاغلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن ئوتى ۋە يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. 8 - و ئايلاردا يىغىۋېلىپ، كەسلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇ -

لىدۇ. يوپۇرمىغىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك! قان توختىتىپ، يالۇغنى يانداۋۇرىدۇ، جاراھەت زەھىرىنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەر خىل سىرتقى قاناشلاردا: يو-پۇرمىغىنىڭ تالقىنى كېسەل جايغا بېسىپ تېڭىلىدۇ. (2) جاراھەت زەھەرلەشتە: ھول يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، سىرتقا تېڭىلىدۇ. (3) سو-زۇلما خاراكتىرلىك سوقۇر ئۆچەيدە: پۇتۇن ئوتتىن 1 سەر ئېلىپ قاينىتىپ، ئالدى بىلەن قارا شېكەر، ئارقىدىن قاينىتىلغان دورا ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر. سىرتىغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

توشقان ئوتى

地榆 Di yü

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، توشقان ئوتى ئۇرۇغدېشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى ئۇزۇن، تۇۋۇرۇكسىمان ياكى ئۇرچۇق شەكلىدە، قارامتۇل بېغىررەڭدە، غولى تىك، قىرلىق ئېرىقچىلىرى بولىدۇ، سىلىق ۋە تۈكسىز كېلىدۇ. (3) توۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئۇزۇن سېپى ئۇزۇن، غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، سېپى يوق دېيەرلىك، يوپۇرمىغى تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، گىرۋىكىدە

تىزىلمىغان ئوتكۇر يومۇلاق ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. كىچىك يو-
يوپۇرماقلىرىنىڭ توۋىدە قولاقچە يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. (4) باشاق-
سىمان گۈل رېتى بولۇپ، بىر نەچچىسى غولىنىڭ ئوچىدا شالاڭ ئو-
سۇدۇ ۋە قىسقا يومۇلاق توۋرۇك شەكلىنى ھاسىل قىلىپ، ئۇزۇمە
مۇنىسىگە ئوخشايدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى قارامتۇل قىزغۇش سوسىن كېلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تاغنىڭ تەسكەي باغىرلىرىدىكى ئوت-
لاقلاردا، سايلاردا ئۆسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى تاغلىق رايونلىرىدا
ئوسۇدۇ. ئىلى، تارباغاتاي بورىتالا قاتارلىق رايونلاردا كوپرەك بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان
غۇلى ئىشلىتىلىدۇ. باھار ۋە كۈز پەسىللىرىدە كولاپ ئېلىپ، تازە-
لاپ، ئاپتاپتا قورۇتۇپ، تولۇق نەملەپ كېسىپ، يالپاقلاپ ھول ياكى
كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغۇق، زەھەرسىز.
ئىسسىقنى تازىلاپ، قاننى سوۋۇتۇپ، قورۇيدۇ ۋە قان توختۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا،
كومۇرلەنگەن توشقان ئوتى 1 سەر، ئاچچىقسۇ 4 سەر قاينىتىپ ئېـ
چىلىدۇ ياكى توشقان ئوتى 5 مىسقال، توخۇمەك گۈلى 2 مىسقال،
كۈلى ئارچا يوپۇرمىغى 3 مىسقال، چوڭ خۇخا تىكەن 3 مىسقال
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، (2) چوڭ تەرەتدىن قان كېلىش (بۇۋاسىردىن
قان كېلىش) دە: كومۇرلەنگەن توشقان ئوتىنى يومشاق سوقۇپ ھەر
قېتىم 1.5 ~ 2 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى كومۇر-
لەنگەن توشقان ئوتى 4 مىسقال، چۈلۈك يىلتىز پوستى 1 سەر
قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۇ ئويۇكى ۋە نوت كويۇگىدە: خام توش-
قان ئوتىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ، يۇمشاق تالقان قىلىپ،
كۈنجۈت يىغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۈيۈك جايغا چېپىلىدۇ.

(4) ئوت كويۇگى ۋە سۇ كويۇگىدە سۇ كۆتۈرلۈپ چىققان بولسا: خام توشقان ئوتى 2 سەر، خام رەۋەن 1 سەر، خۇاڭلىيەنسۇ (بىر بىرىدىن) 10 گرام، بىڭپىيەن 2 مىسقال، ھەممىسنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كويۇككە سىپىلىدۇ. (5) 2-، 3- دەرىجىدىكى كويۇكتە: توشقان ئوتى، رەۋەن، ئەڭلىك ئوتنىڭ ھەر قايسىسىدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، كويگەن جايغا سۈركىلىدۇ.

(6) 3 - دەرىجىلىك كويۇك (قەقەشلىرى كوپ بولغان) دا داڭگۇي 5 مىسقال، تۇخۇمەك ھول يىلتىز پوستى 1 سەر (ئوتتا قاقلاپ قۇرۇتۇلغان)، ئەڭلىك ئوت 5 مىسقال، توشقان ئوتى 5 مىسقال، خام رەۋەن 6 مىسقال، خۇاڭلىيەنسۇ 6 گرام، سىرىق موم (يازدا 2 سەر، قىشتا 1.5 سەر، كۈزدە 1.7 سەر) ئىشلىتىلىدۇ، ئالدى بىلەن داڭگۇي، ھول تۇخۇمەك يىلتىز پوستى، ئەڭلىك ئوتلارنى ئېزىپ، ئۈستىگە گۈنجۈت يېغىدىن بىر جىك قۇيۇپ، 3 كۈن چىلاپ، سۈس ئوتتا قاينىتىپ سۈزۈپ شامىسىدىن ئايرىپ، گۈنجۈت يېغىنىڭ ھارارىتى 100 گىرادۇس ئەتراپىغا كەلگەندە رەۋەن ۋە توشقان ئوتىنىڭ تالقىنىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىر تەرەپتىن قوشۇپ، بىر تەرەپتىن ئارىلاشتۇرۇپ، دورا رەڭگى ئۆزگەرگەن ۋاقىتتا ئاندىن سىرىق موم ۋە خۇاڭلىيەنسۇ تالقىنى قوشۇپ، مەلھەم تەييارلىنىدۇ. يارىلانغان ئورۇننى يۇيۇپ، تازىلاپ بولغاندىن كېيىن مەلھەم كېسەل جايغا چېپىلىدۇ. ئۈستىدىن تېڭىش ھاجەتسىز.

مىقتارى: 1 — 4 مىسقال، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

چاچ كومۇرى

血余炭 Xue yü tan

يىغىپ تەييارلاش: ئادەم چېچىنى شۇلتا سۇبى بىلەن ئۇۋۇلاپ يۇيۇپ، ئارقىدىن سۇزۇك سۇ بىلەن چايقاپ پاكىزلەپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ قازانغا چىكتاپ توشقۇزۇپ ئۈستىگە يەنە بىر قازاننى كومتۇرۇپ، كومتۇرۇلگەن قازاننىڭ ئۈستىگە بىر ۋاراق ئاق قەغەز چاپلاپ، ئىككى قازاننىڭ يېپىشىپ تۇرغان يېرىنى لاي بىلەن مەھكەم ئېتىپ، قازان ئاستىدىن ئوت قالاپ، قازان ئۈستىدىكى ئاق قەغەز كويۇپ سېرىق رەڭگە كەلگىچە قىزىتىپ، قازان سوۋۇغاندىن كېيىن، ئاندىن چاچ ئېلىپ چىقىرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان قۇسۇشتا: چاچ كومۇرىدىن 2 مىسقال (تالقىنى)، كومۇرلەنگەن سەر خىس 2 مىسقال (تالقىنى) ئېلىپ، كۆلى ئارچا يوپۇرمىغىدىن 3 مىسقال، قومۇچ يىلتىزىدىن 5 مىسقال قاينىتىپ، ئالدىدىكى ئىككى تالقان دورىنى ئىچىپ، ئارقىدىن قايناتما دورا ئىچىلىدۇ. (2) بۇرۇن قانىغاندا: چاچ كومۇرىدىن 8 مىسقال، ئەينۇلادىن بىر تال ئېلىپ كويدۇرۇپ كومۇر قىلىپ،قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم ئاز مىقتاردا ئېلىپ بۇرۇنغا پۈر كېلىدۇ. (3) قان توكۇرۇشتە، قان قۇسقاندا: چاچ كومۇرىدىن 3 مىسقال، ئاق ھىكەن سېرىقى 2 مىسقال، سەرسەر تېشى 3 مىسقال، زەمچە 1 مىسقال ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. (4) ئاۋاز

داقىراتمىسىنىڭ سوزۇلما يالىلۇغىدا، ئاۋاز پۇتۇشتە: چاچ كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ سوقۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (5) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە: چاچ كومۇرى 5 مىسقال، كىرپە تېرىسى (كويدۇرۇلگەن) دىن 1 سەر ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن كۈندە 2 قېتىم قارا شېكەر سېلىنغان قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

چوڭ خۇخا

大蓟 Da ji

باشقا ئاتىلىشى: ئېشەك تىكەن

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، خۇخا تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئىسۇملۇق، ئىگىزلىگى بىر مېتردىن ئاشىدۇ. پۇتۇن تېنى ئاق ياكى ساغۇچ قوڭۇر رەڭ يىپسىمان تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزى توپلىشىپ ئوسىدۇ، غولى تىك. (3) تۈۋىدىكى يوپۇرمىغىنىڭ سېپى بولىدۇ، شەكلى تەتۈر تېمىنە سىمان، پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، گىرۋىگى چىشسىمان، چىشلىرىنىڭ ئۇچىدا ئۇزۇنلۇغى تەڭ بولمىغان تىكەنلىرى بولىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ ئالدى يېشىل، ئارقىسى كۈلرەڭ يېشىل بولىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سېپى بولمايدۇ، تۈۋى قىسمى غولىنى يوگەپ تۇرىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۇچىدىن ياكى قۇراقتىن ئوسىدۇ، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى يۇمۇلاق توپ شەكلىدە بولىدۇ. ئۇرۇق مۇئىسى سوقۇچاق، سەل ياپىلاغراق (203 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇس ئورنى: تاغ باغرىلىرىدا، يول بويلىرىدا ۋە ئېتىز دالىلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئوبدان ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ كەسلەپ خام ياكى قورۇپ، كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزۇپ، ئىششىقنى يانداۋۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناش، قان قۇسۇش، چوڭ تەرەتتىن قان كېلىش، سۈيدۈكتىن قان كېلىشلەردە: چوڭ خۇخا، كىچىك خۇخا تىكەن، رەۋەن، قامچا ئوت، رويانلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق تالقان قىلىپ، سۇدا ئىككى سائەت قايناتقاندىن كېيىن، شامىسىنى سۈزۈۋېتىپ، يەنە سۇس ئوت بىلەن دۇملەپ قۇرۇتقاندىن كېيىن، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 5 فۇگىدىن ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلىدە، قان تۈكۈرۈشتە: چوڭ ۋە كىچىك خۇخا 1 جىڭ 4 سەر، گۈلسامساق 1 جىڭ 4 سەر، ئېشەك يېلىمى 14 سەر (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، ئالدىنقى 3 دورىنى تالقان قىلىپ ئىشەك يېلىمى ۋە چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىم بىر كۈمۈلاچتىن، كۈندە 3 قېتىم، ئۇدا 3 ئاي يىگۈزۈلىدۇ. (3) سۈيدۈكتىن قان كېلىشتە: چوڭ خوخا 1 سەر، كوك سىغىز 5 مىسقال، زىرىق 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: چوڭ خۇخا 3 مىسقال، كىچىك خۇخا 3 مىسقال، رۇيان 3 مىسقال، تورۇلغان ھىكەن سىرىغى 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال (چايقاپ) سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەك، چاققىلارنىڭ زەھەرلىشىدە: ھول

چوڭ خوخددىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، سۈيىنى چىقىرىۋەت-لىپ، ئىچىلىدۇ. تىلىپى سىرتقا چىپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: كەررەك (廉): بۇنداق شەكلى چوڭ خوخىغا ئوخشىشىپ كېتىدۇ لېكىن غولىدا تىكەنلىك قاناتلىرى بولىدۇ. بۇمۇ چوڭ خوخا تىكەن ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كىچىك خوخا

小蓟 Xiao ji

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، خوخا تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى ئومچۇك تورىغا ئوخشاش تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان. (2) چوڭقۇر ئۈزۈن يىلتىزسىمان غولى بولىدۇ. غولى تىك، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سوفۇچاق ياكى تېمىنە شەكىللىك، ئارقا تەرىپى ئاقۇش كۈلرەڭ، گىرۋەكلى تېيىز يېرىلغان بولۇپ، ئۈزۈنلۈغى باراۋەر بولمىغان تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ. ئومۇمى ئورىغۇچى يوپۇرمىغى قوڭغۇراق شەكلىدە، گۈلى 2 جىنىسلىق بولۇپ، ھەممىسى نەيچىسىمان، رەڭگى سۈس قىزغۇش سوسۇن، مەۋسى ئوروق مەۋە، شەكلى سوقۇچاق، ئۈچىدا ئاق رەڭلىك پەيىسىمان تۈكچىلىرى بولىدۇ (204- رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، ئوستەڭ بويلىرى ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلە-

تىلىدۇ. گۈلى ئېچىلىشتىن ئىلگىرى ئورۇۋېلىپ تازىلاپ ئاپىتاپتا قۇرۇتۇپ، كەسلەپ خام ياكى قورۇپ كومۇر قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى سوۋۇتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭغۇزىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇرۇن قاناشتا، قان سىيىشتە: كىچىك خوخا 5 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: هول كىچىك خوخا تىكەندىن 8 سەر دىن بىر جىڭغىچە ئېلىپ ئېزىپ سۈيىنى چىقىرىپ، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) تاشقى يارىلىنىشتىن قاناشتا: كىچىك خوخادىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ يۇيۇپ تازىلاپ ئېزىپ ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ يارىغا تېڭىلىدۇ (4) ئوپكە ئىششىغىدا: كىچىك خوخا 1 سەر، ئۇچقات ئىككى سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال، هولى 8 سەردىن 1 جىڭغىچە.

يالمان قۇلاق

地锦草 Di jing Cao

باشقا ئاتىلىشى: يەر باغرى ئوت

(سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى، سۇتلۇك ئوت ئورۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق كىچىك سامان غوللۇق توسۇملۇك، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، شاخلىرى ناهايىتى كوپ، غولى ئىنچىكە ۋە ئاجىز، رەڭگى سۇس قىزىل ياكى سوسۇن يېشىل، تېنىدە ئاق

سۇت بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۈدۈل ئوسكەن، سوقۇچاق شەكلىدە بولۇپ ياز ۋە كۈز پەسلىدە يوپۇرماق قولتۇغىدا سۇس بېغىر-رەڭدىكى ئۇششاق گۈللىرى ئېچىلىدۇ، غوزا مەۋسىسى 3 قىرلىق، شارسىمان كېلىدۇ (205 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - دالىلاردا، يول بويلىرىدا، دەريا بويلىرىدا ۋە ئوتلاق قاتارلىق قۇرغاقراق جايلاردا بولۇپ، شىنجاڭ-نىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ ياز ۋە كۈز پەسلىدە ئورۇۋېلىپ، تازىلاپ ھول ھالىتىدە ئىشلىتىلىدۇ ياكى كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەلرەك ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، ئىسسىقنى تازىلايدۇ، زەھەرنى كېسىدۇ، سۈتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچكى - تاشقى زەخىملىنىشتىن قاناش، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: يالمان قۇلاق 5 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇچەي يالىلۇغىدا، تولغاقتا: يالمان قۇلاق 5 مىسقال، كوك سېغىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۈت يېتىشمىگەندە: يالمان قۇلاقتىن 1 - 2 سەر ئېلىپ بېلىق بىلەن قوشۇپ پىشۇرۇپ ئىچىلىدۇ. (4) يارىلىنىشدىن قاناشدا: يالمان قۇلاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قورۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا تېڭىلىدۇ. (5) پاقالچەك يارىسىدا: يالمان قۇلاقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كونجۇت يېغى بىلەن تارىلاشتۇرۇپ، يارىغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

تۇخۇمەك

槐树 Huai shu

تۇخۇمەك گۈلى (槐花) تۇخۇمەك غۇنچىسى (槐米)
تۇخۇمەك مۇنسى (槐角) تۇخۇمەك شىخى (槐枝) تۇخۇمەك
يوپۇرمىغى (槐叶)

(پۇرچاق ئائىلىسى، بۇيا ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە جەنۇبي شىنجاڭدا تىكىپ ئوسـ
تۇرۇلىدۇ (206 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇخۇمەك گۈلى، تۇخۇمەك غۇنچـ
سى ،تۇخۇمەك مۇنسى، تۇخۇمەك شاخلىرى ۋە تۇخۇمەك يوپۇرمىغى ئىشلـ
تىلىدۇ. تۇخۇمەك غۇنچىسى: گۈلى ئېچىلاي دىگەندە غۇنچىسى يىغىۋېلىنىپ
ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، سارغايغىچە قورۇلىدۇ. تۇخۇمەك گۈلى: تۇخۇمەك
گۈلى تازا ئوبدان ئېچىلغاندا يىغىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ سار-
غايغىچە قورۇلىدۇ. ئەگەر قورۇپ كويدۇرۇلسە تۇخۇمەك گۈلىنىڭ
كومۇرى دىيىلىدۇ. تۇخۇمەك مۇنسى: مۇنسى پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ،
سىپى ئۇزۇۋېتىلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، ھەسەل قوشۇپ ياسىلىدۇ.
تۇخۇمەك شىخى: يازدا ۋە كۈزدە يۇمران شاخلىرى يىغىۋېلىنىپ،
كەسلەپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. تۇخۇمەك يو-
پۇرمىغى: قاچان لازىم بولسا شۇ چاغدا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا
قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز.
قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە، بۇۋاسىر قاناشتا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۈلى 5 مىسقال، تۇخۇمەك مۇيىسى 2 مىسقال، چۇلۇك يىلتىز پوستى (قورۇپ سارغايتىلغان) 5 مىسقال، ئانار پوستى 2 مىسقال، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن قوشۇپ 4 تال كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن ۋە ئاخشام ئاچ قوساققا بىر كۈمۈلاچتىن ئىچىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: تۇخۇمەكنىڭ قۇرۇق گۈلى ياكى ھول گۈلىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (3) ھېينز كوپىيىپ كېتىشتە، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۈلى 2 مىسقال، قورۇلغان توشقان ئوتى 5 مىسقال، قورۇلغان ئارچا 5 مىسقال، قورۇلغان چوڭ خوخا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قان پىلاستىنكالىرى ئازىيىش خاراكتىرلىك سوسۇن داغ كېسەللىگىدە (يۇزى قىزىرىپ، ئاغزى قۇرۇپ، تىل ئۇچى قىزارغاندا): ھول تۇخۇمەك گۈلى 1 سەر، ھول ئەگرى سۇناي 1 سەر، ھول كىچىك خوخا 1 سەر، كۈلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 تال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قان قۇسۇشتا: قورۇلغان تۇخۇمەك گۈلى 2 سەر، قازان كۈيىسى 5 مىسقال ئېلىپ ھەممىنى ئېزىپ يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (6) شاپاق يارىسىدا: تۇخۇمەكنىڭ يۇمران قوۋزىغىنى ئوتتا قاقلاپ سارغايتىپ يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا سېپىلىدۇ ياكى گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (7) تەمرەتكىدە: تۇخۇمەك يوپۇرمىغى ۋە شېخىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قايناتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (8) كوز، شاپاق بىيىگىنىڭ يالىلۇغىدا (قىزىل كوز): ھول تۇخۇمەك شېخىدىن 3 مىسقال، ياخشى چاي 1 مىسقال، زەمچە 5 فۇڭ ئېلىپ بىر چىنە سۇ قۇيۇپ

ھەممىسىنى قوشۇپ قاينىتىپ، پاختا بىلەن تەككۈزۈپ، كۈندە 2 قېتىم يۇيۇلىدۇ. (9) ئوت، سۇ كويۇكلىرىدە: تۇخۇمەك گۈلىنى ئېزىپ تالقانلاپ، زىغىر يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ ياكى تۇخۇمەك مۇيىسىنى قورۇپ كومۇرلەندۈرۈپ، سوقۇپ تالقانلاپ كۈنـ جۇت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ.

مىقتارى: تۇخۇمەك گۈلى 1.5 — 3 مىسقال، تۇخۇمەك ئۇنچىسى 1 — 3 مىسقال، تۇخۇمەك مۇيىسى 2 — 4 مىسقال، تۇ- خۇمەك شېخى بىلەن تۇخۇمەك يوپۇرمىغى سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: ئاكاتسىيە (ئورۇس دەرىخى) Robiniapseudo-acaciaL. (洋槐) دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

چوڭ يوپۇرماقلىق لويلا

大叶藜 Da ye li

(لويلا ئائىلىسى، لويلا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 — 1 مېتىر. (2) غولى تىك، كوپ شاخلىق، مىر- لىق، سىلىق بولۇپ، تۈكچىلىرى يوق. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، نىسبەتەن چوڭراق، سىپى ئۈزۈن، نېپىز، ئىككى يۈزى سىلىق، رەڭگى يېشىل، گىرۋىگىدە رەتسىز كەمتۈگى بولغانلىقتىن كوپ بۇرجەكلىك كورۇنىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان، گۈلى يېشىل، ئۈستىدە ئاق چاڭلىرى بولىدۇ. مۇيىسى ئۇششاق، يا- پىلاغراق دۇگىلەك بولۇپ، ئۈستىدە تورسىمان سىزىقلىرى بولىدۇ. (207 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز ئەتراپىدا، ئورماقلىق، ئوتلاقلىق، كوكتاتلىقلاردا، يېزا ـ مەھەللە ئەتراپلىرىدىكى ئەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئېچىلغاندا ئورۇۋېلىپ، ھول ئىشلىتىلىدۇ ياكى كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، بالىياتقۇنىڭ پاۋا ـ لىيەتچان قانىشى، ئوپكە سىلىدىكى قان تۆكۈرۈش، قان سىيىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: ئادەتتىكى لويىلىنىڭ يوپۇرمىغى كىچىك، ئالدى تەرىپى يېشىل، ئارقىسىدا ئاقۇش كۆلرەڭ چاڭلىرى بولۇپ، چوڭ يوپۇرماقلىق لويلا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ.

يەر توزغىغى

马勃 Ma bo （大口静灰球）

باشقا ئاتىلىشى: جىن تاماكىسى

(يەر توزغىغى ئاتىلىشى، يەر توزغىغى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) شار شەكلىدە ياكى شار شەكلىگە يېقىنراق كېلىدۇ، چوڭ ـ كىچىكلىگى بىردەك بولمايدۇ. يۇمران ۋاقتىدا ئاق رەڭلىك بولىدۇ، ئىچكى قىسمىدا گوش ماددىسى بولۇپ، سىرتقى

يۇزى سىلىق كېلىدۇ. (2) پىشقاندىن كېيىن تېنى يېنىكلىشىدۇ، پۇتۇن تېنى توق بېغىررەك، تۇتقاندا ئەۋرىشىمچان بولۇپ، سىرتقى قېپى قەغەزگە ئوخشايدۇ، ئىچكى قىسمى ساغۇچ قوڭۇر رەڭلىك تالقان بىلەن تولغان. پىشقاندىن كېيىن قول بىلەن ئەزسە ئىچىدىن «تۇتۇن» چىقىدۇ (208 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمانلىقلاردا، ئوتلاق قاتارلىق نەم يەرلەردە بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە سىرتقى پوستى ساغۇچ قوڭۇر رەڭگە كەلگەندە يىغىۋېلىپ نازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى تازىلاپ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. كاناي - كېكىرتەكنى ئا - چىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بادامسىمان بەز يالۇغى، كىكىرتەك يالۇغىدا: يەر توزغىغى 1 مىسقال، مامىرانچىنى (ھاراقتا قورۇلغان) 2 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، يالپۇز 1 مىسقال، پەربون 2 مىسقال، قوڭغۇراقگۈل 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كىكىرتەك يالۇغى، ئاۋاز داقىراتما يالۇغىدا، ئاۋاز پۇتۇشتە: يەر توزغىغى ۋە تازىلانغان شورنىڭ ھەر قايسىسىدىن 1 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل قوشۇپ، ئېغىزغا سېلىپ شۇمۇپ ئارقىدىن يۇتۇدۇ. (3) قاداقتا: يەر توزغىغى 1 مىسقال، چۈەنچۈك 1 مىسقال، چوڭ چىلان 7 تال (قاي- [illegible] ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ) قوشۇپ ئېزىپ، خېمىردەك قىلىپ، لاتىنىڭ ئۈستىگە سۈرتۈپ، قاداقنى يۇيۇپ تازىلاپ، دورا سۈرتۈلگەن لاتا بىلەن تېڭىلىدۇ. (4) سىرتقى يارە -

لمنىشتىن قاناشتا، بۇرۇن قاناشتا: يەر تۇزغىغىدىن ئاز مىقتاردا ئېلىپ، يارىلانغان ئورۇن تېڭىلىدۇ. بۇرۇن قانىغاندا بۇرۇن ئىچىگە پۇركىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

باشاق موڭگۇزى

麦角 Mai jiao (大头麦角菌)

باشقا ئاتىلىشى: كورگەندىم

(باشاق مۇڭگۇز ئائىلىسى، باشاق مۇڭگۇز ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ بىر خىل پارازىت زەمبۇرۇغ، رەڭگى قارا، ناھايىتى قاتتىق، شەكلى مۇڭگۇزسىمان بولۇپ ئارپا، بۇغداي، قىياق، مومۇش قاتارلىق باشاقلىقلار ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەرنىڭ باشاقلىرىدا پارازىت بولۇپ ياشايدۇ.

ئوسۇش ئورنى: بۇ زەمبۇرۇغ پارازىت بولۇپ ياشىغان باشاقلىق ئوسۇملۇكلەردىن تېپىلىدۇ (209 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا باشاق مۇڭگۇزى ئىشلىتىلىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە بۇغداي باشاقلىرى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى ئوتتا قاقلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: زەھەرلىك! بالىياتقۇنى قىسقارتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تۇغۇتتىن كېيىنكى بالىياتقۇ قاناش، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 فۇڭ، كوپىنچە چىلانما، سۇيۇق چىلانما ۋە

ئۇكول ياسالمىلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالـلارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوي كوزى ئوت

瓦松 wa song

باشقا ئاتىلىشى: كىيىك ئالمىسى.

(كوك مارال ئاتىلىمسى، قوي كوز ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 2 يىللىق گوش ماددىلىق سامان غوالـلۇق ئوسۇملۇك، تىك ئوسىدۇ، ئىگىزلىگى 10 - 25 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى روشەن، چاچما يىلتىزى كوپ. (3) تۇۋىـدىكى يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن سوقۇچاق بولۇپ بىر - بىرىگە زىچ جايلىشىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى تېمىنە شەكىللىك بولۇپ، غولىدا زىچ ئوسىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى كونۇسسىمان، گۈلى سۇس ھال ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك بولىدۇ (210 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ تاغلىق ئورۇنلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ، قاينىتىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى چۈچىمەل، تەبىئىتى موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! قان توختىتىپ، قاننى جانلاۋۇرۇپ، جاراھەتنى قورۇيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تېرىدىكى كاج يارىلار (ئۆزۈن ۋاقىت پۈتۈلمىگەن يارا ئېغىزى) دا: قوي كوز ئۇتىتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، 1% لىك ئاش تۇزى سۈيى بىلەن يارا يۇيۇلغاندىن كېيىن، يارىغا سېپىلىدۇ. (2) بۇۋاسىر قانىشىدا: قوي كوز ئۇتىنى يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قان تولغاقتا، ھېيىز تەڭشەلمىگەندە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 مىسقال.

چۇپۇرشاك

荠菜 Qi cai

(كىرىست گۈللۈكلەر ئائىلىسى، چۇپۇرشاك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىلىلىق، سامان غولۇق ئوسۇملۇك، ئېگىزلىگى 20—40 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يوپۇرماق قولتۇغىدىن شاخلايدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى توپىلىشىپ، يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ، پەيسىمان يېرىلىدۇ، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تېمىنە شەكلىدە، تۈۋى قىسمى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. گىرۋىكىدە دولقۇنسىمان ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدىن ۋە قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈلى كىچىك، رەڭگى ئاق، گۈل تاجى يايىرىغى 4 تال بولىدۇ. قىسقا مۇڭگۈزلۈك مېۋىسى يايىلاق، تەتۇر 3 بۇرجەكلىك بولۇپ، ئۇچى ئازراق ئويمان بولىدۇ (211 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، يول بويلىرى ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن قىسمى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈلى ئېچىلىغاندا كۆلىۋىلىپ، تازىلاپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ. تولغاقنى توختۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ھول چۈپۈرشاك 2 - 4 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قايناقسۇدا دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ ياكى چۈپۈرشاك گۈلى 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما بورەك يالىلۇغدا: چۈپۈرشاك گۈلى 5 مىسقال، يارماقگۈل 1 سەر، قۇچقاچ تىلى 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. سۈيىدۈكتە ئاقسىل كوپ بولغانلارغا چوك خوخا قوشۇپ بېرىلىدۇ. قان سىيىشى ئېغىر بولغانلارغا يالمان قۇلاق قوشۇپ بېرىلىدۇ. (3) سۈتسىمان سىيىش، ئۇچەي يالىلۇغى، تولغاق، كوزى قىزىرىپ ئىششىپ ئاغرىش، قان تۆكۈرۈش، قان سىيىش، بالىياتقۇدىن قان كېلىش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3·0—1 سەر.

ئېتىزلىق قىردىق بوغۇمى

问荆 Wen jing

باشقا ئاتىلىشى: قاشلىق ئوت

(قىردىق بوغۇم ئاتىلىشى، قىردىق بوغۇم ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىلنىلىق، سامان ئونىلىق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 25 - 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى قارامتۇل قوڭۇر رەڭلىك بولىدۇ، باش باھاردا سوسۇن ساغۇچ قوڭۇر رەڭلىك

كوپۈيۈش غولىنى چىقىرىدۇ، شاخلىمايدۇ. ئۇچىدا ماۋبى ئۇچىغا ئوخ-شايدىغان سىپورا خالتىلىق باشىغى بولىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يېشىل رەڭلىك ئۇزۇقلىنىش غولى چىقىرىدۇ، يۇمشاق، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. ئايلانما بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. بوغۇمىدا قوڭۇر رەڭدىكى پەردە-لەشكەن ئايلانما ئوسكەن تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى بولىدۇ (212-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرى، ئوتلاق، ئېتىز قاتارلىق نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلە-دۇ. يازدا ۋە كۈزدە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈرۈن قاناش، ھېيىز كوپ كې-لىش، ئۇچەي قاناش، قان تۈكۈرۈش. بۇۋاسىر قاناشتا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈيدۈك يولى يالىلۇغدا. سۈيدۈك ئوبدان راۋان بولماسلىقتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

بەھمەن (چوڭ يوپۇرماقلىق بەھمەن)

补血草 Bu xüecao (大叶矶松)

(بەھمەن ئائىلىسى، بەھمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۈملۈك. ئە-گىزلىگى 15 — 30 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك بولۇپ، يۇقۇرى قىسمى شاخلايدۇ. بىر تەرەپكە قىيپاش ئوسىدۇ. (3) تۈۋىدىكى يو-پۇرماقلىرى ئۇزۇنچاقراق تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقۇچاق بولۇپ، بەسەيگە

ئوخشاش توپلىشىپ ئوسىدۇ. غولىدىكى يوپۇرمىغى يىگىلەپ تەڭگىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، رەڭگى قوڭۇر بېغىرەك، گىرۋىگىدەتاق پەردىلەشكەن مادداـ لىرى بولىدۇ. (4) چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۇل رېتى خۇددى سۇپۇرـ گىگە ئوخشايدۇ. گۇل كاسسا ياپرىغى پەردىلەشكەن، رەڭگى ئاق، ۋارونكىغا ئوخشايدۇ، گۇلى كۇكۇش سوسۇن كېلىدۇ (213 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: پەس تاغلىق رايونلارنىڭ تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۇتۇن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ (مىللى تىبابەتچىلىگىدە يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ). ھەممە ۋاقىتتا يىغىشقا بولىدۇ. پاكىز يۇيۇپ تازىلاپ ئاپتاپتا قۇروتىلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشى، بالىياتـ قۇ بويۇن راكى ۋە باشقا قاناشلاردا: 5 مىسقال بەھەمەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى 50% لىق ئوكۇل سۇيۇقلۇغى ياساپ ھەر قېتىم 2 مىللىلىتىردىن كوشكە ئوكۇل قىلىنىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

ھىكەن سىبرىغى (كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەن)

蒲黄 Pu huang (宽叶香蒲)

(ھىكەن ئاتىلىسى، ھىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق ئىگىز ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوـ سۇملۇك، ئىگىزلىگى 2 - 3 مېتىر. (2) يىلتىزى يوغان، توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرىدا چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. غولى تاق ۋە تىك ئوسىدۇ. شەكلى تۇرۇكسىمان كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى كەڭ يىپسىمان، ئۇزۇنلۇغى تەخمىنەن بىر مېتىر، تۇۋى قىسمى غىلاپسىمان بولۇپ،

غولىنىيوگەپ تۇرىدۇ، كانايغا ئوخشايدۇ. (4) گۈلى تاق جىنىسلىق، ئاتىلىق گۈلى بىلەن ئانىلىق گۈلى بىر تۈپتە بولىدۇ. ئاتىلىق گۈلى گۈل سېپىنىڭ ئۈچىدا بولۇپ، رەڭگى سېرىق، باشاقسىمان بولىدۇ. ئانىلىق گۈلى ئۈنىڭ ئاستىدا بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، شەكلى كالتەككە ئوخشايدۇ. پىشقانىدا شامغا ئوخشاش بولۇپ، ئادەتتە توزغاق دېيىلىدۇ (214 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كول بويىدا، دەريالارنىڭ سۇ تۇختاپ قالغان جايلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە بار. بولۇپمۇ باغراش كولى، ئىلى دەريا ۋادىلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئاتىلىق گۈل چېچى (ھىكەن سېرىغى) ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى بېچىدىن ئېچىلغاندا ئاتىلىق گۈل رېتىنى كېسىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يەنچىپ، تاسقاپ گۈل چېچىنى ئوتكۇ-زۇۋېلىپ خام ياكى كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قان ماڭغۇزۇش، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىش ئۈچۈن خام بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. قورۇش ۋە قان توختىتىشقا قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، تۇغۇتتىن كېيىن قان تۇرۇپ قېلىپ قوساق ئاغرىشتا: خام ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، ئۈچار چاشقان مايىغى 3 مىسقال، تاغ دىنى 2 مىسقال، يىموساۋ 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) پالىياتقۇنىڭ پاتالىيەتچان قانىشىدا: ھىكەن سېرىغىنىڭ كومۇرى 3 مىسقال، كۈلى ئارچا يوپۇرمىغى 5 مىسقال (قورۇپ سارغايتىلغان)، كەتىرا 4 مىسقال (ھاراقتا قورۇلغان) ئېلىپ بۇمشاق سوقۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (3) قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناشتا: قورۇلغان ھىكەن سېرىغى 2 مىسقال، مودەن يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يەنىلىپ - ئۇرۇلۇپ

زەخمىلىنىشتە، قان ئۇيۇپ كوكۇرۇپ ئاغرىشتا: ھىكەن سىرىغى 3 مىسـ
قال، شاپىتۇل مېغىزى 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال،
چۇەن چۇك 2 مىسقال، زاراڭزا چىچىمگى 1.5 مىسقال
ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ، بىر ئىستاكان ئوغۇل بالا سۈيدۈگى بىلەن ئىـ
چىلىدۇ. (5) كويۇك (1 - ۋە 2 - دەرىجىلىك) تە، سىرتقى زەخمىـ
لىنىشتىن بولغان قاناشتا: ھىكەن سىرىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا
ئېلىپ، ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، ناھايىتى يۇمشاق سوقۇپ سىرتقا سىپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەۋدىن باشقا بەلە كوپ خىلدىكى ھىكەن بولۇپ، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ھەممىسىنىڭ ھىكەن سىرىغى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

يوگىمەچ (ئېتىزلىق يوگىيى)

田旋花 Tian xüan hua

باشقا ئاتىلىشى: لەپلەپ

(يوگىمەچ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئېتىزلىق يوگەي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، كوپىنچە تۈۋىدىن شاخلايدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپى ئۇزۇن، شەكلى ئۇزۇنچاق ئوقياسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك، ئۇچى دىخماق بولۇپ، تۈۋى قۇلاققا ئوخشايدۇ. (3) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدا يالغۇز ئوسىدۇ. رەڭگى سۈس قىزىل. ئاقۇش، شەكلى كانايسىمان، غوزا مىۋىسى شار شەكىللىك بولىدۇ (215 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز - دالىلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئو- سىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن گۈلى ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئىچكى - سىرتقى بۇۋاسىرنىڭ قانىشىدا: گۈلنى مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئېزىپ سىرتقا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كىيىك قېنى

山羊血 Shan yang xüe

باشقا ئاتىلىشى: ئېلىك قېنى

يىغىپ تەييارلاش: كىيىكنى تۇتقاندىن كېيىن، قېنىنى ئېلىپ، پاكىز يۇيۇلغان ئۇچەيگە قۇيۇپ، ئىنچىكە يىپ بىلەن 3 - 5 سانتىمېتىر جايدىن بوغۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تۇزلۇق، ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قان توختىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئۇرۇلۇپ زەخمىنىشلەردە، سۇنۇق ئىششىقلاردا: كىيىك قېنىنى يۇمشاق ئېزىپ، 1 - 2 گرامدىن سىرتىق ھاراق بىلەن كۇنىگە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) قان تۇكۇرگەندە، تەرەتتىن قان كەلگەندە، بۇرۇن قانىغاندا: كىيىك قېنىدىن 0.5 - 1 گرام ئېلىپ سىرتىق ھاراق بىلەن كۇنىگە 2 نوۋەت ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 گرام.

توشقان كالپۇك

兔唇花 Tuchun hua

(كالپۇكسمان گۇللۇكلەر ئاتىلىشى، توشقان كالپۇك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 30 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يالغۇز ئوسىدۇ. تۈۋىدىن شاخلىنىدۇ. رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق، سەل ياغاچلاشقان. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، 3 قۇلاقلىق پەيسىمان يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى ئاچىسىمان تېمىز يېرىلىدۇ، سىپى يوق، تۈۋىدە تىكەنلىرى بولىدۇ. (4) گۈل رېتى ئايلانما كۇنلۇكسىمان، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، گۈل كاسىسى كەڭ قوڭغۇراقسىمان، روشەن بولۇپ، تۈۋەن قىسمى زىچ يۇمشاق تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، يۇقۇرى قىسمى سىلىق كېلىدۇ، كىچىك قاتتىق مېۋىسى 3 بۇرجەكلىك بولىدۇ (216 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق تاغ باغرىدا ئوسىدۇ. ئىلى قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. دەسلەپ چېچەكلىگەن چاغدا، يەر ئۈستىدىكى قىسمىنى كېسىۋېلىپ، پارچىلاپ سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يالۇغنى يانداۇرۇپ، قاننى توختىتىپ، تېنىچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھەر خىل قاناشلاردا: توشقان كالپۇك، چاققاق يوپۇرمىغى ۋە غاز ئوتىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال دىن ئېلىپ، قاينىتىپ، كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

قىزىل مارال

土三七 Tu san qi (狭叶红景天)

(كوك مارال ئائىلىسى، قىزىل مارال ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى رەتسىز تۈگۈنەكسىمان سېمىز بولىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، گوشى ئاق، پوستى سويۇلۇغاندىن كېيىن بېغىرەڭگە ئوزگىرىدۇ. (3) غولى تىك ياكى بىر قانچە غولى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شاخلانمايدۇ. (4) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ ياكى سەل - پەل ئۈدۈل ئوسىدۇ. سېپى يوق، زىچ جايلاشقان، گوشلۇك بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تېمىنە شەكلىدە ياكى تېمىنە شەكلىدە، گىرۋىگى ھەرچىشسىمان بولىدۇ. (5) چەكلىك ئوگۈزسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈل تاجى ياپرىغى 5 تال، كىچىك، رەڭگى سېرىق بولۇپ، غۇنچە شەكىللىك مۇنىسى پىشقاندا 5 پارچىغا يېرىلىدۇ (217 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى قۇملۇق يەرلەردە، تاش ئارىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە يىلتىزىنى كولۇپىمپ، تازىلاپ، يالپاقلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قورۇيدۇ، قان توختىتىدۇ، زەھەرنى قايتۇرۇپ، ئىششىقنى يانداۋرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناشتا: قىزىل مارال، كىچىك خوخىنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال،

قاینتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئۇرۇلۇپ يارىلىنىشتا، بوغۇملارنىڭ تولغىشىپ كېتىشىدە: قىزىل مارال 3 مىسقال، لىپەكگۈل 4 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سۈت بىزىنىڭ غەلۋىرەكسىمان يىرىكلىق ئىششىغىدا: ھول قىزىل مارال يىلتىزىدىن 2 سەر (ياكى يوپۇرمىغىدىن 4 سەر) ئېلىپ، سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، سىرىق ھاراق ياكى ئىلىمان سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 مىسقالدىن 1 سەرگىچە.

مەرمەر تېشى

花蕊石 Hua rui shi

تونۇش: بىر خىل ئىلان ئىزى سىزىقلىق رەتسىز كالا-لەك ماددا بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ كۈلرەڭ ياكى سىرىق يېشىل، يۈزى غۇدۇر بولۇپ، نۇر ئاستىدا يۇلتۇزدەك پاقىرايدۇ. ۋەزنى ئېغىر، قاتتىق.

چىقىش ئورنى: كورلىنىڭ باشئەگىمىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ساپ مەر مەر تېشىنى ئوچاقتا سېلىپ، قىزىرىپ كەتكىچە قىزىتىۋېلىپ سوۋۇتۇپ ئۇۋۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈك، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئۇيۇغان قانلارنى تارقىتىدۇ. قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان توكۇرۇشتە: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشىدىن 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر نوۋەتتە 3 مىسقالنى يېرىم ئىستاكان ئوغۇل بالىنىڭ سۈيدۈگىدە سىل قاينىتىپ، تاماقتىن كېيىن ئىچىلىدۇ. (2) سىرتقى يارىلارنىڭ قانىشىدا: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشىنى يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىلىدۇ. (3)

قان تۆكۈرگەندە، بۇرۇن قانىغاندا، چوڭ - كىچىك تەرەتتىن قان كەلگەندە: كويدۇرۇلگەن مەرمەر تېشى ۋە چاچ كومۇرىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 سەر، ھىكەن سېرىغى كومۇرىدىن 2 سەر ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقال دىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەمەن (ئادەتتىكى ئەمەن)

艾 ai (野艾)

باشقا ئاتىلىشى: بىرىنجاسىپ

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئەمەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، بىر مېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى تىك، ئۈزۈن سىزىقلىرى بار، يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ. سېپى بار، كوپىنچە 3 قۇلاقلىق پەيسىمان يېرىلىدۇ، ئالدى يۈزى يېشىل، كەينى ئېقىش كۈلرەڭ كېلىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى قوڭغۇراققا ئوخشاش ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. بۇلار تىزىلىپ باشافسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ (مۇۋە مەزگىلىدە ئومۇمى گۈل رېتى شەكلىنى ئالىدۇ) گۈلى نەيسىمان، رەڭگى ساغۇچ يېشىل، بىر ئاز سوسۇن سىزىقلىرى بار، مۇۋىسى ئورۇق مۇۋە.

ئوسۇش ئورنى: ئوي - جاي ئەتراپلىرىدا، يول بويىدا، دالىلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يوپۇرمىغى ئىشلىتىلىدۇ. (1) يوپۇرمىغى: ياز يېشىدا گۈلى ئېچىلىشتىن بۇرۇن ئورۇۋېلىپ، يوپۇرماقلىرىنى

ئۇزۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. (2) ئەمەن كومۇرى: ئەمەننى ئوتتا قو-
رۇپ $\frac{7}{10}$ ھەسسىگىچە قارايتىپ، بۇنىڭغا ئازراق ئاچچىقسۇ قوشۇپ
تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ ئېلىپ قويۇلىدۇ (218 - رەسىمگە
قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز.
قان توختىتىدۇ. جىگىلۇ (经络) نى ئىسسىققا مايىل قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا:
2 سەر ئەمەن كومۇرىنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن
گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئاجىزلىق ۋە سوغاقتىن قو-
ساق ئاغرىشتا، بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: ئەمەن كومۇرى 2
مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز قالدۇغى 5 مىسقال، قانتىپەر 5 مىسقال، پىششىق
ئەگىرى سۈناي 3 مىسقال، قاينىتىپ شىرىلىك سۈيىنى سۈزۈۋېلىپ
بۇنىڭغا 4 مىسقال ئېشەك يېلمى قوشۇپ ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ. (4)
تېرىنىڭ ھوللۇكتىن قىچىشىشىدا، قوتۇرلاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ئە-
مەننى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 3 مىسقال.

ئېرۇننى تىنچلاندۇرغۇچى دورىلار

镇定安神药

تىنچلاندۇرغۇچى دورىلارنىڭ خاتىرجەم قىلىش ۋە ئۇخلىتىش خۇسۇسىيىتى بولۇپ، بۇلار ئۇيقۇسىزلىق، ئۇنۇتقاقلىق، يۈرەك سىلىش، باش قېيىش، ئىچى تىتىلداپ سىقىلىش، بوغۇنۇش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ئىشلىتىلىدۇ.

سۇمبۇل

缬草 Jie cao

(سۇمبۇل ئائىلىسى- سۇمبۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 1 مېتىر ئەتراپىدا بولىدۇ. (2) چاچما يىلتىزى كوپ، غولى تىك، غولدا ئۇزۇن سىزىقچىلىرى بار. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، پەيسىمان تولۇق يېرىلغان بولۇپ، ئۇچىدىكى يېرىقچە يوپۇرمىغى چوڭراق، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، 2 تەرىپىدىكى يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرى كىچىكرەك، شەكلى تېمىنەسىمان، گىرۋىگىدە شالاڭ ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۇل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇلى كىچىك، رەڭگى ھال ياكى سۇس سوسۇن، مۇنسى ئۇرۇق مۇۋە، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، ئۇچىدا پەيسىمان تۇكچىلىرى بولىدۇ (219 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، ئورمان ئەتراپىدا، ئوتلاقلار ۋە دەريا ۋادىلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز پەسلىدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. رېماتىزىمنى بوشىتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل ئاغرىش، پۇت ئاغرىش، قوساق ئاغرىش، يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخمىلىنىش، يۇرەك سىلىش، نېرۋ ئاجىزلىقلاردا: سۇمبۇلدىن 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ ياكى ئوغۇل بالىنىڭ سۈيدۈگى بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى سىپىرتلىق ياسالمىسى ئىچىلىدۇ (سىپىرتلىق ياسالمىسىنى تەييارلاش: 125 گرام سۇمبۇل يىلىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، 60% لىق سىپىرتتىن مۇۋاپىق مىقتاردا قوشۇپ چىلاپ، سۈزۈپ، يەنە ئۈستىگە 60% لىق سىپىرتتىن 1000 مىللىلىتىرغىچە قوشۇپ، ھەر قېتىم 4 - 8 مىللىلىتىردىن بىر كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ). (2) نېرۋ پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا: سۇمبۇل 1 سەر، ئەينۇلا 3 مىسقال، سىرىس قوۋزىغىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يېرىم جىڭ ھاراققا 7 كۈن چىلاپ، كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىم 10 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: شىنجاڭدا سۇمبۇلنىڭ تۈرلىرى كوپ بولۇپ ھەممىسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

سېرىس (يىپەك ئاكاتسىيىسى)

合欢 He huan

سېرىس قوۋزىغى (合欢皮) ، سېرىس گۈل غۇنچىسى (合欢花)

(پۇرچاق ئائىلىسى، سېرىس ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 4 - 5 مېتىر كېلىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 قابتىلانغان جۈپ سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرىنىڭ شەكلى يىچاقسىمان بولىدۇ. سىپى بولمايدۇ. كۈندۈزى يېيىلىپ، كېچىسى يىغىلىۋالىدۇ. (3) باشسىمان گۈل رېتى ئوگزىسىمان تىزىلغان بولۇپ، يېڭى شاخنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. ئاتىلىق گۈل يىپى ئىنچىكە ئۇزۇن، ھال رەڭلىك بولىدۇ. قاسراقلىق مېۋىسى مۇڭگۈزسىمان، شەكلى ياپىلاق ھەم نىپىز، پىشقاندا ساغۇچ قوڭۇر بولىدۇ (220 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭدا تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا قوۋزىغى (سېرىس قوۋزىغى)، غۇنچىسى بىلەن يېڭى ئېچىلغان گۈلى (سېرىس گۈل غۇنچىسى) ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىغىنى دەرەخ كەسكەندە ياكى دەرەخ شېخىنى پۇتىغاندا سويۇۋېلىپ، كەسلەپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. گۈلى تېخى ئېچىلمىغاندا يىغىۋېلىنىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي مۇتىدىل، زەھەرسىز. تېچلاندۇرۇپ، خاپىغانلىق چىقىرىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغىدىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقتا: سېرىس قوۋزىغى 5 مىسقال (سېرىس گۈل غۇنچىسى 3 مىسقال)، ئاق چۈغلۇق 2 مىسقال، لۇكگۇ 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق ئىششىغىدا: سېرىس قوۋزىغى 3 مىسقال، ئۈزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 3 مىسقال، كوك كاۋا مېغىزى 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) نېرۋ ئاجىزلىغىدا (يۈرەك سېلىپ، دېمى سىقىلىش، باش قېيىشتا): سېرىس قوۋزىغىدىن 1 سەر، ئاق چۈغلۇقتىن 1 سەر، سىردىن 8 فۇك ئېلىپ، ھەممىنى قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىم 4 فۇكدىن ئىچىلىدۇ. (4) گال ئاغرىشتا: سېرىس گۈلدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قايناقسۇغا دەملەپ، چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (5) يىقىلىپ-ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە: سېرىس قوۋزىغىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ كۈندە 2 قېتىم 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) چاقا - جاراھەتلەردە: سېرىس قوۋزىغى 5 مىسقال، ئۈچقات 1 سەر، قىزىل چۈغلۇق 5 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: سېرىس قوۋزىغى 2 - 4 مىسقال، سېرىس گۈل غۇنچىسى 1 - 3 مىسقال.

جەزبۇزار (ئالتاي جەزبۇزارى)

九节菖蒲Jiu jie chang pu (阿勒泰银莲花)

(ئىيىق تاپالمىقلار ئائىلىسى، جەزبۇزار ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، يەر ئاستى يىلتىزىسىمان غولى ئىنچىكە ئۈزۈن بولۇپ، توغرىسىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرى كوپ، رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق، چاچما يىلتىزى بولىدۇ. (2) غولى تىك، ئىگىزلىگى 8 - 25 سانتىمېتىر. (3) تۈۋىدىن

ئوسكەن يوپۇرماقلىرى 2 قايتىلانغان 3 قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، سىپى ئۇزۇن، كىچىك يوپۇرماقچىلىرىنىڭ كەمتۈكلىرى ۋە ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. (4) ئومۇمى ئورىغۇچىسى يوپۇرماقسىمان، 3 قۇلاقلىق بولىدۇ. گۈلى ئۈچىدىن ئوسىدۇ، رەڭگى ئاق ياكى گۈل تاجى ياپرىغىنىڭ تۈۋى كوكۈچ بولىدۇ. غوزا مەۋىسى يۇمۇلاق تۇخۇم شەكلىدە ياكى يېڭى كورۇنگەن ئاي شەكلىدە بولىدۇ، سىرتىدا يۇمشاق تۈكچىلىرى بولىدۇ (221 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ - دالىلاردا، چاتقالىلىقلاردا ۋە ئورمانلىقلار ئارىسىدا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ، ياز ۋە ئۈز پەسلىدە كولاپ، غولىدىكى يوپۇرماقلىرىنى ۋە چاچما يىلتىزىنى تاشلىۋېتىپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يوللارنى ئېچىپ، ھوللۇكنى تارقىتىدۇ. ئىشتەينى ئاچىدۇ. زەھەر تارقىتىش، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىق (قۇلاق غۇڭۇلداش، باش ئاغرىش) تا: جەزبۇزار 1 سەر، سىرىق يۇگەي 4 مىسقال، ئەگرى سۇناي 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) رىماتىزملىق يۇرەك كېسەللىگىدە: جەزبۇزار 2 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 5 مىسقال، قىزىل مۇڭلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، كەرمان 3 مىسقال، گۈل سامساق 2 مىسقال، پەربۇن 1.5 مىسقال، چوڭ چىلان 3 تال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قىزىتما كېسەللىكلىرىدىكى ھۇشسىزلىنىپ جويلۇش، قاتتىق بىئارام بولۇشتا ئىشلىتىلىدۇ. (4) غەلۋىرەك، ھەر خىل چاقىلار، قىچىشقاق، تەرىتكىلەردە: ھول جەزبۇزارنى ئۈزۈپ [illegible] تېگىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 1.5 مىسقال.

كەرمان

远志 Yuan zhi

(كەرمان ئائىلىسى، كەرمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئـوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 40 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى دۇگىلەك تۇۋرۇك سىمان، ئازراق ئەگرى بولىدۇ، رەڭگى ساغۇچ خورمىرەڭ، غولى تېگىدىن شاخلانغان بولۇپ، تىك ياكى قىيپاش ئوسىدۇ، ئىنچىكە ۋە ئاجىز بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان دۇگىلەك ياكى تارتېمىنەسىمان بولۇپ، سېپى يوق، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئـۇچىدا ئـوسىدۇ، گۈلى كىچىك، سېپى ئۇزۇن، گۈلى ئادەتتە كوك ياكى سۇس جىگەررەڭ ياكى ئاق رەڭدە بولىدۇ. مىۋىسى غوزا مىۋە، شەكـلى تەتۇر يۇرەك سىمان، ياپىلاق، ئۇچى ئويمانراق بولىدۇ، گىرۋىگىدە تـار قـانىتـى بولىدۇ (222 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ باغرىدا، تاغلىق يايلاقلاردا ياكى شەمشات ئورمانلىغىدا ئوسىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزى ۋە پۈتۈن ئوتى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە يىلتىزىنى كولىۋېلىپ، غولى ۋە يـوپۇرماقـلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتىدۇ. ئوتى گۈلىئېچىلىمىغان چاغدا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىقراق قېرىق. تەبىئىتى ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. خاتىرجەم قىلىپ، تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىنى يـاخشىلايـدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: يۇرەك سىلىپ بىئارام بولۇشتا، ئۇنۇتقاقلىقتا: كەرمان 3 مىسقال، ئىگىر 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام لۇكگۇ 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يوتۇلۇش، بەلغەم تۇكۇرۇشتە، كەرمان 3 مىسقال، قوكغۇراقگۇل 3 مىسقال، يۇلتۇز گۇل ۋە سوغۇ گۇلىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ماگنىت تېشى

磁石 Cishi

تونۇش: بۇ بىر خىل ماگنىتلىق رەتسىز كاللەكسىمان، ئېغىر، قاتتىق، تومۇر رەڭلىك مەدەن بولۇپ، تومۇرنى ئۇزىگە تارتالايدۇ.

چىقىش ئورنى: ماگمىلىق تاغ جىنىسلىرى (岩浆岩) ۋە سۇپىتى ئۇزگەرگەن (مىتامورفىك) تاغ جىنىسلىرى (变质岩) ئارىسىدا بولىدۇ. ئىلى، ئالتاي، قۇمۇل قاتارلىق جايلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا قېزۋۇلىپ، بۇنىڭدىكى ئولۇك ماگنىت ۋە كېرەكسىز نەرسىلەر چىقىرىۋېتىلىدۇ. ماگنىت تېشىنى كويدۇرۇش: ماگنىت تېشىنى تۇتۇنسىز چوغ ئوتقا قويۇپ، قىپ - قىزىل چوغ بولغىچە قىزدۇرغاندىن كېيىن، ئاچچىق سۇغا بىر ئاز چىلاپ قويۇپ، يەنە كويدۇرۇپ، يەنەبىر رەت چىلاپ قويغاندىن كېيىن، سوقۇپ يىرىك تالقان ھالغا كەلتۈرۈلىدۇ. ئىنىر 10 جىڭ ماگنىت تېشى ئۈچۈن 3 جىڭ ئاچچىقسۇ كېتىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. تېچلاندۇرىدۇ ۋە خاتىرجەم قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باش قىيىش، قۇلاق غۇڭغۇلداش، يۇرەك ئېغىپ، يۇزى قىزىرىپ كېتىشتە (يۇقۇرى قان بېسىم كېسىلىدە)، بېشى قېيىپ ئايلىنىپ كېتىش، كوڭلى ئېلىشىپ قۇسۇش (مېينىر كېسىلى) دە: كويدۇرۇلگەن ماگنىت تېشى 4 مىسقال (دەسلەپ قايىنىتىلىدۇ)، جۇيخۇا، خام ئەگرى سۇناي، ئالقاتلارنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، بەنشىيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز ئىچكى بېسىمى ئۇرلەپ كېتىش كېسىلى (چىڭگۇاڭيەن) دە، كوز جەۋھىرىگە ئاق چۈشۈشتە: سىجۇۋەن (磁珠丸) كۇمۇلىچىدىن كۇنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىم 2 مىسقالدىن يېيىلسە بولىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلىقتا گاسلىقتا، ۋە قۇلاق غۇڭغۇلدىغاندا: كويدۇرۇلگەن ماگنىت تېشىدىن 1 سەر، ياۋا كەشمىر، مودەن يىلتىز پوستى، جۇيخۇا گۈلىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، خام ۋە پىششىق ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

سىر سۇرۇخ

朱砂 Zhu sha

باشقا ئاتىلىشى: سىماپ سۇلفات مەدىنى

تونۇش: بۇ سىماپ سۇلفات رۇدىسى بولۇپ، چوڭ - كىچىكلىگى بىر خىل بولمىغان دانىچە شەكلىدىكى توق قىزىل ياكى قارامتۇلاق قىزىل. پاقىراپ تۇرىدىغان سىدىندىس ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: ئاقسۇ، ئۇلۇغچات قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەر قانداق ۋاقىتلىرىدا مەدەننى قېزىۋالغاندىن كېيىن، سۇدا پاكىز چايقاپ يۇيۇپ، ماگنىت تېشى بىلەن بۇنىڭدىكى تومۇر ئارىلاشمىلىرىنى چىقىرىپ تاشلاپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرلىك! تىچلاندۇرۇپ خاتىرجەم قىلىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىچى تىتىلداپ، يۇرىگى ئېغىپ، ئۇخلىيالمىغاندا: سىر سۇروخ تالقىنى 5 فۇڭ (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قاقلانغان چۈچۈكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) باش قېيىش، يۇرەك ئېغىشتا، چوچۇپ بىئارام بولغاندا: سىرسۇروخدىن 1 سەر، ماگنىت تېشىدىن 2 سەر، ھەزىم ئېچىتقۇسىدىن 2.5 سەر ئېلىپ، بۇلارنى بىرلىكتە يۇمشاق سوقۇپ، يەنە 1.5 سەر ھەزىم ئېچىتقۇسى بىلەن كۈمۈلاچ قىلىپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقال يىيىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 6 فۇڭ.

دىققەت: سىماپ بىلەن زەھەرلىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن مىقتارىنى ئاشۇرماسلىق ۋە داۋاملىق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

قىزىل تومۇرمەدىنى

赭石 Zhe shi

تونۇش: شەكلى ئوخشاش بولمىغان كاللەك مەدەن بولۇپ، قىزغۇچ خوما رەڭ، ئۈستىدە ئەمچەك تۈگمىسىدەك ئوسۇگى بار. بۇ ئوسۇكنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئاستىغى يۇزىدە ئۈگمىسى بىلەن ئوخشاش چوڭلۇقتا ئويمان بولىدۇ، كەسمە يۈزى كوپ قەۋەتلىك، جىسمى قاتتىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: كوپ خىلىق كانىلار ۋە تاغ جىنىسلىرى ئارىلىرىدىن تېپىلىدۇ. خېجىك، قەشقەر ۋە ئۇلۇغچاتتىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. قىزىل تومۇر مەدىنىنى ئوتقا سېلىپ قىزارتىپ دەرھاللا ئاچچىقسۇ بىلەن سۇغۇرۇپ، بىر ئاز توختاتقاندىن كېيىن، سۇزۇۋېلىپ يۇمشاق سوقۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز تەتۇر يەلنى بېسىپ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كېكىرىش ۋە قۇسۇشلاردا: قىزىل تومۇر مەدىنى 5 مىسقال، بىرىتانىيە قارا ئەندىرى، قانتېپەرلەرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال، خام زەنجىۋىل 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) جىگەرنىڭ مۇسپىلىگى كۆچىيىپ، كوز قاراڭغۇلىشىپ باش قايغاندا: قىزىل تومۇر مەدىنى 1 سەر، خام لۇڭگۇ ھەر قايسىسىدىن 8 مىسقال، تاشپاقا قېپى 6 مىسقال، چۇقا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىسسىغى ئېشىپ، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناشتا: قىزىل تومۇر مەدىنى 5 مىسقال، بەيماۋ يىلتىزى 1 سەر، كىچىك خۇخا، خام ئەگىرى سونا ئىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

دىققەت: ھامىلدارلارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش كېرەك.

10. جىگەرنى تىنچلاندۇرۇپ، يەلنى باسىدىغان دورىلار

(平肝熄风药)

بۇ دورىلارنىڭ تىنچلاندۇرۇش، تارتىشىشنى بوشاشتۇرۇش قاتارلىق خۇسۇسىيىتى بار. بۇ دورىلار باش قېيىش، باش چىڭقىلىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش ھەم پۇت - قوللار تارتىشىپ قېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

يادا تاش

马宝 Ma bao

تونۇش: بۇ كېسەل ئاتلارنىڭ ئاشقازان، ئۇچەي يوللىرىدىن چىقىدىغان بىر خىل تاش بولۇپ، كوپىنچە يۇمۇلاق ياكى يالپاغراق يۇمۇلاق بولىدۇ. چوڭلۇغى بىر خىل بولماستىن، كىچىكلىرى پۇرچاقتەك، چوڭلىرى مۇشتەك، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ بولىدۇ، سىرتىنىڭ رەڭگى سۇس ھاۋارەڭ، كۆلرەڭ ۋە قارا بولىدۇ، سىرتى سىلىق ۋە پاقىراپ تۇرىدۇ ياكى چاينالغان ئوتلارنىڭ ئىزى بولىدۇ، ئوزى تاشتەك قاتتىق كېسىلگەن بۇزۇنىڭ رەڭگى بوز رەڭ قارا - قات - زىنىلىرى بولىدۇ، ئىينەكتە ئوخشاش سەل پاقىرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كېسەل ئاتلارنىڭ ئاشقازان، ئۇچەي

يوللىرىدىكى تاشلارنى يىغىۋېلىپ پاكىز يۇيۇپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق - تۇزلۇغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، بەلغەمنى يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سۇ چېچەك، قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغى، تۇتقاقلىق، بالىلاردىكى تارتىشىشلاردا: 2 فۇك يادا تاشنى يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 فۇك.

قوشۇمچە: بوز ئات قۇيرۇغى (白马尾) چىش تارتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مۇۋاپىق مىقتاردىكى بوز ئات قۇيرۇغىنى ئېلىپ، تەبىئىنى ساقلاپ قالغىدەك قىلىپ كويدۇرۇپ (سارغىيىپ ئۇچلىرى ئېگىلگىچە كويدۇرۇلىدۇ)، يۇمشاق سوقۇپ 5% ولىق ئىسپىرت بىلەن خېمىر ھالىغا كەلتۈرۈپ، تارتىلىدىغان چىشنىڭ تۈۋىگە سۈركەپ بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن، چىشنىڭ تۈۋىدە كويۇشۇش ھېس قىلىنىپ، قورۇقلار كورۇنگەن چاغدا، چىش مۇلكىنى ئاجرىتىپ، چىش ئامبۇرى بىلەن ئاغرىق چىش تارتىۋېلىنىدۇ.

سازاك

地龙 Dilong

باشقا ئاتىلىشى قىزىل قۇرۇت

چىقىش ئورنى: نەم، بوش، لاي تۇپراقلىق جايلاردا كوپ بولىدۇ. كوپىنچە يامغۇردىن كېيىن يۇپراقتىن چىقىپ ھەركەتلىنىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا سازاكنىڭ پۇتۇن تېنى

ئىشلىتىلىدۇ. ئەتمياز، ياز ۋە كۈز پەسللىرىدە تۈتۈلىدۇ ياكى قېزىۋېلىنىدۇ ياكى ھول سۇ قامچا ئوتىنى ئېزىپ خېمىر ھالىغا كەلتۈرۈپ، بۇنىڭغا چاي ۋە سۈزۈك سۇ قوشۇپ سازاك كوپ جايغا قويۇلسا، سازاكلار ئوزلىگىدىن چىقىدۇ. بۇنى يېڭى بويىچە ياكى كۈل بىلەن ئوجۇقتۇرۇپ ئولتۇرۇپ، كۈلدىن ئايرىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، سۈيدۈك راۋان قىلىدۇ، زەھەرنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قىزىتمىلىق تارتىشىلاردا: سازاك 5 مىسقال، چايان 1 مىسقال، قۇنۇن 4 مىسقال، ئۇچقات 4 مىسقال، لىيەنچاۋ 3 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كانايچە يالۇغدا، زىققىدا: سازاكدىن 5 مىسقال، ئورۇك مېغىزىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) قۇلاق ئاستى بەز يالۇغدا: تىرىك سازاكنى پاكىزە يۇيۇپ، تەخسىگە قويۇپ ئوستىگە مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر سېپىپ، بۇنىڭدىن بولۇنۇپ چىققان سۇغا داكىنى چىلاپ ئاغرىق جايغا چاپلىنىدۇ. داكا قۇرۇغاندا ئۈدۈللۇق يوتكەپ تۇرۇلىدۇ. (4) سۈت بېزى ئىششىغى، بەلۋاغسىمان قوقاقلاردا: سازاك 5 دانە، قازان كۈيىسى 4 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئەتىگەن ۋە كەچتە بىر قېتىمدىن يارا ئورنىغا چېپىلىدۇ. (5) يۇقۇرى قان بېسىمدا: سازاكنى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 - 3 قېتىم ھەر قېتىم بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

پىلە قۇرۇتى

僵蚕 Jiang can

پىلە قۇرۇت مايىغى (蚕沙)

چىقىش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىن كوپرەك چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پىلىنىڭ ئۇششاق قۇرۇتلىرى بەيـ جاڭجۇن باكتىرىيىسى (白僵菌) بىلەن يۇقۇملىنىپ ئولگەندىن كېيىنكى قۇرۇپ قالغان پىلە (پىلە قۇرۇتى) ۋە پىلىنىڭ مايالىرى دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كېسەللىنىپ ئولگەن پىلە قۇرۇتلىرىنى ھاكنىڭ ئىچىگە سېلىپ، سۈيىنى شۇمۇرگۈزۈپ چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتقاندىن كېيىن، كېپەك بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پىلە مايىغى، پىلە قۇرۇتىنىڭ 2 - 3 - ئۈيقۇلانغان ۋاقتىدا چىقارغان مايالىرى بولۇپ، بۇلارنى يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ، غوزەكنى تېشىپ چىقىش ئالدىدىكى غوزەك قۇرۇتلىرىمۇ دورا بولىدۇ (223 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىتى: پىلە قۇرۇتىنىڭ تەمى ئاچچىقراق تۇزلۇق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىق يەلنى چىقىرىدۇ، چوچۇشنى باسىدۇ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ. پىلە مايىغىنىڭ تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. يەللەرنى ھەيدەپ، ھولـ لۇكنى قۇرۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بالىلارنىڭ چوچۇشىدە: پىلە قۇرۇـ تىـ 3 مىسقال، چايان 3 مىسقال، چوچۇكبۇيا 2 مىسقال،

سىرسۇروخ 1 مىسقال، يۇمشاق سوقۇپ ئۇن بىلەن خىمىر قىلىپ، سىرتىق پۇرچاق چوگىلىغىدا كۆمۈلاچ ياساپ بىر ياشقا تولغان بالىلارغا 2 كۆمۈلاچ بېرىلىدۇ. (2) يۇز نېرۋىلىرىنىڭ پارالىچىدا: پىلە قۇرۇتى، چايان ۋە ئاق پارپا (白附子) نىڭ ھەر بىرىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، ئايرىم - ئايرىم قۇرۇپ سارغايتىپ، بىرگە قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۆنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن سىرتىق ھاراق ياكى زەنجىۋىل سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: 2 مىسقال پىلە مايىغىنى قارايغىچە قورۇپ، يۇمشاق سوقۇپ سىرتىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ربما - تىزىم، قول - پۇتلار كۆيۈشۈپ ئاغرىغاندا: 1 سەر پىلە قۇرۇت ما - يىغىنى سۇدا قاينىتىپ، 5 مىسقال ھاراق قوشۇپ، 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (5) تۇتقاقلىقتا: 68 دانە غوزەك قۇرۇتىنى يۇيۇپ تازىلاپ، بۇنىڭغا سوغاق سۇ ۋە مۇۋاپىق مىقتاردا ناۋات قوشۇپ، ھورلاپ پىشىرىپ، بىر قېتىمدا يىيىلىدۇ. كېسەل تۇتۇشتىن بۇرۇن يىيىلسە تېخىمۇ ياخشى. (6) قان ئارىلاش تەرەت قىلىش، قان سىيىش، بالىياتقۇ قاناشلىرىدا: پىلە قۇرۇت تېرىسىنى (پىلە قۇرۇتىنىڭ تاشلىغان تېرىسى) قورۇپ سوقۇپ تالقانلاپ، كۆنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىم 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

چايان

全蝎 Quanxie

چىقىش ئورنى: تاش ئارىلاقلىرىدا، تام تۈۋۈكلىرىدە، نەم قاراڭغۇ جايلاردا ماكانلىشىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك ئۇچرايدۇ (224 - رەسىمگە قارالسۇن).

یمغمپ تەییارلاش: پۇتۇن تېنى دورا بولىدۇ، كەچ باھاردىن باش كۈزگە قەدەر تۇتۇپ، سۇغا سېلىپ ئۇجۇقتۇرۇپ ئول تۇرگەندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، قايتا تۇز سۈيىگە سېلىپ (ھەر بىر جىك چايان ئۈچۈن 2 - 3 سەر تۇز قوشۇلىدۇ) 3 - 4 سائەت قايناتقاندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، شامال تېگىپ تۇرىدىغان سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىغراق تۇزلۇق، تەبىئى موتىدىل، زەھەرلىك! يەلنى ھەيدەپ، تارتىشىشنى يېشىدۇ. چايان قۇيرۇغىنىڭ تەسىرى تېخىمۇ كۈچلۈكرەك بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: بالىلارنىڭ تارتىشىشىدا (تارتىشىپ كىرىشىپ قېلىش، ئارقىسىغا تارتىشىپ كېتىش) تە: چايان 2 - 5 فۇڭ، پىلە قۇرۇتى 3 مىسقال، سازاڭ 2 مىسقال، تىيەنما 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يارتا پالەچ، تىلى تۇتۇلۇش، ئېغىز - بۇرۇن مايماقلىشىشتا: چايانىدىن 2 مىسقال، سەكسەن پۇتتىن 1 تال، دورىلىق ئەڭلىك ئوت 3 مىسقال ئېلىپ، بۇلارنى سارغايغىچە قورۇپ يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 2.5 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىدا: چايانىنى گۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىم بىر دانىدىن ئۇدا 2 كۈن يىيىلىدۇ. (4) باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىغاندا: چايان 5 فۇڭ، سازاڭ 1 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 5 فۇڭ ئېلىپ، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم، ھەر قېتىمدا 1 مىسقال ئىچىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە چايان ۋە سوپۇن دەرىخى تىكىنىدىن تەڭ مىقتاردا قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئاغرىق جايغا چاپلاپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: چايان 0.8 - 1.5 مىسقال. چايان قۇيرۇغى 3 - 5 فۇڭ، تېنى ئاجىز كىشىلەر نىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىشى لازىم.

ئوغرى تىكەن

蒺藜 Jili

باشقا ئاتىلىشى: تومۇر تىكەن، چاھار پۇتى ئاسمانى

(ئوغرى تىكەن ئاتىلىشى، ئوغرى تىكەن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، كوپ شاخلىنىدۇ. يەر بېغىرلاپ ئوسىدۇ. ئۇزۇنلۇغى 30 - 60 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنىدە ئاق يۇمشاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسىدىغان جۈپ سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق. (3) گۈلى سېرىق قولتۇغىدىن يالغۇز ئوسىدۇ. مېۋىسى پىشقاندىن كېيىن يېرىلىدۇ ۋە ھەر بىر مېۋىدە بىر جۈپتىن ئۇزۇن ۋە قىسقا تىكەنلىرى بولىدۇ (225 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: دەريا بويلىرىدا، دالىلاردا ۋە قۇم دوۋىلىرىدە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە مېۋىسى پىشقاندا ئورۇپ مېۋىسىنى قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام سويىچە ياكى تۈز سىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ يۇمىران مايىسىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىق ھالىل، زەھەرسىز. جىگەرنى ياشارتىدۇ. يەلنى تارقىتىدۇ، كورىنى روشەنلەشتۈرىدۇ، قاننى ماڭدۇرىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئوتـ كۈر يالىلۇغىدا: ئوغرى تىكەن 4 مىسقال، جويخۇاگۈل 2 مىسقال تاجىگۈل ئۇرۇغى 3 مىسقال، قىرىق سوغۇم 3 مىسقال، پونۇس 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) كوز مۇڭگۈزلۈك پەردىسى بۇلۇتـ لىشىپ قالغاندا: ئوغرى تىكەن 2 مىسقال، جۇيخۇاگۈل 3 مىسقال، چىرىلداق قىپى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى يۇمشاق سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (3) ئېشەك يېمىدە، تېرە قىچىشىشتا ئوغرى تىكەن 3 مىسقال، كەۋرەك 3 مىسـ قال، چىرىلداق قىپى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

دىگزىيا

牛黄 Niu huang

باشقا ئاتىلىشى: كالا ئوت تېشى

تونۇش: بۇ ئوت تېشى بىلەن ئاغرىغان كالىلارنىڭ ئوت خالتىسى، ئوت كانىلى ۋە ئوت يوللىرىدا ئۇچرايدىغان تاش بولۇپ، كوپىنچە تۇخۇمسىمان، شارسىمان، ئۇچ بۇرجەك ياكى چاسا شەكىلـ لەردە بولىدۇ. ئاز ساندىكىلىرى نەيسىمان ياكى دانىچەسىمان بولىدۇ. سىرتى سىرىق ياكى خومارەڭ سىرىق بولۇپ، كەسمە يۈزىدە قەۋەت ـ قەۋەت سىزىقلىرى بولىدۇ. پۇرىغى خۇشبۇي، تەمى دەسلەپـ تە سەل قېرىق. كېيىنچە تاتلىق تۈيۈلىدۇ، تىل ئۈستىگە قويۇلسا سالقىنلىق ھېس قىلدۇرىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئوت تېشى كېسەللىگى بىلەن ئاغرىـ

غان كالىلارنى سويغاندا، ئۇنىڭدىكى ئىوت تاشلىرىنى چىقىرىۋېلىپ، (ئۇۋۇلۇپ كەتمەسلىك كېرەك)، پاختىغا ياخشى يوگەپ، پوستى بىر ئاز قېتىشقىچە سايىدا قۇرۇتۇپ، ئاندىن يىپ بىلەن باغلاپ سايىغا ئېسىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىقراق قېرىق، تەبىئىي سوغاققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ. چوچۇشنى باسىدۇ، يوللارنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتكۇر يۇقۇملۇق كېسەللەردىكى يۇقۇرى قىزىتما، ھۇشىدىن كېتىش، تارتىشىش، جويلۇش، تىپىرلاپ بىئارام بولۇش، بالىلاردىكى ئىسسىقلىق ئەۋجىگە ئىلىشتىن بولغان تارتىشىشلاردا: دېڭزىيا 2 فۇك (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، مامىرانچىنى 5 مىسقال، چايان 5 فۇك، سىرسۇرۇخ 1 مىسقال (ئايرىم ئىچىلىدۇ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) پۇۋاق ھول تەمرەتكىسىدە دېڭزىيا 1 فۇك، (ئايرىم ئىچىلىدۇ)، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، قامچا، ئوت 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سىرتقا ئىشلەتكەندە، گال ئاغرىقلىرى، ئېغىز يارىلىرى، غەلۋىرەك، چىقان قاتارلىق يارىلارنى ساقايتىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 فۇك.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

11 - قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار

(补益药)

قۇۋەت بەرگۈچى دورىلار ـ بەدەنگە قۇۋەت بەرگۈچى، قاننى قۇۋەتلەگۈچى، موسپىللىككە يارەم بېرىپ، مەنپىللىكنى ئاسرايدىغان دورىلار. بۇ دورىلار ماغدۇرسىزلىق، دېمى سىقىلىش، سوزلىگەندە ماغدىرى بولماسلىق، ئوزلىگىدىن تەرلەش، ئىچى ئوتۇش، بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىش، قان ئاجىزلاپ چىرايى سارغىيىش، كالپۇك ۋە تىرناقلارنىڭ ئاقىرىشى، باش قېيىش، يۈرەك ئېغىش، ھېيىز تەڭشەلمەسلىك، مۇسپىللىگى ئاجىزلىغىدىن كېلىپ چىققان قول پۇتى توڭلاپ سوغاقتىن قورقۇش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق، ئېھتىلام، بەل سىقىراش، كوپ سىيىش، مەنپىللىگى ئاجىزلىغىدىن كېلىپ چىققان قۇرۇق يوتەل، ساختا ئىسسىقلىق، ئوغرى تەر قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

بەدەنگە قۇۋۋەت بەرگۈچى دورىلار

(补气药)

قان تىپەر (شىنجاڭ قان تىپەرى)

党参 dang shen

باشقا ئاتىلىشى: تورسۇلداق، سۇغۇر سىپىسق ئوتى

(قوڭغۇراق گۈللۈكلەر ئائىلىسى، قان تىپەر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر، سىپىسق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزى توم، شەكلى موكىغا ئوخشايدۇ، يۇقۇرى ئۇچىدا ھالقىلىق سىزىقلىرى بولىدۇ. كېسىلگەن يۈزى ئاق بولىدۇ. ئوق غولى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن ياكى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپىق قىسقا، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى كەڭ تېمىنەسىمان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى تەدرىجى كىچىكلەيدۇ. (4) گۈلى شېخىنىڭ ئۇچىدىن ياكى يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شەكلى قوڭغۇراقسىمان رەڭگى ئاقۇش كوك كېلىدۇ. غوزەك مېۋىسى 3 كە يېرىلىدۇ، مېۋىسى پىشقاندا گۈل كاسىسى چۈشۈپ كەتمەيدۇ (226 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇلى ئورنى: تاغ جىلغىلىرى، تاغ داغرىدىكى ئورمانلىق قاتارلىق نەم جايلاردا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي ۋە كوئېنلۇن تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۆز پەسلىدە قىزىۋېلىنىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ. قان ـ قۇۋۋىتىنى تولۇقلايدۇ. خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال ئاشقازان ئاجىزلىغىدا، ئىشتەي تۇتۇلۇپ ئاجىزلىغاندا: قان تېپەر 7 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، چۇ-چۇكبۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان ئازلىقتا: قان تېپەر 5 مىسقال، ئىشلەنگەن كەتىرا 1 سەر، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئالىقات 5 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇ-چۇكبۇيا 1 مىسقال، چوڭ چىلان 3 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) باللارنىڭ ئىشتەپسى تۇتۇلۇشتا: قان تېپەر 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن بەيجۇ 1 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 2 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 سەر.

قوشۇمچە: لۇئەن قان تېپەرى (潞党参) بۇنىڭ ئۇرۇغى سەنشىدىن يوتكەپ كېلىنىپ غۇلجىدا تېرىلماقتا، ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ.

كەتىرا

黄芪 Huang qi (近缘黄芪)

(پۇرچاق ئائىلىسى، كەتىرا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كۆپ يىللىق ئىلان غوللۇق ئوسۇملۇك. ئىگىزلىگى 50 — 80 سانتىمېتىر. (2) ئوق يىلتىزى ئۇزۇن، شەكلى تۇۋرۇكسىمان بولىدۇ. غولى تىك، سىرتى شالاڭ، ئاق تۈكلەر

بىلەن قايلانغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، ئۇششاق يوپۇرماقلىرى كىچىكرەك، سانى 17 - 29غا قەدەر بولۇپ، تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ، قوشۇمچە يوپۇرمىغى 3 بۇرجەكلىك تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈل رېتى قىسقا، گۈللىرى زىچ، كېپىنەكسىمان، رەڭگى سۇس سېرىق، ئومۇمى گۈل سېپى ناھايىتى ئۇزۇن بولىدۇ. گۈل كاسىسىسى قوڭغۇراققا ئوخشايدۇ، قارا تۇكلىرى بولىدۇ. قاسراقلىق مەۋسى كوپۇپ چوڭىيىپ پۇۋەككە ئوخشايدۇ، ئۇرۇغى ئۇششاق بورەكسىمان، رەڭگى قارا (227 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى تاغ ئورمانلىقلىرىدىكى ئوچۇقچۇلۇقتا، ئورمان بويلىرىدا، چاتقاللىقلاردا كوپ ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي رايونلىرىدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلتىزى دورا بولىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىپ، چاچما يىلتىزى ۋە لاي توپىلارنى تازىلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ، يالپاغلاپ توغراپ خام بويىچە ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، تاش بەدەننى چىڭىتىپ، قۇۋەت بېرىدۇ، تەرلەشنى توختىتىدۇ، ھارام ئەتلەرنى يوقىتىپ، ئەت ئۇندۇرىدۇ. سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، ئىششىقلارنى يانداۋرىدۇ. خام ئىشلەتكەندە تاش بەدەننى چىڭىتىپ تەر توختىتىش تەرىپىگە مايىل بولىدۇ، ئوت بىلەن جياگۈك قىلىپ ئىشلىتىلسە تال ئاشقازاننى قۇۋەتلەش تەرىپىگە مايىل بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇن مۇددەتلىك كېسەل، ئازاۋىدىن بەدەن ئاجىزلاشقاندا: كەتمىرادىن 2 سەر، قان تېپىەردىن 1 سەر ئېلىپ قوي گوشى بىلەن شورپا قىلىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوڭى چە-

قىپ قىلىش ۋە بالىياتقۇ چىقىپ قىلىشتا: كەتمرا 5 مىسقال، قان تىپىر 3 مىسقال، پەربۇن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بو-رەك ياللۇغىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىقلاردا: خام كەتمرا 1 سەر، تاۋۇز شاپىغىنىڭ شوپىگى 2 سەر، توشقان زەددىگى 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاددى ئىششىقلاردا: كەتمرا 5 مىسقال، قان تىپىر 5 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۇز يىلىمى 5 مىسقال (ئايرىم ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ) پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 5 مىسقال، چوڭ چىلان 5 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) غەلۋىرەك ئۇزۇنغىچە ئېغىز ئالما-غاندا: كەتمرا 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئۇچقات 5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكىنى 2 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، چۇەنچۇڭ 3 مىسقال، ياۋا كەشىمىر 3 مىسقال، چۇچۇكبۇبا 1 مىس-قال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ھېيىز توختاپ قالغاندا رەڭگى سارغىيىپ، بېشى قىيىپ، يۇرەك سىلىپ، نەپەس سىقىلىپ، بەل پۇتلىرى سىقىراپ ئاغرىغاندا: كەترا 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، لىپەككۇل 4 مىسقال، قاي-نىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) تاش بەدەن ئاجىزلىغىدىن بولغان تەرلەشتە: كەتمرا 3 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، كەۋرەك 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

قوشۇمچە: مۇنچاق قوراي (岩黄芪) (پۇرچاق ئائىلىسى، مونچاق قوراي ئۇرۇغدىشى) (228 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئاساسىي ئالاھىدىلىگى: قوشۇمچە يوپۇرمىغى پەرداللەشكەن، خورمارەك، گۈلى بېغىرەك، قاسراقلىق مىۋىسى ياپىلاق تەسۋىسمان، سىرتىدا تورسىمان سىزىقچىلىرى بولۇپ، گىرۋەكلىرىدە تارقاناتلىرى بولىدۇ. ئاساسەن ئالتاي، تيانشان تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

ئاقسۇ كەتىراسى (阿克苏黄芪) (229 - رەسىمگە قارالسۇن). ئالاھىدىلىگى: كىچىك ياپراقچىلىرى چوڭراق، ئۇزۇنلۇغى 2-4 سانتىمېتىر، كەڭلىگى 1 - 1.5 سانتىمېتىر، تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، كىچىك ياپراقچىلىرى ئادەتتە 7 تال بولىدۇ. قاسراقلىق

مۇنسى كەتىرا مۇنسىددىن چوڭراق، سىرتىنى پەردە قاپلاپ تۇرغاندەك كورىنىدۇ. يىلتىزسىمان غولىنىڭ ئۇچىدا ھالقىلىق سىزىقچىلىرى بولىدۇ.

(3) **خېلەنشەن كەتىراسى** (贺兰山黄芪) (230 - رەسىمگەقارالسۇن). ئالاھىدىلىگى: كىچىك ياپراقچىلىرى تەتۇر يورەكسىمان، قاسراقلىق مۇنسى ئۇزۇن بولۇپ خۇددى نوخۇتقا ئوخشايدۇ. ئۇچى ئۇچلۇق بولىدۇ، سىرتىدا تورسىمان سىزىقلىرى، ئىچىدە ئايرىغۇچى پەردىسى بولىدۇ، تىيانشاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

(4) **ئىلى كەتىراسى** (伊犁黄芪) (231 - رەسىمگەقارالسۇن). ئالاھىدىلىگى: كىچىك ياپراقچىلىرى 5 - 7 جۈپ، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق ياكى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە بولۇپ، كەينى تەرەپتە ئاق تۈكلىرى بولىدۇ. يۇقۇرقىلاردىن باشقا رايونىمىزدا **دۇڭبېي كەتىراسى** (东北黄芪)، **ئىچكى موڭغۇل كەتىراسى** (内蒙黄芪) يوتكەپ تېرىلماقتا، ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ. يۇقۇرىدا ئېيتىلغانلارنىڭ ھەممىسى كەتىرا سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىل مۇدىلىك شاقاقۇل

黄精 Huang jing

(پىياز ئاغىلىسى، شاقاقۇل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تەخمىنەن 60 سانتىمېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى تۇغرا ئۇزۇنىغا ئوسىدۇ. بوغۇملىرى ۋە چاپما يىلتىزلىرى بولىدۇ، رەڭگى سۇس سېرىق كېلىدۇ. غولى يەككە تىك ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نۇۋەتلىشىپ ياكى ئايلانمىراق ئوسىدۇ، سىپى بولمايدۇ، يىپسىمان

تىمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (4) گۈلى كانايىسىمان، رەڭگى سۈس سوسۇن بولۇپ، ئادەتتە قولتۇغىدىن 2 تالىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. شىرىنلىك مۇيىسى شار شەكلىدە، رەڭگى قىزغۇچ بولىدۇ (232 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى ئورمانلىقلاردا ياكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ، تيانشان، ئالتاي، كوئىنلۇن تاغلىرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ يىلتىزسىمان غولى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسللىرىدە قېزىۋېلىپ تازىلاپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، توغراپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. يۇرەك، ئوپكىنى هوللەشتۇرىدۇ. خىلىت هاسىل قىلىپ، ئاشقازاننى ئاسرايدۇ، ئىلىك ۋە دەنىنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تومۇر ماددىسى يېتىشمەسلىكتىن بولغان قان ئازلىقتا: قىزىل مۇدىلىك شاقاقۇل 1 سەر، قارا مۇئىر (黑木耳) 1 سەر، چىلان 30 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىكتىن بولغان قان ئازلىقتا: قىزىل مۇدىلىك شاقا قۇل 5 مىسقال، نىلوپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال (ئابىرىم ئېرىتىلىدۇ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: قىزىل مۇدىلىك شاقاقۇل ۋە داڭگۇينىڭ هەر بىرىدىن 4 سەر ئېلىپ، بۇنىسى 2 سەر ياخشى هاراق بىلەن هورلاتقاندىن كېيىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ چىكىلەنگەن هەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم هەر قېتىمدا بىر كۈمۈلاچىن يېيىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلى قىزىتمىسىدا: قىزىل مۇدىلىك شاقا قول 5 مىسقال، ئالمقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، تەسۋى قوناق 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) پۇت تەمرەتكىسى ۋە يوتا تەمرەتكىسىدە:

يىرىم جىك قىزىل مۇدىلىك شاقاقۇلنى سۇدا قاينىتىپ مەلھەم ھالغا كەلتۈرۈپ، سىرتقا سۈركىلىدۇ. (6) تال ئاشقازان ئاجىزلىغى ۋە ئوپكە ئىسسىغى ئېشىپ كەتكەنلىكتىن بولغان يوتەلدە، ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئوپكە سىلىدىكى قان تۈكۈرۈشتە: شاقاقۇل 4 سەر، گۈلسامساق يىرىم جىك، غاز ئوتى 2 سەر، بۇلارنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 3 قېتىم، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 مىسقال.

ئىزاھات: قىزىل مۇدىلىك شاقاقۇل ئەسلىدە شاقاقول (polygonatum officinale All — 玉竹) بىلەن بىر ئۇرۇق داشتىكى ئوسۇملۇك. بىراق شەكلى شاقاقۇلدىن كوپ پەرقلىنىدۇ. رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدا قىزىل مۇدىلىك شاقاقۇل، شاقاقۇل ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە.

بەيجۇ

白术 Bai zhu

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بەيجۇ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 60 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان غولى سىمىز مۇشقا ئوخشاۋراق كەتكەن، قوۋزىغى كۈلرەڭ ساغۇچ، غولى تىك بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ توسىدۇ. ئوتىنىڭ ئوۋەن قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى ئىكىتىۋۇر يىرىلغان. يۇقۇرى قىسمىدىكى يوپۇرماقلىرى يىرىلمىغان، بىر ئاز چوڭراق، شەكلى تۇخۇمسىمان تىمىنە شەكلىدە بولۇپ، گىرۋەكلىرىدە تىكەنلىك چىش-

لمری بولىدۇ. (4) باشسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئۇسىدۇ، گۈلى كىچىك رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، ئومۇمى ئورىغۇچىسى قوڭغۇراقسىمان كوپ قەۋەتلىك، ئەڭ سىرتقى قەۋىتى پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ياپراقسىمان ئورىغۇچى ياپراقلاردىن تەركىپ تاپىدۇ. مىۋىسى ئورۇق مىۋە بولۇپ بىر ئاز ياپىلاق كېلىدۇ (233 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ھاۋاسى سالقىن، تۇختام سۇلارنى چىقىرىۋېتىش ئەپلىك بولغان قۇمساڭغۇ يەرلەرگە تېرىپ ئوستۇرۇشكە بولىدۇ. غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. تېرىپ 1 - 2 يىل ئوتكەندىن كېيىن، كۈزدە يوپۇرماقلىرى سارغايغاندا قېزىۋېلىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تولۇق نەمدەپ يالپاغلاپ توغراپ، كېپەك ياكى تۈپراق بىلەن قورۇپ ياكى قورۇپ كومۇرلەندۈرۈپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي بىر ئاز ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. تال ئاشقازانغا قۇۋەت بېرىپ، تالنى ساغلاملاشتۇرىدۇ. سۇلارنى راۋان قىلىپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، تەر توختىتىدۇ، ھامىلەنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ھەزىم قىلىش ناچارلىق، ئىشتەي ياخشى بولماسلىقتا: قان تېپەر 4 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن دولانە 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئىشتەي ياخشى بولماسلىق، قوساق كوپۈش، ئىچ ئوتۇشتە قان تېپەر 3 مىسقال، كومۇرلەنگەن بەيجۇ 3 مىسقال، پىچەكگۈل 5 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، دولانە 3 مىسقال، ھەزىم ئىچىتقۇسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئوچەي يارىلىرىدا: قان تېپەر 1 سە، بەيجۇ 1 سە، سوغۇگۈل 1

سەر، جۇزبۇۋا (مۇسكات ياڭغىنىڭ مېغىزى) چۇچۇكبۇيىدىن 2.5 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم 1 - 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.
(4) بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىلىرى كورۇنگەندە (بەدەن ئاجىزلىقتىن هامىلە قوزغۇلۇپ كېتىپ قان كەلگەندە): كەتىرا 5 مىسقال، پىچەكگۇل 5 مىسقال، ئەمەن 1.5 مىسقال، كومۇرلەنگەن توشقان ئوت 3 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 4 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، غاز ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

چوڭ چىلان

大枣 Da zao

چىلان قوۋزىغى 枣树皮
باشقا ئاتىلىشى: سوقا چىلان

ئوسۇش ئورنى: بورىتالا، سۇيدۇك ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ هەرقايسى جايلىرىدا ئوستۇرىلىدۇ.
يىغىپ تەييارلاش: كۇزدە مەۋسىسى پىشقان چاغدا قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغىمۇ دورا بولىدۇ.
تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسىققا مايىل، زەهەرسىز. تال ئاشقازانغا قۇۋەت بېرىدۇ، خىلىت هاسىل قىلىدۇ، دورىلارنى تەڭشەيدۇ.
ئىشلىتىلىشى: (1) تال ئاجىزلاپ، ئىچى سۇرۇشتە، هەزىم قىلىش ناچارلىغىدا: چوڭ چىلان 5 دانە، قان بىپەر، بەيجۇلارنىڭ هەر قايىسىدىن 4 مىسقال، ياۋا كەشمىر، هەزىم ئېچىتقۇلارنىڭ هەر قايىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2)

سەزگۈرلىگى ئاشقانلىقتىن بولغان سوسۇن داغ كېسەللىگىدە: 3 سەر چوڭ چىلان قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) سىرغىتىماق كوكرەك پەردە يالۇغىدا: چوغۇندان 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئۇچەي يالۇغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشتە: قېرى چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغىدىن 1 - 3 مىسقالنى قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىچىلىدۇ. (5) سىرىق چۇشكەندە: جىنتىيانا 5 مىسقال، چوڭ چىلان 4 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ھەزىم بوللىرىنىڭ راكلىرىدا: ئاغىچە تالقىنىدىن 3 سەر، چىلان ئېتىدىن 4 سەر ئېلىپ، بۇلارنى چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 - 4 كۈمۈلاچ يەيىلىدۇ. (7) جاراھەتلەردىن قان چىققاندا: قېرى چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىغى، رەۋەن، داڭگۈيلارنىڭ ھەر بىرىدىن پاراۋەر مىقتاردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سىپىپ تېڭىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

قوچاق قول

手掌参 Shou zhang shen

باشقا ئاتىلىشى: پاپى

(ئۇلكە مايىغى ئاتىلىشى، قوچاق قول ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. (2) تۈگۈنەك غولى گوشلۇك، 4-6 گىچە شاخلانغان بولۇپ خۇددى. ئىككى ئالقاننى بىر - بىرىگە يېقىنلاشتۇرغاندەك كورۇنىدۇ. يېڭى ئوسكىنى ئاق رەڭلىك كېيىن

سىرتق رەڭگىگە ئوزگىرىدۇ. (3) غولىدىكى يوپۇرماقلىرى 4-7 تال، شەكلى كەڭ يىپسىمان ياكى تىمىنەسسىمان، يوپۇرماق تومۇرلىرى توز (پاراللىل تومۇر) بولۇپ، يوپۇرماقنىڭ تۇۋى غولىنى ئوراپ تۇرىدۇ. (4) باشاقسىمان گۈل رېتى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلى بىغىرەك ياكى سۇس بىغىرەك بولىدۇ (234 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ جىلغىلىرىدىكى ئوتلاقلاردا، ئورمانلىقلاردا ۋە چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: تۇگىنەك غولى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە قىزىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىقراق تاتلىق، تەبىئىي، ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۈرۈپ، موسىپىلىككە يارىدىم بېرىدۇ. قۇۋەت ۋە قاننى تەڭشەيدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق ۋە ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا. (2) ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇشتە، ئاق خۇندا، قان ئازلىقتا. (3) ئۇرۇلۇپ، - سوقۇلۇپ زەخىملىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا بىر خىل تۈلكە مايالى ئوتى (红门兰) بولۇپ، بۇنىڭ يۇقۇرى قىسمى قوچاق قولغا بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ لېكىن بەر ئاستى يىلتىزسىمان غولىنىڭ بىرىقچىلىرى تۇگۈنەككە ئوخشايدۇ. بۇنى قوچاق قول ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئەنجۇر

无花果 Wu hua guo

(ئۇزمە ئاتىلىشى، ئەنجۇر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 3 مېتىردىن ئاشمىدۇ، كوپ شاخلىنىدۇ، غول ۋە يوپۇرماقلىرى سۈندۈرۈلسا، ئاق سۈت چىقىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن قېلىنراق، شەكلى يۇمۇلاغراق، تۈۋى يۈرەكسىمان بولۇپ، ئادەتتە 5 كە يېرىلىدۇ. (3) گۈللىرى تەتۇر تۇخۇم سىمان ياكى شار شەكىللىك گۈل تېگىگە يوشۇرۇنۇپ، يوشۇرۇن باشلىق گۈل رېتىنى شەكىللەندۈرىدۇ. گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. گۈل تېگى تەدرىجى چوڭىيىپ تەتۇر تۇخۇم شەكلىدىكى گوشلۇك يالغان مېۋىگە ئايلىنىدۇ. مېۋىسىخام چېغىدا ئېشىل رەڭدە بولۇپ، پىشقاندا ساغۇچ قوڭۇر ياكى سوسىن قوڭۇر رەڭگە كىرىدۇ (235 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭدا بولۇپمۇ قىزىلسۇ رايونىدا كوپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يېغىپ تەييارلاش: مېۋىسى دورا بولىدۇ. پىشقاندا ئۈزۈۋېلىپ، قاياناقسۇغا بېسىپ ئالغاندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. بۇنىڭ شېخى، يوپۇرمىغى، ۋە يىلتىزىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىتى: تىنىق تاتلىق، تەبىئىتى سوتىدىل، زەھەرسىز. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، تالنى ياخشىلايدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. رېماتىزىمنى يوقىتىدۇ، قان توختىتىدۇ، سۈت ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قۇرۇق يوتەل ۋە كونا يوتەلدە: ئەنجۇر 3 مىسقال، قۇرۇق ئۈزۈم 5 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاسىر قاناشتا: ئەنجۇر ۋە تۇخۇمەك گۈلىنىك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. مۇۋە ياكى يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ سىرتىدىن ھودۇتۇپ يۇيۇلىدۇ. (3) پەي سۈكەكلەر ئاغرىغاندا: 5 مىسقال ئەنجۇر (ئەنجۇر يىلتىزى) نى توخو تۇخۇمى بىلەن بىرگە پىشىرىپ يىيىلىدۇ. (4) ئىشتەي ناچارلىغاندا، ئىچى سۇرۇشتە. (5) سۈت يۇرمىگەندە، سۈيدۈك راۋانلاشمىغاندا ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

پىچەككۈل

山药 Shan yao (薯蓣)

پىچەككۈل بىخى 零余子

(پىچەككۈل ئائىلىسى، پىچەككۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق يوگىشىپ ئوسىدىغان سامان غوللۇق ئوسۇملۇك. (2) تۈگۈنەك غولى گوشلۇك، سىمىز بولۇپ تىك بولىدۇ، شەكلى بىر ئاز تۈۋرۈكسىمان، ئۈزۈن، كەسمە يۈزى شىللىق سىلىق بولىدۇ ۋە چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ، غولى ئىنچىكە، ئۈزۈن، قىرلىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۈدول ئوسىدۇ ياكى 3 تال يوپۇرماق ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇچ بۇرجەك تۇخۇمسىمان، تۈۋى سۈرەك شەكلىدە سىلىق - تۈكسىز بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن ھەر دائىم تۈگۈنەك بىخ ئوسۇپ چىقىدۇ. (4) گۈل رېتى باشاقسىمان، ئاتىلىق، ئانىلىغى باشقا تۈپلەردە بولىدۇ، تانىلىق گۈل رېتى تىك ئوسىدۇ، ئانىلىق گۈل رېتى توۋەن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، غوزا مۇۋىسى ئۈچ قىرلىق بولۇپ، قاناتقا ئوخشايدۇ (236 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇقۇرى قىسىمدىكى تۇگۇنەك غولىدىن ياكى تۇگۇنەك بىخلىرىدىن كوپەيتىپ ئوستۇرۇلىدۇ. گۈچۈك، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇگۇنەك غولى (پىچەكگۇل) ۋە تۇگۇنەك بىخلىرى (پىچەكگۇل بىخى) ئىشلىتىلىدۇ. تۇگۇنەك غۇلىنى قىرۇۋۇ چۇشكەندىن كېيىن قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، قومۇچ پىچاق بىلەن سىرتىدىكى قوۋزىغىنى سۇيۇۋېتىپ، يالپاق توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ خام ياكى قورۇپ سارغايتىپ ئىشلىتىلىدۇ. تۇگۇنەك بىخلىرىنى كۆز پەسلىدە ئۇزۇۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، ئىشلەتكەندە سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، ئېغىزنى سەل قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى قۇۋەتلەپ، بورەككە پايدا قىلىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ، ئېھتىلامنى تىزگىنلەيدۇ. تالنى ساغلام-لاشتۇرۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) شېكەر سىيىش كېسىلىدە، پىچەكگۇل 8 مىسقال، خام كەتىرا 5 مىسقال، جۈمۇ 3 مىسقال، خام قانىسە 3 مىسقال، ئەينۇلا 3 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى 3 مىس-قال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى 4 سەر پىچەكگۇلنى بىر دانە قوي قېرىن ئاستى بېزى (بوش ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇلا-غان) بىلەن قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 3 مىسقالدىن 7 دانە پىلە قۇرۇت قېپىنىڭ چىلانما سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ (ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىچىش كېرەك). (2) بەدەن ئاجىزلاپ ئاق خۇن كەلگەندە: پىچەكگۇل 8 مىسقال، نىلوپەر ئورۇغى 3 مىسقال، تاجىگۇل 5 مىسقال، قايىنىپ ئىچىلىدۇ. (3) تال ئاجىزلاپ، ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇپ كەتكەندە: خام پىچەك-گۇل 6 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، قانتىپەر 5 مىسقال، ئارپا ئۇندۇر-

مىسى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) جىنسى پائالىيىتى ئا-جىزلىشىشتىن بولغان ئېھتىلامدا: پىچەكگۈلدىن 2 سەر، نىلوپەر ئۇرۇغىنىڭ ئېتىدىن 1 سەر، توشقان زەدىگى بىرسەر، بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىم بىر كۈمۈلاچتىن سۈس تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3—1 سەر.

كىۋەز

棉花 Mian hua

چىگىت (棉花子)، كىۋەز غوزا شاكلى (棉花壳)،
كىۋەز يىلتىزى (棉花根)

يىغىپ تەييارلاش: كىۋەزنىڭ چىگىتى، غوزا شاكلى ۋە يىلتىزى دورا بولىدۇ. چىگىت: بۇنى كىۋەز چىغىرىقلانغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كېرەكسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ خام بويىچە ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. غوزا شاكلى: بۇنى كىۋەزنى تېرىۋالغاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، كېرەكسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كىۋەز يىلتىزى: بۇنى كۈزدە كىۋەزنى تېرىۋالغاندىن كېيىن يۇلۇۋېلىپ، بۇنىڭدىكى شاخ ۋە چاچما يىلتىزلارنى چىقىرىۋېتىپ، تولۇق نەمدەپ يالپاقلاپ توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: چىگىت: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، سۈت ماڭدۇرۇدۇ. بەل ۋە تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ. ئاشقازاننى ئىسسىتىپ ئاغرىق توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ. كىۋەز يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بەدەنگە ۋە قانغا قۇۋۋەت بېرىدۇ، يوتەل ۋە دەم سىقىشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۈت ئازلىقتا: چىگىت 3 مىسقال، كەتىرا 3 مىسقال، چۈچۈكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان، ئاغرىغاندا: چىگىت (قورۇلغان) 7 مىسقال، ئارپا بىدىيان 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قىزىل ئوڭگەچ قىسقىرىپ تۇرۇۋالغاندا: 3 - 5 مىسقال كىۋەز غوزا شاكىلىنى قاينىتىپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ. (4) ھېيىز تەڭشەلمىگەندە: چىگىتنى ئوتقا قاخلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (5) بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىشتە: كىۋەز يىلتىزى 2 سەر (قاخلاپ قۇرۇتۇلغان چىگىت 5 مىسقال)، خام جۆچياۋ 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ھامىلدارلىق مەزگىلىدە يوتەلگەندە، سۈيدۈك تۇتالمىغاندا: 7 تال پىشىمغان كوك كىۋەز غوزىسى، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: چىگىت (قورۇپ سوقۇلغان) 4 سەر، نىلوپەر گۈل تېگى 1 سەر، قارا شېكەر 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) يوتەلگەندە: ھەر قېتىمدا 2 دىن تۇخۇمنى چىگىت يېغى بىلەن قورۇپ يىيىش كېرەك. (9) زۇكام يوتەل، زىققىلاردا: چىگىت مېغىزى 5 جىمىڭ، چاكاندا 1.5 جىمىڭ، ئورۇك مېغىزى 2 جىمىڭ ئىشلىتىلىدۇ، چىگىتنى قورۇپ پىشىرىپ، شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ، پوستى سويىۋېتىلگەن ئورۇك مېغىزىنى قورۇپ پىشىرىپ چاكاندا بىلەن قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىم بىر كۈمۈلاچتىن يىيىلىدۇ (قۇرۇق يوتەل ۋە يۇرەك خاراكتىرلىك دەم سىقىلىشلارغا بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ).

مىقتارى: كىۋەز يىلتىزى 0.6 - 1 سەر، چىگىت 2 - 5 مىسقال.

چۇچۇكبۇيا (ئورال چۇچۇكبۇيىسى)

甘草 Gan cao

باشقا ئاتىلىشى: قارا بۇيا، سىرىق بۇيا.

(پۇرچاق ئائىلىسى، چۇچۇكبۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30—100 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنى تۈكلۈك بولىدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى تۈۋرۈك شەكلىدە يوغان بولۇپ، قوۋزىغى قىزغۇچ قوڭۇر، قارامتۇل قوڭۇر، تەمى تاتلىق بولىدۇ. غولى تىك، ئوۋەن قىسمى ياغاچلاشقان بولۇپ يۇقۇرى قىسمى كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى 7 - 17 تال بولۇپ، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاقراق تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ. (4) ئومۇمى گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى كېپىنەكسىمان، رەڭگى سۇس سوسۇن ياكى قىزغۇچ سوسۇن بولىدۇ. قاسراقلىق مىۋىسى ئوغاقسىمان ئېگىلىگەن، خوما رەڭدە، زىچ تىكەنسىمان بەز تۈكلىرى بولىدۇ (237 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق ۋە ئوتلاقلاردىكى قېلىن قۇمساڭغۇ يەرلەردە ياخشى ئوسىدۇ، رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، باھار ۋە كەچ كۈزدە ھېزىۋېلىپ، نىمىكى ئوچىدىكى ئۇششاق يىلتىزلىرى ۋە يۇمران بىخلىرىنى ئېلىۋېتىپ تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغراپ، خام بويىچە ياكى ھەسەل بىلەن ياساپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىددىل، زەھەرسىز. يۇرەكنىڭ ئىسسىغىنى ئالىدۇ ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تارقىتىدۇ، تالنى ساغلاملاشتۇرۇپ، قۇۋۋەت قوشىدۇ، ئوپكىنى نەملەشتۈرۈپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، باشقا دورىلارنى تەگشەيدۇ (ئىسسىقنى قايتۇرۇشتا خام ئىشلىتىلىدۇ، قۇۋۋەت بىرش ئۇچۇن تەييارلانغىنى ئىشلىتىلىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۇچەي يارىسىدا: سوغۇ گۇل 1 سەر، ھەسەل بىلەن ئىشلەنگەن چۇچۇك-بۇيا 1 سەر، تاغ دېنى 5 مىسقال ئېلىپ، بۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (2) گالا-نىڭ سوزۇلما يالىلۇغىدا، ئوپكە ئىسسىغىدىن بولغان يوتەلدە: خام چۇچۇكبۇيا، قۇگغوراقگۇل ۋە قېرىقمز ئۇرۇغنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ھىستېرىيەدە: پۇچەك بۇغدايدىن 1 سەر، ھەسەل بىلەن ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 3 مىسقال، چوڭ چىلان 6 دانە، گۇل سامساق 6 مىسقال، ياز غازىنگى 4 مىسقال، لوگگۇ 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك نەرسىلەرنى يەپ قويۇپ زەھەرلەنگەندە: خام چۇچۇكبۇيا ۋە كوك ماشىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (ئۇنىڭدىن كېيىن جىددى قۇتقۇزۇش چارىسىنى قوللىنىش كېرەك).

مىقتارى: 0.5 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: سۇ ئىششىغى پەيدا بولۇشتىن ساقلىنىش ئۇچۇن، چۇچۇكبۇيىدىن كوپ مىقتاردا (1 سەردىن) ئۇزاق مۇددەت ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. چۇچۇكبۇيىنى گەنسۇي سۇتلۇك ئوتى، سۇتلۇك ئوتى، كىرىمدانە ۋە بۇسۇن (خەيزاۋ) ىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

قوشۇمچە: سىلىق مەۋىلىك چۇچۇكبۇيا (光果甘草) (238 - رەسىمگە قارالسۇن) بۇ چۇچۇكبۇيىغا بەكمۇ ئوخشايدۇ. بۇنىڭ

ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى شۇكى قاسراقلىق مەۋسىسى تۆز ياكى بىر ئاز ئەگرى بولۇپ، ئۇستىدە بەز تۆكلىرى بولمايدۇ. كوپىنچە شورلۇغراق ئوتلاقلاردا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى رايونىمىزدا چوڭ مەۋسىلىك چۈچۈكبۇبا (胀果甘草) (239 - رەسىمگە قارالسۇن) مۇ بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى چۈچۈك-بۇيا ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

بادام

巴旦杏 Ba dan xing

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، بادام ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بويۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ، قوۋزىغى كۈلرەڭ بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكلىدە، گىرۋەكلىرى سەل ھەرەچىشسىمان، تۇكسىز، يوپۇرماق سېپىنىڭ تۈۋىدە بەزلىك نۇقتىلار بولىدۇ. (3) گۈلى ھالرەڭ ياكى ئاقۇش رەڭدە 1 - 2 دىن بولۇپ ئوسىدۇ، گۈلتاجى يايرىغى 5 تال، (4) مەۋسىسى سوقۇچاق، سەلمىق، قۇرۇق بولۇپ ئاسان يېرىلىدۇ. ئۇچكىسى سىلىق، چوڭقۇر ئويمانلىرى بولىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېغىزى دورا بولىدۇ، ياز كۈنلىرى مەۋسىسى پىشقاندا يىغۋېلىپ، ئۇچكىسىنى ئاجرىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (240 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ كۈچلەندۈرىدۇ، يوتەلنى ۋە زىققىنى توختىتىدۇ

ئىشلىتىلىشى: بادام (قەغەز بادام، تاش بادام) دىن مۇۋاپىق مىقتاردا يىسە ياكى ناۋات بىلەن يىسە بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ. يوتەلدە زىققىدا، تاماق ئاغرىشتا ۋە كوكرەك پەردە ياللۇغىدا: بادام مېغىزىغا شېكەر قوشۇپ ئېچىلىدۇ. ئىھتىلام ۋە مەنىنىڭ بالدۇر كېتىش كېسەللىكلىرىدە: مۇۋاپىق مىقتاردا يىيىلىدۇ ياكى ئۇنىڭدىن مۇرابا تەييارلاپ، ھەر كۈنى بىر - ئىككى قوشۇقتىن يىيىلىدۇ، مېغىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا يىسە ئاشقازانىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

توشقان قۇلاق (ياتما توشقان قولاق)

兔耳草 Tu er cao

(كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، توشقان قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 5 — 15 سانتىمېتىر، پۈتۈن تېنى سىلىق - تۈكسىزبولىدۇ. (2) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى سوقۇچاق، سېپى ئۇزۇن، گىرۋەكلىرى يىرىك يومۇلاق چىشلىق، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغى كىچىك ۋە ساپسىز بولىدۇ. (3) گۈلى كوك، گۈل رېتى باشاقسىمان بولۇپ تىزىلىدۇ. گۈل تاجىسى 2 كالپۇكقا بولۇنگەن، 2 دانە ئاتىلىغى گۈل تاجىسىنىڭ بوغۇز قىسمىغا يېپىشىپ ئوسىدۇ. چاڭدىنى چوڭ، شەكلى بورەكسىمان، غوزا مىۋىسى كىچىك بولىدۇ (241 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزدىكى ئىگىز تاغلاردىن ۋە ئوتلاقلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىتى: بەدەننى كۆچلەندۈرۈپ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: تەنگە قۇۋەت بېرىپ، بەدەننى كۆچلەندۈرىدۇ. ھەر خىل ئىششىقلاردا، سۈيدۈك ھەيدەش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

جۇڭرۇشى (ستالاكتىت)

钟乳石 zhong ru shi

تونۇش: بۇ تەركىبىدە كالتسىي كاربۇنات تۇتقان بىرخىل تاش پارچىلىرى بولۇپ، سەل تۇۋرۇك شەكلىنى ئالىدۇ، دىامېتىرى تەخمىنەن 2 - 5 سانتىمېتىر، ئۇستى يۇزى ئاقۇش كۈلرەڭ ياكى ساغۇچ خۇمارەڭ، كەسمە يۇزىنىڭ مەركىزىدە بىر يومۇلاق توشۇگى بولىدۇ، ۋەزنى ئېغىر، ئوزى قاتتىق.

چىقىش ئورنى: ھاك تاشلىق تاغ رايونلىرىنىڭ غارلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، ئوچاقتا قىزارغىچە كويدۇرگەندىن كېيىن، ئاستا سوۋۇتۇپ چوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىتى: تەمى تاتلىق، تەبىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، ئوپكىگە قۇۋەت بېرىدۇ، سۈتنى ماڭدۇرىدۇ، زەردىسى قايناشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى. (1) ئوپكە ئىلىنىڭ يوتىلىدە. جۇڭرۇشى 4 مىسقال، يۇلتۇزگۈل، سوغۇگۈل، ئوروك مېغىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاجىزلىقتىن

بولغان سۈت يۇرمەسلىكتە: جۇكرۇشى 3 مىسقال، خام كەترا 5 مىسقال، ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى، قارىمۇقنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاشقازان ياكى 12 بارماق ئۇچەي يارىسى، ئاشقازاننىڭ سوزۇلما يالۇغى، زەردە قايناپ ئاچچىق سىرىق سۇ يانداۋرۇشلاردا: 4 سەر جۇكرۇشنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىمدىن ھەر قېتىمدا 6 فۇكدىن 4 — 5 كۈن ئۇدا ئىچىلىدۇ. كېسەل ئەھۋالى بىر ئاز يېنىكلەشكەندە ئىچىشنى توختىتىش لازىم. بۇ دورىنى ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىشلەتكەندە ئاشقازان تېشىنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن، دىققەت قىلىش لازىم.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

بۇغا ئوت يىلتىزى (بۇغا ئوت)

鹿根 Lu gin (鹿草)

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، بۇغا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى تەخمىنەن 1 مېتىر كېلىدۇ. پۇتۇن تېنىدە ئاقۇش كۈلرەڭ يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ. غولى تىك ئوسىدۇ، شاخلىمايدۇ، ئۇزۇنىسىغا كەتكەن ئىرىقچىلىرى بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن بولۇپ، پەيسىمان يېرىلىدۇ، گىرۋىكىدە ھەرە چىشلىرى بولىدۇ. گۈل رېتى باشسىمان گۈل رېتى بولۇپ، غولىنىڭ ئۈچىدا يالغۇز ئوسىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن كېلىدۇ، گۈل رېتىنىڭ سىرتىدا بىر قانچە قەۋەت تەڭگىسىمان خوشارەڭ ئورىغۇچى ياپراقچىلىرى بولىدۇ (242 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردىكى سايە ۋە نەم جايلاردىكى ئوت-

لاقلاردا ئوسىدۇ. ئاساسەن ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىيازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن چارچىغاندا خىزمەت ئىقتىدارىنى يۇقۇرى كوتىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. نېرۋ ئاجىزلىق، ئۇيقۇسىزلىق ۋە ئىشتەيسىزلىكلەردە بۇغا ئىوت يىلتىزىدىن 20 پىرسەنتلىك سپىرتلىق ياسالما (تىنكتۇرا) ياكى سۇيۇق چىلانما (سۇيۇق رۇپ) تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: سپىرتلىق ياسالمىدىن ھەر قېتىمدا 5 — 10 مىللىلىتىردىن؛ سۇيۇق چىلانمىدىن 5 مىللىلىتىردىن ئىچىلىدۇ.

مۇسپىلىككە يارداەم بەرگۈچى دورىلار

(助阳药)

بالا ھەمرىيى

紫河车 Zi he che (胎盘)

يىغىپ تەييارلاش: ساغلام ھامىلدارلار يەڭگىپ بولغاندىن كېيىنكى بالا ھەمرىيىنى يىغىپ، پەي - پەردىلەرنى تازىلىۋېتىپ، قو-مۇش چوكا بىلەن كىندىك بېغىشى چوڭىىدىكى قان تومۇرلارنى ئىتىۋېتىپ، سوغاق سۇغا چىلاپ، قېنى تۈگەپ، سۇ سۈزۈلگەنگە قەدەر مىجىپ يۇيۇپ، ئاندىن قايناپ تۇرغان قازانغا سىلىپ، لەيلەپ كو-تۇرۇلۇپ چىققىچە قاينىتىلىدۇ ياكى كاۋاۋىچىن (خاجۇ) سېلىنغان

سۇ بىلەن (بىر دانە بالا ھەمرىيى ئۇچۇن 5 فۇك كاۋاۋدچىن سىلىنىدۇ) پىشىرىلغاندىن كېيىن، قېنىق سارغايغىچە ئوتقا قاقلاپ، قۇرۇتۇپ يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇقراق تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بەدەننى كۆچەيتىدۇ، بەدەنگە، قانغا قۇۋەت بېرىدۇ. مەنىنى كوپەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىغى، ئېھتىلام، ئاق خۇن، زىققىلاردا: بىر دانە بالا ھەمرىيىنى قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. (2) ئوپكە سىلدىكى قان توكۇرۇشتە، توۋەن قىزىتمىدا: بالا ھەمرىيىدىن 2 سەر، گۈلسامساق 2 سەر، سوغۇ گۈلدىن 2 سەر، قىزىل مارال 1 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

توشقان زەدىگى

肉苁蓉 Rou cong rung

(شۇم بۇيا ئاتىلىشى، توشقان زەدىگى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، تەييارتاپ، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 — 80 سانتىمېتىر. غولى ئەتلىك، سېمىز، شەكلى تۇۋرۇكسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق. (2) تەڭگىسىمان يوپۇرماقلىرى ئەتلىك، رەڭگى سېرىق ياكى قارامتۇل بولۇپ، خۇددى بېلىق تەڭگىسىدەك بىر-بىرىنى يېرىم يېپىپ تىزىلىدۇ. توۋەن قىسمىدىكىلىرى تۇخۇمسىمان، يوقۇرى قىسمىدە-

كىلىرى تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى تۈۋرۈككە ئوخشايدۇ. گۈلتاجىسى قوڭغۇراقسىمان، گۈل تاجى يايراقلىرى سوسۇن رەڭلىك، كاناي قىسمى ساغۇچ ئاق رەڭلىك بولىدۇ. غوزا مەۋسى سوقۇچاق بولۇپ، 2 گە يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ (243 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇلغۇن ۋە بورى تىكىنىنىڭ يىلتىزلىرىدا تەييارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ تەڭگىسىمان گوشلۇك غولى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە قېزىۋېلىنىدۇ. ئەتىيازدا يەردىن باش كوتىرىپ چىقىشتىن بۇرۇن قېزىلغانلىرىنىڭ سۈپىتى ئەڭ ياخشى بولىدۇ، كېچىكىپ قېزىلسا ئىچى پورلىشىپ قالىدۇ. بىغىۋالغاندىن كېيىن قۇملۇق تۈپراققا يېرىم كومۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يالپاقلاپ توغرىلىدۇ. بۇنى سېرىق ھاراق بىلەن بىر تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ساپال قاچا ياكى مۇۋاپىق ئىدىشلارغا سېلىپ ئاغزىنى ھىم بېكىتىپ، ۋاستىلىق ھالدا سۇغا سېلىپ، ھاراقنى شۇمۇرۇپ بولغانغا قەدەر دۇمـ لەپ پىشىرىپ ئاندىن كېيىن سالقىن جايدا قۇرۇتۇپ ھاراقلانغان توشقان زەددىگى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل زەھەرسىز. بورەكنى ئىسسىتىپ، مۇسىپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ، ئۇچەينى نەملەشتۈرۈپ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ئاجىزلىق، ئەرلىك جىنسى ئاجىزـ لىقتا: توشقان زەددىگى ۋە كۈدە ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قېرىلىق ۋە ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتتە: ھەر توشقان زەددىگى (ئۇنىڭغا 5 مىسقال داڭگۇي قوشۇپ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 3 مىسقال.

يەر مەدىگى (جۇڭغار يەر مەدىگى)

锁阳 Suo yang (准噶尔锁阳)

باشقا ئاتىلىشى: قىزىل قان تېپەر، بورە سامسىغى

(يەر مەدىگى ئائىلىسى، يەر مەدىگى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق تەييارتاپ سامان غوللۇق، سېمىز ئەتلىك ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 - 30 سانتىمېتىر. پۇتۇن تېنىنىڭ رەڭگى قىزىل خومارەڭ، تۈۋى چوڭايغان بولۇپ، تەڭگىچە يوپۇرماقلىرى بار. (2) گوشلۇك باشاقسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ. رەڭگى قارامتۇل بېغىرەڭ، گۈل رېتىدە شالاڭ تەڭگىسىمان ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى بار، گۈلى زىچ تىزىلىپ تۇرىدۇ (244 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يۇلغۇن ۋە بورى تىكىنىنىڭ يىلتىزلىرىدا تەييار تاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن ئوتى دورا بولىدۇ. باھاردا توك كەتكەندىن كېيىن قېزىۋېلىپ، گۈل رېتىنى ئېلىپ تاشلاپ، قۇمغا يېرىم كومۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ ياكى يېڭى ۋاقتىدا يالپاقلاپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىقراق تاتلىق، تەبىئىي سەل ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەندۈرۈپ، مۇسپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ، بەل، تىزغا ماغدۇر بېرىدۇ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بورەك ئاجىزلاپ، ئېھتىلام بولۇشتا، بەل، پۇت ماغدىرسىزلىقتا: يەر مەدىگى 3 مىسقال، ياچۇەك

تۇخۇمى 3 مىسقال، لوكگۇ 1 سەر، پىچەككۇل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىغى، پەي سوكەكلەرنىڭ ماغدۇرسىزلىغى، بەل، پۇت ئاغرىشلاردا: يەر مەدىگى 1.5 سەر، زىرىق 8 سەر، تاشپاقا قىپى (ھاراقتا ئىشلەنگەن) 4 سەر، پىشىشىق ئەگرى سۇناي 2 سەر، ئاق چۇغلۇق 2 سەر، يىلپىز سۇكىگى (ئىشلەنگەن) 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ياكى ئۇن ئارىلاشتۇرۇپ كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) چۇشەكەپ ئېھتىلام بولۇشتا: بەل، تىز سىقىراپ ئاغرىشتا: يەر مەدىگى 1 سەر، توشقان زەدىگى 1 سەر، بۇغا مۇڭگۇزى قالدۇغى 1 سەر، نىلوپەر گۈل چېكى 1 سەر، لوكگۇ 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 3 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن يىيىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال، بورەك ئوتى (ئىسسىغى) ئاشقانلارغا ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

شۇمشا

胡芦巴 Hu lu ba

باشقا ئاتىلىشى: شىياڭدۇزى، ھۇلبە

(پۇرچاق ئائىلىسى، شۇمشا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غۇللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50—80 سانتىمېتىر. (2) غوللىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، پۇتۇن تېنىدىن خۇشپۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ

ئوسكەن، ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك ياكى دولقۇنسىمان ھەرە چىش-لىق بولىدۇ. (4) گۈلى 1—2 دىن بولۇپ قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، سىپىق بولمايدۇ. دەسلەپ ئىچىلغاندا رەڭگى ئاق بولىدۇ، كېيىنچە تەدرىجى ئاچ سېرىق رەڭگە ئوزگىرىدۇ. تۇۋى سەل سوسۇن رەڭدە، قاسراقلىق مۇنىسى ئىنچىكە، ئۇزۇن، بىر ئاز ئېگىلگەن، ئۇچى تەدرىجى ئۇچلانغان، ئۇرۇغى خومارەك (245 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئۇرۇغى ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: ئۇرۇغى دورا بولىدۇ. مۇنىسىنى پىشقان چاغدا قېقىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تازىلاپ، خام بويىچە ياكى بىر ئاز سارغايغىچە قورۇپ، ئىشلىتىلىدىغان چاغدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەپ مۇسىپىلىكىكە ياردەم بېرىدۇ، ھول سوغاقنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان سوغاقلىقتىن قوساق ئاغرىغاندا: شۇمشا 2 مىسقال، پىيىزەك 1 مىسقال، قۇرۇق زەنجىۋىل 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چوقۇقتا: شۇمشا 1 سەر، ئارپا بېدىيان 5 مىسقال ئېلىپ، سوقۇپ بىر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئازراق تۇزلۇق سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بورەك ئاجىزلاپ، بەل سىقىراشتا، ئۇرۇقدان ئاغرىشتا، پۇت تەرلەپ، پىچىلىپ ئىشىشىغاندا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—2 مىسقال.

شۇمبۇيا (كوك شۇمبۇيا)

列当 Lie dang

(شۇم بۇيا ئاتىلىشى، شۇمبۇيا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بىر يىللىق تەييارتاپ، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 10—50 سانتىمېتىر، غولى ساغۇچ قوڭۇر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تەڭگىسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق بولىدۇ. (3) گۈل رېتى باشاقسىمان، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى سۇس سۇسۇن كېلىدۇ (246 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق توپا، چاتقاللىقلاردىكى سامان غوللۇق ئوسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزلىرىدا، قوغۇنلۇقتا، ھەر خىل ئەمەلەرنىڭ يىلتىزلىرىدا تەييارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۈتۈن قىسمى دورا بولىدۇ. ياز كۈنلىرى قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، بورەكنى قۇۋەتلەپ، مۇسپىلىككە يارداەم بېرىدۇ، پەي ۋە سۈڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل سىقىراپ ئاغرىشتا، تىز ماغدىر-سىزلىنىشتا، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا: شۇمبۇيا، سېرىق يوگەي، جۇ-سەي ئورۇقلىرىنىڭ ھەرىىرىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، سودا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىغىدا، قەۋزىيەتتە: شۇمبۇيا ۋە كەندىرنىڭ ھەرىىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىلار-

نماڭ هەزىم قىلىشى ناچارلىغىدا، ئىچ سۈرۈشتە: 2 سەر شۈمبۈيىنى قاينىتىپ بالىنىڭ ئايىغى چىلاپ يۇيۇلىدۇ. (4) نېرۋ پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشىدا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

سېرىق يوگەي (جۇڭگو سېرىق يوگىيى)

菟丝子 Tu sizi

باشقا ئاتىلىشى: سېرىق ئوت، دۇڭى پىچەك، ئەفتىمۇن.

(يوگىمەچ كۇللۇكلەر ئائىلىسى، سېرىق يوگەي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق، تەييارتاپ، سامان غوللۇق يوگىشىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، تەخمىنەن بىر مېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئوسىدۇ. (2) غولى ئىنچىكە، ئاجىز بولۇپ يىپقا ئوخشايدۇ، رەڭگى بېغىرەڭ سېرىق كېلىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى يىگىلەپ سېرىق تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان. (4) گۈلى قوش جىنسلىق، رەڭگى ئاق، بىر مۇنچىسى شار شەكلىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. غوزا مىۋىسى يالپاغراق شار شەكلىدە بولۇپ، ئىچىدە 2—4 دانە قوڭۇر ئۇرۇغى بولىدۇ (247 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىزلىقلاردا، ئوتلاقلىقلاردا ئوسىدۇ. كوپرەك پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەردە، مەسىلەن، سېرىق پۇرچاق ۋە بېدە غوللىرىدا، شۇنداقلا مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەردە تەييارتاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى

پىشقاندا يىغىۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. پۇتۇن ئوتى بويىچە دورا قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا ماۋىل، زەھەرسىز. جىگەر ـ بورەككە قۇۋۋەت بېرىدۇ، مەنىنى كوپەيتىدۇ، مۇسىپىلىكنى كۆچلەندۈرىدۇ، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ، ھامىلىنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىغىدا، بەل، پۇت ئاغرىغاندا: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، بۇغا مۈڭگوز قالدۇغى 3 مىسقال، پىچەككۈل 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سېرىق چۈشۈشتە: ھول سېرىق يوگەيدىن 1—2 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئىچى سۈدەك سۈرگەندە: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى، ئالمقات، نىلوپەر ئۇرۇغى، پىچەككۈللەرنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقالدىن ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىلىرى سېزىلگەندە: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، خام كەتىرا 5 مىسقال، ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) دىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) بالىلارنىڭ سىيگەك كېسىلىدە: سېرىق يوگەي ئۇرۇغى، ئالمقات، مالىنا، ئەينۇلا، جىن كېۋىزىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ، ئۈچكە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (6) بالىلارنىڭ باش ـ يۈزىدىكى چاقىلار ۋە ئىسسىقلىق تاشىمىسى (سەكنەش) دا: سېرىق يوگەي مايىسىنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3—4 مىسقال.

قوشۇمچە: توم سېرىق يوگەي (大菟丝子) (يوگىمەچ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سېرىق يوگەي ئۇرۇغدىشى): غولى توم ئۈزۈنلۈغى 8—9 مېتىرچە كېلىدۇ. بىر ئاز ئەتلىك، ساغۇچ يېشىل

ياكى قىزغۇچ سىرىق رەڭدە بولىدۇ. قىسقا باشاقسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سىرىق كېلىدۇ. ئۇرۇغى سىرىق يوگەي ئۇرۇغىغا قارىغاندا بىر ھەسسە چوڭ بولۇپ، كوپىنچە چاتقالىلىقلاردىكى ياغاچ غوللۇق ئوسۇملۇكلەردە تەييارلاپلىق بىلەن ئوسىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغىمۇ سىرىق يوگەي ئۇرۇندا دورا بولىدۇ.

جىن كۈيزى

补骨脂 Bu gu zhi

(يۇرچاق ئائىلىسى، جىن كۈيزى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق ساماسان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 90 سانتىمېتىر. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى كەڭ تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى شالاڭ ھەرە چىشلىق، قوشۇمچە يوپۇرماقلىرى جۇپ بولۇپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇچ بۇرجەكلىك تېمىنەسىمان. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ، گۈلى سۇس سوسۇن ياكى سىرىق كېلىدۇ. قاسىراقلىق مۇنىسى سوقۇچاق، ئىچىدە بىر دانە ئۇرۇغى بولىدۇ (248 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بۇنىڭ ئۇرۇغىنى خېنەندىن يوتكەپ كېلىپ، تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا ياخشى ئوسمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇغنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، تۇز بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىقا مايىل. زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ، مۇسىپىلىكنى كۈچلەندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىچ سۇرۇشتە،

بەدەن ئاجىزلىقتا: جىن كۆنزى 3 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، ھەزىم ئىچىتقۇسى، ياۋا كەشىمىرلەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال، چوڭ چىلان 10 دانە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بەدەن ئاجىزلىقتىن بەل ئاغرىشتا: جىن كۆنزىدىن 3 سەر، ياڭاق مېغىزىدىن 3 سەر، ئالمقاتتىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەدەن ئاجىزلىغىدا، سوغاقتىن بولغان دەم سىقىلىشتا: ياڭاق مېغىزى 2 سەر، جىن كۆنزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) قاداقتا: جىن كۆنزىنى قاينىتىپ، قويۇلدۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (5) ئاق كېسەل (ئالاپېسى) دە: جىن كۆنزىنى يۇمشاق سوقۇپ، 75% لىق ئىسپىرت بىلەن قوشۇپ، 20% لىق ئىسپىرتلىق ياسالما تەييارلاپ، 7 كۈن توختاتقاندىن كېيىن، كۈنىگە بىر قېتىمدىن ئۈزۈن مۇددەتكىچە سىرتقا سۈركىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاپتاپقا قاقلاش ياكى ئۇلتىرابىنەپشە (زىۋەيشىيەن) نۇرى بىلەن داۋالاش كېرەك. (6) بالىلارنىڭ سىيگەك كېسىلىدە: جىن كۆنزىنى ئېزىپ تالقان قىلىپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

ياڭاق

核桃 He tao

ياڭاق مېغىزى (核桃仁) ، ياڭاق پاسىلى (分心木)
كوك ياڭاق پوستى (青龙衣) ، ياڭاق شېخى (核桃枝)

ئوسۇش ئورنى: جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: مېغىزى، پاسىلى، كوك پوستى ۋە يۇمران نوتا شاخلىرى دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: مېغىزنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز بورەكنى قۇۋۋەتلەپ، مەنىنى چىڭىتىدۇ. ئوپكىنى قورۇپ، ئۇچەينى نەملەشتۈرۈپ سىلىقلايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىقتا، سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي يالىلۇغدا، يوتىلىپ دىمى سىقىلىشتا، قەۋزىيەتتە، ياڭاق مېغىزى 4 سەر، تاتلىق ئۇرۇك مېغىزى 1 سەر ئېلىپ. سوقۇپ خېمىردەك قىلىپ، بۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ھەسەل ۋە خام زەنجىۋىل سۇيى قوشۇپ، تەكشى ئېزىپ، كۈنىگە 3—5 مىسقالدىن ئۇخلاش ئالدىدا يېيىلىدۇ. (2) ئاشقازان يارىسىدا: ياڭاق 100 دانە (كويدۇرۇپ پىشىرىلغان)، قارا شېكەر ۋە ئاق شېكەرنىڭ ھەر بىرىدىن 4 مىسقال، سېرىق موم 2 سەر، كومۇرلەنگەن چىلان 20 دانە ئېلىپ سوقۇپ خېمىردەك قىلىپ، كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) ھەرخىل ئاشقازان ئاغرىشلاردا: 6 جىڭ پىشىمغان

یاڭاق (6—7 - ئايلاردا ئۇزۇلگەن) نى سوقۇپ ئېزىپ 10 جىڭ ئاق ھاراق (60% لىق سپىرت) قا 20—30 كۈن چىلاپ قويۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 10—15 مىللىلىتىر ئىچىلىدۇ. (4) قىزىلئۇڭگەچ راكى (قىلتاماق) ۋە ئاشقازان راكىدا: ياڭاق شېخىدىن يېرىم جىڭ، توخۇ تۇخۇمىدىن 6 دانە ئېلىپ، سا-پال قاچىدا قاينىتىپ، تۇخۇم چالا پىشقان چاغدا شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ يەنە داۋاملىق پىشىرىپ، تۇخۇمنىڭ رەڭگى چىڭ جاڭ (جاڭيۇ) نىڭ رەڭگىگە كىرگەندىن كېيىن يېيىلىدۇ. مۇشۇ ئۇسۇلدا كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا بىردىن تۇخۇمنى ئۇدا يېرىم ئاي يېيىش بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ. (5) توغرى ئۇچەي راكىدا: 2 جىڭ ياڭاق شېخىغا بىر لېتىر سۇ قۇيۇپ، 50 مىللىلىتىر قالغىچە قاينىتىپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1—2 مىللىلىتىر ئىچىلىدۇ (ئەگەر ياماق تەسىر كورسەتسە كوكماش شوربىسى ئىچىش بىلەن كېسىلىدۇ). (6) سۈيدۈك يوللىرىغا تاش تۇرۇپ قالغاندا: ياڭاق مېغىزى ۋە ناۋاتنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەردىن ئېلىپ، ئالدى بىلەن يانچاقنى قۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ناۋات قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر قېتىم-دىلا يېيىلىدۇ. (7) ئېھتىلامدا: 3 مىسقال يانچاق پاسىلى سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) باش تەمرەتكىسىدە: ھول كوك يانچاق پوستىنى سوقۇپ ئۇماچتەك قىلىپ، باشنى ئىسىق سۇ بىلەن پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۈركىلىدۇ. (9) تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە، نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە يالىلۇغدا ۋە تازدا: ھول كوك يانچاق پوستى كۈنىگە 3 قېتىم سۈركىلىدۇ. (10) ئوتتۇرا قۇلاق يالىلۇغدا: يانچاق يېغىغا ئازراق بىكچىيەن قوشۇپ كۈنىگە 2 قېتىم قۇلاققا تامغۇزىلىدۇ.

مىقدارى: يانچاق مېغىزى 3—5 مىسقال.

كۆده ئۇرۇغى

韭菜子 Jiu cai zi

باشقا ئاتلىشى: جۇسەي ئۇرۇغى.

يىغىپ تەييارلاش: كۆدىنىڭ ئۇرۇغى دورا بولىدۇ. كۆده پىشقاندا مىۋە رېتىنى ئۇزۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇگۇلاپ تاسقاپ ئۇرۇغى ئايرىۋېلىنىدۇ. كۆدىنىڭ يىلتىزى ۋە يوپۇرماقلىرىمۇ دورا بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىقراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. جىگەر، بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ. بەل، تىزنى ئىسسىتىدۇ. مۇسىپلىكىكە ياردەم بېرىدۇ، مەنىنى قويۇقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوزلىگىدىن تەرلەشتە ۋە ئوغرى تەردە 2 سەر كۆده يىلتىزى، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سازاگسىمان مەددە بولغاندا: كۆده يىلتىزى 2 سەر، توخۇ تۇخۇمى بىر دانە (تۇخۇمنى كۆده يىلتىزىنىڭ سۇيىگە چىلاپ هوردا پىشىرىپ جىدەنىگاۋ قىلىپ)، كۆنىگە بىر قېتىمدىن ئاچ قوساققا يىيىلىدۇ. (3) هىق تۇتۇشتا. تاماقنى يۇتقاندىن كېيىن قىزىل ئوڭگەشتىن ئوتۇش قىيىنلاشقاندا: خام كۆده 4 سەر، يېڭى خام زەنجىۋىل 1 سەر، نەشپۇت 2 دانە ئېلىپ، بۇلارنىڭ سۇيىنى چىقىرىپ 4 سەر قايناتمىلغان كالا سۈتىگە قوشۇپ ئۇزمەستىن ئىچىۋېتىلىدۇ. (4) بۇرۇن قاناشتا، تەتۇر هېيىزدا (هېيىز بىلەن تەڭ بۇرنى قاناشتا): كۆدىنى چاناپ، بۇنىڭغا تازراق تۇز قوشۇپ، بىرلىكتە سوقۇپ سۇيىنى چىقىرىپ كۇنىگە 1 — 2 قېتىم هەر قېتىمدا بىر كىچىك ئىستاكاندىن بالا سۇيدۇكى بىلەن قوشۇپ ئىچىۋېتىلىدۇ. (5) سىيگەك كېسىلىدە،

ئىهتىلامدا: كۆده ئۇرۇغىنى سارغايغىچە قورۇپ، سوقۇپ هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ (6) جاراهەتلەر قانىغاندا: يىلىتىزلىق كۆددىدىن 4 سەر، خام هاكتىن 2 سەر ئېلىپ، بۇلارنى بىرلىكتە سوقۇپ، خېمىردەك قىلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ جاراهەتكە سېپىلىدۇ. (7) قۇلاققا قۇرۇت كىرىۋالغاندا: 2-3 تېمىم كۆده سۈيى تامغۇزۇلىدۇ. (8) چىشنى قۇرۇت يىگەندە: خام كۆده ئۇرۇغىنى سوقۇپ ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق چىشنىڭ كاۋىغىغا تىقىپ قويۇلىدۇ. (9) قايرىلىش، سوقۇلۇش جاراهەتلىرىدىكى ئاغرىشلاردا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى هول كۆدىنى سوقۇپ خېمىردەك قىلىپ چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: كۆده ئۇرۇغى 1.5 — 3 مىسقال.

بۇغا

鹿 Lu

بۇغا يۇمران مۇڭگۈزى (鹿茸)، بۇغا قاتتىق مۇڭگۈزى (鹿角)، بۇغا مۇڭگۈز يېلمى (鹿角胶)، بۇغا مۇڭگۈز قالدۇغى (鹿角霜)، بۇغا قەهرى (鹿肾)، بۇغا پېيى (鹿筋)

ياشاش ئورنى: كوپرەك چوڭ تاغلىقلاردىكى ئوتلاقلاردا، ئورمان چەتلىرىدە ماكانلىشىدۇ، بۇغىچىلىق مەيدانلىرىدىمۇ بېقىلىدۇ. ئالتاي، تيانشان قاتارلىق تاغلىق رايونلاردا كوپ.

يىغىپ تەييارلاش: غاز بويۇن، بۇغا ۋە چىيار بوغىلارنىڭ سۈڭەكلەشمىگەن (قاتمىغان) يۇمران مۇڭگۈزى، سۈڭەكلەشكەن (قاتقان) مۇڭگۈزى، قاتقان مۇڭگۈزنى پىششىقلاپ ئىشلىگەن مۇڭگۈز

يىلمى، يىلىم ئىشلەشتىن ئېشىپ قالغان مۇڭگۇز قالدۇغى، جىنسى ئەزا-
سى ۋە ئۇرۇغدىنى، بۇغا قەھرى ۋە ئاياقلىرىنىڭ پەيلىرى دورا بو-
لىدۇ. مارال ھامىلىسى قۇيرۇغى ۋە قېنىمۇ دورا بولىدۇ. بۇغا 3 ياشقا
كىرگەندىن كېيىن يۇمران مۇڭگۇزىنى كېسىش باشلىنىدۇ، يىلغا
1 — 2 قېتىم كېسىۋېلىشقا بولىدۇ. يۇمران مۇڭگۇزىنى ھەرىدەپ ئال-
غاندىن كېيىن، جاراھەتنى ئوبدان تېڭىش كېرەك. ئېلىنغان مۇڭگۇزى
قاينىتىۋاتقان سۇغا بېسىلىدۇ ياكى ھۇردۇتۇپ ئالغاندىن كېيىن قاقلاپ قۇرۇ-
تۇلىدۇ. بۇغىنىڭ قاتقان مۇڭگۇزىنى 3 - 4 - ئايلاردا بۇغا مۇڭگۇز
تاشلىغاندا يىغىۋېلىپ، يالىپاق تاراچلاپ ئىشلىتىلىدۇ ياكى بىلىم
قاينىتىپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇغا قەھرى، بۇغا پېيى، مارا ھامىلىسى،
بۇغا قۇيرۇغى، بۇغا قېنى قاتارلىقلار بۇغىنى (مارالنى) سويغان چاغدا
يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق (يۇمران مۇڭگۇزى، مۇڭگۇز يىلىمى
تۇزلۇقراق تاتلىق)، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل (مۇڭگۇز يىلىمى سەل
ئىسسىق)، زەھەرسىز. بورەككە قۇۋەت بېرىپ، مەنىنى كوپەيتىدۇ.
يۇمران مۇڭگۇزى ۋە پەيلىرى پەي ۋە سۆڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ.
بۇغىنىڭ قاتقان مۇڭگۇزى ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ، توسالغۇلارنى تار-
قىتىدۇ. سۈت ماڭدۇرىدۇ. مۇڭگۇز يىلىمى قاننى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ ۋە
قاننى توختىتىدۇ. بۇغا قەھرى تال، قېرىنلارنى ئىسىتىپ، ئىچكى ئە-
زالارنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاجىزلىق، بەل - پۇت ماغدۇرسىز-
لىغى، ئېھتىلام، باش قېيىش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقلاردا: بۇغا يۇم-
ران مۇڭگۇزى 1 مىسقال (سوقۇپ ئۇن قىلىپ ئايرىم ئىچىلىدۇ)،
كەتىرا 5 مىسقال، بەيجۇ 4 مىسقال، پىنىنىق ئەگىرى سۈيى 3
مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، چوغلۇق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىس-
قال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلارنىڭ ياخشى ئوسەلمەسلىگىدە،

يۇمشاق سۇكەك ۋە چىش چىقىش كېچىكىپ قېلىشلاردا: بۇغا يۇمران مۇڭگۇزى 2 مىسقال، سىرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، قىزىل مىۋىلىك شاقاقۇل 3 مىسقال، توشقان زەدىگى 3 مىسقال، لىپەك گۈل 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن 1 مىسقاللىق كۇمۇلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا بىر كۇمۇلاچتىن يېيىلمىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: بۇغا يۇمران مۇڭگۇزى 3 فۇك،قان تېپەر 3مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ بىر كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلمىدۇ. (4) بەدەن ئاجىزلىق - ماغدۇرسىزلىقتا ۋە بەل - پۇت ئاغرىشتا: قاتقان بۇغا مۇڭگۇزى 2 سەر (بوش ئوتقا سارغايغىچە قاخلىنىپ ئۇن قىلىنغان)، لىپەكگۈل 1.5 سەر (ھالىقا چىلىغاندىن كېيىن قاقلاپ قۇرۇتۇپ ئۇن قىلىنغان)، ئېلىپ چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ كۈنىگە بىر قېتىمدىن 10 كۈندە يەپ تۈگىتىلىدۇ. (5) سۈت بەز يالۇغىنىڭ باشلىنىشىدا: 2 مىسقال قاتقان بۇغا مۇڭگۇزىنى ئوتقا قاقلاپ سارغايتىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ، ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ياغاچ تاغاق بىلەن ئەمچەكنى سىرتىش كېرەك. (6) بادامسىمان بەزىنىڭ ئوتكۇر يالۇغىدا: قاتقان بۇغا مۇڭگۇز يىلتىزىنى (ھالقىسىمان تۈۋىنى) يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 5 - 10 گرام يېيىلمىدۇ. (7) قايتا ئىشلىنىپ چىقىشى توسقۇنلۇققا ئۇچراش خاراكتېرىدىكى قان ئازلىقتا: بۇغا مۇڭگۇز يېلىمى 2 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلغان)، قورۇلغان بەيجۇ 3 مىسقال، خام پىچەكگۈل 3 مىسقال، قان تېپەر 5 مىسقال، جىن كىۋىزى 3 مىسقال، قارا ئەندىز 2 مىسقال، داڭگۇي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (8) سۈت يۇرمەسلىكتە: بۇغا مۇڭگۇز قالدۇغى، قارىمۇق، جاغجاقلارنىڭ ھەر بىرىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1.5 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: بۇغىنىڭ يۇمران مۇڭگۇزى 0.8 - 1.5 مىسقال، قاتقان بۇغا مۇڭگۇزى 1.5 - 3 مىسقال، مۇڭگۇز يېلمى ۋە مۇڭگۇز قالدۇغى 3 - 5 مىسقال.

پىستە

阿月浑子 A Yue hun zi

(سىردەريخى ئاتىلىشى، پىستە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بۇ، چوڭ دەرەخ، 10 مېتىرچە ئىگىزلىكتە ئۇسىدۇ. (2) يۇمران نوتىلاردا توپلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يايراقلىرى 1 - 3 گىچە، شەكلى تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق تومۇرلىرى تورسىمان ۋە ئېنىق بولىدۇ. (3) گۈلى قارامتۇل يېشىل، ئۇچكىلىك مەۋسى تۇخۇم شەكلىدە ياكى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، رەڭگى قىزغۇچ سېرىق، قورۇقلىرى بولىدۇ (249 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: خوتەن رايونىدا تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ مېغىزى دورا بولىدۇ، مەۋسىنى پىشقان چاغدا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئىشلەتكەندە ئۇچكىسىنى چېقىپ مېغىزىنى ئالىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىق، بورەكنى ئىسسىتىپ مۇسپىلىككە يارىدىم بېرىدۇ. ئىشتەيىنى ئېچىپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشى، ئىشتەي تۇتۇلۇش، تولغاق ۋە ئىچ سۇرۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە، ئاجىزلىقتىن بەل تېلىپ ئاغرىشقا، جىنسى ئاجىزلىققا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

كاپىراس

阳起石 Yang qi shi

باشقا ئاتىلىشى: ئاكتىنولىت

تونۇش: بۇ بىر خىل ماكىنىي سىلىكات تەركىبلىك تاش پاختا (ئاسبىست) غا ئائىت مەدەن بولۇپ، ئۇزۇن تاسما شەكلىدە ياكى يايلاق ئۇزۇن تاسما شەكلىدە، رەڭگى سۈت رەڭلىك ياكى ئاقۇش كوك رەڭلىك، كەسمە يۈزى ئىگىز - پەس، ئۇزۇنىغا يېرىلىشى يىپسىمان، يۇمشاق ۋە سىلىق بولۇپ، پاقىراپ تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئالتايدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: خام بويىچە ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي سەل ئىسسىق، زەھەرسىز. بورەكنى ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇپ مۇسىپىلىككە يارىدەم بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ياشانغان كىشىلەردىكى ئاجىزلىق، توگۇش، ماغدىرسىزلىقتا ۋە پات - پات سىيىپ تۇرۇشتا: كاپىراس ۋە ياچىۋەك تۇخۇمىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، چىكىلەنگەن ھەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ. (2) ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا: كاپىراس ۋە خام لوڭگۇنىڭ ھەربىرىدىن 2 سەر، سىرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 سەر، كۈدە ئۇرۇغى 1 سەر، بۇغا قەھرىدىن بىر يۇرۇش ئېلىپ بۇلارنى يۇمشاق سوقۇپ، ھەسەل سۈيى بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن يىيىلىدۇ.

مىقتارى: بۇنىڭ 1—3 مىسقىلىنى كۈمۈلاچ دورىلارغا قوشۇشقا بولىدۇ. بۇنى قايناتمىلارغا قوشۇشقا بولمايدۇ.

ئۇلار

雪鸡 Xue ji

ئىگىز تاغلاردا ياشايدىغان مەشھۇر قۇش بولۇپ، شىنجاڭنىڭ ئىگىز تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. كورۇنۇشى توخۇغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارامتۇل كۇلرەڭ، گوشى ناھايىتى لەززەتلىك. گوشىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىق بولۇپ، قۇۋۋەتنى تولۇقلاش، قاننى جانلاندۇرۇش، بەدەننى چىڭىتىش تەسىرى تاغ لەيلىسىنىڭكىدىن ياخشى. گوشىنىڭ يەنە ئەتنى ئوستۇرۇش، قان توختىتىش خۇسۇسىيىتى بار. ئادەتتە خورىزىنىڭ دورىلىق خۇسۇسىيىتى ياخشى بولىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: تەن ئاجىزلىق، باش قېيىش، كوزى قاراڭغۇلىشىش، ماغدىرسىزلىق، بەل - پۇت ئاغرىش، ئاشقازان 12 بارماق ئۇچەي يارىسى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە تاغ لەيلىسىنى ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇم بەرمىگەندە بۇنى ئىشلەتسە بولىدۇ.

(3) قاننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

(补血药)

تاش چېچىگى

石花 Shi hua

باشقا ئاتىلىشى: قۇش ئىزى.

تونۇش: بۇ بىر خىل قورام داشلارنىڭ ئۈستىگە يېپىشىپ ئۈسىدىغان، يالغان يىلتىزلىق، شەكلى پىلاستىنكىغا ئوخشاش، ئۈستىدە ئىگىز - پەس قالايمىقان پۈرمە قورۇقلىرى بار لىشاينىك (地衣)

بولۇپ، ئۇستى تەرىپىنىڭ رەڭگى كۇلرەڭ يېشىل، ئاستى تەرىپىنىڭ رەڭگى قارامتۇلىراق، كەسمە يۈزى ئاق رەڭدە بولىدۇ (250 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە نەم قورام تاشلار ئۇستىدە ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن ئوتى دورا بولىدۇ. يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا قىرىۋېلىپ، كېرەكسىز قۇم - توپراقلاردىن تازىلىۋېتىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. قاننى قۇۋۇتلەپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. مەنىنى كوپەيتىدۇ. ئاجىزلىقنى تۈگىتىپ، پەي سۈڭەكلەرنى كۈچلەندۈرىدۇ. تۇۋگۈنلەرنى يېشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: رىماتىزىم خاراكتىرىدىكى بەل - پۇت ئاغرىش، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىق، قوساقتىكى تۇرۇپ قالغان ئوزۇقلۇق تۇگۈنلىرى قاتارلىق كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

داڭگۇي (جۇڭگو داڭگۇيى)

当归 dang gui

(كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، داڭگۇي ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 — 1 مېتىر. (2) يىلتىزى سىمىز گوشلۇك، توۋەن قىسمى شاخلىنىدۇ، قوۋزىغى خوما رەڭلىك، غولى تىك، رەڭگى سو-

سون بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى 2 - 3 قايتىلانغان تاق سانلىق پەيـ
سىمان يىرىلغان، كىچىك ياپراقلىرىنىڭ گىرۋەكلىرى كەمتۈك بولىدۇ،
يوپۇرماق سىپىنىڭ تـۈۋى كېڭىيىپ غىلاپ شەكلىدە غـولىنى ئوراپ
تۇرىدۇ. (4) مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئـوسىدۇ،
رەڭگى ئاق، جۈپ ئاسماق مەۋسى سوقۇچاقراق، 5 تال قىرى بولىدۇ.
يان قىرلىرى تەرەققى قىلىپ كەڭ قاناتقا ئايلانغان (251 - رەسىمگە
قارالسۇن).

ئۈسۈش ئورنى: ئۇرۇغىدىن كوپەيتىلىدۇ. هـاۋاسى سالقىن
هول - يېغىن كوپ، توپراغى مۇنبەت، نەمرەك تـاغلىق رايونلاردا ۋە ئـۆ
گىزلىكلەردە ئوستۇرۇلىدۇ. غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ يىلتىزى دورا بولىدۇ. كەچـ
كۈزدە قېزىۋېلىپ تازىلاپ، شامال ئوتـۇشۇپ تۇرىدىغان سايە جـايدا
قويۇپ چـالا قۇرۇتۇپ، ئـاندىن سۇس ئوتتا قوۋزىغى خـوما رەڭـگە
كىرگىچە ئىسلاپ قاقـلاپ ($\frac{8}{10}$ هەسسە قۇرۇتۇپ) ئـېلىپ قويـۇلسا
ئوزلىگىدىن قۇرۇپ كېتىدۇ. ئىشلەتكەن چاغدا تـولۇق نەمدەپ يالـ
پاقلاپ خام بويىچە ياكى هاراق بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئى ئىسىققا مايىل،
زەھەرسىز. قاننى قـۇۋەتلەپ جانلاندۇرىدۇ، هېيزنى تەڭشەپ، ئاغرىقنى
توختىتىدۇ، ئۇچەينى نەملەشتۈرۈپ سامىقلاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) هېيىز تەڭشەلمىگەندە: داڭگۇي 3 مىسقال،
ئاق چوغاۋۇق 2 مىسقال، چۇەنچـوك 1.5 مىسقال، پىششىق ئـەگرى
سۇناي 3 مىسقـال (هېيىز ئاغرىتىپ كـەلسە 3 مىسقال تـاغ دېنى
قوشۇلىدۇ. هېيىز توختاپ قالسا 3 مىسقال داڭاق مېغىزى، 2 مىسقال
زاراڭزا چىچەكـى قوشۇلىدۇ) قـاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئـاغرىتىپ
كەلگەن هېيىزدا: داڭگۇي ۋە تاغ دېنىنىڭ هەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ

يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلمىدۇ ياكى 3 پارچە خام زەنجىۋىل قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) قان ئازلىقتا: كەتمىرا 3 سەر، داڭگۇي 3 سەر، ئاق چۇغلۇق 6 سەر، تۇشقان زەددىگى 2 سەر، بۇغا مۇڭگۇز قالدۇغى 1 سەر، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 مىسقالدىن ئىچىلىدۇ. تۇغۇتتىن كېيىنكى قان ئازلىقتا: داڭگۇي ۋە خام زەنجىۋىلنى قوي گوشى بىلەن شورپا قىلىپ، شورپىسى ئىچىلىدۇ، گوشى يېيىلىدۇ. (4) ئۇرۇلۇش - سوقۇلۇشتىن بولغان جاراھەتلەردە، كوكرەك تېمىنداق زەخ - مىلىنىشىدە ۋە سانجىق ئۇرۇپ قېلىشتا: داڭگۇي 3 مىسقال، پىيىز زەك 3 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، ئاق قىچا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) تۇغۇتتىن كېيىنكى چوڭ تەرەت قېتىپ قېلىشتا: داڭگۇيىنى گۇنجۇت يېغى بىلەن قورۇغاندىن كېيىن ھەر قېتىم 3 مىسقالدىن ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) بەل - پۇت ئاغرىغاندا، غەلۋىرەك يار - ىلاردا: ئادەتتىكى مىقتارى بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

ئەسكەرتىش: رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدا خەلقلەر ئارىسىدا يەرلىك داڭگۇي (土当归) (Seselopsis tianschenicum Schischk.) (252 - رەسىمگە قارالسۇن) رەسمى داڭگۇي ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاق چۇغلۇق (چۇغلۇق)

白芍 Bai Shao

باشقا ئاتىلىشى: سەللىگۈل، ئاق شويىگۈل

(ئىچىمق تاپانلىقلار ئاتىلىشى، چۇغلۇق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئـوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى تـوم، دۇگىلەك تۈۋرۈكسىمان، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر، كـەسمە يـۈزى ئـاق قۇش ھالـرەڭ، يىلتىز پوستى قېلىنراق بـولىدۇ. غولى تىك يـالغۇز ياكى توپلىشىپ ئوسىدۇ، ئادەتتە شاخلىمايدۇ، پاقىراق، تۈكسىز كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئۈسكەن سېپى ئۈزۈن، ئىككى قايتىلانغان ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى سوقۇچاق، تېمىنەسىمان، تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ. (4) گـۈلى يوغان، گۈل شاخچىلىرىنىڭ ئۈچىدا 2 - 5 تىن بولۇپ ئوسىدۇ، ئاق، قىزىل يـاكى ھال رەڭلىك بولىدۇ. غۇنچە مەۋسىسى 3 - 5 گىچە ئۇچى ئىلمەكسىمان سىرتقا ئىگىلـگەن، ئۇرۇغى قارامتۇل قوڭۇر پاقىراق بولىدۇ (253 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۈز ياكى ئەتىياز پەسلىدە بىخ چىقارغان يىلتىزى ئارقىلىق كوپەيـتىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىك رايونلىرىدا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. 3 - 4 يىل ئوسكەندىن كېيىن ئەتىياز، كـۈز پـەسلىدە كـولۇپلىپ، لاي - توپىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى پاكـىز يۇيۇپ، سىرتىدىكى

پوستىنى سويۇۋېتىپ، قومۇچ تاياقچىنى ئوگايلا سانجىپ كىرگۈزۈشكە بولغىچىلىك قاينىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، نەملەپ يالپاغلاپ خام پېتى، هاراق، بىلەن قورۇپ ياكى توپا بىلەن قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل قېرىق، تەبىئىي سەل سوغاق، زەھەرسىز. قاننى قۇۋۇتلەپ، مەنپىلىكىنى قورۇيدۇ، جىگەرنى بۇمشىتىپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، هېيىزنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، جۇيخۇا گۈل 3 مىسقال، خام ئەگىرى سۇناي 8 مىسقال، ياز غازىكى 4 مىسقال، جىنتىيانا 3 مىسقال، سازاك 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوساق گوشىنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، پاقالچەك پېيىنىڭ تارتىشىپ قېلىشىدا: ئاق چوغلۇق 5 مىسقال، خام چۇچۇكبۇيا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) هېيىزنىڭ كوپ كېلىشىدە: قورىغان ئاق چۇغلۇق 2 مىسقال، خام ئەگىرى سۇناي 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن)، ئەمەن يوپۇرمىغىنىڭ كومۇرى 1 مىسقال، چۇچۇكبويا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تولغاق (قان - يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنجىق بولغاندا): ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، قارا ئەندىز 1 مىسقال، مامورانچىن 4 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، ئاقباش ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئوزلىگىدىن تەرلەشتە: ئاق چۇغلۇق 5 مىسقال، كەتىرا 8 مىسقال، ئەينۇلا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ئاق چۇغلۇقنى مارال قۇلاق بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئالىقات

枸杞子 Gou ji zi (毛蕊枸杞)

(地骨皮) ئالىقات يىلتىز پوستى

باشقا ئاتىلىشى: مورىقات

(چەيزە ئاتىلىشى، ئالىقات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، كىچىك چاتقال، ئىگىزلىگى 1—2 مېتىر كېلىدۇ. (2) يىلتىزى تۈۋرۈكسىمان بولۇپ، غولى كوپ شاخلىنىدۇ، يوپۇرماق قولتۇغىدا قاتتىق تىكەنلىرى بولىدۇ، پوستى ئاقۇش كۇلرەڭ كېلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ياكى توپلىشىپ ئوسكەن، يىپسىمان تېمىنە شەكىللىك، تولۇق گىرۋەكلىك، يوپۇرماق سىپى قىسقا. (4) گۈلى كىچىك، سوسۇن رەڭلىك، قوڭغۇراق شەكىللىك بولىدۇ، قولتۇغىدىن ئۈسىدۇ. مېۋىسى شىرنىلىق سوقۇچاق كوپ ئۇرۇغلۇق بولۇپ پىشقاندا قىزىرىدۇ (254 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېتىز چەتلىرى، يول ياقىسى، ئېرىق بويى قاتارلىق كۈنگەي تەرەپتە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى ۋە ئالىقات يىلتىز پوستى ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسىنى پىشقان ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىپ، سىپىنى ۋە باشقا ئارىلىشىپ قالغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئالدى

بىلەن سايىدا قويۇپ، سىرتقى پوستى پۇرلەشكەندىن كېيىن، كۇچ-لۇك ئاپتاپتا پوستى قۇرۇغانغا قەدەر تۇرغۇزۇلىدۇ. ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە يىلتىزى كۈلدۈرلىنىپ، پاكىزە يۇيۇلغاندىن كېيىن، پوس-تىنى يوقۇرى تەرەپتىن پىچاق بىلەن تىلىپ، ياغاچ قىسمىنى چىقىرىۋېـ-تىپ توغراپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: ئالىقات: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتەدىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، پەي سۈڭەكلەرنى كۈچەيتىدۇ، ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، جىگەرگە پايدا قىلىپ، كوزنى روشەنلەشـ-تۈرىدۇ. يىلتىز پوستى: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئوپكىدىكى ئىسسىقنى تازىلايدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەل ۋە دۇمبىنىڭ سېقىراپ ئاغرىشىدا، شىكەر سىيىش كېسىلى ۋە ئوپكە سىلىدە: ئالىقات دائىم قىزىل مۇۋىلىك شاقا قۇل بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (2) ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، بەل - پۇت ئاغرىشتا، نېرۋ ئاجىزلىغى ۋە ئېھتىلامدا: ئالىقات 3 مىسقال، سېرىق يوگەي، قىزىل مۇۋىلىك شاقا قۇل، لوڭـ-گۇلارنىڭ ھەرقايسىسىدىن 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) يۇقۇرى قان بېسىمىدا (باش ئايلىنىش، باش ئاغرىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، ئۇيقىسىزلىق ئەھۋاللىرى بولسا): ئالىقات، پىششىق ئەگرى سونايي، جۇيخۇا گۈللەرنىڭ ھەرقايسىسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، چايغا سېلىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوتكۇر كانايچە يالـلۇغىدا: ئالىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، ئۇزمە يىلتىز پوستى 3 مىسقال، سوغۇ گۈل 3 مىسـ-قال، قومۇچ يىلتىزى 1 سەر قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) گەدەندىكى بۇنۇك خانىسىنىڭ يانلۇغى (چىقان) دا: ئالىقات يىلتىزىنىڭ سول پوستىنى بوش ئوتقا قاخلاپ سارغايتىپ، يەنچىپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سوركىلىدۇ.

مىقتارى: ئالتىقات 2—3 مىسقال، يىلتىز پوستى 2—4 مىسقال.

قوشۇمچە: نىڭشيا ئالىمىتى: (宁夏枸杞) بۇنىڭ ئالىقاتتىن پەرقى شۇكى گۈل چېچى قىزىل ياكى سۇس جىگەررەڭ كېلىدۇ. گۈل تاجىسىنىڭ نەيچە قىسمى يېرىقچىلىرىدىن ئۇزۇن بولۇپ، نەيچە قىسمىنىڭ ئوتتۇرا ۋە توۋەنكى قىسىملىرى يۇمۇلاق كانايسىمان كېلىدۇ. شىرىلىك مىۋىسى يوغانراق بولىدۇ، رايونىمىزدا كوپىنچە ئىچكى ئولكىلەردىن يوتكەپ ئەكىلىپ ئوستۇرۇلمەكتە، ئوسۇشى خېلى ياخشى بولماقتا.

ئەگرى سۇناي

地黄 Di huang

خام ئەگرى سۇناي (生地)، پىششىق ئەگرى سۇناي (熟地)

(چۇقا ئاتىلىسى، ئەگرى سۇناي ئىسۇرۇغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غولىلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 25 — 40 سانتىمېتىر. ئوسۇملۇك تېنى ئاقۇش كۈلرەڭ، يۇمشاق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يىلتىزسىمان غولى چوڭ، گوشلۇك، كوپىنچە كونۇسسىمان بولىدۇ، غولى تىك ئوسىدۇ. (3) تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە ياكى ئۇزۇن سوقۇچاق، يوپۇرماق يۈزى كوپ پۇرلەشكەن، ئارقىسى يېشىل سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى، تۈۋىدىن چىققان يوپۇرماقلىرىغا نىسبەتەن كىچىكرەك بولىدۇ. (4) گۈلى ئۇچىدىن ئوسكەن بولۇپ، ئومۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈل تاجىسى ئەگىرى سۇنايغا ئوخشايدۇ، رەڭگى

قىزغۇچ سوسۇن، ئۇچۇق سوسۇن كېلىدۇ، رەڭلىك سىزىقلىرى بولىدۇ. مەۋسىي تۇخۇم شەكلىدە ياكى تۇخۇمسىمان دۇگىلەك شەكلىدە بولىدۇ (255 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يىلتىز غولىنى قەلەمچە قىلىپ، تىكىش ئارقىلىق كوپەيتىلىدۇ. ماناس، غولجا قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوستۇرۇلمەكتە.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە كولىۋېلىپ، تازىلاپ هول پېتى (هول ئەگرى سۇناي) ياكى يالپاغلاپ قاقلاپ (خام ئەگرى سۇناي) ئىشلىتىلىدۇ. پىششىق ئەگرى سۇناي: ئەگرى سۇنايدىن 100 جىك ئېلىپ، ئۇنىڭغا 50 جىك سىرتىق هاراق قوشۇپ، تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، ۋاستىلىق هالدا هورلاندۇرۇپ. هاراقنى سۈمۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئاپتاپقا سېلىپ، سىرتقى پوستىنىڭ شىلىمشىغى ئازراق قۇرۇغانغا قەدەر قۇرۇتۇپ، ئاندىن ئىدىشقا سېلىپ ساقلىنىدۇ.

تەبىئىي: هول ئەگرى سۇناي، خام ئەگرى سۇناي: تەمى قېرىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەهەرسىز. هول ئەگرى سۇناي ئىسسىقنى يانداۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ. قۇرغاقلىقنى هوللىتىپ، خىلىت هاسىل قىلىدۇ. خام ئەگرى سۇناي ئىسسىقنى يانداۇرۇپ، قاننى سوۋۇتىدۇ، مەنپىلىككە قۇۋەت بېرىپ قاننى ئاسرايدۇ. پىششىق ئەگرى سۇناي: تەمى تاتلىق، ئازراق قېرىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەهەرسىز. مەنپىيلىككە مەدەت بېرىپ قاننى قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلىق، قان ئازلىقتا، باش ئايلىنىپ، كوز قاراڭغۇلىشىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، بەل - پۇت ئاغرىشلاردا: پىششىق ئەگرى سۇناي 5 مىسقال، قانىپەر 5 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، پىچەكگۈل 5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) هېيىز تەڭشەلمەسلىكتە، هېيىزدىن بۇرۇن

قوساق ئاغرىشتا: پىششىق ئەگرى سۈناي 3 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۈغلۇق 3 مىسقال، تاغ دېنى 3 مىسقال، ئەمەن يوپۇرمىغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) كىچىك بالىلاردىكى ئوپكە ياللۇغدا قىزىتما بولۇپ قايتىمىسا: خام ئەگرى سۈناي 3 مىسقال، ئالىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، خام گەج 5 مىسقال، ئۇچقات 3 مىسقال، ھىندى ئوسمىسى 3 مىسقال، ھول قومۇش يىلتىزى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئوپكە سىلىدە، ئوزلىگىدىن تەرلەشتە، ئوغرى تەردە: خام ئەگرى سۈناي 4 مىسقال، خام لوڭگۇ 5 مىسقال، ئالىقات يىلتىز پوستى 3 مىسقال، پىچەك بۇغداي 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) قايتا ئىشلىنىشى توسقۇنلۇققا ئۇچراش خاراكتىردىكى قان ئازلىقتا: ئەگرى سۈناي 5 مىسقال، داڭگۇي 3 مىسقال، ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، ئاق چۈغلۇق 4 مىسقال، قىزىل مۇنىلىك شاقاقۇل 4 مىسقال، بەيجۇ 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (6) ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان چىش ئاغرىشتا: ئەگرى سۈناي 1 سەر، كەۋرەك 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) ئوتتۇرا قۇلاق يالىلۇغدا: ھول ئەگرى سۈنايدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسىنى چىقىرىپ، كۈندە 2 قېتىم قۇلاققا تېمىتىلىدۇ (ئازراق بىڭپىيەن قوشۇلىدۇ). (8) شېكەر سىيىش كېسىلىدە: پىششىق ئەگرى سۈناي ۋە پىچەكگۈلىنىك ھەر بىرىدىن 1 سەر، قان تېپەر ۋە مالىنانىك ھەر بىرىدىن 5 مىسقال، ئەينۇلا 1.5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ھول ئەگرى سۈناي 0.4 — 1 سەر. خام ئەگرى سۈناي ۋە پىششىق ئەگرى سۈناي 3 — 5 مىسقال.

قۇرۇت ئوت

冬虫夏草 Dong chong xia cao

(سىبىستقۇچى زامبۇرۇغلار ئائىلىسى، قۇرۇت ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: بۇ بىر خىل زامبۇرۇغ بولۇپ، ئۇ «يازلىغى ئوت، قىشلىغى قۇرۇت» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل زامبۇرۇغ بىر خىل پىلە قۇرۇتىغا ئوخشايدىغان يېشىل ھەشقىپىچەك قۇرۇتىنىڭ تېنىدە تەيىيارتاپ بولۇپ ئوسىدۇ. قۇرۇت قىشتا توپىنىڭ ئىچىدە ياتقان ۋاقتىدا قۇرۇت ئوتى زامبۇرۇغى ئۇنىڭ تېنىگە كىرىپ قۇرۇتنى ئولىتۇرۇپ تاشلايدۇ، ئەتىياز ۋە يازدا قۇرۇت ئوتى زامبۇرۇغى ئولگەن قۇرۇتنىڭ باش قىسمىدىن ئوسۇپ چىقىپ يەردىن كوتىرىلىپ چىقىدۇ (بەزىلىرىدە ئوسۇپ چىقمايدۇ). ئولگەن قۇرۇتنىڭ ئۇزۇنلۇغى 3—5 سانتىمېتىر، خوما رەڭ، كېسىلگەن يۈزى ئاق رەڭلىك بولىدۇ. زامبۇرۇغنىڭ يەردىن ئوسۇپ چىققان قىسمى يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان، ئۇزۇنلۇغى 4—7 سانتىمېتىر، قېنىق خومارەڭ، ئۇچى تەرىپى سەل تومراق بولۇپ، پۈتۈن شەكلى خۇددى موبى قەلەمگە ئوخشايدۇ (256 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېگىز تاغلىق رايونلاردا ئوسىدۇ، ئالتاي تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قار ئېرىپ، تېخى ئوت - چوپلەر ئوسۇپ چىقمىغان ۋاقىتدا يىغىۋېلىنىدۇ. ناپتاپتا چالا قۇرۇتقاندىن كېيىن سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، تولۇق قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. ئويكە ۋە

بوره‌ككه پايدا قىلىدۇ، يىلىكنى تولۇقلايدۇ، قان توختىتىدۇ، بىلغەم بوشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدىن بولغان يوتەلدە، قان تۆكۈرۈشتە، قېرىلىقتىن بولغان ئاجىزلىقتا ۋە دەم سىقىلىشتا: قۇرۇت ئوت 1 سەر، سوغۇ گۈل 5 مىسقال، گۈلسامساق 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان ئازلىق، كېسەلدىن كېيىنكى ئاجىزلىق، ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا ۋە ئېھتىلامدا: كەتمرا 1 سەر، قۇرۇت ئوت 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، (3) بورەك ئاجىزلىقتىن بەل ـ تىز ئاغرىشتا: قۇرۇت ئوت 1 سەر، ئالىقات 1 سەر ئېلىپ، ئىككى جىلىك سىرىق هاراققا بىر هەپتە چىلاپ، 5—10 گرامدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5—3 مىسقال.

مەنپىلىكنى ئاسرايدىغان دورىلار

(养阴药)

هەسەل

蜂蜜 feng mi

سىرىق موم 蜂蜡

باشقا ئاتىلىشى: بال

تەبىئىي: هەسەل: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىددىل، زەھەرسىز. ئوپكىنى يۇمشىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ، بال ئاشقازانىنى قۇۋەتلەيدۇ، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇپ، تەرەتنى راۋان قىلىدۇ، تال ئاشقازانىنى مۇتىدىللەشتۈرۈپ، ئاغرىقنى توختىتىدۇ، بۇۋانە بىلەن زەھەر

هەرلەنگەندە زەھەرنى قايتۇرىدۇ، يالۇغلىنىشنى ياندۇرىدۇ. سىرتق موم: تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئىششىقلارنى ياندۇرۇپ ئاغرىق توختىتىدۇ، يارا ئېغىزلىرىنى قورۇپ، گوش ئۇندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تال، ئاشقازان ئاجىزلىشىشتا، كانايچە يالۇغى ۋە گال تاماق يالۇغىدا: 1 سەر ھەسەل، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتتە (قېرى، ئاجىز كىشىلەر): ھەسەل (ئايرىم ئىچىلىدۇ) ۋە قومۇچ يىلتىزىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئېغىز يارىسى ۋە كويۇك يارىلىرىدا: ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ سۈرتىلىدۇ. (4) ئۇششۇكتە: ھەسەلدىن 7 فۇڭ، چوشقا مېيىياكى قوي مېيىدىن 3 فۇڭ ئېلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم ياساپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (5) سەينەكتە: سۇڭ پىياز بىلەن ھەسەلدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ خېمىر ھالىتىگە كەلتۈرۈپ، ئاغرىق بارماققا چېپىلىدۇ (ئىچىشكە ھەرگىز بولمايدۇ)! (6) تولغاقتا ئۇزۇن مۇددەت قان، يىرىڭ ئارىلاش تەرەت قىلغاندا: سىرتق موم 3 مىسقال، زىرىق 5 مىسقال (سوقۇپ تالقان قىلىنىدۇ)، ئېشەك يېلىمى 3 مىسقال، بۇلارنى بىرلىكتە ئېرىتىپ، ئۇچكە بولۇپ ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

كەندىر ئۇرۇغى (كەندىر)

火麻仁 Huo ma ren (大麻)

(كەندىر ئائىلىسى، كەندىر ئۇرۇغدىشى)

يىغىپ تەييارلاش: بۇ كەندىرنىڭ پىشقان ئۇرۇغى. كەندىر ئوبدان پىشقان ۋاقتىدا ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغنى سوقۇۋېلىپ تازىلايدۇ، ئىشلىتىش ۋاقتىدا شاكىلى چىقىرىۋېتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتەدىل، زەھەرسىز. قۇر-غاقلىقنى يۇمشىتىپ، ئۇچىەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ. جىگەر ۋە بورەكنى قۇۋەتلەيدۇ ۋە ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قەۋزىيەتتە (قىبرى، ئاجىز كىشىلەر، تۇ-غۇتتىن كېيىن تېنى ئاجىزلاپ كەتكۇچىلەر): كەندىر ئۇرۇغى 5 مىسقال، داڭگۇي 5 مىسقال، شاپتۇل مېغىزى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) چاچ چۈشۈشتە: كەندىر يوپۇرمىغى ۋە ئۇزمە يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ باش يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

شىقىلداق

沙参 Sha shen

(قوڭغۇراق گۈللۈكلەر ئائىلىسى، شىقىلداق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تۈۋىدىن تىك ئوسىدۇ. ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى توم، كونۇس شەكلىدە، سىرتقى پوستى توق خومارەڭدە بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تۈخۈمسىمان ياكى تېمىنەسىمان بولۇپ، گىرۋىگى رەتسىز ھەرە چىشلىق كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى كونۇسسىمان بولۇپ ئۈچىدا ئوسىدۇ. گۈلى سۈس كوكۇش سوسۇن، قوڭغۇراق شەكىللىك بولىدۇ. غوزا مىۋىسى تۈخۈم-سىمان يۇمۇلاق بولىدۇ (257 — رەسىمگە قارالسۇن).

ئۇنىۋۇش ئورنى: كۈنگەي تاغ بىلەن چىۋەنلىكلەردە ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق جايلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا

ۋە كۆزدە قىزىۋىلىپ، سىرتقى پوستىنى سويۇۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، نىپىز يالپاغلاپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئى: تەمى تاتلىق، تەبىئى سەل سوغاق، زەھەرسىز. مەنپەئەتكە ئاسراپ، ئوپكىنى تازىلايدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كاۋاكلىق ئوپكە سىل كېسىلىدە: شىقىلداق 5 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، بەيبۇ يىلتىزى 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 2 مىسقال، تەڭگە يوپۇرماق 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ، بىر كۈندە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ. (2) قان تۈكۈرۈشتە: شىقىلداق 3 مىسقال، ئۈزمە يوپۇرمىغى 3 مىسقال، گۈلسامساق 3 مىسقال، غاز ئوتى 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ بىر كۈندە 2 قېتىمدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

تاشپاقا قېپى

龟板 Gui ban

باشقا ئاتىلىشى: پاقا چاناق

دورىنىڭ كېلىش مەنبەئى: ئوملىگۈچى ھايۋان تاش پاقىنىڭ قوساق قىسمىدىكى قېپىدىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: نەم جايلار، كوللەر، قۇرۇقلۇقلاردا بولىدۇ. كورلا، باغراش كولى ۋە سۇيدۇك قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: (1) خام تاشپاقا قېپى. سۇ تاپىلانغان ساپال كومزەككە تاشپاقا قېپىنى سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم بېكىتىپ، 30 كۈن چىلاپ قويغاندىن كېيىن، سېسىق سۇيىنى توكۈ-

ۋېتىپ، يەنە كۈنىگە بىر قېتىم سۇ يوتكەش شەرتى بىلەن 7 كۈن چىلاپ قويۇلىدۇ، ئاندىن تاشپاقا قېپى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. (2) ئاچچىقسۇلاشتۇرۇلغان تاشپاقا قېپى: ئالدى بىلەن قۇمنى قازاندا قورۇۋېلىپ بۇنىڭغا خام تاشپاقا قېپىنى سېلىپ، ئۈستى بىر ئاز سار-غايغىچە قورۇلىدۇ، ئۈنىڭدىن كېيىن قۇمنى پاكىز تاسقىۋېتىپ، ئىسسىق چېغىدىلا ئاچچىقسۇ پۈركۈپ (ھەر بىر جىلك تاشپاقا قېپى ئۈچۈن 3 جىلك ئاچچىق سۇ كېتىدۇ) ئاندىن چوقۇپ پارچىلاپ، قۇرۇق جايدا قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپىلىكنى ئاسراپ، قۇرۇق ئىسسىقنى يانداۋۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) مەنپىلىگى ئاجىزلىشىپ، قۇرۇق ئىسسىغى ئېشىپ كېتىشتە، كەچقۇرۇن قىزىشتا، ئوغرى تەرلەشتە: تاش پاقا قېپى 1 سەر، پىششىق ئەگرى سۈناي 6 مىسقال، جۈمۇ ۋە خۇاكىبۇنىك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان ئازلىقتىكى بەدەن ئاجىزلاش ۋە بالىياتقۇ قاناشتا: قاقلانغان تاشپاقا قېپىنى يۇمشاق سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ، كۈنىگە 2 — 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 — 5 فۇڭدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

ئېشەك يېلىمى

阿胶 A jiao

يىشىپ تەييارلاش: ئېشەك يېلىمى ئېشەك تىرىسىنىڭ يېلىمى بولۇپ، ئۇنى ئەتمياز، كۈز، قىش پەسىللىرىنىڭ ھەممىسىدە جياگۈك قىلىشقا بولىدۇ. ئىشلەش جەريانى مۇرەككەپ بولۇپ، ئاسا-

سەن خام ئەشيا تەييارلاش، يېلىم قاينىتىش، كوپىگىنى ئېلىش، چىكىلەش، كېسىش ۋە سوۋۇتۇش قاتارلىق باسقۇچلاردىن ئوتىدۇ، ۋاستىلىق ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى قايناقسۇغا بىسۇيلىپ ئاندىن دورىغا قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەنپىلىكنى ئاسراپ، قاننى قۇۋەتلەيدۇ. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىپ، قۇ-رۇقلۇقنى نەملەيدۇ، قان توختىتىدۇ، ھامىلىنى ئاسرايدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوپكە سىلىدىن قان تۇكۈرۈشتە: ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، قېرىقىز ئۇرۇغى 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، زىراۋەندە 3 مىسقال، ئورۇك مېغىزى 3 مىسقال، تاكزۇكزا گۈرۈچى 8 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھېيىز تەكشەلمەسلىكتە، بالىياتقۇنىڭ پاتالىيەتچان قانىشىدا ۋە ھامىلدارلىقتىن قوساق ئاغرىشتا: ئېشەك يېلىمى (ۋاستىلىق ئېرىتىلگەن) 3 مىسقال، چۈەنچۈك 2 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، ئەمەن 3 مىسقال، داكگۇي 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، خام ئەگرى سۇناي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 — 3 مىسقال.

12. هەزىم قىلىشقا يارداەم بەرگۈچى دورىلار

(助消化药)

هەزىم قىلىشقا يارداەم بەرگۈچى دورىلار تال ۋە ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تاماقنىڭ هەزىم بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، تۈرۈپ قالغان ماددىلارنى هەزىم قىلىپ سىڭدۈرگۈچى تەسىرى بار دورىلار. بۇ دورىلار تاماق هەزىم قىلىشنىڭ ياخشى بولماسلىغى، ئىشتەيسىزلىق، ئاچچىق سۇ ياندۇرۇش، كوكۈل ئاينىش، قۇسۇش، چوڭ تەرەت نورمال بولماسلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

هەزىم ئىچىتقۇسى

神曲 shen qū

پىششىقلاپ ئىشلەش: بۇدۇشقاق، سۇ قامچا ئوتى، كوك ئەمەنلەرنىڭ هەر بىرىدىن بىر جىڭدىن ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسى چىقىرىلىدۇ. قىزىل ماش ۋە ئورۇك مېغىزىنىڭ هەر بىرىدىن بىر جىڭ، بۇغداي كېپىگىدىن 5 جىڭ ئېلىپ هەممىنى يۇمشاق سوقۇپ يۇقۇرقى دورىلارنى تەكشى ئارىلاشتۇرۇپ، خېمىر قىلىپ، ئوت - چوپ دوۋىسىنىڭ ئىچىدە 5 — 7 كۈنگىچە ئىچىتىپ تاكى پۇراق پەيدا بولۇپ، سارىغايغىچە تۇرغۇزۇپ، ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كويىگەنگە قەدەر قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىىتى: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىىتى ئىسسىققا

مایىل، زەھەرسىز. تاماق سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ، سۈتنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىش ياخشى بولمىغاندا، قوساق كوپۈپ ئىچ سۈرگەندە: ھەزىم ئىچىتقۇسى 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قورۇلغان بەيجۇ 2.5 مىسقال، ياۋا كەشمىر 2 مىسقال، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق، ئەيىنۇلا 3 دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: بالا ئېمىتىۋاتقان ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئارپا ئۇندۇرمىسى

麦芽 Mai ya

پىششىقلاپ ئىشلەش: ئارپىنى سۈدا پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۈزۈۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇقنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغزىنى يېپىپ، پات - پات سۇ چېچىپ تۇرۇلىدۇ. ئۇ 0.5 — 1 سانتىمېتىر ئۇنۇپ چىققان ۋاقتىدا ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سارغايغىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تالنى تەڭشەپ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاپ مەيدە چىڭقىلىشنى بوشىتىدۇ، سۈت يانداۋىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىسىق كىكىرىش، قوساق كوپۈش، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىشىشىغا ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈت قايتۇرۇش ئۈچۈن: قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسىدىن 2 - 4 سەر قاينىـ

تىپ ئىچىلىدۇ ياكى داڭگۇي 3 مىسقال، قىزىل چۇغلۇق 3 مىسقال، چۇەنچۇك 2 مىسقال، زاراڭزا چىچىمگى 3 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 سەر، لىپەككۇل 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 4 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: بالا ئېمىتىۋاتقان ئاياللار ۋە ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

چۇژگۇن ئۇندۇرمىسى

谷芽 Gu ya

باشقا ئاتىلىشى: گۇز قۇناق ئۇندۇرمىسى.

پىششىقلاپ ئىشلەش: شال ياكى چۇژگۇننى سۇدا پاكىز يۇغاندىن كېيىن، سۇزۇۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇققا سېلىپ، ئاغزىنى ياخشى يېپىپ، پات - پات سۇ چېچىپ تۇرۇلىدۇ. ئۇنۇپ چىققاندىن كېيىن ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سارغايغىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئاشقازان، تالنى ياخشىلايدۇ، مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقنى سىكدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق سىكمەسلىك ۋە قوساق كوپۈشتە: قورۇلغان چۇژگۇن ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن دولانە 3 مىسقال، كويدۇرۇلگەن ھەزىم ئېچىتقۇسى 3 مىسقال، قورۇلغان تۇرۇپ ئۇرۇغى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەزىم قىلىشنىڭ ياخشى بولماسلىغىدا: قورۇلغان چۇژگۇن ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، قانسە 2 مىسقال، ئىشلەنگەن چۇچۇكبۇيا 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 5 مىسقال.

قانسه

鸡内金 Ji nei jin

باشقا ئاتىلىشى: توخۇ تاشلىغى ئىچكى پەردىسى

تونۇش: بۇ، توخۇ تاشلىغىنىڭ ئىچكى پەردىسى بولۇپ، شەكلى خالتىغا ئوخشايدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن قاتتىق، چۈرۈك بولۇپ قالىدۇ. رەڭگى ئالتۇن سېرىق رەڭ ياكى ئازراق يېشىل رەڭدە بولۇپ، ئېنىق پۈرمىلىرى بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: توخۇنى ئولتۇرۇپ، تاشلىغىنىڭ ئىچكى پەردىسىنى ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام پېتى ياكى كوپۇپ چىققانغا قەدەر قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەيدىدە- تۇرۇپ قالغان تاماقنى سىڭدۈرىدۇ، ئاشقازان، تالنى ياخشىلايدۇ، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق سىڭمەسلىكتە، مەيدىسى چىڭقىلىپ تۇرۇشتا: قانسە، ھەزىم ئېچىتقۇسى، ئارپا ئۇندۇرمىسى، دولانىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلمىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا: قانسە 1 سەر، بەيجۇ 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 3 — 5 فۇڭدىن كۈندە 3 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ (3 — 5 ياش بالىلارغا). (3) ئىشتەبسىزلىكتە: 3 مىسقال، قانسەنى قورۇپ سارغايتىپ، 3 كە بولۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) بالىلاردىكى سىيگەك كېسىلىدە: قورۇلغان قانسەدىن بىر مىسقال ئېلىپ،

يۇمشاق سوقۇپ، 3 مىسقال ياچۇەك تۇخۇم قايناتما سۇيى بىلەن قو-
شۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 3 مىسقال.

قۇلماق

啤酒花 Pi jiu hua (忽布)

باشقا ئاتىلىشى: خەمىلگۇل، پىۋاگۇل.

(كەندىر ئائىلىسى، قۇلماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق، سامان غوللۇق پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، ئۇزۇنلۇغى 10 مېتىرچە كېلىدۇ. پۇتۇن ئوسۇملۇك تېنىدە ئىلمەك تىكىنى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سىپى ئۇزۇن، يوپۇرماق تېنى تۇخۇم شەكلىدە، 3كە يېرىلغان ياكى يېرىلمىغان، ھەرە چىششىمان گىرۋەكلىك. (3) گۇل رېتى قولتۇغىدىن ئوسكەن، ئاتىلىق ۋە ئانىلىق گۇللىرى باشقا - باشقا تۇپلەردە بولىدۇ. ئاتىلىق گۇلى كىچىگرەك، ساغۇچ يېشىل بولۇپ، ئو-مۇمى گۇل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئانىلىق گۇل رېتى باشاقسىمان، سىرتىدا كوپلىگەن يوپۇرماقسىمان ئورىغۇچى يىاپراقلىرى بولۇپ، پىشقان ۋاقتىدا كوپ مىقتاردا سېرىق گۇل چېڭى بولىدۇ (258 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: شىنجاڭنىڭ تۇزلەڭلىك رايونلىرىدا كوپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئانىلىق گۇل رېتى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە تولۇق چېچەكلىگەندە يىغىۋېلىپ،

هول پېتى ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاقراق، زەھەرسىز. ئاشقازاننى ياخشىلاپ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلىشىدا، قوساق كوپۈشتە، (2) ئىششىقتا، دوۋساق ياللۇغىدا. (3) ئوپكە سىلىدە، ئۇيقىسىزلىقتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

دولانە (قىزىل دولانە)

野山楂 Ye shan zha (辽山楂)

(ئەترگۈل ئائىلىسى، دۇلانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان كىچىك دەرەخ ياكى چاتقال، ئىگىزلىگى 2 مېتىرچە كېلىدۇ. شاخچىلىرىنىڭ ئۇزۇن تىكەنلى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، دۇگىلەك ياكى سوقۇچاق، 3 كە چوڭقۇر يېرىلغان، يېرىقچە يوپۇرماقلىرى ھەرەچىششىمان بولىدۇ. (3) گۈل رېتى ئۇچىدىن ئوسكەن، ئوگزىسىمان، گۈلى ئاق ياكى سۇس قىزىل، شىرنىلىق مېۋىسى ئاچ قىزىل بولىدۇ (259 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلاردا ۋە دەريا ۋادىلىرىدىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. تيانشان، ئالتاي رايونلىرىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. باز ۋە كۈز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، سۇس ساغۇچ رەڭگە كىرگەنگە قەدەر ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تالنى ياخشىلايدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، توسقۇنلۇقلارنى ئاچىدۇ، تۇرۇپ قالغان يەلنى ئاڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، مەيدىدە تاماق تۇرۇپ قېلىپ سىڭمەسلىكتە، قوساق كوپۈشتە ۋە ئاشقازان كىسلاتاسىنىڭ كېمىيىشىدە: دولانە 6 سەر، ھەزىم ئېچىتقۇسى 2 سەر، قارا ئەندىز 2 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 1 سەر، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ ياكى دولانە، ئارپا ئۇندۇرمىسى، ھەزىم ئېچىتقۇسىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، ئىچى سۈرۈشتە: كويدۇرۇلگەن دولانە 3 مىسقال، ھەزىم ئىچىتقۇسى 2 مىسقال، قورۇلغان ئارپا ئۇندۇرمىسى 2 مىسقال، قۇستە 1 مىسقال، قانتىپەر 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) تۇغۇتتىن كېيىن قوساق ئاغرىشتا: كويدۇرۇلگەن دولانە 2 سەر، زاراڭزا چېچىگى 1 مىسقال، ئېلىپ، قاينىتىپ سىرىق ھاراق بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 مىسقال.

بىمىيە

榅桲 Wen bo

(ئەتىر گۈل ئائىلىسى، بىمىيە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماقى تاشلاندىغان، چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، ئىگىزلىگى 3 — 6 مېتىر كېلىدۇ. يۇمران شاخچىلىرى تىۋىتىلىق بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئۆسىدۇ، سىپىي بار.

شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، ئۇچى دۇگىلەك ئۇچلۇق بولۇپ، ئالدى يۇزى قارامتۇل يېشىل، ئارقا يۇزى زىچ ساغۇش كۇلرەك تەۋىتلىق تۇكلەر بىلەن قاپلانغان. (3) گۇلى يالغۇز بولۇپ، يۇمران شېخىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۇل تاجى ياپرىغى 5 تال، رەڭگى ئاق ياكى سۇس قىزىل، گۇل ۋە مەۋىسى خۇشبۇي پۇرايدۇ. مەۋىسى نەشپۇتسىمان بولۇپ، ئۇرۇغى كوپ، سىرتىدا يۇمشاق تەۋىتلىق تۇكلىرى بولىدۇ (260 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كۇچار، ئاقسۇ، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مەۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۇچۇمەل تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. هوللۇكنى هەيدەپ، ئىسسىق ئوتۇشنى يانداۋۇرىدۇ، پەيلەرنى بوشاشتۇرىدۇ، تال - ئاشقازاننى ئىسسىتىپ، يەلنى هەيدەيدۇ، تاماق سىڭدۇرىدۇ. رايونىمىزدا بىيىنى كۇلى بىيىسى ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئىسسىق ئوتۇپ قۇسۇش، ئىچ سۇرۇش، تال وساق كوپۇش، تاماش هەزىم قىلىشنىڭ ش، پاقالچەك پېيى تارتىشىپ قېلىش ۇ. (2) نامەلۇم ئىششىقلاردا: زىپ شىرىسىنى چىقىرىپ سۇرتۇلىدۇ. ال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا

13. مەددە چۇشۇرگۇچى دورىلار

مەددە چۇشۇرگۇچى دورىلار، ئۇچەي يولدىكى تەيياراتاپ قۇرۇتلارنى چۇشۇرىدىغان دورىلار بولۇپ، سازاڭسمان مەددە (ئاسكاريدا)، پىچان قۇرۇت (سۇلپترا)، تۇتۇ قۇرۇت قاتارلىقلارنى چۇشۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ھىك (ئىنچىكە يوپۇرماقلىق ھىك)

阿魏 Awei (细叶阿魏)

باشقا ئاتىلىشى: سىپىق ھىك، غولجان، ئەنجۇدان

(كۈنلۈكسمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ھىك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولـلۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50—200 سانتىمېتىر، ئالاھىدە سىپىق پۇرىغى بار. (2) ئوق يىلتىزى توم، شەكلى تۇۋرۇكسىمان ياكى ئۇرچۇقسىمان، پوستىنىڭ رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر كېلىدۇ. يىلتىزىنىڭ ئۇچىدا ھالقىسىمان ئىزلىرى بولىدۇ، غولىنىڭ تۇۋىدە نۇرغۇن ساندا يوپۇرماق سېپىنىڭ تالاسىمان قالدۇقلىرى بولىدۇ. (3) تۇۋىدىن ئوسكەن يوپۇرماقلىرىنىڭ سېپى ئۇزۇن بولىدۇ. غولىدىكى يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 3 — 4 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق بولۇپ، كىچىك يوپۇرماقلىرى يەنە پەيسىمان چوڭقۇر يىرتىلغان، يىرتقىچە يوپۇرماقچىلىرى يىپسىمان كېلىدۇ. (4) گۈل رېتى مۇرەككەپ كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا توسىدۇ، رەڭگى سېرىق، زىچ ۋە ئۇششاق بولىدۇ. مېۋىسى قوش ئاسماق مېۋە بولۇپ، شەكلى ياپىلاق سوقۇچاق كېلىدۇ (261 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چول بايا‌ۋانلاردا، قاقاس تاغلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا غولىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سۇتلۇق شىرىسى ئىشلىتىلىدۇ. چېچەكلەشتىن ئاۋال غولىنى توۋەنكى قىسمىدىن كەسىۋالىدە، ئاق سۇت چىقىدۇ (بۇنى ئوبدان ساقلاش كېرەك) بىر نەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن ئوزلىگىدىن قېتىپ قالىدۇ. ئاندىن قىرىۋېلىنىدۇ، غولىنى يەنە كېسىپ قاتقان سۇتنى يەنە قىرىۋېلىپ تاكى شىرىلىك سۇتى تۈگىگىچە ئېلىنىدۇ. قاتقان سۇتنى سايىدا قۇرۇتقاندىن كېيىن ئۈنىڭغا ئاز مىقتاردا ئورۇك مېغىزى ياكى شاپتۇل مېغىزىنى قوشۇپ، يۇمشاق يەنجىپ ئۇن قىلىنىدۇ. يىلتىزىنى كولاپ، سىقىپ شىرىسىنى چىقىرىپ، تەبىئى قۇرۇتۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ ياكى يىلتىزىنى كولاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، مەددە چۇشۇرىدۇ، زەھەر قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغىدا، ئۇيقىسىزلىقتا: ھىگدىن بىر فۇڭنى ئۇخلاشتىن ئاۋال قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) قوساق كوپۇش، قوساقتا مونەك تۇرۇپ قېلىش، سىسىق كېكىرىش، مەددىلەرنىڭ مونەك بولۇپ تۇرۇۋېلىشى، بەزگەك، تولغاق، زەھەرلىك موگو بىلەن زەھەرلىنىش، سوزۇلما خاراكتىرلىك كاناي يالۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇت يىگەن چىشلارغا قويۇلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ. ھىگنى تۇخۇم سېرىغى بىلەن قوشۇپ يىسە يوتەل ۋە بىقىن ئاغرىشنى پەسەيتىدۇ. ئاۋاز پۇتۇپ قالغاندا، ھىگنى سۇدا ئېرىتىپ ئىچىلىدۇ. چايان ۋە دۇ چاقتان بىرگە چاپسا ئاغرىق پەسەيتىپ، زەھەر تارقىتىدۇ.

مىقتارى: 5 — 8 فۇڭ.

مەنئى قىلىنىشى: تال - ئاشقازان زەئىپلەشكەن كىشىلەرگە ۋە ھامىلىدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: زىچ غوللۇق ھىك 宽叶阿魏 (262 - رەسىمگە قارالسۇن). كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىگى 2 مېتىر كېلىدۇ. پۇتۇن ئوسۇملۇك تېنىدىن ئوتكۇر سېسىق پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىغى 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرى تەتۇر تۇخۇم شەكلىدە ياكى سوقۇچاق ياكى تېمىنەسىمان بولۇپ، يوپۇرماق سېپى توۋەنگە كېڭەيگەن، گىرۋىگى دۇگلەك ھەرە چىشسىمان بولىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سۇس سېرىق، ئۇرۇغى پاقىراق بولىدۇ. بۇمۇ ھىك قاتارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

يىپىشقاق ئوت (دۇڭبىي يىپىشقاق ئوتى)

鹤虱 He shi

(ئەڭلىك ئوت ئاگىلىسى، يىپىشقاق ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 — 80 سانتىمېتىر، ئۇچى تەرىپى كوپ شاخلىنىدۇ. پۇتۇن تېنى زىچ ئاقۇش كۇلرەڭ قاتتىق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن. شەكلى تېمىنەسىمان ياكى يىپىسىمان تېمىنە شەكلىدە بولىدۇ. ئومۇمى گۈل رېتى بولۇپ، گۈلى كىچىك، رەڭگى سۇس ھاۋارەڭ، مۇنىسى كىچىك قاتتىق، شەكلى ياپىلاق ئۇچ قىرلىق كېلىدۇ. گىرۋىگىدە ئىككى تال ئىلمەك تىكىنى بولىدۇ (263- رەسىمگە قارالسۇن).

ئەسكەرتىش: رايونىمىزدا ھىگىنىڭ تۇرى ناھايىتى كوپ بولۇپ، پۇراقلىق ھىگىدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسى سېسىق ھىك سۈپىتىدە دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئوسۇش ئورنى: قۇملۇق، تاغ باغرى، ئېتىزلىق، يول ياقىسى قاتارلىق كۆنگەي قۇرغاق جايلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا مۇۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. كۆز-دە ئورۇۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئۇرۇغى قېقىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! مەددە چۇشۇرەلەيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تۇ تۇ قۇرۇتىنى چۇشۇرۇشتە: يېپىشقاق ئوتتىن 5 مىسقال ئېلىپ، ئۇنىڭغا 100 مىللىلىتىر سۇ قوشۇپ، قاينىتىپ 40 مىللىلىتىر قالغىچە قويۇلدۇرۇپ، ھەر كۈنى ئاخشىمى ئارقا يولغا 10 مىللىلىتىردىن كىرگۈزۈلىدۇ. (2) جىنسى يول قىچىشىش، ئارقا يول (مەقەت) قىچىشىشلاردا: يېپىشقاق 3 مىسقال، زەمچە 2 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: سەۋزە ئۇرۇغى 胡萝卜子، لەنخىشى (南鹤虱) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇنى يېپىشقاق ئوت ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

كاۋا ئۇرۇغى

南瓜子 Nan gua zi

南瓜蒂 كاۋا ساپىغى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن كاۋىنىڭ ئۇرۇغى ۋە كاۋا ساپىغى ئىشلىتىلىدۇ. كاۋا پىشقاندىن كېيىن ئۈزۈپ ئېلىش ۋاقىتىدا ساپىغىنى ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. كاۋىنى يىگەن ۋاقىتىدا ئۇرۇغىنى ئېلىپ، يۇيۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ، ئىشلىتىش ۋاقىتىدا سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كاۋىنىڭ گوشى، پىلىگىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. كاۋىنىڭ ئۇرۇغى، ساپىغى ۋە گوشىنىڭ مەددە چۇشۇرۇش، سۈت كەلتۈرۈش خۇسۇسىيىتى بار. ساپىغى هامىلىنى ئاسرايدۇ، گوشى سىرتقا ئىشلىتىلسە زەھەرنى تارقىتىدۇ، يالۇغنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) پىچان قۇرۇتىنى چۇشۇرۇشتە: كاۋا ئۇرۇغىدىن 2 - 4 سەرنى سۇدا قاينىتىپ، شامىسى بىلەن قوشۇپ ئاچ قوساققا بىر قېتىم ئىچىلىدۇ. 1 - 2 سائەتتىن كېيىن تازىلانغان شوردىن 6 مىسقال قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاقلار هول تەمرەتكىسىدە: كاۋا پىلىگى 4 سەر (قورۇپ سارغايتىپ)، سۇسىز زەمچە 1 سەرنى ئېزىپ، تالقان قىلىپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) سۈت كەملىكتە: كاۋا ئۇرۇغىدىن 4 مىسقالنى سوقۇپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر قوشۇپ، ئاچ قورساققا ئىچىلىدۇ. ئەتتىگەن ۋە كەچتە بىر

قېتىمدىن ئۈدا 3 - 5 كۈن ئىچىلىدۇ. (4) ئادەتلەنگەن بويىدىن ئاجرىشىدا: كاۋا ساپىغىدىن 3 - 5 تالنى قاينىتىپ، كۈندە بىر قېتىمدىن ئۈدا 5 - 7 كۈن ئىچىلىدۇ. (5) كويۇپ يارىلىنىش، ئوق تېگىپ يارىلىنىشتا: خام كاۋا گوشىنى ئېزىپ، ئاغرىق ئورۇنغا سۈرتىلىدۇ. (6) ئوق بىلەن يارىلىنىپ ،ئوق چىقمىغاندا: كاۋا ساپىغىدىن مۇ- ۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، كويدۇرۇپ كومۇر ھالغا كەلتۈرۈپ، يۇمشاق سوقۇپ يارا ئاغزىغا سېپىلىدۇ. (7) سۈت بېزى ياللۇغىنىڭ دەسـ- لىۋىدە: ھول كاۋا يوپۇرمىغى 2 سەر، زىرىقتىن 2 سەرنى ئېزىپ ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 سەر.

ئاقىر قەرھا

除虫菊 Chu chong jü

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، ئاقىر قەرھا ئۇرغىدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىـ گىزلىگى 60—80 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى چاچما يىلتىز بولۇپ، قارامتۇل خومىرەكـدە بولىدۇ. غولى يالـغۇز، تىك ئـوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2—3 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلـ غان، كىچىك يېرىقچە يوپۇرماقلىرى بىپ شەكلىدە بولىدۇ، تۈۋىدىـ كـى يـوپۇرماقلىرىنىڭ سـېپى بار، غولىدىكى يوپۇرماقلىرىنـىڭ سېپى يوق. باشسىمان گۈل رېتى چوڭراق بولـۇپ، غولىنىڭ ئۈچىدىن يالـ غۇز ئوسۇپ چىقىدۇ ۋە بىر قانچە گۈلـلىرى كۈنـلۈكسىمان تىزىلىپ تۇرىدۇ. ئەتراپتىكى گۈلـلىرى تىل شەكـلىدە، رەڭـگى ئاق، ئوتـ تۇرىدىكى گۈللىرى نـەي شەكلىـدە. رەڭگى ساۋـۇچ ھۇكۇر كېلىدۇ (264 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپرەك تاغلىق جايلاردىكى ئورمان ئەتـراپىدا، ئىگىز تاغلارنىڭ نەملىك جايلىرىدا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنـجاڭدىن كوپ تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: 6 - ئايـدا گۈلى ئېـچىلىش بىلەن باشسىمان گۈللـىرىنى ئۈزۈۋېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. مىللى تىبابەتتە ئاقىر قەرھانىڭ يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىغـراق تاتلىق، تەبىئىي سـوغاق، ئازىراق زەھەرلىك!

ئىشلىتىلىشى: (1) پىت - بۇرگە ۋە چـۈسىلارنى ئولتۇرۇشتە ئاقىر قەرھا تالقىنى كارۋات ئەتراپىغا ۋە كىيىملەرگە چېچىپ قويۇـلىدۇ. (2) پاشا، چىۋىنلارنى يوقىتىشتا 100 گـرام ئاقىر قەرھانى يۇمشاق سوقۇپ، 2 جىڭ كىرىسىنغا 2 كۈن چىلاپ قويۇپ سۈزۈپ ئالغاندىن كېيىن پۈركىلىدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مـۇاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

14. قورۇغۇچى ۋە تىزگىنلىگۈچى دورىلار

(固涩药)

بۇ دورىلار قورۇش ۋە تىزگىنلەش تەسىرى بار دورىلار بولۇپ، ئۇزلىگىدىن تەرلەش، ئوغرى تەر ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان تولغاق، ئۇزۇنغا سۇزۇلغان ئىچ سۇرۇش، سوك چىقىپ قىلىش، سۇيدۇك قىتىم سانى كوپەيىش، ئىھتىلام، سىيگەك، قاناش، ئاق خۇن كىلىش، بالىياتقۇنىك پائالىيەتچان قانىشى قاتارلىق كىسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

ياچۇەك تۇخۇمى

桑螵蛸 cang piao xiao

باشقا ئاتىلىشى: بوشۇك تەۋەتتى، خىمىل دەستەك، ياتا تۇك.

تونۇش: بۇ ياچۇەك تۇخۇمىنىك ئورىغۇچى قىپى بولۇپ، شەكلى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، قاتمۇ ـ قات قەغەزسىمان ماددىدىن تۇزۇلگەن. چىك ھەم يىنىك بولۇپ، شاخقا يىپىشىپ تۇرغان تەرىپىدە ئۇزۇن چوڭقۇر ئوقۇرى بولىدۇ. دۇمبە تەرىپىنىك ئوتتۇرىسىدا بوۋتۇپ چىققان قىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇرغۇن تۇخۇمى بولىدۇ (265 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

چىقىش ئورنى: كوپىنچە ئۇزۇمە دەرىخى، ياكى باشقا دە-

رەخلەرنىڭ شېخىغا يېپىشىپ تۇرۇدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا تۇخۇمنىڭ ئورىغۇچى قېپى ئىشلىتىلىدۇ. كەچ كۈزدە، باش باھار مەزگىلىدە يىغىۋېلىپ، قاسقانغا سېلىپ، ئىچىدىكى تۇخۇمى ئولگىچە ھورلاپ، ئاندىن ئېلىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ (ئەگەر توخۇمىدىن بالا قۇرۇت چىقىشقا باشلىغان بولسا دورا بولمايدۇ).

تەبىئىي: تەمى تاتلىق تۇزلۇق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. بورەكنى قۇۋۇتلەيدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سىيگەكتە: ياچۇەك توخۇمى 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 5 مىسقال، مالىنا 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ئېھتىلامدا: ياچۇەك تۇخۇمىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق يەنچىپ تۇز سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بەدەن ئاجىزلىقتىن بولغان ئاق خۇندا، بەل تېلىپ ماغدۇرسىزلىنىشتا: ياچۇەك تۇخۇمى 3 مىسقال، سېرىق يوگەي ئۇرۇغى 3 مىسقال، ئالىقات 3 مىسقال، قانتېپەر 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1—4 مىسقال.

ئانار پوستى

石榴皮 Shi liu pi

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا ئانارنىڭ پوستى ئىشلىتىلىدۇ. ئانار پوستىنى يىغىپ، پاكىز يۇيۇپ، نوغراپ، ئاپتاپىا قۇرۇتۇپ ھام ياكى قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئانار گۈلى، ئانار ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، ئېغىزنى قورۇيدۇ. تەبىئىي ئىس—

سىققا مايىل، زەھەرسىز. مەننى چىكىتىدۇ، ھاشارەت ئولتۇرۇدۇ. پەيـ
نى چىكىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قـان توكۇرۇش، قـان قۇسۇش، چـوڭ تەرەتتىن قان كېـلىش، بالىياتـقۇ قاناشلاردا: ئانار پوستى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىلىپ، ھەسەل بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) تـۇ تـۇ قۇرۇتىنى چۇشۇرۇش ئۈچۈن: ئانار پوستـى 1 مىسقـال، سەرخىس 3 مىسقال، قايـنىتىپ ئـىچـىلـىدۇ يـاكى ئانار پوستىدىن 3 مىسقالنى قاينىتىپ، 100 مىللىلىتىر قالغاندا ئېلىپ ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئۈچەيگـە ھەمەل قىلىنىدۇ. (3) سازاكسىمان مەددىنى چۇشۇرۇشتە: ئانـار پوستىدىن 1 سەر، تازىلانغان شوردىن 2 مىسقال ئېلىپ قاينىتىپ، شېكەر قو- شۇپ، 2 قېتىمغا بولۇپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاق خۇن قـىزىرىپ كەل- گەندە: ئانار گۈلى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئـىچىلىدۇ. (5) سوڭ چە- قىپ قېلىـشتا: ئانار پـوستى 1 سەر، زەمچە 5 مىـسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ھورغا تۇتۇپ، سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. (6) بادام بېزىنىڭ ياللۇغى، تاماق ـ گال ياللۇغى ۋە ئېغىز بوشلىغىنىڭ ياللۇغلىنىشىدا: ئانار پوستىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ.

مىقتارى: 1 ـ 3 مىسقال.

ئـەيـنـۇلا

乌梅 Wumei

ئەينۇلا قىيقىسى (乌梅肉)، ئەينۇلا كومۇرى (乌梅炭)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئەينۇلا مېۋىسى ئىشلى- تىلىدۇ. ئەينۇلا: تولۇق پىشىپ كەتمىگەن ۋاقتىدا ئۈزۈۋېلىپ، قاق- لاپ قۇرۇتۇلىدۇ. ئەينۇلا كومۇرى: قۇرۇتۇلغان ئەيـنۇلىنى كۈچـلـۈك

ئوتتا شوپىگى كوپىكچە قورۇپ، ئازراق سۇ چىچىپ، ئاپتاپتا قۇرۇ-
تىلىدۇ. ئەينۇلا قېقى: قۇرۇتۇلغان ئەينۇلىنى ئېلىپ، تولۇق نەملەپ،
ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي ئىسسىققا
مايىل، زەھەرسىز. ئۇچەينى قورۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ئوپ-
كىنى قورۇپ، يوتەل توختىتىدۇ، خىلىت پەيدا قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى
باسىدۇ، مەددە چۇشۇرۇدۇ ۋە ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قان تولغاقتىن قوساق ئاغرىشتا: ئەيـ-
نۇلا قېقى (قورۇلغان) 4 سەر، مامۇرانچىن 4 سەر ئېلىپ
يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 3 قېتىم كاپ
قىلىنىدۇ. (2) ئوت يولىدىكى سازاكسىمان مەددە كېسىلىدە: ئەينۇلا
10 دانە، رەۋەن 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 7 مىسقال، كاۋاۋىچىن
105 مىسقال، قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن 5 مىسقال، سەرخىس 3 مىس-
قال، قارا ئەندىز 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چوك
تەرەتتىن قان كېلىش، ھېيىز كوپ كېلىشتە: ئەينۇلا قېقىدىن 7 دا-
نە ئېلىپ سۇپىتى ئوزگىرىپ كەتمىگىچە كويدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ
3 كە بولۇپ، گۇرۇچ سۇيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) قان سىيىشتە:
ئەينۇلا 5 دانە، ئارپا ساممنى (ياكى كويدۇرۇلگەندىن كېيىنكى كۈلى) 1
سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاشقازان ئاغرىشتا: ئەيىنۇلا بىر
دانە، چىلان 2 دانە، ئورۇك مېغىز 7 دانە ئېلىپ، سوقۇپ
ئېزىپ، ئاق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (6) قىزىلئوگگەچ، سۇت
بېزى ۋە جىگەر راكلىرىدا: ئەينۇلىدىن 27 دانە، لىيۇباياۋ (681)
سۇيىدىن 1000 مىللىلىتىر ئېلىپ، ئىككىسىنى قوشۇپ يېرىم سائەت
قاينىتىپ، ئاندىن سۈزۈۋېلىپ، ھەر قېتىمدا 1.5—2 مىللىلىترىدىن
كۈندە 6 قېتىم ھەر قېتىم تاماقتىن ئاۋال ۋە كېيىن بىر نوۋەت
ئىچىلىدۇ. مۇشۇ سۇ بىلەن يۇيۇلسا زەكەر (خەتىنگار) بېشىدىكى راكنى

داۋالايدۇ. (7) قاداقتا: ئەينۇلمدىن 100 گرامنى سۇس تۇز سۇ-
يىگە چىلاپ يۇمشىتىپ، پوستىنى ۋە ئۇرۇغىنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭغا
شۇيياڭسۇەن (ئاتسىدۇم سالمتسىلمكوم) دىن 10 گرام، پرۇكايىندىن
بىر گرام قوشۇپ، ھەممىنى ئارىلاشتۇرۇپ، خىمىر ھالغا كەلتۈرۈپ،
ئاغرىق ئورۇننى پاكىز يۇيۇپ، جىياۋبۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن توشۇك ئېـ-
چىپ، قاداقنى شۇ توشۇكتىن چىقىرىپ، دورا چىپىلغاندىن كېيىن
ئۇستىدىن جىياۋبۇ بىلەن چاپلاپ قويۇلىدۇ. (8) جاراھەتلەرنىڭ
ئېغىزى ئۇزۇنغىچە پۇتۇلمىسە: ئەينۇلا كومۇرنى يۇمشاق سوقۇپ، يا-
رىغا سىپىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال.

لوڭگۇ (ھايۋانات سۆڭگى)

龙骨 Long gu

يىغىپ تەييارلاش: بۇ قېدىمقى ھايۋاناتلارنىڭ تاشقا
ئايلانغان سۆڭگى، بولۇپ يىلنىڭ ھەممە پەسلىدە قېزىۋېلىشقا بو-
لىدۇ. بۇ توپىدىن چىققاندىن كېيىن شامالداش بىلەن ئاسان ئۇگۇ-
لۇپ كېتىدۇ. شۇڭا، قېلىن قەغەز بىلەن پۇختا ئوراپ قويۇش كې-
رەك، بۇنىڭ گۈللۈك سىزىقلىرى بار قىسمىنى تالىلىۋېلىپ، باشقا
نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىپ، يەنچىپ ئۇگۇتۇلسا، بۇ خام ھايۋانات سۆ-
ڭگى بولىدۇ. خام ھايۋانات سۆڭگىنى چوغدا قىزارتىپ، سوۋۇغاندىن
كېيىن يانچىپ ئۇگۇتۇلا ا. پىشقان ھايۋانات سۆڭگى بولىدۇ

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ. تەبىئىي موتىدىل،
زەھەرسىز. نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، تەرنى بوقتىپ، مەنىنى چىڭىتىدۇ.

سىرتىقا ئىشلىتىلسە گوشنى ئوستۇرۇپ، يارىنى قورۇيدۇ. قورۇغۇچى، تۇتۇپ تۇرغۇچى سۈپىتىدە پىششىق ھايۋانات سۈكىگى ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىغى (يۇرەك ئېغىش، ئۇنۇتقاقلىق) دا: لوكگۇ ۋە ئىشلەنگەن كەرماننىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا بىر مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما خاراكتىرلىك ئۇچەي يالۇغىدىن بولغان ئىچ سۈرۈشتە: لوكگۇ ۋە قىزىل گەجىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم كاپ قىلىنىدۇ. (3) سىيگەك، سۈيدۈك تۇتالماسلىقتا: لوكگۇ 3 مىسقال، ياچۇۋەك تۇخۇمى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) تېنى ئاجىزلىشىشتىن بولغان ئېھتىلامدا: سىرىق يوگەي 4 مىسقال، كۈدە ئۇرۇغى 3 مىسقال، لوكگۇ 5 مىسقال، ياچۇۋەك تۇخۇمى 3 مىسقال، بۇغا مۈڭگۈز قالدۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ئاق خۇن كوپ كەلگەندە لوكگۇ 1 سەر، قانتېپەر 5 مىسقال، بەيجۇ 5 مىسقال، سىرىق يوگەي 4 مىسقال، تاجىگۈل 3 مىسقال، سۈدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر.

چۇلۇك يىلتىز پوستى (چۇلۇك)

椿白皮 chun bai pi

(凤眼草) چۇلۇك مۇيسى

(چۇلۇك ئاتىلىشى، چۇلۇك ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: تۇرپاندا ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە تىكىپ ئوستۇرۇلىدۇ. (266 - رەسىمگە قارالسۇن)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزىنىڭ پوستى (چۇلۇك يىلتىز پوستى) ۋە مۇيسى (چۇلۇك مۇيسى) ئىشلىتىلىدۇ. چۇلۇك يىلتىز پوستىنى ئەتىياز ۋە كۈز پەسلىدە ياكى پۇتاش ۋاقتىدا كولىۋېلىپ، قېلىن پوستىنى سويۇۋېتىپ، قەلەمچە قىلىپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى سارغايتىپ قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ. مۇيسىنى كۈزدە پىشقاندا ئۈزۈۋېلىپ، سىپىنى ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېيىق، تىلىنى قورۇيدۇ، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى ھايداپ، ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ. تولغاق، قان ۋە خۇننى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاق خۇن قىزىرىپ كەلگەندە: چۈلۇك يىلتىز پوستى ۋە كوك سىغىزنىڭ ھەر بىرىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى چۇلۇك يىلتىز پوستى [illegible] قال، قىزىل چۈغارۇق 3 مىسقال، زىرىق 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بۇۋاسىردىن قاناشتا ئۈزۈن مۇددەت تولغاق بولۇپ قان كېلىشتە: چۇلۇك مۇيسىنى چالا

پىشىرىپ، تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن گۈرۈچ سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ ياكى چۈلۈك يىلتىز پوستى 1 سەر، توشقان ئوتنىك كومۇرى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئاق خۇندا: چۈلۈك يىلتىز پوستى 2 سەر، چىگىت 5 مىسقال (سوقۇپ) قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: چۈلۈك يىلتىز پوستى 1.5 — 5 مىسقال، چۈلۈك مۇيسى 1 — 3 مىسقال.

نىلۇپەر

莲 Lian

نىلۇپەر ئۇرۇغى (莲子) نىلۇپەر ئاتلىغى (莲须) نىلوپەر يوپۇرمىغى (荷叶) نىلۇپەرىوپۇرماق سىپى (荷梗) نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولىنىك بوغۇمى (藕节) نىلۇپەر تورەلمە بىخى (莲子心) نىلۇپەر گۈل تېگى (莲房) نىلوپەر گۈلى (荷花)

(نىلۇپەر ئاتىلىسى، نىلۇپەر ئۇرۇغدىشى)

ئوسۇش ئورنى: تېبىز كولچەكلەردە ۋە كوللەردە ئوسىدۇ. قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق رايونلاردا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ (267 - رەسىمگە قارالسۇن).

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن نىلوپەر ئۇرۇغى، تورەلمە بىخى، يىلتىزسىمان غولىنىك بوغۇمى، يوپۇرمىغى، يوپۇرماق سىپى، گۈلى، نىلوپەر ئاتىلىغى، گۈل تېگى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈزدە گۈلى، ئاتىلىغى، يوپۇرمىغى، يوپۇرماق ساپلىرىنى يىغىپ، ھول بويىچە ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە گۈل تېگى، ئۇرۇغى، تورەلمە بىخلىرىنى يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، قوشۇمچە يوپۇرمىغىنى قورۇپ، كومۇرقىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزسىمان غولىنى كەچ

كۆزده ۋه باش باهاردا كولاپ، ئۇنىڭ بوغۇمىنى ئايرىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ياكى قورۇپ كومۇر قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: (1) ئۇرۇغى: تەمى تاتلىق قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، تالنى ياخشىلاپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ. (2) تورەلمە بىخى: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق. يۇرەكتىكى ئىسسىقنى ئالىدۇ، قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ. (3) گۈل تېگى: تەمى قېرىق تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، قان توختىتىدۇ. (4) گۈلى: تاتلىقراق قېرىق، هوللۇكنى هەيدەيدۇ ۋە قان توختىتىدۇ. (5) نىلۇپەر ئاتىلىغى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، قورۇيدۇ. (6) يوپۇرماق سېپى ۋە يوپۇرمىغى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، ئىسسىقنى قايتۇرىدۇ، ئىسسىق ئوتۇشنى يېشىدۇ، قان توختىتىدۇ. (7) نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولىنىڭ بوغۇمى: تەمى تاتلىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل، قۇرۇيدۇ، قان توختىتىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ (هەممىسى زەهەرسىز).

ئىشلىتىلىشى: (1) بەدەن ئاجىزلاپ ئۇزۇنغىچە ئىچ سۇرۇشتە، ئۇزۇنغا سۇزۇلغان توغاقتا، ئىھتىلامدا ۋە ئۇيقىسىزلىقتا: نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، تەسۋى قوناق ئۇرۇغى 4 مىسقال، ئاق بىيەندۇ 3 مىسقال، چىلان 10 دانە قاينىتىپ يېيىلىدۇ. (2) يۇقۇرى قان بېسىمدىن باش ئايلىنىش ۋە نېرۋ ئاجىزلىقتىن بولغان ئۇيقىسىزلىقتا: نىلۇپەر تورەلمە بىخى 3 مىسقال، كەرمان 2 مىسقال، ئاق چۇغلۇق 3 مىسقال، ئارچا ئۇرۇغى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بالىياتقۇنىڭ پاتالىيەتچان قانىشىدا، خۇن تەۋرەش، قان [illegible] ۋە تەرەتتىن قان كېلىشتە، چىڭچىيە باشى (قارايتىپ قورۇلغان) ۋە نىلۇپەر گۈل تېگى كومۇرىنىڭ هەر بىرىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم

ئىچىلىدۇ. (4) بالىياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشىدا: نىلۇپەر گۈل تېگى كومۇرى 3 مىسقال، رويان كومۇرى 2 مىسقال، ھىكەن سىرىغىنىڭ كو-مۇرى 3 مىسقال، كىچىك خوخا كومۇرى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچە-لىدۇ. (5) نېرۋ ئاجىزلىغىدىن بولغان ئۇيقىسىزلىقتا، ئېھتىلامدا ۋە سىيگەك كېسىلىدە: نىلۇپەر ئاتىلىغى، نىلۇپەر ئۇرۇغى ۋە ياپىلاق غوللۇق كەتىرا ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچە-لىدۇ. (6) ياز ۋە كۈز پەسلىدىكى ئىسسىق ئوتۇشتە (ئېغىز قۇرۇش، كوكرەك سىقىلىش، باش ئايلىنىشتا): ھول نىلۇپەر يوپۇرمىغى 1 سەر، ھول قۇمۇچ يىلتىزى 1 سەر، بىيەندۇ چېچىگى 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى نىلۇپەر يوپۇرمىغى 3 مىسقال، كوك ئەمەن 3 مىسقال، چۇچۇكبۇيا 1 مىسقال، كوك سېغىز 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) قان قۇسۇش، قان تۇكۇرۇش، بۇرۇن قاناشتا ۋە تەرەتتىن قان كېلىشتە: ھول نىلۇپەر يىلتىزىسىمان غول بوغۇمىدىن 1 سەر ئېلىپ، سوقۇپ شىرىسىنى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ. (8) سو-زۇلما خاراكتىرلىك تولغاقتا: نىلۇپەر ئۇرۇغى 3 مىسقال، قان تېپەر 3 مىسقال، تاش ئىگىرى 1.5 مىسقال، مامۇرانچىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (7) قان قۇسقاندا: نىلۇپەر گۈلى 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (10) ھول يارىلاردا: ھول نىلۇپەر گۈلى ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: نىلۇپەر يىلتىزىسىمان غول بوغۇمى 3 — 5 مىسقال، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى 1.5 — 3 مىسقال.

ئوچاق چالمىسى

伏龙肝 fu long gan

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن قالانغان ئوتۇن ۋە ئوت - چوپلەردە ئىسلىنىپ كويگەن ساغۇچ قىزىل ئوچاق چالمىسى ئىشلىتىلىدۇ، بۇنى خالىغان ۋاقتىدا ئېلىپ، قارايغان قىسمىنى ئېلىۋېتىپ يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئازراق ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز، تال - ئاشقازاننى ئىسسىققا مايىللاشتۇرۇپ، هوللۇكنى قۇرۇتىدۇ، قۇسۇشنى، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) هامىلدارلىقتىكى قۇسۇشتا: ئوچاق چالمىسى 2 — 4 سەر، خام زەنجىۋىل 3 ياپراق ئېلىپ، قاينىتىپ سوزۇلگەندىن كېيىن ئازراق قارا شېكەر قوشۇپ دەملەپ ئىچىلىدۇ.

(2) سوزۇلما ئۇچەي ياللۇغىدىن ئىچ سۇرۇشتە، قان قۇسۇش، بۇرۇن قاناش، بالىياتقۇ قاناشتا ۋە ئاق خۇن قىزىرىپ كېلىشتە: ئوچاق چالمىسى 2 سەر (ئايرىم لاتىغا ئوراپ قاينىتىلىدۇ)، ئېشەك يېلىمىدىن 5 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىلغان ئوچاق چالمىسى قالدۇقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، قاينىتىمىسىغا ئېشەك يېلىمىنى سېلىپ ئېرىتىپ ئىسسىق بويىچە ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 — 1 سەر سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

دىققەت: كومۇر قالىغان ئوچاقتىكى سېرىق توپىسى زەھەرلىك، دورىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

كىرپە تېرىسى

刺猬皮 Ci wei pi

تونۇش: پۇتۇن بەدىنى قاتتىق تىكەنلىك بولۇپ، قوساق، يۇز، پۇتلىرىدا يۇمشاق تۈكلىرى بولىدۇ.

ياشاش ئورنى: ئېتىز، دالىلاردىكى ئوتلاقلىقلاردا ماكانلىشىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كىرپىنى تۇتۇپ، تېرىسىنى سويۇپ، سالقىندا قۇرۇتۇپ، چاناپ پارچىلاپ، كوك سېغىز تالقىنى بىلەن قورۇپ، سارغايغاندىن كېيىن، تاسقاپ كوك سېغىز تالقىنىنى چىقىرىۋېتىپ، سالقىنغا قويۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغراق قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. قاننى سۈۈتىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ، قورۇيدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە، بالىياتقۇ قاناشتا: كىرپە تېرىسى (پىششىقلانغان) 1 سەر، چاچ كومۇرى 5 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قارا شېكەر قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) ئاشقازان ئاغرىشتا: كىرپە تېرىسىنى كويدۇرۇپ، سۈقۇپ كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (3) بۇۋاسىر ئاقمىسىدا: قورۇلغان كىرپە تېرىسى ۋە تۇخۇمەك غۇنچىسىنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئېھتىلامدا: قورۇلغان كىرپە تېرىسىدىن 2 سەر ئېلىپ سوقۇپ، 2 مىسقالدىن كۈنىگە 2 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2—3 مىسقال.

مالىنا

复盆子 fu pen zi (悬钩子)

(ئەئمر گۈل ئائىلىسى، مالىنا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال، ئىگىزلىگى 0.6—1 مېتىر كېلىدۇ. شاخلىرى كوپ، پۇتۇن تېنىدە زىچ ئۇششاق تىكەنلىرى بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپىق ئۇزۇن، ئۇچ قۇلاقلىق مۇرەككەپ يوپۇرماق، ئۈچىدىكى كىچىك يوپۇرمىغى چوڭراق، گىرۋىكى رەتسىز قوش ھەرە چىشسىمان، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، دۈمبىسى ئاقۇش كۈلرەڭ بولىدۇ. (3) گۈلى ئىاق، بىر تال باكى بىر نەچچە تال بولۇپ، ئۈچىدا ياكى قولتۇغىدىن ئوسىدۇ. مېۋىسى توپ شىرىلىك مېۋە بولۇپ، رەڭگى قىزىل، شەكلى دۇگىلەكرەك، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (268 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق ئوتلاقلىقلاردا، چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. ئالتاي، تيانشان تاغ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مېۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. 6—8 - ئايلاردا مېۋىسى پىشقاندا ئۇزۇۋېلىپ، قاينىتىپ سۈغا سېلىپ، ئازراق تۇرغۇزۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: چۈچۈمەل تاتلىق، ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. بۇرىكنى قۇۋۇتلاپ، ھەزىمنى تىزگىنلەيدۇ. مۇسىلىككە يارىدەم بېرىپ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: قېرىلاردىكى زەئىپلىك ۋە پات - پات سىيىشتە

مالىنا 5 مىسقال، كەتىرا 5 مىسقال، قان تىپىر 3 مىسقال، ياچۇەك تۇخۇمى 3 مىسقال، بۇغا مۇڭگۇز قالدۇغى 3 مىسقال، لوڭگۇ 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى سىيگەك كېسىلىدە: مالىنا، ياچۇەك تۇخۇمى، يىجۇرىن مېغىزىنىڭ ھەربىرىدىن 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، ئېھتىلامدا: مالىنا كوپىنچە ياچۇەك تۇخۇمى، نىلۇپەر ئاتىلىغى بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (4) جىگەر يالۇغدا: مالىنا يىلتىزىدىن 1 سەر، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: ئۇرۇغى 1.5—3 مىسقال، يىلتىزى 0.5—1 سەر.

ئازغان

野薔薇 Ye qiang wei

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، ئازغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) چاتقال، ئىگىزلىگى 3 مېترچە بولىدۇ. (2) غولى كوپ شاخلايدۇ، كىچىك تىكەنلىك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، شەكلى سوقۇچاق ياكى تەتۇر تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى ھەرە چىشلىرىغا ئوخشاش بولىدۇ. (4) گۈلى يەككە ھالدا يان شاخلىرىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ، گۈلىنىڭ سىپىدا زىچ تىكەنسىمان تۈكلىرى بار، گۈل كاسىسا ياپراقچىلىرى 5 تال، گۈل تاجى ياپراقچىلىرى 5 تال بولۇپ، رەڭگى سۇس قىزىل ياكى سېرىق كېلىدۇ. سۇنىسى سوقۇچاق، پاقىراق، گوشلۇك، رەڭگى قىزىل بولىدۇ (269 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق دەريا ۋادىلىرىدا، ئورمانلىقلارنىڭ ئايىغىدىكى چاتقاللىقلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن مەۋسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىزى ۋە چېچىگىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: ئازغان مەۋسى: تەمى چۇچۇمەل، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. مەنىنى چىگىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، سۇيدۇكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىدۇ. يىلتىزى: تەمى تاتلىق، تىلنى ئازراق قورۇيدۇ، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ،زەھەرنى تارقىتىدۇ، قاننى سوۋۇتىدۇ، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ئېھتىلامدا، سىيگەك كېسىلىدە، سىيىش سانى كوپەيىشتە، سوزۇلما خاراكتىرلىك ئىچ سۇرۇشتە، ئاق خۇن كېلىشتە، ئوزلىگىدىن تەرلەشتە، ئوغرى تەردە، بەل - پۇت ئاغرىشتا: ئازغاندىن 3-5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىقىلىپ زەخىملىنىشتە، بەل - پۇت سىقىراپ ئاغرىشتا، سوزۇلما خاراكتىرلىك ئىچ سۇرۇشتە، يوتەلدە: ئازغان يىلتىزى 5 مىسقالدىن 1 سەرگىچە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) چىقان چىققاندا: ئازغان يىلتىزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سوقۇپ ئېزىپ سۇرتۇلىدۇ.

مىقتارى: مەۋسى 1.5-3 مىسقال، يىلتىزى 0.5-1 سەر.

دۇپ

橡子 Xiang zi

بەللۇت (橡子肉) ، دۇپ چىنىسى (橡子碗)

(دۇپ دەرىخى ئائىلىسى، دۇپ دەرىخى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) 5 - 8 مېتىر ئىگىزلىكتە ئوسىدىغان دەرەخ، يۇمران شاخلىرىدا ئاق ئۇششاق چىپار چېكىتلىرى بار. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قېلىن، تېرىلەشكەن، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، گىرۋەكلىرى چوڭقۇر دولقۇنسىمان بولىدۇ. (3) ئۇمۇمى ئورىغۇچى يوپۇرماقلىرى چىنىگە ئوخشايدۇ، سىرتىدا ناھايىتى رەتلىك تەڭگە يوپۇرماقلىرى بولىدۇ. مۇيىسى قاتتىق، سوقۇچاق بولۇپ، پىشقاندىن كېيىن ساغۇچ خومارەڭگە ئوزگىرىدۇ، پاقىراق بولىدۇ (270-رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: غۇلجىدا تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مۇيىسى (بەللوت) ۋە ئۇمۇمى ئورىغۇچىسى (دۇپ چىنىسى) ئىشلىتىلىدۇ. كۈزدە مۇيىسى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، ئاپتاپتا ئايرىم قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى قېرىق، تىلنى قورۇيدۇ، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. ئۈچەينى قورۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سوزۇلما خاراكتىرلىك ئۈچەي يالليۇغىدا، تولغاقتا: بەللوتنىن 1 سەر ئېلىپ، سوغا بىر كۈن چىلاپ، سۈزۈۋالغاندىن كېيىن، ئىزىلگىچە قاينىتىپ، شىكەر قوشۇپ يېيىلىدۇ. (2) بالىياتقۇ توۋەنگە چۈشۈپ قالغاندا ۋە سوك چىقىپ قالغاندا: مۇۋاپىق مىقتار-

دىكى بەللۇتنى سۇدا قاينىتىپ هورى بىلەن هورلاپ، سۈيى بىلەن يۇغاندىن كېيىن ئەسلىگە قايتىدۇ. (3) سوزۇلما خاراكتىرلىك تولۇغاقتا، ئاق خۇندا: دۇپ چىنىسىدىن 2 سەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، هەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن كۇنىگە 2 قېتىم ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

يانتاق شېكەرى (يانتاق)

刺糖 Ci tang

باشقا ئاتىلىشى: تەرەنجۇبىل

(پۇرچاق ئاتىلىشى، يانتاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 40 - 60 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، قاتتىق بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، قاتتىق، ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، يوپۇرماق يۈزى يېشىل، دۇمبىسى ئاقۇش كۇلرەڭ، يوپۇرماق قولتۇغىدا ئۇزۇن قاتتىق تىكىنى بولىدۇ. بىرقانچە گۇللىرى تىكەنگە ئوخشاش ئومۇمى ئوقىنىڭ ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۇلى كېپىنەك شەكلىدە، رەڭگى قىزغۇچ سوسۇن، قاسراقلىق مەۋسى تەسۋىيىسىمان بولىدۇ. ئۇرۇغى دۇگىلەك، رەڭگى قارامتۇل بېغىرەڭ كېلىدۇ. يازدا شاخلىرىدىن ئاقۇش سېرىق رەڭلىك شىلىمشىق شېكەر شىرىسى ئاجرىلىپ چىقىپ، كېچىك داناچە بولۇپ قېتىپ قالىدۇ. بۇنى يانتاق شېكىرى دېيىلىدۇ (271 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوپىنچە قۇرغاق يوز يەرلەردە ۋە جاڭ

گالالمقلاردا ئوسمدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ. تۈرپان قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا سۈپىتىدە يانتاق شېكىرى (تەرەنجىۋىل) ئىشلىتىلىدۇ. يانتاق شېكىرى يازلىغى رەخت ياكى قەغەزنى يانتاقنىڭ تېگىگە يېيىپ، كىچىك تاياق بىلەن يانتاقنىڭ غول شاخلىرىنى قېقىپ،قېتىپ قالغان شېكەر يېلىملىرىنى چۇشۇرۇپ ئاندىن ئۇنىڭدىن يوپۇرماق ۋە باشقا ئارىلاشمىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. يانتاقنى ئوتقا قاقلاپمۇ شېكىرىنى چىقىرىشقا بولىدۇ. ئۇرۇغىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۇچۇمەل تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىقا مايىل، زەھەرسىز. بەدەننى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ، ئۇچەينى قورۇيدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تولغاقتا، ئىچ سۈرۈشتە ۋە قوساق ئاغرىشتا: يانتاق شېكىرى 3 مىسقال، يەنچىپ ئىچىلىدۇ. (2) چىش ئاغرىشتا: ھول يانتاق ئۇرۇغىنى يەنچىپ، شىرىسىنى چىقىرىپ، ئاغرىق چىشقا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال.

قاغا جىگدە

沙枣 Sha zao

قاغا جىگدە يىلتىز پوستى (沙枣根皮)

(جىگدە ئاغىلىسى، جىگدە ئۇرۇغدىشى)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مەۋىسى (جىگدە)، يىلتىز پوستى (جىگدە يىلتىزىنىڭ پوستى) ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندىن كېيىن قېقىپ ئېلىپ ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ. يىلتىز پوستىنى خالىغان ۋاقىتتا ئېلىشقا بولىدۇ. غول شاخلىرىدىكى پېلىمنى قورۇغاندىن كېيىن دورىغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ (272 - رەسىمگە قارالسۇن).

تەبىئىي: بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ، تېچلاندۇرىدۇ، مەنىنى تىزگىنلەيدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ، ھېيزنى تەڭشەيدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىش، ئىچ سۇرۇش، بەدەن زەئىپلىشىشتە ۋە ئوپىكە ئىسسىغىددىن بولغان يوتەلدە ئىشلىتىلىدۇ. (2) سۈنۈقتا: رويان 10 گرام، زەمچە 10 گرام، ئىت ياڭىغى ئۇرۇغى 15 گرام، جىگدە پېلىمى 23 گرام، ماڭنىي سولفۇردىن 30 گرام ئېلىپ، ھەممىنى بىر قىلىپ يۇمشاق سوتۇپ، ھەر 10 گرامىغا بىر تۇخۇم ئېقى قوشۇپ، ئاغرىق ئورۇنغا چېپىلىدۇ.

مىقدارى: 0.5 - 1 سەر.

جىغان

沙棘 Sha ji

باشقا ئاتىلىشى: چىچىرغان، شەيتان پوقى

(جىگدە ئاتىلىشى، جىغان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ، نوتىلىرىنى كۆمۈش رەڭلىك تەڭگە تۈكلەر قاپلىغان. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپىي قىسقا، شەكلى يىپسىمان تېمىنە شەكلىدىكى تولۇق گىرۋەكلىك يوپۇرماق. (3) ئاتىلىغى، ئانىلىغى باشقا-باشقا تۈپلەردە بولىدۇ، گۈلى شۇ يىلى ئوسكەن شاخلاردىن چىقىدۇ، گۈللىرى توپلىشىپ قىسقا ئۇمۇمى گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. كىچىك ئۇچكىلىك مىۋىسى يۇمۇلاق، رەڭگى سېرىق، تەمى چۈچۈمەل بولىدۇ (273 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: جىلغىلاردا، بىناملاردا ۋە دەريا بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدە ئوسىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مىۋىسى ئىشلىتىلىدۇ. مىۋىسى كۈزدە پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ، سايىدا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، سەل تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىشى: (1) نىشتەيسىزلىكتە، ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا: جىغان مىۋىسىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئەمەن سۈيى بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) جىگەر قېتىشتا ۋە جىگەر قېتىشتىن بولغان

سۇلۇق ئىششىقلاردا: زەپەر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە سۈيدۈك ھەيدەپ، ئىششىقنى يانداۋۇردۇ، جىگەرنى يۇمشىتىدۇ. (3) كوكۇل ئاينىش ۋە قۇسۇشتا، ھول جىغان مۇسىنى يەنچىپ، سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ. (4) زەھەرلىك ھاشارەتلەر چېقىپ زەھەرلەنگەندە، ئىسسىق ئوتۇپ ئايلىنىپ كەتكەندە ۋە ئىشتەيسىزلىلىكتە ھول جىغان مۇسىنى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ، باراۋەر مىقتاردا ئالما سۈيىنى قوشۇپ ئۈنىگىغا مۇۋاپىق مىقتاردا شېكەر قوشۇپ، قىيام تەيىارلاپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.3 — 1 سەر.

قارا ئورۇك

酸梅 Suanmei

(گەتىرگۈل ئائىلىسى، گەينولا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرماقلىرى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، يوپۇرماق سىپىدا ئاق تۈكلەر بولىدۇ، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان ياكى سوقۇچاق، گىرۋەكلىرى ھەرە چىششىمان كېلىدۇ. (3) گۈلى ئاق، گۈلتاجىسى 5، ئۇچكىلىك مۇنىسى سوقۇچاق، رەڭگى قارامتۇل سوسىن، ئۇچكىسى كىچىگرەك، تەمى چۇچۇمەل بولىدۇ (274 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئوستۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدا كوپرەك.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن مۇنىسى (قارا ئورۇك) ئىشلىتىلىدۇ. مۇنىسى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، ئاپىتاپقا سېلىپ، يېرىم قاۋ قىلىپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۇچۇمەل، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەر-

سىز. ئىسسىقنى قايتۇرۇپ ،تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تارقىتىدۇ، قو-
رۇيدۇ، يوتەل توختىتىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇزۇن ۋاقىت يوتىلىپ توختىمىسا: قارا ئورۇك، سوغۇگۇل ۋەپاقا يوپۇرماقنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، كىچىك يوپۇر-ماقلىق سۇزە 1 مىسقال قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تولغاق ئۇزۇنغا سو-زۇلۇپ سوئى چىقىپ كەتكەندە: قارا ئورۇك 5 مىسقال، قارا ئەندىز ۋە زىرىق يىلتىز پوستىنىڭ ھەر بىرىدىن 0.5 مىسقال، قاينىتىپ ئى-چىلىدۇ. (3) زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا: قارا ئىسرۇكتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، دەملەپ چاي ئورنىدا ئىچىلىدۇ ياكى مۇۋاپىق مىق-تاردا شوۋ گۈرۈچكە قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5—1 سەر.

غالچەك

千屈菜 Qian qü cai

(غالچەك ئائىلىسى، غالچەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 80 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، يۇقۇرى قىسمى ئوت قىرلىق، توۋەن قىسمى تۇۋرۇكسىمان بولۇپ، كوپ شاخلىنىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، سىپىق يوق دىيەرلىك، شەكلى تېمىنە-سىمان، ئۇچى تەدريجى ئۇچلانغان، تۇۋى تەدريجى تارايغان. (4) گۈلى يەككە شالدا شاخ ئۇچىدىكى يوپۇرماق توپىتۇغىدىن ئوسكەن، رەڭگى قىزغۇش سوسۇن بولۇپ، توپلىشىپ باشاقسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. ئوزا مىۋىسى سوقۇچاغراق يۇمۇلاق بولۇپ، پۇتۇنلەي

گۈل كاسىسىغا ئورۇلۇپ تۇرىدۇ. ئۇرۇغى كوپ ۋە بەك ئۇششاق بولىدۇ (275 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇ بويلىرىدا، نەم جايلاردا ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا پۈتۈن ئوت قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغۋېلىپ، يۇيۇپ، توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىتى: تەمى سەل ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل، زەھەرسىز. قورۇيدۇ ۋە ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) باكتىرىيەلىك تولغاقتا ۋە ئىچ ئوتۇشتە: غالچەك 3 - 5 مىسقال، چاي 4 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قان توسۇلۇپ قېلىپ ھېيىز كەلمەسلىكتە: غالچەك 5 مىسقال، زاراڭزا چېچىگى 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 3 — 5 مىسقال.

پاشا ئوت

合叶子 He ye zi

(ئەتىرگۈل ئائىلىسى، پاشا ئوت ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، بىر مېتىرچە ئىگىزلىكتە ئوسىدۇ. (2) غولى تىك، سىلىق، تۈكسىز بولىدۇ. يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، تاق سانلىق پەيسىمان يوپۇرماق بولۇپ، پوختۇر يېرىلغان. يېرىقىدا يوپۇرماقلىرى يۇمۇلاق تۇخۇم شەكلىدە، گىرۋەكلىرى ھەرەچىشلىق بولىدۇ، كەينى تەرىپى ئاقۇش، ئۈستى يۇزى يېشىل بولىدۇ. (3) چەكلىك كۈنلۈكسىمان گۈل رېتى

بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق، گۈل تاجى ياپرىغى 4 تال بولىدۇ. 5 - 8 تال ئۇرۇق مۇنىسى شار شەكلىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ (276 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئوتلاقلاردا، ئورمان چەتلىرىدە ئوسىدۇ، شىمالىي شىنجاڭدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورىغا يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ، كۈزدە يىلتىزىنى قېزىۋېلىپ، تازىلاپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل چۈچۈمەل، تەبىئىي مۇتىدىل، قورۇيدۇ ۋە قان بېسىمىنى توۋەنلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يۇقۇرى قان بېسىمىدا: پاشا ئوت يىلتىزى 5 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) تاشقى زەخمىلىنىشلەر ياكى كويۇكلەردە: مۇۋاپىق مىقتاردىكى پاشا ئوت يىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ ئاغرىق ئورۇنغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

15. ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار

(止痛药)

بۇ ئاغرىق توختاتقۇچى دورىلار بولۇپ، خاتىرجەم قىلىش، تېچلاندۇرۇش، تارتىشىشنى يېشىش، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئاشقازان ئۈچەيلەرنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، ئاشقازان ئاغرىش، ئوت سانجىغى، يىقىلىپ زەخمىلىنىش قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

مىڭ دىۋانە ئۇرۇغى (مىڭ دىۋانە)

天仙子 Tian xian zi (莨菪)

مىڭ دىۋانە يوپۇرمىغى (莨菪叶)

باشقا ئاتىلىشى: بەزۇرولبەنجى

(چەيزە ئائىلىسى، مىڭ دىۋانە ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 - 1 مېتىر، تېنىدە ئاقۇش بەز تۈكلىرى بولىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپلىشىپ ئوسىدۇ، يوغانراق كېلىدۇ. يوپۇرماق سىپى ياپىلاق ۋە قىسقا، يوپۇرماق شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان بولۇپ، گىرۋىگى رەتسىز پەيسىمان تېپىز يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقلىرى 3 بۇرجەك ياكى تار 3 بۇرجەك شەكلىدە بولىدۇ. غولىدىن چىققان يوپۇرماقلىرى نۇۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپى يوق، شەكلى سو قوچاق، زىچراق تىزىلغان، كوپىنچە گۈلى بىر تەرەپكە جايلاشىدۇ. (3) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ، سىپى ساھايىتى قىسقا، گۈل كاسىسى ئىستاكانسىمان بولىدۇ، ئۇرۇغى پىشقاندىن كېيىن مۇ چۈشۈپ كەتمەيدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاچ سېرىق، سوسۇن رەڭلىك، تۇرسىمان تومۇرلىرى بولىدۇ. ئوزا مەۋسىسى پىشقاندا قاپقاق ئېچىلىغاندەك يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (277 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئۈستۈش ئۇزۇنى: بىزنىڭ چەتلىرىدە يول بويلىرىدا، ئېتىز قىرلىرىدا، جىلغا قاتارلىق ھەم جايلاردا ئوسىدۇ. شىمالىي شىنجاڭدىن كوپرەك چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن ئۇرۇغى (مىك دىۋانە ئۇرۇغى) ۋە يوپۇرمىغى (مىك دىۋانە يوپۇرمىغى) ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنى پىشقاندىن كېيىن يىغىۋېلىپ، شاكاللىرىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلىنىدۇ. يوپۇرمىغىنى تازا يېتىلگەن ۋاقىتتا يىغىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ (ھىئوسىئامىن ياكى ھىئوسىئامىن چىلانمىسى ۋە ئىسپىرتلىق ياسالمىسى ئىشلىتىلىدۇ).

تەبىئىي: ئۇرۇغىنىڭ تەمى تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، يوپۇرمىغىنىڭ تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، ھەر ئىككىسىلا ئىنتايىن زەھەرلىك! تارتىشىشنى باسىدۇ، خاتىرجەم قىلىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان - ئۇچەي تۇگۇلۇپ قېلىش، ئاشقازان ئاغرىش، ئىچ سۇرۇش، سوك چىقىش، چىش ئاغرىش، نېرۋ ئاغرىش، دېمى سىقىلىش، ھىستېريە، تۇتقاقلىق، ئەس - ھۇشى جايىدا بولماسلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. (2) يامان سۇپەتلىك يارىلاردىن زەھەرلىنىشتە: مىك دىۋانە ئۇرۇغىنى سوقۇپ سىرتتىن چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 فۇك.

مەنئى قىلىنىشى: يۈرەك كېسىلى بارلارغا يۈرەك خىزمىتى زەئىپلەشكەنلەرگە ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: پاكار مىك دىۋانە (矮莨菪) بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئوسۇملۇگى كىچىك، ئىگىزلىگى 30 سانتىمېتىر كېلىدۇ. شېخى كوپ، يوپۇرمىغى تېمىنەسىمان، سېپى بولىدۇ، گۈل كاسىسى ۋارونكاسىمان بولىدۇ. بۇمۇ مىك دىۋانەقا تارىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت: بۇنىڭ تەركىۋىدە ھىئوسىئامىن، سكوپولامىن، ئاتروپىنلار بولغانلىغى ئۈچۈن، ئىشلەتكەندە ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

ئىت ياڭغى

曼陀罗 Man tuo luo

ئىت ياڭغى گۈلى (洋金花) ئىت ياڭغى مەۋسى (醉仙桃)

ئىت ياڭغى يوپۇرمىغى (曼陀罗叶)

باشقا ئاتىلىشى: ۋاڭ، بەڭگى دىۋانە

(چەيزە ئاتىلىسى، ئىت ياڭغى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 60 – 130 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، تۈۋى ياغاچلاشقان، ئۇستۇن-كى قىسمى ئاچىماقلىنىپ شاخلىنىدۇ. (3) ئاددى يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، سىپى ئۇزۇن، شەكلى تۇخۇمسىمان ياكى ئۇزۇنچاق تۇخۇمسىمان، گىرۋىگى رەتسىز دولقۇنسىمان چىشلىق بولىدۇ. (4) گۈلى يوپۇرماق قولتۇغىدىن ياكى شاخچىنىڭ بولۇنگەن ئورنىدىن ئايرىم ئوسىدۇ. گۈل كاسىسى كانايسىمان، گۈل تاجىسى سۈناي شەكلىدە، رەڭگى ئاق، غوزا مەۋسى يۇمۇلاق كېلىدۇ، قىسقا قاتتىق تىكەنلىرى بولىدۇ. پىشقاندا يېرىلىدۇ، ئۇرۇغى قارا بولىدۇ (278 – رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: كوبىنىچە بىزا ۋە ئىتىز ئەتراپىدىكى چىمەنلىكلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىكلىرىدە كوپ ئۇچرايدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن گۈلى، مەۋسى ۋە يو-

پۇرەمغى ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى، يوپۇرمىغى تولۇق پىتىلىگەندە ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. مۇيىسى پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك؛ مەس قىلىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ، رېماتىزمنى داۋالايدۇ، يوتەل ۋە دەم سىقىلىشنى پەسەيتىدۇ (ئوسۇملۇقى ئىت ياڭىغىنىڭ سىپىرتلىق ياسالمىسى ۋە چىلانمىلىرىنى تەييارلاشتا خام ئەشيا قىلىنىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: (1) زىققىدا (قاتتىق قوزغالغاندا): ئىت ياڭىغى گۈلىدىن بىر فۇڭ ئېلىپ ئۇششاق توغراپ، تاماكىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېكىلىدۇ (بالىلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ). يەنە بىر چۈفاڭ: ئىت ياڭىغى گۈلى 5 مىسقال، گەج 1.5 سەر، دانىكا 2.5 سەر، چۈچۈكبۇيا 5 سەر، قالقانگۈل 2 سەر، چىلان مېغىزى 1 سەر ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، ئەتىگەن، كەچتە ھەرقېتىمدا 5 فۇڭدىن بىر مىسقالىغىچە بىىلىدۇ. (2) رېماتىزملىق بەل، پۇت ئاغرىشتا: 1 سەر ئىت ياڭىغى گۈلىنى بىر جىڭ ھاراققا 10 كۈن چىلاپ، ھەرقېتىمدا 5 مىللىلىتىردىن، بىر كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە گۈلى ياكى يوپۇرمىغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. (3) ئاشقازان ئاغرىشتا ۋە زىققىدا: ئىت ياڭىغى يوپۇرمىغىدىن 2 فۇڭ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) نېرۋ خاراكتىرلىك باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا ۋە ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 فۇڭ.

قوشۇمچە: سوسۇن گۈللۈك ئىت ياڭىغى (紫花曼陀罗): شەكلى ئىت ياڭىغىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئالاھىدىلىكى شۇكى گۈل تاجىسى سوسۇن، يوپۇرماق سىپى ۋە تومۇراق يوپۇرماق تومۇرلىرىمۇ قىزغۇچ سوسۇن رەڭدە بولىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ تۈزلەڭلىرىمۇ

لمك رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ. لېكىن ئىت يېڭىغىدەك كوپ ئەمەس، خۇسۇسىيىتى ئىت يېڭىغىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

دىققەت: ئەگەر كوپ مىقتاردا ئىچىلىپ، ئاغزى قۇرۇش، تېرىسى قۇرغاقلىشىش، كوز قارچۇغى چوڭىيىش، تومۇر سوقۇشى تېزلىشىش، يۈزى قىزىرىش قاتارلىق زەھەرلىنىش ئالامەتلىرى كورۈلسە تېزلىكتە چۈچۈكبۇيىدىن 1 - 4 سەر قاينىتىپ ئىچىش ياكى كوپ مىقتاردا ئاچچىق چاي ئىچىش كېرەك. كېسەللىك ئەھۋالى ئېغىر بولسا دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ جىددى قۇتقۇزۇش كېرەك.

ياۋا زاغۇن

白屈菜 Bai qü cai

(ئەپيۇنگۈل ئائىلىسى، ياۋا زاغۇن ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك، پۈتۈن تېنىدە يۇمشاق ئاق تۈكلىرى بار. غۇلى چۇرۇك ئاجىز بولۇپ، سۇندۇرغاندا قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك سۈت چىقىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدۇ، پەيسىمان تولۇق يېرىلىدۇ، يوپۇرماق ئۈستى يېشىل، ئاستى ئاقۇش يېشىل بولىدۇ. (4) گۈل رېتى كۈنلۈكسىمان بولۇپ، ئۇچىدا ياكى قولتۇغىدا ئوسىدۇ. گۈلى سېرىق، گۈلتاجىسى 4 ياپراقلىق بولىدۇ، غوزا مەۋىسى يۇمۇلاق تۇۋرۇكسىمان بولۇپ، پىشقاندا 2 گە يېرىلىدۇ (279 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغلىق يەرلەردە ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى

ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىپ، هول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، كېيىن ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! ئاغىرىق توختىتىپ، يوتەلنى باسىدۇ، ئىششىقنى، زەھەرنى قايتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاشقازان ئاغرىشتا (سوزۇلما ئاشقازان ياللۇغى، ئاشقازان يارىسىدا)، ئىچى سۇرۇپ قوساق ئاغرىشتا، يوتەلدە: ياۋا زاغۇندىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) چاقىدا، قوتۇردا ۋە تەمرەتكىدە: هول ياۋازاغۇننى ئېزىپ سىرتقا سۈرۈلىدۇ ياكى سۈيۈق مەلھەم قىلىنىپ سىرتقا سۈرۈلىدۇ. (3) راك كېسىلىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 2 مىسقال.

ياۋا ئەپيۇنگۈل

野罂粟 Ye ying cu

باشقا ئاتىلىشى: ياۋا كوكنار، لەيلىمقازاق

(ئەپيۇنگۈل ئاتىلىشى، ئەپيۇنگۈل ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. پۈتۈن تېنىدە قاتتىق تۈكچىلىرى بار، سۈندۈرغاندا ئاق سۈتى چىقىدۇ. (2) تۈۋىدىكى يوپۇرماقلىرى توپىلىشىپ ئوسىدۇ، شەكلى ئۇزۇن تۇخۇمسىمان بولۇپ، پەيسىمان چوكقۇر يېرىلغان. (3) گۈلى سېرىق، گۈلناجىسى 4 بولۇپ، ئوچىدا ئوسىدۇ. غوزا مىۋىسى ئۇزۇن سوقۇچاق كېلىدۇ، تىك ئوسكەن تۈكلىرى بولىدۇ ياكى تۈكلىرى بولمايدۇ (280 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدا، چىمەنلىكلەردە، دەريا بويى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن غوزا مۇئىسى ئىشلەتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە يىغىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق چۈچۈك بولۇپ، سەل قېرىق، تىلنى قورۇيدۇ. تەبىئىي سەل سوغ، زەھەرلىك! ئاغرىقنى باسىدۇ، يوتەلنى، ھاسراشنى ۋە ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ خارەكتىرلىك باش ئاغرىشتا ۋە باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىشتا. (2) كونا يۇتەلدە، دېمى سىقىلىشتا، ئىچ سۇرۇش ۋە چوڭ تەرەتتىن قان كېلىشتە. (3) ئېھتىلامدا، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىزدا، ئاق خۇندا، سوگى چىقىپ قېلىشتا ئىشلىتىلىدۇ. (4) ئوتكۇر ۋە سوزۇلما ئاشقازان يالىلۇغى، ئاشقازان يارىسى ۋە ئاشقازان ئاغرىشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 — 2 مىسقال.

قوشۇمچە: مامىسا (海罂粟): يوپۇرمىغى تۈۋىدە توپلىشىپ ئوسىدۇ. پەيسىمان چوڭقۇر يېرىلغان، ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرمىغى چىشسىمان بولىدۇ ياكى كەمتۈكلىرى بولىدۇ، رەڭگى كوكۇش كۈلرەڭ، ئۈستىدە ئۈششاق ئۈپىلىرى بولىدۇ، يوپۇرمىغى قاتتىق بولىدۇ. غولى توپ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ئوسۇپ چىقىدۇ. گۈلى سېرىق بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ. غوزا مۇئىسى ئۇزۇن يىپسىمان، سەل ئەگرى بولىدۇ. بۇمۇ ياۋا ئەپيۇنگۈل ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىگىر

菖蒲 CHang pu 水菖蒲

باشقا ئاتىلىشى: ۋەج

(ئىگىر ئاتىلىشى، ئىگىر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 50 - 100 سانتىمېتىر. پۇتۇن تېنى سېسىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ. سىرتقى پوستى ساغۇش قوڭۇر، ئىچكى قىسمى سۇس ھالرەڭ بولۇپ، نۇرغۇنلىغان چاچما يىلتىزلىرى بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى تۇۋىدىن توپلىشىپ، تىك ئوسىدۇ، شەكلى خەنجەر سىمان يىپ شەكىللىك، يوپۇرماق تومۇرى پاراللىل بولۇپ، ئوق تومۇرى ئېنىق كورۇنىدۇ. (4) گوشلۇك باشاقسىمان گۈل رېتى بولۇپ، شەكلى يۇمۇلاق تۇزۇكسىمان، گۈلى كىچىك، رەڭگى سوس يېشىل كېلىدۇ. شىرنىلىك مۇيسى ئۇزۇن سوقۇچاق بولۇپ، پىشقاندا قىزىرىدۇ (281 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: سۇ بويىدا، سازلىقلاردا ئوسىدۇ. ئىلىدا كوپ تارقالغان.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يىلتىزسىمان غولى ئىشلىتىلىدۇ. باھاردا ۋە كۈزدە قېزىۋېلىپ، چاچما يىلتىزلىرىنى ئېلىۋېتىپ، پاكىز يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. نەملەپ، نىپىزيالپاغلاپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، ئازراق زەھەرلىك؛ نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ، يەلنى ھەيدەيدۇ، ئاغرىقنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) نېرۋ ئاجىزلىقتا ۋە ئۇنۇتقاقلىقتا: ئىگىر،

كەرمان، لوڭگۇ، ئىشلەنگەن تاشپاقا قىپىنىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) سوزۇلما ئاشقازان يالىلۇغىدا: ئىگىر 3 مىسقال، مامكاپ 3 مىسقال، ئارپا ئۇندۇرمىسى 3 مىسقال، تۇرۇپ ئۇرۇغى 3 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) رىماتىزملىق بوغۇم ئاغرىشتا: ئىگىر چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانانىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) سوزۇلما خارەكتىرلىك تولغاقتا: ئىگىر، كەرمان، قان تېپەر، نىلوپەر ئۇرۇغىنىڭ ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، قارا ئەندىز 1.5 مىسقال، ياۋا كەشىمىر 3 مىسقال، پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) چەقاندا: ھول ئىگىردىن مۇۋايىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، سىرتقا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 1 — 2 مىسقال.

توگە تاپان

骆驼蹄草 luo tuo ti cao

(ئوغرى تىكەن ئائىلىسى، توگە تاپان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 20 — 30 سانتىمېتىر. (2) غولىنىڭ تۈۋى ياغاچلاشقان بولۇپ، يۇقۇرى قىسمىدىن كوپ شاخلىنىدۇ، قىپاش بولۇپ كوتىرىلىدۇ. (3) يوپۇرمىغى ئۇدۇل ئوسكەن، گوشلۇك، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق، يېيىلىپ ئاچىماق بولۇپ، يوپۇرماق ئوقىنىڭ ئۇچىغا تىزىلغان. (4) گۈلى قىزغۇش بېغىرەڭ بولۇپ، يوپۇرماق قولتۇغىدىن جۈپ بولۇپ ئوسۇپ چىقىدۇ. غوزا مىۋىسى تۈۋرۈكسىمان، شەكلى ئۇزۇنراق سوقۇچاق بولىدۇ (2.5 — [illegible] قارا ئۇرۇن).

ئوسۇش ئورنى: تۇزلەڭلىكلەردە، تاغ ئېتىگىدە، يىنىلار دا باكى يول بويىدا ئوسىدۇ.

تەبىتى: تەمى ئاچچىغراق تۇزلۇق، ئاغرىق بەسەيتىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، تازىلاپ توغراپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: داۋاملىق باش ئاغرىغاندا: يانتاق شېكىرى 2 گرام. ئادىراسمان 1 گرام، توگە تاپان 2 گرام ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 3 قېتىم ھەر قېتىم 1 - 3 گرامدىن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 - 5 گرام.

تاشقى كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان دورىلار

外科药

بۇ دورىلار قورۇش، قان توختىتىش، يارىلارنى (غەلۋىرەكـ لەرنى) ساقايتىش، چىرىشنى توختۇتۇپ كوش ئوستۈرۈش، يىرىكنى چىقىرىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شۇڭا بۇ دورىـ لار سىرتتىن يارىلىنىپ قان چىقىش، كويۇك يارىسى، يىقىلىپ—ئۇرۇـ لۇپ زەخمىلىنىش، چاقا ـ غەلۋىرەكلەر، چىلە تەمرەتكە، ئۇششۇك، تەمرە ياللۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

ھەرە ھوكۇنىگى

蜂房 Feng fang (露蜂房)

باشقا ئاتىلىشى: ھەرە ئۇگىسى

تونۇش: بۇ چوڭ سىرتىق ھەرە ياكى ياۋا سىرتىق ھەرىنىڭ ياسىغان ئۇگىسى ،شەكلى يۇمۇلاق، رەڭگى ئاقۇش كۈلرەڭ كېلىدۇ. ئارقا تەرىپىدە سىپى بولىدۇ، ئالدى تەرىپىدە نۇرغۇنلىغان چوڭ ـ كىچىكلىگى ئوخشاش بولمىغان 6 بورجەكنىڭ بوشۇكنەر بولىدۇ.چوڭ سىرتىق ھەرىنىڭ ئىنى ئوزۇن، رەڭگى قىزغۇچ سىرتىق كېلىدۇ، دۇمبىسىدە قاراداغلار بولىدۇ،باۋاسىرتىق ھەرىـ نىڭ ئىنى كىچىك، دۇمبىسىدە نۇرغۇنلىغان سىرتىق توغرى سىزىقلىرى بولىدۇ.

یاشاش ئورنی: پیشایۋانلاردا، دەرەخ شاخلىرىدا، ئىگىز ئوتلاردا ۋە تاشلارنىڭ ئارىلىرىدا بولىدۇ. پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: كۈزدە ۋە قىشتا يىغىۋېلىپ، ئازراق ھورلىغاندىن كېيىن، ئولۇك ھەرىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئەخلەتلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئۇششاق توغراپ قورۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل. زەھەرلىك!

يەلنى تارقىتىپ، زەھەرنى كېسىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بۇۋاسىرىدىكى ئاغرىشلاردا: ھەرە ئۇگىسى 3 مىسقال، غاز تاپان 1 سەر، سېمىز ئوت 1 سەر، سۇدا قايناتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (2) ئېغىزمان ۋە گەدەنگە چىققان يارىدا: قارا گۈنجۈتنى ھەرە ھوكۇنىگىنىڭ توشۇكلىرىگە قويۇپ سۇس ئوت بىلەن قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئۇنىڭغا ئوخشاش مىقتاردىكى كامفۇرنى ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. يارا يىرىڭلىمىغان بولسا، سىرىق مومنى سۇماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا دورا تالقىنى قوشۇپ، يارا ئەتراپىغا سۈركىلىدۇ. ئەگەر يارا يىرىڭلاپ سېسىغان بولسا، دورا تالقىنىنى ئۈستىگە سەپسە بولىدۇ ياكى ھەرە ھوكۇنىگىۋەيلان پوستىنىڭ ھەربىرىدىن ئوخشاش مىقتاردا ئېلىپ، سۇس ئوت بىلەن تەبىئىي ئوزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، يارىغا سەپسە بولىدۇ. (3) سۈت بەز يالىلۇغىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا (سۈت بېزىدىكى غەلۋىرەكتە): ھەرەھوكۇنىگىنى سۇس ئوت بىلەن تەبىئىي ئوزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 1 مىسقالدىن ھەر 4 سائەتتە بىرقېتىم سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) جاھىل تەمرەتكە ۋە تېرە يالىلۇغىدا: ھەرە ھوكۇنىگى 3 مىسقال، رەمچە 3 مىسقال، ئىمىن يوپۇرمىنى 3 مىسقال، سەپرا ئوت يىلتىز پوستى 5 مىسقال سۇدا قاينىتىپ ئاغرىق ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (5) فۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا: ھەرە ھوكۇنىگى

ۋە كاۋاۋچىننىڭ ھەر بىرىدىن 2 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئازراق تۇز سېلىپ، ئېغىز چايقىلىدۇ. (6) ئەرلەرنىڭ جىنسى ئاجىزلىغىدا: ھەرە ھوكۇنىگىنى سۇس ئوت بىلەن تەبىتى ئوزگەرمىگىچە قىزدۇرۇپ، يۇمشاق سۇقۇپ، ھەر قېتىمدا 2 مىسقالدىن ئوخلاش ئالدىدا قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 0.8 - 1.5 مىسقال.

يۇنمۇ

云母 Yun mu

باشقا ئاتىلىشى: بالتىراق تاش

تارقىلىشى: ئالتاي، تىيانشان، كۇنلۇن تاغلىرىدا بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: قىزىۋىلىنغان يۇنمۇنىڭ لاي ۋە باشقا تاشلىرىنى تازىلىۋېتىپ، سوقۇپ ساپال قاچىغا سېلىپ، چوغلانغان ئوچاققا قويۇپ، قىزىپ قېپ - قىزىل بولغاندىن كېيىن ئېلىپ سوۋۇتۇلسا، پىشقان يۇنمۇ بولىدۇ.

تەبىتى: تەمى تاتلىق، تەبىتى موتىدىل، زەھەرسىز. بوۋەكنى قۇۋەتلەندۈرىدۇ، دەم سىقىشنى پەسەيتىدۇ، قان توختىتىدۇ، يارىلارنى پۇتتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) تاشقى بەدەن يارىلىنىپ، قان چىقىشتا: يۇنمۇنى يۇمشاق سوقۇپ، سىرتقا سېپىلىدۇ. (2) يەل تېشىشتا: يۇنمۇدىن 3 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 4 - 9 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: زۇكام قىزىتمىسى بولغانلارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئادىراسمان

骆驼蓬 Luo tuo peng

(ئوغرى تىكەن ئائىلىسى، ئادىراسمان ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۇتۇن تېنى سىپىق پۇرايدۇ. (2) يىلتىزى توم، ئۇزۇن بولۇپ، غولى تۈۋىدىن 4 تەرەپكە يېيىلىپ شاخلىنىدۇ. توۋەن تەرىپى يەر بېغىرلايدۇ، ئۇستى تەرىپى قىيپاش كوتىرىلىپ ئوسىدۇ، غولى يۇمۇلاق ۋە قىرلىق بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، بىر قانچە قايتىلىنىپ يېرىلغان بولۇپ، سۇرغۇنلىغان ئاچىماقلىق يىپىسمان يېرىقچىلارغا بولۇنگەن. (4) گۈلى ئاق، گۈلتاجىسى 5 تال، گۈل كاسىسا يوپۇرمىغى 5 تال، شەكلى يىپىسمان يۇمۇلاق بولۇپ، غوزا مۇنىسى شار سىمان بولىدۇ (283 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: يول بويلىرى ۋە چول - جەزىرىلەر قاتارلىق قۇرغاق ئورۇنلاردا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ۋە ئۇرۇغى ئىشلىتىلىدۇ. يەر ئۈستى قىسمىنى يازدا ۋە كۈزدە يىغىۋېلىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ ياكى كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ.

تەبىئىي: زەھەرلىك! ئوپكىنى يايرىتىپ، يوتەلنى توختىتىدۇ. نەملىكنى چىقىرىپ، زەھەرنى كېسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) يوتىلىپ دېمى سىقىلىشتا ۋە كىچىك

تەرەت راۋان بولماسلىقتا: ئادىراسمان ئۇرۇغىدىن 2 — 4 فۇك ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقتاردا ئاق شېكەر ياكى ھەسەل قوشۇپ ئىچىلىدۇ. (2) نامەلۇم ئىششىقلاردا: ئادىراسماندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ، ئاغرىغان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) رېماتىزملىق ئوتكۇر بوغۇم ياللۇغىدا: ئادىراسماندىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (4) قىزىل ئوڭگەچ راكىدا: ئادىراسمان ئۇرۇغىنى سوقۇپ كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 4 فۇكدىن قاينىقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 2 — 4 فۇك.

ئالا قوڭغۇز

斑蝥 Ran mao (虎斑芫青)

باشقا ئاتىلىشى: ئالا كۈلۈك

تونۇش: ئۇزۇنلۇغى 1 — 1.5 سانتىمېتىر. بېشى 3 بۇرجەكلىك، كوكرەك - قوساقلىرى قارا، مۇرەككەپ كوزى پۇلتىيىپ چىقىپ تۇرىدۇ، پۇتى 6، قانىتى 2 بولىدۇ، قانات ئىلاۋىدا سېرىق داغلار ۋە توغرا سىزىقلار بولىدۇ، پۇت بوغۇمىدا زەھەر بېزى بولۇپ، سېرىق رەڭلىك زەھەرلىك سۈيۇقلۇق ئىشلەپ چىقىرىدۇ (تېرىگە تېگىپ كەتسە قاپارتىدۇ) (284 - رەسىمگە قارالسۇن).

ياشاش ئورنى: پۇرچاق گۈللىرىنى يېيىشكە ئامراق. كوپىرەك بۇيا، سېرىق پۇرچاق قاتارلىق پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئوسۇملۇكلەر ئارىسىدا بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەر يەرىدە بار.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قوڭغۇزنىڭ پۇتۇن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. ياز ۋە كۈز پەسلىدە ئەتىگەندە ئولغا پەلەي كىيىپ

تۇتۇپ یاکی چۈدىن ئولتۇرىدىغان پالاق بىلەن ئۇرۇپ تۇتقاندىمىن كېيىن چوكا بىلەن قىسىپ خالتىغا سېلىش كېرەك. ئۇنى قايناۋاتقان سۇغا بېسىپ، ئولگەندىن كېيىن، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ئىشلىتىلىدۇ ياكى بىشى، پۇتى ۋە قاناتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تاڭزۇگزا گۇرۇچى بىلەن بىللە قۇرۇپ، گۇرۇچ سارغايغاندا ئېلىنسا، تەيىارلانغان ئالا قوڭغۇز بولىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! سىرتقا ئىشلەتسە، زەھەرلىك قۇرۇتلار چاققان يارىلارنى ساقايتىدۇ، ئىچىلسە قاننى ماڭغۇزۇپ، تۇگۇنلەرنى يېشىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) غالجىر ئىت چىشلىگەندە: ئىشلەنگەن ئالا قوڭغۇزدىن 1 - 3 نى ئېلىپ سوقۇپ، سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغىدا، تەڭگىسىمان تەمرەتكىدە: ئالا قوڭغۇزدىن 20 نى، سەكسەن پۇتتىن 2 نى 250 مىللىلىتىر 5% لىق ئىسپىرتقا 3 كۈن چىلاپ، دورا شامىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 2 فۇڭ. سىرتقا كوپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە چوڭ ئالا قوڭغۇز (大虎斑芫青) ۋە ئالا چىپار قوڭغۇز (四点虎斑芫青) دىن ئىبارەت ئىككى خىل ئالا قوڭغۇز بار، بۇلارنىڭ شەكلى ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇلارمۇ ئالا قوڭغۇز ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

كوك مارال (كامچاتكا كوك مارالى)

景天 Jing tian

(كوك مارال ئاتلىسى، كوك مارال ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 15 - 20 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزسىمان ئولى ئۇزۇن بولۇپ، يەر بېغىرلاپ شاخلىنىدۇ، غوللىرى كوپ، توپ ئوسىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى تەتۇر تۇخۇمسىمان، سېپى قىسقا، گوشلۇك بولىدۇ. (4) كونۇس شەكىللىك چەكلىك كۇنلۇكسىمان گۈل رېتى بولۇپ، گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، گۈل تاجى يوپۇرمىغى 5 تال بولىدۇ (285 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ ئورمانلىرىدىكى تاش دوۋىلىرىدە ۋە قورام تاشلارنىڭ ئارىلىقلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن تىنى ئىشلىتىلىدۇ. بازدا يىغۋېلىنىپ، ھول پېتى ئىشلىتىلىدۇ ياكى قايناقسۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل چۈچۈمەل، تەبىئىي موتىددىل. قاننى توختىتىدۇ، تۇرۇپ قالغان قاننى ماڭدۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: سەينەكتە ۋە نامەلۇم ئىشىشقلاردا: كوك مارالدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كۈپرەك سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

چارپاقا شىرىسى

蟾酥 chan cu

چارپاقا تېرىسى (蟾蜍皮)

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن قۇلاق ئارقىسىدىكى بېزى ۋە تىرە بېزىدىن ئىشلەنگەن ئاق شىرىلمك سۈيۇقلۇغى ۋە پاقا تېرىسى ئىشلىتىلىدۇ. پاقا كوپرەك ئورۇنلاردا كەچتە چىراق يېقىلسا، پاقا يورۇققا كېلىدۇ. تۇتقاندىن كېيىن يۇيۇپ، قۇرۇتۇپ، بامبۇك قىسقۇچ بىلەن قېشىنىڭ ئۇستۇنكى ئىككى تەرىپىنى ۋە دۇمبىسىدىكى قاپارتقۇنى بېسىپ، ئىشلەپچىقارغان سۈيۇقلۇقنى ئەينەكچىگە ياكى سىرلىق قاچىغا تېمىتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. بۇ قۇرۇتۇلغان پاقا شىرىسى دېيىلىدۇ. پاقىنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى، بېشىنى ۋە پۇتىنى ئېلىپ تاشلاپ، قۇم بىلەن سارغايغىچە قورۇپ، پاقا تېرىسى تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىقراق تاتلىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! زەھەرنى ۋە ئىششىقنى قايتۇرىدۇ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) زىقىدا: بىر دانە توخۇ تۇخۇمىنى پاقىنىڭ ئاغزىدىن ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپ، سىرتىنى قەغەز بىلەن ئوراپ، ئىككى پارچە خىشنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، سىرتىنى بىر سۇڭ قېلىنلىقتا لاي بىلەن چاپلاپ، ئۇچاققا سېلىپ پۇشۇرۇپ، تۇخۇم پىشقاندىن كېيىن ئېلىپ يېيىلىدۇ. ئاندىن 2 سەر سىرىق ھاراق تىچىلىدۇ. (2) قورۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا، ئازراق قورۇتۇلغان پاقا شىرىسىنى ئېلىپ (تەڭ مىقتاردا قارىمۇچ قوشۇپ) پاختا بىلەن ئوراپ، ئاغرىغان چىشقا چىشلەيدۇ ياكى قۇرۇ-

تۇلغان پاقا شىرىسىنى قۇرۇت يىگەن توشۇكىكە سالسا بولىدۇ (ئاققان شولگەينى ژۇتىۋەتمەستىن، تۇكۇرۋەتمەستىن كېرەك). (3) بارلىق قاپارتما، چىلە، دانىخورەكلەردە: ئىشلەنگەن چارپاقا تېرىسى 4 مىسقال، چۇچۇك بۇيا 1 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) يىرىنگلىق ئىششىقلاردا: بىر دانە ھول چارپاقا تېرىسى ئاغرىغان ئورۇنغا چاپلىنىدۇ. (5) يۇرەك ئاجىزلىقتا ۋە بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتىرلىك ھەزىم قىلىشنىڭ بۇزۇلۇشىدا، راك كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 لى، دايىم كۇمۇلاچ دورىلار ئىچىگە سېلىپ ئىچىدۇ. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

مەنى قىلىنىشى: ھامىلدار ئاياللارغا ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ. كوزگە كىردىپ كېتىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

گۇلەمبىر (ئىلى گۇلەمبىرى)

飞燕草 Fei yan cao (伊犁飞燕草)

(ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى گۇلەمبىر ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 120 سانتىمېتىر، پۇتۇن تېنىدە ئاق تۈكلەر بولىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسۇدۇ، ئالقانسىمان يىرىلىدۇ، يىرىقچە يوپۇرماقلىرىدا رەتسىز كەمتۈكلەر بولىدۇ. (3) گۇلى كوك بولۇپ، شەكلى ئۇچۇۋاتقان قۇشقا ئوخشايدۇ. مىۋىسى ئوچىچە مىۋە (286 - رەسىمگە قارالسۇن)

ئوسۇش ئورنى: ئورمانلاردا، تاغ باغرىدىكى نەم يەرلەردە ئوسىدۇ. سىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۇتۇن تېنى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ياكى كۈزدە يىغىپ ئېلىپ، ئاپتاپتا قورۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى بېسىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىق يەلدىن بولغان چىش ئاغرىشتا: گولەمبىردىن 5 فۇك — 1 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ ئېغىز چايقىلىدۇ. يۇتۇۋېتىشكە بولمايدۇ. (2) پىتنى يوقىتىشتا: گۇلەمبىردىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

گۇگگۇرت

硫黄 Liu huang

تونۇش: بۇ بىر خىل گۇگگۇرتلۇق مەدەن، ۋەزنى يېنىك، ئالاھىدە سېسىق پۇرىغى بار. ئادەتتە ئۇچرايدىغانلىرى كومۇلاچ شەكلىدە، ئۇزۇن مۇنچاق شەكلىدە بولىدۇ. رەڭگى سېرىق، ساغۇچ كۇلرەڭ، قوڭغۇر ۋە قارا بولىدۇ. كىرىستال يۇزى يالتىراق، يېرىم سۇزۇك كېلىدۇ. قول بىلەن چىڭ سىقىملاپ، قۇلاققا ئاپىرىپ تىڭشىسا، يېنىك ھالدىكى پارتلاش ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولىدۇ.

تارقىلىشى: كوپىنچە ئارشاڭلار، ئۇرغۇپ چىقىدىغان بۇلاقلار ۋە ۋولقان ئېغىزلىرى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئۇچرايدۇ. شىنجاڭنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: پۇتۇن يىلنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا ئېلىشقا بولىدۇ. بۇنى تومۇر قارانغا سېلىپ، قىزدۇرۇپ ئېرىتىش بىلەن ئارىلاشما ماددىلارنى چىقىرىۋېتىپ، ئۇستىكى قەۋەتتىكى گۇگگۇرت ئېرىتمىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، سوۋۇتقاندىن كېيىن سوقۇپ پارچىلايدۇ.

بۇ، خام گۈڭگۈرت بولۇپ، كوپرەك سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ. خام گۈڭگۈرتنى سوقۇپ، ئۇششاق پارچىلاپ، سۇ قوشۇپ، دۇفۇ (ھەر 10 جىڭ گۈڭگۈرتقا 20 جىڭ دۇفۇ قوشۇلىدۇ) بىلەن قاينىتىلسا، گۈڭگۈرت ئېرىيدۇ. دۇفۇ قارىيىپ لەيلىگەندە ئېلىۋېتىپ، گۈڭگۈرت سالقىن يەردە سوۋۇتۇلسا، ئىشلەنگەن گۈڭگۈرت بولىدۇ. بۇ، ئىچىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! سوغاقنى تارقىتىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ، تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى (1) ئاق خۇنىدا: گۈڭگۈرت، جەمبىل ھەر بىرسىدىن 3 مىسقال ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) قوتۇردا، چاقىدا ۋە سوزۇلما تەمرەتكىدە: زەرنىخ 50 فۇڭ، سۇسىز زەمچە 25 فۇڭ، گۈڭگۈرت 25 فۇڭ، ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ. (3) نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە يالۇغىدا، شاپاق يارىسىدا ۋە ھول تەمرەتكىدە: زەرنىخ، رەۋەن، گۈڭگۈرتلارنىڭ ھەر بىرىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مىقتاردا ۋازىلىن ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. (4) سوغاقتىن ئىچى سۈرۈشتە ۋە قەۋزىيەتتە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 – 2 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: گۈڭگۈرتنى تازىلانغان شور ۋە سۇسىز شور بىلەن بىرگە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

مىڭ يوپۇرماق

千叶蓍 Qian ye ji

(مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى، مىڭ يوپۇرماق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 80 سانتىمېتىر. (2) يەر ئاستى غولى توغرىسىغا ئوسىدۇ. نۇرغۇنلىغان خومارەك چاچما يىلتىزلىرى بار. غولى تىك، ئۇزۇنىسىغا ئېرىقچىلىرى بار، قىسقا، يۇمشاق تۈكلەر بىلەن قاپلانغان. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، سىپى يوق، يىپسىمان تېمىنە شەكلىدە، 1 - 2 قايتىلانغان پەيسىمان يېرىلغان. ھەر بىر يېرىقچە يوپۇرماقچىلىرىنىڭ شەكلى يىپسىمان بولىدۇ. (4) گۈل رېتى باش - سىمان بولۇپ، ئۈچىدا ئوسىدۇ، كوپلىگەن ئۇششاق گۈللىرى توپلا - شىپ ئوسىدۇ. گۈلى ئاق ياكى سۇس بېغىرەك، ئۇرۇق مېۋىسى ياپىلاق، قاناتلىق بولىدۇ (287 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، ئېرىق - ئوستەك بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. ياز پەسلىدە يىغىۋېلىپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، زەھەرسىز. زەھەرنى تارقىتىپ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، قاننى جانلاندۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ زەخىملەنگەن ئۇ- نۇق، ردىماتىزىملاردا: ھول مىڭ يوپۇرماقتىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، ئۇنىڭغا خام زەنجىۋىلدىن ئازراق قوشۇپ، بىرلىكتە سوقۇپ، ھاراق

بىلەن قوشۇپ قىزىتىپ، تىپسەل ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (2) كانايچە ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، ئاغرىتىپ كەلگەن ھېيىز، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇشلاردا: مىك يوپۇرماق 5 مىسقال، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) زەھەرلىك ئىلان چاققاندا: مىك يوپۇرماق 1 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھول مىك يوپۇرماقنى سوقۇپ، ئاغرىق جايغا چېپىلىدۇ.

مىقتارى: 0.5 - 1 سەر، سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزدا يەنە سىبىرىيە مىك يوپۇرمىغى (Achillea sibirica Ice西伯利亚蓍) بولۇپ، بۇنىڭ خۇسۇسىيىتى مىك يوپۇرماق بىلەن ئوخشايدۇ، بۇمۇمىك يوپۇرماق ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مارال قۇلاق

藜芦 Li lu

باشقا ئاتىلىشى: خەربىق

(پىياز ئاتىلىشى، مارال قۇلاق ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 0.5 - 1 مېتىر. (2) يەر ئاستى قىسمى سۇئىپىياز يىلىتىزىغا ئوخشايدۇ. چاشما يىلتىزلىرى توم قىسقا، سىرتىق بولىدۇ. غولى تىك تۇۋرۇكسىمان بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسىدە، شەكلى كەڭ بۇخۇمسىمان ۋە كەڭ بۇخۇمسىمان تىپىنە شەكلىدە تولۇق گىرۋەكلىك بولىدۇ، يوپۇرماق تۈۋى تارىيىپ، توۋەنگە سوزۇلۇپ، غولنى غىلاپ شەكلىدە ئوراپ تۇرىدۇ. (4) گۈل رېتى چوڭ

كونۇسسمان بولۇپ، گۈلى قولتۇغىدا ياكى ئۇچىدا ئوسىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق (288 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: تاغ باغرىدىكى نەم چىمەنلىكلەردە، ئورمانلىق ئىچىدە ئوسىدۇ. ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچۇن يىلتىزى ياكى پۈتۈن ئوسۇملۇقى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا گۈلى ئېچىلىشتىن ئاۋال قېزىپ يىغىۋېلىپ، پاكىزلاپ، كېسىپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! قۇستۇرىدۇ، قۇرۇتلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قاتما كېسىلىدە: مارال قۇلاق، سۇتلۇك ئوتىدىن تەڭ مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، توقاش قىلىپ، زەخىملەنگەن ئورۇنغا چېپىلىدۇ (دورا چېپىلغاندىن كېيىن ئاغرىقنىڭ قوسىغى غۇلدۇرلىسا، پايدا قىلغانلىغىنى كورسۇتىدۇ). (2) باش تەمرەتكىسى ۋە بەدەن تەمرەتكىسىدە: مارال قۇلاق 2.5 مىسقال، بۇۋانە 3 مىسقال، تۇخۇمەك شېخى 3 مىسقال، شور 3 مىسقال ئېلىپ، قاينىتىپ، شامىسىنى ئېلىۋېتىپ، زەرىنىختىن 3 مىسقال قوشۇپ ئاغرىغان ئورۇن يۇيۇلىدۇ. (3) قۇرۇت يىگەن چىش ئاغرىغاندا، مارال قۇلاق تالقىنى قۇرۇت يىگەن توشۇككە سېلىنىدۇ. (4) پىت، پاشا ۋە چۈننى يوقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. (5) يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخىملىنىش، رېماتىزىم ئاغرىشلاردا: مارال قۇلاق يىلتىزىنى سوقۇپ، ھەر قېتىم 0.2 فۇكدىن (تەخمىنەن 50 مىلىگرام ئىقتىدارىدا) كۈنىگە 3 قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ (دورا ئىچىش مەزگىلىدە لازا، كوكتات قاتارلىقلار مەنئى قىلىنىدۇ. زەھەرلەنگەندە، بېشى قېيىش، قۇسۇش،

قاتارلىق ئالامەتلەر كورۈلمىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا ھول بەيسەينى خام يىسە ياخشىلىنىدۇ).

مىقتارى: 0.5 — 1 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: مارال قۇلاقنى رىنشىن قان تىپىپەر، شىقىلداق، قامچا ئوت، چىرل يالپۇزى يىلتىزى، چوقا، كۇشىن ئوتى، ئاسارۇن، ئاق چوغلۇقلار بىلەن بىللە ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

ئابدىملىك ئۇرۇغى

蓖麻子 Bimazi

(蓖麻叶) ئابدىملىك يوپۇرمىغى

باشقا ئاتىلىشى: ئىنەك پىتى

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئۇرۇغى (ئابدىملىك ئۇرۇغى) ۋە يوپۇرمىغى (ئابدىملىك يوپۇرەمغى) ئىشلىتىلىدۇ. كۈز پەسلىدە ئۇرۇغنى ئېلىپ، شاكىلى ۋە ئارىلاش نەرسىلەرنى چىقىرۋېتىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ. يوپۇرمىغى يازدا يىغىۋېلىنىپ ھول ياكى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تاتلىغىراق ئاچچىق، تەبىئىي موتىدىل، ئازراق زەھەرلىك! ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، زەھەرنى تارتىدۇ، يىرىڭنى چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) لىمفا سىلىدە: ئابدىملىك ئۇرۇغى 6 دانە، ياز غازىگى 6 مىسقال، قوشۇپ 2 سائەت قاينىتىپ، ئابدىملىك

ئۇرۇغى يىيىلىدۇ، سۇيى 3 كە بولۇپ ئىچىلىدۇ. (2) قوتۇردا: ئابدىمالىك يوپۇرمىغىنى سۇدا قاينىتىپ كېسەل ئورۇن يۇيىلىدۇ. (3) تۇغۇتنى تېزلىتىشتە: قىزىل غولىلۇق ئابدىمىلىك يوپۇرمىغىنى ئېزىپ، ئىككى تاپاننىڭ ئوتتۇرىسىغا قويىلىدۇ ياكى ئابدىمىلىك ئۇرۇغىنى (شاكىلىنى ئېلىۋېتىپ) ئېزىپ خېمىر قىلىپ، لاتىغا يىيىپ ئىككى تاپاننىڭ ئوتتۇرىسىغا چېپىلىدۇ، تۇغۇتتىن كېيىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ. (4) يۇز نېرۋ پالەچلىگىدە: ئابدىمىلىك ئۇرۇغىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ ئېزىپ، كونا ئاچچىقسۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئاغرىغان ئورۇنغا (يانغا) چېپىلىدۇ. (5) بالىياتقۇ تۇۋەنلەپ كېتىشتە: ئابدىمىلىك ئۇرۇغىدىن 20—25 تال ئېلىپ ئېزىپ، ئاق قەغەزگە يىيىپ، ئاغرىقنىڭ بەيخۇي پەللىسى (ياكى كىندىك ئاستىدىكى گۆەن يۇەن) گە چاپلىنىدۇ. بالىياتقۇ يىغىلىپ يۇقۇرلىغاندىن كېيىن دورا ئېلىپ تاشلىنىدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

لازا

辣椒 Lajiao

باشقا ئاتىلىشى: قىزىلمۇچ

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۇچىۇن مەۋسىسى ئىشلىتىلىدۇ. پىشقاندا ئۇزۇپ ئاپتاپتا قۇرۇتىلىدۇ، لازىنىڭ غولىمۇ دورا قىلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. دەلنى جىقىرىپ، سوغاقنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قايىرىلىپ زەخىملىنىش ياكى سۇرۇلۇپ زەخىملىنىشتە (تېرىسى تىتىلىمىغاندا): لازىدىن 1 سەر (ئۇرۇغىنى

ئېلىۋېتىپ) ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ 5 سەر ۋازىلىن بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (2) ئوشىشۇك نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاشتا (ئىششىپ ئاغرىغان لېكىن يارىلانمىغاندا): 1 - ئۇسۇل لازا غولىدىن 3 تۇپ، چەيزە غولىدىن 3 تۇپ كوك كاۋا شۇپىگىدىن 1 سەر، قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. 2 - ئۇسۇل ئۇۋاق لازىنى مايدا پىشۇرۇپ ئاغرىغان ئورۇنغا سۈرتۈلىدۇ. 3 - ئوسۇل ھول لازىدىن 5 تالنى يېرىم جىڭ 70% لىك ئىسپىرتقا (ئادەتتىكى ئاق ھاراقمۇ بولىدۇ) چىلاپ، ئاغرىغان ئورۇنغا سۈركىلىدۇ. (3) ربماتىزىملىق بوغۇم يالىلۇغىدا: لازىدىن 20 دانە، كاۋاۋېچىن 1 سەر، ئالدى بىلەن كاۋاۋېچىننى سۇدا قاينىتىپ، بىر قانچە مىنوت قايناندىن كېيىن لازىنى سېلىپ، يومشىغىچە قاينىتىپ، ئاندىن لازىنى ئېلىپ يېرىپ، ئاغرىغان ئورۇنغا چاپلىنىدۇ، ئاندىن كېيىن سۇيى بىلەن ئىسسىق ئوتكۇزىلىدۇ. يەنە بىر ئوسۇل: قۇرۇق لازا يىلتىزىدىن 1—2 سەر، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (4) ئاشقازان ئاغرىغاندا: قۇرۇق لازا يىلتىزى 4 سەر، چوڭ چىلان 10 دانە، سۇدا قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (5) ساقايماس جاھىل تەمرەتكىلەردە: لازىنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى ئېزىپ لاتىغا ئوراپ، كېسەل جايىغا سۈركىلىدۇ.

مىقتارى: 1—3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

كەسكەرتمىش: لازىنىڭ تۇرى كوپ، كوك لازا بىلەن قاپاق لازا دورا ئورنىدا ئىشلىتىلمەيدۇ.

چاکا مۇخ

蓬子菜 Peng zi cəi

(رویان ئائىلىسى، چاکا مۇخ ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) کوپ يىللىق، سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، ئىگىزلىگى 30 - 50 سانتىمېتىر. (2) غولى توپلۇشۇپ ئوسکەن، 4 قىرلىق، بوغۇمى روشەن بولىدۇ. (3) يوپۇرماقلىرى ئايلانما بولۇپ ئوسىدۇ، ھەر بىر ئايلانمىدا 4 - 8 گىچە يوپۇرماق بولىدۇ. سىپى بولمايدۇ، يېيىلىپ تۇرىدۇ ياکى توۋەنگە ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. (4) گۇل رىتى کونوسسىمان، گۇلى کىچىك، رەڭگى سارغۇچ ئاق ياکى سېرىق (9 8 2 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: چىمەنلىکلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، ئورمان بويلىرىدا ئوسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن پۈتۈن ئوسۇملىگى ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە کۈزدە يىغىۋېلىپ، ھول ياکى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ کېسىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىق، سەل ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، تۇرۇپ قالغان قانلارنى چىقىرىدۇ، زەھەرنى کېسىپ، ئىششىقنى يانداۋرىدۇ، سۈيدۈکنى راۋان قىلىدۇ، قىچىشىشنى باسىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئوتکۇر ئىشەك يىمىدە، (2) چاقىلاردا: ھول چاکا موخنى ئىزىپ، سۈيى سۈرتۈلىدۇ ياکى سۈيۈق مەلھەم قىلىپ سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

سوپۇن دەرەخ مۇۋىسى (سوپۇن دەرىخى)

皂荚 Zao jia

سوپۇن دەرەخ تىكىنى (皂角刺)

(پۇرچاق ئائىلىسى، سوپۇن دەرىخى ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) ئىگىز، يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ. (2) ئاساسى غولى ۋە شاخلىرىدا شاخلانغان توم تىكەنلىرى بولىدۇ، كىچىك تىكەنلىرى چوڭ تىكەننىڭ توۋەن قىسمىدا ئۇدۇل ئوسىدۇ، كورۇنۇشى سەل يانتۇ + شەكلىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، جۇپ سانلىق ئىككى قايتىلانغان پەيسمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقلىرىنىڭ شەكلى تۇخۇمسمان، تولۇق گىرۋەكلىك (4) ئۇمۇم گۈل رېتى قولتۇغىدا ئوسىدۇ، گۈلى مۇرەككەپ جىنىسلىق، رەڭگى سۇس سېرىق بولىدۇ. قاسراقلىق مۇۋىسى چوڭ ياپىلاق بولۇپ، يېرىلمايدۇ. ئۇرۇغى كوپ بولىدۇ (290 - رەسىمگە قارالسۇن).

تارقىلىشى: كوپىنچە تېرىپ ئوستۇرۇلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن غول ۋە شاخلىرىدىكى توم تىكەنلىرى (سوپۇن دەرەخ تىكىنى)، مۇۋىسى (سوپۇن دەرەخ مۇۋىسى) ئىشلىتىلىدۇ. مۇۋىسىنى كۈز پەسلىدە پىشقاندا ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ. سوپۇن دەرەخ تىكىنىنى يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا ئېلىشقا بولىدۇ (لېكىن باھاردا ۋە كۈزدە ئالغان ياخشى) ئۇنى ھول ۋاقتىدا نېپىز ياپىلاق كېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: مۇۋىسى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل،

تازىراق زەھەرلىك! بەلغەم بوشىتىدۇ. سوپۇن دەرەخ تىكىنى: تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەرسىز. تۇگۇنلەرنى تارقىتىدۇ، ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، يارىنى قاتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چىقاننىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا قىزدۇرۇپ، ئىششىپ ئاغرىغاندا: مامكاپ 4 سەر، قىزىل چوغلۇق 2 سەر، سوپۇن دەرىخى تىكىنى 5 مىسقال، خام چۈچۈكبويا 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) ھەر خىل كاژ تەمرەتكىلەردە: سوپۇن دەرەخ تىكىنىدىن يېرىم جىڭنى بىر قاچا كونا ئاچچىقسۇغا چىلاپ، 3 كۈندىن كېيىن 20 مىنۇت قاينىتىپ. ئاندىن سوپۇن دەرەخ تىكىنىنى چىقىرىۋېلىپ، سوۋۇتۇپ، قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، سۇ ماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، بىر كۈندە بىر قېتىمدىن ئاغرىغان ئورۇنغا چېپىلىدۇ. (3) لىمفاسىلىدە: نوشۇدۇر 2 مىسقال (يۇمشاق سوقۇلغان)، سوپۇن دەرەخ ئۇرۇغىدىن 100 تال ئېلىپ بىر جىڭ ئاچچىقسۇغا 3 كۈن چىلاپ، ئاندىن قۇم ساپال قاچىدا قاينىتىپ، قاچا تېگىدىكى نوشودۇرنى ئۇزلۇكسىز ئارىلاشتۇرۇپ، سوپۇن دەرەخ ئۇرۇغىنىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ تۇرۇش كېرەك. ئاچچىقسۇ قايناپ تۈگىگەندە، سوپۇن دەرىخى ئۇرۇغىنى ئاستا قىزدۇرۇپ قۇرۇتۇپ، ھەر كۈنى 5 - 8 تال، چاينىاپ ئېزىپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (4) ئىسسىق ئوتۇپ ئايلىنىپ كېتىشتە: سوپۇن دەرەخ تىكىنى 2 مىسقال، ئاسارون 2 مىسقال، كامىغوردىن 5 فۇڭ ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭدىن ئازىراق ئېلىپ بۇرۇن بوشلۇغىغا سېپىلىدۇ.

مىقتارى: سوپۇن دەرەخ مىۋىسى 0.5 - 1.5 مىسقال، سوپۇن دەرەخ تىكىنى 1 - 3 مىسقال.

مەنئى قىلىنىشى: ھامىلدار ئايالارغا ئىچىش مەنئى قىلىنىدۇ.

قوشۇمچە: جۇڭگو سوپۇن دەرىخى 中国皂荚 (Gleditsia sinensis) بۇنىڭ ئالاھىدىلىگى يوپۇرمىغى بىر قايتىلانغان جۈپ سانلىق پەيسىمان مۇرەككەپ يوپۇرماق، كىچىك يوپۇرماقچىلىرى 4 - 7 جۈپ بولۇپ ئوسىدۇ، شەكلى تۇخۇمسىمان تېمىنە شەكىلدە بولىدۇ. تىكىنى شاخلىنىدۇ، كىچىك تىكىنى چوڭراق بولۇپ، ئۇدۇل ئوسمەيدۇ. تىكىنى ۋە مۇيىسىمۇ دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىل گەج

寒水石 han shui shi

تونۇش: رەتسىز ياپىلاق كاللەك ھالەتتىكى مەدەن بولۇپ، رەڭگى ھال، يالتىراق، يان تەرىپىدە ئۇزۇنسىغا سىزىقچىلىرى بار، قاتتىق چۈرۈك بولىدۇ.

تارقىلىشى: ئادەتتە ھاك تېشى، سېغىز توپا، تۇزلۇق رۇدىلار بىلەن بىللە بولىدىغان تەبىئى كالتسىي سۇلفاتلىق مەدەن. بۇ، تيانشان، كوئىنلۇن، ئالتاي قاتارلىق تاغلىق رايونلاردىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە مەزگىلىدە ئېلىشقا بولىدۇ. بۇنىڭ توپىلىرىنى تازىلاپ، پاكىزە يۇيۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى پىشۇرۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇقراق ئاچچىق، تەبىئىي سوغاق، زەھەرسىز، ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، ئوت ئىسسىقنى باسىدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى تۇختىتىپ، بىراملىقنى يوقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئىسسىقتىن ئاغرىپ، ئوسساب بىرام بولۇشتا: قىزىل گەج 3 مىسقال، كوك سېغىز 6 مىسقال، چۈچۈك بويا 1 مىسقال، قومۇچ يىلتىزى 5 مىسقال، قىزىل مۇيلىك شاقا

قول 3 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (2) يىرىڭلىق ئىششىقلاردا، يىرىڭلىق جاراھەتتە، مۇرىگە چىقىدىغان يارىدا، كويۈك يارىسى ۋە سۈت بىرزى يىللۇغىدا: قىزىل گەج 2.4 سەر، جاڭدەن 5 مىسقال، بىڭپىەن 3 مىسقال، سىرىق، مۇم 4.8 مىسقال، گۈنجۈت يىغى 3 مىسقال ئېلىپ، ئالدى بىلەن گۈنجۈت يىغىنى قىزىتىپ، ئۈنىڭغا سىرىق مومنى سېلىپ ئېرىتىپ، قالغان دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ سالىدۇ، ئاندىن لاتىغا يېيىپ ئاغىرىق ئورۇنغا چاپلىنىدۇ.

مىقتارى: 1.5 - 3 مىسقال.

قوشۇمچە: كالتسىت (方解石) تەبىئى ھالدىكى كالتسىي كاربوناتلىق مەدەن. كىرىستالى تۈۋرۈكسىمان، تاختىسىمان بولىدۇ. كوپىنچە رەڭسىز ياكى سۈت رەڭ كېلىدۇ لېكىن تەركىۋىدە بەزى ئارىلاشمىلار بولغانلىقتىن ھەر خىل رەڭلىك بولىدىغانلىرىمۇ بولىدۇ. ئەينەككە ئوخشاش يالتىرايدۇ. كالتسىيلىق قورام تاشلىق تاغ ئوڭكۇرلىرى ۋە ئارشاڭ ئەترابىدىكى چوكمە جىنىسلاردا، مېتال كان تومۇرلىرىدىن تېپىلىدۇ. رايونىمىزدىن كوپ چىقىدۇ. بۇمۇ قىزىل گەج ئورنىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

قىغ قوڭغۇزى

蜣螂 Qiang lang

باشقا ئاتىلىشى: تېزەك قوڭغۇزى، تۇلۇقچى قوڭغۇز

تونۇش: تېنى قارا، ئۇزۇنلۇغى 3 - 4 سانتىمېتىر. باش قىسمى يايپىلاق، دومبە قىسمىدا دوغرىسىغا كەتكەن قىرلىرى بولۇپ، قاسراقلىق قانىتى بار. كېچىدە چىراق يوروغىغا ئامراق. ئەركەك قوڭغۇزىنىڭ باش قىسمىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تال قىسقا بۇرۇتچىسى،

ئالدىنقى كوكرىگىنىڭ ئۈچىدا ئوك ۋە سولدا ئىككى تال قىسقا بۇرۇتى بولىدۇ. چىشى قوڭغۇزدا بۇرۇتچە بولمايدۇ.

ياشاش ئورنى: قىغ دوۋىلىرىنى ياكى دوۋىلەرنىڭ ئاستىدىكى يەرنى كولاپ ماكان قىلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە يېردە بولىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: دورا ئۈچۈن ئەركەك قوڭغۇز ئىشلىتىلىدۇ. يازدا ۋە كۈزدە تۈتۈپ، تازىلاپ قاينىتىپ بېسىپ ئولتۇرۇپ ئوتتا قاخلاپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى تۇزلۇق تەبىئىي سوغاق، زەھەرلىك! زەھەرنى تارقىتىپ ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. چوچۇشنى توختىتىپ تەرەتنى ماڭغۇزىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) چوڭ ـ كىچىك تەرەت راۋان بولماسلىقتا: قىغ قوڭغۇزنى ئاستا قىزدۇرۇپ، سارغايتىپ، يۇمشاق سوقۇپ ھەر قېتىمدا 5 فۇك كۈنىگە بىر قېتىم قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) بالىلاردىكى تارتىشىشتا: قىغ قوڭغۇزىدىن بىر دانە، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. (3) بۇۋاسىر ئاقىمىدا چاقا ۋە چىقاندا: قىغ قوڭغۇزىدىن مۇۋاپىق مىقتاردا ئېلىپ، سۈس ئوتتا قىزدۇرۇپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، بىگىپىەندىن ئازراق قوشۇپ، گۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كېسەل ئورۇنغا تېڭىلىدۇ.

مىقتارى: 3 - 8 فۇك.

زەمچە

白矾 Bai fan

باشقا ئاتىلىشى: سۇمۇق.

يىغىپ تەييارلاش: خام ياكى كويدۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. زەمچىنى ساپال قاچىغا سېلىپ، قىزىتىپ كويدۇرۇپ سۈسىزلاندۇرۇلغاندىن كېيىن، سۈسىز زەمچە دېيىلىدۇ.

تەبىتى: تەمى چۈچۈمەل، تەبىتى ئىسسىققا مايىل، زەھەر-سىز. هوللۇكنى قۇرۇتۇپ، قىچىشىشنى باسىدۇ، قورۇيدۇ. قۇرۇق-لارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) بەلغەم كوپ بولۇپ چىقمىسا، گالدىن هەرە تارتقاندەك ئاۋاز چىقاندا: زەمچە، سوپۇن دەرىخى تىكىنى ۋە چۈچۈكبۇيىنىك هەر قايىسىسىدىن 1 مىسقال، بەنشادىن 2 مىسقال، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئىچىپ بولغاندىن كېيىن تىلىنى بىسىپ قەي قىلدۇرىلىدۇ. (2) تۇتقاقلىقتا: زەمچە 2 سەر، چاي تالقىنى 4 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، چىكىلەنگەن هەسەل بىلەن كۈمۈلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم هەرقېتىمدا 2 مىسقالدىن يىيىلىدۇ. (3) سىرتقى يارىلىنىشتىن قان ئاققاندا: خام ۋە سۈسىز زەمچىنىك هەربىرىدىن 1.5 سەر، دۇبرقايىدىن 7 سەر ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، جاراهەتكە سېپىلىدۇ. (4) شاپاق يارىسىدا: سۈسىز زەمچىدىن 5 مىسقال، خۇاڭبۇ 2 مىسقال، هىندى ئوسىمىسى 1 مىسقال ئېلىپ، سوقۇپ سۈمايغا قوشۇپ چېپىلىدۇ. (5) بالىياتقۇ توۋەنلەپ كەتكەندە (1 - 2 - دەرىجىلىك توۋەنلەپ كېتىشتە): 2 مىسقال زەمچىنى يۇمشاق سوقۇپ، لاتىغا يوگەپ بالىياتقۇ بوينىغا تىقىپ، ئۈستىدىن پاختا ياكى داكا بىلەن مەهكەم قاپلاپ قويۇلىدۇ. كۈن ئارىلاپ يوتكەپ تۇرۇلىدۇ، 6 قېتىم يوتكىلىشى بىر داۋالاش مۇددىتى بولۇپ هېسابلىنىدۇ. 3 - دەرىجىلىك توۋەنلەپ كېتىشتە: 20 مىللىمېتىر 80% لىك زەمچە ئۈكۈل ئېرىتمىسىگە 2% لىك نوۋۇكايىن ئېرىتمىسىدىن 4 مىللىلىتىر قوشۇپ، كەڭ تارامۇچىنىك سىرتقى $\frac{1}{3}$ قىسمىغا ئوكۈل قىلىنىدۇ.

(6) پۇت تەرلەشتە: زەمچە ۋە قۇرۇق زەنجىۋىلدىن باراۋەر مىقتارىدا ئېلىپ، سۈدا قاينىتىپ، كۈنىگە بىر قېتىم پۇت يۇيۇلىدۇ. 5 قېتىم يۇيۇش بىر داۋالاش مۇددىتى بولىدۇ.

مىقتارى: 3 - 5 مىسقال. سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلىدۇ.

نوشۇدۇر

白硇砂　　Bai nao sha

تونۇش: بۇ ئامموني خىلور مەدىنى بولۇپ، ئاق كىرىستال، دانىسمان ياكى پارچىلاردىن ئىبارەت پاقىراق ماددا.

چىقىش ئورنى: يانار تاغ ئەتراپلىرىدىن تېپىلىدۇ. يانار تاغدىن ئېتىلىپ چىققان ماددىلاردىن ھاسىل بولىدۇ. يېقىنقى زامانىدىن بېرى كوپىنچە سۇنئى بىرىكمە ھالدا ياسالماقتا.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىشقا بولىدۇ. قېزىۋېلىنغاندىن كېيىن، يات ماددىلارنى تازىلاپ چىقىرىۋېتىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى ئاچچىق - قېرىقراق تۇزلۇق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، زەھەرلىك! تۇگۇنلەرنى بۇزۇپ، توسالغۇلارنى تارقىتىدۇ، بەلغەم يۇمشىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) قوساقتا قاتتىق مونەك بولغاندا: نوشۇدۇرنى يۇمشاق سوقۇپ، پىشۇرۇلغان چۈژگۈن قوناق بىلەن كۇمۇلاچ ياساپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 فۇگدىن يېيىلىدۇ. (2) يۇقۇرقىلاردىن تاشقىرى سوغاق بەلغەم ئۇيۇۋېلىپ چىقىمغاندا نوشۇدۇرنى بەلغەم چىقىرىدىغان دورىلارغا قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (3) گالغا بېلىق قىلتىرىغى تۇرۇپ قالغاندا: نوشۇدۇرنى ئازراق چاياپ ئاستا يۇتۇلسا قىلتىرىق ئوتۇپ كېتىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال. ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

تەبىئى مىس

自然铜 Zi ran tong

تونۇش: بۇ،تومۇر سۇلفات مەدىنى بولۇپ، كوپىنچە رەتلىك چاسا شەكىلدە، سىرتى سېرىق پاقىراق، تۇچ پارچىلىرىغا ئوخشاپ كېتىدىغان سۇنۇق، يۈزى ئاقۇش سېرىق، قاتتىق ۋە ئوڭاي ئۇگۇلۇپ كېتىدىغان ماددا.

چىقىش ئورنى: ئارجىلىق ۋە بابىنغولىنىدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلىنىڭ ھەممە ۋاقىتلىرىدا يىغىۋېلىپ، غەيرى نەرسىلەرنى تازىلىۋېتىپ، ساپال قاچىغا سېلىپ تولۇق قىزارغىچە كويدۇرۇپ، ئاندىن دەرھالا ئاچچىقىدا سۇغۇرۇپ ئېلىپ يانا بىر رەت كويدۇرۇلىدۇ ۋە بېنىگىرەك سوقۇپ تەييارلىنىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى موتىدىل، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرىدۇ. سۇكەكنى توتاشتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) سۇنۇق ئورنىغا چۇشۇرۇلگەندىن كېيىنكى ئىششىپ ئاغرىشتا: كويدۇرۇلگەن تەبىئى مىس، چىلپايەنىڭ ھەر بىرىدىن 1 سەر ئېلىپ، ئۇندەك سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 1 — 2 مىسقالدىن سېرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ. يەنە بىر ئۇسۇلى: تەبىئى مىس، چىلپايىنىڭ ھەر بىرىدىن 6 مىسقال، كەتمەن قوكغۇزدىن 20 دانە، سازاق قۇرۇتتىن 20 تال (قاقلانغان) ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۇنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 3 — 5 مىسقال، قايناقسۇ بىلەن ئىچىلىدۇ. (2) تاشقى زەخىملىنىشتىن بول-

لغان كوكۇرۇشته ۋه ئاغرىشتا تەبىئى مىستىن 6 مىسقال، داڭگۇي 2 سەر، كەتمەن قوڭغۇز 1 سەر، سىرسۇرۇخ 8 فۇڭ، ئىپار 4 فۇڭ ھەممىسىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۈنىگە 2 قېتىم ھەر قېتىمدا 2 فۇڭدىن سىرىق ھاراق بىلەن ئىچىلىدۇ.

مىقتارى: 1 - 3 مىسقال كۈمۈلاچ ۋە تالقان دورىلار قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

ھېقىق

玛瑙 Ma nao

باشقا ئاتىلىشى: ئاگات.

گېلىش مەنبىئى: بۇ، بىر ھەر خىل چوڭلۇقتا بولىدىغان، ئاچ قىزىل، قىزغۇچ سىرىق، توق قىزىل ھەم بۇلۇتسىمان سۈزۈك ياكى يېرىم سۈزۈك، ئۈستى سىلىق، خۇدىدى شامدەك پاقىراپ تۇرىدىغان قاتتىق چۈرۈك مەدەن، ئۇ يېلىملىق سۈيۇقلۇقلاردىن شەكىللەنگەن بولۇپ، تاغ جىنسلىرىنىڭ يېرىقلىرىغا ياكى غارلارغا قاپلىنىپ قالىدۇ. خوتەندىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە ۋاقتىدا يىغىۋېلىنىپ، يات نەرسىلەردىن تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئى: تەمى ئاچچىق، تەبىئى سوغۇق، ئىسسىقنى يانداۋۇرىدۇ، كۈزنى روشەنلەشتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: كوزگە داغ چۈشۈپ، قىزىرىپ ئىششىپ ئاغرىغاندا: مۇۋاپىق مىقتاردىكى ھېقىقنى ئۈندەك سوقۇپ، كوزگە

ئازراق سۇرتۇلمدۇ. يەنە يۇرەكنى كۇچەيتمش، خاپىغاننى يوقەتمش، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش مەقسىدىدە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

كلىمىل تېشى

炉甘石 Lu gan shi

تونۇش: بۇ تەركىبىدە سىنىك كاربونات تۇتقان، شەكلى يۇمۇلاق ياكى ياپىلاق، ئاق رەڭلىك، يۇزى ئىگىز - پەس، ۋەزنى يېنىك، ئۇۋۇالغاق ۋە چۇرۇك بولغان ھەر خىل پارچىلاردىن ئىبارەت تەبىئى مەدەن. بۇنىڭ سۇنۇق يۇزى سۇس خومارەڭ ياكى ئاقۇش كۇلرەڭ بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: قىزىلسۇدىن چىقىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: يىلنىڭ ھەممە پەسلىدە يىغىۋېلىپ، يات نەرسىلەرنى تازىلىۋېتىپ، كۇچلۇك ئوتتا 2 سائەتچە كويدۇرىلىدۇ، ئاندىن سۇغا چىلاپ قوچۇلىدۇ ۋە بۇنىڭدىن ھاسىل بولغان دۇغلۇق ئېرىتمە باشقا بىر قاچىغا توكۇپ قويۇلىدۇ. بۇنىڭ قالدۇغىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، يەنە 3 - 4 قېتىم كويدۇرىلىدۇ (دەسلەپكىدەك) ئەڭ ئاخىرىدا ھەممە دۇغلۇق ئېرىتمىلەرنى قوشۇپ، تىندۇرۇپ، سۇزۇش ئارقىلىق بۇنىڭ يۇمشاق ئۇنىنى چىقىرىۋېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ.

تەبىئى: تەەمى داىلىق، بەبىئى موتىدىل، رەڭسىز. كوزنى روشەنلەشتۇرىدۇ، گوش ئۇندۇرىدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) كوزگە داغ چۈشكەندە، كوز چورد-

سی قىزىرىپ شەلۋەرەپ كەتكەندە: كلىمىل تېشى 1.7 سەر، دانىمكا 1 مىسقال، ئېيىق ئوتى 1 فۇك ئېلىپ، ھەممىسنى يۇمشاق سوقۇپ، كوز بۇرجىگىگە سىپىلمدۇ. (2) غەلۋىرەك ئېغىز ئېلىپ، ئۇزۇنغىچە ئاغزى پۇتىمىگەندە: كلىمىل تېشى 5 مىسقال، ستالاكتىت ۋە فەھرىۋانىك ھەر بىرىدىن 3 مىسقال، كوك سېغىز 1 سەر، سىر سۇرۇخ 1 مىسقال ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سىپىپ، ئۈستىدىن مەلھەم چاپلاپ قويۇلمدۇ. (3) شاپاق يارىسىدا: كلىمىل تېشى، كويدۇرۇلگەن گەج ۋە گىلدىن باراۋەر مىقتاردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، گۈنجۈت يېغى ياكى ۋازىلىنغا قوشۇپ چاقىلارغا چېپىلمدۇ.

مىقتارى: سىرتقا مۇۋاپىق مىقتاردا ئىشلىتىلمدۇ، ئىچىش كە ئىشلىتىلمەيدۇ.

سۇكات

毒芹 Du qing

(كۇللۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى، سۇكات ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، پۇتۇن تېنى تۈكسىز، سىلىق، ئىگىزلىگى 50 — 100 سانتىمېتىر. (2) يىلتىزى سەۋزىگە ئوخشايدۇ، بەزىدە بولۇنۇپ كېتىدۇ. ئۈزۈنغا كېسىلگەن يۈزىدە بوغۇم بوشلۇغى بولۇپ، ئالاھىدە كۈچلۈك پۇراق چىقىپ تۇرىدۇ. غولى تىك، ئىچى كاۋاك بولىدۇ. (3) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، 2 — 3 قايتىلانغان پەيسىمان مۇرەككەپ بوپۇرماق، تۈۋىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى ئۇزۇن، غولىدىن ئوسكەن يوپۇرمىغىنىك سېپى قىسقا بولىدۇ.

(4) مۇرەككەپ پوپۇكسىمان گۈل رېتى ئۈچىدا ئوسىدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق، جۈپ ئاسماق مەۋسىي تۈخۈم شەكلىدە، قىرلىق قاناتلىق بولىدۇ (291 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: ئېرىق - ئوستەڭ بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، كۈچلۈك زەھەرلىك!! قۇرۇت - قوڭغۇزلارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ياز كۈنلىرى ئوتنى يۇلۇۋېلىپ، توغراپ پاشا، چىۋىنلار قونىدىغان جايلارغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

دىققەت: ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ يەۋىلىپ زەھەرلىنىپ قېلىشىدىن قاتتىق ساقلىنىش كېرەك!!

سىپىق لويلا

土荆芥 Tu jing jie (总状藜)

(لويلا ئائىلىسى، لويلا ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) بىر يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇك، تېنىدە بەز تۈكلىرى ۋە ئالاھىدە پۇرىغى بولىدۇ. ئىگىزلىگى 20 - 40 سانتىمېتىر كېلىدۇ. غولى تىك بولۇپ كوپ شاخلىنىدۇ. (2) يوپۇرمىغى نوۋەتلىشىپ ئوسكەن، شەكلى ئۇزۇنچاق يۇمۇلاق، پەيسىمان يېرىلغان. (3) گۈل رېتى كوپلىگەن باشاقسىمان گۈل رەتلىرىدىن شەكىللەنگەن چوڭ كۈنۈسسىمان گۈل رېتىنى ھاسىل قىلىدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى ناقۇش يېشىل بولىدۇ. (4) مەۋسىي كۈل كاسىسىغا ئورالغان، ئۇرۇغى يايپىلاق ياكى يۇمۇلاغراق بولىدۇ (292 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: بىناملاردا، داللاردا ۋە يول بويلىرىدا ئوسىدۇ. رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

يىغىپ تەييارلاش: بۇنىڭ پۈتۈن ئوتى دورا بولىدۇ. ياز پەسلىدە بىغۇپلىپ، سايىدا قۇرۇتۇپ، باغلاپ، ئىشلىتىدىغان چاغدا توغرىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى قېرىغراق ئاچچىق، زەھەرلىك! ھاشارەتلەرنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: (1) ئاياق تەمرەتكىسىدە: سىپىق لويلىنى سۇدا قاينىتىپ يۇيۇلىدۇ. (2) ھول ئوتىنى توغراپ ھاجەتخانىلارغا ياكى پاشا - چۈۋىنلار ئولىشىدىغان جايغا چېچىپ قويۇلىدۇ.

مىقتارى: كوپىنچە سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىت سىيگەك (يوپۇرماقسىز ئىت سىيگەك)

无叶毒藜 Wu ye du li (无叶假木贼)

(لويلا ئائىلىسى، ئىت سىيگەك ئۇرۇغدىشى)

تونۇش: (1) كوپ يىللىق سامان غولسىمان يېرىم چاتقال، ئىگىزلىگى 30 - 70 سانتىمېتىر. (2) غولى تىك بولۇپ، تۈۋىدىن شاخلىنىدۇ. شاخلىرى يۇمۇلاق بوغۇملۇق، گوشلۇك ۋە يېشىل بولىدۇ. يوپۇرماقلىرى يىگىلەپ، تەڭگىسىمان يوپۇرماققا ئايلانغان بولۇپ، ئۈدۈل ئوسىدۇ. يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا قارا تۈكلىرى بولىدۇ. (3) باشاقسىمان گۈل رېتى شاخلىرىنىڭ يۇقۇرى قىسمىغا يوپلاشقان، گۈلى كىچىك ۋە پەردىلەشكەن بولۇپ، مەۋىلەش مەزگىلىدە قاناتسىمان ھالەتكە ئوزگۇرىدۇ (293 - رەسىمگە قارالسۇن).

ئوسۇش ئورنى: قۇرۇق شورتاك جايلاردا ئوسىدۇ، رايونـ مىزنىڭ ھەممە جايىدىن تېپىلىدۇ.

تەبىئىي: تەمى سەل قېرىغراق تۇزلۇق، زەھەرلىك؛ قۇرۇتـ لارنى ئولتۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: ھول ئىت سىيگەكنى توغراپ، مۇۋاپىق مىقتاردا سۇ قۇيۇپ، 20 مىنۇت قاينىتىپ، پاشا ـ چۈننەر ئولىشىدىغان جايغا چېچىلىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇمچە ئازراق ھاك سۇيىچېچىۋېتىلسە دورىنىڭ ئۈنۈمىگە يارەم بېرىدۇ.

مىقتارى: مۇۋاپىق مىقتاردا سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ.

چۇفاڭغا كىرگۈزۈلگەن بىر قىسىم دورىلار ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ئالۇچا مېغىزى (郁李仁)

چۇفاڭغا كىرگۈزۈلگەن ئالۇچا مېغىزى. ئـەمىلىيەتتە ئـالۇچە ئۇرۇغدىشىدىكى ئالۇچە، قارا ئورۇك، ئەينۇلا، گىلاس قاتارلىق مېۋىلەر نىڭ مېغىزىدىن ئىبارەت. تەمى تاتلىق، قېرىق، ئاچچىق، تەبىئىي مو- تىدىل، قۇرغاقلىقنى نەملەشتۈرۈپ ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، سۈيۈقلۇق- لارنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلەرىگە ئىگە.

ئاساروُن (Herba Asaricum Radice- 细辛)

بوُ زىراۋەندە ئائىلىسى (Aristolochiaceae -马兜铃科) دىكى Asarum heteropoides var mandshuricum (maxin)Kitag 辽细辛 ياكى Asarum sieboldi Miq — 华细辛 دىگەن ئوسوُكلوُملەر بولوُپ، دورىغا پوُتوُن قىسمى ئىشلىتىلىدوُ. لياۋنىڭ، جىلىن، خېيلوُڭجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدوُ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل يەلنى تارقىتىش، سوغاقنى ھەيدەش، سوُيوُقلوُقلارنى ھايدەش، يوللارنى ئىچىش خوُسوُسىيەتلەرگە ئىگە.

ئازادى دەرەخ ئوُروُغى: (川楝子 ياكى 苦楝子)

(Fructus Meliae toosendan)

بوُ ئازادى دەرىخى ئائىلىسى (Meliaceae - 楝科) دىكى سىچوُەن ئازادى دەرىخى (川楝子) (Melia toosendan Siebet zucc نىڭ ئوُروُغى (بەزى ئوُروُنلاردا ئازادى دەرەخ—Melia azedarach نى 苦楝子 ئورنىدا ئىشلىتىپ كەلمەكتە). خوُبىي، خوُنەن، خېنەن، سىچوُەن، گوُيچوُ، يوُننەن ۋە گەنسوُ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدوُ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق، ھول ئىسسىقنى ياندوُروُش، ئاغرىق توختىتىش، مەددە چوُشوُروُش خوُسوُسىيەتلىرىگە ئىگە.

باجىتىيەن يىلتىزى (Radix Morindae- 巴戟天)

بوُ رويان ئائىلىسى (Rubiaceae — 茜草科) دىكى 巴戟天 (Morinda officinalis How) دىگەن پىلەكلىك ئوسوُملوُكنىڭ قوُروُتوُلغان يىلتىزى بولوُپ، گوُاڭدوُڭ، فوُجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدوُ.

تەبىئىي سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بورەككە قۇۋەت بېرىپ، مەنپىلىكنى كۈچلەندۈرىدۇ. پەي ۋە سوڭەكلەرنى چىڭىتىش، يەل ۋە نەملىكنى ھايداش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەي‌فۇزى (ئاق پارپا) Rhizoma – 白附子)

Typhonii (Radix Aconiti coreani – ياكى

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae– 天南星科) دىكى دۇجياۋلىيەن (Typhonium giganteum Engl – 独角莲) نىڭ تۈگۈنەك غولى ۋە ئىپىق تاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى سېرىق گۈللۈك بۇۋانە (Aconitum Coreanum (Laveil.) Leveil – 黄花乌头) نىڭ تۈگۈنەك يىلتىزى. سىچۇەن، شەندۇڭ، خېبەي، شەنشى، گەنسۇ ۋە دۇڭبېينىڭ ھەر قايسى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىي ئوت ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك! بەلغەمنى بو- شىتىش، سوغاق يەلنى ھەيدەش، تارتىشىشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەنشا (Rhizoma pinelliae – 半夏)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae – 天南星科) دىكى دىگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يۇمۇلاق شەكىلدىكى تۈگۈنەك غولى. دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبىدىكى ھەر قايسى ئولكىلەردىن چى- قىدۇ. تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بەدەندىكى ھوللىكنى قۇرۇتۇپ، بەلغەمنى يۇمشىتىش، ئاشقازان ۋە تالنى ياخشىلاپ، قۇ- سۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيبۇ يىلتىزى (Radix stemonae 百部)

بەيبو ئائىلىسى (Stemonaceae 百部科) دىكى 直立百部 ((Stemona sessilifoila (Miq.) Franch) قاتارلىق 3 خىل كوپ يىللىق چوپلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك يىلتىزى بولۇپ، جاڭسۇ، ئەنخۇي، جىجاڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، ئوپكىنى ئىسىتىش ۋە نەملەش، يەلنى ھەيدەپ، يوتەلنى توختىتىش، مەددىلەرنى ئولتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيگو مەۋىسى (白果)

بۇ كۈمۈش ئورۇك ئائىلىسى (Ginkgoaceae 银杏科) دىكى كۈمۈش ئورۇك (Ginkgo biloba 银杏) دىگەن دەرەخنىڭ مېغىزى بولۇپ گۈاڭشى، سىچۇەن، خېنەن، خېبېي سەندۇڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، تەبىئىتى موتىدىل. يۇتەلنى توختىتىش، مەنىنى تۇتۇش، ئاق خۇننى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەيماۋ يىلتىزى (Rhizomo Imperatae 白茅根)

بۇ باشاقلىق ئوسۇملۇكلەر ئائىلىسى (Gramineae 禾本科) دىكى (Imperata cylindrica (L) Beauw. var.major Hub·)白茅 دەپ ئاتىلىدىغان كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، گۈاڭدۇڭ ئولكىسىدىن كوپرەك چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى تاتلىق. گۈلنىڭ تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى تاتلىق. ياز پەسلىدىكى ئىسسىق ئوتۇشنى ياندۇرۇش، ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بېجا قېپى (Carapax Amydae- 鳖甲)

بۇ بېجا (Amyda sinensis Weigman 鳖甲) دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل تاشپاقىنىڭ قېپى بولۇپ، خەينەنداۋ، گۇاڭدۇڭ، خۇبېي، ئەنخۇي قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىي سوغاق، تەمى تۇزلۇق، مەنپىلىككە قۇۋەت بېرىپ، مۇسپىلىكنى ساقلاش، قانتىقلىقنى يۇمشىتىپ، تۇگۇنلەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بىڭپىيەن (梅片 ياكى 冰片)

بۇ—龙脑香科 (Dipterocarpacae) ئائىلىسىدىكى 龙脑香 دىگەن دەرەخنىڭ (Dryobalanops aromatica Gaertn. f.) جاگۇڭ قىلىنغان يېلىمى بولۇپ، تېچ ئوكياننىڭ جەنۇبىدىكى ئاراللاردىن چىقىدۇ. تەبىئىي سوغاققا مايىل، تەمى قىرتاغراق ئاچچىق. يوللارنى ئېچىش، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ئاغرىق توختىتىش، كوزنى روشەن قىلىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بىشىيە يىلتىزى (Rhizoma dioscoreae Bishie草薢)

بۇ پىچەكگۇل (Dioscoreaceae薯蓣科) ئائىلىسىدىكى ئۇپىلىق بىشىيە (Dioscorea sp. 粉草薢) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈرۈتۈلىنىدىغان يىر ئاستى يىلتىرسىمان غولى. ئاساسەن جېجياڭدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىي موتىدىل، هوللىكنى هەيدەپ يەلنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بۇرجۇن (Fructus Ligustri Lucidi 女贞子)

(توبى ئۇرۇغى)

بۇ ئەرەمدۇن دەرىخى ئائىلىسى (Oleaceae 木樨科) دىكى بۇرجۇن (Ligustrum Lucidum 女贞) دىيىلىدىغان بىر خىل دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخنىڭ قۇرۇ-تۇلغان پىشقان مىۋىسى بولۇپ، خىسنەن، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاغراق تاتلىق. مەنپىلىككە يارىدەم بېرىپ، بورەككە قۇۋەت بېرىش، بەل ۋە تىزغا ماغدۇر بېرىش، قۇلاق ۋە كوزنى ئوتكۇر قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دارچىن شىخى (Ramulus Cinnamomi 桂枝)

بۇ كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى دارچىن دەرىخى (Cinnamomum Cassia Blume 茵桂) نىڭ قۇرۇتۇلغان يۇمران شىخى بولۇپ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. تەر-لىتىش، گوشلەرنىڭ تارتىشىشنى بوشاشتۇرۇش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرماق بىخى بار چوقا شىخى مىخ دارچىن (桂尖) دىيىلىدۇ. پىشىمغان مىۋىسىنىڭ قېقى ياكى قۇرۇتۇلغان گۈل كاسىسى گۈلدارچىن (肉桂子) دىيىلىدۇ، سو-يۇپ ئېلىنغان قوۋزىغى دارچىن (肉桂) دىيىلىدۇ، پوستىنى سو-يۇۋەتكەندىن كېيىنكى قۇرۇتۇلغان شىخى دارچىن پورى (桂心) دىيىلىدۇ، قوۋزىغىنى سويۇۋەتكەندىن كېيىنكى ياغىچى دارچىن كوىىكى (桂木) دىيىلىدۇ. قېرى دارچىن شاخلىرى ۋە 6 - 7 يىللىق دارچىن دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىغى چوكا دارچىن (条桂)

ياكى 官桂 دىيىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.
كىتاپلاردا 桂皮 دەپ ئاتىلىدىغىنى مۇشۇ ئائىلىدىكى ھىندى دارچىن دەرىخى (Cinnomomum PedunculatunNees 天竺桂) نىڭ قوۋزىغى بولۇپ دورا-دەرمەك ۋە چاي دورىسى قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگودا دورىغا ئىشلەتمەيدۇ. بۇ مىللى تىبابەتتىدە «قوۋزاق دارچىن» دەپ ئاتىلىدۇ.

دىبىق 桑寄生 (Ramus Loranthi)

(ھەسەل مەيۇزەك)

بۇ دىبىق ئائىلىسى (Loranthaceae 桑寄生科) دىكى دىبىق (Loranthus Parasiticus (L.)Merril 桑寄生) دەپ ئاتىلىدىغان ئەرمىدون قاتارلىق دەرەخلەردە تەييارتاپ بولۇپ ئوسىدىغان كىچىك چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان شىخى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جىجياڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق. جىگەر ۋە بورەكلەرگە قۇۋەت بېرىش، پەي ۋە سوڭەكلەرنى چىڭىتىش، ھامىلىنى ئاسراش، سۈت كوپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دۇجۇڭ قوۋزىغى (Cortex Eucommiae 杜仲)

بۇ دۇجۇڭ ئائىلىسى (Eucommiaceae 杜仲科) دىكى 杜仲 (Eucommia ulmoides Osiv) دىگەن دەرەخنىڭ قۇرۇ-تۇلغان قوۋزىغى بولۇپ، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۇننەن، خۇنەن قاتارلىق يەرلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى ئاچچىق، زەھەرسىز. تال-ئاشقازاننى قۇۋەتلەپ، مەنىنى كوپەيتىش، پەي ۋە ئۇستىخانلارنى چىڭىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دارچىن (Cortex Cinnmomi 肉桂)

بۇ كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى دارچىن

(Cinnamomum Cassia Blume 菌桂) دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىغى بولۇپ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچ-چىغراق تاتلىق. تەبىئىتى ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك. دىڭمىن پەللىسىنى ئىسسىتىدۇ. ئوڭاي ساقايمايدىغان سوغاق كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ.

ئىپار (Moschus-麝香)

بۇ ئىپار بوغىسى (Moschus moschiferus 麝) نىڭ كىندىگىدىكى پۇراقلىق خالتىسىنىڭ ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلى. ئىپار دولىتىمىزدە ئالاھىدە چىقىدىغان قىممەتلىك دورا ماتىرىيالى بولۇپ، شىزاڭ، سىچۇەن، گۇاڭشىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ. ئىپارنىڭ تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى موتىدىل. يوللارنى ئېچىش، جىگىلۇ تومۇرلىرىنى راۋان قىلىش، ئىششىقلارنى يوقىتىپ ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

بەرغەمۇت (Fructus citri Sarcodactylis — 佛手)

(لىمون بەرنەتى)

بۇ سۇزاپ ئائىلىسى (Rutaceae —芸香科) دىكى لىمۇن بەرنەتى (Citrus medica var. Sarcodactylis Swingle 佛手柑) دىگەن كىچىك دەرەخ ياكى چاتقالنىڭ مىۋىسىنى ئۇزۇنىسىغا يالپاقداپ كېسىپ قۇرۇتۇلغان نېپىز باپراقچىلار بولۇپ، سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، يۇننەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. چۇچۇمەل قېرىغراق ئاچچىق، ئىسسىققا مايىل. يەلنى تەڭشەش، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

فوخەيشى (Lapis Pumicis 浮海石)

بو — دېڭىز — ئوكىيانلاردا ياسايدىغان يۇمشاق تەنلىك سايۋانلارنىڭ پاتالىيىتى بىلەن ھاسىل بولۇپ، بەزىدە سۇ ئۈستىگە كوتۇرۇلۇپ چىقىدىغان مارجان پولىپلىرىنىڭ قاتتىق قېپىدۇر. شۇ-

نىڭدەك ياىار تاغلارنىڭ ئېتىلىشى بىلەن يەر ئۈستىگە چىققان پىمزا (浮石) ھەم فوخەيشى دەپ ئاتىلىپ دورىگەرلىكتە ئىشلەتىلىدۇ. بۇلارنىڭ تەمى شورلۇق، تەبىئىتى سوغاق. ئوپكىدىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، قاتتىق بەلغەمنى بۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گەنسۇي سۇتلاۋۇك ئوتى (甘遂)

(Radix Euphorbiae kansui—

بۇ سۇتلاۋۇك ئوتلار ئائىلىسى (Euphorbiaceae—大戟科) دىكى گەنسۇي سۇتلىك ئوتى (Euphorbia sp—甘遂) نىڭ يىلتىزى. شەنشى، شەنشى، خېنەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. زەھەرلىك! چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، سۇيوقلۇقلارنى ھايدەش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گېگىن يىلتىزى (Radix Puerariae 葛根)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان گېگىن (Pueraria Pseudo—hirsuta Tang et wang葛) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبىدىكى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ، تەبىئىتى موتىدىل، تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تاش بەدەندىكى ئىللەتلەرنى تازىلاپ قىزىتمىنى قايتۇرۇش، خىلىت ھاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشنى يېشىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

گۈجىڭساۋ (谷精草)

بۇ گۈجىڭساۋ ئائىلىسى (Eriocauiaceae 谷精草科) دىكى تۈكلۈك گۈجىڭساۋ (Eriocaulon australe Br 毛谷精草) قاتارلىق 4 خىل گۈجىڭساۋنىڭ پۈتۈن ئوسۇملۇك تېنى بولۇپ ئىچكى

ئولكىلەردىن چىقىدۇ، تەمى تاتلىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئىسسىقنى تارقىتىش، كوزنى روشەنلەشتۈرۈش، كوزگە چۈش - كەن داغنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قۇنۇن (钩藤)

بۇ رويان ئائىلىسى (Rubiaceae 茜草科) دىكى

① 钩藤 (Uncaria rhynchophylla (Miq)Jacs) قۇنۇن

② 华钩藤 (U. sinensis (Oslv) Havil) جۇڭگو قۇنۇنى

دەپ ئاتىلىدىغان 2 خىل پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غول ۋە شاخلىرى بولۇپ، جىجياڭ، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى، فۇجيەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى تاتلىق. ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇش، جىگەرنى تىنچلاندۇرۇش، يەلنى بېسىش، چو - چۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىستەگۇل (太子参 ياكى 孩儿参)

بۇ قەلەمپۇر ئائىلىسى (Caryophyllaceae 石竹科) دىكى

Pseudostellaria heterophylla pax ex pax et Hoffm

دىگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇك. لياۋنىڭ، خىبەي، سەندۇڭ، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ، جۇڭىمدا تۈگۈنەك يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. تەمى قىرتاغراق تاتلىق. تەبىئىتى سوغاققا مايىل. بەدەنگە قۇۋەت بېرىپ، قانغا پايدا كەلتۈرىدۇ، خىلىت ھاسىل قىلىدۇ.

خەي فىڭ تېڭ پىلىگى (海风藤)

(Caulis Piperis futokadsure

بۇ قارىموچ ئائىلىسى (Piperaceae 胡椒科) دىكى شىتىپاڭ (Piper futokadsura Setz 风藤) دىيىلىدىغان پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، فۇجيەن، جىجياڭ، تەيۋەن

قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سەل ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق، جىگىلۇنى راۋان قىلىش، شاماللىنىش، سوغاق ۋە نەملىكتىن كەلگەن ئىللەتلەرنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خەيدەي (Thallus Laminariae 昆布 ياكى 海带)

بۇ خەيدەي ئائىلىسى (Laminariaceae 昆布科) دىكى تاسمىغا ئوخشايدىغان، دېڭىز ئوسۇملۇقى بولۇپ، چىگىداۋ، يەنتەي، دالىيەن قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى سوغاق، بەلغەمنى تازىلاش، بەدەندىكى سۇنى ماڭغۇزۇش، پوقاقنىڭ ئالدىنى ئېلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. كۇنبۇ (昆布) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

خەنلىيەنساۋ (Herba Ecliptae prostratae 旱莲草)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسى (Compositae 菊科) دىكى خەنلىيەنساۋ (Eclipta prostrata 旱莲草) دىگەن بىر يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان پۈتۈن تېنى بولۇپ، دولىتىمىزنىڭ شەرقىي شىمالىۋە جەنۇبىدىكى ھەرقايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى چۈچىمەلرەك تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق، بورەكنىڭ مەنپىلىگىنى توختىتىش، قان تولغاقنى توختىتىش، چاچنى قارايتىش، چىشنى چىگىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خولىنجان (Rhizoma Alpiniae officinarum高良姜)

بۇ، زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae 姜科) دىكى (Alpinia officinarum Hance高良姜) دىگەن كوپ يىللىق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، گۈۋاشدۇك، خەينەنداۋلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تال ۋە ئاشقازاننى ئىسسىتىش، سوغاقنى ھەيدەش، ھەزىم قىلىشقا يارداەم بېرىش،

ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇڭتىك پىلىگى (Caulis sargentodoxae大血藤 红藤)

بۇ داشۇبتىك ئائىلىسى (Sargentodoxaceae 大血藤科) دىكى داشۇبتىك (Sargentodoxa Cuneata (oliVer) Reher 大血藤 et wilson) - دىگەن پىلەك تارتىپ ئوسىدىغان چاتقالنىك قۇرۇتۇلغان غولى. ئەنخۇي، جېجياڭ، جياڭشى، خۇنەن گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى ھايداپ قاننى جاندىلاندۇرۇش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، مەددە چۈشۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇڭشۈدەن (红升丹)

بۇ بىر خىل بىرىكمە دورا بولۇپ چۈفاڭى: سىماپ (水银) 2 سەر، سىلىترا (硝石) 2 سەر، زەمچە (白矾) 2 سەر. ئاۋال سىماپ بىلەن سىلىترانى ئارىلاشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ، قازانغا سېلىپ، سۇس ئوتتا تولۇق ئېرىتىپ بولغاندىن كېيىن سوۋۇتۇپ ئۈستىگە سىماپ قۇيۇلىدۇ. ئۈستىگە سىرلانغان قاچىنى كومتۇرۇپ ئاراشتۇرىنى قەغەز ياكى سېغىز لاي بىلەن چاپلاپ، سىرلانغان قاچىنىڭ ئۈستىگە بىر نەچچە تال گۈرۈچ قۇيۇپ، قازاننىڭ تېگىدىن تەدرىجى ئوت قالىنىدۇ، گۈرۈچ ساغارغاندا ئوت توختىتىلىدۇ، قارايغاندا دورا ئېلىنىدۇ.

زەھەرنى تارقىتىش، چىرىكلەرنى يوقىتىش گوش ئوستۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇۋبۇ (Cortex Magnoliae 厚朴)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliacae 木兰科) دىكى خۇۋپۇ (Magnolia officinalis Reh 厚朴) دىگەن دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان

قوۋزىغى. گۈيجۇ، خۇنەن، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق، تال ـ ئاشقازاننى ئىسسىتىش، يەلنى ھەيدەش، مەيدىدىكى چىگىلمىنى تارقىتىش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

خۇخۇاگلىيەن (Rhizoma Picrorrhizae 胡黄连)

بۇ چۈقا ئائىلىسى (Scrophulariaceae 玄参科) دىكى (Picrorrhiza Kurrooa Benth. 胡黄连) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، شىزاگدىن چىقىدۇ. بىر قىسمى جىنكۇ قىلىنىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى سوغاق. ئىسسىقنى ياندۇرۇپ ھوللۇكنى قۇرۇتىدۇ.

خۇاگبو قوۋزىغى (Cortex Phellodendri 黄柏)

بۇ سوزاپ ئائىلىسى (Rutaceae芸香科) دىكى

①黄柏 (Phellodendron amurense Ruprecht)

②川黄柏 (Ph·sachalinense Sargent)

دىگەن 2 خىل دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىغى بولۇپ، گۇاگدۇك، گۇاگشى، يۇننەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇش، كىندىكنىڭ توۋىنىدىكى ئىسسىقنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جەدۋار (Rhizoma zedoariae 莪术)

باشقا ئاتىلىشى: پارپا، زەرداۋار

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae—姜科) دىكى پارپا (Curcuma zedoaria Rosc 莪术) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى شەكلى ئۇرچۇقسىمان، ئىككى ئۇچى ئۇچلۇق، خومىرەك كېسىلگەن يۈزى توق كۈلرەڭ ياكى يېشىل سېرىق، قاتـ

تمق پاقىراق بولۇپ، بىر تال ئاق سىرىق ھالقىسى ۋە ئاق نۇقتىلار كورۇلىدۇ. گۇۋاكشى سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەدىسى ئاچچىغراق قىرىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل. ئۇيۇغان قاننى تارقىتىش، يەلنى ماكغۇزۇش، مەيدىدىكى چىكقىلىشنى يوقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. زەھەرسىز. ھامىلدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

جۇچاۋ (枳壳)

بۇ سۇزاپ ئائىلىسى (Rutaceae 芸香科) دىكى 酸橙 (citrus aurantium)، 香圆 (C.Wilsonii Tanaka)، 代代红 (C.aurantium L.Var amara Engl)، 枳 (Pancirus TrifoliataRat) دىگەن 4 خىل جۇيزىنىڭ قېقى بولۇپ، جەنۇبىي ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەلرەك قىرتاق، تەبىىتى سەل سوغاق. يەلنى تارقىتىش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جىشۇپتىك پېپلىگى: (Caulis Mucunae 鸡血藤)

بۇ - پۇرچاق ئائىلىسىدىكى 白花油麻藤 (Mucuna birdwoodiana tutcher) دىگەن بىر خىل پېلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، ئاساسەن، گۇاكدۇك، گۇاكشى، جياكسۇ، جىيىجاك قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق، قانغا قۇۋەت بېرىش ۋە قاننى ماكدۇرۇش، جىگلۇنى راۋان قىلىش، پەي ۋە سۆكەكلەرنى مۇستەھكەم قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇمۇ يىلتىزى (Rhizoma Anemarrhenae 知母)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae 百合科) دىكى 知母 (Anemarrhena asphodeloides Bge) دىگەن كوپ يىللىق

جۇپنىڭ قۇرۇتۇلغان يەلتىزسىمان غولى بولۇپ، خېبىي. سەنشى، گەنسۇ، دۇڭبىيلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، مۇسىبىلىكىكە ياردەم بېرىش، كوڭۇلنى ئېچىپ، ئۇسسۇز-لۇقنى بېسىش، قۇرغاقلىقنى هوللىپ، ئۇچەينى سىلىقلاشتۇرۇش خۇ-سۇسىيەتلىرىگە ئىگە

جۇز بۇۋا (Semen Myristicae — 肉豆寇)

بۇ مۇسكات دەرىخى ئائىلىسى (Myristicaceae -肉豆寇科) دىكى مۇسكات دەرىخى (Myristica fragrans Houtt. 肉豆寇树) نىڭ مېغىزى. (مۇسكات دەرىخى مۇئىسىنىڭ ياكى ياڭىقىنىڭ پوستى **بىسباسە** دىيىلىدۇ). مالايا، هىندىنوزىيىنىڭ سۇماترا، ياۋا، غەربى ئىرىيان قاتارلىق ئاراللىرى ۋە ۋىسىت هىندىيا ئاراللىرى، تايلاند قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل تال-ئاشقازاننى ئېستىش، ئۇچەينى قورۇش، يەلنى هەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇلىك گرىبى (Sclerotium Grifolae 猪苓)

بۇ غاردىقۇن ئائىلىسى (polyporaceae 多孔菌科) دىكى (Grifola umbellata (pers) pilat) 猪苓 دىيىلىدىغان بىر خىل تەييارتاپ گىرىبنىڭ قۇرۇتۇلغان گىرىب بادروسى بولۇپ، ئاساسەن شەنشى، يۇننەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى تاتلىق. سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، بەدىلىكنى هەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇڭگو ماڭدارى (Radix Clematidus 威灵仙)

بۇ-ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae 毛茛科) دىكى جۇڭگو ماڭدارى (Clematis chinensis Osbeck威灵仙)

نىمىڭ قۇرۇتۇلغان بىلتىزى بولۇپ، ئەنخۇي جىجياڭ، جاڭسۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق ياكى تۇزلۇق يەلنى تارقىتىش، ھىپىز كەلتۈرۈش، بەدەندىكى سۇنى چىقىرىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

جۇڭگو موزىسى (Galla chinensis 五倍子)

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسى (Anacardiaceae 漆树科) دىكى يەنغۇمۇ (Rhus chinensis Mill 盐肤木) ياكى چىڭ ئۇياڭ (Rhus potanini Maxim 青麸杨) دىگەن دەرەخلەرنىڭ يوپۇرمىغىدىكى قۇرۇت تۇگۇنىگى بولۇپ، بۇ خىل تۇگۇنەك يوپۇراق پىتى (蚜虫) نىڭ تەييارتاپ ياشىشىدىن شەكىللىنىدۇ. سىچۇەن، گۇيجۇ، شەنشى، خۇبىي، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەل، تەبىئىي موتىدىل، ئوپكىنى تازىلاش، ئۇچەينى تىزگىنلەش، تەر توختىتىش قان توختىتىش، زەھەرنى كېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كىرىمدانە (Flos Genkwa 芫花)

بۇمازارىيون ئائىلىسى (Thymelaeaceae 瑞香科) دىكى كىرىمدانە (Daphne genkwa Sieb.et Zucc芫花) دىيىلىدىغان بىر خىل ياۋا ئوسىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، كوپۇنچە ئەنخۇي، جياڭسۇ، جىجياڭ، سىچۇەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق زەھەرلىك! بەدەندىكى سۇنى ھايداش، بەلغەمنى تازىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كوپۇگى دەريا (Os Sepiae 乌贼骨 ياكى 海螵蛸)

بۇ سىر خىل ماۋۇ ياكى مەرجان (Sepia esculenta Hoyle) دىگەن يۇمشاق تەنلىك ھايۋان بولۇپ، دېڭىزدا ياشايدۇ. ئادەتتە سۇ ئۈستىدە لەيلەپ يۈرگەشكە كوپۇگى دەريا دەپ نام ئالغان. دورا-

غا سوڭمگى ئىشلىتىلىدۇ. خۇاڭخەي، بوخەي ۋە دۇڭخەي دېگىزلىرىدىن تېپىلىدۇ. شور تەملىك، ئىسسىققا مايىل، هول سوغاقنى تارقىتىش، قورۇش، قان توختىتىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇشك (Radix Saphorae 苦参)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسى دىكى كۇشك 苦参 (Sophora flavescens AHon) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. جىجاك، خېنەن، ئەنخۇي، گەنشۇ شەنشى قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ، تەمى قىرىق، تەبىئىتى سوغۇق. ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۇيدۇكنى راۋان قىلىش، يەلنى چىقىرىش، هوللۇكنى قۇرۇتۇش، مەددە چۇشۇرۇش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇچۇلا (Semen Strychni 马钱子)

بۇ كۇچۇلا ئائىلىسى (Loganiaceae 马钱科) دىكى كۇچۇلا (Strychnos nux - vomicaL) ۋە يۇننەن كۇچۇلىسى (云南马钱) (strychnos sp.) قاتارلىق 2 خىل دەرەخنىڭ قورۇتۇلغان ئۇرۇغى. ئالدىنقىسى دەرەخ بولۇپ، هىندىستان، هىندىچىنىلەردىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى خەبنەنداۋ ئارىلىدا ئوسىدۇ. تەبىئىتى سۇغاق، تەمى ئاچچىق زەهەرلىك! قاندىكى ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، ئىششىق ۋە زەهەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇلى بىيىسى (木瓜)

Fructus Chaenomelis lagenariae

باشقا ئاتىلىشى: سوقا بىهى

بۇ ئەتىر گۇل ئائىلىسى (Rosaceae - 蔷薇科) دىكى كۇلى بىيىسى (Chaenomelis lagenaria koidz 木瓜) دىگەن دەرەخنىڭ مىۋىسى بولۇپ، ئاساسەن ئەنخۇي، جىجياك، خۇبېي، سىچۇەن

قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. ھەشقەرخەلق باغچىسىدىمۇ ئوستۇرۇلمەكتە. تەمى چۈچۈمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. جىگەرنى تىنچلاندۇرۇپ ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. ھوللۇكنى ھايداپ سىرتىق ئەتلەرگە ئارام بېرىدۇ. دىققەت: بۇ شىنجاڭدىكى بىيە (بىھى) ئەمەس.

لىپىۋەن گرىبى (Sclerotium Omphaliae雷丸)

بۇ، غارىقۇن ئائىلىسى (polyporaceae 多孔菌科) دىكى لىپىۋەن (Omphalia lapialia Sch· 雷丸) دىيىلىدىغان بىر خىل رەمبۇروغنىڭ قۇرۇتۇلغان زەمبۇرۇغ تۈگۈنى بولۇپ، ئاساسەن بامبۇك ئورمانلىغىدا ئوسىدۇ. خېنەن، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ، فۇجەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. مەددە چوشۇرۇش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لىيەنچياۋ (Fructus forsythiae 连翘)

بۇ ئەرمىدۇن دەرىخىئائىلىسى (Oleaceae木樨科) دىكى لىيەنچياۋ (Forsythia Suspensa Vahl) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى. شىيەنشى، خېنەن، شەنشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمىقىرىق، سەل سوغاققا مايىل. ئىسسىقنى قايتۇرۇش، زەھەرنى كېسىش، توگۈنلەرنى يېشىش، ئىششىقنى قايتۇرۇش، يىرىگنى تازىلاش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لوشىتىڭ پىلىگى (络石藤)

بۇ ئۇزۇمە ئائىلىسى (Moraceae桑科) دىكى پىلىي (Ficus pumilaL 薜荔) ۋە تالگۇل ئائىلىسى (Apocynaceae 夹竹桃科) دىكى 络石藤 (Trachelospermum jasminoides (tind)Lem) دىيىلىدىغان 2 خىل ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غول ۋە شاخلىرىدۇر.

ئالدىنقىسى شەىدۇك، جياڭسۇ، ئەىخۇيلاردا، كىيىنكىسى جىنەن. سەندۇك، ئەنخۇيلاردىن چىقىدۇ. ھەر ئىككىلىسى دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان چاتقال. تەبىئىتى سەل سوغاق. تەمى قىرتاق. يەلنى تارقىتىپ، ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، چىگلۇنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

لۇلۇتوك مىۋىسى（路路通 ياكى 枫实）

（Fructus Liquidambaris

بۇ چىگلومىي ئائىلىسى（Hamamelidaceae 金楼梅科）

دىكى فىگشاك دەرىخى（Liquidambar formosana Hance枫香树）

نىڭ قۇرۇتۇلغان مىۋىسى بولۇپ. چىچياك، جياڭسۇ، خۇبىي، خېنەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق. ھىيىزنى ماڭغۇزۇپ، بەدەندىكى سۇنى ھەيدەش، ھول ئىسسىقنى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مامۇرانچىن（Rhizoma Coptidis 黄连）

بۇ ئىيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى（Ranunculaceae 毛茛科）

دىكى（1）باغ مامۇرانچىنى（Coptis taeta wallich 家黄连）،

（2）ياۋايى مامۇرانچىن（C.chinensis Tranchet 野黄连）

دىگەن كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى. سىچۇەن، شىزاڭ، خۇبىي، شەنشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قىرىق، تەبىئىتى سوغاق، ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مەدەستان（Lithargyrum 密陀僧）

بۇ، قورغۇشۇن رودىسىنى ئېرىتىش بىلەن ئېلىنىدىغان قورغۇشۇن ئوكسىدىدۇر. گۇاگدۇك، خۇنەن، فۇجيەن ئولكىلىرىنىڭ

كان رايونلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى نۇزغا توخشاش، تەبىتى موتىدىل بىر ئاز زەھەرلىك! قورۇش ۋە قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئادەتتە يارىلارنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ.

مۇۋەببەل سىپىت (Radix ophiopogonis 麦冬)

بۇ يىياز ئائىلىسى (Liliaceae 百合科) دىكى يەنجىساۋ (Ophiopogon japonicus ker - cawl 沿阶草) نىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك يىلتىزى بولۇپ جىجياڭ، سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق قېرىق. تەبىتى سەل سوغاق. ئۈپكىنى هوللەش، يۇرەكنى تازىلاش، ئىسسىقنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مەستىكى رۇمى (Mastix 乳香)

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسى (Anacardaceae 漆树科) دىكى (Pistacia lentiscus) 乳香树 دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل پىستە دەرىخىنىڭ يىلىمى بولۇپ، تۈركىيە، هىندىستان، مىسىر، لىۋىيە، تۇنىس قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغراق قىرتاق، بەلنى تەگشەپ، قاننى جانلاندۇرۇش، پەيلەرنى يۇمشىتىپ، ئاغرىق توختىتىش، يارىلارنىڭ زەھىرىنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇلى قۇلۇلىسى (Concha ostrea 牡蛎)

دېڭىزدا ياشايدىغان Ostrea 大连湾牡蛎 talienwhanensis Crosse، Ostrea gigans thunb长牡蛎، Ostrea rivularis Gould 近江牡蛎 دىگەن قۇلۇلىلەرنىڭ قىپىي. تەمى تۇزلۇق، تەبىتى سەل سوغاق، ئىسسىقنى قايتۇرۇش، قورۇش، سەلغەمنى بوشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇرچۇبا (هەلیون) Radix Asparagi 天门冬(天冬)

بۇ پیاز ئائىلىسى (Liliaceae — 百合科) دىكى مۇرچۇبا (Asparagus cochinchinensis (Lour.) Merr.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۇگۇنەك ىىلتىزى. گۇيجۇ، سىچۇەن، گۇاڭشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. نەمى قىرىغىراق تاتلىق، قاتتىق سوغاق. مەنىيىلىكنى قۇۋەتلەپ قۇرغاقلىقنى نەملەشتۈرۈش، ئوت ئىسسىقنى يانىدۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇلان غۇنچىسى 辛夷

(Flos magnoliae liliflorae)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliaceae木兰科) دىكى 木兰 (Magnolialiliflora Desr.) دىگەن دەرەخنىڭ گۈل غونچىسى، دورىغا گۈل غۇنچىسى ئىشلىتىلىدۇ. خېنەن، ئەنخۇي، جىجياڭ، سىچۇەن، شەنشى، خۇبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ، تەمى ئاچچىق، تەبىىتى ئىسسىققا مايىل. باش يۇز ىىسىملىرىدىكى ئىسسىق يەلنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇتۇڭ (Caulis Akebiae 木通)

بۇ 木通科 (Lardizabalaceae) ئائىلىسىدىكى 木通 (Akebia quinata (Thunb.) Decne) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان غولى بولۇپ، ئاساسەن جياڭسۇدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىىتى سەل سوغاق، ئوت ئىسسىقنى باندۇروپ سۈنى ھەيدەش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خوسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

مۇرمەككە (Myrrch — 没药)

بۇ زەيتۇن دەرىخى ئائىلىسى (Burseraceae 橄榄科) دىكى

مۇرمەككە دەرىخى (没药树 Commiphora myrrha Eng نىڭ قۇرۇتۇلغان بىلىمى بولۇپ، ئەرەبىستاندىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى ماڭغۇزۇپ قاننى جانلاندۇرۇش، ئىششىقنى قايتۇرۇپ ئاغرىق توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پالما يىلىمى (血竭 Sanguis Dracons)

بۇ پالما ئائىلىسى (棕榈科 Palmae) دىكى 麒麟竭 (Calamus draco Willdenow) دىگەن پالما دەرىخىنىڭ يىلىمى بولۇپ. ھىندىستان، سوماترا، مالايىيا قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. دولىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ، تەيۋەن ئولكىسىدە ئوستۇرۇلىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى شورلۇغراق تاتلىق. ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىش. يېڭى گوش ئۈسىدۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىبا يوپۇرمىغى (枇杷叶—Folium Eriobotryae)

باشقا ئاتىلىشى: چارتال يوپۇرمىغى

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسى (蔷薇科 — Rosaceae) دىكى چارتال (枇杷 Eribotrya japonica Lindl.) دىگەن دەرەخنىڭ يوپۇرمىغى بولۇپ، شەنشى، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، فۇجىيەن. تەيۋەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى، خۇنەن، خۇبېي، سىچۇەن، گۇيجۇ، يۈننەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. ئوپكىنى تازىلاش، ئاشقازاننى ياخشىلاش، يەلنى پەسەيتىش، بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىچان گۈل (射干 Rhizoma Belamcande)

بۇ جىغىرنماق ئائىلىسى (鸢尾科 Iridaceae) دىكى پىچان گۈل (射干 Belamcanda chinensis (L.) DC) نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ. پىچان گۈل رايونىمىزدا كوپ

يللاردىن بۇيان ئوستۇرۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ. تەبىئىي سوغاق، تەمى قىرتاق، سەل زەھەرلىك! ئوت ئىسسىقنى قايتۇرۇپ، زەھەرنى تازدىلاش، قاننى تارقىتىپ. بەلغەم يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پونۇس (Semen Cassiae Torae 决明子)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسى (Leguminaceae 豆科) دىكى پونۇس (Cassia tora.L. 决明) دىگەن بىر يىللىق سامان غولۇق ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان ئۇرۇغى. ئەنخۇي، گۇاڭشى، سىچۇەن، گۇاڭدۇڭدىن كوپرەك چىقىدۇ ھەم چەت دولەتكە چىقىرىلىدۇ. باشقا ئولكىلەردىنمۇ چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىي موتىدىل. جىگەردىكى ئوتنى ھەيدەش، ئىسسىق يەلنى ھەيدەش، كوزنى روشەنلەشتۇرۇش، ئۇچەينى سىلىقلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

پىشقان جۇيزى پوستى (ئوتروج) 陈皮

بۇ
① 大红柑 (Citrus chachiensis)
② 福桔 (C. tangerina)
③ 朱桔 (C. erythorosa)

قاتارلىق 3 خىل جۇيزىنىڭ پىشقان پوستى بولۇپ، ئىچكى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى قىرتاعراق ئاچچىق، تەبىئىي ئىسسىققا مايىل. يەللەرنى تەڭشەپ، تالنى ساغلاملاشتۇرۇش. ھوللۇكنى ھەيدەپ، بەلغەمنى يومشىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چاڭسەن يىلتىزى (Radix Dichroae 常山)

بۇ قارىقات ئائىلىسى (Saxifragaceae虎耳草科) دىكى 黄常山 (Dichroa tebrituga Loureiro) دىگەن چاڭسەننىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى سىچۇەن، گويچۇ، خۇنەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىي سوغاق، تەمى ئاچچىق، زەھەرلىك، بەلغەم

نى يومشىتىش، بەزگەكنى داۋالاش، ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇپ، بەدەندە-
كى سۇلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چاھار بۇرجەك (使君子)

(Fructus et semen Quisgualis)

بۇ چاھار بۇرجەكئائىلىسى (Combretaceae使君子科) دە-
كى 使君子 (Quisgualis indica L.) دىگەن ئۇسۇملۇكنىڭ مىۋىسى
ۋە مېغىزى بولۇپ، قۇجىيەن، تەيۋەن، گۇاگشى، جياڭشى، خۇنەن،
سىچۇەن، گۇيجۇ، يۇننەن، خەينەنداۋ ۋە گۇاڭدۇڭ قاتارلىق جايلار-
دىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، مەددە ئۇلتۇ-
رۇش (چۇشۇرۇش)، مەيدىدە تۇرۇپ قالغان تاماقلارنى سىڭدۇرۇش
خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چايان ئوت (Rhizoma Arisaematis天南星)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae天南星科) دىكى -

① 天南星 (Arisaema consanguineum Schott.)

② 东北天南星 (A. amurense Maxim.)

③ 异叶天南星 (A. heterophyllum Bl.)

قاتارلىق 3 خىل كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان شارسى-
مان تۇگۇنەك ئولى بولۇپ، دۇڭبىي، خىبىي، جياڭشى، خۇبىي، سىچۇەن،
گۇيجۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىغ-
راق، مىرتاق، زەھەرلىك! ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، يەلنى ھايداش، يەل-
غەمنى بوشىتىش، تۇكۇنلەرنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش خو-
سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چىيەنخو (Radix Peucedani 前胡)

بۇ كۇنلۇكسىمان دۇللۇكلەر ئائىلىسىدىكى چىيەنخو (前胡)

دىگەن كوپ يىللىق چوپىنىڭ (Peucedanum praeruptorum Dunn) قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، ئىچكى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىي سوغاقتا مايىل، تەمى ئاچچىقراق قىرتاق. ئىسسىق يەلنى تارقىتىش، يەل ھەيدەش، يوتەل توختىتىپ بەلغەمنى تازىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

چىيەنشى (Semen Euryalis 芡实)

بۇ نىلۇفەر ئائىلىسى (Nymphaeaceae 睡莲科) دىكى چىيەنشى (Euryale ferox Salisbury 芡实) دىگەن بىر يىللىق سۇ ئوسۇملۇگىنىڭ قۇرۇتۇلغان مېغىزى. جياڭسۇ، خۇنەن، خۇبەي، سىچۇەن خىنەن، شەنشى، گەنسۇ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىي موتىدىل، تالغا قۇۋەت بېرىپ، بورەككە پايدا يەتكۈزىدۇ. كوكۇلنىڭ بالدۇر كېتىپ قىلىشىنى تىزگىنلەپ، باھقا قۇۋەت بېرىدۇ.

چول يالپۇز يىلتىزى (丹参)
(Radix Salviae Miltiorrhizae)

بۇ كالپۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى (Labiatae 唇形科) دىكى قىزىل يىلتىزلىق چول يالپۇزى (Salvia miltiorryiza 丹参) نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، دۇڭبەي، خېبەي، ئەنخۇي، جياڭسۇ، سىچۇەنلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىي سەل سوغاق، تەمى قىرتاق، ئويۇپ قالغان قاننى تارقىتىپ، يېگىسىنى ھاسىل قىلىش، قاننى جانلاندۇرۇپ، ھېيىزنى تەڭشەش، ئىچ پوشقىنى چىقىرىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاغ تىشەر قەپىي (穿山甲) (Squama Manitis

بۇ لىك لىي (Manis pentadactyla Sundevall 鲮鲤) دىگەن بىر خىل سۈت ئەمگۈچى ھايۋاننىڭ تەڭگىچىلىرى بولۇپ، گۇاڭدۇڭ، خەينەنداۋ، تەيۋەن، گۇاڭشىلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىي سەل

سوغاق، تەمى شورلۇق، زەھەرلىك! قان تارقىتىش، جىگىلونى راۋان قىلىش، ئىششىقنى يانداۋرۇش، ژىرىك چىقىرىش، سۈت كوپەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سانا (Folium Sennae 番泻叶)

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئار يوپۇرماقلىق سانا (Cassia angustifolia vahl 狭叶番泻) ۋە ئۇچلۇق يوپۇرماقلىق سانا (Cassia acutifolia Delile 尖叶番泻) قاتارلىق 2 خىل سانانىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرمىغى بولۇپ، ئالدىنقىسى شەرقى ئافرىكىدىن، ئەرەبىستاننىڭ جەنۇبى ۋە ھىندىستاننىڭ غەربى قىسىملىرىدىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى ئافرىكىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاغىراق تاتلىق. تۇرۇپ قالغان توسالغۇلارنى تارقىتىش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ساڭجۇ (Rhizoma Atractylodis 苍术)

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى Atractylodes 茅苍术 lancea (Thunb·) DC) دىگەن كوپ يىللىق چوينىك قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى، ئاساسەن جياڭسۇ ئولكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. تەمى ئاچچىق. تالنى ساغلاملاشتۇرۇپ. ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، تەرلىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاش پۇرچاق يىلتىزى (Radix Sophoraeشىدۇ豆根) Subprostratae

بۇ — پۇرچاق ئائىلىسى (Leguminosae 豆科) دىكى (Sophora Subprostrata Chum et T.chen) 广豆根 دىگەن چاتقالنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ. گۇاڭشى ئولكىسىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرناق، ئىسسىقلىقنى يانداۋرۇپ،

زەھەرنى قايتۇرۇش، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، ئاغرىق توختىتىش، قەۋ-زىيەتنى بوشۇتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

هىلىلە (Fructus Terminaliae 诃子)

بۇ چاھاربۇرجەك ئائىلىسى (Combretaceae 使君子科) دىكى هىلىلە (Terminalia chebula Retz 诃子) نىڭ پىشقان مىۋىسى-نىڭ قېقى بولۇپ، بۇرۇن ھىندىستاندىن كىرەتتى، ھازىر دولىتىمىزنىڭ يۇننەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى چۈچىمەلرەك قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىق. ئوپكىنى تازىلاپ يوتەلنى توختىتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سىپارى (Semen Arecae 槟榔)

بۇ پالما ئائىلىسى (Palmae - 棕榈科) دىكى سىپارى (Areca catechu L· 槟榔) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان مىۋىسى. دولىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، يۇننەن، تەيۋەن قاتارلىق ئولكە-لىرىدىن چىقىدۇ. فىلىپىن، ھىندىستان، سەيلۇن، ۋە ھىندىنۇزىيە دولەتلىرىدىن چىقىدىغان مەھسۇلاتى ئەڭ كوپ. تەمى ئاچچىغىراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. مەددىلەرنى ئولتۇرۇش (چۇشۇرۇش) مەيدىدىكى چىگقىلىشنى تارقىتىش، يەلنى ماڭغۇزۇش، سۈيۇقلۇقلارنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سوھىدى ھىندى (Rhizoma Cyperi 香附)

بۇ قىياقلار ئائىلىسى (Cyperaceae) 莎草科) دىكى يۇمۇ-لاق باشاقلىق قىياق (Cyperus rotundus L) نىڭ قۇرۇتۇلغان يەر ئاستى تۈگۈنەك غولى بولۇپ، شىنجاڭدىن ۋە باشقا ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، سەل قېرىق، تەبىئىتى موتىدىل. يەلنى تەڭشەپ تو-سالغۇلارنى تارقىتىش، ھېيزنى تەڭشەپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇ-

سمیەتلىرىگە ئىگە.

سۇئلەب (Rhizoma Bletillae 白及)

بۇ تۈلكە مايىغى ئائىلىسى (Orchidaceae 兰科) دىكى سۇئلەب (Bletilla striata (Thunb) Reichb· f白及) دىگەن كوپ يىللىق چوپنىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك غولى بولۇپ، گۈيجۇ، خەنەن، ئەنخۇي، سەندۇڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى قىرتاق. ئوپكىگە قۇۋەت بېرىپ، گوش ئوستۇرىدۇ، توسالغۇلارنى ھەيدەپ، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سورىنجان (Rhizoma Colchicini - 秋水仙)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae --百合科) دىكى سورىنجان (Colchicum autumnale - 秋水仙) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈگۈنەك غولى بولۇپ، ياۋروپادىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىق. خەلق ئارىسىدا سورىنجان بىلەن پودوگرا (痛风) كېسىلىنى داۋالاپ كەلگەن. كېيىن ئۇنىڭ تەركىبىدىكى ئوسۇملۇك ئىشخارى (秋水仙素 Colchicinum) نى ئېلىپ ئوتكۇر پودوگرا كېسىلىنى داۋالاشقا ئىشلىتىپ ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلغان. يەنە Colchaminum 秋水仙胺 نى ئېلىپ تېرىدىكى راك يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتكەن. سورىنجاننىڭ تەركىبىدىن ئېلىنغان يۇقۇرىدىكى ئىككى خىل دورىنىڭ ھەممىسى ھۈجەيرە يادروسىنىڭ بولۇنۇشىنى توختىتىدۇ. ئىشلىتىش جەريانىدا كوڭۇل ئاينىش، قۇسۇش، ئىچ سۈرۈش قاتارلىق زەھەرلىك تەسىرى باشلانغان ھادىسان دورىنى توختىتىش كېرەك. بولمىسا قانغا تەسىر قىلىپ يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

سەدەپ (石决明)

بۇ دېڭىزدا ياشايدىغان جيوكوڭباو (九孔鲍)

(Haliotis diversicolor RecV) قاتارلىق 3 خىل قۇلۇلىنىڭ قىپىق بولۇپ، گۈاڭدۇڭ، فۇجيەن، تەيۋەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى تۇزلۇق، تەبىئىتى مۇتىدىل، بەلنى ھەيدەپ، جىگەرنى تىنىچلاندۇرۇش، مۇسىپىلىكنى ساقلاش، ئىسسىقنى ھەيدەپ كۈزنى روشەنلەشتۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تاش ئىگىرى(Rhizoma Acorigraminei—石菖蒲)

بۇ چايان ئوت ئائىلىسى (Araceae — 天南星科) دىكى تاش ئىگىر (Acorus gramineus Soland. 石菖蒲) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى. سىچۇەن، جېجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. يوللارنى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، زېھىننى ئاشۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، ھوللۇكنى ھەيدەش، ئىشتەينى ئېچىش، زەھەرنى ياندۇرۇپ مەددە چۇشۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تىيەنما غولى (Rhizoma Gastrodiae 天麻)

بۇ تۇلكە مايىغى ئائىلىسى (Orchidaceae 兰科) دىكى تىيەنما (Gastrodia elata Bl 天麻) دىگەن كوپ يىللىق تەييارتاپ سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ يۇننەن، گۈيجۇلاردىن كوپرەك چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىق، يەلنى تارقىتىپ تارتىشىشنى پەسەيتىدۇ.

توڭساۋ(Medulla Tetrapanacis)通草

بۇ ۋۇجا ئائىلىسى (Araliaceae 五加科) دىكى توڭتوەو دىيىلىدىغان چاتقال غولىنىڭ قۇرۇتۇلغان پورى بولۇپ، سىچۇەن، فۇجيەن، تەيۋەن، گۈيجۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىتى سوغاق،

سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، ھول ئىسسىقنى قايتۇرۇش، سۈت كوپەيـ
تىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇفۇلىك (土茯苓 Rhizoma Smilacis)

بۇ پىياز ئائىلىسى (Liliaceae —百合科) دىكى 土茯苓
(Smilax glabra Roxb.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈ-
نەك يىلىتىزسىمان غولى، ئەنخۇي، جياڭسۇ. جېجياڭ، فۇجيەن،
گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جياڭشى. خۇبەن، خۇبېي، سىچۇەن، گۈيجۇ قاتار-
لىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىغراق، تەبىئىتى موتىدىل. ھول
ئىسسىقنى ھەيدەپ زەھەرنى يانداۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇكاۋۇك قاقىلە (砂仁)

(Fructus seu Semen Amomi)

بۇ زەنجۈىل ئائىلىسى (Zingiberaceae— 姜科) دىكى
阳春砂 (Amomum Villosum lour) ياكى قۇرۇق قاقىلە (缩砂
Amomum xanthioides wall.) دىگەن ئوسۇملۇكلەرنىڭ قۇرۇتۇلا-
غان مىۋىسى ياكى ئۇرۇغى، ئالدىنقىسى گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق
جايلاردىن چىقىدۇ. كېيىنكىسى ۋىيەتنام. تايلاند، بىرما، ھىندىنوزىيە
قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا
مايىل، يەلنى ماڭدۇرۇپ تال ـ ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى تەڭشەش خۇ-
سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇجۇيۇي مىۋىسى (吴茱萸 Fruetus Erodiae)

بۇ سوزاپ ئائىلىسى (Rutaceae 芸香科) دىكى ۋۇجۇيۇي
吴茱萸 Erodia rutaecarpa (Juss) Benth دىگەن ئوسۇملۇك-
نىڭ يېشىمغان مىۋىسىنىڭ قېقى، گۈيجۇ، گۇاڭشى، يۇننەن، جېجياڭ،
شەنشى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، ئازراق زە-

ھەرلىك! تەبىئىي ئوت ئىسسىق، سوغاقنى تارقىتىپ ئاشقازاننى تەڭ-
شەش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇياۋ يىلتىزى (Radix Linderae 乌药)

بۇ — كامفورا ئائىلىسى (Lauraceae 樟科) دىكى 乌药
(Lindera strychnifolia F. Vill) دەپ ئاتىلىدىغان چاتقالنىڭ
قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، جېجياڭ، ئەنخۇي، گۇاڭشى ئولكىلىرىدىن
چىقىدۇ. تەبىئىي ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. يەلنى ھەيدەپ،
كوكۇلنى ئېچىش، ئاشقازان، تالنى ئىسسىتىپ، تاماقنى ھەزىم قىلدۇ-
رۇش، سوغاقنى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە
ئىگە.

زۇپىتا (Semen Firmianae— 梧桐子)
چىنار ئۇرۇغى

بۇ چىنار دەرىخى ئائىلىسى (Sterculiaceae— 梧桐科) دىكى
چىنار 梧桐 Firmiana simplex (L.) W.F
Wight. (F. Platanifolia Schott et Eng.l) نىڭ ئۇرۇغى. مەد-
لىكىتىمىزدىكى نۇرغۇن جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى تاتلىق، تەبىئىي
موتىدىل. ئىسسىقنى تارقىتىش، چاچنى قارايتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئۇزۇن زىراۋەندە (Radix Aristolochiae 青木香)

بۇ — زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى مادولىن (马兜铃)
(Aristolochia debilis Sieb.etZucc) دىيىلىدىغان كوپ يىللىق
چۈپنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، يىلتىزى ئۇزۇن تۈۋۈرۈكسىمان
شەكىلدە، خېنەن، شېندۇڭ، ئەنخۇي، جياڭسۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن
چىقىدۇ. تەبىئىي سوغاق، تەمى ئەرىماغراق ئاچچىق. يەلنى ھەيدەش،
ئاغرىق توختىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇ-
سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شاقاقۇل (Rhizoma Polygonati officinalis 玉竹)

بۇ – پىياز ئائىلىسىدىكى شاقاقول (玉竹 Polygonatum officinaleAll)دىيىلىدىغان كوپ يىللىق چوپ-نىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنـ-خۇي، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. ئاپتونوم راـ-يونىمىزدا بار – يۇقلۇغـى تـېخى ئېنىقلانمىدى. تەمى تاتلىق، تەبىـ-ئىتـى سەل سوغاق. مەنپىلىككە يارىدەم بېرىپ، قۇرغاقلىقنى هوللەش، خىلىت هاسىل قىلىپ، ئۇسسۇزلۇقنى بېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شازاندرا (Fructus schizandrae 五味子)

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسى (木兰科 Magnoliaceae) دىكى (北五味子树 Schizandra chinensis Baillon)دىگەن پىلەكـ-لىك ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان مىۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، خېبېي ۋە دۇڭـ-بېيدىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەلرەك تۇزلۇق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئوپكىنى فورۇپ، يۇرەكنى قـۇۋەتـلەش، خىلىت هـاسىل قـىلىپ، تەر توختىتىش، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، مەنىنى قۇيۇقلاشتۇرۇش خۇـ-سۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شەنجۇيۇي مىۋىسى (Fructus Corni 山茱萸)

بۇ كورناسىيە ئائىلىسى (山茱萸科 Cornaceae) دىكى شەنجۇيۇي (山茱萸 Cornus officinalis S et Z.) دىگەن دەـ-رەختىنىڭ پىشقان مىۋىسىنىڭ ئۇرۇغى ئېلىپ تاشلانغان قېقى بـولۇپ، جېجياڭ، خېنەن، شىنشۇي تاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى چۇچىمەل، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. جىگەر، يۇرەككە قـۇۋەت بېرىدۇ، مـەنىنى كۇپەيتىش، تەر توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شاتاری (Fructus Gardeniae 栀子)

بۇ رویان ئائىلىسى (Rubiaceae 茜草科) دىكى شاتارى دىگەن دەرەخنىڭ (Gardenia jasminoides Ellis 栀子) پىشقان مىۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، جېجياڭ، جياڭشى قۇجيەن، جياڭسۇ قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇش، چوڭ ۋە كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، قان توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شېچۇاڭزى (Fructus Cnidii 蛇床子)

بۇ كۇنلۇكسىمان گۇللۇكلەر ئائىلىسى (Umbelliferae 繖形科) دىكى 蛇床 (Cnidium monnieri (L.) Cuss) دىگەن ئۇسۇملۇكنىڭ پىشقان مىۋىسى. خېبيي، شەندۇڭ، جياڭسۇ، جېجياڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، سەل زەھەرلىك! مۇسپىلىككە قۇۋەت بېرىدۇ، بورەككە پايدا قىلىش، يەلنى تارقىتىپ هوللۇكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شىيجەنساۋ ئوتى (Herba Siegesbeckiae 豨莶草)

بۇ — مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسىدىكى

①豨莶 (Siegesbeckia pubescens Mak)

②少毛豨莶(S. glabrescens Mak)

ناملىق 2 خىل بىر يىللىق چوپ بولۇپ، دورا ئۈچۈن قۇرۇتۇلغان يەر ئۈستى قىسمى ئىشلىتىلىدۇ. دولىتىمىزنىڭ شەرقىي ۋە جەنۇبىدىكى هەر قايسى ئولكىلەردىن چىقىدۇ. هەر ئىككىسىنىڭ تەبىئىتى سوغاق، تەمى قىرتاق. رىماتىزمنى داۋالاش، پەي ۋە سوڭەكلەرنى چىڭىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

شيەنداۋ (Rhizoma curculiginis — 仙茅)

بۇ نەرگىس ئائىلىسى (Amaryllidaceae — 石蒜科) دىكى 仙茅 (Curculigo orchioides Gaertn.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزسىمان غولى. بۇ ئوسۇملۇك سىچۇەن، يۇننەن، گۇيچۇ قاتارلىق جايلاردا باۋا ئوسىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. سەل زەھەرلىك! بورەكنىڭ مۇسپىلىگىگە قۇۋەت بېرىش، پەي - سوڭەكلەرنى كۈچەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شىگما (Rhizoma cimicifugae — 升麻)

بۇ ئېيىق تاپانلىقلار ئائىلىسى (Ranunculaceae — 毛茛科) دىكى 升麻 (Cimicifuga dahurica Maxim)، 大三叶升麻 (C. heracleifolia komar.) ياكى 西升麻 (C·foetida L.) دىگەن ئوسۇملۇكلەرنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى. خىيلۇڭجياڭ، لياۋنىڭ خىبىي، شەنشى، خۇبىي ۋە سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق تاتلىق، سەل قېرىق، تەبىئىتى سەل سوغاق. مۇسىپىلىكنى ئاشۇرۇش، يەلنى تارقىتىش، زەھەرنى يانداۋرۇش، ئەسۋەلەرنى سىرتقا تەپكۈزۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

شۇيدۇۋەن (Radix Dipsaci— 续断)

بۇ 山萝卜科 (Dipsaeaceae) ئائىلىسىدىكى 川续断 (Dipsacus asperWall) ياكى 续断 (Dipsacus japonicus Miq.) دىگەن ئوسۇملۇكلەرنىڭ يىلتىزى. سىچۇەن، خۇبىي خۇنەن ۋە گۇيچۇ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىغراق قېرىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىلراق. جىگەر، بورەكنى قۇۋەت بېرىش، پەي - سوڭەكلەرنى چىڭىتىش، تومۇرلارنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يىجىژ مېغىزى (Fructus Alpiniae yizhi 益智)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى يىجژ (益智 Alpinia oxyphylla) دىگەن كوپ يىللىق چوپىنىك قۇرۇتۇلغان مېغىزى بولۇپ، خەينەنداۋدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بورەكنى ئىسىتىش، كىچىك تەرەتنىك قېتىم سانىنى ئازايتىش، تالنى ئىسىتىش، شۇلگەينى توختىتىش ئىچ، سۇرۇشنى توختىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يىگىياڭخو (Herba Epimedii —淫羊藿)

بۇ زىرىق ئائىلىسى (Berberidaceae 小蘖科) دىكى 淫羊藿 (Epimedium mac-ranthum Morr.) (E.sagittatum (Sieb et zuce.) Maxim)، 心叶淫羊藿 (E.brevicornu Maxim) ياكى 箭叶淫羊藿 دىگەن ياۋايى ئوسۇملۇكلەر بولۇپ، دورىغا غول‌يوپۇر-ماقلىرى ئىشلىتىلىدۇ. شەنشى، لياۋنىك سەنشى، خۇبېي، سىچۇەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. ئەرلىك جىنسى ئاجىزلىقتا، پەي سۆڭەكلەر تاتىشىپ قالغاندا، ياتا پالەچلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

يۇشىڭساۋ (Herba Houttuyniae 鱼腥草)

بۇ 三白草科 (Saururaceae) ئائىلىسىدىكى 蕺菜 (Houttuynia cordata Thunb.) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يەر ئۈستى قىسمى. بۇ ئوسۇملۇك جياڭسۇ، جىجىياڭ، خۇبېي قاتارلىق جايلاردا ياۋا ئوسىدۇ. تەمى ئاچچىق. تەبىئىتى [illegible] ئازراق زەھەر لىك؛ ئىسسىقنى قايتۇرۇش، ردەھەرنى كېسىش، ئىششىقلارنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يومۇلاق قاقىلە (草豆蔻)

(Fructus Amomi Globosi)

草豆蔻 بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى يومۇلاق قاقىلە (Amomum globosum Loureiro) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ پىشقان مىۋىسىنىڭ قېقى بولۇپ، خەينەنداۋ ئارىلى، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل. نەملىكنى قۇرۇتۇش، سوغاق يەلنى تارقىتىش، بەلغەمنى تازىلاش، بەزگەكنى داۋالاش، تالنى قۇۋەتلەپ، ئاشقازاننى ئىسىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يۇمۇلاق زىراۋەندە (防已)

粉防已 دىكى (Menispermaceae) 防已科 بۇ (Stephania tetrandra S. Moore) دەپ ئاتىلىدىغان كوپ يىلىلىق پىلەكلىك ئوسۇملۇك ۋە زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى

①广防已 (Aristolochia westlandi Hemsl)

②汉中防已(A. heterophylla Hemsl)

دەپ ئاتىلىدىغان 2 خىل كوپ يىللىق پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ (جەمىي 3 خىل ئوسۇملۇكنىڭ) قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، جىجياڭ، ئەنخۇي، جياڭشى، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ سىچۇەن قاتارلىق ئولكىلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى سوغاق، تەمى ئاچچىغراق ھىرتاق. يەلنى ھەيدەش، سۈيۈقلۇقنى راۋان قىلىش، بەدەننىڭ توۋەنكى قىسمىدىكى ھول ئىسسىقنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زەرچىۋە (Rhizoma Curcumae Longae 姜黄)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى زەرچىۋە (Curcuma longa L) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ تۈگۈنەك غولى بولۇپ سىچۇەن،

فۇجيەن ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئۇيۇغان قاننى تارقىتىش، بەلنى ماڭغۇزۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. بەزى ئورۇنلاردا زىرىقنىڭ يىلتىزى زەرچىۋە دىگەن نام بىلەن ئىشلىتىلىپ كەلمەكتە.

زەنجىۋىل (Rhizoma Zingiberis—姜)

(ئاق چەشكە)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae—姜科) دىكى زەنجىۋىل (Zingiber officinale Roscoe姜)نىڭ يىلتىزسىمان غولى. زەنجىۋىل ئەسلى تېچ ئوكياندىكى ئاراللاردىن چىققان بولۇپ، كېيىن ئىسسىق بەلۋاغدىكى ھەر قايسى جايلارغا ئەكىلىپ تېرىپ ئوستۇرۇلگەن. ھازىر سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، جېجياڭ، يۇننەن گۇيجۇ ۋە شەندۇڭ قاتارلىق جايلاردىن كوپ چىقىدۇ، شىنجاڭدىمۇ ئوستۇرۇلمەكتە. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىلراق، تاش بەدەندىكى سوغاق ئىللەتلەرنى تارقىتىش، ئاشقازان، تالنى ياخشىلاپ، ۋۇسۇشنى توختىتىش، بەلغەم يۇمشىتىش، سۇيۇقلۇقلارنى ھەيدەش، زەھەرنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زىجىڭ يىلتىز پوستى (紫荆皮)

(Cortex Kadsurae Radicis)

بۇ، ماگنولىيە ئائىلىسى (Magnoliaceae木兰科) دىكى دىيىلىدىغان (Kadsura peltigera Rehder) 盘柱南五味子 دائىم كوكۇرۇپ تۇرىدىغان بىر خىل پىلەكلىك ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىز پوستى بولۇپ، جېجياڭ، شەنشى، خۇبېيى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى موتىدىل، تەمى ئىرتاق، زەھەرسىز. قاننى جانلاندۇرۇپ، بەلنى تارقىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇپ، زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

غۇزمەك چىڭگىلىك (Radix Cynanchi Atrati 白薇)

بۇ چىڭگىلىك ئائىلىسى (Asclepiadaceae 萝藦科) دىكى غۇزمەك چىڭگىلىك (Cynanchum atratum Bunge- 白薇) دىگەن ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى. دۇڭبىي. شەنشى، شەندۇڭ، ئەنخۇي ۋە خۇبىي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەمى شور-لۇغراق قېرىق، تەبىىتى سوغاق. قاندىكى ئىسسىقنى ياندۇرۇش خۇ-سۇسىيىتىگە ئىگە،

ھىندى چوكا دەرەخ ئۇرۇغى (Semen oroxyli 木蝴蝶)

بۇ چوكا دەرىخى ئائىلىسى (Bignoniaceae) دىكى ھىندىستان چوكا دەرىخى

Oroxylum indicum (L) vent(Bignonia indica.L) نىڭ پىشقان ئۇرۇغى. يۇننەن، گۇيجۇ، گۇاڭشىدىن كوپ چىقىدۇ. تەمى قېرىق، تەبىىتى سوغاق. جىگەرنى يايرىتىش ئاشقازاننى تەڭشەش، ئوپكىنى ھوللەش، گوش ئوستۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ھەببۇلمۇلۇك (Semen crotonis 巴豆)

بۇ سۇتلۇك ئوتلار ئائىلىسى (Euphorbiaceae 大戟科) دىكى دەند دەرىخى (Croton tiglium L 巴豆树) نىڭ پىشقان ئۇرۇغى بولۇپ، دەند دەپمۇ ئاتىلىدۇ. سىچۇەن، فۇجىيەندىن كوپ چىقىدۇ. گۇاڭدۇڭ يۇننەن، گۇيجۇدىنمۇ چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، دەبىىتى ئىسسىق، كۆچلۈك زەھەرلىك! يىمىلىپ قالغان سوغاقلىقنى سۇركۇزۇش، بەلغەم بوشىتىپ سۇيۇقاۋقنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

هىندى ئۇسىمىسى (青黛 Indigo pulverata levis)

بۇ كىرىسىت گۈلۈكلەر ئائىلىسى (十字花科 Cruciferae) دىكى 大青 (Isatis oblongata De Candolle) ئىسىملىك ئۇسىمنىڭ غول، يوپۇرماقلىرىنىڭ پاراشۇگى. بورۇن ھىندىستان، ئىران قاتارلىق دولەتلەردىن كىرگەن. ھازىر جاڭسۇ، ئەنخۇي، جاڭشىلاردا ئوستۇرۇلمىدۇ. تەبىئى سوغاق، تەمى شورلۇق. بەدەندىكى ئىسسىقنى يانداۋۇپ، يالۇغنى قايتۇرۇش، زەھەرنى قايتۇرۇش، قاننى سوۋۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قالقانگۇل (黄芩 Radix Scutellariae)

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسى (唇形科 Labiatae) ددكى بايقال قالقانگۇلى (Scutellaria baicalensis Georgi) دىگەن ئۇسۇملۇك، جۇڭىيدا بۇنىڭ يىلتىزى ئىشلىتىلىدۇ. خىبىي ئىچكى موڭغۇل، شەندۇڭ، لياۋنىڭ، جىلىن، شەنشى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىئى سوغۇق، تەمى قېرىق، ھول ئىسسىقنى يانداۋۇپ، ئوپكىدىكى ئوت ئىسسىقنى ھايداش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كۇركۇم (郁金 Radix Curcumae)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسى (Zingiberaceae) دىكى زەرچىۋە (姜黄 Curcuma longaL) ۋە كۇركۇم (郁金 Curcumaaromatica Salisb) دىگەن ئىككى خىل ئۇسۇملۇكنىڭ تۇگۇنەك يىلتىزى سىچۇەن، فوجىيەن، جىيىجاڭ ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، تەبىئى زەخۇق. يالۇنى تارقىتىپ توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. قاننى سوۋۇتۇپ ئويۇغان قاننى تارقىتىدۇ.

ئەسكەرتىش: ① بەزى ئورۇنلاردا زەرچىۋە (姜黄) بىلەن

كۇركۇم (郁金) نى «سىرىق رەنجىۋىل» دەپ ئىشلىتىپ كەلمەكتە. ئەمەلىيەتتە (黄郁金) 姜黄 «زەرچىۋە» دىيىلىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ئۇرۇچۇقسىمان، ئىككى ئۇچى ئۇشلۇق، رەڭگى كۇلرەڭ سىرىق ياكى سۇس خورمارەڭ. كېسىلگەن يۈزى ئاچ سىرىق پاقىراق، زەنجىۋىل پۇرىغى چىقىپ تۇرىدۇ، كۇركۇمنىڭ شەكلى ئۇرچۇقسىمان سەل ياپىلاق، سەل ئېگىلىپ تۇرىدۇ، ئىككى ئۇچى دىقماق، كېسىلگەن يۈزى كۇلرەڭ قارا، پاقىراق، سىرتى قارامتۇل سېسىق پۇرىغى يوق، زەرچىۋەنىڭ تەسىرى كۇركۇمدىن ياخشىراق.

② بەزى ئورۇنلاردا بۇۋانە 乌头 نى «پارپا» دەپ ئىشلىتىپ كەلمەكتە. بۇۋانە زەھەرلىك؛ ئەمەلىيەتتە بۇنداق دەپ ئاتاش مۇۋاپىق ئەمەس.

③ كۇركۇم جەدۋار (زەردۋار) ئەمەس.

قاقىلە (Fructus Amomi Cardamomi 豆蔻)

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى قاقىلە

(AmomumcardamomumL. 白豆蔻)

دىگەن كوپ يىللىق سامان غوللۇق ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇتۇلغان مىۋىسى. جەنۇبى ئامېرىكىدىكى دولەتلەر ۋە ۋىيېتنام، تايلاند قاتارلىق دولەتلەردىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق. نەپىستى ئىسسىق. بەلىنى ماڭغۇزۇش، ئاشقازانىنى ئىسسىتىش، تاماق ھەزىم قىلىشقا يارداەم بېرىش، ھاراقنىڭ رەھىرىنى كېسىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قۇستە (Radix Saussureae 木香)

بۇ مۇرەككەپ گۇللۇكلەر ئائىلىسى (Compositae — 菊科) دىكى قۇستە (Saussurea Lappa Clarke — 木香) نىڭ ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى. ئاساسەن بۇنىنەندىن چىقىدۇ. تەمى قېرىغراق ئاچچىق، ئىسسىققا مايىل. يەلنى تارقىتىپ ئاغرىق توختىتىش، ئاش-

قازان ۋە تالنى ئىسسىتىپ ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قەلەمپۇر (Flos caryophylli 丁香)

بۇ 桃金娘科 (Myrtaceae) ئائىلىسىدىكى قەلەمپۇر دەرىخى (Eugenia caryophyllata Thunb 丁香) نىڭ قۇرۇتۇلغان غۇنچىسى بولۇپ، بۇ ئەركەك قەلەمپۇر (公丁香) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مالايا ئاراللىرى، ھىندۇنېزىيە ۋە شەرقىي ئافرىقىدىن چىقىدۇ. تەمى ئاچچىق، تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، ئاشقازاننى ئىسسىتىش، قۇسۇشنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قىزىل گىل (Bolus Rubra赤石脂)

بۇ — رەڭگى قىزىل، تەركىۋىدە كوپ مىقتاردا سۇ تۇتىدىغان كاۋالىن (高岭土) بولۇپ، ئاساسىي تەركىۋى $Al_2(HSiO_4)_2$ (كىرىمنى كىسلوتاسىنىڭ ئالىيۇمىنلىق تۇزى)، دولىتىمىزنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبى قىسىملىرىدىن كوپ چىقىدۇ. تەبىئىتى ئىسسىققا مايىل، نەمى قىرتاغراق تاتلىق، ئۇچەيدە ئوزۇقنى تۇتۇپ، ئىچ سۇرۇشنى توختىتىش، قان توختىتىش، يارىلارنى قورۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كورسەتكۇچلەر

1. ئۇيغۇرچە كورسەتكۇچ

ئا

ئابدىمىلىك ئۇرۇغى 554
ئابدىمىلىك يوپۇرمىغى 554
ئادىراسمان 543
ئادەتتىكى ئەمەن (ئوسۇملۇك ئىسمى) 410
ئاكتىنولىت (باشقا ئاتىلىشى) 472
ئالا كۆلۈك (ب) 544
ئالاچىپار قوڭغۇز (قوشۇمچە) 545
ئالا قوڭغۇز 544
ئالا تاۋبۇۋانىسى (ئۇ،ق) . . 331
ئالتۇن شاخ 184
ئالوي (ب) 102
ئالىسىقات (ئو) 479
ئالمىقات ئۇرۇغى 479
ئالمىقات يىلتىز پوستى 479
ئالتاي شەھدىنى (ئو) . . . 203
ئالتاي رەۋىنىسى (ئو ق) . . . 245
ئالتاي جەز بۇزارى (ئو) . . 415
ئالتاي مازاريونى (ئو) . . . 105
ئالتاي يۇلتۇز گۈلى (ئو) . . 99
ئاناز پوستى 507
ئاپتاپپەرەس 228
ئاپتاپپەرەس تەخسىسى 228
ئاپتاپپەرەس گۈلى 228
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى 228
ئاپتاپپەرەس پورى 228
ئاچچىق چاي (ب) 161
ئاچچىق چىچەك 273
ئاچچىق تاۋۇز 112
ئاچچىق تاۋۇز ئۇرۇغى . . . 112
ئاچچىق تاۋۇز شاپىغى 112
ئاچچىق تاۋۇز يىلتىز تالقىنى. 112
ئاچچىق ئەمەن 237
ئاچچىق ئۇرۇك مېغىزى . . . 88
ئارپا بىدىيان 326
ئارپا ئۇندۇرمىسى 492
ئارچا ئۇرۇغى 380
ئات قۇلاق 177
ئاۋست (ب) 194
ئاش كوكسى (ب) 63
ئازغان 519
ئاسىيا پاقا يوپۇرمىغى (ئو) . 257
ئاسىيا غاز ئوتى . 377
ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇ گۈل (ئو، ق) 111

ئاگات 566
ئایۇۋان مىۋىسى 325
ئاغىچە گوشى 340
ئاغىچە پىلىگى 340
ئاغىچە بوپۇرىمغى 340
ئاق باش ئوت 156
ئاق بوبو ئۇرۇغى (ب) . . . 318
ئاق لىگۇا (ئو) 94
ئاقسۇ كەتمراسى (ئو، ق) . . 435
ئاق تۇرۇپ ئۇرۇغى 318
ئاق شوپىگۇل (ب) 477
ئاق چۇغلۇق 477
ئاق ئۇزمە (ئو) 90
ئاق قىپىن (ئو) 191
ئاق قىپىن قوۋزىغى 191
ئاق قىچا ئۇرۇغى 123
ئاقسر فەرھا 504

ب

بادام 450
بال (ب) 485
بالا ھەمرىيى 454
بالدىرغان 66
باشاق مۇگگوزى 398
باتاناق 205
بەگگى دىۋانە (ب) 532
بەللۇت 521
بەيجۇ 438
بەيجۇ 54
بەھمەن 402
بىلمق گۇل (ق) 215
بىنەپشە 158
بىرىتانىيە قارا ئەندىزىنىڭ بەر
گوستى قىسمى 97
بىرىتانىيە قارا ئەندىزى . . . 97
بىرىنجاسىپ (ب) 410
بىسىلفاق 163
بىسىلفاق ئۇرۇغى 163
بىسىبايەج (ب) 185
بىمبە 497
بىمىش (ب) 329
بىپىمۇ 109
بىزو رۇلبەنجى (ب) 530
بۇدۇشقاق 289
بۇدۇشقاق ئۇرۇغى 289
بۇلدۇرگەن 213
بۇرى سامساق (ب) 457
بۇۋانە 329
بۇيا 229
بۇزۇن 354
بۇغا 468
بۇغا يۇمران مۇگگوزى 468
بۇغا قاتتىق مۇگگوزى 468
بۇغا مۇگگوز پىلىمى 468
بۇغا مۇگگوز قالدۇغى 468
بۇغا قەھرى 468
بۇغا پىپى 468
بۇغا ھامىلىسى 469
بۇغا قۇيرۇغى 469
بۇغا قىپىنى 469
بۇغا ئوت (ئو) 453
بۇغا تاپان 307
بۇغا ئوت پىلتىزى 453
بوز تىكەن 161

بوز ئات قۇيرىغى (ق) . . . 423
بوشۇك تەۋرەتتى (ب) 506

د

دالا چاي (ب) 207
داڭگۇي 474
داغال كاناپ (ب) 269
داغلىق تۇدارى (ئۇ، ق) . . 286
داغۇر داڭگۇيى (ئو) 54
درۇنەج ئەقرەبى 128
دېگىزدىيا 429
ددۇى پىچەك (ب) 461
دۇدارتسىيە 214
دۇخو 296
دۇگىبىيىمپىشىقاق ئوتى (ئو) . . 501
دولانە 496
دۇپ 521
دۇپ چىنىسى 521
دوردىلىق ئەگىلىك ئوت 366
دوردىلىق لەيلىگۇل 280
دوردىلىق غاردىقۇن (ئو) . . . 125
دوردىلىق گازۋان 118

ئې

ئېدىر غاز قانات ئوتى (ئو) . 315
ئېيىق ئوتى 179
ئېيىق تاپان 199
ئېيىق ئۇزۇم يوپۇرمىغى . . . 278
ئېيىق ئۇزۇمى 278
ئېيىق قۇلاق (ب) 383
ئېتىزلىق بوز تىكىنى (ئو، ق) 162
ئېتىزلىق قىردىق بوغۇمى . . . 401
ئېتىزلىق يوگىنىي (ئو) . . . 405

ف

فەرغانە سوغۇ گۈلى 110
فېشىر سوتلۇك ئوتى 121

گ

گىپىس (ب) 138
گۈلەمبىر 548
گۈز قوناق ئوندۇرمىسى (ب) 443
گۈگگۈرتلۇك گىيا (ب) . . 305
گۈگگۈرت 549
گۈلسامساق 116
گۈلياسمان 119
گۈلسىمەن (ب) 119
گۈلنەپشە (ب) 158
گۈلخەيرى (ب) 280
گۈلسۇرۇق (ب) 317
گۈل بىنەپشە (ب) 158
گۈزەل مىۋىلىك سۇتلۇك ئوت (ئو)
. 283

خ

خام بوۋانە 330
خام گەج 138
خام ئەگرى سۇناي 481
خىمىل گۈل (ب) 435
خىمىل دەستەك (ب) . . . 506
خىنە گۈل 363
خىنە گۈرۈغى 363

خىلەنشەن كەتىراسى (ئۇ، ق) 436
خەشەك نوخۇت (ب) 301
خىتمى (ب) 280
خەربىق (ب) 552
خوشاك (ب) 231
خەرددل، سەپىت (ب) 123
خرپە (ب) 155

ئى

ئىگىر 537
ئىچكى مۇگغۇل كەتىراسى 436
ئىلى سۇغۇ گۇلتى (ئۇ، ق) . 109
ئىلى كەتىراسى (ئۇ ق) . . 436
ئىلى گولەمبىرى (ئۇ) . . . 548
ئىلى قاغا تىرنىغى (ئۇ) . . 189
ئىلىك قېنى (ئۇ) 406
ئىنەك پىتى (ب) 554
ئىنچىكە يوپۇرماقلىق ھىك (ئو) 499
ئىنچىكەيوپۇرماقلىق كەۋرەك (ئۇ) 61
ئىنە بۇسۇلەب (ب) 164
ئىت ئۇزۇمى 164
ئىت ياغىنى 532
ئىت ياغىنى گۇلى 532
ئىت ياغىنى مىۋىسى 532
ئىت ياغىنى يوپۇرمىغى . . . 532
ئىت سىيگەك 570
ئىسپەغول 259
ئىشەك ئىگەن (ب) 388
ئىشەك قۇمۇچى 202
ئىشەك يېلىمى 429
ئىشلەنگەن بۇۋانە 329
ئىزمۇق 323
ئەگرى سۇناي 481
ئەفتىمۇن (ب) 461
ئەفسنتىن (ب) 237
ئەجۋائىن (ب) 325
ئەمەن 410
ئەنجىبار 169
ئەنجۇدان (ب) 499
ئەنجۇر 443
ئەگىلىك ئوت 238
ئەرمىدۇن قوۋزىغى 222
ئەرمىدۇن ئۇرۇغى 222
ئەتىرگۇل 366
ئەينۇلا 508
ئەينۇلا كومۇرى 508
ئەينولا قېقى 508
ئەۋفاردقۇن (ب) 207
ئىلانسىمان قامچا ئوت (ئو) . 169
ئىلان قاسرىغى (ب) 197
ئىلان پوستى 197
ئىلان تېرىسى (ب) 197

ج

جامكا 82
جاغجاق ئوت 192
جەمبىل 144
جەز بۇزار 415
جىن كىۋىزى 463
جىن شوخلىسى (ب) 164
جىن تاماكىسى (ب) 396
جىن چاتقىلى 370
جىنتىيانا 235
جىگجىي گۇل باشىغى . . . 64
جىگىجي گۇل 64

جىغان 525
جۇڭغار بوۋانىسى (ئو) . . . 329
جۇڭغاريەرمەدىگى (ئو) . . . 457
جۇڭگو داڭگۇيى (ئو) . . . 474
جۇڭگو ئىپىق تاپىنى (ئو) . 199
جۇڭگو سۇيۇن دەرىخى (ق) . 560
جۇڭگو سىرتق بوگىمىسى (ئو) 461
جۇڭگو چىنە گۈلى (ئو، ق) . 263
جۇگرۇشى 452
جۇسەي ئۇرۇغى (ب) . . . 467
جۇۋىنە 325
جۇزنەك 359
جۇيخۋا گۈل يوپۇرمىغى . . . 80
جۇيخۋا گۈلى 80
جۇجەم (ب) 90
جوخۇت 104

ك

كاكنەج 173
كالا ئوت تېشى (ب) 429
كالا قۇلاق 383
كامپا (ب) 294
كالتىست (ق) 561
كامچاتكا كوك مارالى (ئو) . 546
كاپكاپ (ب) 153
كاپىراس 472
كاسىنە 233
كاۋا ساپىغى 503
كاۋا ئۇرۇغى 503
كاككۇك گۈلى 153
كەكرى 183
كەندىر (ئو) 486
كەندىر ئۇرۇغى 486
كەندىر يوپۇرماقلىق چاقماق
(ئو) 309
كەك يوپۇرماقلىق بالدىرغان
(ئۇ، ق) 67
كەك يوپۇرماقلىق ھىكەن (ئو) 403
كەك يوپۇرماقلىق چاقماق
(ئو،ق) 311
كەك تارالغان ياۋا كوك پۇر-
چاق (ئو) 301
كەسلەنچۇك 120
كەپە 299
كەرمان 417
كەررەك (ق) 390
كەتمەن قوڭغۇز 351
كەترا 433
كەشنىز (ب) 63
كەۋرەك 61
كانىمىل تېشى 567
كىبىر (ب) 299
كىلىن تىلى (ب) 166
كىچىك خوخا 390
كىچىك يوپۇرماقلىق سۇزە (ئو) 85
كىرپە تېرىسى 517
كېۋەز 446
كېۋەز ئۇرۇغى 446
كېۋەز غوزا شاكىلى 446
كېۋەز يىلتىزى 446
كېۋەز ئانىسى 269
كېۋەز ئانىسى ئۇرۇغى . . . 269
كېۋەز ئانىسى يىلتىزى . . . 269
كىيىك ئوتى (ب) 144
كىيىك قۇيى 400
كىيىك ئالمىسى (ب) 399
كوك ئەمەن . . . . . 225·252
كوك كاۋا ئۇرۇغى 272

كوك كاۋا شۇپىگى 272
كوك ياڭاق پوستى 465
كوك شۇمبۇيا (ب) 460
كوك چىچەك (ب) 233
كوك سىغىز 282
كوك مارال 546
كولرەك ئەمەن 70
كۆلى ئارچا يوپۇرمىغى . . . 280
كوممىغولتاق ساقىلى 260
كورگەندەم (ب) 398
كويدۇرۇلگەن گەج 138
كوكۇيۇن 348
كۆدە ئۇرۇغى 467
كومۇش ئوت (ئو، ق) . . . 361
كوپ شاخلىق يۇلغۇن . . . 77

ل

لازا 555
لەپلەپ (ب) 405
لەيلىمگۇل 180
لەيلى ئۇرۇغى 180
لەيلى يىلتىزى 180
لەيلىمقازاق (ب) 535
لىمگۇا ئۇرۇغى 94
لىمگۇا ساپىغى 94
لىلىمگۇل (ب) 116
لىمپەكگۇل 357
لوپۇر كەندىرى 141
لوۋاسەي (ب) 189
لۇگەن قان تېمىرى (ئو، ق) 433
لۇگگۇ 510

م

ماگنىت تەشى 418
مالىنا 518
مامكاپ 153
مامسا (ئو، ق) 536
ماگدار 264
مازاردىۋن 105
مارال قۇلاق 552
مارجان شوخلا (ب) 164
مەر مەر تېشى (ب) 409
مەرزەنجۇش 104
مىك دۇانە يوپۇرمىغى . . . 530
مىك دۇانە (ئو) 530
مىك دۇانە ئۇرۇغى 530
مىك يوپۇرماق 551
مۇدەن گۇل (ئو) 249
مۇدەن يىلتىز پوستى 249
مۇندۇلاق (ب) 189
مۇنچاق قوراي 435
موردىقات (ب) 479
موزاي تېشى 274
موگغول ئەمىنى 225

ن

نامازشام گۇل (ب) 254
نانىخا (ب) 325
نەغەز گۇل 277
نەغەز گۇل يىلتىزى 277
نىلۇپەر 513
نىلۇپەر ئۇرۇغى 513
نىلۇپەر تۇرەلمە بېخى . . . 513
نىلۇپەر گۇل تېگى 513

نىلۇپەر گۈلى 513
نىلۇپەر ئاتىلىغى 513
نىلۇپەر يوپۇرمىغى 513
نىلۇپەر يوپۇرماق سېپى . . . 513
نىلۇپەر يىلتىزسىمان غولنىڭ
بوغۇمى 513
نىمام (ب) 127
نىگشا ئالقىتى (ئو،ق) . . . 481
نۇجىغاي (ب) 159
نۇشۇدۇر 564

ئو

ئوچاق چالمىسى 516
ئورال چۇچۇكبويىسى (ئو) . 448
ئوردان (ب) 378
ئوتتۇرا چاكاندا (ئو، ق) . . 53
ئورمان داڭگۇي (ئو) . . . 294
ئوسما (ئو) 151
ئوسما يىلتىزى 151
ئوسما يوپۇرمىغى 151
ئوتلاق رەيھىنى (ئو، ق) . . 128
ئوتلاق قاقرا تومشىغى (ئو) . 304
ئوغرى تىكەن 428
ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىر تىماق 176
ئوقيا يوپۇرماقلىق باۋا قوقان
گۈل (ئو، ق) 100

پ

پاخماق چىنە گۈل (ئو) 262
پاكار مىڭ دىۋانە (ئو، ق) . 531
پانوس ئوت (ئو) 308
پاپى (ب) 441
پاشا ئوتى 528
پاقا يوپۇرماق 257
پاقا چاناق (ب) 488
پاقا يوپۇرماق ئۇرۇغى 257
پاقا يوپۇرماق ئوتى 257
پاقالەش (ب) 194
پاقا ئوتى (ب) 82
پەربون 72
پىلە قۇرۇتى 425
پىلە قۇرۇت مايىغى 425
پىلىك ئوت 279
پىلپىلگۈل (ب) 189
پىننە 231
پىچان (ب) 175
پىچەكگۈل 444
پىچەكگۈل بىخى 444
پىستە 471
پىشىشىق گەگرى سۇناي . . . 481
پىۋا گۈلى (ب) 495
پىيزەك 342
پىر ژىۋالىسكى چاكاندىسى (ئو
ق) 54
پوپەكلىك تاش ئوت 241
پۇرمە (ب) 368
پۇرمە يوپۇرماقلىق ئات قولاق
(ئو) 177
پۇراقلىق دوخو 297
پوم (ب) 378

چ

چاكاندا 51

چاکاندا یىلتىزى 51
چاکا موغ 557
چامغۇر 69
چاچ كومۇر 387
چاڭخو 294
چاڭگىز (ب) 114
چار پاقا شىرىسى 547
چار پاقا تىرىسى 547
چار ئوت 161
چايسان 426
چاغىر چاي 101
چاھار پۇتى ئاسمانى (ب) . 428
چاققاق 309
چەيزە يىلتىزى 298
چەيزە غواى 298
چىگىت 446
چېتىن 114
چىچىرغان 525
چىلپايە 185
چىلان قوۋزىغى 440
چىنىگۇل 262
چىڭگىلىك 311
چىپار ئوت 181
چىركەي (ب) 272
چىشنە (ب) 352
چىغىرىتماق 175
چىغىرىتماق گۇلى (سۇسەر) . . 175
چىغىرىتماق يىلتىزى (ئىرسا) . . 175
چىغىرىتماق ئۇرۇغى 175
چۈەنچۈك 346
چۇكا دەرىخى 270
چوكا دەرەخ مىۋىسى 270
چوكا دەرەخ يىلتىز پوستى . . 270
چوگۇنگۇل (ب) 362
چول سوغۇ گۇلى (ئو،ق) . . 111
چول رەيھىنى 127
چۇلۇك (ئو) 512
چۇلۇك مىۋىسى 512
چۇلۇك يىلتىز پوستى 512
چۇپۇرشاك 400
چوغۇندان 285
چوك ئالا قوڭغۇز 545
چوك خوخا 388
چوك مىۋىسلىك چۇچۇكبۇيا
(ق) 450
چوك چىلان 440
چوك گۇللۇك لوپنۇر كەندىرى
(ئو) 142
چوك يوپۇرماقلىق بەھمەن
(ئو) 402
چوك يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن
(ئو) 222
چوك يوپۇرماقلىق ياۋا قوقان
گۇل (ئو، ق) 100
چوك يوپۇرماقلىق لويلا . . . 395
چوك يوپۇرماقلىق جىنتيانا . . 291
چۇقا 247
چۇغلۇق 477
چۇڭگۇن ئۇندۇرمىسى 493
چۇچۇكبۇيا 448

ر

رازىيانا (ب) 326
راسەن (ب) 322
راۋغاش 245
رەۋەن 213
روشەدگۇل 187
رويان 378
رۇگەن (ب) 243

س

سانجىق ئوت 226
سامساق 146
سازاك 423
سەئىتەر (ب) 144
سەللە گۈل 477
سەپرا ئوت يىلتىز پوستى . . 305
سەرخىس 195
سەۋزە ئۇرۇغى (ق) 502
سەبرە 102
سەبرە سۇقتۇرى 102
سىمىز ئوت 155
سىرتق چاي 207
سىرتق گۈللۈك ئىزمۇق (ئو) 323
سىرتق گۈللۈك قوڭغۇراق باش
(ق) 194
سىرتق گۈللۈك جىنتىيانا (ئو،
ق) 292
سىرتق ئوت (ب) 461
سىرتق چىچەك (ب) 328
سىرتق موم 485
سىرتق بۇيا (ب) 448
سىرتق قىچا ئۇرۇغى (ق) . . 125
سىرتق يوگەي 461
سىرتق گۈللۈك قاشقا بىدە . . . 234
سىرىس 414
سىرىس گۈل غۇنچىسى . . . 414
سىرىس قوۋزىقى 414
سىسىق ھىك (ب) 499
سىسىق سانجىق ئوت (ئو) . 226
سىسىق ئەمەس (ق) . . 225-254
سىسىق لويلا 569
سىمىرىيە ماھىرىسى (ئو) . . 264
سىمىرىيە مىك يوپۇرمىغى (ئو،
ق) 552
سىمىرىيە چىگگىلىگى (ئو) . 311
سىمىرىيە قارىغىيى (ئو) . 312
سىدە (ب) 251
سىلىق مۇدلىسىك چۇچۇكبۇيا
(ئو، ق) 449
سىلىيودا (ب) 542
سىماپ سولفات مەددىنى . . . 419
سىرسۇرۇخ 419
سىپىن چىچىگى 210
سىمىادان 71
سوكات 568
سوقا چىلان (ب) 440
سوغۇ گۈل 109
سۇلۇك 349
سۇ لازىسى (ب) 166
سۇمۇق (ب) 562
سۇمبۇل 412
سۇ بولدۇرگىنى 167
سۇك پىياز 68
سۇك پىياز ئىبقى 68
سۇك پىياز ئۇرۇغى 68
سوپۇن دەرەخ 558
سوپۇن دەرەخ تىكىنى 558
سوپۇن دەرەخ مىۋىسى . . . 558
سۇسىز شور 245
سۇ تىگەن (ب) 161
سۇ يالپۇزى 172
سۇغۇر ئوت (ب) 159
سۇ قامچا ئوتى 166
سۇغۇر سىسىق ئوتى (ب) . 432
سۇ قامچا ئوتى ئۇرۇغى . . . 166
سۇگەت 217

سۇسۇن جامكا (ئو، ق) . . 83
سوسۇن گۇلسلۇك ئىت يىاگمغى
(ئو، ق) 533
سۇزە 85
سۇتلۇك ئىوت 283
سۇت ئوت 153
ستالاكتىت 452

ت

تاجىگۇل 135
تاجىسگۇل ئۇرۇغى 135
تاجىلىق ئەمەن (ئو، ق) . . 225
تال (ب) 217
تالىك (ب) 282
تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوت . 205
تار يوپۇرماقلىق پەربون (ئو) 72
تاتلىق ئىورۇك مېغىزى (ق) 90
تىاۋار گۇل (ب) 180
تاۋۇز 275
تاۋۇز شوپىگى 275
تاۋۇز شاپاق ئېقى 275
تاۋۇز شورى 275
تىاۋۇزەك 308
تىاش پاتا قىپى 488
تاش ئىوت 241
تاش بۇرگۇن 206
تاش چىچىگى 473
تازىلانغان شور 245
تاغ بوز تىكىنى 161
تاغ دىنى 341
تاغ خوخىسى (ب) . . . 192
تاغ ئىت ئۇزۇمى 204
تاغ جىنتىيانسى (ئو، ق) . . 236
تاغ سەر سىۋىلى (ب) . . . 210
تاغ لەيلىسى 302
تاغ دۇلتۇز گۇلى (ئو، ق) . 100
تاغ قامچا ئىوتى (ئو، ق) . 170
تەبىمى مىىس 565
تەگگە يوپۇرماق گۇلى . . . 92
تەگگە يوپۇرماق (ئو) . . . 92
تەر تىز 107
تەرەنجىۋىل (ئو، ب) . . . 522
تەۋەككول چاي (ب) 203
تەسۋى قوناق 259
تىلقانات 171
تىانشان چېتىمنى (ئو) . . . 114
تىمىنە يىوپۇرماقلىق پاۋا ماش
(ئو) 128
تىزەك قوگغوزى (ب) . . . 561
توپىمن (ب) 305
توگە قۇلاق (ب) 243
توگە تاپان 538
توخىمى كاھو (ب) 374
توخا پۇرچاق (ب) 301
توخا تۇخۇمى 130
تىوخا تىاشلىغى ئىچكى پەردىسى (ب) 494
تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش
(ئو) 104
تۇلۇقچى قوگغۇز (ب) . . . 561
توم سىبرىق يوگەي (ئو، ق) . 462
توگگۇز تىبىرىغى (ب) . . . 342
توسغان ئوتى 384
توشقان كالپۇك 407
توشقان قۇلاق 451

توشقان زەددىگى 455
توغراق 200
تۇدارى (ق) 286
تۇخۇم سىرتق يېغى 130
توخۇم شاكسال پەردىسى . . . 130
تۇخۇم شاكلىسى 130
تۇخۇمەك 393
تۇخۇمەك گۇلى 393
تۇخۇمەك غۇنچىسى 393
تۇخۇمەك مىۋىسى 393
تۇخۇمەك يۇمران شېخى . . . 393
تۇخۇمەك يوپۇرمىغى 393
تومۇر تىكەن (ب) 428
تورسۇلداق 432
تۇتۇشقاق (ب) 75
تۇكچە ئوت (ب) 269
تۇكلۇك داڭگوي (ئو،ق) . . 297

ئۇ

ئۇلار 473
ئۇچار چاشقان مايىغى 335
ئۇچقات 148
ئۇرۇقلاتقان ئاق تۇرۇپ (ق) 318
ئۇسۇك ئۇرۇغى 374
ئۇزۇن تۇمشۇقلۇق يارماق گۇل . . 356

ۋ

ۋاك (ب) 532
ۋاسالغۇ 90
ۋەج 537

ش

شاپتۇل يوپۇرمىغى 333
شاپتۇل چېچىگى 333
شاپتۇل مېغىزى 333
شاپتۇل يېلىمى 333
شەپەرەك مايىغى 145
شەھدان 203
شەرق ماڭدارى (ئو،ق) . . . 265
شەرق قامچا ئوتى 372
شەيتان پوقى (ب) 525
شەمشات 188
شىبىس (ب) 328
شىنجاڭ بالدىرغىنى (ئو) . . 66
شىمال سېغىن چېچىگى (ئو) 210
شىنجاڭ ئەگلىك ئوتى (ئو) . 238
شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغى (ئو،ق) 354
شىنجاڭ قان تىمىرى (ئو) . . 432
شىنجاڭ ئارچىسى (ئو،ق) . 382
شىنجاڭ يىموساۋى (ئو) . . . 344
شىياڭدۇزا (ب) 458
شىغىلداق 487
شىزاڭ ئارىيىمىسى (ئو،ق) . . 240
شوخلەك (ب) 173
شورلۇق چىغىرىتمىغى 175
شۇمشا 458
شۇمبۇيا 460
شور 245

ي

يادا تاش 422
يالغان قاپاق (ب) 269
يالتمراق تاش (ب) 542
يالمان قۇلاق 391
يالپۇز 78
يالغان رەيهان 60
يانتاق (ئو) 522
يانتاق شىكىرى 522
ياڭاق 465
ياڭاق مىغىزى 465
ياڭاق شىخى 465
ياڭاق پاسلى 465
ياپچان (ب) 223
ياپىلاق غوللۇق پىيىزەك(ئو،ق) 343
ياچىۋەك تۇخۇمى 506
يارماق گۈل 356
ياتا تۇك (ب) 506
ياتما پاقا يوپۇرمىغى 259
ياتما جىنتمىيانا (ق) 236
ياتما قوتور ئوت 86
ياتما نىلوفەر 205
ياتما توشقان قۇلاق (ق) . . 451
ياۋا تاۋۇز (ب) 112
ياۋا سامساق 320
ياۋا كونجۇت 367
ياۋا قامچا گۈل (ئو،ق) . . 136
ياۋا زىرە (ب) 327
ياۋا كەشىمىر 261
ياۋا بىددىيان (ق) 327
ياۋا كوك پۇرچاق 301
ياۋا كوكنار (ب) 535
ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇغى . . . 267
ياۋا قۇلماق 215
ياۋا ماش 128
ياۋا ئەپىۋۇنگۈل 535
ياۋا خىنە (ئو،ق). 365
ياۋا گۈلسامساق (ئو) 116
ياۋا زاغون 534
ياۋرۇپا جۇزنىگى (ئو) . . . 359
ياپىلاق شۇمشىسى (ئو،ق) . . 302
ياز غازىگى 137
يەر باغىرى ئوت (ب) . . . 391
يەرلىك داڭگوي (ق) 467
يەر مەدىگى 457
يەر توزغىغى 396
يىمۇساۋ 344
يىمۇساۋ ئۇرۇغى 344
يىلپىز سوگىگى 293
يىمەك ئاكاتسىيىسى (ب) . . 414
يىمىشقاق ئوت 501
يىمىشقاق غاز تاپان ئوتى (ئو) 159
يىزىخو 211
يىزىخو ئەمىنى (ئو) 211
يۇلتۇز گۈل 99
يۇلغۇن. 77
يۇمىلاق بوپۇرماقلىق بۇغا تاپىنى (ئو) 307
يۇمىلاق يوپۇرماقلىق بوۋانە(ئو،ق)331
يۇمشاق مانگان مەدىنى . . . 209

يۇمغاقسۇت 63
يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى 63
يۇمغاقسۇت يىلتىزى 63
يونىمۇ 542
يوپۇرماقسىز ئىت سىيگەك . . 570
يۇغۇچ (ب) 340
يوگىمەچ 405

ز

زاراگزا چېچىگى 337
زاراگزا (ئو) 337
زەرشىك (ب) 219
زەمچە 562
زېسۇ 56
زېسۇ ئۇرۇغى 56
زېسۇ يوپۇرمىغى 56
زېسۇ غۇل - شېخى 56
زىچ غوللۇق ھىك (ق) . . . 501
زىرە (ق) 328
زىرىق 219
زۇفا 108
زۇلۇك (ب) 349

غ

غالچەك 527
غارىقۇن 125
غار - غار (ب) 173
غاز قانىتى ئوت 315
غاز ئوت 376
غاز تاپان ئوت 159
غول چېچى (ب) 360
غول يوگەيدىغان سىرتق چاي
(ئو) 207
غول ئورايدىغان چىگگىلىك . . 314
غولجان (ب) 499
غۇنچە ئۇزۇم 59

ھ

ھايۋانات سوگىگى 510
ھەر خىل يوپۇرماقلىق مەرزەنە
جوش (ق) 105
ھەرە ئوگىسى 540
ھەرە ھوكونىگى (ب) . . . 540
ھەپرەك 254
ھەسەل 485
ھەشقىپچەك 287
ھەشقىپچەك ئۇرۇغى . . . 287
ھەششەتول ھەجەل 109
ھەزىم ئىچىتقۇسى 491
ھىكەن سىپىرىغى 403
ھىندى نىلۇ پىرى 194
ھىك 499
ھىقىق 566
ھولبە (ب) 458
ھول ئەگىرى سۇناي 482
ھورمىل 543

ق

قامچا ئوت ئۇرۇغى 372
قانىمسە 494
قانتىمەر 432

قارا بۇيا (ب) 448
قارىياغاچ 251
قارىياغاچ قوۋزىغى 251
قارىياغاچ يوپۇرمىغى 251
قارىياغاچ پوستىگى 251
قارا چىكەتكە 272
قارا ئەنـدىز 322
قارا كوز بىدىيان 328
قارا قول بوۋانىسى (ئۇ،ق) . 331
قارا ئـۇرۇك 526
قارا قوغۇر 375
قارا قوغۇر يوپۇرماقلىق سانجىق
ئوت (ق) 227
قارا زىرىق (ئو) 219
قارىغاي 312
قارىغاي پۇتىغى 312
قارىغاي چېگى 312
قارىغاي يوپۇرمىغى 312
قارىغاي مۇىسى 312
قارىغاي مەرىزى (ب) . . . 125
قارىغـاي پوقىغى (ب) . . . 125
قارىـغان 368
قارىمۇق 362
قاتتىق ئۈكلۈك ئۈچقات (ئو) 148
قاتتىق تۈكلۈك بىنەپشە . . . 159
قاشقا بىدە 234
قاشلىق ئوت (ئو) 401
قاغا تىرنىغى 189
قاغا قامغىقى 214
قاغا جىگـدە 524
قاغا جىگـدە يىلتىز پوستى . 524
قاقرا تۇمشۇق 304
قىزىل گەچ 560
قىزىـل چوغلۇق 352
قىزىل يوپۇرماقلىق رەۋەن (ئو، ق) 245
قىزىل تومۇر مەددىنى 420
قىزىل تاسـما (ب) 266
قىـزىل دۇلانە (ئو) 496
قىزىل قۇلاق (ب) 173
قىزىل بىجەش 221
قىزىل مىۋىلىك شاقا قول . . 436
قىزىل قان تىمپەر (ب) . . . 457
قىزىل گـۈل 317
قىزىل بۇغداش 221
قىزىل قۇرۇت (ب) 423
قىزىلمۇچ (ب) 555
قىزىل بوياق (ب) 54
قىزىل مارال 408
قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن . . . 223
قىل يوپۇرماقلىق شىۋاق (ب) 223
قىرىق يوپۇرماق (ق) . . . 197
قىـرىق بۇغۇم 83
قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندا (ئو) 51
قىرىـقىز 75
قىرىقىز ئۇرۇغى 75
قىرىقىز يىلتىزى 75
قىرىقىز يوپۇرمىغى 75
قىرلىق پىندەك (ئو،ق) . . 344
قىرلىق پىيىزەك (ئو) . . . 342
قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق
(ئو) 320
قىسقا غوللۇق داڭگوي (ئو) . 296
قۇرالاي 335
قىغ قوڭغۇزى 561
قول يۇغۇچ (ب) 362
قۇ 177

قۇلماق 495
قۇندۇز ئىت 129
قوڭغۇراق گۈل 95
قوچاق قول 441
قۇرۇت ئىت 484
قوي كىزى ئوت 399
قومۇچ يىلتىزى 133
قومۇچ 133
قۇچقاچ تىل 266
قۇش قانات (ب) 195
قۇش ئىزى (ب) 473

ئو

ئىت 142

ئۇ

ئۇرگىنەك 169
ئۇچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان
(ئو،قو) 161
ئۇشنە 188
ئۇزمە 90
ئۇزمە يىلتىزىنىڭ ئاق پوستى 90
ئۇزمە يوپۇرمىغى 90
ئۇزمە شىپىخى 90
ئۇزمە مىۋىسى 90

2. داۋالاش كورسەتكۈچ

1. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش.

پاشا ـ قۇرۇتلارنى ئىسلاپ ئولتۇرۇش (505) (553) (569)
(570)
تارقىلۇچان زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىش (58) (527)
قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش (151) (196) (240)
تارقىلۇچان سېكە پەردە يالىلۇغنىڭ ئالدىنى ئېلىش (196)

2. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى داۋالاش

تارقىلۇچان زۇكام (68) (78) (139) (152) (196)
قىزىل (59) (63) (68) (76) (78) (79) (134) (240)
(303)
قۇلاق ئاستى بەز يالىلۇغى (152) (195) (196) (198)
(423) (427)
«ب» تىپتىكى سېكە يالىلۇغى (196)
ئوتكۇر جىگەر يالىلۇغى (73) (94) (119) (142) (143)
(152) (170) (208) (224) (347)

سوزۇلما جەگەر يالـلۇغى (89) (94) (143) (200) (208)
(343) (373)
سىرىق چۇشۇش تىپىدىكى جىگەر ياللۇغى (143) (162) (170)
(176) (200) (217) (224) (233)
بوغما (152)
كـوكيوتەل (120) (128) (143) (174) (185) (340)
(382)
تولغاق (63) (119) (143) (146) (155) (157) (160)
(165) (167) (168) (170) (171) (174)
(192) (212) (215) (220) (221) (223)
(226) (231) (304) (320) (323) (377)
(478) (486) (509) (514) (521) (523)
(528)
ئاميۇبالمق تولغاق (157) (231)
بەزگەك (200) (235) (500)
قاتما (553)
ئوتكۇر يۇقۇملۇق كىسەللىكلەردىكى يۇقۇرى قىزىتما (430)
سازاكسىمان مەددە كىسىلى (103) (467) (508)
تو - تو قۇرۇت كىسىلى (217) (267) (502) (508)
پىچان قۇرۇت كىسىلى (377) (503)
كىزىك (174)

3 . ئىچكى كىسەللىكلەر

(1) نەپەس شىتۇكى

زۇكام (65) (52) (58) (60) (62) (67) (71) (72)
(73) (76) (79) (80) (82) (106) (184)

ئوتكۇر كانايچە ياللۇغى (58) (96) (103) (106) (108)
(110) (117) (182) (480)

سوزۇلما كانايچە ياللۇغى (92) (93) (94) (96) (98)
(100) (105) (107) (110) (113) (131)
(165) (189) (215) (233) (281) (286)
(465)

كانايچىلەرنىڭ كېڭىيىشى (117) (134) (286)

زىقىق (52) (53) (103) (108) (115) (120) (124)
(129) (319) (424) (447) (455) (533)
(547)

ئوپكە ياللۇغى (52) (149) (160) (215) (248)

ئوپكە يىرىڭلىق ئىششىغى (99) (134) (149) (415)

سىرغىتمىلىق كوكىرەك پەردە ياللۇغى (150) (284) (286)
(441)

ئىسسىق ئوتۇش (58) (232) (276) (559)

يوتەل (76) (87) (89) (94) (98) (117) (124) (126)
(192) (206) (447)

ئوپكە سىلى (93) (94) (115) (138) (172) (182)
(216) (242) (292) (313) (480) (483)
(488) (455) (437) (389)

قان توكۇرۇش (99) (117) (160) (173) (307) (377)
(379) (389) (408) (409) (485) (488)
(490) (508)

ئوزلۇگمدىن تەرلەش، ئوغرى تەر (53) (253) (467) (478)
(520)
بېقىن ئاغرىش (342)

(2) ھەزىم قىلىش شىتۇڭى

ئوتكۇر ئاشقازان - ئۇچەي يالىلۇغى (232)
ئاشقازان ئاغرىش، قۇساق ئاغرىش (67) (106) (126) (164)
(181) (201) (223) (230) (336) (524)
(577) (509) (459) (447)
سوزۇلما ئاشقازان يالىلۇغى، قوساق كوپۈش (142) (212) (318)
(319) (325) (492) (493) (500) (538)
ھەزىم قىلىش ناچارلىغى (212) (216) (326) (373) (439)
(525)
ئاشقازان نېرۋ پائالىيىتىنىڭ بۇزۇلۇشى (98) (318)
ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسى (56) (110) (130)
(131) (312) (381) (439) (465)
قۇسۇش، كۆڭۈل ئاينىش (473) (449) (516) (508)
(58) (421) (526)
قان قۇسۇش (139) (160) (173) (244) (250) (377)
(381) (387) (389) (394) (404) (408)
قەۋزىيەت (103) (178) (181) (246) (288) (456)
(460) (465) (486) (487)
ئىچ ئۆرۈش (102) (186) (258) (259) (262) (440)
(445) (462) (463) (498) (514) (516)
(524) (534)

ئۇچەي يالۇغى (136)(155)(160)(167)(170)
(186)(220)(226)(228)(244)(304)
(392)(521)
بوۋاسىر (81)(267)(385)(394)(444)(512)(517)
(541)
سوڭى چىقمىش (84)(521)(527)(531)
جىگەر قېتىش، قوساققا سۇ يىغىلىش (56)(92)(94)(273)
(286)(288)(525)
ئوت يول تېشى (225)
ئوت يولىدىكى سازاڭسىمان مەددە كېسىلى (267)(509)
ئوتكۇر ئوت خالتا يالۇغى (225)
ئوتكۇر ئاشقازان ئاستى بەز يالۇغى (73)
سوقۇر ئۇچەي (145)(162)(244)(250)(385)
ئۇچەي توسۇلۇش (319)

(3) قان ۋە قان ئايلىنىش شىتۇڭى

قان ئازلىق (377)(433)(437)(470)(476)(482)
(485)
قايتا ئىشلىنىشى توسقۇنلۇققا ئۇچراش خاراكتېرلىك قان ئازلىق
(178)(470)(483)
قان پلاستىنكىلىرىنىڭ ئازىيىشىدىن بولغان سوسۇن داغ
(178)(240)(394)
سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان سوسۇن داغ (240)
(440)
ئاق قان كېسىلى (178)
قان ترومبوسى خاراكتېرلىك تومۇر يالۇغى (248)
رېۋماتىزىملىق يۇرەك كېسىلى (416)

يوقۇرى قان بىسىم (81) (92) (137) (138) (143) (228)
(276) (345) (358) (369) (394) (401)
(478) (480) (529)

(4) سۇيدۇك چىقىرىش شىتۇڭى

ئوتكۇر بورەك ياللۇغى (61) (126) (165) (258) (260)
(262) (276) (280) (286) (345)
سۇزۇلما بورەك ياللۇغى (260) (271) (272) (288) (401)
ئىششىق (183) (360) (435) (498) (554)
دۇۋساق يالىلۇغى (165) (258) (263) (265) (266)
(268)
سۇيدۇك يول ياللۇغى (119) (186) (229) (258) (263)
(266) (268) (270) (277)
قان سىيىش (136) (381) (391) (509) (389)
سۇيدۇك يول تېشى (126) (181) (258) (282) (316)
(466)
سوزنەك (207)
سىغىلىس (207)
سۇتسىمان سىيىش (228) (334) (401)
سوزۇلما خاراكتىرلىك مېزى بەز ياللۇغى (165) (255)
ئۇرۇقدان غىلاپ پەردىسىگە سۇ يىغىلىش (327)
پات - پات سىيىش (518) (520)
سىيگەك (467) (507) (511) (520)
ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىق (456) (460) (469) (472)
(474) (480) (485) (519) (542)
ئىھتىلام (68) (446) (455) (457) (458) (466)

(517) (514) (511) (507) (485) (469)
(520)(519)

(5) ئىچكى ئاجراتمىلار شىتۇڭى

پوقاق (76) (217)
شىكەر سىيىش كېسىلى (195)(445)(480)(483)

(6) ھەركەت شىتۇڭى

ئوتكۇر رېۋماتىزىملىق بوغۇم يالـلۇغى (62)(186)(290)
(295) (300) (301) (304) (309) (556)
(554)(373)(369)(330)(331)
سوزۇلما رېۋماتىزىملىق بـوغۇم يالـلۇغـى (126)(164)(218)
(292) (293) (297) (298) (364) (307)
(301)(300)
رېۋماتىزىملىق بەل - پۇت ئاغرىش (52)(68)(92)(168)
(474)(533)
مۇپاسىل (216)(238)(371)
ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىش (295)(533)
ئـاجىزلىق ۋە زەخىملىنىشتىن بـولغان بـەل - پـۇت ئاغـرىشلار
(168)(173)(297)(358)
چوڭ سوئەك بوغۇملىرى كېسىلى (338)(358)

(7) نېرۋ شىتۇڭى

باش ئاغرىش (55)
باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش (55)(62)(65)(67)(347)
(427)
نېرۋ ئـاجىزلىق (92)(117)(142)(223)(252)(313)
(381) (413) (415) (416) (454) (500)
(537)(511)

همستېرىيە (449)
تۇتقاقلىق (120) (130) (423) (426) (563)
تارتمشش (170) (179) (430)
ئېغىز - كوزنىڭ مايماق كېتىشى (353) (426)
ياتا پالەچ (326) (353) (427)
قوۋۇرغا ئارىلىق نېرۋ ئاغرىش (323) (340)

(8) زەھەرلىنىش

زەھەرلىك نەرسىلەرنى خاتا يېيىش (95)
زەھەرلىك ئىلان چېقىش (86) (185) (187) (189) (208)
(212) (310) (552)
ئالا قۇڭغۇز بىلەن زەھەرلىنىش (253)

4. تاشقى كېسەللىكلەر

ئاياق قاپىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش (62)
ئۇششۇكنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش (486) (556)
سىرتقى يارىلىنىشتىن قاناش (103) (119) (306)
كويۇك (131) (229) (240) (244) (252) (309)
(385) (386) (405)
قايرىلىش ۋە سوقۇلۇش (555)
بەل چىم بولۇش ۋە سانجىق تۇرۇش (374)
يىقىلىپ - ئۇرۇلۇپ زەخملىنىش (165) (168) (178) (185)
(211) (302) (334) (342) (349) (551)
سۇنۇق (251) (374) (524)
پۇتتىكى جاراھەتلەر (392)
سەينەك (165) (168) (185) (186) (202) (546)

غەلۋەرەك (56) (68) (152) (154) (156) (162) (165)
(168) (182) (183) (187) (190) (193)
(202) (371) (389) (435)
قاداق (397) (464)
چاقا ـ جاراھەتلەر ئىششىپ زەھەرلەش (382) (384)
گەدەندىكى تۈك خالتا ياللۇغى (156) (480)
دولىغا چىققان چاقىلار (95)
چاقا ـ جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزى ئوزۇنغىچە يۇتمەسلىك (568)
چىقان (81) (149) (154) (156) (159) (178) (181)
(183) (193) (218) (230) (238) (559)
لىمفا كانال ياللۇغى (159) (204)
لىمفا سىلىق (120) (122) (138) (157) (190) (201)
(207) (217) (248) (365) (373) (554)
(559)

5. تېرە كېسەللىكلىرى

ھول تەمرەتكە (131) (143) (167) (230) (238) (315)
(550)
شاپاق يارىسى (89) (178) (218) (394) (550) (563)
(568)
بەدەن تەمرەتكىسى (172) (298) (553)
نېرۋ خاراكتىرلىك تېرە ياللۇغى (131) (466) (545) (550)
ئېشەك يىمى (يەل تاشما) (62) (65) (82) (167) (148)
(212) (268) (310) (429) (542)
تېرەقچىتمىسى (78) (124) (205) (271) (306)
بەلۋاغسىمان قوقاق (268) (374) (421)
تەڭگىلىك تەمرەتكە، (157) (200) (545)
باش تەمرەتكىسى (178) (466) (553)

قوتۇر (200) (230) (253) (271) (306) (550)
قارا تەمرەتكە (پىللاگىرا) (69)
ئاياق تەمرەتكىسى (227) (232) (437) (570)
ئاق كىسەل (ئالاپىسى) (464)
دانىخورەك (67) (548)
چاچ چۇشۇش (347) (487)
فول تەمرەتكىسى (232)
سوگەل، مەك (84)

6. ئايالـلار كىسەللىكلىرى

هىيىز تەكشەلمەسلىك (208) (304) (318) (345) (346)
(360) (361) (367) (375) (447) (475)
(482) (490)
ئاغرىتىپ كېلىدىغان هىيىز (173) (229) (324) (336) (338)
(342) (354) (404) (475)
هىيىز كەلمەسلىك (72) (172) (250) (303) (334) (336)
(337) (343) (358) (360) (397) (371)
(379) (435)
تەتۇر هىيىز (467)
هىيىزنىڭ زىيادە كېلىشى ۋە بالا ياتقۇنىڭ پائالىيەتچان قانىشى
(130) (136) (176) (178) (196) (229)
(375) (381) (385) (389) (391) (394)
(411) (404) (447) (478) (490) (516)
(517)
ئاق خۇننىڭ تىرىپ كېلىشى (56) (119) (156) (157)
(181) (324) (354) (508) (512) (516)
(550)

هامىلدارلىق قۇسۇشى (516)
هامىلدارلىق يۇقۇرى قان بېسىم (124)
بويىدىن ئاجراشنىڭ دەسلەپكى بەلگىسى (440) (462)
ئادەتلەنگەن بويىدىن ئاجراش (504)
توغۇتتىن كېيىن قورساق ئاغرىش (336) (348) (497)
بالا ھەمرىيى چۈشمەسلىك (303) (358)
تۇغۇتتىن كېيىن ئاستى قۇرۇماسلىق (371)
تۇغۇتنى تېزلىتىش (555)
تۇغۇت قېزىتمىسى (348)
داس بوشلۇغى ياللۇغى (218)
بالىياتقۇ توۋەنلەپ كېتىش (306) (447) (521) (555)
(563)
ئاددى خاراكتىرلىك بالا ياتقۇ ياللۇغى (218)
جىنسى يولنىڭ تامچە قۇرۇتى (89)
سۈت، يېتىشمەسلىك (202) (392) (447)
سۈت چۈشمەسلىك (113) (270) (340) (363) (503)
سۈتنىڭ سوغۇلۇپ كېتىشى (193)
سۈت بەز ياللۇغى (68) (76) (113) (149) (154)
(159) (183) (192) (278) (281) (354)
(363) (365) (470) (504) (541)
هامىلدارلىقتىن ساقلىنىش (83)

7. بالىلار كېسەللىكلىرى

كاناي ياللۇغى (110)
ئوپكە ياللۇغى (288) (483)

چۇچۇش (206) (425)
هەزىم قىلىش ناچارلىغى (103) (167) (368) (461)
(494) (497)
راخىت (86)
بالىلار پالىچى (365)
سىيگەك (68) (462) (464) (494) (519)
بالىلار چۇقۇقى (124) (327) (459)
ئاق سولا (سۇت قېتى) (298)
باش - يۈز قىسمىدىكى چاقىلار، بۇۋاق هول تەمرەتكىسى (198)
(430) (503)

8 . بەش ئەزا بولۇم كېسەللىكلىرى

كوز قاپاق جىيەكلىرىنىڭ يالىلۇغى، يىڭنە ئاسقۇ (154) (198)
(223) (394)
كوز بىرىكتۇرگۇچى پەردە يالىلۇغى (81) (84) (91) (164)
(179) (186) (187) (204) (227) (244)
(345) (373) (429) (135)
تراخوما (84)
كوز مۇڭگۇز پەردىسىنىڭ بۇلۇتلىشىپ قېلىشى (429)
كوز مۇڭگۇز پەردە يالىلۇغى (84)
كوز چىڭىتقۇچى پەردە يالىلۇغى (137)
كوز قارىچۇغىنىڭ تارىيىش، كىسىلى (136)
نامازشام قارغۇسى (146) (200) (313)
ئورتا قۇلاق يالىلۇغى (131) (204) (466) (483)

قۇلاققا قۇرۇت ـ هاشاراتلەر كىرىپ قېلىش (468)
بۇرۇن قاناش (65) (136) (139) (178) (244) (250)
(253) (377) (379) (381) (387) (389)
(391) (402) (408) (467) (516)
سوزۇلما بۇرۇن ياللۇغى (290)
پىشانە سوڭەك كاۋىگىنىڭ ياللۇغى (170)
سەزگۈرلىگى ئېشىپ كېتىشتىن بولغان بۇرۇن ياللۇغى (250)
قىزىل بۇرۇن (338)
گال ـ تاماق ياللۇغى (126) (128) (218)
بادامسىمان بەز ياللۇغى (96) (154) (174) (184) (204)
(211) (215) (218) (227) (248) (397)
(470) (508)
ئۇنى پۇتۇش (131) (251) (319) (338)
چىش ئاغرىش (103) (200) (201) (290) (483) (523)
(531) (541) (547) (549)
ئېغىز ـ تىلدىكى يارىلار (227) (276) (486)

9. راك

قىزىل ئوڭگەچ راكى (قىلتاماق) (165) (365) (466) (509)
(554)
ئاشقازان راكى (165) (466)
جىگەر راكى (509)
ئۆت [illegible] راكى (509)
بالىياتقۇ بويۇنىنىڭ راكى، بالىياتقۇ راكى (221) (334)
(403)

خەنزۇچە كورسەتكۇچ

（汉文索引）

1 بىخۇالىقلار

一枝黄花 (184)
一枝蒿 (211)

2 بىخۇالىقلار

九节菖蒲 (414)
丁香 (610)

3 بىخۇالىقلار

大叶白蜡树 (222)
大叶矾松 (401)
大叶秦艽 (291)
大叶橐吾 (100)
大叶藜 (394)
大口静灰球 (395)
大枣 (439)
大黄 (243)
大葱 (68)
大戟 (283)
大蓟 (387)
大蒜 (146)
大青叶 (151)
大花罗布麻 (142)
大头麦角菌 (397)
大菟丝子 (461)
大麻 (485)
大虎背芫青 (544)
大红藤 (581)
土三七 (407)
土大黄 (177)
土木香 (322)
土鳖虫 (351)
土当归 (475)
土荆芥 (568)
土茯苓 (599)
马蔺 (175)
马蔺子 (175)
马蔺花 (175)
马蔺根 (175)
马先蒿 (315)
马尾黄莲 (226)
马宝 (421)
马齿苋 (155)
马勃 (395)
马钱子 (586)
小连翘 (207)
小叶薄荷 (85)
小回香 (326)
小根蒜 (320)
小回回蒜 (199)
小蓟 (389)
小鼯鼠 (335)
小蓬 (206)
千屈菜 (526)
千叶蓍 (550)
千里光 (187)
千日红 (119)
山羊血 (405)
山药 (443)
山姜黄 (332)
山豆根 (595)
山茱萸 (601)
川芎 (346)
川楝子 (571)
卫矛 (370)
飞燕草 (547)

木瓜 (586)
木通 265 (590)
木蝴蝶 (607)
木贼 (83)
木香 51 (609)
木贼麻黄 (53)
中麻黄 (53)
中国皂荚 (559)
贝母 (109)
水酸模 (178)
水龙骨 (185)
水金凤 (365)
水苦荬 (172)
水杨梅 (167)
水菖蒲 (536)
水蛭 (349)
水红花子 (371)
分心木 (464)
牛皮消 (311)
牛至 (144)
牛黄 (428)
牛蒡 (75)
牛蒡子 (75)
牛蒡叶 (75)
牛蒡根 (75)
牛膝 (357)
凤眼草 (511)
凤仙花 (363)
凤藤 (579)
凤凰衣 (130)
长筒活血丹 (356)
内蒙黄芪 (435)
丹参 (594)
毛蕊枸杞 (478)
飞廉 (389)
广布野豌豆 (301)
女贞 (575)
女贞子 (575)

4 بخور العقار

火绒草 (279)
火麻仁 (485)
方解石 (560)
天山花楸 (114)
天仙子 (576)
天麻 (598)
天竺桂 (576)
天门冬 (590)
天花粉 (112)
天南星 (593)
王不留行 (362)
云母 (541)
云杉 (188)
无花果 (442)
无叶毒藜 (569)
无叶假木贼 (569)
无名异 (209)
五倍子 (585)
五灵脂 (335)
五味子 (601)
太子参 (579)
升麻 (603)
公丁香 (610)
瓦松 (398)
车前草 (257)
车前 (257)
车前子 (257)

龙胆 (235)
甘草 (447)
甘遂 (578)
皮硝 (245)
艾 (409)
白梨瓜 (94)
白矾 (561)
白术 (437)
白花油麻藤 (583)
白蜡树子 (222)
白头翁 (156)
白及 (597)
白芍 (476)
白茅 (573)
白茅根 (573)
白芷 (54)
白芥子 (123)
白屈菜 (533)
白桦皮 (191)
白鲜皮 (305)
白硇砂 (563)
白果 (573)
白豆蔻 (609)
白马尾 (422)
白附子 (572)
冬瓜子 (272)
冬瓜皮 (272)
冬葵子 (269)
冬虫夏草 (483)
丝瓜络 (340)
丝瓜叶 (340)
丝瓜藤 (340)
丝石竹 (241)
瓜蒌 (112)
毛果芍药 (352)
毛谷精草 (578)
毛蕊花 (383)
毛当归 (297)
毛牵牛 (287)
反枝苋 (136)
月季花 (366)
乌贼骨 (585)
乌梅 (507)
乌梅肉 (507)
手掌参 (440)
巴旦杏 (449)
巴豆 (607)
巴戟天 (571)

5 بسخوالبقلار

玄明粉 (245)
玄参 (247)
平卧糙草 (86)
平车前 (259)
东方蓼 (371)
东方铁线莲 (265)
东北黄芪 (435)
玉米须 (260)
玉竹 437 (601)
石竹 (263)
石花 (472)
石决明 (597)
石榴皮 (506)
石菖蒲 (598)
龙芽草 (376)
龙脑香 (574)
龙骨 (509)
龙葵 (164)

地枯蒌 (318)
地黄 (480)
地榆 (384)
地锦草 (390)
老鸦瓣 (189)
老鹳草 (304)
老鼠瓜 (299)
列当 (459)
百部 (573)
百合 (116)
百里香 (127)
芒硝 (245)
耳蕨 (197)
防己 (605)
当归 (473)
光甘草 (448)
光慈姑 (189)
肉桂 575 (576)
肉桂子 (575)
肉豆蔻 (584)
肉豆蔻树 (584)
伊贝母 (109)
伊犁飞燕草 (547)
血竭 (591)
血余炭 (386)
向日葵 (228)
红叶大黄 (245)
红花 (337)
红门兰 (441)
红苋菜 (221)
红藤 (581)
红升丹 (581)
伏龙肝 (515)
合欢 (413)
瓜蒌仁 (112)
瓜蒌皮 (112)
仙茅 (603)
仙鹤草 (376)
台尔台孜 (107)
辽山楂 (495)
辽细辛 (571)
四点虎背芫青 (544)
半夏 (572)
代代红 (583)
宁夏枸杞 (480)
北方点地梅 (210)
田旋花 (404)
生地 (480)
生石膏 (138)

6 بخور العقار

问荆 (400)
防风 (61)
西瓜 (275)
西瓜皮 (275)
西瓜霜 (275)
西瓜翠 (275)
西河柳 (77)
西北利亚牛皮消 (311)
西北利亚松 (312)
西北利亚蓍 (551)
西北利亚赛铁线莲 (264)
地龙 (422)
地衣 (472)
地瓜儿苗 (359)
地肤子 (267)
地骨皮 (478)

苏梗 (56)
花葱 (129)
花楸 (114)
花蕊石 (408)
诃子 (596)
麦芽 (491)
麦冬 (589)
麦角 (397)
没药 (590)
阿勒泰银莲花 (414)
阿勒泰金莲花 (203)
阿勒泰大黄 (245)
阿勒泰紫苑 (99)
阿勒泰瑞香 (105)
阿克苏黄芪 (434)
阿育魏实 (325)
阿里红 (125)
阿胶 (488)
阿魏 (498)
阿月浑子 (470)
苍术 (595)
苍耳子 (289)
苍耳苷 (291)
芦荟 (102)
芦根 (133)
芦苇 (134)
芦荟汁 (102)
芫荽 (63)
芫荽子 (63)
芫荽根 (63)
芫花 (585)
连翘 (587)
鸡血藤 (583)
鸡内金 (493)
合欢皮 (413)
合欢花 (413)
合叶子 (527)
合掌消 (314)
全蝎 (425)
全叶青兰 (104)
吐根 (128)
朱砂 (418)
华细辛 (571)
华钩藤 (579)
冰片 (574)
决明子 (592)
多枝柽柳 (77)
多德草 (214)
多根乌头 (331)
异叶青兰 (105)
自然铜 (564)
阳起石 (471)
亚麻子车前 (259)

7 نخوالبقلا

补血草 (401)
补骨脂 (462)
谷精草 (578)
谷芽 (492)
赤芍 (352)
赤石脂 (610)
沙枣 (523)
沙枣根皮 (523)
沙棘 (524)
沙参 (486)
远志 (416)
苏子 (56)
苏叶 (56)

苦杏仁 (88)
苦葶苈 (285)
苦艾 (237)
苦蒿 (183)
苦参 (586)
茄子杆 (298)
茄子根 (298)
松 (312)
松节 (312)
松针 (312)
松花粉 (312)
松塔 (312)
松萝 (188)
轮贝母 (111)
青龙衣 (464)
青木香 (600)
青蒿 225 (252)
青兰 (104)
青黛 (608)
青箱子 (135)
披针叶黄花 (128)
板兰根 (151)
玫瑰花 (317)
罗布麻 (141)
吴茱萸 (599)
岩白菜 (101)
岩黄芪 (434)
岩浆岩 (417)
虎背芫青 (543)
败酱草 161 (164)
细辛 (571)
细叶防风 (61)
细叶阿魏 (498)
鸡冠花 (135)
鸡蛋 (130)
牡蛎 (589)
牡丹皮 (249)
芡实 (594)
皂荚 (557)
皂角刺 (557)
圆叶鹿蹄草 (307)
园叶乌头 (331)
旱莲草 (580)
玛瑙 (565)
使君子 (593)
近缘黄芪 (432)
陈皮 (592)
龟板 (487)
辛夷 (590)
孜然 (328)
延胡索 (341)
直立百部 (573)
杜仲 (576)
条桂 (575)
豆蔻 (609)

8 بخور البقلار

泽兰 (359)
泽泻 (261)
夜明砂 (145)
羌活 (294)
刺糖 (521)
刺猬皮 (516)
刺毛忍冬 (148)
苦豆子 (229)
苦楝子 (571)

活血丹 (356)
姜 (606)
姜黄 (605)
荆三棱 (342)
荆芥 (64)
荆芥穗 (64)
牵牛子 (287)
南瓜子 (502)
南瓜蒂 (502)
南鹤虱 (501)
草乌 (329)
草地老鹳草 (304)
草豆蔻 (605)
草木樨 (234)
草莓 (213)
药用层孔菌 (125)
药用倒提壶 (118)
药蜀葵 (280)
贺兰山黄芪 (435)
茵陈 (223)
枸杞子 (478)
骆驼蓬 (542)
骆驼蹄草 (537)
胡萝卜子 (501)
胡芦巴 (457)
胡黄莲 (582)
胡杨 (200)
柿蒂 (134)
柳树 (217)
柳穿鱼 (215)
茜草 (378)
荨麻 (309)
荠菜 (399)
细叶乌头 (331)
侧金盏花 (273)
侧柏叶 (380)
侧柏仁 (380)
金沸草 (97)
金银花 (148)
金莲花 (203)
鱼腥草 (604)
委陵菜 (159)
苣荬菜 (161)
郁金 (608)
郁李仁 (570)
枫实 (588)
枇杷叶 (591)
知母 (583)
乳香 (589)
炉甘石 (566)
昆布 (580)
贯叶金丝桃 (207)
贯众 (195)
兔耳草 (450)
兔唇花 (406)
变质岩 (417)
枣树皮 (439)
忽布 (494)
佛手 (577)
佛手柑 (577)

9 بخور البقلار

神曲 (490)
神香草 (108)
洋金花 (531)
洋槐 (394)

穿山甲 (594)
荇菜 (194)
珍珠透骨草 (366)
疣皮桦 (191)
射干 (591)
钟乳石 (451)
总状藜 (568)
枳壳 (583)

بخوالنقلار 10

宽叶蒿本 (67)
宽叶阿魏 (500)
宽叶荨麻 (310)
宽叶香蒲 (402)
益智 (604)
益母草 (344)
拳参 (169)
浮海石 (577)
浮萍 (82)
准噶尔锁阳 (456)
准噶尔乌头 (329)
海风藤 (579)
海带 (580)
海罂粟 (535)
海螵蛸 (585)
莲 (512)
莲子 (512)
莲子心 (512)
莲房 (512)
莲须 (512)
莱菔子 (318)
桑 (90)
桑白皮 (90)
欧绵马 (195)
荛蔚子 (344)
虻虫 (348)
韭菜子 (466)
胆汁 (142)
胎盘 (453)
香薷 (60)
香独活 (297)
香附 (297)
香堇 (158)
香唐松草 (226)
急性子 (363)
独活 (296)
独角莲 (572)
复盆子 (517)
毒芹 (567)
梅片 (574)
钩藤 (579)
孩儿参 (579)
厚朴 (581)
威灵仙 (584)
络石藤 (587)
秋水仙 (597)
秋水仙素 (597)
秋水仙胺 (597)
胀果甘草 (449)
鸦葱 (202)
砂仁 (599)
美果大戟 (283)
前胡 (593)
扁茎蔗草 (343)
除虫菊 (503)
勃氏麻黄 (54)

俯垂龙胆 (236)
夏枯草 (137)
粉萆薢 (574)
莪术 (582)
蚜虫 (585)
常山 (592)
桂皮 (576)
桂心 (575)
桂木 (575)
桂尖 (575)
桂枝 (575)
高良姜 (580)
高山紫菀 (100)
高岭土 (610)
高山龙胆 (236)

11 سخو البقلار

鹿 (467)
鹿茸 (467)
鹿角 (467)
鹿角霜 (467)
鹿角胶 (467)
鹿肾 (467)
鹿筋 (467)
鹿衔草 (307)
鹿草 (452)
鹿根 (452)
麻叶荨麻 (309)
麻黄 (51)
麻黄根 (51)
旋复花 (97)
猪苓 (584)
菟丝子 (460)
菊花 (80)
桑枝 (90)
桑椹 (90)
桑叶 (90)
桑寄生 (576)
桑螵蛸 (505)
桃胶 (333)
桃仁 (333)
桃花 (333)
桃叶 (333)
秦皮 (222)
秦艽 (291)
莨菪 (529)
莨菪叶 (529)
苘麻 (269)
珠芽蓼 (170)
通草 (598)
通经草 (360)
皱叶酸模 (177)
核桃 (464)
核桃仁 (464)
核桃枝 (464)
桔梗 (95)
莴苣子 (374)
莳萝 (328)
索索葡萄 (59)
党参 (431)
柴胡 (72)
狭叶红景天 (407)
蚕沙 (424)
荷花 (512)
荷梗 (512)
荷叶 (512)
狼把草 (171)
狼毒 (121)
臭椿 (511)

淫洋藿 (604)
啤酒花 (495)
萆薢 (574)
续断 (604)
甜瓜蒂 (94)
甜瓜子 (94)
甜杏仁 (90)
甜葶苈 (286)
银柴胡 (241)
银杏 (543)
银粉背蕨 (361)
栀子 (602)
蚯蚓 (317)
梧桐子 (600)
悬勾子 (517)
菌桂 (575)
蛋黄油 (130)
蛋壳 (130)
粗子芹 (325)
苇尔干贝母 (110)

بخور البقلار 12

寒水石 (559)
葛 (578)
葛根 (578)
葱子 (68)
葱白 (68)
班蝥 (543)
斑叶兰 (181)
款冬花 (92)
棉花 (445)
棉花子 (445)
棉花根 (445)
菊叶 (80)
菊苣 (233)
黄柏 (582)
黄芪 (432)
黄莲 (588)
黄精 (435)
黄芩 (608)
黄花蒿 225 (254)
黄花乌头 332 (572)
黄花秦艽 (292)
黄花败酱 (323)
梓树 (270)
梓实 (270)
梓白皮 (270)
接骨木 (354)
雪鸡 (472)
雪莲 (302)
莪蒿 (163)
莪蒿子 (163)
菘兰 (151)
菖蒲 (536)
野西瓜苗 (308)
野决明 (128)
野罂粟 (534)
野蔷薇 (518)
野芝麻 (367)
野桑椹 (199)
野山楂 (495)
野艾 (409)
野百合 (116)
曼陀罗 (531)
曼陀罗叶 (531)
蛇蜕 (197)
蛇床子 (602)

滩贝母 (111)
辣椒 (554)
辣蓼 (166)
辣蓼子 (166)
新疆圆柏 (382)
新疆紫草 (238)
新疆藁本 (66)
新疆赤芍 (354)
新疆益母草 (344)
新疆木通 (264)
新疆羌活 (294)
蓬子菜 (556)
蒲公英 (153)
蒲黄 (402)
椿白皮 (511)
蓝刺头 (192)
榆树皮 (251)
榆树 (251)
榆树叶 (251)
榆钱 (251)
榅桲 (496)
蓖麻子 (553)
蓖麻叶 (553)
蜂房 (539)
蜂密 (484)
蜂蜡 (484)
蜀葵子 (180)
蜀葵花 (180)
蜀葵根 (180)
蜀羊泉 (204)
锦鸡儿 (368)
锦雀根 (173)
睡莲 (205)
棉花壳 (445)
滑石 (282)
萱草 (277)
萱草根 (277)
硫黄 (548)
菰蓄 (266)
越橘果 (278)
越橘 (278)
紫苏 (56)
紫花地丁 (158)
紫花曼陀罗 (532)
紫河车 (453)
紫荆皮 (606)
紫萍 (83)
紫茉莉 (254)
紫草 (238)
紫菀 (99)
景天 (545)
萼果香薷 (60)
蛔蒿 (225)
黑三棱 (344)
黑果小蘖 (219)
黑种草 (71)
锁阳 (456)
硬毛香堇 (159)
番泻汁 (595)
葎草 (215)
短茎独活 (296)
椒蒿 (70)
喉咙草 (210)
葵花 (228)
葵花根 (228)
葵花盘 (228)
葵花杆瓤 (228)

播娘蒿 (285)
僵蚕 (424)
宿砂 (599)
鹤虱 (500)
蝼蛄 (274)
橄榄 (590)
耧斗菜 (375)
赭石 (419)
箭叶橐吾 (100)
熟地 (480)
樟脑酒 (62)

بسخو النقلار 16

橡子 (520)
橡子碗 (520)
橡子肉 (520)
薤白 (320)
薏苡仁 (259)
薄荷 (78)
藕节 (512)
藁本 (66)
藜芦 (551)
藿香 (231)
露蜂房 (539)
瞿麦 (262)
蟾酥 (546)
蟾蜍皮 (546)
藏茴香 (327)
蟋蟀 (272)
霜桑叶 (90)
翻白草 (159)
薯蓣 (443)
鳖甲 (574)
麝香 (577)
麝 (577)
雷丸 (587)
煅石膏 (138)
路路通 (587)
蒺藜 (427)
滨蒿 (225)
矮苋菪 (530)
零余子 (443)
腺茎独行菜 (286)
墓头回 (323)
瑞香 (105)

بسخو النقلار 14

漏芦 (192)
磁石 (417)
槐树 (392)
槐花 (392)
槐米 (392)
槐角 (392)
槐枝 (392)
槐叶 (392)
蔓菁 (69)
碱地马蓝 (175)
蜣螂 (560)
熊胆 (179)
酸模 (178)
酸浆 (173)
酸橙 (583)
酸梅 (525)
槟榔 (596)
蜥蜴 (120)
密陀僧 (588)

بسخو النقلار 15

槭树 (227)
醉仙桃 (531)

ئـ رەسىم. قىرىق بوغۇمسىمان چاكاندا

图 1. 木贼麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra equisetina Bge.

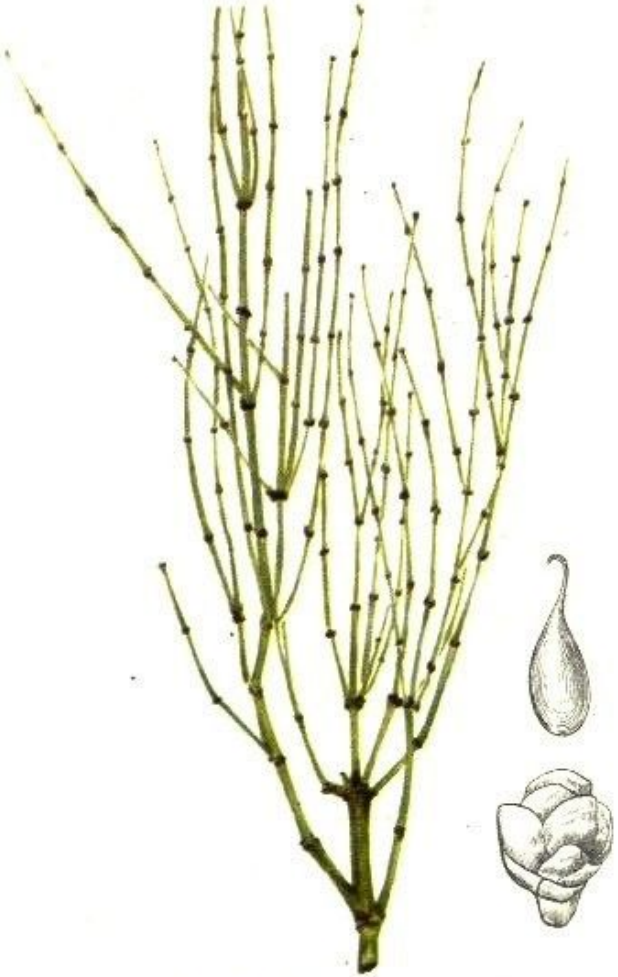

3 ـ رەسىم. پىرژېۋالىسكى چاكاندىسى

图 3. 勃氏麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra Przewalskii Stapf.

2 ـ رەسىم. ئوتتۇرا چاكاندا

图 2. 中麻黄(麻黄科麻黄属)

Ephedra intermedia Schrenk ex Mey.

5 ـ رەسىم. زىسۇ

图 5. 紫苏(唇形科紫苏属)

Perilla frutescens Britt.

4 ـ رەسىم. داغۇر داڭگۇيى

图 4. 白芷(繖形科当归属)

Angelica dahurica (Fisch.) Benth. et Hook.

7 ـ رەسىم. يالغان رەيهان

图 7. 萼果香薷(唇形科香薷属)

Elsholtzia calycocarpa Diels.

6 ـ رەسىم. غۇنچە ئۈزۈم

图 6. 索索葡萄(葡萄科葡萄属)

Vitis vinifera L.

9 ـ رەسىم. جىڭجىپ گۈل

图 9. 荆芥(唇形科荆芥属)

Schizonepeta tenuifolia Briq.

8 ـ رەسىم. ئىلى كەۋرىگى

图 8. 伊犁利北芹(繖形科利北芹属)

Libanotis iliensis (Lipsky) Eug kor.

11 ـ رەسىم. كۆلرەڭ ئەمەن

图 11. 椒蒿(菊科蒿属)

Artemisia glauca Pall.

10 ـ رەسىم. شىنجاڭ بالدىرغىنى

图 10. 新疆藁本(繖形科川芎属)

Conioselinum vaginatum (Spreng.) Thell.

13 ـ رەسىم. تار يوپۇرماقلىق پەربۇن
图.3. 狭叶柴胡(繖形科柴胡属)
Bupleurum scorzonerifolium Willd.

12 ـ رەسىم. سىيادان
图12. 黑种草(毛茛科黑种草属)
Nigella sativa L.

15 ـ رەسىم. كوپ شاخلىق يۇلغۇن
图 15. 多枝柽柳(柽柳科柽柳属)
Tamarix ramosissima Ldb.

14 ـ رەسىم. قېرىقىز
图 14. 牛蒡(菊科牛蒡属)
Arctium lappa L.

17 ـ رەسىم. جامكا

图 17. 浮萍(浮萍科浮萍属)

Lemna minor L.

16 ـ رەسىم. يالپۇز

图 16. 薄荷(唇形科薄荷属)

Mentha arvensis L.

19 ـ رەسىم. كىچىك يويۇرماقلىق سۈزە

图 19. 唇香草(唇形科唇香草属)

Ziziphora clinopodioides Lam.

18 ـ رەسىم. قىرىق بوغۇم

图 18. 木贼(木贼科木贼属)

Equisetum hiemale L.

21 ـ رەسىم. تەڭگە يوپۇرماق
图 21. 款冬花(菊科款冬花属)
Tussilago farfara L.

20 ـ رەسىم. ياتما قوتۇر ئوت
图 20. 平卧糙草(紫草科糙草属)
Asperugo procumbens L.

23 ـ رەسىم. بىرىتانىيە قارا ئەددىزى
图 23. 旋复花(菊科旋复花属)
Inula britannica L.

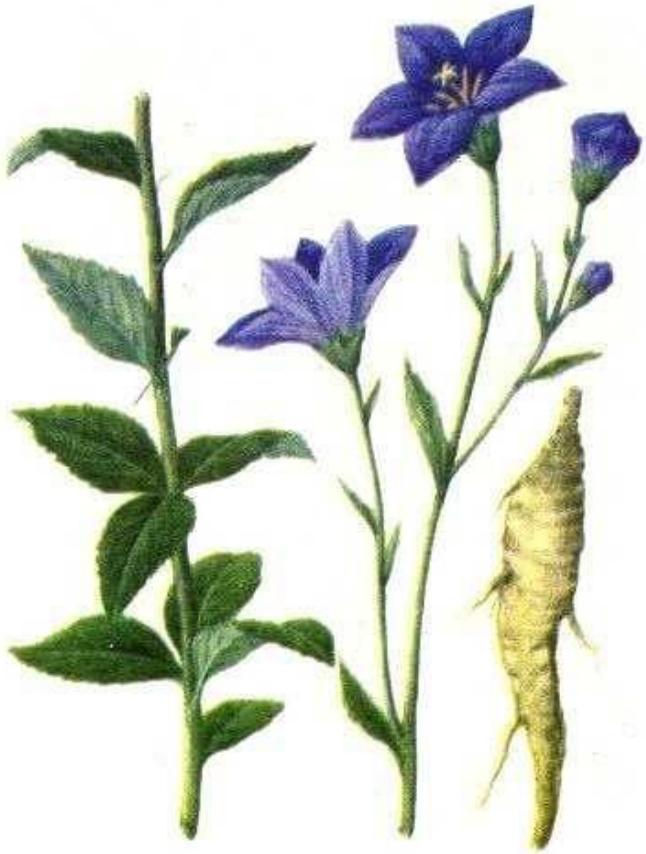

22 ـ رەسىم. قوڭغۇراقگۈل
图 22. 桔梗(桔梗科桔梗属)
Platycodon grandiflorum (Jacq.) DC.

25 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق ياۋا قوقانگۇل

图 25. 大叶橐吾(菊科橐吾属)

Ligularia macrophylla (Ledeb.) DC.

24 ـ رەسىم. ئالتاي يۇلتۇز گۈلى

图 24. 阿勒泰紫菀(菊科紫菀属)

Aster altaicus Willd.

27 ـ رەسىم. سەبىرە

图 27. 芦荟(百合科芦荟属)

Aloë vera L.

26 ـ رەسىم. چاغىرچاي

图 26. 岩白菜(虎耳草科岩白菜属)

Bergenia crassifolia (L.) Fritsh.

29 ـ رەسىم. ھەرخىل يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش
图 29. 异叶青兰(唇形科青兰属)
Dracocephalum heterophyllum Benth.

28 ـ رەسىم. تولۇق يوپۇرماقلىق مەرزەنجۇش
图 28. 全叶青兰(唇形科青兰属)
Dracocephalum integrifolium Bge

31 ـ رەسىم. تەرتىز

图 31. 台尔台孜(十字花科蔊菜属)

Thlaspi sp.

30 ـ رەسىم. ئالتاي مازاربيونى

图 30. 阿勒泰瑞香(瑞香科瑞香属)

Daphne altaica Pall.

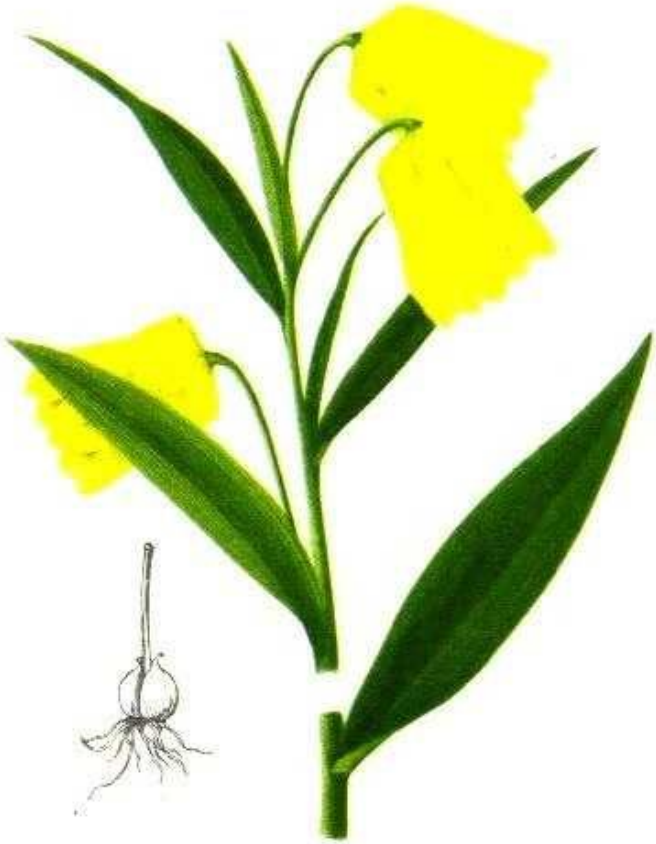

33 ـ رەسىم. ئىلى سوغۇگۇلى

图 33. 伊贝母(百合科贝母属)

Fritillaria pallidiflora Schrenk

32 ـ رەسىم. زۇفا

图 32. 神香草(唇形科神香草属)

Hyssopus cuspidatus Boriss

35 ـ رەسىم. چول سوغۇگۈلى

图 35. 滩贝母(百合科滩贝母属)

Rhinopetalum Karelinii Fisch.

34 ـ رەسىم. فەرغانە سوغۇگۈلى

图 34. 费尔干贝母(百合科贝母属)

Fritillaria ferganensis A. Los

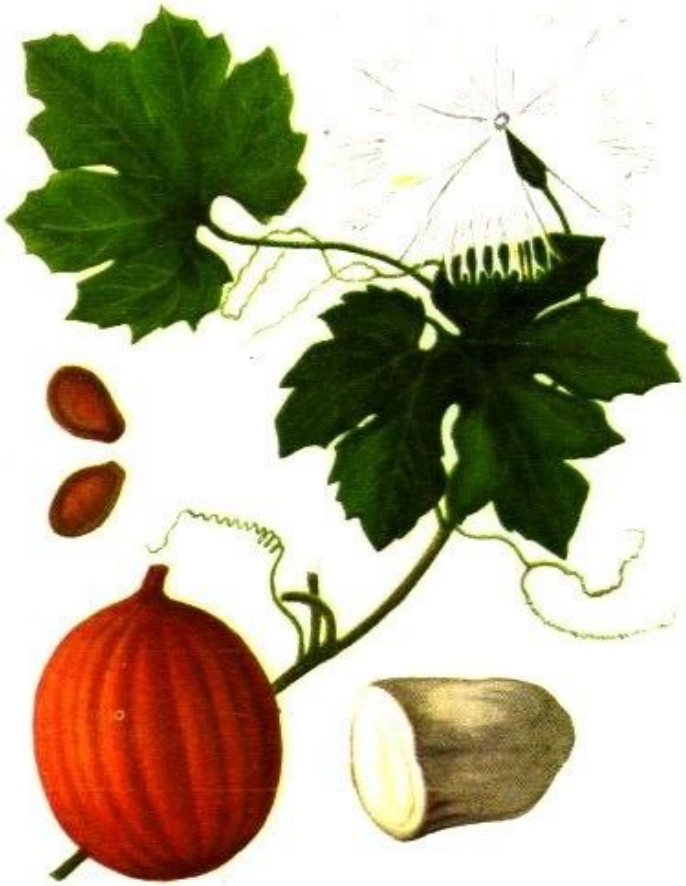

37 ـ رەسىم. ئاچچىق تاۋۇز
图 37. 瓜蒌(胡芦科瓜蒌属)
Trichosanthes kirilowii Maxim.

36 ـ رەسىم. ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغۇگۈل
图 36. 轮叶贝母(百合科贝母属)
Fritillaria verticillata Willd.

39 ـ رەسىم. ياۋا گۈلسامساق

图 39. 野百合(百合科百合属)

Lilium martagon L.

38 ـ رەسىم. تيانشان چېتىنى

图 38. 天山花楸(蔷薇科花楸属)

Sorbus tianschanica Rupr.

41 ـ رەسىم. گۈلياسمان

图 41. 千日红(苋科千日红属)

Gomphrena golobosa L.

40 ـ رەسىم. دورىلىق گازۋان

图 40. 药用倒提壶(紫草科倒提壶属)

Cynoglossum officinale L.

43-رەسىم. فىشىر سۈتلۈك ئوتى

图43. 狼毒(大戟科大戟属
Euphorbia fischeriana Steud.

42 ـ رەسىم. كەسلەنچۈك

图 42. 蜥蜴

45 ـ رەسىم. دورىلىق غارىقۇن

图 45. 药用层孔菌(多孔菌科层孔菌属)

Fomes officienalis-Fr.

44 ـ رەسىم. ئاق قىچا

图 44. 白芥(十字花科芸苔属)

Brassica alba (L.) Boiss

ـ رەسىم. تېمىنە يوپۇرماقلىق ياۋا ماش

图 47. 披针叶黄花(豆科野决明属)

Thermopsis lanceolated R. Br.

46 ـ رەسىم. چول رەيھىنى

图 46. 百里香(唇形科百里香属)

Thymus serpyllum L.

49 ـ رەسىم. قومۇچ

图 49. 芦苇(禾本科芦苇属)

Phragmites communis (L.) Trin.

48 ـ رەسىم. قۇندۇز ئوت

图 48. 花荵(花荵科花荵属)

Polemonium coeruleum L.

51 ـ رەسىم. ياۋا قامچىگۈل

图 51. 反枝苋(苋科苋属)

Amaranthus retroflexus L.

50 ـ رەسىم. تاجىگۈل

图 50. 鸡冠花(苋科青葙属)

Celosia cristata L.

53 ـ رەسىم. لوپنۇر كەندىرى

图 53. 罗布麻(夹竹桃科罗布麻属)

Apocynum Hendersonii, Hook

52 ـ رەسىم. ياز غازىگى

图 52. 夏枯草(唇形科夏枯草属)

Prunella vulgaris L.

55 ـ رەسىم. قاتتىق تۈكلۈك ئۈچقات

图 55. 刺毛忍冬(忍冬科忍冬属)

Lonicera hispida L.

54 ـ رەسىم. جەمبىل

图 54. 牛至(唇形科牛至属)

Origanum vulgare L.

57 ـ رەسىم. مامكاپ

图 57. 蒲公英(菊科蒲公英属)

Taraxacum mongolicum Hand.—Mazz.

56 ـ رەسىم. ئوسما

图 56. 菘兰(十字花科大青属)

Isatis tinctoria L.

59 ـ رەسىم. ئاقباش ئوت

图 59. 白头翁(毛茛科白头翁属)
Pulsatilla ambigua (Turcz.) Juz.

58 ـ رەسىم. سېمىز ئوت

图 58. 马齿苋(马齿苋科马齿苋属)
Portulaca oleracea L.

61 ـ رەسىم. يېپىشقاق غاز تاپان

图 61. 委陵菜(蔷薇科委陵菜属)

Potentilla viscosa J. Don.

60 ـ رەسىم. 1 ـ بىنەپشە 2 ـ قاتتىق تۈكلۈك بىنەپشە

图 60. 1. 香堇(堇菜科堇菜属) 2. 硬毛香堇(堇菜科堇菜属)

Viola oxycentra Juz. Viola hirta L.

63 ـ رەسىم. تاغ بوز تىكىنى
图 63. 苣荬菜(菊科苣荬菜属)
Sonchus uliginosus Bied.

62 ـ رەسىم. ئۈچ يوپۇرماقلىق غاز تاپان
图 62. 三叶翻白草(蔷薇科委陵菜属)
Potentilla nervosa Juz.

65 ـ رەسىم. بىسلغاق

图 65. 荠菜(十字花科荠菜属)

Thlaspi arvense L.

64 - رەسىم. ئېتىزلىق بوز تىكسى

图 64. 苦苣菜(菊科苦荬菜属)

Sonchus oleraceus L.

67 ـ رەسىم. سۇ قامچا ئوتى

图 67. 辣蓼(蓼科蓼属)

Polygonum hydropiper L.

66 ـ رەسىم. ئىت ئۈزۈمى

图 66. 龙葵(茄科茄属)

Solanum nigrum L.

69 ـ رەسىم. ئىلانسىمان قامچا ئوت

图 69. 拳参(蓼科蓼属)

Polygonum nitens (Fisch. et Mey) V. Petrov

68 ـ رەسىم. سۇ بۇلدۇرگىنى

图 68. 水杨梅(蔷薇科水杨梅属)

Geum aleppicum Jacq

71 ـ رەسىم. تىلقانات

图 71. 狼把草(菊科鬼针草属)

Bidens tripartita L.

70 ـ رەسىم. تاغ قامچا ئوتى

图 70. 珠芽蓼(蓼科蓼属)

Polygonum viviparum L.

73 ـ رەسىم. كاكىنەچ

图 73. 酸浆(茄科酸浆属)

Physalis francheti var. bunyardii Mak.

72 ـ رەسىم. سۇ يالپۇزى

图 72. 水苦荬(玄参科婆婆纳属)

Veronica anagallis – aquatica L.

75 ـ رەسىم. ئوغاق يوپۇرماقلىق چىغىرتماق

图 75. 镰叶马蔺(鸢尾科鸢尾属)

Iris scariosa Willd. ex Link.

74 ـ رەسىم. شورلۇق چىغىرتمىغى

图 74. 碱地马蔺(鸢尾科鸢尾属)

Iris halophila Pall.

77 ـ رەسىم. لەيلىگۈل

图 77. 蜀葵(锦葵科蜀葵属)

Althaea rosea Cav.

76 ـ رەسىم. پۇرمە يوپۇرماقلىق ئات قۇلاق

图 76. 皱叶酸模(蓼科酸模属)

Rumex crispus L.

79 ـ رەسىم. كەكىرى

图 79. 苦蒿(菊科顶羽菊属)
Acroptilon pieris (Pall.) C. A. M.

78 ـ رەسىم. چىپار ئوت

图 78. 斑叶兰(兰科斑叶兰属)
Goodyera repens (L.) R. Br.

81 ـ رەسىم. چىلپايە

图 81. 水龙骨(水龙骨科水龙骨属)

Polypodium vulgare L.

رەسىم. ئالتۇن شاخ

图 80. 一枝黄花(菊科一枝黄花属)

Solidago virga-aurea L.

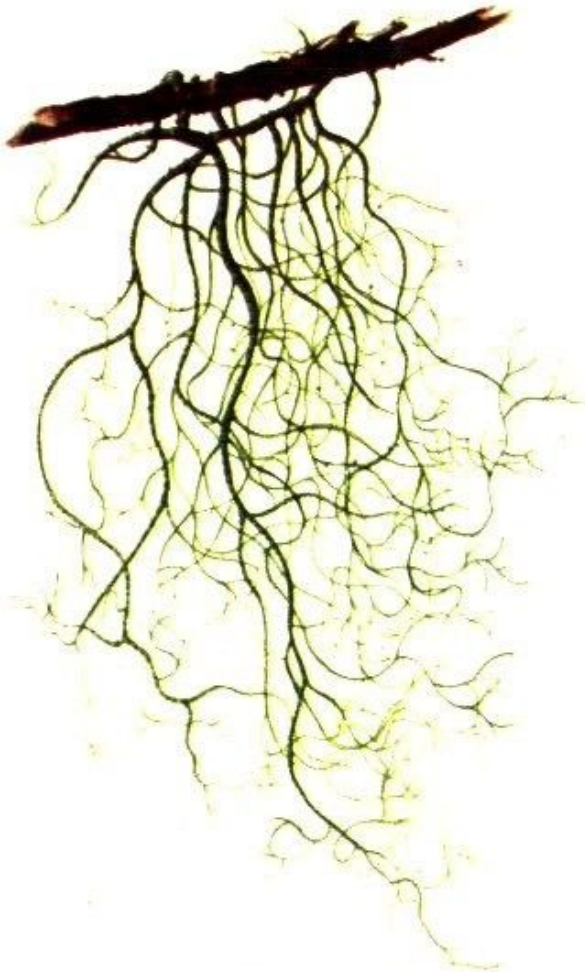

83 ـ رەسىم. ئۇشنە

图 83 松萝(松萝科松萝属)

Usnea diffracta Wain.

82 ـ رەسىم. روشەنگۇل

图 82. 千里光(菊科千里光属)

Senecio jacobaea L.

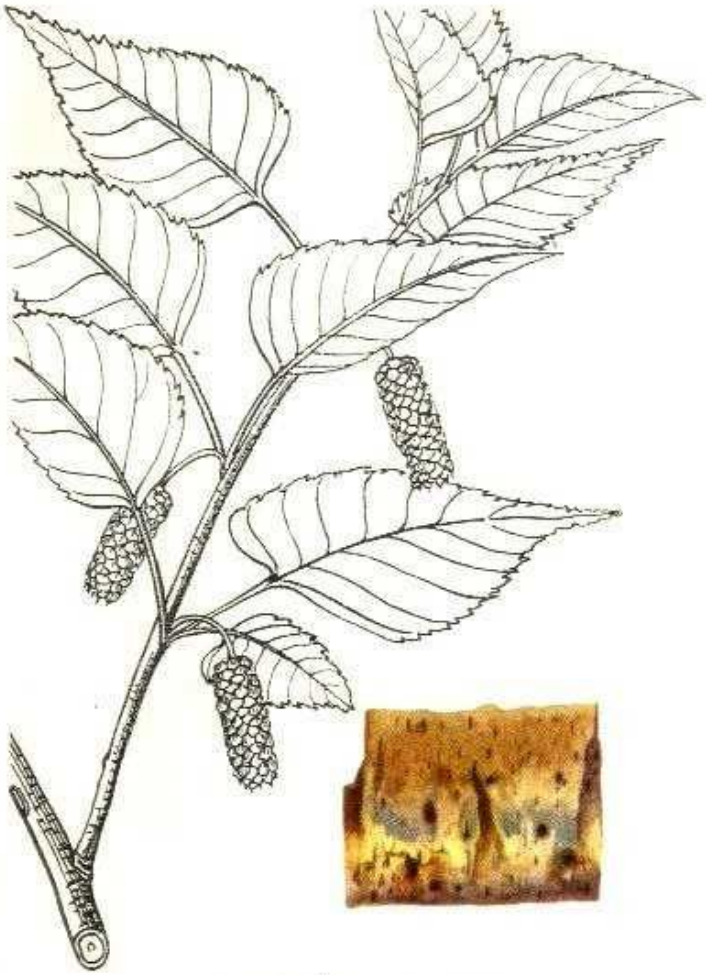

85 ـ رەسىم. ئاق قېيىن
图 85. 疣皮桦(桦木科桦木属)
Betula verrucosa Ehrh.

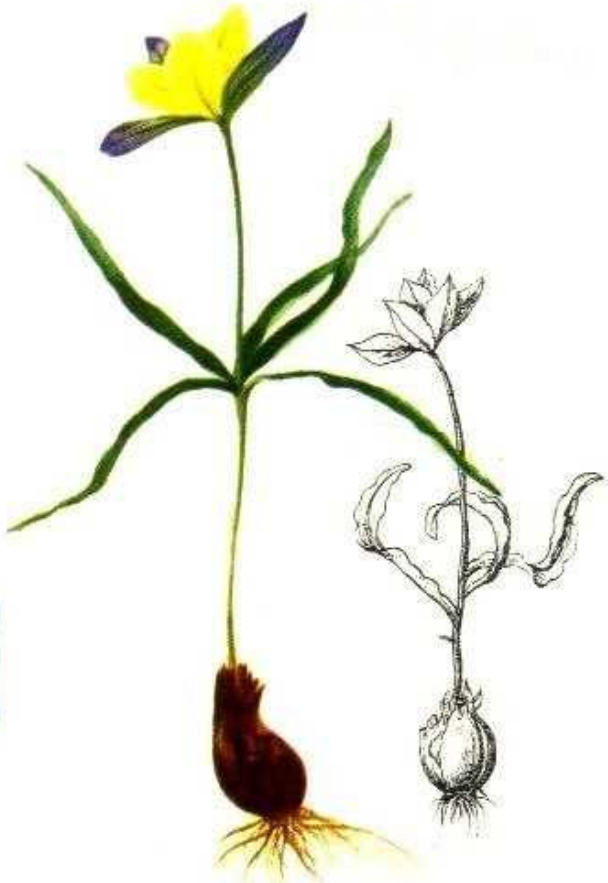

84 ـ رەسىم. ئىلى قاغا تىرنىغى
图 84. 老鸦瓣(百合科郁金香属)
Tulipa iliensis Rgl.

87 ـ رەسىم. سىرىق گۈللۈك قوڭغۇراق باش

图 87. 黄花漏芦(菊科矢车菊属)

Centaurea ruthenica Lam.

8c ـ رەسىم. جاغجاق ئوت

图 86. 兰刺头(菊科兰刺头属)

Echinops ritro L.

89 ـ رەسىم. سەرخىس

图 89. 欧锦马(叉蕨科鳞毛蕨属)
Dryopteris filix-mas (L.) Schott.

88 ـ رەسىم. ھىندى نىلۇفەرى

图 88. 荇菜(荇菜科荇菜属)
Nymphoides peltatum Kuntze

91 ـ رەسىم. جۇڭگو ئېيىق تاپىنى
图 91. 小回回蒜(毛茛科毛茛属)
Ranunculus chinensis Bge.

90 ـ رەسىم. قىرنق يوپۇرماق
图 90. 耳蕨(叉蕨科耳蕨属)
Polystichum lonchitis (L.) Roth

93 ـ رەسىم. ئىشەك قومۇچى

图 93. 小鸦葱(菊科鸦葱属)

Scorzonera subacaulis Lipsch.

92 ـ رەسىم. توغراق

图 92. 胡杨(杨柳科杨属)

Populus diversifolia Schrenk

95 ـ رەسىم. تاغ ئىت ئۈزۈمى

图 95. 蜀羊泉(茄科茄属)

Solanum dulcamara L.

94 ـ رەسىم. ئالتاي شەھدىنى

图 94. 阿勒泰金莲花(毛茛科金莲花属)

Trollius altaicus C. A. M.

97 ـ رەسىم. تاش بۇرگۇن

图 97. 小莲(蓼科小莲属)

Nanophyton erinaceum (Pall.) Bge.

96 ـ رەسىم. ياتما نىلۇفەر

图 96. 睡莲(睡莲科睡莲属)

Nymphaea candida J. et C. Presl.

99 ـ رەسىم. شىمال سىغىن چىچىگى
图99. 北方点地梅(报春花科点地梅属)
Androsace septentrionalis L.

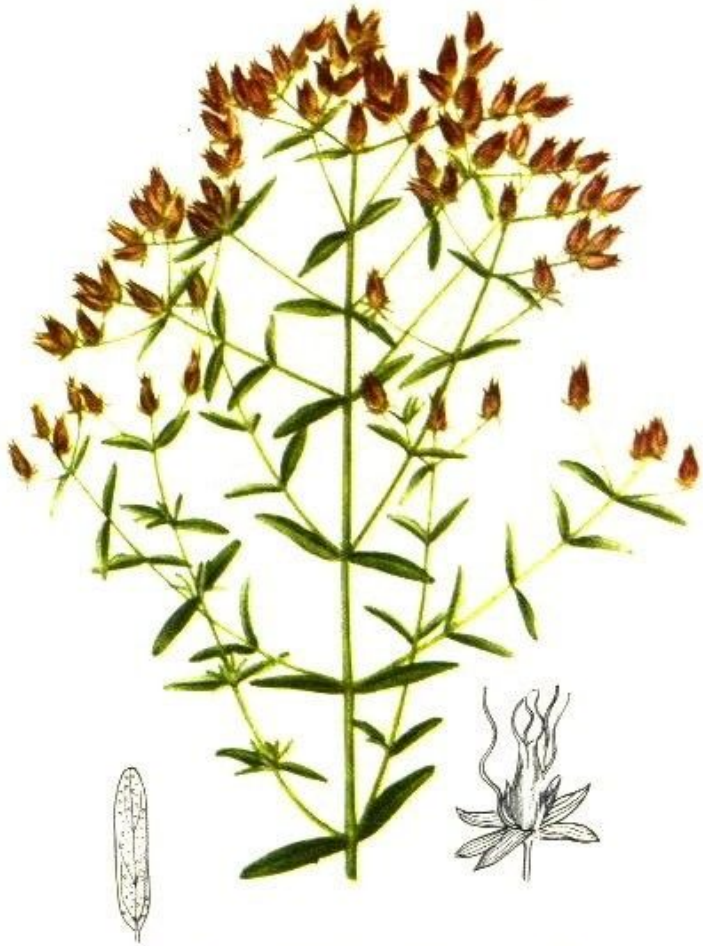

98 ـ رەسىم. غول يوگەيدىغان سىرتق چاي
图 98. 贯叶金丝桃(金丝桃科金丝桃属)
Hypericum perforatum L.

101 ـ رەسىم. بۇلدۇرگەن
图 101. 草莓(蔷薇科草莓属)
Fragaria vesca L.

100 ـ رەسىم. يىزىخو ئەمىنى
图 100. 一枝蒿(菊科蒿属)
Artemisia rupestris L.

103 ـ رەسىم. بىلىقگۈل

图 103. 柳穿鱼(玄参科柳穿鱼属)

Linaria acutilaba L.

102 ـ رەسىم. دودارتسىيە

图 102. 多德草(玄参科多德草属)

Dodartia orientalis L.

105 ـ رەسىم. قارا زىرىق

图 105. 黑果小蘖(小蘖科小蘖属)

Berberis heteropoda Schrenk

104 ـ رەسىم. ياۋا قۇلماق

图 104. 葎草(大麻科葎草属)

Humulus scandens (Lour.) Merr.

107 ـ رەسىم. قىل يوپۇرماقلىق ئەمەن
图 107. 茵陈(菊科蒿属)
Artemisia capillaris Thunb.

106 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرمىدۇن
图 106. 大叶白蜡树(木樨科白蜡属)
Fraxinus americana var. Juglandifolia

109 ـ رەسىم. سىسىق سانجىق ئوت

图 109. 香唐松草(毛茛科唐松草属)

Thalietrum foetidum L.

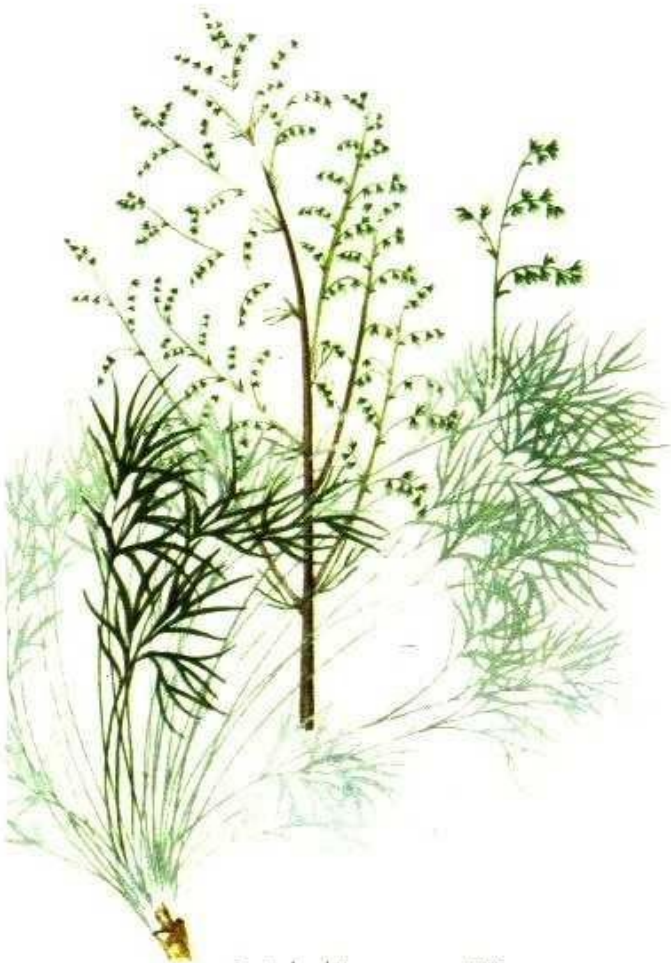

108 ـ رەسىم. تاجىلىق ئەمەن

图 108. 滨蒿(菊科蒿属)

Artemisia scoparia Waldst. et Kit.

111 ـ رەسىم. بۇيا

图 111. 苦豆子(豆科槐属)

Sophora alopecuroides L.

110 ـ رەسىم. قاراقوغۇرىيوپۇرماقلىق سانجىق ئوت

图 110. 耧斗叶唐松草(毛茛科唐松草属)

Thalictrum aquilegifolium L.

113 ـ رەسىم. كاسنە

图 113. 菊苣(菊科菊苣属)
Cichorium intybus L.

112 ـ رەسىم. پىننە

图 112. 藿香(唇形科藿香属)
Agastache rugosa (Fisch. et Mey) O. Ktze.

115 ـ رەسىم. بىنتىيانا

图 115. 龙胆(龙胆科龙胆属)

Gentiana scabra Bge.

114 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك قاشقا بىدە

图 114. 草木樨(豆科草木樨属)

Melilotus suaveolens Ledeb.

117 ـ رەسىم. ياتما جىنتىيانا

图 117. 俯垂龙胆(龙胆科龙胆属)

Gentiana nutans Bge.

116 ـ رەسىم. تاغ جىنتىيانىسى

图 116. 高山龙胆(龙胆科龙胆属)

Gentiana algida Pall.

119 ـ رەسىم. شىنجاڭ ئەڭلىك ئوتى

图 119. 新疆紫草(紫草科新疆紫草属)

Macrotomia euchroma (Hoyle) Pauls.

118 ـ رەسىم. ئاچچىق ئەمەن

图 118. 苦艾(菊科蒿属)

Artemisia absinthium L.

121 ـ رەسىم. تاش ئوت

图 121. 丝石竹(石竹科丝石竹属)

Gypsophilla paniculata L.

120 ـ رەسىم. شىزاڭ ئارنىبىيىسى

图 120. 藏紫筒草(紫草科紫筒草属)

Arnebia tibetana Kurz.

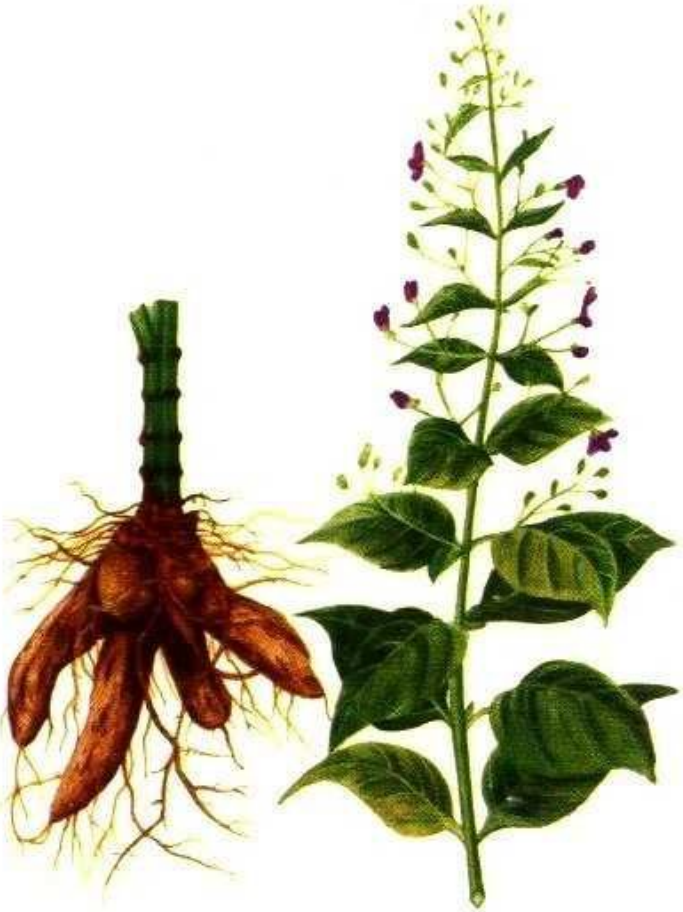

123 ـ رەسىم. چۇقا

图 123. 玄参(玄参科玄参属)

Scrophularia ningpoensis Hemsl.

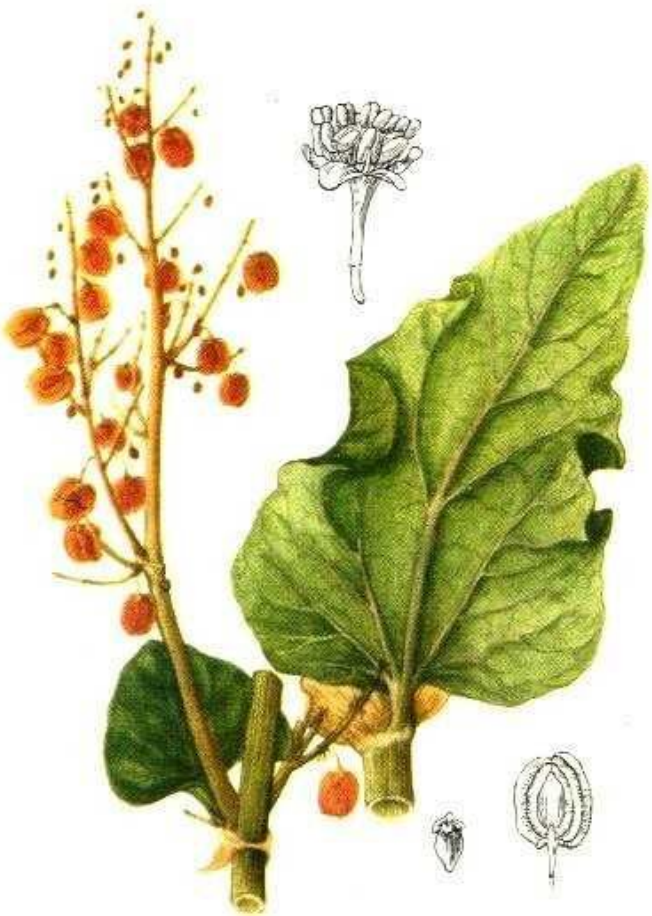

122 ـ رەسىم. رەۋەن

图 122. 大黄(蓼科大黄属)

Rheum Wittrockii Lundstr.

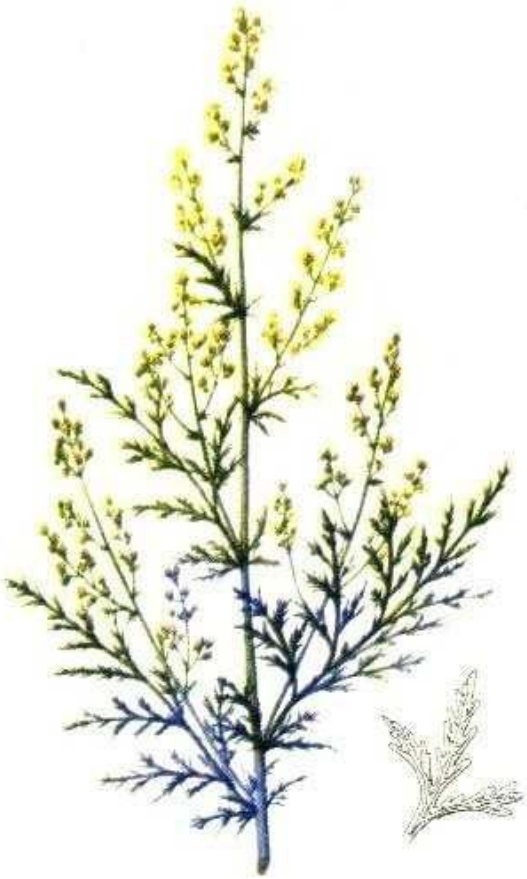

125 ـ رەسىم. كوك ئەمەن

图 125. 青蒿(菊科蒿属)

Artemisia apiacea Hance.

124 ـ رەسىم. مۇدەنگۈل

图 124. 牡丹(毛茛科芍药属)

Paeonia suffruticosa Andr.

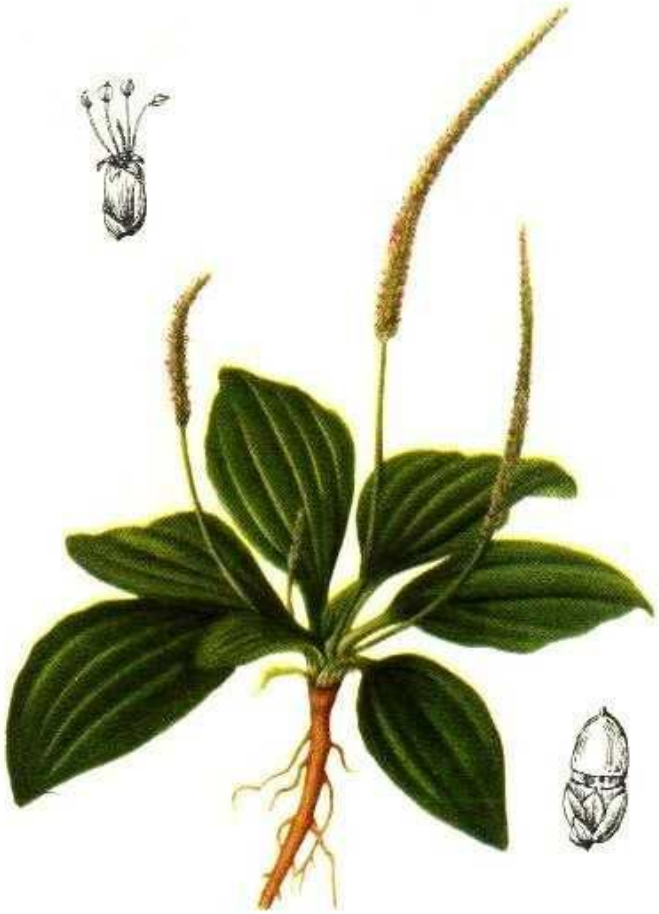

127 ـ رەسىم. ئاسىيا پاقا يوپۇرمىغى

图 127. 车前(车前科车前属)

Plantago asiatica L.

126 ـ رەسىم. ھەپىرەك

图126. 紫茉莉(紫茉莉科紫茉莉属)

Mirabilis jalapa L.

129 ـ رەسىم. ياۋا كەشىمىر

图 129. 泽泻(泽泻科泽泻属)

Alisma plantago-aquatica L.

128 ـ رەسىم. تەسۋى قوناق

图 128. 薏苡(禾本科薏苡属)

Coix lachryma-jobi L.

131 ـ رەسىم. سىبىرىيە مامىرىسى

图 131. 西伯利亚赛铁线莲(毛茛科赛铁线莲属)

Atragene sibirica L.

130 ـ رەسىم. 1 ـ پاخماق چىنەگۈل 2 ـ جۇڭگو چىنەگۈلى

图 130. 1. 瞿麦(石竹科石竹属) 2. 石竹(石竹科石竹属)

Dianthus superbus L. Dianthus chinensis L.

133 ـ رەسىم. قۇچقاچ تىل

图 133. 萹蓄(蓼科蓼属)

Polygonum aviculare L.

132 ـ رەسىم. شەرق ماڭدارى

图 132. 东方铁线莲(毛茛科铁线莲属)

Clematis orientalis L.

135 ـ رەسىم. كۈمۈز ئانىسى

图 135. 蔺麻(锦葵科蔺麻属)

Abutilon theophrasti Medic

134 ـ رەسىم. ياۋا سۈپۈرگە

图 134. 地肤(藜科地肤属)

Kochia scoparia (L.) Schrad.

137 ـ رەسىم. ئاچچىق چىچەك

图 137. 侧金盏花(毛茛科侧金盏花属)

Adonis chrysocyathus Hook f. et Thom.

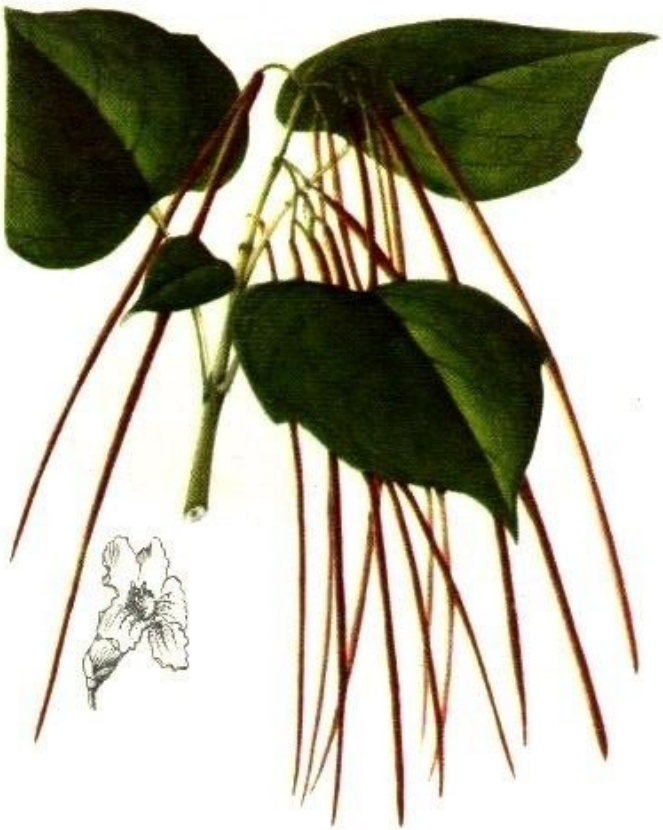

136 ـ رەسىم. چوكا دەرىخى

图 136. 梓树(紫葳科梓属)

Catalpa ovata G. Don.

139 ـ رەسىم. نەغەز گۈل

图 139. 萱草(百合科萱草属)

Hemerocallis fulva L.

138 ـ رەسىم. موزاي بېشى

图 138. 蝼蛄

141 ـ رەسىم. پىلىك ئوت

图 141. 火绒草(菊科火绒草属)

Leontopodium ochroleucum Beauv.

140 ـ رەسىم. ئېيىق ئۈزۈمى

图 140. 越桔(乌饭树科乌饭树属)

Vaccinium vitis-idaea L.

143 ـ رەسىم. گۈزەل مۇنلىك سۈتلۈك ئوت

图 143. 美果大戟(大戟科大戟属)
Euphorbia lamprocarpa Prokh.

142 ـ رەسىم. دورىلىق لەيلىگۈل

图 142. 药蜀葵(锦葵科蜀葵属)
Althaea officinalis L.

145 ـ رەسىم. داغلىق تۇدارى

图145. 腺茎独行菜(十字花科独行菜属)
Lepidium apetalum Willd.

144 ـ رەسىم. چۇغۇندان

图 144. 播娘蒿(十字花科播娘蒿属)
Descurainia sophia (L.) Webb.

147 ـ رەسىم. بۇدۇشقاق

图 147. 苍耳(菊科苍耳属)

Xanthium sibiricum Patr.

146 ـ رەسىم. ھەشقىپچەك

图 146. 毛牵牛(旋花科牵牛属)

Pharbitis purpurea L.

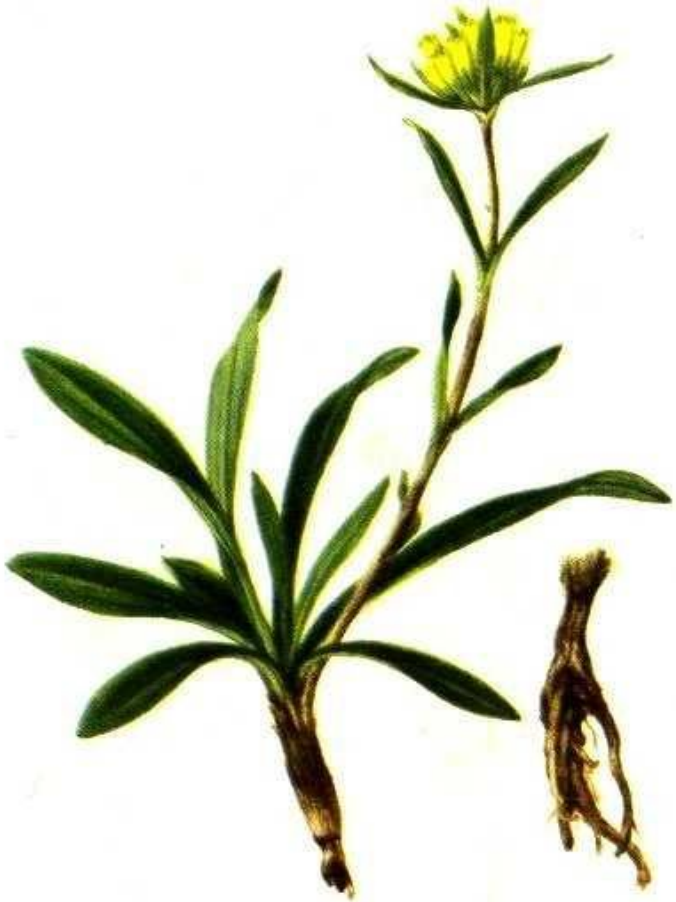

149 ـ رەسىم. سىرىق گۈللۈك جىنتىيانا

图 149. 黄花秦艽(龙胆科龙胆属)

Gentiana Walujewii Rgl. et Schmalh.

148 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا

图 148. 大叶秦艽(龙胆科龙胆属)

Gentiana macrophylla Pall.

151 ـ رەسىم. قىسقا غوللۇق داڭگۇي

图 151. 短茎独活(繖形科当归属)

Angelica brevicaulis (Rupr.) B. Fedtsch.

150 ـ رەسىم. ئورمان داڭگۇيى

图 150. 新疆羌活(繖形科当归属)

Angelica silvestris L.

153 ـ رەسىم. كەڭ تارالغان ياۋا كوكپۇرچاق

图 153. 广布野豌豆(豆科豌豆属)

Vicia cracca L.

152 ـ رەسىم. كەپە

图 152. 老鼠瓜(白花菜科槌果藤属)

Capparis spinosa L.

155 ـ رەسىم. ئوتلاق قاقىرا تۇمشىغى

图155. 草地老鹳草(拢牛儿苗科老鹳草属)

Geranium pratense L.

154 ـ رەسىم. تاغ لەيلىسى

图 154. 雪莲(菊科青木香属)

Saussurea involucrata Kar. et Kir. ex Maxim.

157 ـ رەسىم. يۇمۇلاق يوپۇرماقلىق بۇغاتاپىنى
图 157. 圆叶鹿蹄草(鹿蹄草科鹿蹄草属)
Pyrola rotundifolia L.

156 ـ رەسىم. تار يوپۇرماقلىق سەپرا ئوت
图 156. 白鲜(芸香科白蘚属)
Dictamnus angustifolius G. Don.

159 ـ رەسىم. كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاق

图 159. 麻叶荨麻(荨麻科荨麻属)

Urtica cannabina L.

158 ـ رەسىم. تاۋۇزەك

图158. 野西瓜苗(锦葵科木槿属)

Hibiscus trionum L.

161 ـ رەسىم. سىبىرىيە قارىغىيى

图 161. 西伯利亚松(松科松属)

Pinus sibirica (Rupr.) Mayr

160 ـ رەسىم. سىبىرىيە چىڭگىلىگى

图 160. 西伯利亚牛皮消(萝藦科牛皮消属)

Cynanchum sibiricum Willd.

163 ـ رەسىم. ئىدىرغازقانات ئوتى

图 163. 马先蒿(玄参科马先蒿属)

Pedicularis oederi Vahl.

162 ـ رەسىم. غول ئورايدىغان چىگگىلىك

图 162. 合掌消(萝藦科牛皮消属)

Cynanchum amplexicaule Hemsl.

165 ـ رەسىم. قارا ئەندىز

图 165. 土木香(菊科旋复花属)

Inula helenium L.

164 ـ رەسىم. قىسقا يىلتىزلىق ياۋا سامساق

图 164. 小根蒜(百合科葱属)

Allium coeruleum Pall.

167 ـ رەسىم. 1 ـ جۇۋىنە 2 ـ ئارپا بېدىيان 3 ـ قارا كوز بېدىيان

图 167. 1. 粗子芹(繖形科粗子芹属) 2. 小茴香(繖形科茴香属)
3. 蒔萝(繖形科蒔萝属)
Trachyspermum ammi (L.) Sprague. Foeniculum vulgare Mill.
Anethum graveolens L.

166 ـ رەسىم. سېرىق گۈللۈك ئىزموق

图 166. 黄花败酱(败酱科败酱属)
Patrinia intermedia (Hornem.) Roem. et Schult

169 ـ رەسىم. جۇڭغار بۇۋانىسى

图 169. 准噶尔乌头(毛茛科乌头属)

Aconitum soongoricum Stapf

168 ـ رەسىم. زىرە

图 168. 孜然(繖形科孜然属)

Cuminum cyminum L.

171 ـ رەسىم. ئۇچار چاشقان

图 171. 小鼯鼠

Pteromys volans Linne

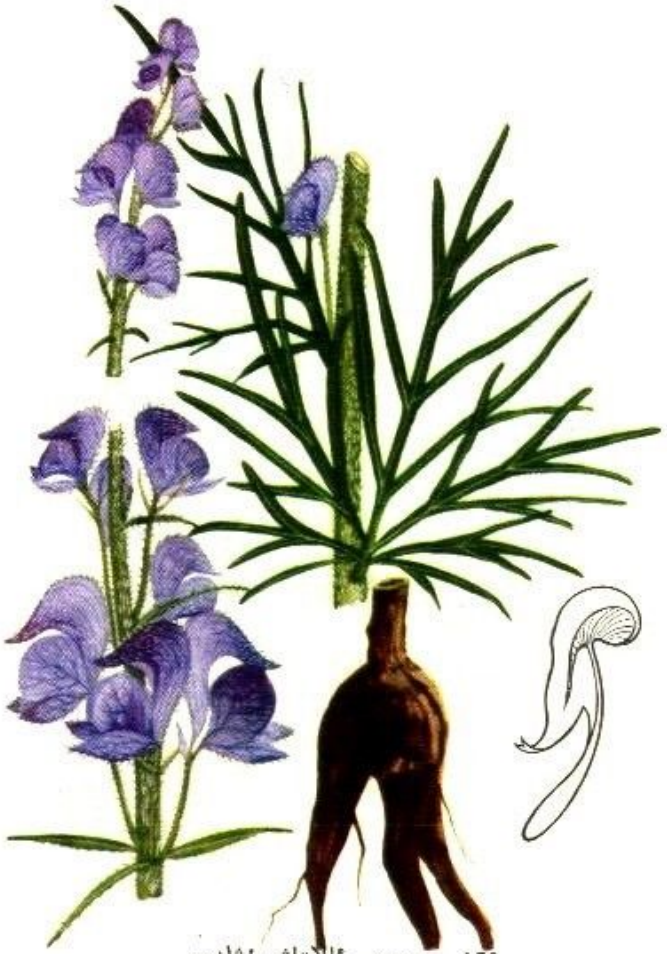

170 ـ رەسىم. ئالاتاۋ بۇۋانىسى

图 170. 细叶乌头(毛茛科乌头属)

Aconitum alatavicum Worosch.

173 ـ رەسىم. تاغ دېنى

图 173. 延胡索(罂粟科紫堇属)
Corydalis glaucescens Rgl.

172 ـ رەسىم. زاراكزا

图 172. 红花(菊科红花属)
Carthamus tinctorius L.

175 ـ رەسىم. قىرلىق پىندەك

图 175. 黑三棱(黑三棱科黑三棱属)

Sparganium stoloniferum Buch.-Ham.

174 ـ رەسىم. 1 ـ قىرلىق پىيزەك 2 ـ ياپىلاق غوللۇق پىزەك

图 174. 1. 茎三棱(莎草科莞属) 2. 扁茎藨草(莎草科莞属)

Scirpus yagara Onwi. Scirpus planiculmis Fr. Schmidt.

177 ـ رەسىم. چۈەنچۈك

图 177. 川芎(繖形科藁本属)
Ligusticum Wallichii Franch.

176 ـ رەسىم. شىنجاڭ يىمۈساۋى

图 176. 新疆益母草(唇形科益母草属)
Leonurus turkestanicus V. Krecz.

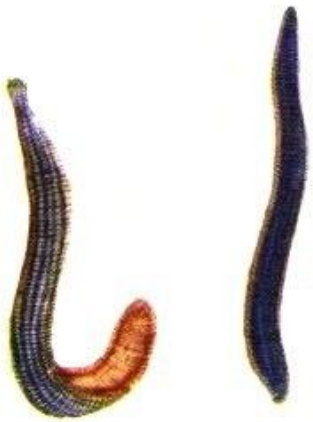

179 ـ رەسىم. سۈلۈك
图 179. 水蛭

178 ـ رەسىم. كوكويۇن
图 178. 虻虫

181 ـ رەسىم. قىزىل چوغلۇق
图 181. 毛果芍药(毛茛科芍药属)
Paeonia anomala L.

180 ـ رەسىم. كەتمەن قوڭغۇز
图 180. 土鳖虫

183 ـ رەسىم. بۇزۇن

图 183.接骨木(忍冬科接骨木属)

Sambucus racemosa L.

182 ـ رەسىم. شىنجاڭ قىزىل چوغلۇغ

182. 新疆赤芍(毛茛科芍药属)

Paeonia hybrida Pall.

185 ـ رەسىم. لىپەككۆل

图185. 牛膝(苋科牛膝属)

Achyranthes bidentata Bl.

184 ـ رەسىم. ئۇزۇن تۈمشۈقلۇق يارماقگۈل

图 184. 长筒活血丹(唇形科连钱草属)

Glechoma longituba (Nakai.) Kuprian.

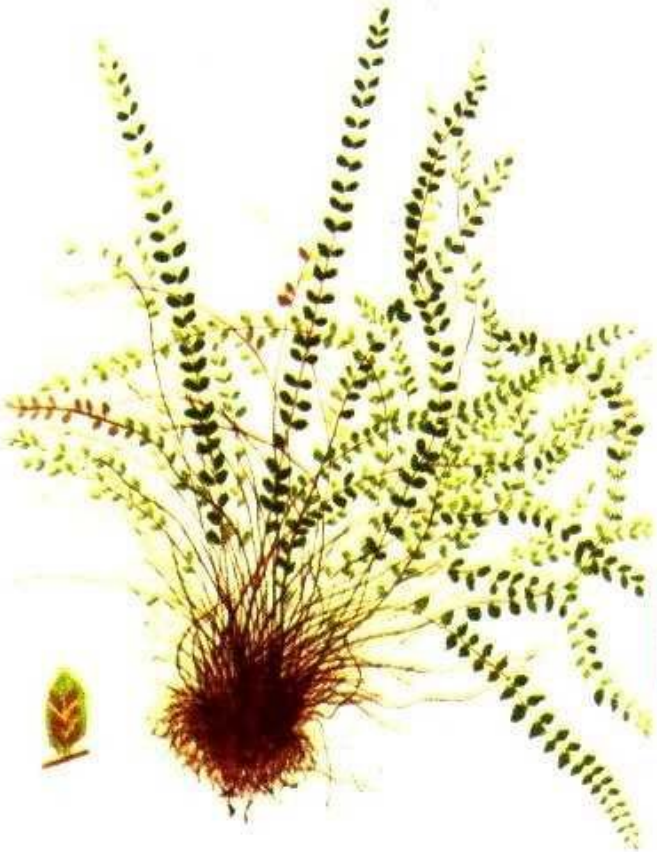

187 ـ رەسىم. غول چىچى

图 187. 铁角蕨(铁角蕨科铁角蕨属)

Asplenium trichomanes L.

186 ـ رەسىم. ياۋروپا جۈزنىگى

图 186. 地瓜儿苗(唇形科地笋属)

Lycopus europaeus L.

189 ـ رەسىم. قارامۇق

图 189. 王不留行(石竹科王不留行属)
Vaccaria pyramidata Medic.

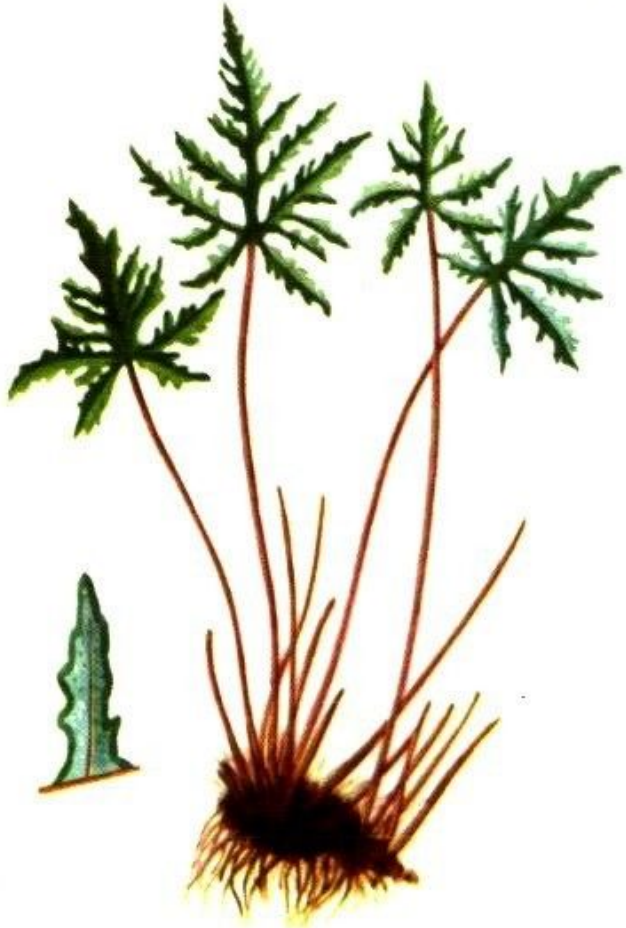

188 ـ رەسىم. كۈمۈش ئوت

图 188. 银粉背蕨(蕨科粉背蕨属)
Aleuritopteris argentia (Gmil.) Fee.

191 ـ رەسىم. دورىلىق ئەكلىك ئوت

图 191. 珍珠透骨草(紫草科紫草属)

Lithospermum officinale L.

190 ـ رەسىم. خىنە

图 190. 凤仙花(凤仙花科凤仙花属)

Impatiens balsamina L.

193 ـ رەسىم. ياۋا كۆنجۈت

图 193. 野芝麻(唇形科野芝麻属)

Lamium album L.

192 ـ رەسىم. ئەتىرگۈل

图 192. 月季(蔷薇科蔷薇属)

Rosa chinensis Jacq.

195 ـ رەسىم. جىن چاتقىلى

图 195. 卫矛(卫矛科卫矛属)

Euonymus semenovii Rgl. et Herd.

194 ـ رەسىم. قارىغان

图 194. 锦鸡儿(豆科锦鸡儿属)

Caragana leucophloea Pojark.

197 ـ رەسىم. قارا قوغۇر

图 197. 耧斗菜(毛茛科耧斗菜属)

Aquilegia atrovinosa M. Pop.

196 ـ رەسىم. شەرق قامچا ئوتى

196. 东方蓼(蓼科蓼属)

Polygonum orientale L.

199 ـ رەسىم. رويان

图 199. 茜草(茜草科茜草属)
Rubia tinctorum L.

198 ـ رەسىم. غاز ئوتى

图 198. 龙芽草(蔷薇科龙芽草属)
Agrimonia pilosa Ldb.

201 ـ رەسىم. كالا قۇلاق

图 201. 毛蕊花(玄参科毛蕊花属)
Verbascum thapsus L.

200 ـ رەسىم. 1 ـ شىنجاڭ ئارچىسى 2 ـ كۆلى ئارچىسى

图 200. 1. 新疆圆柏(柏科桧属) 2. 侧柏(柏科侧柏属)
Juniperus sabina L. Biota orientalis L.

203 ـ رەسىم. چوڭ خوخا

图 203. 大蓟(菊科蓟属)

Cirsium sp.

202 ـ رەسىم. توشقان ئوتى

图 202. 地榆(蔷薇科地榆属)

Sanguisorba officinalis L.

205 ـ رەسىم. يالمان قۇلاق

图 205. 地锦草(大戟科大戟属)
Euphorbia humifusa Willd.

204 ـ رەسىم. كىچىك خوخا

图 204. 小蓟(菊科蓟属)
Cirsium segetum Bge.

ھسم. چوڭ يوپۇرماقلىق لوۋىلا

图 207. 大叶藜(藜科藜属)

Chenopodium hybridum L.

206 ـ رەسىم. تۇخۇمەك

图 206. 槐(豆科槐属)

Sophora japonica L.

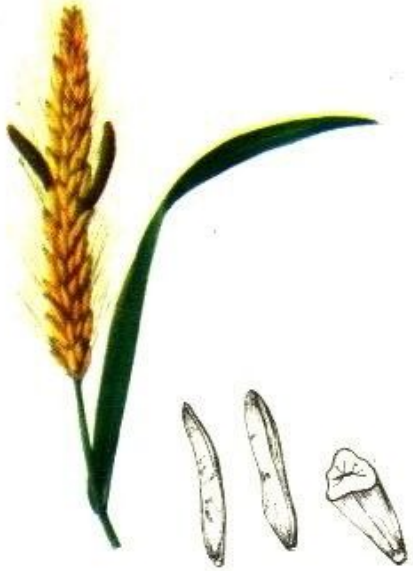

209 ـ رەسىم. باشاق مۇڭگۇزى

图 209. 大头麦角菌(麦角菌科麦角菌属)
Claviceps macrocephala Torl.

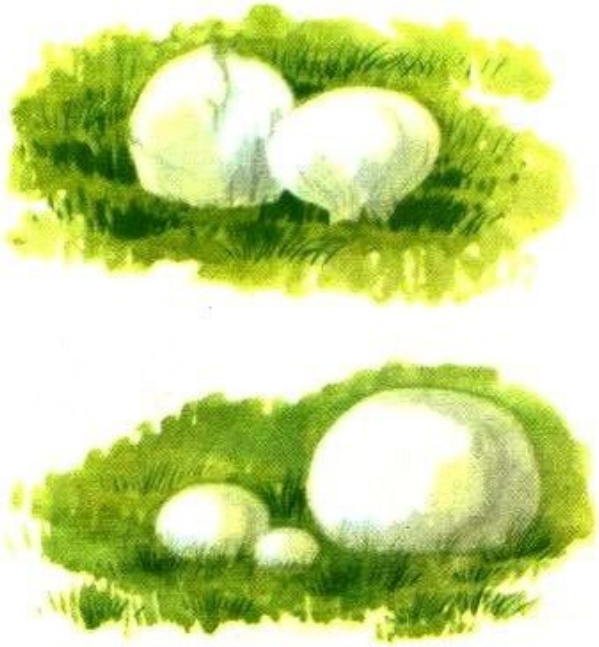

208 ـ رەسىم. يەر توزغىغى

208. 大口静灰球(灰包科静灰球属)
Bovistella sinensis Lloyd

211 ـ رەسىم. چۈپۈرشاك

图211. 荠菜(十字花科荠菜属)

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic.

210 ـ رەسىم. قوي كوزى ئوت

图210. 瓦松(景天科瓦松属)

Orostachys spinosa (L.) C. A. M.

213 ـ رەسىم. چوڭ يوپۇرماقلىق بەھمەن
图 213. 大叶矶松(矶松科矶松属)
Limonium gmelinii (Willd.) Kuntze.

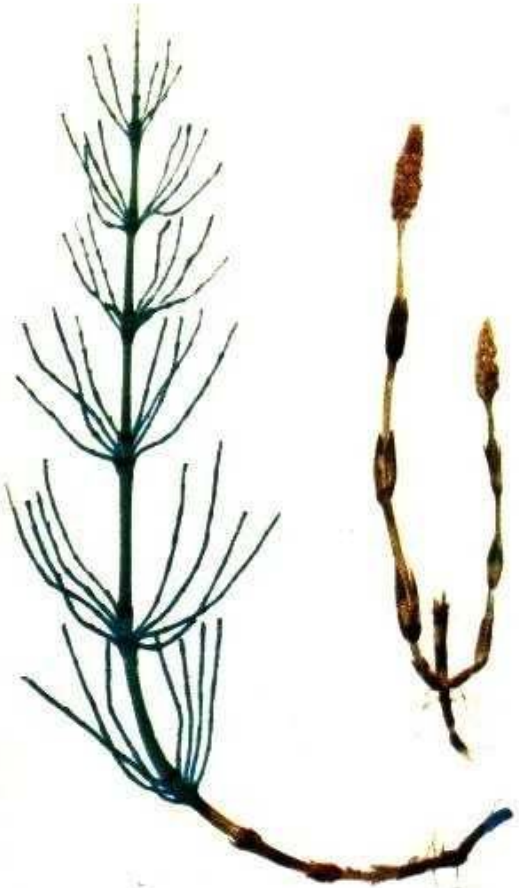

212 ـ رەسىم. ئىتىزلىق قىرىق بوغۇمى
图 212. 问荆(木贼科木贼属)
Equisetum arvense L.

215 ـ رەسىم. ئېتىزلىق يوگىيى
图 215. 田旋花(旋花科旋花属)
Convolvulus arvensis L.

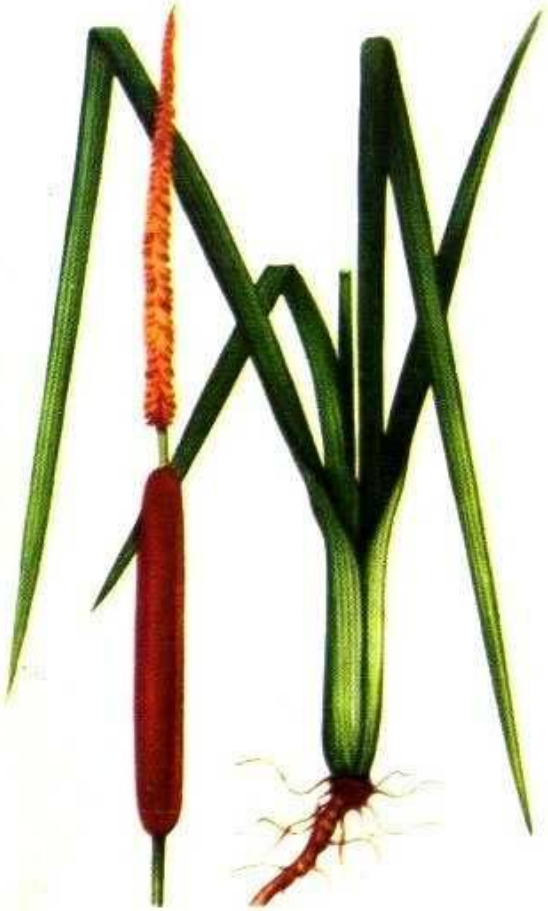

214 ـ رەسىم. كەڭ يوپۇرماقلىق ھىكەن
图 214. 宽叶香蒲(香蒲科香蒲属)
Typha latifolia L.

217 ـ رەسىم. قىزىل مارال

图 217. 狭叶红景天(景天科红景天属)
Rhodiola kirilowii (Regel) Regel.

216 ـ رەسىم. توشقان كالپۇك

图 216. 兔唇花(唇形科兔唇花属)
Lagochilus pulcher Knorr.

219 ـ رەسىم. سۈمبۈل

图 219. 缬草(败酱科缬草属)
Valeriana dubia Bge.

218 ـ رەسىم. ئادەتتىكى ئەمەن

图 218. 野艾(菊科蒿属)
Artemisia vulgaris L.

221 ـ رەسىم. ئالتاي جەز بۇزارى

图 221. 阿勒泰银莲花(毛茛科银莲花属)

Anemone altaica Fisch.

220 ـ رەسىم. يىپەك ئاكاتسىيىسى

图 220. 合欢(豆科合欢属)

Albizzia julibrissin Durazz.

223 ـ رەسىم. پىلە قۇرۇتى
图 223. 僵蚕

222 ـ رەسىم. كەرمان
图 222. 远志(远志科远志属)
Polygala hybrida DC.

225 - رەسىم ئوغۇرى تىكەن
图 225. 蒺藜(蒺藜科蒺藜属)
Tridulus terrestris Linn

224 - رەسىم. چايان
图 224. 蝎子

227 ـ رەسىم. كەتىرا

图 227. 近缘黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus propinqus Schischk.

226 ـ رەسىم. شىنجاڭ قان تىپەرى

图 226. 新疆党参(桔梗科党参属)

Codonopsis clematidea (Schrenk) Clarke.

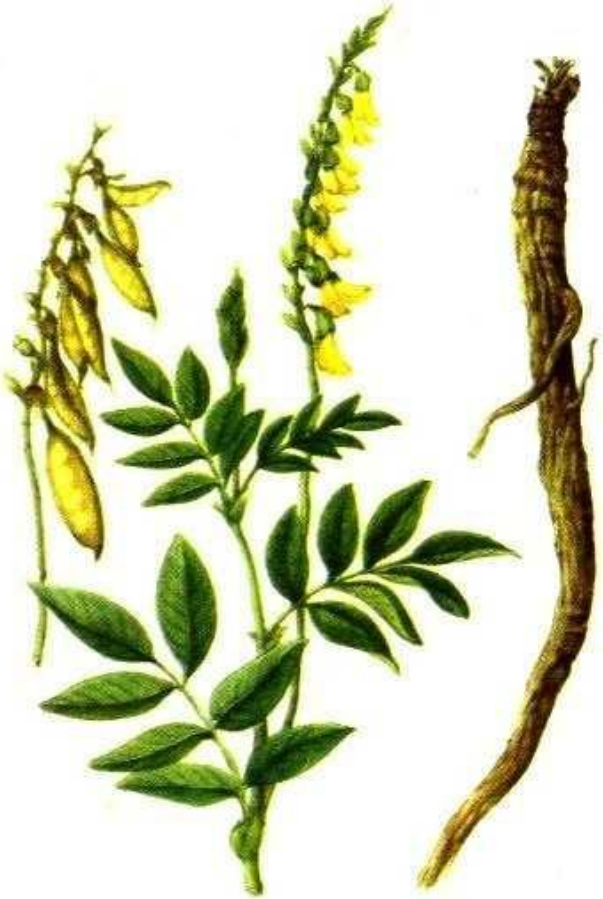

229 ـ رەسىم. ئاقسۇ كەتىراسى

图 229. 阿克苏黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus aksuensis Bge.

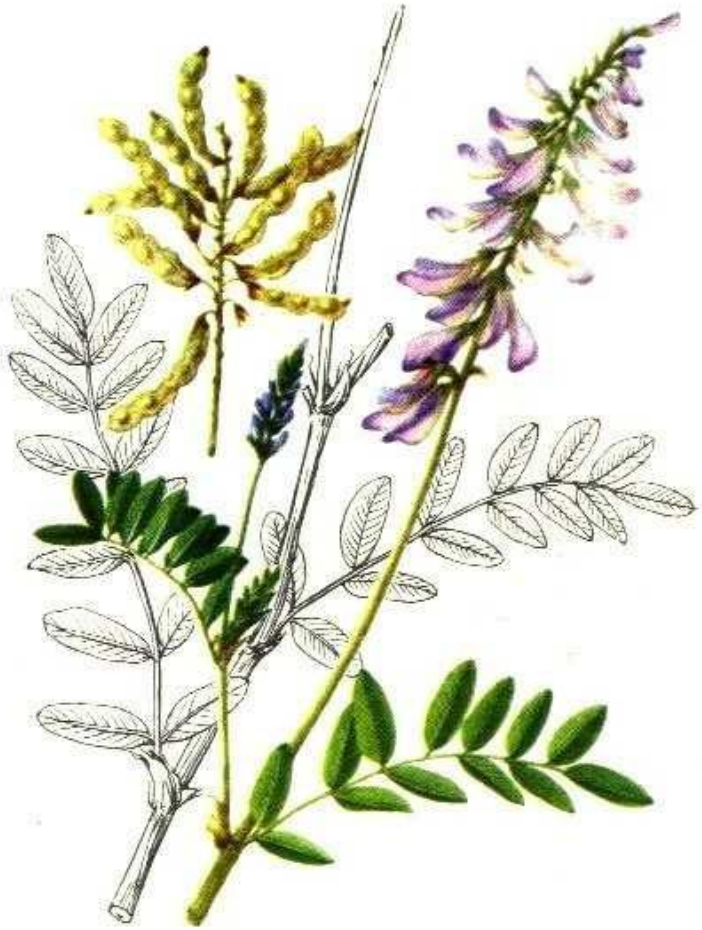

228 ـ رەسىم. مۇنچاق قوراي

图 228. 岩黄芪(豆科黄芪属)

Hedysarum austrosibiricum B. Fedsch.

231 ـ رەسىم. ئىلى كەتىراسى

图 231. 伊犁黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus lepsensis Bge.

230 ـ رەسىم. خېلەتسەن كەتىراسى

图230. 贺兰山黄芪(豆科黄芪属)

Astragalus hoantchy Franch.

233 ـ رەسىم. بەيجۇ

图 233. 白术(菊科苍术属)

Atractylodes macrocephala Koidz.

232 ـ رەسىم. قىزىل مۇيلىك شاقاقۇل

图 232. 黄精(百合科黄精属)

Polygonatum roseum (Ldb.) Kunth

235 ـ رەسىم. ئەنجۈر

图 235. 无花果(桑科无花果属)

Ficus carica L.

234 ـ رەسىم. قوچاق قول

图 234. 手掌参(兰科手掌参属)

Gymnadenia conopsea R. Br.

237 ـ رەسىم. ئورال چۈچۈكىۋىسى

图 237. 甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza uralensis Fisch.

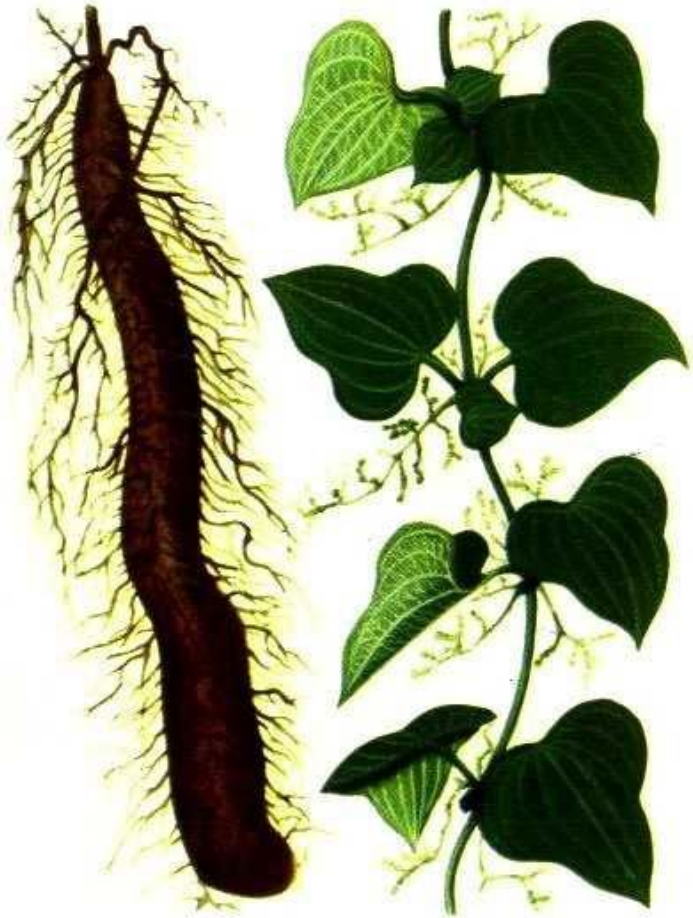

236 ـ رەسىم. پىچەك گۈل

图 236. 薯蓣(薯蓣科薯蓣属)

Dioscorea batatas Dene.

239 ـ رەسىم. چوڭ مۇنلىك چۈچۈكبۇيا

图 239. 胀果甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza inflata Bat.

238 ـ رەسىم. سىلىق مۇنلىك چۈچۈكبۇيا

图 238. 光果甘草(豆科甘草属)

Glycyrrhiza glabra L.

241 ـ رەسىم. ياتما توشقان قۇلاق

图 241. 兔耳草(玄参科兔耳草属)

Lagotis decumbens Rupr.

240 ـ رەسىم. بادام

图 240. 巴旦杏(蔷薇科梅属)

Prunus amygdalus Batsch

243 ـ رەسىم. توشقان زەدىگى

图 243. 肉苁蓉(列当科苁蓉属)

Cistanche salsa (C. A. Mey.) Beck.

242 ـ رەسىم. بۇغا ئوت

图 242. 鹿草(菊科漏芦属)

Rhaponticum carthamoides (Willd.) Iljin.

245 ـ رەسىم. شۇمشا

图 245. 胡芦巴(豆科胡芦巴属)

Trigonella foenum-graecum L.

244 ـ رەسىم. جۇڭغار يەر مەدىگى

图 244. 准噶尔锁阳(锁阳科锁阳属)

Cynomorium songaricum Rupr.

247 ـ رەسىم. جۇڭگو سىرتق يوڭىبى

图 247. 菟丝子(旋花科菟丝子属)

Cuscuta chinensis Lam.

246 ـ رەسىم. كوك شۇمبۇيا

图 246. 列当(列当科列当属)

Orobanche caerulescens Stephan ex Willd.

249 ـ رەسىم. پىستە

图 249. 阿月浑子(漆树科黄连木属)

Pistacia vera L.

248 ـ رەسىم. جىن كۆنزى

图 248. 补骨脂(豆科补骨脂属)

Psoralea corylifolia L.

251 ـ رەسىم. جۇڭگو داڭگۇيى
图 251. 当归(繖形科当归属)
Angelica sinensis (Oliv.) Diels

250 ـ رەسىم. تاش چىچىگى
图 250. 石花

2. ـ رەسىم. ئاق چوغلۇق

图 253. 白芍(毛茛科芍药属)

Paeonia lactiflora Pall.

252 ـ رەسىم. يەرلىك داڭگۇي

图 252. 天山假邪蒿(繖形科假邪蒿属)

Seselopsis tianschanicum Schischk.

255 ـ رەسىم. ئەگرى سۇناي

图 255. 地黄(玄参科地黄属)

Rehmannia glutinosa Libosch.

254 ـ رەسىم. ئالىقات

图 254. 毛蕊枸杞(茄科枸杞属)

Lycium dasystemum Pojark.

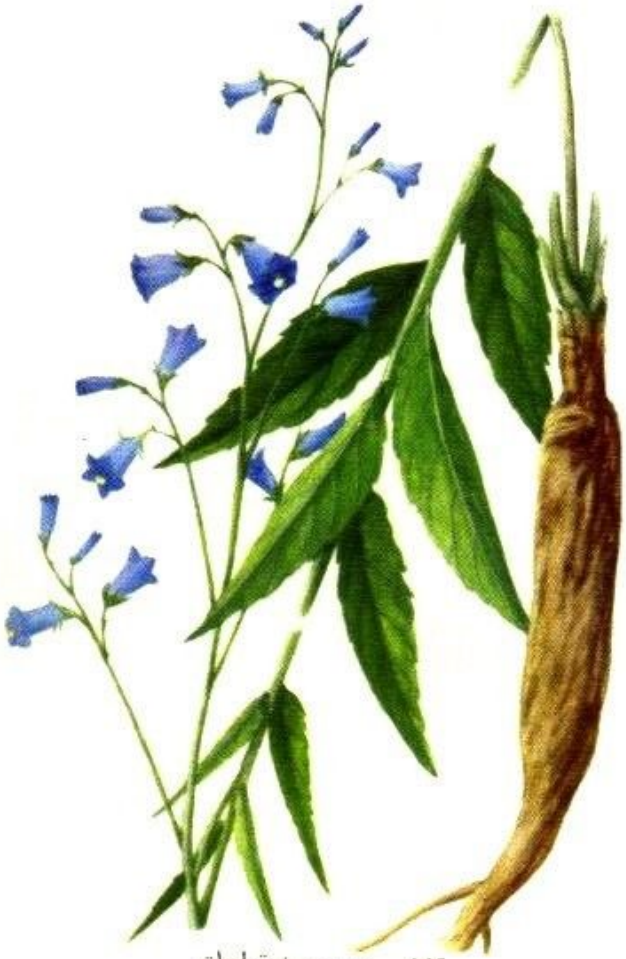

257 ـ رەسىم. شىقىلداق

图 257. 沙参(桔梗科沙参属)
Adenophora lilifolia (L.) Bess.

256 ـ رەسىم. قۇرۇت ئوت

图 256. 冬虫夏草(肉座菌科冬虫夏草菌属)
Cordyceps sinensis (Berk.) Sacc.

259 ـ رەسىم. قىزىل دولانە

图 259 辽山楂(蔷薇科山楂属)
Crataegus sanguinea Pall.

258 ـ رەسىم. قۇلماق

图258. 啤酒花(大麻科葎草属)
Humulus lupulus L.

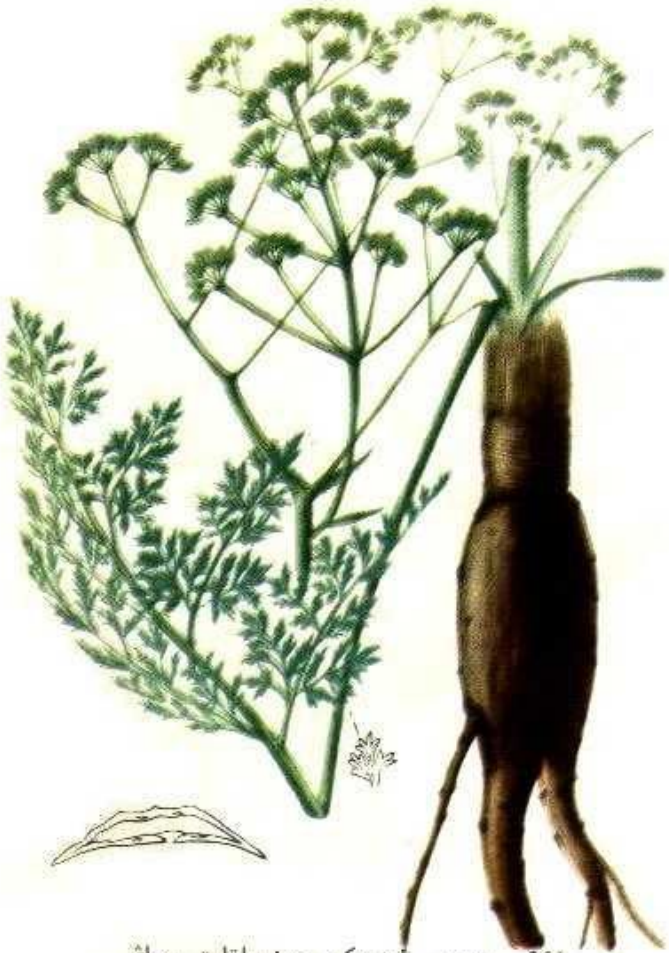

261 ـ رەسىم. ئىنچىكە يوپۇرماقلىق ھىك

261. 细叶阿魏(繖形科阿魏属)

Ferula sp.

260 ـ رەسىم. بىيە

图 260. 榅桲(蔷薇科榅桲属)

Cydonia oblonga Mill.

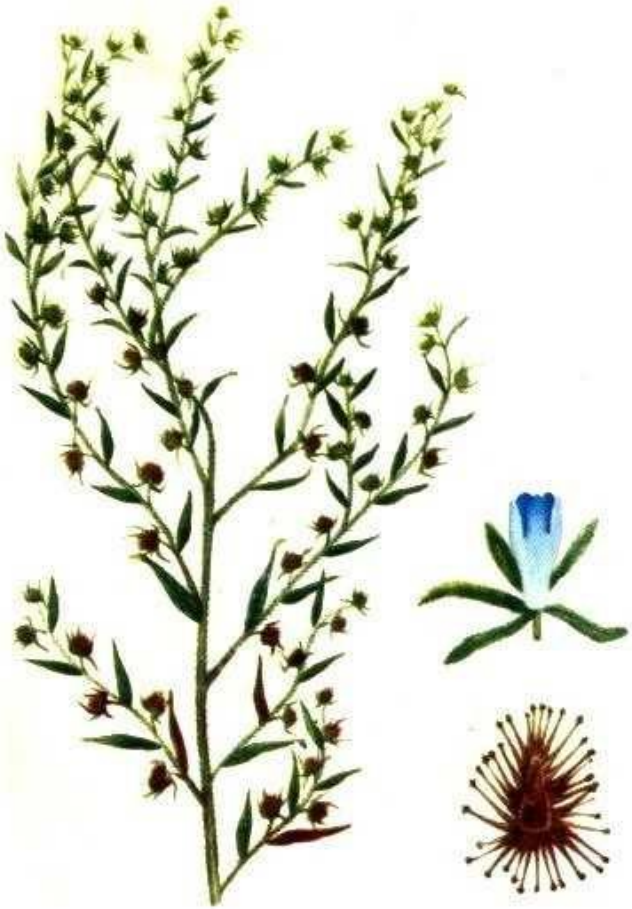

263 ـ رەسىم. دۇكىبى يىپىشقىغى

图 263. 东北鹤虱(紫草科鹤虱属)

Lappula echinata Gilib.

262 ـ رەسىم. زىچ غوللۇق ھىك

图 262. 宽叶阿魏(繖形科阿魏属)

Ferula conocaula Korov.

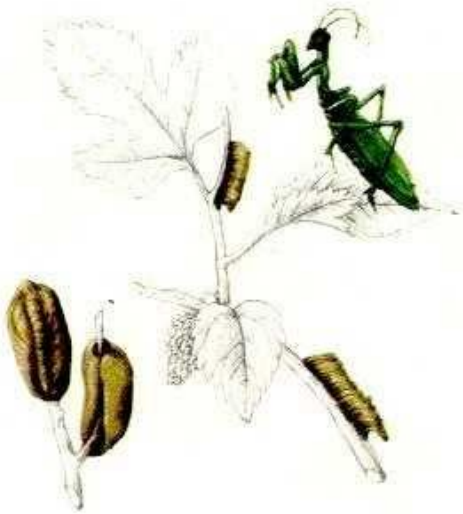

265 ـ رەسىم. ياچىۋەك تۇخۇمى

图 265. 桑螳螂

264 ـ رەسىم. ئاقىر قەرھا

264. 除虫菊(菊科除虫菊属)

Pyrethrum arcticum (L.) Stank.

267 ـ رەسىم. نىلۇپەر

图 267. 莲(睡莲科莲属)

Nelumbo nucifera Gaertn.

266 ـ رەسىم. چۇلۇك

图 266. 臭椿(苦木科臭椿属)

Ailanthus altissima Swingle

269 ـ رەسىم. ئازغان

269. 野蔷薇(蔷薇科蔷薇属)

Rosa laxa Retz.

268 ـ رەسىم. مالىنا

图 268. 悬钩子(蔷薇科悬钩子属)

Rubus-sachalinensis Levl.

273 ـ رەسىم. جىغان

273. 沙棘(胡颓子科沙棘属)

Hippophae rhamnoides L.

272 ـ رەسىم. قاغا جىگدە

图 272. 沙枣(胡颓子科胡颓子属)

Elaeagnus angustifolia L.

275 ـ رەسىم. غالچەك

图 275. 千屈菜(千屈菜科千屈菜属

Lythrum virgatum L.

274 ـ رەسىم. قارا ئورۇك

图 274. 酸梅(蔷薇科梅属)

Prunus domestica L.

277 ـ رەسىم. مىڭ دىۋانە

图 277. 莨菪(茄科天仙子属)

Hyoscyamus niger L.

276 ـ رەسىم. پاشا ئوتى

276. 合叶子(蔷薇科合叶子属)

Filipendula ulmaria Maxim.

279 ـ رەسىم. ياۋا زاغۇن

图 279. 白屈菜(罂粟科白屈菜属)

Chelidonium majus L.

278 ـ رەسىم. ئىت ياڭمغى

图 278. 曼陀罗(茄科曼陀罗属)

Datura stramonium L.

281 ـ رەسىم. ئىگىر

图 281. 水菖蒲(天南星科菖蒲属)

Acorus calamus L.

280 ـ رەسىم. ياۋا ئەپيۇنگۈل

图 280. 野罂粟(罂粟科罂粟属)

Papaver nudicaule L.

283 ـ رەسىم. تادىراسمان

图 283. 骆驼蓬(蒺藜科骆驼蓬属)

Peganum harmala L.

282 ـ رەسىم. توگە تاپان

图 282. 骆驼蹄瓣(蒺藜科霸王属)

Zygophyllum oxianum Boriss.

285 ـ رەسىم. كامچاتكا كوك مارالى

图 285. 景天(景天科景天属)

Sedum hubridum L.

284 ـ رەسىم. ئالا قوڭغۇز

图 284. 虎斑芫菁

287 ـ رەسىم. مىڭ يوپۇرماق
图 287. 千叶蓍(菊科蓍属)
Achillea millefolium L.

286 ـ رەسىم. ئىلى گۈلەمبىرى
图286. 伊犁飞燕草(毛茛科飞燕草属)
Delphinium iliense Huth.

289 ـ رەسىم. چاكامۇخ

图 289. 蓬子菜(茜草科拉拉藤属)

Galium verum L.

288 ـ رەسىم. مارال قۇلاق

图 288. 藜芦(百合科藜芦属)

Veratrum lobelianum Bernh.

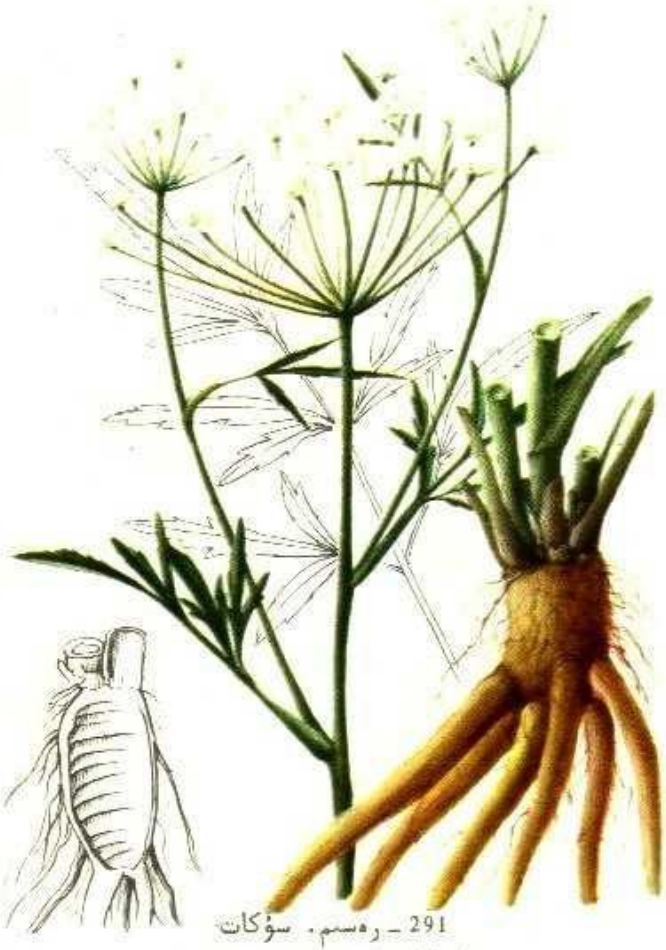

291 ـ رەسىم. سۇكات

图 291. 毒芹(繖形科毒芹属)
Cicuta virosa L.

290 ـ رەسىم. سويۇن دەرىخى

图 290. 皂荚(豆科皂荚属)
Gleditsia triacanthos L.

293 ـ رەسىم. يوپۇرماقسىز ئىت سىگەك

图 293. 无叶假木贼(藜科假木贼属)

Anabasis aphylla L.

292 ـ رەسىم. سىپسىق لويلا

图 292. 总状藜(藜科藜属)

Chenopodium botrys L.